ΤΟ ΕΡΓΟ ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ, ΓΡΑΦΕΙΩΝ ΚΑΙ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

Α Κ Α Δ Η Μ Ι Α Α Θ Η Ν Ω Ν

ΤΟ ΕΡΓΟ ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ, ΓΡΑΦΕΙΩΝ ΚΑΙ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ
2021

© Ακαδημία Αθηνών

ISBN: 978-960-404-393-4

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος 9

Τάξις των Θετικών Επιστημών 15

Κέντρον Ερευνών Αστρονομίας και Εφηρμοσμένων Μαθηματικών 17

Κέντρον Ερεύνης Φυσικής της Ατμοσφαίρας και Κλιματολογίας 31

Κέντρον Ερευνών Θεωρητικών και Εφηρμοσμένων Μαθηματικών 59

Γραφείον Ερεύνης Θεωρητικής και Εφαρμοσμένης Μηχανικής 69

Γραφείον Ερεύνης Πειραματικής Φυσικής 79

Γραφείον Διαστημικής Ερεύνης και Τεχνολογίας 89

Τάξις των Γραμμάτων και των Καλών Τεχνών 103

Κέντρον Ερεύνης των Νεοελληνικών Διαλέκτων και Ιδιωμάτων – Ιστορικό Λεξικό 105

Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας 117

Κέντρον Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού 131

Κέντρον Ερεύνης της Ιστορίας του Νεωτέρου Ελληνισμού 161

Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής και Λατινικής Γραμματείας 171

Κέντρον Ερεύνης Επιστημονικών Όρων και Νεολογισμών 181

Κέντρον Ερεύνης της Αρχαιότητος 195

Κέντρον Ερεύνης Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Τέχνης 201

Τάξις των Ηθικών και Πολιτικών Επιστημών 225

Κέντρον Ερεύνης Ιστορίας Ελληνικού Δικαίου 227

Κέντρον Ερεύνης Ελληνικής Φιλοσοφίας 245

Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Κοινωνίας 271

Γραφείον Διεθνών και Συνταγματικών Θεσμών 279

Ιδρύματα 287

Ίδρυμα Ιατροβιολογικών Ερευνών της Ακαδημίας Αθηνών (ΙΙΒΕΑΑ) 289

Κέντρο Επιπτώσεων του Περιβάλλοντος στην Υγεία (ΚΕΠΥ) του Ιδρύματος Ιατροβιολογικών Ερευνών της Ακαδημίας Αθηνών (ΙΙΒΕΑΑ) 314
Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη 329
Ίδρυμα Αγνής και Μιχαήλ Σακελλαρίου 341

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η Ακαδημία Αθηνών, το Ανώτατο Πνευματικό Ίδρυμα της Ελλάδος, επιτελεί με συνέπεια τον ιδρυτικό της σκοπό για την καλλιέργεια και προαγωγή των Επιστημών, των Γραμμάτων και των Καλών Τεχνών, από την έναρξη της λειτουργίας της το 1926 έως και σήμερα. Παράλληλα, συνιστά έναν θεμελιακό ερευνητικό φορέα για τη χώρα μας, καθώς υπό τη σκέπη της λειτουργούν Ερευνητικά Κέντρα, Γραφεία Ερεύνης και Ιδρύματα Ερεύνης, τα οποία καλύπτουν με τη δραστηριότητά τους ένα ευρύτατο φάσμα στο επιστημονικό και ερευνητικό πεδίο ενώ παρουσιάζουν αξιοσημείωτη προσφορά όχι μόνο στους συγκεκριμένους τομείς ενασχόλησης αλλά και στην ευρύτερη κοινωνία εντός και εκτός της Ελλάδος. Το παρόν συλλογικό σύγγραμμα αποσκοπεί στην ανάδειξη αυτού ακριβώς του πολυσχιδούς έργου της Ακαδημίας Αθηνών στο πεδίο της Έρευνας δια των ερευνητικών φορέων της.

Η ταξινόμηση των Ερευνητικών Κέντρων της Ακαδημίας Αθηνών ακολουθεί τη διάρθρωσή της σε Τάξεις σε συνάρτηση με το επιστημονικό πεδίο δραστηριοποίησης.

Η Τάξις των Θετικών Επιστημών περιλαμβάνει τις θετικές επιστήμες, όπως την Ιατρική, την Φυσική, την Χημεία, τα Μαθηματικά, την Αστρονομία.

Τα Κέντρα Αρμοδιότητας της Τάξεως είναι:

- Το Κέντρον Ερευνών Αστρονομίας και Εφηρμοσμένων Μαθηματικών.
- Το Κέντρον Ερεύνης Φυσικής της Ατμόσφαιρας και Κλιματολογίας.
- Το Κέντρον Ερευνών Θεωρητικών και Εφηρμοσμένων Μαθηματικών.

Τα Γραφεία Ερευνών της Ακαδημίας Αθηνών είναι:

- Το Γραφείον Θεωρητικής και Εφηρμοσμένης Μηχανικής.
- Το Γραφείον Θεωρητικής Φυσικής.
- Το Γραφείον Πειραματικής Φυσικής.
- Το Γραφείον Διαστημικής Έρευνας και Τεχνολογίας.
- Το Ίδρυμα Ιατροβιολογικών Ερευνών (ΙΙΒΕΑΑ).

Η *Τάξις των Γραμμάτων και των Καλών Τεχνών* περιλαμβάνει την Πεζογραφία, την

Ποίηση, την Ιστορία, την Φιλολογία, την Αρχαιολογία και τις Τέχνες (Μουσική, Ζωγραφική, Γλυπτική, Αρχιτεκτονική).

Τα Κέντρα Αρμοδιότητος της Τάξεως είναι:
- Το Κέντρον Ερεύνης των Νεοελληνικών Διαλέκτων και Ιδιωμάτων-ΙΛΝΕ.
- Το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας.
- Το Κέντρον Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού.
- Το Κέντρον Ερεύνης της Ιστορίας του Νεώτερου Ελληνισμού.
- Το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής και Λατινικής Γραμματείας.
- Το Κέντρον Ερεύνης Επιστημονικών Όρων και Νεολογισμών.
- Το Κέντρον Ερεύνης της Αρχαιότητος.
- Το Κέντρο Ερεύνης της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Τέχνης.

Υπό την Αιγίδα της Ακαδημίας λειτουργούν τα Ιδρύματα Κώστα και Ελένης Ουράνη, το Ίδρυμα Πέτρου Χάρη, καθώς και το Ίδρυμα Αγνής και Μιχαήλ Σακελλαρίου. Οι ανωτέρω φορείς ιδρύθηκαν με κληροδοτήματα των σημαντικών πνευματικών ανθρώπων των οποίων το όνομα φέρουν, και σκοπός τους είναι η προβολή και η ενίσχυση της νεοελληνικής λογοτεχνίας με εκδόσεις, απονομή βραβείων, παροχή υποτροφιών και υποστήριξη πανεπιστημιακών εδρών.

Η *Τάξις των Ηθικών και Πολιτικών Επιστημών* περιλαμβάνει επιστήμες θεωρητικές, όπως η Θεολογία, η Νομική, η Φιλοσοφία και οι Πολιτικές Επιστήμες. Με τα Κέντρα Ερεύνης της έχει συμβάλει δυναμικά στην έρευνα των θεμάτων των επιστημών που εκπροσωπεί.

Τα Κέντρα Αρμοδιότητος της Τάξεως είναι:
- Το Κέντρον Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου.
- Το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Φιλοσοφίας.
- Το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Κοινωνίας.
- Το Γραφείον Ερεύνης Διεθνών και Συνταγματικών Θεσμών.

Το παρόν σύγγραμμα στοιχειοθετείται από την καταγραφή του απολογιστικού έργου από κάθε Ερευνητικό Κέντρο, Γραφείο Ερεύνης και Ερευνητικό Ίδρυμα της Ακαδημίας Αθηνών, το οποίο παρουσιάζεται στην ελληνική και ακολούθως στην αγγλική γλώσσα. Μέσα από τον απολογισμό που έχει συνταχθεί από κάθε ερευνητικό φορέα της Ακαδημίας Αθηνών διαπιστώνεται το πεδίο δραστηριοποίησής του, τα ερευνητικά του εγχειρήματα, καθώς και το συγγραφικό και εκδοτικό έργο του. Μελετώντας το σχετικό υλικό, ο αναγνώστης δύναται να αναγνωρίσει τη συμβολή του κάθε ερευνητικού φορέα στο εκάστοτε επιστημονικό πεδίο, να διακρίνει αναπτυσσόμενες επιστημονικές τάσεις και να ενημερωθεί για σημα-

ντικά ερευνητικά ευρήματα, καθώς και για ενδεχόμενες προτάσεις πολιτικής για την αντιμετώπιση θεμάτων που επηρεάζουν την καθημερινότητα των πολιτών, όπως είναι η ενέργεια και η κλιματική αλλαγή. Η Ακαδημία Αθηνών άλλωστε δια της επιστημονικής της συγκρότησης και των γνωμοδοτήσεών της προσφέρει ουσιαστική συνδρομή στην Πολιτεία σε καίρια ζητήματα που απασχολούν την ελληνική κοινωνία, αλλά και τη διεθνή κοινότητα εν γένει.

Ο συλλογικός τόμος με το απολογιστικό Έργο και την Προσφορά των Ερευνητικών Κέντρων, Γραφείων και Ιδρυμάτων της Ακαδημίας Αθηνών αφιερώνεται στη Μητέρα-Πατρίδα και συντάχθηκε όχι τυχαία το έτος 2021, διακόσια δηλαδή χρόνια μετά την Εθνική Παλιγγενεσία, ως ένας επετειακός φόρος τιμής στους αγώνες των προγόνων μας, με την επιθυμία να αποτελέσει ένα επιστημονικό σύγγραμμα που θα αναδείξει τις ερευνητικές δραστηριότητες της Ακαδημίας Αθηνών στο πλαίσιο του γενικότερου σκοπού της για την πνευματική προαγωγή του τόπου μας.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά όλους όσους συνέβαλαν ουσιαστικά σε αυτό το εγχείρημα, όπως τις διευθύνουσες και τους διευθύνοντες των Ερευνητικών Κέντρων, Γραφείων και Ιδρυμάτων Ερεύνης για την σύνταξη των απολογιστικών κειμένων, το ερευνητικό προσωπικό της Ακαδημίας Αθηνών για τη συνολική προσφορά του, τον Γενικό Γραμματέα της Ακαδημίας Αθηνών κ. Χρήστο Ζερεφό, καθώς και τους αξιότιμους συναδέλφους Ακαδημαϊκούς, για την εποπτεία τους στο έργο των ερευνητικών φορέων της Ακαδημίας Αθηνών και την επιστημονική τους καθοδήγηση. Θα ήθελα να ευχαριστήσω επίσης τους υπευθύνους για την επιμέλεια των κειμένων και ιδιαιτέρως τον κύριο Σωτήριο Ριζά, διευθύνοντα του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Νεωτέρου Ελληνισμού, την κυρία Όλγα Καραγιώργου, ερευνήτρια στο Κέντρο Ερεύνης της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Τέχνης, καθώς και τον υπεύθυνο εκτύπωσης, κύριο Φίλιππο Λένη.

Εύχομαι ο συλλογικός τόμος να αποτελέσει για όλους ένα ενδιαφέρον ανάγνωσμα, καθώς αποτυπώνει ουσιαστικά το σημαντικό ερευνητικό έργο της Ακαδημίας Αθηνών που έχει επιτελέσει τα τελευταία έτη, αναδεικνύοντας νέες προοπτικές στα επιστημονικά πεδία δραστηριοποίησής της.

Νοέμβριος 2021

Ο Πρόεδρος της Ακαδημίας Αθηνών

Λουκάς Γ. Χριστοφόρου

ΤΑΞΙΣ ΤΩΝ ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ (ΚΕΑΕΜ)

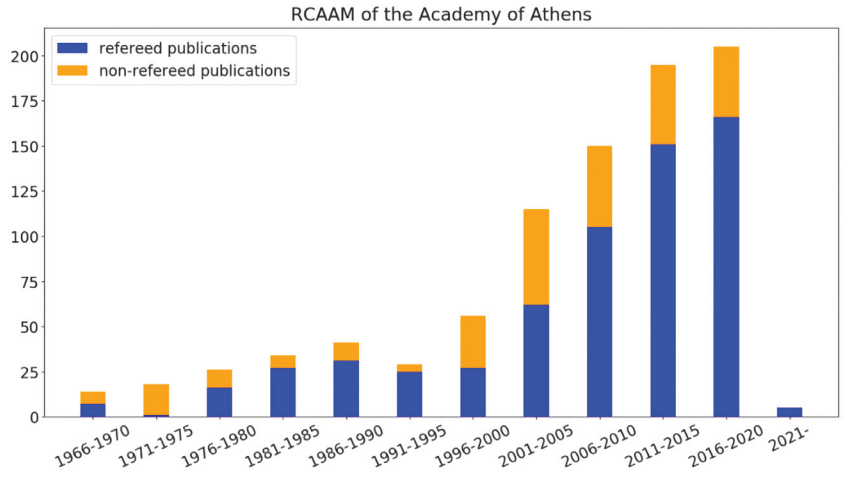
Το Κέντρο Ερευνών Αστρονομίας και Εφηρμοσμένων Μαθηματικών (ΚΕΑΕΜ) ιδρύθηκε το 1959 ως «Γραφείο Ερευνών και Υπολογισμών» και πήρε το σημερινό του όνομα το 1966. Οι έρευνές του εστιάζονται στα ακόλουθα πεδία: 1) Δυναμική Αστρονομία, Μη-γραμμικά φαινόμενα και Χάος, 2) Γαλαξιακή Δυναμική και Μορφολογία γαλαξιών, 3) Ηλιακή Φυσική και Φυσική Διαστήματος, 4) Μαγνητοϋδροδυναμική και 5) Κοσμολογία. Μια πρόσφατη γραμμή έρευνας αφορά τη μελέτη ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων εξαιρετικά χαμηλής συχνότητας (Extremely Low Frequency, ELF) στην περιοχή Schumann (2-50 Hz).

Πρώτος Επόπτης του Κέντρου ήταν ο Ακαδημαϊκός, καθηγητής Ι. Ξανθάκης, μέχρι τον θάνατό του το 1994. Την εποπτεία του Κέντρου κατά τα έτη 1994-1997 είχε ο Ακαδημαϊκός, καθηγητής Ν. Αρτεμιάδης. Από το 1997 Επόπτης είναι ο Ακαδημαϊκός, καθηγητής Γ. Κοντόπουλος. Ως διευθυντές υπηρέτησαν οι: Δρ. Λ. Μαυρίδης (1960-1966), Δρ. Κ. Μακρής (1971-1979), Δρ. Κ. Πουλάκος (1981-2001), Δρ. Ν. Βόγγλης (2001-2007), Δρ. Β. Τριτάκης (2007, διευθύνων), Δρ. Ε. Δάρα (2008) και από το 2009 ο Δρ. Π. Πάτσης (διευθύνων).

Στο ΚΕΑΕΜ λειτουργεί σταθμός της υπηρεσίας "A-EFFort" του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Διαστήματος (ESA) για την πρόγνωση των Ηλιακών εκλάμψεων και του Διαστημικού Καιρού καθώς και για τον συντονισμό της επεξεργασίας των μετρήσεων. Το Κέντρο έχει επίσης συντονίσει την ευρωπαϊκή κοινοπραξία FLARECAST με στόχο την πρόγνωση ηλιακών εκρήξεων.

Αυτή τη στιγμή υπηρετούν στο ΚΕΑΕΜ έξι ερευνητές. Ο Δρ. Σ. Βασιλάκος υπηρετεί και ως διευθυντής του Ινστιτούτου Αστρονομίας, Αστροφυσικής, Διαστημικών Εφαρμογών και Τηλεπισκόπησης του Εθνικού Αστεροσκοπείου Αθηνών (2018-2022). Η έρευνα διεξάγεται μέσω προγραμμάτων που υποστηρίζονται από την Επιτροπή Ερευνών της Ακαδημίας Αθηνών και από εθνικούς και διεθνείς οργανισμούς και ιδρύματα. Από το 1997, έχουν προσελκυστεί πόροι από ανταγωνιστικά προγράμματα που ανέρχονται σε 280.000€ περίπου για έρευνα στη Μαγνητοϋδροδυναμική, περίπου 370.000€ για έρευνα στη Δυναμική Αστρονομία και, από το 2010 και μετά, περισσότερα από 1,3 εκ. € για έρευνα στην Ηλιακή Φυσική και τη Φυσική Διαστήματος.

Τα ερευνητικά αποτελέσματα του Κέντρου δημοσιεύονται κυρίως σε έγκριτα διεθνή περιοδικά, υψηλού δείκτη απήχησης, με κριτές. Συμπληρωματικά δημοσιεύονται σε πρακτικά συνεδρίων και ειδικούς τόμους. Συνολικά, από την ίδρυση του Κέντρου, έχουν δημοσιευτεί **619** ερευνητικές εργασίες σε περιοδικά με κριτές και 263 σε τόμους συνεδρίων και άλλες εκδόσεις χωρίς κριτές. Στο Σχ. 1 δίνουμε ένα ιστόγραμμα με τον αριθμό των δημοσιεύσεων ανά πενταετία. Ο μέσος αριθμός δημοσιεύσεων με κριτές ανά έτος κατά την τελευταία δεκαετία είναι περίπου 32. Υπάρχουν περισσότερες από **12.000** ετεροαναφορές στις 619 εργασίες με κριτές.

Σχ. 1. Αριθμός δημοσιεύσεων του ΚΕΑΕΜ από την ίδρυσή του ανά πενταετία. Στα τελευταία 10 έτη δημοσιεύονται κατά μέσον όρο περίπου 32 εργασίες σε περιοδικά με κριτές, ανά έτος.

Κατά τα τελευταία εικοσιπέντε χρόνια, το ΚΕΑΕΜ ήταν αποκλειστικός διοργανωτής **4** διεθνών συνεδρίων, ενώ τα μέλη του ήταν οι κύριοι οργανωτές ή ήταν μέλη των επιστημονικών οργανωτικών επιτροπών σε περισσότερα από **94** συνέδρια που οργανώθηκαν από κοινού με άλλα ινστιτούτα ή οργανισμούς, ή που διοργανώθηκαν από άλλα ερευνητικά Κέντρα ή πανεπιστήμια. Από την ίδρυσή του έχουν εκδοθεί **3** τόμοι με πρακτικά συνεδρίων που οργανώθηκαν από το ΚΕΑΕΜ.

- Solar Physics, J.N. Xanthakis (ed.), 1967, John Wiley & Sons
- Galaxies and Chaos, G. Contopoulos and N. Voglis (eds), 2003, LNP (Lecture Notes in Physics), vol. 626, Springer-Verlag
- Chaos in Astronomy, G. Contopoulos and P.A. Patsis (eds), 2009, Astrophysics and Space Science Proceedings, Springer-Verlag

Επίσης, εκδόθηκαν δύο βιβλία από τον Επόπτη του Κέντρου, καθηγητή κ. Γ. Κοντόπουλο:

- Order and Chaos in Dynamical Astronomy, 2002, Springer
- Adventures in Order and Chaos: A Scientific Autobiography, Astrophysics and Space Science Library, Vol. 313, 2005, Kluwer.

Τέλος οι ερευνητές του ΚΕΑΕΜ συμμετείχαν στην επιμέλεια έκδοσης **29** τόμων συνεδρίων, ειδικών εκδόσεων περιοδικών και θεματικών τόμων.

Από το 2016 το ΚΕΑΕΜ δημοσιεύει την ετήσια περιοδική έκδοση «Νεότερες Εξελίξεις στην Αστρονομία», στα Ελληνικά, στην οποία συνοψίζεται η πρόσφατη πρόοδος σε θέματα Αστρονομίας και Εφαρμοσμένων Μαθηματικών που σχετίζεται με ερευνητικά θέματα που απασχολούν το ΚΕΑΕΜ. Τα Πεπραγμένα του Κέντρου από το 2009, τα οποία περιλαμβάνουν και λεπτομερή κατάλογο των δημοσιεύσεών μας, βρίσκονται στην ιστοσελίδα μας.

Το ΚΕΑΕΜ διοργανώνει από το 1997 σε εβδομαδιαία βάση σεμινάρια και ομιλίες που παρουσιάζουν ερευνητικά αποτελέσματα. Εκτός από του ερευνητές και φοιτητές του ΚΕΑΕΜ, στους προσκεκλημένους ομιλητές περιλαμβάνονται Ακαδημαϊκοί, καθηγητές πανεπιστημίων και διακεκριμένοι επιστήμονες από ιδρύματα της Ελλάδας και του εξωτερικού. Από το 2009 έχουν διοργανωθεί στην αίθουσα σεμιναρίων του ΚΕΑΕΜ **425** ομιλίες.

Από το 2000 και μετά, το ΚΕΑΕΜ έχει φιλοξενήσει **19** μεταδιδακτορικούς ερευνητές, οι οποίοι εργάστηκαν για 2-3 χρόνια σε προγράμματα του ΚΕΑΕΜ χρηματοδοτούμενα τόσο από την Επιτροπή Ερευνών της Ακαδημίας Αθηνών όσο και από εξωτερικές πηγές. Κατά την ίδια περίοδο **13** υποψήφιοι διδάκτορες εκπόνησαν τις διδακτορικές τους διατριβές στο ΚΕΑΕΜ και πέρασαν επιτυχώς τις εξετάσεις τους για την απόκτηση Διδακτορικού διπλώματος (10 στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, και από 1 στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, στο National Institute of Astrophysics, Optics and Electronics, στο Μεξικό και στο Πανεπιστήμιο της Florida, ΗΠΑ). Κατά την τρέχουσα περίοδο **2** ακόμη υποψήφιοι διδάκτορες φιλοξενούνται στο ΚΕΑΕΜ, ενώ μέλη του Κέντρου είναι κύριοι επιβλέποντες, ή συμμετέχουν στην επίβλεψη **16** ακόμη διδακτορικών διατριβών (8 στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2 στο Πανεπιστήμιο Georgia State, ΗΠΑ, 2 στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και από 1 στα Πανεπιστήμια Θεσσαλονίκης, Θεσσαλίας (Βόλου), στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο και στο Πανεπιστήμιο της Leuven, Βέλγιο). Παράλληλα, **10** μεταπτυχιακοί φοιτητές εκπόνησαν την εργασία τους για απόκτηση Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης (Master) και πέρασαν επιτυχώς τις εξετάσεις τους εργαζόμενοι στο ΚΕΑΕΜ υπό την επίβλεψη ερευνητών του. Κατά την τρέχουσα περίοδο, **2** εργασίες για απόκτηση Master επιβλέπονται από μέλη του ΚΕΑΕΜ. Τέλος **3** προπτυχιακοί φοιτητές (2 από το Πανεπιστήμιο Αθηνών και 1 από το Πανεπιστήμιο της Grenoble, Γαλλία) εκπόνησαν τις πτυχιακές εργασίες τους στο ΚΕΑΕΜ.

Από το 2002, ερευνητές του ΚΕΑΕΜ συμμετείχαν στη διδασκαλία **6** μεταπτυχιακών μαθημάτων στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (συνολικά για **30** εξάμηνα), **2** προπτυχιακών μαθημάτων (συνολικά για **7** εξάμηνα) στο ίδιο Πανεπιστήμιο, κα-

θώς και **1** προπτυχιακό μάθημα στο Πανεπιστήμιο της Georgia State (ΗΠΑ). Επιπλέον δίδαξαν κατόπιν προσκλήσεως μεταπτυχιακά σεμινάρια σε διάφορα Πανεπιστήμια της Ελλάδας και του εξωτερικού και σε σχολεία που διοργάνωσαν πανεπιστημιακά τμήματα ή ερευνητικά ιδρύματα.

Κάθε χρόνο οι ερευνητές του ΚΕΑΕΜ δίνουν προσκεκλημένες ομιλίες σε διεθνή συνέδρια, ενώ προσκαλούνται για παραμονή και συνεργασία σε πανεπιστημιακά τμήματα, αστεροσκοπεία και ερευνητικά Κέντρα του εξωτερικού στο πλαίσιο κοινών ερευνητικών προγραμμάτων (λεπτομέρειες για κάθε χρονιά δίνονται στα Πεπραγμένα του Κέντρου). Τρέχουσες συνεργασίες σε κοινά ερευνητικά προγράμματα περιλαμβάνουν συνεργασίες με τα εξής ιδρύματα: Πανεπιστήμιο του Helsinki (Φινλανδία) - European Space Agency (ESA), Παρίσι, Laboratoire d'Astrophysique de Marseille, Πανεπιστήμιο Aix-Marseille, Πανεπιστήμιο Στρασβούργου, Institut d' Astrophysique Spatiale, Πανεπιστήμιο Paris-Saclay (Γαλλία) - Τμήμα Αστρονομίας, Πανεπιστήμιο Μονάχου (LMU), European Southern Observatory (ESO), Μόναχο, Max-Planck Institute for Astrophysics, Μόναχο, Max-Planck Institute for Radioastronomy, Βόννη (Γερμανία) - National Institute of Astrophysics, Optics and Electronics (INNAOE), Puebla (Μεξικό) - Πανεπιστήμιο της Padova (Ιταλία) - Πανεπιστήμιο της Κρακοβίας (Πολωνία) - Τμήμα Μαθηματικών, Πανεπιστήμιο του Cape Town (Νότιος Αφρική) - Space Science Institute (ISSI), Βέρνη, (Ελβετία) - Πανεπιστήμιο Georgia State, NASA/Goddard, NASA/Solar Radiation Analysis Group, NASA/Ames (ΗΠΑ).

Από τις διακρίσεις μελών του ΚΕΑΕΜ, αναφέρουμε την εκλογή του καθηγητή κ. Γ. Κοντόπουλου ως επίτιμου διδάκτορος του Πανεπιστημίου Αθηνών (2009), την επιλογή της εργασίας "Chaos in Bohmian Quantum Mechanics" των Efthymiopoulos and Contopoulos (2006) στον κατάλογο επιλεγμένων δημοσιεύσεων του περιοδικού Journal of Physics A, την απονομή του βραβείου Marie Curie Fellow Excellent Science Award στον Δρ. Γεωργούλη (2015), την ονομασία του αστεροειδούς 84015 Efthymiopoulos προς τιμή του ερευνητή του ΚΕΑΕΜ Δρ. Χρήστου Ευθυμιόπουλου (2017) και τις ευφήμους μνείες των ερευνητικών εργασιών του Δρ. Βασιλάκου από την Gravity Research Foundation κατά τα έτη 2013, 2014, 2017 και 2019.

Οι ερευνητές του ΚΕΑΕΜ έχουν συμμετάσχει σε πολυάριθμες εξεταστικές επιτροπές διδακτορικών, υφηγεσιών, προσλήψεων και προαγωγών σε πανεπιστήμια και ερευνητικά ιδρύματα στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Είναι μέλη διοικητικών συμβουλίων και επιτροπών πολλών εθνικών και διεθνών επιστημονικών εταιριών και οργανισμών, μεταξύ των οποίων επιτροπές της Διεθνούς Αστρονομικής Ένωσης (IAU), της Ευρωπαϊκής Αστρονομικής Εταιρείας (EAS) και της Επιτροπής Διαστημικής Έρευνας (COSPAR). Έχουν διατελέσει κριτές ερευνητικών έργων, προτάσεων για χρόνους παρατήρησης σε τηλεσκόπια και είναι στο σώμα των κριτών στα κυριότερα διεθνή περιοδικά στον τομέα της Αστρονο-

μίας, Αστροφυσικής και Μη Γραμμικής Δυναμικής. Ερευνητές του ΚΕΑΕΜ είναι μέλη των Συντακτικών Επιτροπών των περιοδικών της Αμερικανικής Αστρονομικής Εταιρείας (AAS), καθώς και των "Celestial Mechanics and Dynamical Astronomy", "High-Energy and Astroparticle Physics" και "The Universe". Ο Δρ. Βασιλάκος είναι πρόεδρος της Εθνικής Αστρονομικής Επιτροπής (ΕΑΕ).

Το ΚΕΑΕΜ έχει διοργανώσει τρεις σειρές ομιλιών για το πλατύ κοινό στην Ακαδημία Αθηνών που διήρκησαν καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, με αφορμή το «Διεθνές Έτος Αστρονομίας» (2009, 11 ομιλίες), το «Διεθνές Έτος Φωτός» (2015, 8 ομιλίες) και τη συμπλήρωση 100 χρόνων από την ίδρυση της Διεθνούς Αστρονομικής Ένωσης (IAU) (2019, 9 ομιλίες). Εκτός από αυτές τις σειρές ομιλιών, οι ερευνητές του ΚΕΑΕΜ δίνουν κάθε χρόνο πολλές εκλαϊκευτικές ομιλίες, δημοσιεύουν άρθρα για το πλατύ κοινό και αναλύουν επιστημονικά θέματα σε τηλεοπτικές και ραδιοφωνικές εκπομπές.

Μελλοντικά σχέδια: Η συνέχιση των θεωρητικών και αριθμητικών ερευνητικών εργασιών στους τομείς της Κλασικής και Κβαντικής Μη-γραμμικής Δυναμικής θα βασιστεί στα πρόσφατα σημαντικά αποτελέσματα. Αριθμητική και παρατηρησιακή έρευνα στη Γαλαξιακή Δυναμική θα βασιστεί στη σύγκριση θεωρητικών μοντέλων με υψηλής ποιότητας δεδομένα από επίγεια και διαστημικά τηλεσκόπια. Ένα σημαντικό ερευνητικό εγχείρημα στο άμεσο μέλλον θα είναι η μελέτη της μαγνητοσφαιρικής δομής των pulsars με έμφαση στην κατανόηση του μηχανισμού σχετικιστικής επιτάχυνσης των σωματίων και της παραγωγής ακτινοβολίας υψηλών ενεργειών στο φύλλο ρεύματος της μαγνητόσφαιρας. Η έρευνα αιχμής σε θέματα Ηλιακής Φυσικής και Διαστημικού Καιρού θα επωφεληθεί από τις εν λειτουργία και τις προγραμματισμένες για το προσεχές μέλλον διαστημικές αποστολές με αντικείμενο την Ηλιακή παρατήρηση. Στόχος είναι η συνέχιση της επιτυχούς συμμετοχής του ΚΕΑΕΜ στον καθορισμό των εξελίξεων στον τομέα αυτό. Το ΚΕΑΕΜ, μέσω του Δρ. Μ. Γεωργούλη, εθνικού εκπροσώπου στη Διεθνή Επιτροπή Διαστημικής Έρευνας (COSPAR), συντονίζει τη διοργάνωση της 44ης επιστημονικής σύναξης της COSPAR στην Αθήνα, τον Ιούλιο του 2022. Τέλος, η θεωρητική και παρατηρησιακή έρευνα στην Κοσμολογία θα συνεχίσει τις εργασίες της που χαρακτηρίζουν τα σημαντικά αποτελέσματα που έχουν σημειωθεί κατά την τελευταία δεκαπενταετία.

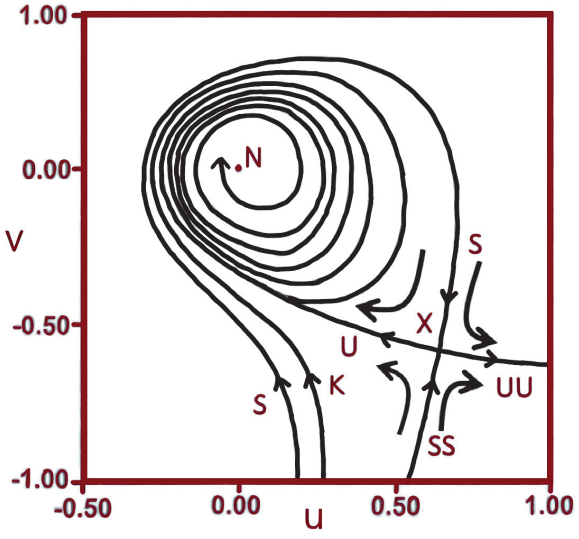
Λεπτομέρειες για όλες τις δραστηριότητες του ΚΕΑΕΜ μπορούν να βρεθούν στην ιστοσελίδα του Κέντρου: http://astro.academyofathens.gr/

Χαρακτηριστικά ερευνητικά αποτελέσματα του ΚΕΑΕΜ:

Παρακάτω σταχυολογούμε μερικά χαρακτηριστικά αποτελέσματα ερευνών που διεξάγονται στο ΚΕΑΕΜ, τα οποία συνέβαλαν σημαντικά στην πρόοδο των επιμέρους γνωστικών αντικειμένων:

Κβαντικά Δυναμικά συστήματα:

Το ΚΕΑΕΜ έχει παίξει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της θεωρίας του Χάους σε αστρονομικά και γενικότερα σε μη-γραμμικά δυναμικά συστήματα. Ιδιαίτερη έμφαση έχει δοθεί τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια στη μελέτη των κβαντικών δυναμικών συστημάτων στο πλαίσιο της ερμηνείας των de Broglie και Bohm (Contopoulos, Tzemos 2020, Regul. Chaotic Dyn. 25, 476). Η βασική συνεισφορά του Κέντρου έγκειται στην ανάπτυξη του γενικότερου θεωρητικού μηχανισμού για την εμφάνιση χάους στις τροχιές Bohm των δισδιάστατων (Efthymiopoulos, Kalapotharakos, Contopoulos 2009, Phys. Rev. E 79, 036203) και τρισδιάστατων κβαντικών συστημάτων (Tzemos, Efthymiopoulos, Contopoulos 2018, Phys. Rev. E 97, 042201). Αυτός είναι ο λεγόμενος μηχανισμός «Κομβικού σημείου και σημείου Χ», σύμφωνα με τον οποίον όποτε μια Bohmian τροχιά πλησιάζει έναν κινούμενο κόμβο της κυματοσυνάρτησης Ψ, σκεδάζεται από το παρακείμενο στον κόμβο υπερβολικό σημείο Χ, όπως φαίνεται στην εικόνα. Το αποτέλεσμα πολλών τέτοιων σκεδάσεων είναι η εμφάνιση του χάους. Με βάση τον μηχανισμό αυτόν, οι ερευνητές του ΚΕΑΕΜ μελετούν τη σχέση μεταξύ χάους, τάξης και σύμπλεξης των σύνθετων κβαντικών συστημάτων (Tzemos, Contopoulos, 2020, Phys. Rev. E. 102, 042205), η οποία είναι πολύ σημαντική για τη θεωρητική κατανόηση της προέλευσης του κανόνα του Born (πυκνότητα πιθανότητας $P=|\Psi|^2$) (Efthymiopoulos, Contopoulos, Tzemos 2017, Ann. Fond. Louis De Broglie 42, 133).

Σχ. 2. Η τυπική μορφή του πεδίου ταχυτήτων Bohm πλησίον ενός κινούμενου κομβικού σημείου Ν. Διακρίνουμε το ασταθές σημείο Χ.

Γαλαξίες σε σχήμα «φιστικιού»:

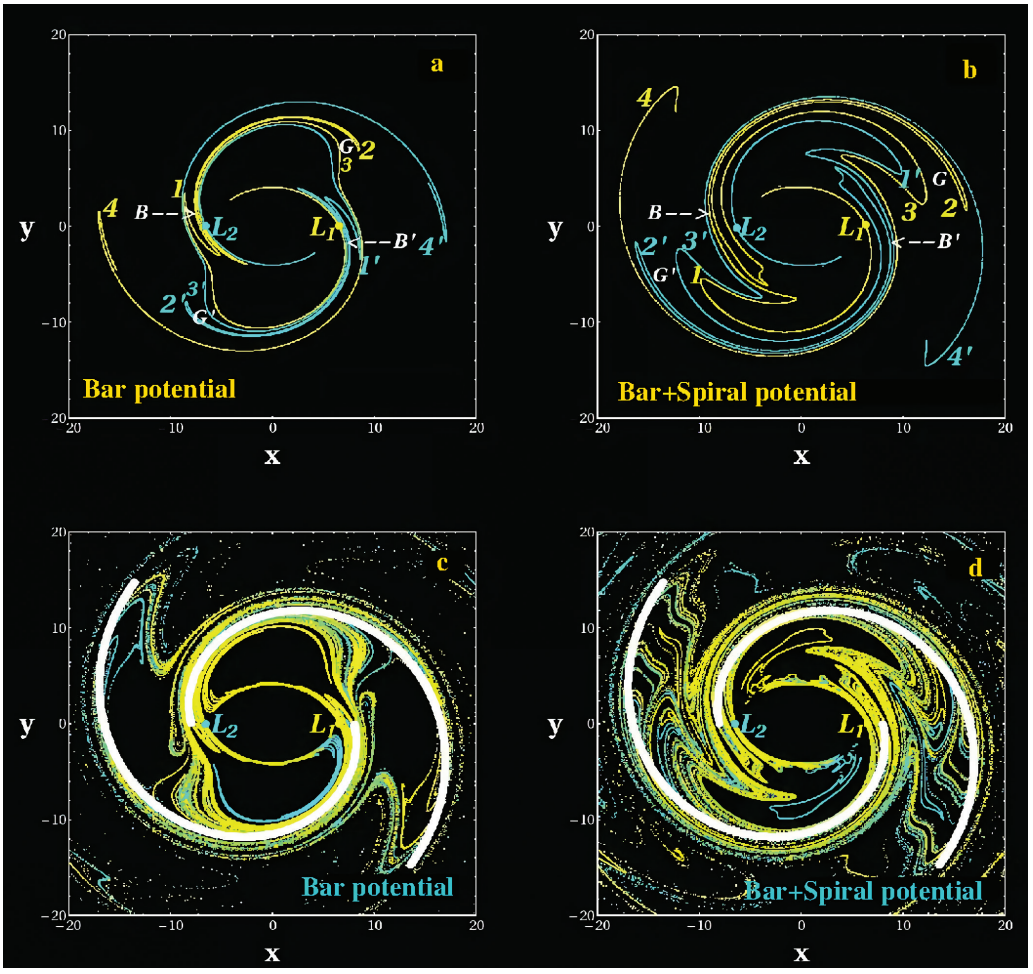
Οι κεντρικές περιοχές πολλών δισκοειδών γαλαξιών, μεταξύ των οποίων και ο Γαλαξίας μας, εμφανίζουν μια δομή σε σχήμα «φιστικιού» ή ενός «Χ», όταν παρατηρούνται από το πλάι. Η παρουσία τους προβλημάτισε για πολλά χρόνια τους ερευνητές, θεωρώντας αρχικά ότι πρόκειται για κάποιον ειδικό τύπο κεντρικού εξογκώματος Οι έρευνες του ΚΕΑΕΜ συνέβαλαν σημαντικά στην κατανόηση του σχηματισμού αυτής της δομής. Σε μια σειρά από 24 ερευνητικές εργασίες από το 2002 (Patsis, Skokos, Athanassoula 2002, MNRAS 337, 578) μέχρι σήμερα, αποδείχτηκε ότι αστέρες, αρχικά επί του ισημερινού επιπέδου, λόγω της παρουσίας του κάθετου συντονισμού 2:1 αναγκάζονται να ακολουθήσουν τροχιές εκτός του επιπέδου οι οποίες υποστηρίζουν τη μορφολογία του φιστικιού ή του Χ. Στο σχήμα που παραθέτουμε, παρατηρούμε αριστερά έναν χαρακτηριστικό γαλαξία αυτού του τύπου (HCG 87a) και δεξιά ένα σύνολο τροχιών που αναπαράγουν αυτή τη δομή (Patsis & Katsanikas 2014, MNRAS 445, 3525). Αυτή η δομή δεν είναι ένας ξεχωριστός όρος αλλά η κεντρική περιοχή των γαλαξιακών ράβδων, όπως επιβεβαιώνουν και προσομοιώσεις N-σωμάτων. Πρόσφατες παρατηρήσεις με το τηλεσκόπιο Αρίσταρχος στον Χελμό ενισχύουν περεταίρω αυτήν την άποψη (Patsis et al. 2021, Astron. Astrophys. 647,20).

Σχ. 3. Αριστερά: Χαρακτηριστική μορφολογία τύπου Χ στην κεντρική περιοχή ενός ραβδωτού γαλαξία. Δεξιά: Ένα σύνολο τροχιών που αναπαράγει αυτή τη μορφολογία.

Χαοτικές σπείρες:

Μια σημαντική κατεύθυνση της έρευνας στη σύγχρονη Γαλαξιακή Δυναμική αφορά τον δυναμικό μηχανισμό των χαοτικών σπειρών στους ραβδωτούς-σπειροειδείς γαλαξίες. Στο ΚΕΑΕΜ η έρευνα στον τομέα αυτόν ξεκίνησε με τις εργασίες Voglis, Tsoutsis, Efthymiopoulos 2006, MNRAS, 373, 280 και Patsis 2006, MNRAS 369, L56. Η θεωρία των χαοτικών σπειρών αφορά δισκοειδείς γαλαξίες με ισχυρές ράβδους, στους οποίους οι τροχιές των αστέρων κοντά στα άκρα της ράβδου είναι βασικά χαοτικές. Σημαντικό στοιχείο για την κατανόηση της ανάπτυξης σπειροειδούς δομής σε τέτοια συστήματα είναι η μελέτη της δομής των

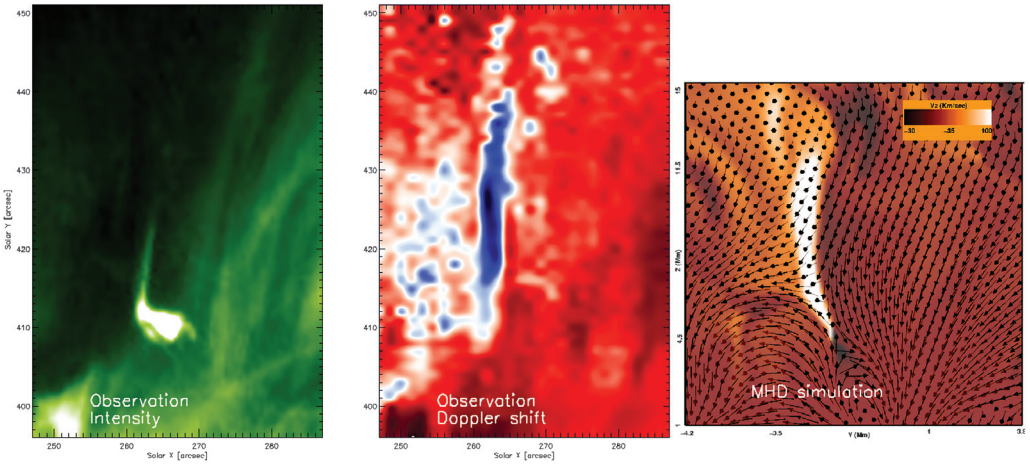
Σχ. 4. Σπείρες υποστηριζόμενες από χαοτικές τροχιές, όπως προβλέπεται από την παρουσία των ασταθών πολλαπλοτήτων που σχετίζονται με τα ασταθή σημεία ισορροπίας Lagrange, στα άκρα της ράβδου.

αναλλοίωτων πολλαπλοτήτων που σχετίζονται με τα ασταθή σημεία ισορροπίας Lagrange στα άκρα της ράβδου. Οι πολλαπλότητες αυτές αντιπροσωπεύουν χαοτικές τροχιές σε σπειροειδή διάταξη, οι οποίες εκτείνονται αζιμουθιακά σε μεγάλες αποστάσεις από τη ράβδο, όπως φαίνεται στο σχήμα. (Efthymiopoulos, Harsoula, Contopoulos, 2020, A&A 636, 44). Η θεωρία των χαοτικών σπειρών μέσω αναλλοίωτων πολλαπλοτήτων ερμηνεύει και άλλα μορφολογικά χαρακτηριστικά των γαλαξιακών δίσκων, όπως οι «γέφυρες» ροής υλικού μεταξύ ράβδου και σπειρών. Τέτοιες δομές έχουν παρατηρηθεί και σε μια σειρά προσομοιώσεων N-σωμάτων με έναν κώδικα που αναπτύχθηκε στο Κέντρο μας, ο οποίος χρησιμοποιεί παράλληλες τεχνικές προσαρμοζόμενου πλέγματος. Ο κώδικας μελετά

επίσης τη μακροχρόνια εξέλιξη απομονωμένων ή αλληλοεπιδρώντων γαλαξιών. Τέλος, τα τελευταία χρόνια έχει αναπτυχθεί αναλυτικά και αριθμητικά η θεωρία των πολλαπλοτήτων στην περίπτωση πολλαπλών ταχυτήτων περιστροφής (Efthymiopoulos, Harsoula, Contopoulos, 2020, A&A 636, 44).

Μελέτη πιδάκων με τη βοήθεια παρατηρήσεων, θεωρίας και προσομοιώσεων:

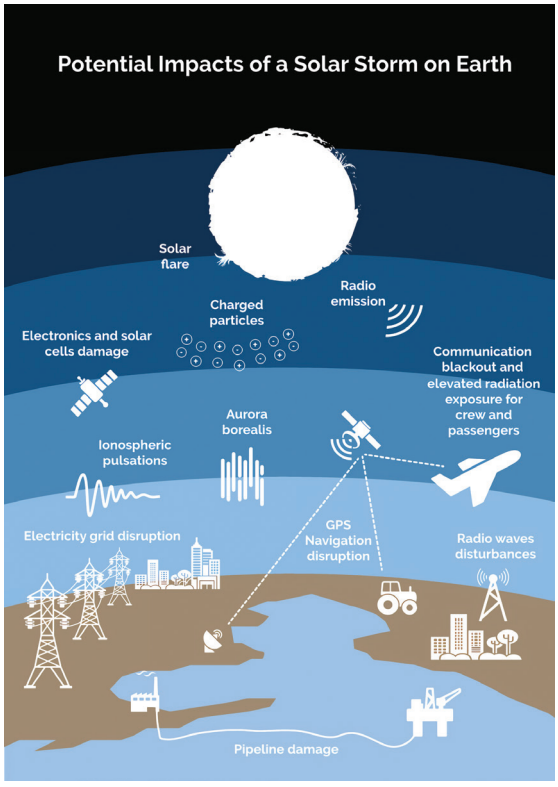
Οι πίδακες (jets) συναντώνται πολύ συχνά στην ηλιακή επιφάνεια σε διάφορες κλίμακες και θερμοκρασίες. Μια σημαντική συνεισφορά του ΚΕΑΕΜ, που δείχνει την εποικοδομητική συνεργασία παρατηρήσεων, μαγνητοϋδροδυναμικής θεωρίας και αριθμητικών προσομοιώσεων, ήταν η ανάλυση ενός πίδακα ο οποίος παρατηρήθηκε το 1999 με τα διαστημικά όργανα παρατήρησης SoHO/SUMER και TRACE. Οι παρατηρήσεις ήταν λεπτομερείς και επέτρεψαν να μετρηθούν χαρακτηριστικά του πλάσματος τα οποία συγκρίθηκαν με την μαγνητοϋδροδυναμική προσομοίωση ενός πίδακα. Βρέθηκε πως κατά τη διάρκεια του πίδακα, γινόταν ανάδυση φωτοσφαιρικού μαγνητικού πεδίου. Η προσομοίωση δείχνει πως η μαγνητική επανασύνδεση της αναδυόμενης ροής με το υπάρχον πεδίο του στέμματος προκαλεί τον πίδακα. Στο σχήμα, η αριστερή και η κεντρική εικόνα δείχνει τον πίδακα στην ένταση και στις ταχύτητες σε εκπομπή του στέμματος. Ο κυανός σχηματισμός δείχνει το εκτοξευόμενο πλάσμα σε ταχύτητες 100km/s περίπου. Η δεξιά εικόνα δείχνει την αριθμητική προσομοίωση της ταχύτητας εκτόξευσης του πίδακα και την γεωμετρία του μαγνητικού πεδίου (Gontikakis, Archontis, Tsinganos, 2009, A&A, 506, 45).

Σχ. 5. Τρία σχήματα όπου φαίνεται η παρατήρηση ενός πίδακα στην ένταση (αριστερά) και στον χάρτη ταχυτήτων (κέντρο) μαζί με έναν πίδακα σε υπολογιστική προσομοίωση (δεξιά). Στην κεντρική εικόνα οι ανοδικές ταχύτητες είναι σε κυανό χρώμα. Στην δεξιά, τα βέλη δείχνουν το μαγνητικό πεδίο.

Πρόγνωση του Ηλιακού και Διαστημικού καιρού:

Η πρόγνωση του ηλιακού μέρους του διαστημικού καιρού είναι μια εγγενώς διεπιστημονική, παγκόσμια προσπάθεια η οποία συνδυάζει βασική ηλιακή φυσική, θέματα προχωρημένης στατιστικής και επικύρωσης αποτελεσμάτων. Το πρόβλημα έχει δύο εκφάνσεις, αυτή της θεμελιώδους κατανόησης και αυτή της επιχειρησιακής πρόγνωσης. Η υποτροφία Marie Curie με τίτλο Solar Magnetic Eruptions: Understanding and Forecasting η οποία ανατέθηκε στο ΚΕΑΕΜ το 2010 έθεσε νέα θεμέλια και για δύο αυτές εκφάνσεις και οδήγησε σε σειρά περίπου 50 επιστημονικών άρθρων από το 2012 έως και σήμερα με απαρχή τα άρθρα Georgoulis, Tziotziou & Raouafi, 2012, ApJ, 759, 1, Tziotziou, Georgoulis & Raouafi, 2012, ApJL, 759, L4, Georgoulis, Titov & Mikic, 2012, ApJ, 761, 61, και Georgoulis, 2012, Solar Phys., 276, 161. Αυτά τα πονήματα έθεσαν τις βάσεις για την ανάληψη του προγράμματος A-EFFort του ESA (a-effort.academyofathens.gr), το οποίο

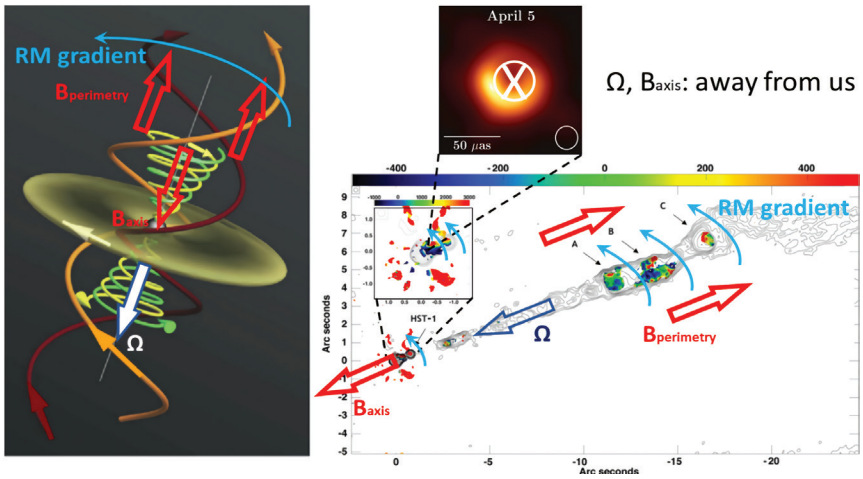

Σχ. 6. Συνοπτική σχηματική παρουσίαση του έντονου ηλιακού καιρού και των συνεπειών του οι οποίες εκτείνονται από τα στρώματα της γήινης ατμόσφαιρας ως την επιφάνεια της Γης. Η εικόνα έχει παραχθεί από τον εταίρο Fachhochschule Nordwestschweiz της κοινοπραξίας FLARECAST και περιέχεται στο άρθρο επισκόπησης των Georgoulis et al. (2021)

εδραίωσε το ΚΕΑΕΜ ως Εξειδικευμένο Κέντρο του Οργανισμού, και των προγραμμάτων Θαλής: Ελληνικό Εθνικό Δίκτυο Έρευνας Διαστημικού Καιρού της ΓΓΕΤ, FLARECAST (www.flarecast.eu, το οποίο συντονίστηκε από το ΚΕΑΕΜ) και SWATNET (https://swatnet.eu) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Οι εντός ΚΕΑΕΜ και οι διεθνείς συνέργειες μιας δεκαετίας κορυφώθηκαν με μια προσκεκλημένη μονογραφία σε τόμο της Αμερικανικής Ένωσης Γεωφυσικής (Georgoulis, 2018, AGU Geophys. Monogr. Series, 235, 371), ένα προσκεκλημένο άρθρο επισκόπησης στο ιστορικό περιοδικό Philosophical Transactions of the Royal Astronomical Society A (Georgoulis, Nindos & Zhang, 2019, RSTA, 377, 20180094) και μια επισκόπηση της τρέχουσας αιχμής του δόρατος σε θέματα πρόγνωσης ηλιακών εκλάμψεων του προγράμματος FLARECAST στο περιοδικό Journal of Space Weather and Space Climate (Georgoulis et al. [incl. Gontikakis] 2021, JSWSC, in revision). Μια εύγλωττη εικόνα του εύρους του προβλήματος από αυτό το άρθρο παρατίθεται εδώ. Μια παράλληλη συνεργατική προσπάθεια που αποσκοπεί στην περαιτέρω εξέλιξη της αιχμής του δόρατος με κεντρική συμμετοχή ερευνητών του ΚΕΑΕΜ δημοσιεύθηκε πρόσφατα στο περιοδικό Nature Scientific Data (Angryk et al. [incl. Georgoulis], 2020, NatSciData, 7, 227) και αφορά στη βελτιστοποίηση της εξόρυξης δεδομένων με σκοπό την κατανόηση και την πρόγνωση των ηλιακών εκρήξεων (εκλάμψεις, εκτινάξεις στεμματικής μάζας και ηλιακά σχετικιστικά σωματίδια).

Μελέτη της Κοσμικής Μπαταρίας:

Η μελέτη και προώθηση της Κοσμικής Μπαταρίας ως του πιο σημαντικού μηχανισμού παραγωγής αστροφυσικών μαγνητικών πεδίων γύρω από μελανές οπές έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο ερευνητικών προγραμμάτων του ΚΕΑΕΜ (βλ. τόμος "The formation and disruption of black hole jets", Contopoulos, Kylafis & Gabuzda 2015, Springer Verlag). Η πρότασή μας της Κοσμικής Μπαταρίας είναι ότι το μαγνητικό πεδίο που επιταχύνει και εστιάζει τους αστροφυσικούς πίδακες-jets μεγάλης κλίμακας που παρατηρούνται γύρω από μελανές οπές (όπως πχ. το jet στον γαλαξία M87, ή τα jets στις πηγές X-ray binaries στον δικό μας Γαλαξία) παράγεται επιτόπου από την ακτινοβολία του δίσκου προσαύξησης γύρω από την κεντρική μελανή οπή. Η Κοσμική Μπαταρία προβλέπει ότι το μαγνητικό πεδίο κοντά στον άξονα του jet έχει διεύθυνση παράλληλη με το διάνυσμα γωνιακής ταχύτητας Ω του περιβάλλοντος δίσκου, ενώ το μαγνητικό πεδίο που περιβάλλει το jet έχει αντιπαράλληλη διεύθυνση (Σχ. 7). Αυτή η θεωρητική πρόβλεψή μας επαληθεύτηκε με παρατηρήσεις της βαθμίδας της στροφής Faraday στο jet μεγάλης κλίμακας (Christodoulou, Gabuzda, Knuettel, Contopoulos et al. 2016, 591 A61, Astronomy & Astrophysics), αλλά και στην κεντρική περιοχή της εικόνας της υπερμεγέθους μελανής οπής στο κέντρο του γαλαξία M87 με το Event Horizon Telescope (Contopoulos et al. 2022, υπό προετοιμασία).

Σχ. 7. Προβλέψεις της Κοσμικής Μπαταρίας για την κατανομή του μαγνητικού πεδίου γύρω από αστροφυσικούς πίδακες. Κόκκινα βέλη: μαγνητικό πεδίο. Άσπρα βέλη: ταχύτητα περιστροφής του δίσκου προσαύξησης. Γαλάζια βέλη: παρατηρούμενη βαθμίδα μέτρου περιστροφής Faraday.

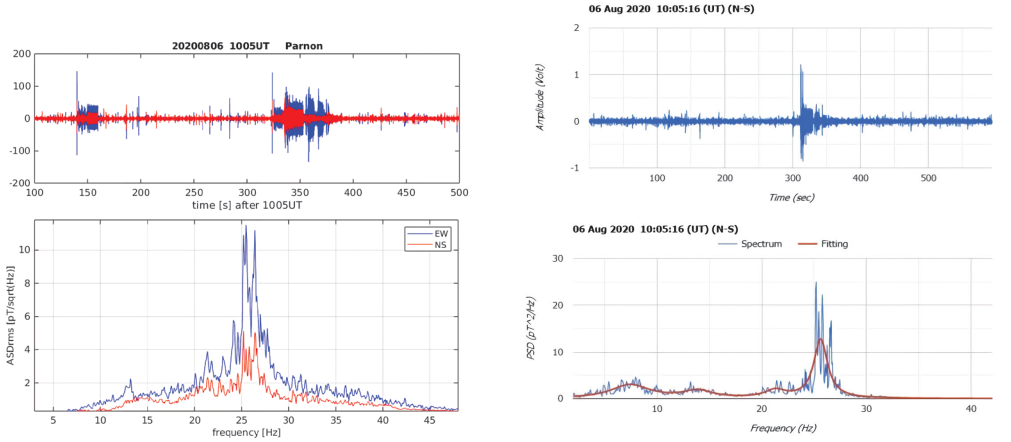
Κοσμολογία στο ΚΕΑΕΜ

Η Κοσμολογία είναι από τα κύρια ερευνητικά πεδία του Κέντρου μας τα τελευταία 15 χρόνια.

Οι ερευνητικές δραστηριότητες στον τομέα της Θεωρητικής και Παρατηρησιακής Κοσμολογίας επικεντρώνονται στη μελέτη του Σύμπαντος ως όλον, από την αρχέγονη ως την ύστερη φάση του, και συγκεκριμένα επί των ακόλουθων θεμάτων: 1) Επιταχυνόμενη διαστολή του Σύμπαντος, 2) Φύση της Σκοτεινής Ενέργειας και της Σκοτεινής Ύλης, 3) Πρώιμο Σύμπαν (Μεγάλη Έκρηξη, Πληθωρισμός, Αναθέρμανση, Μεταβάσεις Φάσης, Βαρυογένεση, Πυρηνοσύνθεση κλπ.), 4) Σμηνοποίηση της Ύλης και Δομές Μεγάλης Κλίμακας, 5) Έλεγχος της Γενικής Θεωρίας της Σχετικότητας σε Κοσμολογικές κλίμακες, 6) Τροποποιημένες και Γενικευμένες Θεωρίες Βαρύτητας, 7) Μελανές Οπές και Βαρυτικά Κύματα, 8) Κοσμολογικές προσομοιώσεις και 9) Επεξεργασία κοσμολογικών δεδομένων [από Μικροκυματική Ακτινοβολία Υποβάθρου, (CMB), Υπερκαινοφανείς Τύπου Ia (SNIa), Βαρυονικές Ακουστικές Ταλαντώσεις (BAO), Κοσμικά Χρονόμετρα (CC), Δείκτης Αύξησης, Δομές Μεγάλης Κλίμακας (LSS), κλπ.], προκειμένου να ελεγχθούν κοσμολογικά σενάρια και θεωρίες. Από το 2006 μέχρι σήμερα έχουν δημοσιευθεί σε θέματα Κοσμολογίας 126 εργασίες σε περιοδικά με κριτές, 34 σε τόμους συνεδρίων, ενώ ο συνολικός αριθμός ετεροαναφορών στις εργασίες αυτές είναι 4726. Τα αποτελέσματα έχουν παρουσιαστεί σε 45 διεθνή συνέδρια, σε 14 από τα οποία ερευνητές του ΚΕΑΕΜ ήταν μέλη των οργανωτικών επιτροπών.

Καταγραφή, ανάλυση και αρχειοθέτηση Αντηχήσεων Schumann

Οι αντηχήσεις Schumann (Schumann Resonances, στο εξής SR) είναι ηλεκτρομαγνητικά κύματα πολύ χαμηλής συχνότητας (ELF) στην περιοχή 2-50Hz. Το επιστημονικό ενδιαφέρον που παρουσιάζουν οφείλεται στην πολύ στενή διασύνδεση τους με διάφορα γεωφυσικά φαινόμενα όπως ατμοσφαιρικό ηλεκτρισμό, ιονοσφαιρικές διαταραχές, βιολογικά φαινόμενα και σεισμική δραστηριότητα. Η καταγραφή των αντηχήσεων αυτών γίνεται από σταθμό παρατήρησης - καταγραφής που βρίσκεται στην κορυφή (1450 m) του όρους Πάρνωνας στον νομό Λακωνίας. Εξαιτίας της μεγάλης σεισμικότητας της Ελλάδας αλλά και της ανατολικής Μεσογείου γενικότερα, όπου μεσαίου μεγέθους σεισμοί συμβαίνουν αρκετά συχνά, η ερευνητική προτεραιότητα έχει εστιαστεί στην καταγραφή και ανάλυση προσεισμικών σημάτων που παρουσιάζονται στις εγγραφές των SR. Στο σχήμα παρουσιάζεται χαρακτηριστικό προσεισμικό σήμα όπως εγγράφεται στις μετρήσεις SR. Η καταγραφή έγινε στις 06/08/2020 UT: 10.05, δύο ημέρες πριν από σεισμό 4.2 R στην Κυλλήνη και ένδεκα ημέρες πριν από σεισμό 5.0 R στην

Σχ. 8. Καταγραφές Συντονισμών Schumann και φασματική ανάλυση αυτών (πάνω και κάτω σειρά αντίστοιχα) από την Πολωνική και την Ελληνική συσκευή καταγραφής (αριστερή και δεξιά στήλη αντίστοιχα).

Ύδρα. Η αριστερή καταγραφή έχει γίνει από Πολωνικό σύστημα του Πανεπιστημίου της Κρακοβίας που φιλοξενείται στον σταθμό Πάρνωνα και η δεξιά καταγραφή από το Ελληνικό σύστημα. Χαρακτηριστικό γνώρισμα των προσεισμικών σημάτων είναι η συγκέντρωση του φάσματος των συχνοτήτων (κάτω σειρά σχημάτων) γύρω από την συχνότητα των 25Hz. Οι δύο αναφερόμενοι σεισμοί βρίσκονται εντός της απόστασης των 300km μέσα στην οποία έχει εμπειρικά διαπιστωθεί ότι μπορούν να καταγραφούν τέτοιου είδους σήματα.

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΤΗΣ ΑΤΜΟΣΦΑΙΡΑΣ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ (ΚΕΦΑΚ)

1. Εισαγωγή

Το Κέντρο ιδρύθηκε δυνάμει του Νόμου 624/1977 (ΦΕΚ Α΄ 174/1977) κατόπιν αποφάσεως της Ολομελείας της Ακαδημίας Αθηνών που επικύρωσε πρόταση του αειμνήστου ακαδημαϊκού Ηλία Γ. Μαριολόπουλου. Η Σύγκλητος της Ακαδημίας Αθηνών όρισε ως πρώτο Επόπτη του Κέντρου τον αείμνηστο Ηλία Γ. Μαριολόπουλο ο οποίος οργάνωσε το Κέντρο από απόψεως εγκαταστάσεως, εξοπλισμού και επανδρώσεως αυτού μαζί με τον πρώτο εκλεγέντα Διευθυντή του Κέντρου, Καθηγητή Χρήστο Ζερεφό.

Σκοπός του Κέντρου

Οι σκοποί του Κέντρου, όπως περιγράφονται στον ιδρυτικό του Νόμο είναι:

- Η έρευνα των κλιματικών κυμάνσεων οιασδήποτε χρονικής περιόδου.
- Η συστηματική μελέτη των παρατηρήσεων των αναφερομένων εις τα ανώτερα στρώματα της ατμοσφαίρας.
- Η συγκέντρωση και επεξεργασία των παρατηρήσεων των σχετικών προς τη ρύπανση της ατμοσφαίρας.

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών το Κέντρο ασχολείται με την παγκόσμια και με την περιφερειακή κλιματική αλλαγή μέσω ανάλυσης δορυφορικών και επίγειων παρατηρήσεων όσο και προσομοιώσεων με κλιματικά μοντέλα και έχει καθιερώσει συνεργασίες με πολλά Ελληνικά, Ευρωπαϊκά και Αμερικανικά Ερευνητικά Κέντρα και Πανεπιστήμια. Το Κέντρο διαθέτει εξειδίκευση στη μελέτη της κλιματικής μεταβλητότητας, όσον αφορά τις κλιματικές τάσεις, τα ακραία γεγονότα καθώς και τις επιπτώσεις τους στις υποδομές σε διάφορες χρονικές κλίμακες. Επίσης οι ερευνητές του Κέντρου εργάζονται τα τελευταία χρόνια πάνω σε θέματα ρύπανσης της ατμόσφαιρας και στις αλληλεπιδράσεις μεταξύ όζοντος, ατμοσφαιρικών σωματιδίων, κλίματος και φυσικοχημείας της ατμόσφαιρας. Στο Κέντρο πραγματοποιούνται προσομοιώσεις με ατμοσφαιρικά μοντέλα με διά-

φορα σενάρια μελλοντικών εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, προκειμένου να διευκολυνθεί η επεξεργασία στρατηγικών μετριασμού και προσαρμογής της κλιματικής αλλαγής.

Δραστηριότητα του Κέντρου

Η Ακαδημία Αθηνών και το Κέντρο συντόνισαν την έρευνα των κοινωνικοοικονομικών επιπτώσεων της ανθρωπογενούς κλιματικής αλλαγής στην Ελλάδα κατά τον 21ο αιώνα (Τράπεζα της Ελλάδος). Είχαν επίσης συντονιστικό ρόλο στην προετοιμασία της σχετικής Ελληνικής νομοθεσίας για την προσαρμογή και τον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής (Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας). Η Ακαδημία Αθηνών είναι μέρος της τριμερούς συμφωνίας με το Πανεπιστήμιο της Στοκχόλμης και την εταιρία TEMES S.A. που έχει θεσπιστεί για τη λειτουργία του ΝΕΟ, Παρατηρητήριο Περιβάλλοντος Navarino, στη Μεσσηνία της Πελοποννήσου. Η συνεργασία είναι αφιερωμένη στη μελέτη της κλιματικής αλλαγής και των επιπτώσεών της στο φυσικό περιβάλλον και τις ανθρώπινες δραστηριότητες στη Μεσόγειο. Το ΝΕΟ αποτελεί ένα δυναμικό κόμβο της σύγχρονης περιβαλλοντικής και κλιματικής έρευνας, όπου επιστήμονες από όλο τον κόσμο ανταλλάσσουν γνώσεις και ιδέες, αναπτύσσοντας παράλληλα νέα ερευνητικά εργαλεία και μεθόδους.

Τα αποτελέσματα των ερευνητών του ΚΕΦΑΚ έχουν οδηγήσει σε πάνω από 230 δημοσιεύσεις σε διεθνή επιστημονικά περιοδικά με κριτές με πάνω από 15.000, αναφορές. Επιπλέον δημοσιεύσεις του Κέντρου υπάρχουν σε πάνω από 30 τόμους βιβλίων και πάνω από 250 πρακτικά συνεδρίων. Συγκεντρωτικές λίστες των δημοσιευμάτων του Κέντρου βρίσκονται στις εξής ηλεκτρονικές διευθύνσεις:

- Στη σειρά Δημοσιευμάτων του Κέντρου (Εκδόσεις): (http://www.academyofathens.gr/el/research/centers/climate/publications)
- Σε διεθνή επιστημονικά περιοδικά: (http://www.academyofathens.gr/el/research/centers/climate/publications/peer-reviewed)
- Σε Πρακτικά και ανακοινώσεις Συνεδρίων: (http://www.academyofathens.gr/el/research/centers/climate/publications/conference-proceedings)

Ενδεικτικά παρατίθεται λίστα επιλεγμένων δημοσιεύσεων σε διεθνή επιστημονικά περιοδικά με κριτές:

1. Solomos, S., P.T. Nastos, D. Emmanouloudis, A. Koutsouraki, C. Zerefos, "Modeling Study on the DownslopeWind of 'Katevatos' in Greece and Implications for the Battle of Arachova in 1826", **Atmosphere**, 12, 993. https://doi.org/10.3390/atmos12080993, 2021.

2. Wagner, A., Y. Bennouna, A-M. Blechschmidt, G. Brasseur, S. Chabrillat, Y. Christophe, Q. Errera, H. Eskes, J. Flemming, K. M. Hansen, A. Inness, J. Kapsomenakis, B. Langerock, A. Richter, N. Sudarchikova, V. Thouret, C. Zerefos, "Comprehensive evaluation of the Copernicus Atmosphere Monitoring Service (CAMS) reanalysis against independent observations: Reactive gases", **Elementa: Science of the Anthropocene** 9(1), https://doi.org/10.1525/elementa.2020.00171, 2021.
3. Zerefos, C., S. Solomos, D. Melas, J. Kapsomenakis, C. Repapis, "The Role of Weather during the Greek–Persian 'Naval Battle of Salamis' in 480 B.C.", **Atmosphere**, 11, 838; doi:10.3390/atmos11080838, 2020.
4. Zerefos, C., S. Solomos, J. Kapsomenakis, A. Poupkou, L. Dimitriadou, I. Polychroni, P. Kalabokas, C. Philandras, D. Thanos, "Lessons learned and questions raised during and post-COVID-19 anthropopause period in relation to the environment and climate", **Environment Development and Sustainability**, Springer, DOI: 10.1007/s10668-020-01075-4, 2020.
5. Fountoulakis, I., C.S. Zerefos, A.F. Bais, J. Kapsomenakis, M.E. Koukouli, N. Ohkawara, V. Fioletov, H. De Backer, K. Lakkala, T. Karppinen, A.R. Webb, "Twenty-five years of spectral UV-B measurements over Canada, Europe and Japan: trends and effects from changes in ozone, aerosols, clouds and surface reflectivity", **Comptes Rendus Geoscience**, 350, 393-402, 2018.
6. Zerefos, C., J. Kapsomenakis, K. Eleftheratos, K. Tourpali, I. Petropavlovskikh, D. Hubert, S. Godin-Beekmann, W. Steinbrecht, S. Frith, V. Sofieva, B. Hassler, "Representativeness of single Lidar stations for zonally averaged ozone profiles, their trends and attribution to proxies", **Atmos. Chem. Phys.**, 18(9), 6427-6440, 2018.
7. Zerefos, C. S., K. Eleftheratos, J. Kapsomenakis, S. Solomos, A. Inness, D. Balis, A. Redondas, H. Eskes, M. Allaart, V. Amiridis, A. Dahlback, V. De Bock, H. Diémoz, R. Engelmann, P. Eriksen, V. Fioletov, J. Gröbner, A. Heikkilä, I. Petropavlovskikh, J. Jarosławski, W. Josefsson, T. Karppinen, U. Köhler, C. Meleti, C. Repapis, J. Rimmer, V. Savinykh, V. Shirotov, A. M. Siani, A. R. D. Smedley, M. Stanek, and R. Stübi, "Detecting volcanic sulfur dioxide plumes in the Northern Hemisphere using the Brewer spectrophotometer, other networks, and satellite observations", **Atmos. Chem. Phys.**, 17, 551-574, doi: 10.5194/acp-17-551-2017, 2017.
8. Luterbacher, J., J. P. Werner, J. E. Smerdon, L. Fernández-Donado, F. J. González-Rouco, D. Barriopedro, F. C. Ljungqvist, U. Büntgen, E. Zorita, S. Wagner, J. Esper, D. McCarroll, A. Toreti, D. Frank, J.H. Jungclaus, M. Barriendos, C. Bertolin, O. Bothe, R. Brázdil, D. Camuffo, P. Dobrovolný, M. Gagen, E. García-Bustamante, Q. Ge, J.J. Gómez-Navarro, J. Guiot, Z. Ha, G.C. Hegerl, K. Holmgren, V.V. Klimenko, J. Martín-Chivelet, C. Pfister, N. Roberts, A. Schindler,

A. Schurer, O. Solomina, L. von Gunten, E. Wahl, H. Wanner, O. Wetter, E. Xoplaki, N. Yuan, D. Zanchettin, H. Zhang, C. Zerefos, "European summer temperatures since Roman times", **Environ. Res. Lett.** 11, doi:10.1088/1748-9326/11/2/024001, 2016 ***Selected in the "Highlights of 2016" collection by the Editors of the Journal***.

9. Zerefos, C. S., P. Tetsis, A. Kazantzidis, V. Amiridis, S. C. Zerefos, J. Luterbacher, K. Eleftheratos, E. Gerasopoulos, S. Kazadzis, A. Papayannis, "Further evidence of important environmental information content in red-to-green ratios as depicted in paintings by great masters", **Atmos. Chem. Phys**., 14, 2987-3015, 2014. ***Selected as "Research Spotlight" by the Editors of the Journal***.
10. Inness, A., F. Baier A. Benedetti, I. Bouarar, S. Chabrillat, H. Clark, C. Clerbaux, P. Coheur, R. J. Engelen, Q. Errera, J. Flemming, M. George, C. Granier, J. Hadji-Lazaro, V. Huijnen, D. Hurtmans, L. Jones, J. W. Kaiser, J. Kapsomenakis, K. Lefever, J. Leitão, M. Razinger, A. Richter, M. G. Schultz, A. J. Simmons, M. Suttie, O. Stein, J. N. Thépaut, V. Thouret, M. Vrekoussis, C. Zerefos, and the MACC team, "The MACC reanalysis: an 8 yr data set of atmospheric composition", **Atmos. Chem. Phys.**, 13, 4073-4109, doi:10.5194/acp-13-4073-2013, 2013.
11. Kuglitsch, F.G., A. Toreti, E. Xoplaki, P.M. Della-Marta, C.S. Zerefos, M. Türkes, J. Luterbacher, "Heat wave changes in the eastern Mediterranean since 1960", **Geophys. Res. Lett.**, 37, L04802, doi: 10.1029/2009GL041841, 2010. ***Selected as "Research Spotlight" from the American Geophysical Union (AGU)***.
12. Luterbacher, J., E. Xoplaki, C. Casty, H. Wanner, A. Pauling, M. Kuttel, T. Rutishauser, S. Bronnimann, E. Fischer, D. Fleitmann, F.J. Gonzalez-Rouco, R. Garcia-Herrera, M. Barriendos, F. Rodrigo, J.C. Gonzalez-Hidalgo, M.A. Saz, L. Gimeno, P. Ribera, M. Brunet, H. Paeth, N. Rimbu, T. Felis, J. Jacobeit, A. Dunkeloh, E. Zorita, J. Guiot, M. Turkes, M.J. Alcoforado, R. Trigo, D. Wheeler, S. Tett, M.E. Mann, R. Touchan, D.T. Shindell, S. Silenzi, P. Montagna, D. Camuffo, A. Mariotti, T. Nanni, M. Brunetti, M. Maugeri, C. Zerefos, S. De Zolt, P. Lionello, "Mediterranean Climate Variability Over the Last Centuries: A Review", Chapter 1, in: The Mediterranean Climate: an overview of the main characteristics and issues, (Eds. P. Lionello, P. Malanotte-Rizzoli and R. Boscolo), Elsevier, 27-148, 2006.
13. Sausen, R., I. Isaksen, V. Grewe, D. Hauglustaine, D.S. Lee, G. Myhre, M. Köhler, G. Pitari, U. Schumann, F. Stordal, C. Zerefos, "Aviation radiative forcing in 2000: An update on IPCC (1999)", **Meteorol. Z.,** 14, 4, 555-561, 2005.
14. Stohl, A., P. Bonasoni, P. Cristofanelli, W. Collins, J. Feichter, A. Frank, C. Forster, E. Gerasopoulos, H. Gäggeler, P. James, T. Kentarchos, H. Kromp-Kolb, B. Krüger, C. Land, J. Meloen, A. Papayannis, A. Priller, P. Seibert, M. Sprenger, G. J. Roelofs, H. E. Scheel, C. Schnabel, P. Siegmund, L. Tobler, T. Trickl, H. Wernli, V.

Wirth, P. Zanis, C. Zerefos, "Stratosphere-troposphere exchange: A review, and what we have learned from STACCATO", **J. Geophys. Res.**, 108, D12, 8516, doi: 10.1029/2002JD002490, 2003.

15. Bais, A.F., C.S. Zerefos, C. Meleti, I.C. Ziomas, K. Tourpali, "Spectral measurements of solar UVB radiation and its relations to total ozone, SO_2, and clouds", **J. Geophys. Res.**, 98, D3, 5199-5204, 1993.
16. Stolarski, R., R. Bojkov, L. Bishop, C. Zerefos, J. Staehelin, J. Zawodny, "Measured Trends in Stratospheric Ozone", **Science**, 256, 342-349, 1992.

Στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του, το Κέντρο έχει συμμετάσχει και συμμετέχει σε περισσότερα από 50 ερευνητικά έργα με διεθνή και εθνική χρηματοδότηση. Ο πλήρης κατάλογος των ερευνητικών έργων που εκπονούνται ή έχουν εκπονηθεί στο Κέντρο παρέχεται στην ηλεκτρονική διεύθυνση:
(http://www.academyofathens.gr/el/research/centers/climate/projects).

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι, μόνο κατά την τελευταία περίπου δεκαετία, το Κέντρο προσείλκυσε ανταγωνιστικά από το εξωτερικό χρηματοδότηση ερευνητικών προγραμμάτων που υπερβαίνει τα 2,5 εκατομμύρια ευρώ.

Ενδεικτικά παρατίθεται λίστα επιλεγμένων διεθνών και εθνικών προγραμμάτων στα οποία συμμετείχε το ΚΕΦΑΚ κατά την τελευταία δεκαετία:

Ανταγωνιστικά Ερευνητικά Προγράμματα με χρηματοδότηση από Διεθνείς Οργανισμούς (ενδεικτική λίστα)

1. Πρόγραμμα H2020: "EuroGEOSS Showcases: Applications Powered by Europe-EuroGEOSS", 2019-2023.
2. Πρόγραμμα LIFE: "Boosting the implementation of adaptation policy across Greece: LIFE-IP AdaptInGR", 2019-2026.
3. Πρόγραμμα ERASMUS+: "Strengthening Education, Research And Innovation For Climate Smart Crops In India-AdaptNET", 2018-2021.
4. Πρόγραμμα H2020: "Copernicus application facility for environmental effects on health and comfort-CLAIRE", 2017-2019.
5. Πρόγραμμα H2020: "Copernicus Atmosphere Monitoring Service CAMS-84: Global and regional a posteriori validation, including focus on the Arctic and Mediterranean areas-CAMS84", 2015-2019.
6. Πρόγραμμα H2020: "Monitoring Atmospheric Composition and Climate III- MACC III", 2014-2015.
7. Πρόγραμμα της ΕΕ (FP7): "Monitoring Atmospheric Composition and Climate Interim Implemetation- MACC II", 2011-2014.
8. Πρόγραμμα της ΕΕ (FP7): "EU Cloud Intercomparison, Process Study & Evaluation Project, EUCLIPSE", 2010-2014.

9. Πρόγραμμα της ΕΕ (FP7): "Pollution of air in the extended region of Athens: Space-based Nitrogen Dioxide (NO_2) observations and their comparison with remote and ground–based measurements and modeling simulations" – PARTHENON", 2010-2013.
10. Πρόγραμμα της ΕΕ (FP7): "Monitoring Atmospheric Composition and Climate-MACC", 2009-2011.

Εθνικά Έργα

11. Πρόγραμμα ΕΛΙΔΕΚ, "Mineralogy of Dust Emissions and impacts on Environment and Health", 2021-2024
12. Πρόγραμμα της ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ, «Η κλιματική μεταβολή στις αρχές του 19ου αιώνα και οι συνέπειες της στους αγώνες για την ανεξαρτησία της Ελλάδας-1821», 2019-2022
13. Πρόγραμμα ΕΣΠΑ 2014-2020, «Περιφερειακό Σχέδιο για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή (ΠεΣΠΚΑ) Πελοποννήσου.», 2018-2021
14. Πρόγραμμα της ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ, «Πρόταση για τη ψηφιοποίηση των μετεωρολογικών και συναφών αρχείων του Αιγινήτη και Μαριολόπουλου που φυλάσσονται στο Κέντρο Ερεύνης Φυσικής της Ατμοσφαίρας και Κλιματολογίας της Ακαδημίας Αθηνών», 2014-2015
15. Πρόγραμμα ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ-ΠΡΑΞΗ Ι, «Επιπτώσεις της Κλιματικής Αλλαγής στην Τουριστική Ανάπτυξη Ευαίσθητων Περιοχών της Ελλάδας. Πιλοτική Εφαρμογή: Μεσσηνία - Περιοχές Ολοκληρωμένης Τουριστικής Ανάπτυξης Π.Ο.Τ.Α. – ΞΕΝΙΟΣ», 2010-2013
16. Πρόγραμμα της Τράπεζα της Ελλάδας, «ΕΜΕΚΑ: Επιτροπή μελέτης επιπτώσεων κλιματικής αλλαγής», 2009-2011.
17. Πρόγραμμα ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ, «Φυσικές μεταβολές των Θυσσάνων σε Παγκόσμια κλίμακα», 2009-2011
18. Πρόγραμμα της ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ, «Μελέτη της εποχικής διακύμανσης της κατακόρυφης κατανομής τροποσφαιρικού όζοντος στην Ανατολική Μεσόγειο (Ελλάδα, Τουρκία, Αίγυπτος, Ισραήλ) με βάση τις αεροπορικές μετρήσεις των ευρωπαϊκών προγραμμάτων MOZAIC και IAGOS», 2011-2013
19. Πρόγραμμα της ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ, «Μελέτη της κατακόρυφης κατανομής τροποσφαιρικού όζοντος στην Ανατολική Μεσόγειο και σύγκριση με την Κεντρική Ευρώπη με βάση τις αεροπορικές μετρήσεις του Ευρωπαϊκού Προγράμματος MOZAIC», 2008-2011

Προσωπικό του Κέντρου (1977-2021)

Επόπτες Ακαδημαϊκοί:

Ηλίας Μαριολόπουλος, 1977-1991
Αγγελος Γαλανόπουλος, 1991-2001
Πάνος Λιγομενίδης, 2001-2007
Χρήστος Ζερεφός, από 2007

Ερευνητές:

Χρήστος Ζερεφός (Διευθυντής: 1977-1979), Χρήστος Ρεπαπής (Διευθυντής: 1980-2007), Σταυρούλα Κοτίνη-Ζαμπάκα (1982-1995), Κωνσταντίνος Φιλάνδρας (από 1985, Διευθύνων: 2013-2014), Παύλος Καλαμπόκας (από 1996, Διευθύνων: 2010-2013 και από 2014), Πρόδρομος Ζάνης (2003-2007), Γεώργιος Τσελιούδης (Διευθυντής: 2007-2010), Αναστασία Ρωμανού (2007-2009), Ιωάννης Καψωμενάκης (από 2020), Σταύρος Σολωμός (από 2020), Αναστασία Πούπκου (από 2020)

Συνεργάστηκαν επίσης στο Κέντρο:

Όμηρος Μάντης, Επίτιμος Καθηγητής Πανεπιστημίου Minnesota, ΗΠΑ, Αντεπιστέλλον Μέλος Ακαδημίας Αθηνών, 1980-2002, Διονύσιος Μεταξάς, Επίτιμος Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, 1996-2011, Διονύσιος Μεταξάς, Επίτιμος Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, 1996-2011, J. Luterbacher, Καθηγητής University of Giessen–Γερμανία, I. Isaksen, Καθηγητής University of Oslo-Νορβηγία, Rumen D. Bojkov, Παγκόσμιος Μετεωρολογικός Οργανισμός (WMO)

Διοικητικό Προσωπικό:

Σέτα Γαζεριάν (από 2009), Μαρίνα Σοϊλεμεζίδου (2009-2011)

Επιστημονικοί Συνεργάτες στα πλαίσια ερευνητικών προγραμμάτων:

Κωνσταντίνος Δουβής, Μιχάλης Βρεκούσης, Ιωάννης Λιάκος, Δήμητρα Κώνστα, Λήδα Δημητριάδου, Ηλιάνα Πολυχρόνη, Θεοδώρα Σταύρακα, Αθηνά Πρόγιου, Παναγιώτης Νάστος, Θεοδώρα Αντωνακάκη, Δημήτριος Βολουδάκης, Φανούριος Σακελλαράκης Αναστασία Χριστοπούλου, Μαργαρίτα Αριανούτσου Φαραγγιτάκη, Γεώργιος Καλπαδάκης, Έλενα Ξοπλάκη, Κωνσταντίνος Ελευθεράτος

Εξοπλισμός και Υποδομές

Το κέντρο διαθέτει σύγχρονο υπερυπολογιστικό κέντρο το οποίο αποτελείται από συστοιχία διακομιστών (Server) PowerEdge R640 με >160 πυρήνες Intel

Xeon Gold 6230, 8 × 32GB RDIMM και 16TB αποθηκευτικό χώρο, για την εκτέλεση σύνθετων αριθμητικών μοντέλων σε περιβάλλον parallel computing. Στο υπολογιστικό κέντρο του ΚΕΦΑΚ είναι εγκατεστημένα και χρησιμοποιούνται σε ημερήσια βάση τα παρακάτω εξειδικευμένα ατμοσφαιρικά μοντέλα:

- WRF-ARW για την προσομοίωση και επιχειρησιακή πρόγνωση των μετεωρολογικών συνθηκών και την υποστήριξη της εφαρμογής https://unesco-weather.gr/ για την παροχή κλιματικών, εποχικών και ημερήσιων προγνώσεων σε περιοχές που αποτελούν μνημεία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς.
- WRF-CHEM, NMM, RAMS και CAMx για την προσομοίωση και επιχειρησιακή πρόγνωση της ποιότητας του αέρα καθώς και για τη μελέτη των αλληλεπιδράσεων των αέριων και σωματιδιακών ρύπων με τις φυσικοχημικές διεργασίες στην ατμόσφαιρα.
- Lagrangian μοντέλα (HYSPLIT, FLEXPART, HYPACT) για τον υπολογισμό της διασποράς καθώς και των οπισθοτροχιών που ακολουθούν οι αέριες μάζες στην ατμόσφαιρα.
- Εξειδικευμένα στατιστικά πακέτα και εφαρμογές (in-house developments) σε περιβάλλον R-project, python, bash, NCL, IDL για την επεξεργασία και ανάλυση κλιματικών παραμέτρων και την αξιολόγηση κλιματικών μοντέλων (π.χ. CAMS, MACC)

2. Τα κύρια επιτεύγματα του Κέντρου ως το 2020

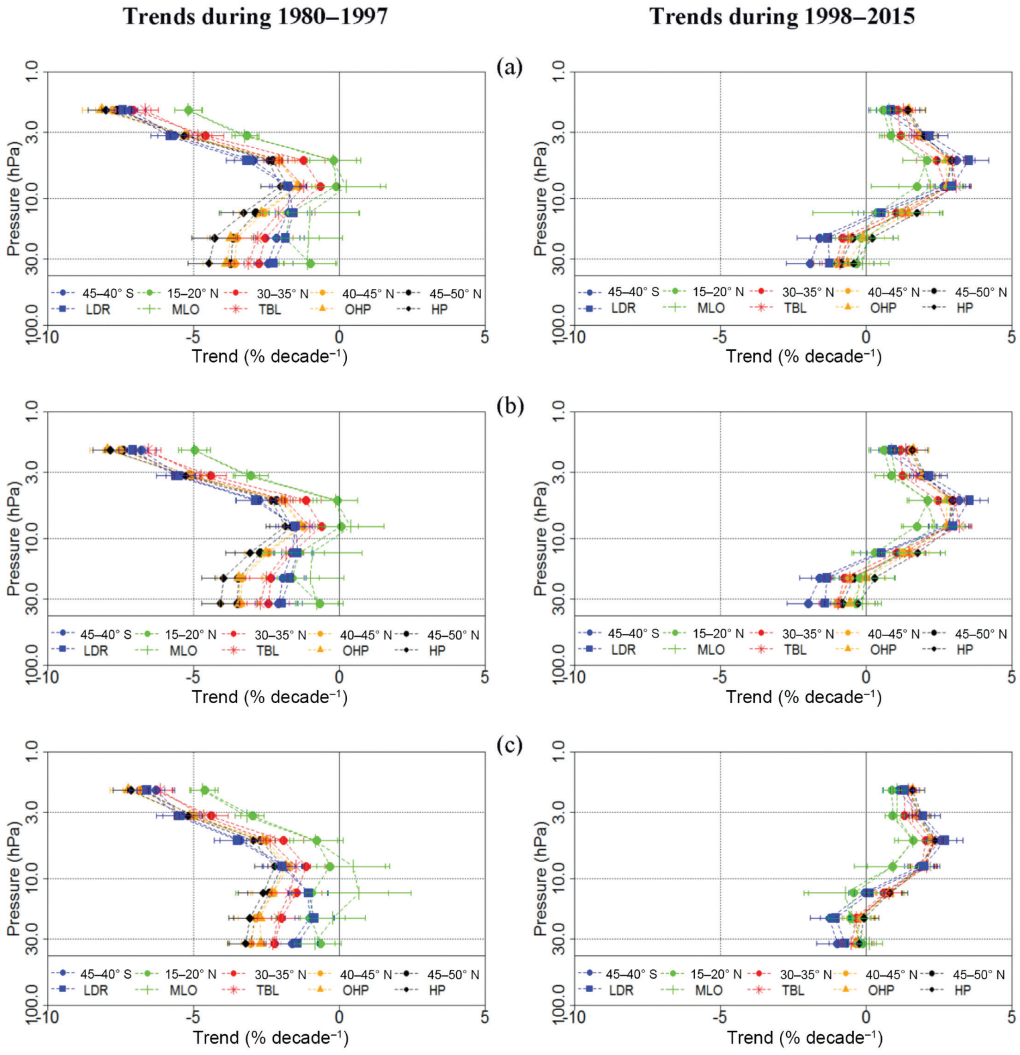
Δημοσιευμένες εργασίες σε διεθνή επιστημονικά περιοδικά

Οι δημοσιευμένες εργασίες του Κέντρου ομαδοποιούνται στα ερευνητικά θέματα:

Α. Μελέτες επί των παρατηρήσεων ανώτερης ατμοσφαίρας και του στρατοσφαιρικού όζοντος

Σχετικά με τη μελέτη της ανώτερης ατμοσφαίρας, η θεματολογία περιελάμβανε τη μελέτη των διακυμάνσεων της θερμοκρασίας της στρατόσφαιρας του βορείου ημισφαιρίου, τη σύνδεση στρατόσφαιρας - τροπόσφαιρας σχετιζόμενη με τη νεφοκάλυψη στους τροπικούς, την επίδραση της ηλιακής εκλάμψεως πρωτονίων επί της ατμοσφαιρικής θερμοκρασίας, τη θερμική κατάσταση της πολικής στρατόσφαιρας, τη νότια ταλάντωση στη στρατόσφαιρα και την εποχιακή διακύμανση της θερμοκρασίας της ανώτερης στρατόσφαιρας και της κατώτερης μεσόσφαιρας.

Για το στρατοσφαιρικό όζον, η έρευνα εστιάστηκε στα εξής κύρια θέματα: Το θερινό μέγιστο ολικού όζοντος στην Ευρώπη και την πιθανή επίδραση της νότιας ταλάντωσης, την αντιπροσωπευτικότητα των τάσεων του ολικού όζοντος

Σχ. 1. Παράδειγμα μελέτης για την κατακόρυφη κατανομή των τάσεων του όζοντος κατά την περίοδο πριν από το 1998 και μετά το 1998, με βάση τα δορυφορικά δεδομένα SBUV στις θέσεις επιλεγμένων σταθμών lidar καθώς και στις αντίστοιχες ζώνες, στο οποίο φαίνεται η πρώτη ένδειξη αντιστροφής της αραίωσης του στρώματος του όζοντος μετά την εφαρμογή του πρωτοκόλλου του Montreal. (*Zerefos, C., J. Kapsomenakis, K. Eleftheratos, K. Tourpali, I. Petropavlovskikh, D. Hubert, S. Godin-Beekmann, W. Steinbrecht, S. Frith, V. Sofieva, B. Hassler, "Representativeness of single lidar stations for zonally averaged ozone profiles, their trends and attribution to proxies", Atmos. Chem. Phys., 18(9), 6427-6440, 2018*).

από δορυφορικές και επίγειες μετρήσεις, το στρατοσφαιρικό όζον στην Ευρώπη, τις ανωμαλίες στην οριζόντια και κατακόρυφη κατανομή όζοντος, τη μελέτη φαινομένων στρατοσφαιρικής εισβολής στην Ευρώπη και την Ανατολική Μεσόγειο. Επίσης δημοσιεύθηκαν μελέτες σχετικά με τις επιπτώσεις της μείωσης του στρατοσφαιρικού όζοντος στην κλιματική αλλαγή, την ανάκαμψη των τάσεων του στρατοσφαιρικού όζοντος καθώς και την επίδραση του 11-ετούς ηλιακού κύκλου στο στρατοσφαιρικό όζον και την επιφανειακή ερυθυματώδη ακτινοβολία. Άλλα σχετικά θέματα αφορούσαν τα χαρακτηριστικά της μείωσης του όζοντος στο βόρειο και νότιο ημισφαίριο, την αξιολόγηση των μετρήσεων ολικού όζοντος στην Ελλάδα, την εξαιρετική μείωση του όζοντος στην Αρκτική το 2011, την επίδραση μίας στρατοσφαιρικής ψύξης πάνω από το Βόρειο Ημισφαίριο, την αντιπροσωπευτικότητα των σταθμών μέτρησης lidar όζοντος, τις πιθανές επιδράσεις των αερίων του θερμοκηπίου στα προφίλ του όζοντος και της υπεριώδους ακτινοβολίας στο επίπεδο του εδάφους καθώς και τη χρήση των ατμοσφαιρικών διαταραχών QBO, ENSO και NAO στην αξιολόγηση δορυφορικών μετρήσεων όζοντος.

Β. Κλιματικές κυμάνσεις – Κλιματική αλλαγή

Πραγματοποιήθηκαν κατ΄ αρχήν μελέτες με βάση ιστορικά κείμενα, όπως για την κλιματική αλλαγή στη Μυκηναϊκή Ελλάδα αναφερόμενη στον Αριστοτέλη, την 9-ετή ταλάντωση της στάθμης του νερού στη λίμνη Κωπαΐδα αναφερόμενη από τον Θεόφραστο και τον Πλίνιο, καθώς και για τη συχνότητα εμφάνισης εξαιρετικά ψυχρών χειμώνων σύμφωνα με μοναστηριακά και ιστορικά αρχεία από την Ελλάδα κατά την περίοδο 1200-1900 μ.Χ.

Μελετήθηκε εκτενώς η κλιματική κατάσταση στην Ελλάδα στις ακόλουθες μελέτες: Ορισμός μεταβατικών ζωνών μεταξύ υγρού ηπειρωτικού και μεσογειακού κλίματος, κατανομή δεικτών ηπειρωτικότητας, εφαρμογή στατιστικών αναλύσεων θερμοκρασίας και υετού, μεταβλητότητα και τάσεις της θερμοκρασίας του αέρα, στατιστική αξιολόγηση των αλλαγών στις ακραίες κλιματικές συνθήκες, τάσεις θερμοκρασίας αέρα που σχετίζονται με αλλαγές στην ατμοσφαιρική κυκλοφορία. Επίσης μελετήθηκε η μεταβλητότητα και οι τάσεις της μέγιστης και ελάχιστης θερμοκρασίας αέρα από επίγειες και δορυφορικές παρατηρήσεις, η κλιματική εξέλιξη των Ετησίων ανέμων στο Αιγαίο Πέλαγος και η χωρική και χρονική μεταβλητότητα του δείκτη ξηρασίας. Πραγματοποιήθηκε ακόμα μελέτη περιφερειακών προσομοιώσεων κλίματος.

Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στη μελέτη των βροχοπτώσεων στην Ελλάδα όπως: Χρονικές διακυμάνσεις υετού, χωρικές κατανομές ημερών χαλαζόπτωσης, οριοθέτηση των περιφερειακών κατανομών ημερών καταιγίδων και χαλαζόπτωσης, ορογραφική βροχόπτωση, μεταβλητότητα της κατανομής της βροχόπτωσης, ακραίες ημερήσιες βροχοπτώσεις στην Αθήνα, κυκλικότητα της ενδοετούς μεταβλητότη-

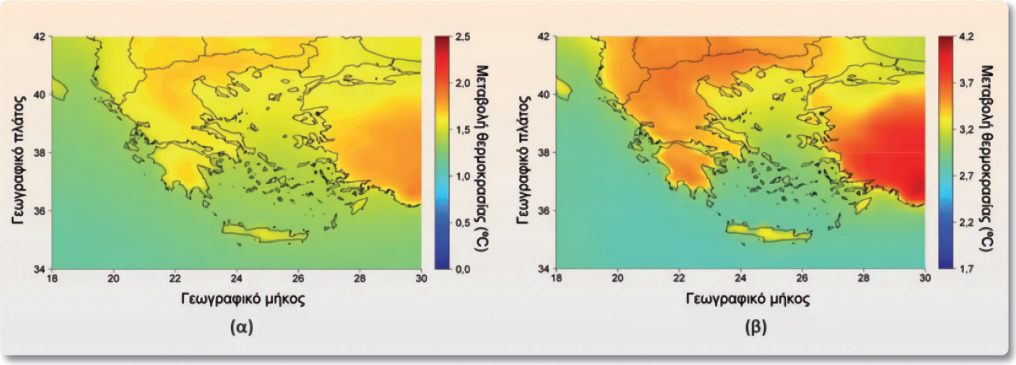
τας του υετού στην Ελλάδα, σχέση ορογραφίας και ακραίων ξηρών περιόδων, μελέτη της έντασης της βροχής σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη, μεταβολές της ακραίας ημερήσιας βροχόπτωσης ανά δεκαετία, χωρική και χρονική μεταβλητότητα διαδοχικών ξηρών και υγρών ημερών, κλιματική αλλαγή και βροχόπτωση.

Μελετήθηκε επίσης, η κλιματική κατάσταση των Αθηνών σχετικά με την πιθανή επίδραση της αστικοποίησης στις κλιματικές διακυμάνσεις της θερμοκρασίας του αέρα και την κλιματική μεταβλητότητα. Πραγματοποιήθηκε επιπρόσθετα, ανάλυση της απόλυτης υγρασίας κατά τη διάρκεια της ηπειρωτικής και της θαλάσσιας αύρας, μελετήθηκε η συσχέτιση απότομης υπερθέρμανσης και κλιματικής αλλαγής στο Εθνικό Αστεροσκοπείο Αθηνών με διόρθωση του πρόσφατου αρχείου θερμοκρασίας αέρα του σταθμού καθώς και οι χρονικές διακυμάνσεις των ατμοσφαιρικών κυμάνσεων στην Αθήνα. Τέλος, μελετήθηκαν οι τάσεις της αστικής θερμικής νησίδας στην Αθήνα και η απόκρισή της στα κύματα καυσώνων.

Διενεργήθηκαν επίσης κλιματικές μελέτες στην περιοχή της Μεσογείου όπως: Κλιματολογία της ροής αισθητής θερμότητας, τάσεις της θερμοκρασίας του αέρα των τελευταίων 100 ετών, κλιματολογία της ανώτερης θερμοκρασίας του αέρα, κατάσταση της βροχόπτωσης και θερμοκρασίας στην Κύπρο ως αποτέλεσμα της παγκόσμιας κλιματικής αλλαγής. Περαιτέρω: Κλίμα και ακραίες καιρικές συνθήκες στην Ελλάδα και στην Κύπρο κατά τον 21ο αιώνα, μεταβολή ενεργειακών απαιτήσεων στη Μεσόγειο, παρατηρούμενες αλλαγές στους καύσωνες στην Ανατολική Μεσόγειο και μακροπρόθεσμες τάσεις βροχόπτωσης στην περιοχή. Μελετήθηκε εκτός των ανωτέρω, η μεταβλητότητα εξάτμισης και βροχόπτωσης στη Μεσόγειο και τη Μαύρη Θάλασσα από δορυφορικές εκτιμήσεις, η ανάλυση των ακραίων βροχοπτώσεων με βάση δορυφορικά και υψηλής ανάλυσης πλεγματικά δεδομένα, η δυναμική της ατμοσφαιρικής κυκλοφορίας και η επιρροή της στο κλίμα της Ευρώπης και της Μεσογείου κατά τα τελευταία 500 χρόνια καθώς και οι ευρωπαϊκές θερινές θερμοκρασίες από τους ρωμαϊκούς χρόνους.

Δημοσιεύτηκαν επίσης κλιματικές μελέτες σε παγκόσμιο επίπεδο, περιλαμβανομένων των τροπικών περιοχών και των ωκεανών με κλιματικά μοντέλα στα εξής θέματα: Χωρική και χρονική κατανομή της θερμοκρασίας του αέρα στο βόρειο ημισφαίριο, η κλιματική αλλαγή και η οικονομία των ΗΠΑ, προβλεπόμενες κλιματικές αλλαγές στην Ουρουγουάη και τις παρακείμενες περιοχές, χρονικές κλίμακες μεταβλητότητας της τροπικής ατμόσφαιρας και οι επιπτώσεις στους ατμοσφαιρικούς υδρατμούς, αλλαγές της νέφωσης στην τροχιά των εξωτροπικών καταιγίδων, κύρια χαρακτηριστικά των νεφών στους Νότιους Ωκεανούς και οι επιπτώσεις τους στο ενεργειακό ισοζύγιο, δυναμική υποκλιμάκωση σε προσομοιώσεις μεταβολών υετού, διεργασίες των τροπικών ωκεάνιων νεφών, αξιολόγηση της περιγραφής νεφών σε μοντέλα γενικής κυκλοφορίας, παγκόσμιες καταστάσεις καιρού και οι ιδιότητές τους από ανακτήσεις δορυφορικών δεδομένων νεφών.

Τέλος υπήρξαν μελέτες σχετικές με τις επιπτώσεις τις κλιματικής αλλαγής

Σχ. 2. Μεταβολές της μέσης θερμοκρασίας του αέρα μεταξύ των περιόδων (α) 2021-2050 και 1961-1990, (β) 2071-2100 και 1961-1990. Τα αποτελέσματα βασίζονται στη μέση τιμή 12 προσομοιώσεων με περιοχικά κλιματικά μοντέλα του προγράμματος ENSEMBLES για την περίπτωση του σεναρίου εκπομπών A1B. (*Οι περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στην Ελλάδα, ΤΤΕ, 2011*).

στις διάφορες δραστηριότητες στην Ελλάδα: Σχέσεις κλίματος και ελαιοκαλλιέργειας, αντίκτυπος στα κτίρια από την αύξηση της θερμοκρασίας του αέρα, σύνδεση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής με στρατηγικές προσαρμογής έκτακτης ανάγκης για δίκτυα μεταφορών, επίδραση των προβλέψεων της κλιματικής αλλαγής στη συμπεριφορά των δασικών πυρκαγιών, πρόβλεψη των κλιματικών επιπτώσεων στις αποδόσεις βαμβακιού, αξιολόγηση πλεγματικών εκτιμήσεων υετού, επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στην υδρολογία τοποθεσιών Natura 2000, συγκριτική εκτίμηση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής στο βαμβάκι και τον αραβόσιτο.

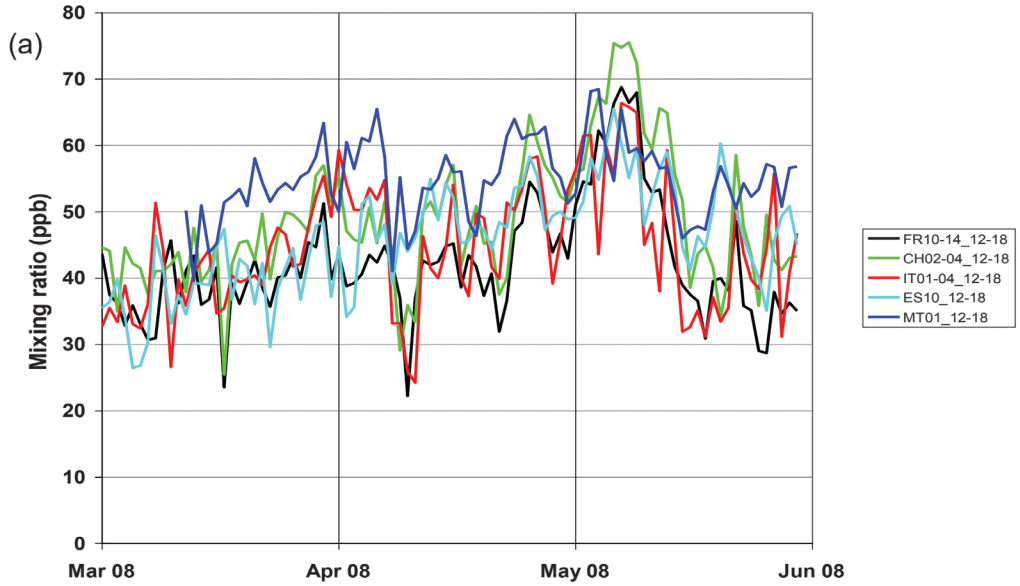
Γ. Ατμοσφαιρική ρύπανση – Τροποσφαιρικό όζον – Ατμοσφαιρικά σωματίδια

Πραγματοποιήθηκαν κατ' αρχήν δημοσιεύσεις επί των πρώτων μετρήσεων ατμοσφαιρικών ρύπων στην Αθήνα που επεξεργάστηκαν βάσει μετεωρολογικών παρατηρήσεων. Επίσης πραγματοποιήθηκε μελέτη αξιολόγησης του δυναμικού φωτοχημικής ατμοσφαιρικής ρύπανσης στην Αθήνα με το αντίστοιχο του Λος Άντζελες. Μεταγενέστερα πραγματοποιήθηκε ανάλυση των συνεχών μετρήσεων πρωτογενών και φωτοχημικών ρύπων στην Αθήνα. Έμφαση δόθηκε στη μελέτη των χαρακτηριστικών και της κλιματολογίας του επιφανειακού μη αστικού όζοντος στην περιοχή καθώς και στην έκθεση του πληθυσμού στο ατμοσφαιρικό όζον στην Αθήνα σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες. Μελετήθηκαν επίσης οι χαρακτηριστικές μεταβολές των ατμοσφαιρικών συγκεντρώσεων των

σωματιδίων PM_{10} στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη σε σύγκριση με τους λοιπούς αέριους ρύπους. Πραγματοποιήθηκε ανάλυση ατμοσφαιρικών μετρήσεων πρωτογενών και δευτερογενών ατμοσφαιρικών ρύπων στο λεκανοπέδιο της Αθήνας με σύγχρονες τεχνικές μέτρησης και μελετήθηκαν οι επιπτώσεις των έντονων πυρκαγιών της Αττικής στην ποιότητα του αέρα στην Αθήνα. Επίσης μελετήθηκαν οι ατμοσφαιρικές συγκεντρώσεις κορεσμένων και αρωματικών υδρογονανθράκων και οξειδίων του αζώτου σε ένα διυλιστήριο πετρελαίου σε σύγκριση με τις αντίστοιχες μετρήσεις στην Αθήνα. Το Κέντρο συμμετείχε σε διεθνείς εκστρατείες αεροπορικών και επιγείων μετρήσεων πεδίου στην Ελλάδα καθώς και σε ευρωπαϊκό έργο μελέτης της επικινδυνότητας της ρύπανσης στην υγεία.

Τα τελευταία χρόνια το Κέντρο συμμετείχε σε πολλές μελέτες ατμοσφαιρικής ρύπανσης σε περιφερειακή και παγκόσμια κλίμακα με χρήση δορυφορικών μετρήσεων καθώς και προσομοιώσεων ατμοσφαιρικών μοντέλων με την ακόλουθη θεματολογία: μελέτη των συνολικών επιπέδων διοξειδίου του θείου στην ατμόσφαιρα, σύγκριση των τροποσφαιρικών στηλών διοξειδίου του αζώτου από δορυφόρο με παγκόσμια και ευρωπαϊκά περιφερειακά μοντέλα, απογραφή ανθρωπογενών εκπομπών σωματιδίων PM_{10} στην Ελλάδα, προσομοιώσεις ατμοσφαιρικής ρύπανσης κατά το ευρωπαϊκό κύμα καύσωνα του 2003, μοντέλο εκπομπών βιογενών πτητικών οργανικών ενώσεων στην Ευρώπη. Επίσης εξετάστηκε η επίδραση μεγάλων πόλεων της Ανατολικής Μεσογείου στην περιφερειακή ατμοσφαιρική ρύπανση καθώς και ο δείκτης δυσφορίας και δείκτης ποιότητας αέρα, πραγματοποιήθηκαν προσομοιωμένοι υπολογισμοί ποιότητας αέρα και ισοζυγίου ρύπων στην Ευρώπη, εξετάστηκαν οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα στα επίπεδα των ατμοσφαιρικών ρύπων βάσει δορυφορικών παρατηρήσεων, διενεργήθηκαν μελέτες προσομοίωσης των δασικών πυρκαγιών στα επίπεδα των αέριων ρύπων στην Ανατολική Μεσόγειο καθώς και ανίχνευσης πλουμίων διοξειδίου του θείου στο Βόρειο Ημισφαίριο.

Τις τελευταίες δύο δεκαετίες έχει υπάρξει έντονη έρευνα στο Κέντρο για το ρόλο του τροποσφαιρικού όζοντος και των ατμοσφαιρικών σωματιδίων στην ατμοσφαιρική ρύπανση και το κλίμα σε παγκόσμια και περιφερειακή κλίμακα, με έμφαση στη Μεσόγειο και δημοσιεύτηκαν οι ακόλουθες εργασίες: Αλλαγές στο τροποσφαιρικό όζον προκαλούμενες από αλλαγές στο στρατοσφαιρικό όζον, εποχιακή μεταβλητότητα παραγωγής όζοντος στην ελεύθερη τροπόσφαιρα της Κεντρικής Ευρώπης, κατακόρυφες μετρήσεις τροποσφαιρικού όζοντος στην Ανατολική Μεσόγειο και σύγκριση με την Κεντρική Ευρώπη, διερεύνηση των μετεωρολογικών και φωτοχημικών παραγόντων που επηρεάζουν τα επίπεδα του μη αστικού επιφανειακού όζοντος στην Κεντρική και Ανατολική Μεσόγειο, εξέταση των ατμοσφαιρικών συνθηκών που συνδέονται με υψηλές και χαμηλές κατακόρυφες μετρήσεις όζοντος στην κατώτερη τροπόσφαιρα της Ανατολικής Μεσογείου, θερινή μεταβλητότητα τροποσφαιρικού όζοντος στη λεκάνη της Με-

Σχ. 3. Παράδειγμα μελέτης για την ημερήσια διακύμανση του όζοντος κατά τις απογευματινές ώρες στους σταθμούς EMEP που περιβάλλουν τη λεκάνη της δυτικής Μεσογείου για την Άνοιξη του 2008 (*Kalabokas, P., Hjorth, J., Foret, G., Dufour, G., Eremenko, M., Siour, G., Cuesta, J., and Beekmann, M.: An investigation on the origin of regional springtime ozone episodes in the western Mediterranean, Atmos. Chem. Phys., 17, 3905-3928, https://doi.org/10.5194/acp-17-3905-2017, 2017*).

σογείου από δορυφορικές μετρήσεις, χρονική και χωρική διακύμανση του όζοντος στην Κύπρο, προέλευση των εαρινών περιφερειακών επεισοδίων όζοντος στη Δυτική Μεσόγειο, επίδραση της τροποσφαιρικής καθίζησης στο επιφανειακό όζον στη βόρεια Ιταλία.

Διενεργήθηκαν επίσης οι ακόλουθες μελέτες για το τροποσφαιρικό όζον με τη χρήση ατμοσφαιρικών μοντέλων: Προσομοίωση θερινών επιφανειακών συγκεντρώσεων όζοντος στην Ελλάδα, τρισδιάστατη αξιολόγηση προσομοιώσεων τροποσφαιρικού όζοντος σε περιφερειακά μοντέλα μεταφοράς-χημείας, χαρτογράφηση της εποχικότητας και των τάσεων του επιφανειακού όζοντος στην Ευρώπη με στατιστικές τεχνικές, όζον και φασματοσκοπικές αλλαγές υπεριώδους ακτινοβολίας σε μεσαία και υψηλά γεωγραφικά πλάτη, ατμοσφαιρικό όζον και μεθάνιο σε ένα μεταβαλλόμενο κλίμα, αξιολόγηση του επιφανειακού όζοντος στην Ευρώπη από την επανανάλυση MACC, εξομοίωση δορυφορικών δεδομένων όζοντος, μονοξειδίου του άνθρακα και διοξειδίου του αζώτου, αξιολόγηση του συστήματος επιχειρησιακών προβλέψεων MACC στα δραστικά αέρια της τροπόσφαιρας, η κατανομή και οι τάσεις του τροποσφαιρικού όζοντος που σχετίζονται με το κλίμα και την παγκόσμια αξιολόγηση μοντέλων ατμοσφαιρικής χη-

μείας, σύνδεση μεταξύ των Ετησίων ανέμων, των διπλώσεων της τροπόπαυσης και του τροποσφαιρικού όζοντος πάνω από την Ανατολική Μεσόγειο.

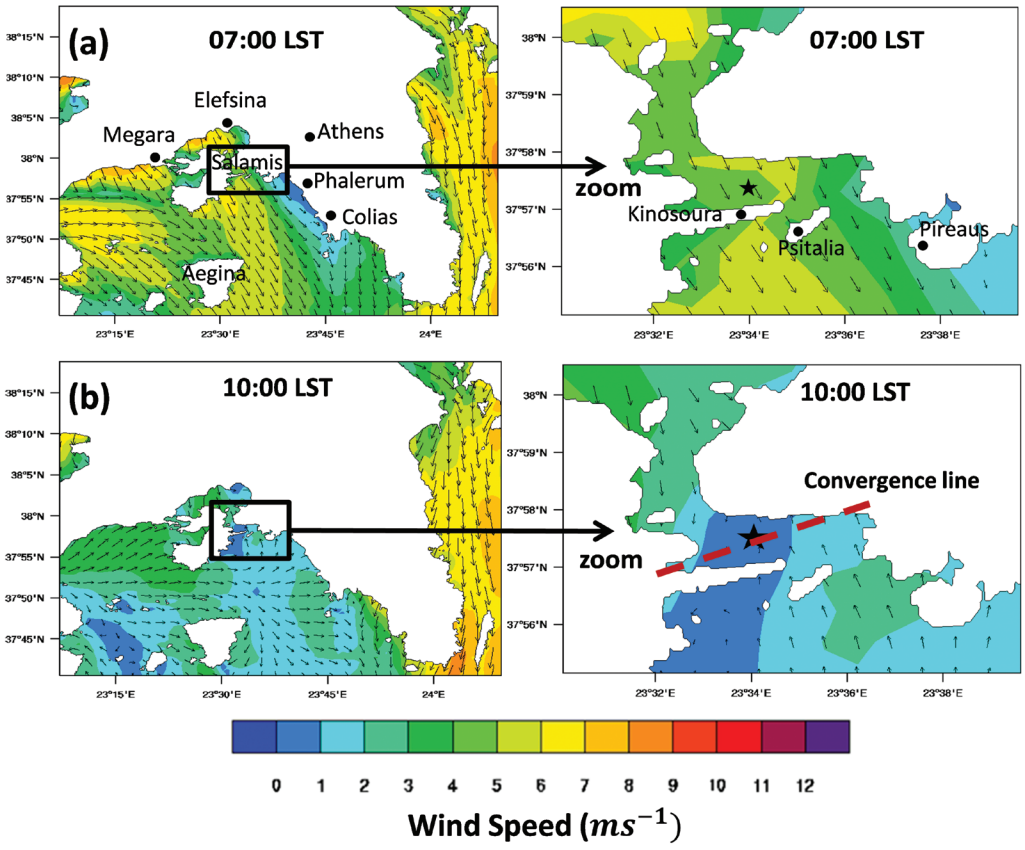
Σε σχέση με τα ατμοσφαιρικά σωματίδια δημοσιεύτηκαν οι εξής εργασίες: Φωτομετρικές μετρήσεις οπτικών ιδιοτήτων αερολυμάτων, παθητικές και ενεργητικές μετρήσεις τηλεπισκόπησης για την επικύρωση ενός περιφερειακού μοντέλου σκόνης, εξασθένηση σκόνης πάνω από την Ανατολική Μεσόγειο χρησιμοποιώντας κατάλληλα μοντέλα και φωτομετρικά δεδομένα, δορυφορική μελέτη ανύψωσης καπνού από τη γεωργική καύση στην Ανατολική Ευρώπη, οπτικές ιδιότητες αερολυμάτων στη Θεσσαλονίκη, μετρήσεις οπτικού βάθους αερολυμάτων πάνω από την Ανατολική Μεσόγειο και ιδιαίτερα στο αστικό περιβάλλον της Αθήνας, σωματιδιακή ρύπανση από τις πρακτικές εναπόθεσης των πρωτογενών υλικών μιας τσιμεντοβιομηχανίας, επικύρωση του συστήματος παγκόσμιας ανάλυσης και προβλέψεων MACC και CAMS για δραστικά αέρια και αερολύματα, οπτικό βάθος αερολυμάτων με φασματοφωτόμετρο Brewer στην Αθήνα.

Δ. Λοιπά Μετεωρολογικά φαινόμενα

Οι πρώτες δημοσιευμένες μελέτες αφορούσαν την πιθανή συσχέτιση μεταξύ ηλιακής δραστηριότητας και καιρού καθώς και μελέτες του οριακού στρώματος της ατμοσφαίρας στο Αιγαίο.

Ένα σημαντικό τμήμα των ερευνητικών δραστηριοτήτων του Κέντρου αφορούσε τη μελέτη της ηλιακής ακτινοβολίας, ιδιαιτέρως της υπεριώδους, με την ακόλουθη θεματολογία: Μελέτη των μεταβολών υπεριώδους ακτινοβολίας κατά τη διάρκεια επεισοδίων ρύπανσης, κλιματολογία της ηλιακής ερυθυματώδους υπεριώδους ακτινοβολίας στην Αθήνα, παράγοντες που επηρεάζουν την ηλιακή ακτινοβολία υπεριώδους στη Θεσσαλονίκη, ηλιακή εξασθένιση και φωτεινότητα πάνω από τη Θεσσαλονίκη και το Πεκίνο, σύγκριση μετρήσεων υπεριώδους ακτινοβολίας από δορυφόρους με επίγειες μετρήσεις σε ευρωπαϊκούς σταθμούς, φασματικές μετρήσεις υπεριώδους ακτινοβολίας στον Καναδά, την Ευρώπη και την Ιαπωνία, ηλιακή υπεριώδης ακτινοβολία σε ένα μεταβαλλόμενο κλίμα και προσομοιώσεις υπεριώδους ακτινοβολίας αιθρίου ουρανού στον 21ο αιώνα.

Η μελέτη των νεφών cirrus (θύσανοι) και η πιθανή επίδρασή τους στο κλίμα και την ηλιακή ακτινοβολία, υπήρξε ένα άλλο ερευνητικό θέμα ενασχόλησης στο Κέντρο, με τις ακόλουθες δημοσιεύσεις: Απόδειξη της επίδρασης της αεροπορικής κυκλοφορίας στο σχηματισμό νεφών τύπου Θυσσάνων (cirrus), μελέτη σχετικά με τις φυσικές και ανθρωπογενείς παγκόσμιες διακυμάνσεις της νεφοκάλυψης cirrus, αναζήτηση ανθρωπογενών νεφών cirrus πάνω από τη ΝΑ Ασία, διαχρονική μεταβλητότητα των νεφών cirrus στους τροπικούς βάσει δορυφορικών δεδομένων, επιδράσεις της νέφωσης cirrus στην ηλιακή ακτινοβολία σε διάφορες φασματικές ζώνες.

Σχ. 4. Παράδειγμα μελέτης για την επίδραση των τοπικών κλιματολογικών συνθηκών του Σαρωνικού Κόλπου στην έκβαση της Ναυμαχίας της Σαλαμίνας μεταξύ Ελλήνων και Περσών το 480 π.Χ. Ταχύτητα και διεύθυνση ανέμου (m/s) (a) 07:00 LST, (b) 10:00 LST, όπως προκύπτει από την 10ετή μέση τιμή των προσομοιώσεων του ατμοσφαιρικού μοντέλου WRF σε χωρική ανάλυση 1×1 km, χρησιμοποιώντας κλιματικά δεδομένα εισόδου από τη βάση δεδομένων ERA5 (*Zerefos, C.; Solomos, S.; Melas, D.; Kapsomenakis, J.; Repapis, C. The Role of Weather during the Greek–Persian "Naval Battle of Salamis" in 480 B.C. Atmosphere 2020, 11, 838. https://doi.org/10.3390/atmos11080838*).

Η ολική ηλιακή έκλειψη του Μαρτίου 2006 στην Ελλάδα, έδωσε την ευκαιρία για τη συγγραφή αρκετών μελετών στις οποίες συμμετείχε ή συντόνισε το Κέντρο, όπως: Η επίδραση της ολικής έκλειψης στις μετεωρολογικές μεταβλητές στην Ελλάδα, μείωση της συνολικής υπεριώδους και ορατής ακτινοβολίας στην Ελλάδα κατά την ολική έκλειψη, επιδράσεις στους επιφανειακούς ατμοσφαιρικούς φωτο-οξειδωτικούς ρύπους στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της ηλιακής έκλειψης, παρατηρήσεις αερολυμάτων με λέιζερ Lidar και υπολογισμοί μοντέλου της εξέλιξης του ατμοσφαιρικού οριακού στρώματος πάνω από την Ελλάδα κατά τη διάρκεια της ολικής έκλειψης, ενδείξεις κυμάτων βαρύτητας στην

ατμόσφαιρα κατά τη διάρκεια της ολικής ηλιακής έκλειψης, παρατηρήσεις των παραμέτρων του επιφανειακού οριακού στρώματος κατά την ολική έκλειψη.

Άλλα ερευνητικά θέματα ενασχόλησης στο Κέντρο σε αυτή τη θεματική περιοχή ήταν: Μελέτη των Ετησίων ανέμων στο Αιγαίο, τεχνικές διαβαθμονόμησης δορυφορικών μετρήσεων θερμοκρασίας και υγρασίας στην ατμόσφαιρα, φασματική επίδραση εξάρτησης της ανακλαστικότητας από την υπεριώδη ακτινοβολία καθώς και για την ερμηνεία της ανώτερης τροποσφαιρικής υγρασίας.

Επίσης υπήρξαν και δημοσιεύσεις μελετών με ευρύτερο επιστημονικό ή και πολιτιστικό ενδιαφέρον: Ο ρόλος του καιρού κατά τη διάρκεια της Ναυμαχίας της Σαλαμίνας το 480 π.Χ., περιβαλλοντικές πληροφορίες για τα ηφαιστειακά αερολύματα στις αναλογίες κόκκινου-πράσινου χρώματος όπως απεικονίζονται σε πίνακες μεγάλων ζωγράφων, διδάγματα και ερωτήσεις που τέθηκαν κατά τη διάρκεια της επιδημίας COVID-19 σε σχέση με το περιβάλλον, τη ρύπανση και το κλίμα.

Διοργάνωση συνεδρίων

Το ΚΕΦΑΚ έχει διοργανώσει κατά καιρούς σημαντικά συνέδρια και ημερίδες σε θεματικές ενότητες που άπτονται των σκοπών του. Ορισμένα χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι τα εξής:

- Συμπόσιο, «Η Αραίωση του Προστατευτικού Στρώματος του Όζοντος», επί τη ευκαιρία των 20 χρόνων από της υπογραφής του Πρωτοκόλλου του Μόντρεαλ, που συνδιοργανώθηκε από την Ακαδημία Αθηνών, το Εθνικό Αστεροσκοπείο Αθηνών, το Πρόγραμμα Περιβάλλοντος των Ηνωμένων Εθνών, τον Παγκόσμιο Μετεωρολογικό Οργανισμό, τη NASA και τη Διεθνή Επιτροπή Όζοντος, Αθήνα, 23-26 Σεπτεμβρίου 2007
- Διεθνές Συνέδριο, "Adaptation Strategies to Global Environmental Change in the Mediterranean City and the Role of Global Earth Observations". Το Συνέδριο ήταν εκδήλωση της Ελληνικής Προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για το 2014, υπό την αιγίδα της Γενικής Γραμματείας Έρευνας και Τεχνολογίας και συνδιοργανώθηκε από την ΕΕ, το Eurisy, το Mediterranean Consortium for Climate Change (MC-4), το Μαριολοπούλειο-Καναγκίνειο Ίδρυμα Επιστημών Περιβάλλοντος, το Κέντρον Ερεύνης Φυσικής της Ατμόσφαιρας και Κλιματολογίας της Ακαδημίας Αθηνών και το Πανεπιστήμιο Justus-Liebig Giessen Γερμανίας (Ιούνιος 2014).

Μνημόνια Συνεργασίας

- Η Ακαδημία Αθηνών, μέσω του ΚΕΦΑΚ, υπέγραψε Μνημόνιο Συνεργασίας με το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο για την στήριξη και ανάπτυξη κοινών

Εικ. 1. Συμπόσιο "Ozone Depletion: from its discovery to Envisat and Aura", Αθήνα, 23-26 Σεπτεμβρίου 2007.

Εικ. 2. Συμπόσιο "Adaptation Strategies to Global Environmental Change in the Mediterranean City and the Role of Global Earth Observations", Αθήνα, 10-11 Ιουνίου 2014.

Εικ. 3. Ημερίδα υπό την Επίτιμον Προεδρίαν της Α.Θ. Παναγιότητος του Οικουμενικού Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου με θέμα: Οι Επιπτώσεις της Κλιματικής Αλλαγής στη Μεσόγειο, 8 Νοεμβρίου 2008.

Εικ. 4. Χ. Ζερεφός, Π. Τέτσης «Το χρώμα του καιρού και του κλίματος», Διάλεξη στα πλαίσια του Megaron Plus, Αθήνα, 14 Νοεμβρίου 2013.

Εικ. 5. CAMS 1st General Assembly, Athens, 14-16 June 2016.

πρωτοβουλιών, επιστημονικών, ερευνητικών και άλλων δράσεων με σκοπό και αντικείμενο την προστασία των μνημείων της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς της χώρας από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής.

- Η Ακαδημία Αθηνών, μέσω, του ΚΕΦΑΚ, υπέγραψε Μνημόνιο Συνεργασίας με την κοινωφελή αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία «Όλοι Μαζί Μπορούμε» με στόχο να ενώσουν τις δυνάμεις τους και να συνεργαστούν στη διάδοση των αποτελεσμάτων του προγράμματος LIFE-IP για την προσαρμογή της Ελλάδος στην ανθρωπογενή κλιματική αλλαγή ούτως ώστε να ευαισθητοποιηθούν οι πολίτες της χώρας και να επιτευχθεί ενεργός συμμετοχή τους σε θέματα κλιματικής αλλαγής.
- Η Ακαδημία Αθηνών, μέσω του ΚΕΦΑΚ, υπέγραψε Μνημόνιο Συνεργασίας με το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο για (α) την αξιολόγηση των τεχνολογικών λύσεων που μπορούν να εφαρμοστούν στην Ελλάδα για μείωση εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου (β) τη δημιουργία οδικού χάρτη για τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου με στόχο το μηδενισμό των εκπομπών CO_2 το 2050 ή και νωρίτερα και (γ) τη δημιουργία κέντρου Αριστείας για την υποστήριξη της μετάβασης της χώρας στην μετα-λιγνιτική εποχή με επιδιωκόμενη τη συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.

Εικ. 6. Ο τ. Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας κ. Προκόπιος Παυλόπουλος με την ΑΥ Πριγκίπισσα Βικτώρια της Σουηδίας και την τ. Πρέσβειρα της Σουηδίας στην Ελλάδα κ. Charlotte Sammelin στην Ακαδημία Αθηνών, στο πλαίσιο του σεμιναρίου του Παρατηρητηρίου Περιβάλλοντος Navarino (NEO), με τίτλο «Προκλήσεις και ευκαιρίες για μια νέα οικονομία στο πλαίσιο της κλιματικής αλλαγής: Προώθηση της καινοτομίας για βιώσιμη ανάπτυξη» (2 Μαΐου 2019).

3. Τα κύρια επιτεύγματα του Κέντρου το 2021

Ερευνητικά Έργα

Στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού έργου LIFE-IP AdaptInGR το Κέντρο συνεισφέρει στη βέλτιστη εφαρμογή της στρατηγικής προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Σε εξέλιξη βρίσκεται η διαμόρφωση ενός ολοκληρωμένου πλαισίου παρακολούθησης και αξιολόγησης προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή με χρήση δεικτών, καθώς και η επικαιροποίηση της επιστημονικής μελέτης για τις περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στην Ελλάδα.

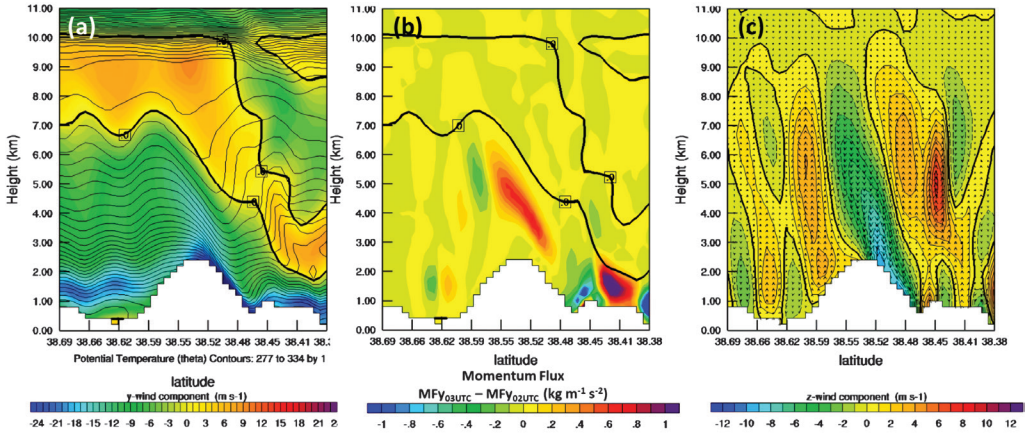
Επίσης το Κέντρο έχει αναλάβει την επιστημονική υποστήριξη της Συντονιστικής Ομάδας Εργασίας της διεθνούς πρωτοβουλίας της Ελλάδας για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και των μνημείων της φύσης από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Στην πρωτοβουλία συμμετέχουν η UNESCO και ο Παγκόσμιος Μετεωρολογικός Οργανισμός. Βασικοί πυλώνες της πρωτοβουλίας είναι το Κέντρο, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις ICOMOS και Europa Nostra καθώς και το Ελληνικό Γραφείο Γεωπαρατήρησης. Η πρωτοβουλία είναι στην πρώτη φάση υλοποίησης, η οποία περιλαμβάνει την αρχική καταγραφή των μνημείων των χωρών που υποστηρίζουν την πρωτοβουλία, τα οποία κινδυνεύουν από την κλιματική αλλαγή μαζί με τον εντοπισμό των βασικών σχετιζόμενων περιβαλλοντικών προβλημάτων.

Από τον Απρίλιο του 2021, υλοποιείται στο Κέντρο το ερευνητικό έργο «Περιεκτικότητα μετάλλων στις εκπομπές σκόνης και επιπτώσεις στο περιβάλλον και την υγεία» (ΕΛΙΔΕΚ) με αντικείμενο τη μελέτη των φυσικοχημικών ιδιοτήτων των αιωρούμενων σωματιδίων ερημικής σκόνης.

Επιστημονικές δημοσιεύσεις

Διενεργείται στο Κέντρο μελέτη ανάδειξης της απαιτούμενης συνέργειας των οργάνων Brewer και Lidar για την ολοκληρωμένη παρακολούθηση της σύστασης της ατμόσφαιρας, ειδικότερα μετά από την έκρηξη ηφαιστείων. Η μελέτη περιλαμβάνει τη συνδυαστική χρήση μετρήσεων από δίκτυα (WOUDC, EARLINET) και την εφαρμογή των μοντέλων τροχιών και διασποράς (HYSPLIT, FLEXPART).

Άλλες μελέτες που πραγματοποιήθηκαν στο ΚΕΦΑΚ κατά το 2021 περιλαμβάνουν: Μελέτη της μείωσης των ατμοσφαιρικών εκπομπών από θαλάσσιες μεταφορές, μελέτη των μεταβολών του όζοντος και της υπεριώδους ακτινοβολίας χρησιμοποιώντας επίγειες και δορυφορικές παρατηρήσεις καθώς και αποτελέσματα προσομοιώσεων από μοντέλα χημείας – κλίματος, μελέτη των κλιματικών αλλαγών στην περιφέρεια Κρήτης, μελέτη των διακυμάνσεων του εαρινού και θερινού τροποσφαιρικού όζοντος στην Ελλάδα και την Ανατολική Μεσό-

Σχ. 5. Παράδειγμα μελέτης για την δημιουργία κυμάτων βαρύτητας στην περιοχή της Αράχωβας στον Παρνασσό. a) Δυνητική θερμοκρασία και μεσημβρινή συνιστώσα της ταχύτητας του ανέμου b) Μεταβολή στην κατακόρυφη ροή της ορμής (kg $m^{-1}s^{-2}$) και ανάκλαση του κύματος βαρύτητας στο επίπεδο στροφής του ανέμου (critical level) c) Κατακόρυφη συνιστώσα του ανέμου (w) (m s^{-1}) και δημιουργία ισχυρών καθοδικών ρευμάτων *(Solomos, S.; Nastos, P.T.; Emmanouloudis, D.; Koutsouraki, A.; Zerefos, C., A Modeling Study on the Downslope Wind of "Katevatos" in Greece and Implications for the Battle of Arachova in 1826. Atmosphere 2021, 12, 93. https://doi.org/10.3390/atmos12080993)*.

γειο, μελέτη των κυμάτων βαρύτητας στον Παρνασσό και του ρόλου που έπαιξε ο καταβατικός άνεμος στη μάχη της Αράχωβας το 1826, μελέτη των θερμοκηπικών αερίων CO_2 and CH_4 σε αστικό περιβάλλον, μελέτη του ρόλου των σωματιδίων σκόνης στο σχηματισμό παγοκρυστάλλων και επίδραση στην ασφάλεια των πτήσεων, μελέτη των οπτικών ιδιοτήτων των σωματιδίων ερημικής σκόνης κατά την περίοδο του COVID-19 στην Αθήνα και κατά την περίοδο του πειράματος PreTECT στην Κρήτη, μελέτη της επίδρασης του θαλάσσιου κυματισμού στις εκπομπές σωματιδίων άλατος, μελέτη της επίδρασης του όζοντος και των αερολυμάτων στην ερυθηματική ακτινοβολία, μελέτη της ατμοσφαιρικής μεταφοράς σωματιδίων και αερίων ηφαιστειακής προέλευσης στη Μεσόγειο και διασύνδεση Αίτνας-Αντικυθήρων.

Στα πλαίσια αυτών των ερευνών έχουν ολοκληρωθεί ή προετοιμάζονται σχετικές δημοσιεύσεις κυρίως σε διεθνή επιστημονικά περιοδικά και σε Πρακτικά και ανακοινώσεις Επιστημονικών Συνεδρίων, τα οποία θα δημοσιευτούν στα ετήσια πεπραγμένα της Ακαδημίας Αθηνών στο τέλος του έτους. Διοργανώνονται επίσης ομιλίες και δημοσιεύονται άρθρα προς το ευρύ κοινό. Επίσης οι ερευνητές του Κέντρου συμμετέχουν σε συμβουλευτικές και εξεταστικές επιτροπές διδακτορικών διατριβών στα σχετικά επιστημονικά αντικείμενα.

Συμμετοχή σε ερευνητικά δίκτυα και επιτροπές

Το Κέντρο, λαμβάνοντας υπόψη την τρωτότητα των δασικών οικοσυστημάτων της χώρας και τις σοβαρότατες δασικές πυρκαγιές των τελευταίων ετών, έχει συστήσει ειδική Επιτροπή Εμπειρογνωμόνων η οποία ονομάζεται «Επιτροπή Έρευνας της Ανθεκτικότητας των Ελληνικών Δασικών Οικοσυστημάτων». Η Επιτροπή έχει ως αντικείμενο τη διερεύνηση της ανθεκτικότητας των δασικών οικοσυστημάτων της χώρας σε συγκεκριμένες μετεωρολογικές-κλιματικές συνθήκες, οι οποίες τα απειλούν. Η Επιτροπή ασχολείται τόσο με το παρελθόν όσο και με το παρόν και το μέλλον των κλιματικών αλλαγών και των επιπτώσεών τους στα δασικά οικοσυστήματα της χώρας.

Το ΚΕΦΑΚ συμμετέχει στη δημιουργία του δικτύου Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης για την κλιματική αλλαγή και το μετριασμό των επιπτώσεων αυτής με την επωνυμία Δίκτυο Περιφερειών και Δήμων για την Κλιματική Αλλαγή-CLIMATTICA, με πρωτοβουλία της Περιφέρειας Αττικής.

4. Οι κύριοι σκοποί του Κέντρου στο μέλλον.

Α. Ατμοσφαιρικές ενοποιημένες διεργασίες - Διαχωρισμός πηγών εκπομπής ρύπων - Σχέση κλίματος και ποιότητας αέρα

Σκοπός των μελετών θα είναι η καλύτερη κατανόηση των πολύπλοκων διεργασιών στην ατμόσφαιρα για τον καθορισμό της χημικής της σύστασης με τη βοήθεια σύγχρονων ατμοσφαιρικών μοντέλων που διαθέτουν ειδικά εργαλεία ανάλυσης ατμοσφαιρικών διεργασιών, όπως τα εργαλεία διαχωρισμού πηγών ρύπων καθώς και τον προσδιορισμό των γεωγραφικών περιοχών με σημαντικές πηγές ρύπανσης. Ιδιαίτερο έμφαση θα δοθεί στην περιοχή της Μεσογείου, όπου εμφανίζονται υψηλά επίπεδα συγκέντρωσης φωτοχημικών ρύπων και αιωρούμενων σωματιδίων. Επίσης θα εξεταστεί πώς σημαντικοί κλιματικοί παράγοντες (π.χ. εκρήξεις ηφαιστείων, φυσικές εκπομπές, Ετησίες άνεμοι) διαμορφώνουν την ποιότητα της ατμόσφαιρας και επηρεάζουν το μελλοντικό κλίμα. Για τον σκοπό αυτό χρησιμοποιούνται συνδεδεμένα υπολογιστικά μοντέλα (online models) για την καλύτερη αποτύπωση των αλληλεπιδράσεων και αναδράσεων των τμημάτων του γήινου συστήματος.

Β. Ρόλος των ατμοσφαιρικών αερολυμάτων στις μετεωρολογικές και κλιματικές διεργασίες - Προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή

Για την βαθύτερη κατανόηση του ρόλου των αερολυμάτων στις φυσικές και χημικές διεργασίες της ατμόσφαιρας απαιτείται περαιτέρω σχετική βελτίωση των

δυνατοτήτων μοντελοποίησης και παρατηρήσεων της ατμόσφαιρας και για το σκοπό αυτό το Κέντρο συμμετέχει σε ερευνητικά έργα αιχμής. Κλιματολογικές αναλύσεις καθώς και θεωρητικές μελέτες μοντελοποίησης πραγματοποιούνται στο Κέντρο σε συνδυασμό με παρατηρήσεις τηλεπισκόπησης (π.χ. δορυφορικές, ραντάρ, lidar) αλλά και με επιτόπιες μετρήσεις της σύνθεσης της ατμόσφαιρας και των μετεωρολογικών παραμέτρων. Η συγκεκριμένη ερευνητική κατεύθυνση είναι ιδιαίτερα σημαντική, ούτως ώστε να ελαχιστοποιηθούν οι αβεβαιότητες σχετικά με τις μελλοντικές κλιματικές προβλέψεις και να ενισχυθούν οι προσπάθειες μετριασμού της κλιματικής αλλαγής. Ωστόσο, η αναπόφευκτη τροποποίηση των κλιματικών συνθηκών, ιδίως σε ευαίσθητες περιοχές όπως η Μεσόγειος, ορίζει επίσης την ανάγκη επιβολής στρατηγικών προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή. Σε αυτήν την κατεύθυνση, το Κέντρο παρέχει στους φορείς που είναι αρμόδιοι για τη χάραξη της κλιματικής πολιτικής όλες τις απαραίτητες επιστημονικές πληροφορίες, σε περιφερειακή και τοπική κλίμακα, προκειμένου να συνδράμει στον καθορισμό των δράσεων και των πολιτικών προσαρμογής σε διάφορους τομείς (π.χ. υγεία, γεωργία, εκπαίδευση, πολιτιστική κληρονομιά, τουρισμός, μεταφορές κ.λπ.) Επίσης, το Κέντρο αναπτύσσει προηγμένες υπηρεσίες και εργαλεία για τη βελτίωση της ανθεκτικότητας στα έντονα καιρικά φαινόμενα. Για το σκοπό αυτό, αναπτύσσονται συνεργιστικά συστήματα, συμπεριλαμβανομένων δικτύων σταθμών, ραντάρ και αριθμητικών μοντέλων, προκειμένου να παρέχονται οι απαραίτητες πληροφορίες για λεπτομερή άμεση πρόγνωση και για μέσης κλίμακας πρόγνωση των μετεωρολογικών συνθηκών σε ξηρά και θάλασσα.

Γ. Διακυμάνσεις κλιματικών παραμέτρων - Ακραία κλιματικά φαινόμενα

Μελέτη των διακυμάνσεων κλιματικών παραμέτρων στις διάφορες περιοχές της Ελλάδος και της Ανατολικής Μεσογείου με βάση επιφανειακές μετρήσεις, δεδομένα ατμοσφαιρικής τηλεπισκόπησης (δορυφορικής και επίγειας) καθώς και μετρήσεις ανώτερης ατμόσφαιρας. Η μελέτη των ακραίων κλιματικών φαινομένων, αποτελεί έναν βασικό άξονα έρευνας του Κέντρου, ιδιαίτερα σε συνεργασία με το Εργαστήριο Κλιματολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και η οποία θα συνεχιστεί κατά το επόμενο χρονικό διάστημα.

Δ. Τροποσφαιρικό όζον στη Μεσόγειο – Ατμοσφαιρική ρύπανση στην Αθήνα

Η εξέταση του ρόλου του τροποσφαιρικού όζοντος στις φυσικοχημικές διεργασίες της ατμόσφαιρας, ιδιαίτερα στην Ανατολική Μεσόγειο, θα συμβάλλει στην περαιτέρω κατανόηση των φυσικών και χημικών ατμοσφαιρικών διεργασιών, οι οποίες είναι υπεύθυνες για τις πολύ υψηλές συγκεντρώσεις όζοντος στην

ατμόσφαιρα της περιοχής, η οποία αποτελεί ένα από τα σημεία στον κόσμο με τις υψηλότερες συγκεντρώσεις θερινού τροποσφαιρικού όζοντος. Η μελέτη θα επικεντρωθεί κατά κύριο λόγο στην εκτίμηση του ρόλου της επίδρασης του τροποσφαιρικού όζοντος στις υψηλές συγκεντρώσεις όζοντος στο οριακό στρώμα και στην επιφάνεια του εδάφους που καταγράφονται συχνά στην περιοχή, οι οποίες προστιθέμενες στην τοπική και περιφερειακή παραγωγή φωτοχημικού όζοντος, από εκπομπές ρύπων, οδηγούν σε υψηλές τιμές όζοντος ιδιαίτερα την άνοιξη και το καλοκαίρι. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στη μελέτη της κατακόρυφης κατανομής του όζοντος χρησιμοποιώντας διαθέσιμα δεδομένα από μεγάλα διεθνή προγράμματα (IAGOS, WOUDC, COPERNICUS). Θα πραγματοποιηθεί επίσης εξέταση των κλιματικών χαρακτηριστικών της τροποσφαιρικής επίδρασης του όζοντος στις επιφανειακές συγκεντρώσεις όζοντος στην αστική περιοχή των Αθηνών καθώς την επόμενη 10-ετία αναμένονται σημαντικές μειώσεις στις πρωτογενείς εκπομπές ρύπων λόγω των προβλεπόμενων μέτρων προσαρμογής και μετριασμού της κλιματικής αλλαγής.

Ε. Επιδράσεις της μετεωρολογίας, της ποιότητας του αέρα και της κλιματικής αλλαγής στην ανθρώπινη υγεία

Οι σχετικές μελέτες περιλαμβάνουν εκτίμηση βιομετεωρολογικών δεικτών από συνδυασμό μετεωρολογικών παραμέτρων, επιπέδων ατμοσφαιρικών ρύπων και δεικτών ποιότητας αέρα και στατιστική ανάλυση μετεωρολογικών δεδομένων και ατμοσφαιρικής ρύπανσης με δεδομένα σχετικά με νοσοκομειακές εισαγωγές και τη θνησιμότητα. Οι μελέτες θα βασίζονται στην ανάλυση παρατηρήσεων δεδομένων καθώς και εφαρμογών ατμοσφαιρικών μοντέλων με έμφαση στις ακραίες τιμές (π.χ. κύματα καύσωνα, σοβαρά επεισόδια ρύπανσης κ.λπ.) και σε γεωγραφικές τοποθεσίες που αντιπροσωπεύουν διαφορετικά βιομετεωρολογικά περιβάλλοντα (π.χ. μεγάλα αστικά κέντρα, βιομηχανικές περιοχές, περιοχές υπό την επίδραση σημαντικών φυσικών πηγών).

ΣΤ. Κλιματική αλλαγή και Πολιτιστική Κληρονομία

Το Κέντρο έχει αναλάβει την επιστημονική υποστήριξη της Συντονιστικής Ομάδας Εργασίας της διεθνούς πρωτοβουλίας της Ελλάδας για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και των μνημείων της φύσης από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Στην πρωτοβουλία συμμετέχουν η UNESCO και ο Παγκόσμιος Μετεωρολογικός Οργανισμός. Βασικοί πυλώνες της πρωτοβουλίας είναι το Κέντρο, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις ICOMOS και Europa Nostra καθώς και το Ελληνικό Γραφείο Γεωπαρατήρησης. Η πρωτοβουλία περιλαμβάνει τον προσδιορισμό των απαραίτητων ατμοσφαιρικών μεταβλητών και δεικτών για

την παρακολούθηση της ευπάθειας και του κινδύνου μνημείων φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι τιμές των μεταβλητών και δεικτών υπολογίζονται για κάθε μνημείο βάσει διαθέσιμων μετρήσεων και προσομοιώσεων μοντέλων για το παρόν και το μελλοντικό κλίμα. Επιπλέον, στα πλαίσια αυτής της ερευνητικής δράσης υπεγράφη πρόσφατα ειδικό πρωτόκολλο συνεργασίας μεταξύ του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου και της Ακαδημίας Αθηνών μέσω του Κέντρου με σκοπό την έναρξη νέου μεταπτυχιακού προγράμματος Σπουδών 2-ετούς διάρκειας με τίτλο «Προστασία μνημείων πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής» για την περίοδο 2021-2027.

Ζ. Συμβολή στην προσαρμογή της Ελλάδας στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού προγράμματος: «LIFE-IP AdaptInGR – Ενισχύοντας την εφαρμογή πολιτικών προσαρμογής στην Ελλάδα»

Το έργο φιλοδοξεί να ενισχύσει την εφαρμογή της Εθνικής Στρατηγικής και των 13 Περιφερειακών Σχεδίων για την Προσαρμογή στη Κλιματική Αλλαγή, κατά τον τρέχοντα κύκλο προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή (2016-2025) και να προετοιμάσει τη μετάβαση στον επόμενο κύκλο πολιτικής για την προσαρμογή, με κατάλληλες δράσεις σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Στα πλαίσια του προγράμματος, το Κέντρο σε συνεργασία με το Εθνικό Αστεροσκοπείο Αθηνών ολοκλήρωσε πρόσφατα τη μελέτη των αναμενόμενων μεταβολών των βασικότερων κλιματικών παραμέτρων στον 21ο αιώνα για διαφορετικά σενάρια εκπομπών των αερίων του θερμοκηπίου και των παραμέτρων που σχετίζονται με ακραία καιρικά φαινόμενα όπως κύματα καύσωνα, πλημμύρες, ξηρασίες κ.ά., για την Ελλάδα σε υψηλή χωρική ανάλυση. Στα επόμενα χρόνια, έως το 2027, επίσης στα πλαίσια του προγράμματος, η Ακαδημία Αθηνών θα συντονίσει την επικαιροποίηση της Έκθεσης της Τραπέζης της Ελλάδος για της περιβαλλοντικές, κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις της Κλιματικής Αλλαγής στην Ελλάδα στα πλαίσια της αξιολόγησης και αναθεώρησης της Εθνικής Στρατηγικής και των Περιφερειακών Σχεδίων για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή, προετοιμάζοντας τον επόμενο κύκλο εφαρμογής πολιτικών προσαρμογής, μετά το 2026. Παράλληλα το Κέντρο συντονίζει την Επιστημονική Επιτροπή του προγράμματος.

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΘΕΩΡΗΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ

Η ίδρυση του Κέντρου Ερευνών Θεωρητικών και Εφηρμοσμένων Μαθηματικών της Ακαδημίας Αθηνών (ΚΕΘΕΜ) αποφασίσθηκε ομόφωνα από την Ολομέλεια της Ακαδημίας Αθηνών κατά την υπ' αριθ. 2510 συνεδρία αυτής. Αποτελεί αναβάθμιση του Γραφείου Ερεύνης Θεωρητικών Μαθηματικών (ΓΕΘΜ), το οποίο ίδρυσε ο αείμνηστος Ακαδημαϊκός Νικόλαος Κ. Αρτεμιάδης το 1992. Το ΚΕΘΕΜ συστάθηκε στις 7 Μαρτίου 2008, μετά από πρωτοβουλία του Ακαδημαϊκού Αθανάσιου Φωκά, με το υπ' αρ. 23 Προεδρικό Διάταγμα (ΦΕΚ 42/Α/07.03.08). Το Σεπτέμβριο του 2009 διορίστηκε στο Κέντρο ο Δρ. Γεώργιος Καστής, ως Ερευνητής Γ΄ βαθμίδος, στον οποίο ανατέθηκε και η διεύθυνση του κέντρου. Το 2020 διορίστηκαν δύο νέοι Ερευνητές Γ΄ βαθμίδος, οι Δρες. Κωνσταντίνος Καλημέρης και Νικόλαος Δικαίος. Πρώτος Επόπτης του ΚΕΘΕΜ διετέλεσε ο Ακαδημαϊκός Νικόλαος Αρτεμιάδης. Επόπτης του Κέντρου από το 2010 είναι ο Ακαδημαϊκός Αθανάσιος Φωκάς.

Ο βασικός στόχος του ΚΕΘΕΜ είναι η προώθηση έρευνας αιχμής στα θεωρητικά και εφαρμοσμένα Μαθηματικά. Οι ερευνητές του ΚΕΘΕΜ παρήγαγαν και συνεχίζουν να αναπτύσσουν νέα θεωρητικά αποτελέσματα, τα οποία έχουν αντίκτυπο σε μια ποικιλία πρακτικών προβλημάτων φυσικής και ιατρικής. Αυτές περιλαμβάνουν τους τομείς της βιοϊατρικής με έμφαση στην ιατρική απεικόνιση, τη δυναμική των ρευστών και, πρόσφατα, την πανδημία. Οι ερευνητικές δραστηριότητες του κέντρου μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

- Εφαρμογές μιγαδικής ανάλυσης.
- Ανάλυση και λύση μερικών διαφορικών εξισώσεων.
- Θεωρητική και εφαρμοσμένη ασυμπτωτική ανάλυση.
- Μαθηματική ανάλυση της δυναμικής των ρευστών.
- Θεωρητικές πτυχές της γενικής θεωρίας της σχετικότητας και της σωματιδιακής φυσικής.
- Αυστηρή ανάλυση και ανάπτυξη αποτελεσματικών αλγορίθμων για την επίλυση ποικίλων αντίστροφων προβλημάτων.
- Δημιουργία αλγόριθμων ανακατασκευής σημάτων Μαγνητοεγκεφαλογραφίας (MEG) και Ηλεκτροεγκεφαλογραφίας (EEG).

- Ιατρική απεικόνιση, όπως τομογραφία εκπομπής ποζιτρονίων (PET), μονοφωτονική υπολογιστική τομογραφία εκπομπής (SPECT) και μαγνητική τομογραφία (MRI).
- Διάγνωση καρκίνου με τη βοήθεια υπολογιστή (CAD) μέσω απεικονίσεων.
- Μηχανική μάθηση με εφαρμογές στη βιοϊατρική.
- Χρήση της πληροφορικής στην ανάλυση αποτελεσμάτων μοριακής γενετικής και ιατρικής απεικόνισης, με έμφαση στη ραδιογενετική και τον καρκίνο.
- Απεικόνιση μικρών ζώων με μεθόδους πυρηνικής ιατρικής για την ανακάλυψη νέων ραδιοφαρμάκων.
- Βραχυθεραπεία νανοσωματιδίων και ακτινοθεραπεία καρκίνου με απεικονιστικές μεθόδους.
- Μαθηματική μοντελοποίηση της δυναμικής των πανδημιών με αναλυτικούς αλγορίθμους και μηχανική μάθηση.

Δημοσιεύσεις

Από την ίδρυση του ΚΕΘΕΜ τα μέλη του έχουν δημοσιεύσει 120 άρθρα σε διεθνή περιοδικά με κριτές, 3 βιβλία, 4 κεφάλαια σε βιβλία, 17 άρθρα σε πρακτικά συνεδρίων με πλήρη πρακτικά εργασιών, και 20 ανακοινώσεις σε διεθνή και εθνικά συνέδρια.

Τομείς Επιτευγμάτων

Στο ΚΕΘΕΜ, οι κύριοι τομείς εστίασης της έρευνας είναι η μιγαδική ανάλυση, η ασυμπτωτική ανάλυση, τα αντίστροφα προβλήματα και η μηχανική μάθηση. Η έρευνα του κέντρου έχει παραγάγει πρωτοποριακά αποτελέσματα σε πολλούς τομείς των θεωρητικών μαθηματικών, συμπεριλαμβανομένης της ανάλυσης μερικών διαφορικών εξισώσεων και της μελέτης της συνάρτησης ζήτα του Riemann. Είχε επίσης σημαντικό αντίκτυπο στη μαθηματική διατύπωση ποικίλων πρακτικών προβλημάτων, και ιδιαίτερα στην ιατρική απεικόνιση και τη φυσική, όπου τα επιτεύγματά του κέντρου έχουν επηρεάσει τη διάγνωση του καρκίνου και την ανάλυση της δραστηριότητας του εγκεφάλου. Τα σημαντικότερα επιτεύγματα μέχρι σήμερα συνοψίζονται παρακάτω.

Η μέθοδος του ενοποιημένου μετασχηματισμού (unified transform method)

Ο επονομαζόμενος «μετασχηματισμός αντίστροφης σκέδασης», ο οποίος εισήχθη στη βιβλιογραφία το 1967, κατέχει εμβληματική θέση στη μαθηματική φυσική. Παρέχει μια μη γραμμική εκδοχή του κλασικού μετασχηματισμού Fourier και χρησιμοποιείται για τη μελέτη του προβλήματος αρχικών τιμών των ολοκλη-

ρώσιμων μη γραμμικών μερικών διαφορικών εξισώσεων (ΜΔΕ). Μετά την επίλυση αυτού του προβλήματος, το πιο σημαντικό ανοιχτό πρόβλημα στην ανάλυση μη γραμμικών ολοκληρώσιμων εξισώσεων παρέμεινε η λύση προβλημάτων αρχικών συνοριακών τιμών. Η επίλυση αυτών των προβλημάτων έγινε δυνατή με την εισαγωγή του «ενοποιημένου μετασχηματισμού» από τον επόπτη του ΚΕΘΕΜ, καθηγητή Φωκά. Ο μετασχηματισμός αυτός έμελλε να καθιερωθεί στην διεθνή βιβλιογραφία ως η «μέθοδος Φωκά» [1]. Τις δύο τελευταίες δεκαετίες μερικές εκατοντάδες ερευνητές έχουν εφαρμόσει τη μέθοδο Φωκά σε πολυάριθμες και ουσιωδώς διαφορετικές μεταξύ τους περιπτώσεις, που επεκτείνονται σε πολλούς τομείς των μαθηματικών, συμπεριλαμβανομένων θεωρητικών, εφαρμοσμένων και υπολογιστικών περιοχών, παρουσιάζοντας μια εντυπωσιακή καθολικότητα. Η συμβολή του ΚΕΘΕΜ σε αυτήν την ανάπτυξη είναι καθοριστική και περιλαμβάνει: την ανάλυση προβλημάτων συνοριακών τιμών για ολοκληρώσιμες μη γραμμικές ΜΔΕ, την εισαγωγή μιας νέας μεθόδου για τη μελέτη της καλής τοποθέτησης μιας γενικής κατηγορίας ΜΔΕ με χρονική εξάρτηση, μια νέα διατύπωση του κλασικού προβλήματος των υδάτινων κυμάτων, μια νέα μεθοδολογία για το πρόβλημα ελέγχου ΜΔΕ, και την παραγωγή αναλυτικών λύσεων για μια πληθώρα άλλων προβλημάτων. Ιδιαιτέρως σημαντική εξέλιξη για το ΚΕΘΕΜ αποτελεί ότι πρόσφατα τα μέλη του παρουσίασαν νέα αποτελέσματα για «κλασικά» προβλήματα: ο ενοποιημένος μετασχηματισμός οδήγησε στην δημιουργία μιας νέας και ισχυρής μεθόδου για τη μελέτη προβλημάτων συνοριακών τιμών για γραμμικές ΜΔΕ. Ένα σημαντικό πλεονέκτημα της μεθόδου Φωκά για τις ΜΔΕ γραμμικής εξέλιξης είναι ότι μπορεί εύκολα να χρησιμοποιηθεί για τον αριθμητικό υπολογισμό της λύσης. Επιπλέον, για τις ελλειπτικές ΜΔΕ, η μέθοδος Φωκά οδήγησε σε μια νέα και πλέον καθιερωμένη αριθμητική τεχνική. Η παραπάνω περίληψη δικαιολογεί τη δήλωση του Israel Gelfand, ενός από τους μεγαλύτερους μαθηματικούς του περασμένου αιώνα, ότι η μέθοδος Φωκά «είναι η πιο σημαντική εξέλιξη στην επίλυση των ΜΔΕ μετά τα έργα των κλασικών του δέκατου όγδοου αιώνα». Πράγματι, οι επιστήμονες, εκτός από τον κλασικό μετασχηματισμό Fourier και Laplace, πλέον έχουν στη διάθεσή τους τον μετασχηματισμό του Φωκά.

Ασυμπτωτική ανάλυση της συνάρτησης ζήτα του Riemann

Ένα από τα πιο σημαντικά ανοιχτά προβλήματα στην ιστορία των Μαθηματικών σχετίζεται με την ασυμπτωτική συμπεριφορά της συνάρτησης ζήτα του Riemann, $\zeta(s)$, $s=\sigma+it$, όταν το t τείνει στο άπειρο. Είναι ευρέως γνωστό ότι η κύρια ασυμπτωτική συμπεριφορά της $\zeta(s)$, εκφράζεται ως δύο υπερβατικά αθροίσματα, των οποίων το σύνολο άθροισης εξαρτάται από τη μεταβλητή t. Ο Siegel, στην κλασική του εργασία, παρουσίασε την πλήρη ασυμπτωτική συμπεριφορά της $\zeta(s)$ στην ειδική, αλλά σημαντική, περίπτωση όπου τα προαναφερθέντα σύ-

νολα άθροισης είναι ίδια. Οι Φωκάς και Lenells [2] μπόρεσαν να παρουσιάσουν ανάλογα αποτελέσματα για την $\zeta(s)$ και για μια νέα γενίκευση δύο παραμέτρων της $\zeta(s)$, για οποιοδήποτε σύνολο άθροισης. Επιπλέον, ο Φωκάς διατύπωσε μια ολοκληρωτική εξίσωση για την $|\zeta(s)|^2$ που παρέχει μια απροσδόκητη μέθοδο για την ανάλυση της διάσημης υπόθεσης του Lindelöf. Συγκεκριμένα, αυτή η προσέγγιση οδήγησε στην απόδειξη του ανάλογου της υπόθεσης του Lindelöf για ένα άθροισμα που είναι παρόμοιο με το άθροισμα που χαρακτηρίζει την ασυμπτωτική συμπεριφορά της $|\zeta(s)|^2$, αλλά έχει διαφορετικό σύνολο άθροισης [3]. Η πιο πρόσφατη σημαντική εξέλιξη σε αυτόν το τομέα είναι ότι οι Φωκάς και Καλημέρης [4], σε μια φορμαλιστική προσέγγιση, πέτυχαν τη μείωση του εκθέτη των Hardy-Littlewood από 1/6 σε 1/12.

Ανακατασκευή Εικόνας Πυρηνικής Ιατρικής (PET και SPECT)

Η μονοφωτονική υπολογιστική τομογραφία εκπομπής (SPECT) και η τομογραφία εκπομπής ποζιτρονίων (PET) είναι τεχνικές πυρηνικής απεικόνισης που παρέχουν μεταβολικές και λειτουργικές πληροφορίες, σε αντίθεση με τις ανατομικές τεχνικές απεικόνισης όπως η αξονική τομογραφία (CT) και η μαγνητική τομογραφία (MRI). Αυτές οι νέες τεχνικές χρησιμοποιούνται ειδικά στην καρδιολογία, την νευρολογία, την ψυχιατρική και την ογκολογία. Ωστόσο, η περιορισμένη χωρική ανάλυση και η δοσολογία της ακτινοβολίας περιορίζουν την ευρύτερη εφαρμογή των PET και SPECT. Τα μέλη του κέντρου έχουν αναπτύξει νέες θεμελιώδεις μεθόδους για την ανακατασκευή εικόνων που έχουν οδηγήσει στην παραγωγή καλυτέρων εικόνων σε σχέση με τους εμπορικούς αλγορίθμους, όπως του αλγόριθμου φιλτραρισμένης οπισθοπροβολής (FBP) και του αλγόριθμου διατεταγμένων υποσυνόλων (OSEM). Αυτά τα αποτελέσματα βασίστηκαν σε θεμελιώδεις ανακαλύψεις που έγιναν από τους Φωκά και Gelfand το 1994 που εισήγαγαν μια νέα μέθοδο για την αντιστροφή μετασχηματισμών - μια βασική μαθηματική τεχνική που αποτελεί την βάση της μεθοδολογίας ιατρικών απεικονίσεων και ανακατασκευής. Αυτό οδήγησε τελικά στην αναλυτική αντιστροφή του εξασθενημένου μετασχηματισμού Radon, ο οποίος είναι ζωτικής σημασίας για το SPECT. Η αριθμητική υλοποίηση του αντίστροφου εξασθενημένου μετασχηματισμού Radon, που βασίζεται σε ειδικά διαμορφωμένες συναρτήσεις splines, ονομάσθηκε από τους ερευνητές του κέντρου «attenuated spline reconstruction technique» (aSRT). Πρέπει να τονισθεί ότι η ανάλογη χρήση συναρτήσεων splines για την αντιστροφή του μετασχηματισμού Radon είναι πολύ χρήσιμη για την ανακατασκευή εικόνων από PET και CT. Η χρησιμότητα του συγκεκριμένου αλγόριθμου, ο οποίος ονομάστηκε «spline reconstruction technique» (SRT), καταδεικνύεται στα άρθρα των Καστή et al. [5, 6], όπου διεξοδικές μελέτες δείχνουν ότι στην περίπτωση του PET, οι εικόνες του SRT είναι ανώτερες από αυτές

που λαμβάνονται μέσω των εμπορικά διαθέσιμων αλγορίθμων FBP και OSEM. Ομοίως, τα πλεονεκτήματα του aSRT έχουν πλέον αποδειχθεί για το SPECT στο άρθρο των Πρωτονοτάριος et al. [7]. Οι παραπάνω εξελίξεις οδήγησαν στην έναρξη αρκετών προκλινικών και κλινικών μελετών. Ειδικότερα, για το PET, όσο λιγότερη η ραδιενεργή πρόσληψη τόσο μεγαλύτερο είναι το πλεονέκτημα του SRT (σε σχέση με την 'μεροληψία' και την 'αντίθεση'). Αυτό καθιστά το SRT ιδανικό για μελέτες εμφράγματος του μυοκαρδίου. Αυτή η υπόθεση βρίσκεται στο στάδιο της αξιολόγησης.

EEG και MEG

Τα νευρωνικά ρεύματα του εγκεφάλου δημιουργούν ηλεκτρικά και μαγνητικά πεδία που μπορούν να καταγραφούν με τις τεχνικές απεικόνισης της ηλεκτροεγκεφαλογραφίας (EEG) και μαγνητοεγκεφαλογραφίας (MEG), αντίστοιχα. Ωστόσο, αυτές οι τεχνικές πάσχουν από μη μοναδικότητα λύσεων, με αποτέλεσμα την αδυναμία πλήρους εκμετάλλευσης των δυνατοτήτων των EEG και MEG για χωρικά ακριβή και δυναμική μέτρηση των διεργασιών και της λειτουργίας του εγκεφάλου. Αν και ήταν γνωστό στον Helmholtz από το 1853 ότι δεν είναι δυνατόν να ανακατασκευαστεί με μοναδικό τρόπο το ρεύμα σε έναν ομοιογενή αγωγό από τη γνώση του μαγνητικού πεδίου έξω από τον αγωγό, το σημαντικό ερώτημα ποιο τμήμα του ρεύματος μπορεί να ανακατασκευαστεί μέσω MEG και EEG παρέμεινε ανοιχτό για πολλά χρόνια. Σε μια απροσδόκητη ανακάλυψη, ο Φωκάς, επεκτείνοντας ορισμένα προηγούμενα κοινά αποτελέσματα με τον Gelfand και άλλους συνεργάτες, παρουσίασε την πλήρη απάντηση στην παραπάνω ερώτηση τόσο για το EEG όσο και για το MEG για οποιαδήποτε γεωμετρία. Επίσης παρουσίασε έναν αλγόριθμο για τον προσδιορισμό του τμήματος του ρεύματος που μπορεί να μετρηθεί με EEG και/ή MEG. Στη φυσιολογία, σε ορισμένες σημαντικές περιστάσεις το ρεύμα εντοπίζεται στην επιφάνεια του φλοιού και επιπλέον είναι κάθετο σε αυτήν την επιφάνεια· απεδείχθη ότι σε αυτήν την περίπτωση το ρεύμα μπορεί να υπολογιστεί με μοναδικό τρόπο και επιπλέον έχει παρουσιαστεί ένας αλγόριθμος για τον αποτελεσματικό προσδιορισμό αυτού του ρεύματος. Όπως είναι γνωστό, πρόσφατα έχει παρουσιαστεί πολύ ενδιαφέρον στον τομέα της Τεχνητής Νοημοσύνης για τη λεγόμενη μηχανική μάθηση. Το ΚΕΘΕΜ πρωτοστάτησε στη χρήση αυτής της τεχνικής στο EEG. Τα ανωτέρω αποτελέσματα, έχουν ανοίξει ένα νέο κεφάλαιο στη χρήση του EEG. Όντως, αυτή η ευρέως διαθέσιμη και χαμηλού κόστους τεχνολογία, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την ανάλυση της λειτουργίας του υγιούς εγκεφάλου, αλλά και του εγκεφάλου σε καταστάσεις ασθένειας (όπως η επιληψία και το κώμα), σε μεγαλύτερη από πριν χωρική ανάλυση και για χαμηλότερα όρια νευρωνικής δρα-

στηριότητας. Το πρόσφατα δημοσιευμένο βιβλίο των Δάσιου και Φωκά συνοψίζει τα παραπάνω αποτελέσματα [8].

Μαγνητική Τομογραφία (MRI)

Η μαγνητική τομογραφία (MRI) εκτιμά τις μαγνητικές παραμέτρους που σχετίζονται με τον ιστό, όπως οι χρόνοι χαλάρωσης Τ1, Τ2 και η πυκνότητα πρωτονίων. Ο ποσοτικός προσδιορισμός των χρόνων χαλάρωσης των Τ1, Τ2 και της πυκνότητας πρωτονίων έχει σημαντικές κλινικές εφαρμογές ειδικά στην ογκολογία όπου χρησιμοποιούνται για την ανίχνευση και τον χαρακτηρισμό των όγκων. Το MR δακτυλικό αποτύπωμα (MRF) είναι μια νέα ιδέα που χρησιμοποιεί ψευδοτυχαίες, ασυνεχείς μετρήσεις για να δημιουργήσει ένα μοναδικό δακτυλικό αποτύπωμα (fingerprint) για κάθε τύπο ιστού προκειμένου να ποσοτικοποιήσει μαγνητικές παραμέτρους. Η έρευνα του κέντρου έχει βελτιώσει την απόδοση του MRF και έχει βελτιώσει την ποσοτικοποίηση των Τ1, Τ2, διερευνώντας: (i) τις πιο κατάλληλες μεθόδους απόκτησης δεδομένων και (ii) νέους αναλυτικούς μετασχηματισμούς για ανακατασκευή εικόνας. Οι προτεινόμενοι νέοι αναλυτικοί μετασχηματισμοί δεδομένων MRF στοχεύουν στην αντικατάσταση υφιστάμενων μη ομοιόμορφων μεθόδων Fourier Transform και FBP και έχουν ήδη οδηγήσει σε καλύτερη ποσοτικοποίηση των ιδιοτήτων του ιστού Τ1, Τ2 [9].

Μεταβολικά Δακτυλικά Αποτυπώματα

Τα μεταβολικά δακτυλικά αποτυπώματα είναι πολύτιμοι βιοδείκτες για ασθένειες που σχετίζονται με μεταβολικές διαταραχές. Η φασματοσκοπία μαγνητικού συντονισμού 1Η (MRS) είναι ένα μοναδικό, μη επεμβατικό διαγνωστικό εργαλείο που μπορεί να απεικονίσει το μεταβολικό δακτυλικό αποτύπωμα. Βασίζεται αποκλειστικά στο σήμα πρωτονίων διαφορετικών μορίων που υπάρχουν στον ιστό. Ωστόσο, η απόδοσή του παρεμποδίζεται σοβαρά από το χαμηλό σήμα σε σχέση με το θόρυβο (SNR), την ανομοιογένεια του πεδίου και τα αλληλεπικαλυπτόμενα φάσματα μεταβολιτών τα οποία επηρεάζουν την ποσοτικοποίηση των μεταβολιτών. Κατά συνέπεια, το MRS σπάνια περιλαμβάνεται σε κλινικά πρωτόκολλα και δεν έχει αποδειχθεί σε δοκιμές από διαφορετικά κέντρα. Μέλη του ΚΕΘΕΜ πρότειναν μια εναλλακτική μέθοδο, όπου αντί να ποσοτικοποιείται η συγκέντρωση των μεταβολιτών, χρησιμοποιείται η βαθιά μηχανική μάθηση (DL) για τη μοντελοποίηση της πολύπλοκης μη-γραμμικής σχέσης μεταξύ ασθενειών και του φασματοσκοπικού μεταβολικού τους δακτυλικού αποτυπώματος (μοτίβο). Η μηχανική μάθηση απαιτεί μεγάλο όγκο δεδομένων εκπαίδευσης, που πρέπει να αποκτηθούν με το ίδιο πρωτόκολλο/τομογράφο. Τέτοια δεδομένα είναι πολύ σπάνια διαθέσιμα. Για να ξεπεραστεί αυτός ο περιορισμός, το

κέντρο έχει προτείνει μια νέα μέθοδο που μπορεί να συνθέσει κβαντομηχανικά δεδομένα MRS για οποιοδήποτε πρωτόκολλο/τομογράφο. Η προτεινόμενη μεθοδολογία εφαρμόσθηκε επιτυχώς στο δύσκολο κλινικό πρόβλημα της διαφοροποίησης της μετάστασης από όγκους εγκεφάλου γλοιοβλαστώματος σε δεδομένα που αποκτήθηκαν από διάφορα ιδρύματα. Οι αλγόριθμοι DL εκπαιδεύτηκαν στα συνθετικά φάσματα και δοκιμάστηκαν σε δύο ανεξάρτητα σύνολα δεδομένων που αποκτήθηκαν από διαφορετικούς τομογράφους, πετυχαίνοντας ακρίβεια σχεδόν 100% [10].

Θεραπεία Πρωτονίων (Proton Beam Therapy)

Ένα στα δύο άτομα θα αναπτύξει καρκίνο. Πάνω από 40% των ασθενών θα χρησιμοποιήσει ακτινοθεραπεία, λόγω της αποτελεσματικότητάς της στην ικανότητα ακριβούς στόχευσης των όγκων. Η θεραπεία πρωτονίων (Proton Beam Therapy, PBT) κερδίζει ταχύτατα έδαφος παγκοσμίως σε σύγκριση με τις ακτίνες Χ ή ηλεκτρονίων, με αυξανόμενο αριθμό κέντρων λειτουργίας. Τα πρωτόνια έχουν παρόμοια σχετική βιολογική αποτελεσματικότητα (RBE) με τα φωτόνια, αλλά κι ένα εξαιρετικό προφίλ κατανομής δόσης βάθους, που επιτρέπει καλύτερη διαμόρφωση της κατανομής δόσης στο στόχο, σε σύγκριση με τις ακτίνες Χ ή τα ηλεκτρόνια. Με αυτό τον τρόπο μειώνεται η συνολική δόση και αποφεύγεται η χορήγηση σε μη καρκινικό ιστό κοντά στον όγκο. Αυτό είναι ζωτικής σημασίας κατά τη θεραπεία των παιδιών για την αποφυγή παρενεργειών, όπως οι αναπτυξιακές διαταραχές, η ανεπάρκεια ορμονών, οι επιδράσεις στα οστά και τους μυϊκούς ιστούς και η απώλεια ακοής ή η βλάβη στους σιελογόνους αδένες. Θεωρητικά, το PBT μπορεί να παρέχει θεραπείες με ακρίβεια κάτω του χιλιοστού. Αλλά λόγω των περιορισμών απεικόνισης πριν από τη θεραπεία (βάση των οποίων προγραμματίζεται η θεραπεία), προς το παρόν δεν μπορεί να επιτύχει ακρίβεια κάτω των 7 mm. Για τη μεγιστοποίηση του δυναμικού του PBT, είναι σημαντικό να γνωρίζουμε με ακρίβεια την κατανομή της δόσης και να είμαστε σε θέση να τη διαμορφώσουμε και να την ελέγξουμε. Αυτό καθιστά την βελτίωση της απεικόνισης το κύριο παράγοντα για τον ακριβή σχεδιασμό θεραπείας. Με βάση τις εικόνες της υπολογιστικής τομογραφίας πρωτονίων (pCT), υπολογίζονται οι χάρτες απόσβεσης των πρωτονίων, οι οποίοι χρησιμοποιούνται για τον υπολογισμό κατανομής της δόσης. Λόγω του χαρακτηριστικού της κορυφής πρωτονίου Bragg, ένας λανθασμένος υπολογισμός στο χάρτη απόσβεσης των πρωτονίων (η απόσταση από το 90% έως το επίπεδο δόσης 10% είναι μόνο λίγα mm) μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα η δέσμη πρωτονίων να χάσει τον στόχο της και να βλάψει τον υγιή ιστό και να λάβει ο όγκος πολύ χαμηλότερη δόση. Οι ανακατασκευασμένες εικόνες pCT θολώνονται από πολλαπλές σκεδάσεις (Multiple Coulomb Scattering), με αποτέλεσμα η χωρική ανάλυση να μειώνεται στα 3-5

mm. Το κέντρο έχει αναπτύξει αλγόριθμους μηχανικής μάθησης που μπορούν να παρακολουθούν επιτυχώς την πορεία των πρωτονίων, ενώ ταυτόχρονα εκτιμούν τους χάρτες απόσβεσης των πρωτονίων που απαιτούνται για το σχεδιασμό της ακτινοθεραπείας [11].

Γενική Θεωρία της Σχετικότητας

Οι Blanchet, ένας κορυφαίος επιστήμονας ειδικευμένος στους υπολογισμούς για το πρόβλημα των 2 σωμάτων στη γενική σχετικότητα, και Φωκάς [12] έλυσαν το πρόβλημα των δύο σωμάτων στη γενική σχετικότητα με την επονομαζόμενη post-Minkowskian προσέγγιση, όπου η αδιάστατη παράμετρος $r_s=2Gm/c^2r$ τείνει στο μηδέν, όπου G η βαρυτική σταθερά, c η ταχύτητα του φωτός και r ένα τυπικό μήκος. Το άρθρο που παρουσίασε αυτό το απροσδόκητο αποτέλεσμα επιλέχθηκε από τον επιμελητή του διεθνούς περιοδικού ως «editor's choice». Η post-Minkowskian προσέγγιση ισχύει για την κίνηση των κουάρκ, και στην περίπτωση αυτή, η ταχύτητά τους τείνει στη c. Έτσι, ο υπολογισμός αυτού του ορίου (γνωστού ως το υπερ-σχετικιστικό όριο), είναι απαραίτητος για την ανάλυση των μεσονίων, όπως προτάθηκε για πρώτη φορά από τις πρωτοποριακές ιδέες του Ακαδημαϊκού Κ. Βαγενά. Είναι αξιοσημείωτο ότι ο Φωκάς [13], πραγματοποιώντας αυτόν τον υπολογισμό, έδειξε ότι η προκύπτουσα βαρυτική δύναμη μεταξύ των δύο σωματιδίων έχει χαρακτηριστικά που εμφανίζει η ισχυρή δύναμη (strong force), και ιδιαίτερα τον περιορισμό (confinement) και την ασυμπτωτική ελευθερία (asymptotic freedom).

Μαθηματική Μοντελοποίηση μολυσματικών Ασθενειών

Το 2020, λόγω της πανδημίας COVID-19, το ΚΕΘΕΜ ανέπτυξε έντονη δραστηριότητα στην ανάπτυξη μαθηματικών αλγορίθμων και στη χρήση μηχανικής μάθησης, προκειμένου να μοντελοποιηθεί η εξέλιξη της νόσου COVID-19. Πιο συγκεκριμένα, τα μέλη του κέντρου εισήγαγαν ένα νέο μοντέλο πρόβλεψης που μπορεί να παρέχει ακριβείς μακροπρόθεσμες προβλέψεις τόσο για τον αριθμό των θανάτων που προκαλούνται από το COVID-19 [14] όσο και για τον αριθμό των επιβεβαιωμένων κρουσμάτων [15]. Αυτή η επιτυχία βασίστηκε στην αντικατάσταση της συνηθισμένης σιγμοειδούς συνάρτησης που χρησιμοποιείται στην επιδημιολογία από πιο γενικές συναρτήσεις. Είναι ενδιαφέρον ότι αυτές οι συναρτήσεις είναι, κατά μία έννοια, βέλτιστες, καθώς οι περίτεχνοι αλγόριθμοι «βαθιάς μάθησης» δεν μπορούσαν να βελτιώσουν τις προβλέψεις που αποκτήθηκαν χρησιμοποιώντας αυτές τις συναρτήσεις.

Απεικόνιση Ακτίνων Γάμμα

Το 2014 δημιουργήθηκε ένα εργαστήριο απεικόνισης ακτίνων γάμμα για μικρά ζώα, σε συνεργασία με το Center for Gamma-Ray Imaging (CGRI) του University of Arizona και με το Εργαστήριο Ραδιοχημικών Μελετών του Ινστιτούτου Πυρηνικών και Ραδιολογικών Επιστημών, Τεχνολογίας, Ενέργειας και Ασφάλειας του Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. «Δημόκριτος». Η συγκεκριμένη συνεργασία μας δίνει τη δυνατότητα να δοκιμάζουμε τους αλγόριθμους ανάλυσης και ανακατασκευής εικόνας σε πραγματικό προ-κλινικό περιβάλλον αλλά και τη διενέργεια απεικονίσεων για την ανακάλυψη νέων ραδιοφαρμάκων. Με τη χρήση αυτής της μικρής κάμερας τύπου Anger, τα μέλη του κέντρου πραγματοποίησαν έρευνα στα ακόλουθα θέματα: α) Μέτρηση της επιθηλιακής διαπερατότητας των πνευμόνων σε αρουραίους που υποβλήθηκαν σε αναπνοή μέσα από αντιστάσεις χρησιμοποιώντας σπινθηρογραφία του αναπνευστικού συστήματος με 99mTc-διαιθυλενοτριμινοπενταοξικό οξύ (99mTc-DTPA) [16], β) Μέτρηση της δοσο- και χρόνο-εξαρτώμενης επίδρασης του λιποπολυσακχαρίτη με την τεχνική της κάθαρσης του 99mTc-διαιθυλενοτριμινοπενταοξικού οξέος [17], γ) Μέτρηση της συσσώρευσης ιχνηθέτη ενός υπερπαραμαγνητικού νανοσωματιδίου οξειδίου του σιδήρου για στοχευμένη απεικόνιση αγγειογένεσης με SPECT / MR [18], δ) Διερεύνηση της χρήσης ραδιοσημασμένης μεθοτρεξάτης ως νέου διαγνωστικού παράγοντα φλεγμονωδών στόχων [19].

Μελλοντικοί στόχοι

Ένας από τους στόχους του ΚΕΘΕΜ είναι ο καθορισμός του επόμενου σταδίου του ενοποιημένου μετασχηματισμού, τόσο όσον αφορά γενικά θεωρητικά αποτελέσματα, όσο και τον αντίκτυπό του στις εφαρμογές. Επιπλέον, αναμένουμε να ολοκληρώσουμε την αυστηρή απόδειξη των φορμαλιστικών ασυμπτωτικών αποτελεσμάτων που σχετίζονται με τη συνάρτηση ζήτα του Riemann, που πρόσφατα αναπτύχθηκαν από μέλη του ΚΕΘΕΜ. Η επιτυχής έκβαση αυτού του έργου θα προσελκύσει το ενδιαφέρον ολόκληρης της διεθνούς μαθηματικής κοινότητας. Επιπλέον, ο καθηγητής Φωκάς και ο κορυφαίος θεωρητικός φυσικός Neil Turok έχουν ξεκινήσει μία μακροχρόνια συνεργασία η οποία, εκκινώντας από τις μεγαλόπνοες ιδέες του ακαδημαϊκού Κ. Βαγενά, στοχεύει στη διερεύνηση της απροσδόκητης σχέσης της γενικής σχετικότητας (στην περίπτωση σωματιδίων μικρών μαζών που κινούνται σε πολύ υψηλές ταχύτητες) με τη σωματιδιακή φυσική. Αυτό το έργο θα μπορούσε να έχει σημαντικές επιπτώσεις στη σύγχρονη φυσική. Επίσης, οι ερευνητές του ΚΕΘΕΜ εργάζονται σε μαθηματικά μοντέλα για τη συσχέτιση των χαρακτηριστικών της υφής της εικόνας με τους μοριακούς δείκτες ασθενειών με στόχο την επίτευξη τελικά εξατομικευμένης θεραπείας. Τέλος,

το ΚΕΘΕΜ εξετάζει την εξηγησιμότητα (explainability) της τεχνητής νοημοσύνης, με στόχο την ανάπτυξη μαθηματικών μεθόδων που μπορούν να εξηγήσουν και να ερμηνεύσουν μοντέλα μηχανικής μάθησης.

Βιβλιογραφία

1. Fokas A.S. (1997). *Proceedings of the Royal Society of London A*, 453(1962), pp. 1411-1443.
2. Fokas A.S. & Lenells J. (υπό εκτύπωση). *Memoirs of the AMS*.
3. Fokas A.S. (2019). *Transactions of Mathematics and Its Applications*, 3(1), tnz006.
4. Kalimeris K. & Fokas A.S. (2019). *Mathematics*, 7(7), 650.
5. Kastis G.A., et al. (2014). *Medical Physics*, 41(4), 042501.
6. Kastis G.A., et al. (2015). *Medical Physics*, 42(10), pp. 5970-5982.
7. Protonotarios N.E., et al. (2018). *Journal of the Royal Society Interface*, 15(148), 20180509.
8. Dassios G. & Fokas A.S. (2020). *Electroencephalography and magnetoencephalography*. De Gruyter.
9. Dikaios N., et al. (2021). *Magnetic Resonance Imaging*, 80, pp. 81-89.
10. Dikaios N. (2021). *NMR in Biomedicine*, 34(4), e4479.
11. Lazos D., et al. (2021). *Physics in Medicine & Biology*, 66(10), 105013.
12. Blanchet L. & Fokas A.S. (2018). *Physical Review D*, 98(8), 084005.
13. Fokas A.S. (2019). *The European Physical Journal C*, 79(3), 271.
14. Fokas A.S., et al. (2021). *Proceedings of the Royal Society A*, 477(2249), 20200745.
15. Fokas A.S., et al. (2020). *Journal of the Royal Society Interface*, 17(169), 20200494.
16. Toumpanakis D., et al. (2010). *American Journal of Respiratory and Critical Medicine*, 182(9), pp. 1129-1136.
17. Kastis G.A., et al. (2013). *Experimental Biology and Medicine*, 238(2), pp. 209-222.
18. Tsoukalas C., et al. (2018). *Frontiers in Chemistry*, 6, 224.
19. Papachristou M., et al. (2018). *Molecular Medicine Reports*, 17(2), pp. 2442-2448.

ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ & ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΗΣ ΜΗΧΑΝΙΚΗΣ

Ίδρυση – έδρα – σκοπός

Το Γραφείο Ερεύνης Θεωρητικής & Εφηρμοσμένης Μηχανικής ιδρύθηκε το 1978 από τον πρώην Πρόεδρο και Γενικό Γραμματέα της Ακαδημίας Αθηνών, Καθηγητή Μηχανικής του Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου Περικλή Σ. Θεοχάρη. Σύμφωνα με τον Οργανισμό της Ακαδημίας ο Θεοχάρης υπήρξε Επόπτης (ή Πρόεδρος) της *Εφορευτικής Επιτροπής* του Γραφείου (κατ' ανώτατο όριο 5μελούς), η οποία είχε και δύο αναπληρωματικά μέλη. Τον Θεοχάρη διεδέχθη ο στενός συνεργάτης του, Καθηγητής ΕΜΠ κ. Αντώνιος Ν. Κουνάδης, μετά την εκλογή του ως τακτικού μέλους της Ακαδημίας Αθηνών το 1999. Το επόμενο έτος ο κ. Κουνάδης εγκαταστάθηκε σε γραφείο που του παραχωρήθηκε στο Ίδρυμα Ιατροβιολογικών Ερευνών της Ακαδημίας Αθηνών (ΙΙΒΕΑΑ), στο οποίο εξελέγη και μέλος του Δ.Σ. Ο τελευταίος, το 1984, διεδέχθη επίσης τον Περικλή Θεοχάρη στην Προεδρία της Ελληνικής Εταιρίας Θεωρητικής & Εφηρμοσμένης Μηχανικής (ΕΕΘΕΜ), η οποία έκτοτε είχε μία στενή συνεργασία με την Εφορευτική Επιτροπή (ή μέλη αυτής), που συνεχίζεται με επιτυχία μέχρι σήμερα, κυρίως σε ό,τι αφορά στην διοργάνωση Εθνικών / Διεθνών Συνεδρίων ή Διεθνών Συμποσίων, τελουμένων ανά τακτά χρονικά διαστήματα (συνήθως ανά τριετία) με αντικείμενο τις σύγχρονες εξελίξεις στον ευρύτερο τομέα της Μηχανικής.

Το Γραφείο Θεωρητικής & Εφηρμοσμένης Μηχανικής της Ακαδημίας Αθηνών έχει την έδρα του ή ακριβέστερα φιλοξενείται στον προαναφερθέντα χώρο του γραφείου του κ. Κουνάδη στο ΙΙΒΕΕΑ.

Η πρώτη εκδήλωση μιας τέτοιας κοινής συνεργασίας, μεταξύ της Εφορευτικής Επιτροπής του Γραφείου και της ΕΕΘΕΜ, πραγματοποιήθηκε στην Αίθουσα Τελετών της Ακαδημίας Αθηνών κατά την έναρξη του 3ου Εθνικού Συνεδρίου της ΕΕΘΕΜ (25-27 Ιουνίου 1992).

Το 1994 έλαβε χώρα στην Αθήνα (Ξενοδοχείο CARAVEL) το πρώτο Ελληνο–Σερβικό Συμπόσιο Μηχανικής με την συμμετοχή κυρίως μελών (Προέδρου, Αντιπροέδρου κ.ά.).της Σερβικής Ακαδημίας Επιστημών και Τεχνών (ΣΑΕΤ). Σε ανταπόδοση τούτου, μετά διετία, πραγματοποιήθηκε στο Μέγαρο της ΣΑΕΤ (Βελιγράδι 1996) η δεύτερη σχετική εκδήλωση, όπου αποφασίστηκε όπως το Ελ-

Εικ. 1. Στο βήμα ο τότε Υπουργός Βιομηχανίας – Έρευνας και Τεχνολογίας κ. Ανδρέας Ανδριανόπουλος (απευθύνων χαιρετισμό προς τους συνέδρους), ενώ στην έδρα κάθονται τα μέλη του Προεδρείου του Συνεδρίου. Διακρίνονται (εξ αριστερών προς τα δεξιά) ο Καθηγητής του ΕΜΠ Α. Ν. Κουνάδης, ο Καθηγητής του ΕΜΠ και τότε Γενικός Γραμματέας της Ακαδημίας Αθηνών Περικλής Σ. Θεοχάρης, ο Καθηγητής της Πολυτεχνικής Σχολής του Πανεπιστημίου Πατρών Δ. Μπέσκος και ο Καθηγητής του ΕΜΠ Ι. Θ. Κατσικαδέλης.

ληνο–Σερβικό Συμπόσιο καταστεί μόνιμος θεσμός. Στην συνέχεια η ανωτέρω συνεργασία διευρύνεται με την συμμετοχή και άλλων χωρών. Μία τέτοια ενδιαφέρουσα κοινή συνεργασία μελών της Εφορευτικής Επιτροπής σχετίζεται με το ανά τριετία πλέον συνδιοργανούμενο Διεθνές Ελληνο–Σερβικό και αργότερα Ελληνο – Γερμανο – Σερβο – Πολωνικό Συμπόσιο με επικεφαλής τους κ.κ.: Α. Ν. Κουνάδη (μέλος της Ακαδημίας Αθηνών), Nikola Hajdin (Πρόεδρο της ΣΑΕΤ), Oskar Mahrenholtz (Καθηγητή του Πανεπιστημίου του Αμβούργου) και Roman Bogatz (Διευθυντή Ερευνητικού Κέντρου της Πολωνικής Ακαδημίας).

Το 6ο Ελληνο – Γερμανο – Σερβο – Πολωνικό Συμπόσιο έγινε στην Αλεξανδρούπολη το 2007 σε συνεργασία του Γραφείου της Ακαδημίας Αθηνών και της ΕΕΘΕΜ, που χρηματοδοτήθηκε από το Ίδρυμα Π. Σ. Θεοχάρη.

Στις 30 Οκτωβρίου 2008 υπογράφηκε Πρωτόκολλο συνεργασίας μεταξύ της Ακαδημίας Αθηνών και της ΣΑΕΤ. Ας σημειωθεί ότι οι Σέρβοι Καθηγητές Maksimovic Ljudomir (2001) και Subotic Gojko (2006) εξελέγησαν Αντεπιστέλλο-

Εικ. 2. Διακρίνονται στην 1η σειρά (εκ δεξιών προς τα αριστερά) ο τότε Βουλευτής και πρώην Υπουργός Εξωτερικών (μετέπειτα Πρόεδρος της Δημοκρατίας) κ. Κάρολος Παπούλιας, ο τότε Αντιπρόεδρος της ΣΑΕΤ Καθηγητής κ. Nikola Hajdin, ο Καθηγητής κ. Α. Ν. Κουνάδης, ο Έλλην Πρέσβυς στο Βελιγράδι κ. Π. Βλασσόπουλος και στη συνέχεια δύο Σέρβοι Ακαδημαϊκοί.

ντα μέλη της Ακαδημίας Αθηνών, ενώ ο Καθηγητής Nikola Hajdin εξελέγη ξένος εταίρος αυτής (2005). Είχε προηγηθεί η εκλογή του κ. Α. Ν. Κουνάδη (1997), ως τακτικού μέλους της ΣΑΕΤ, του οποίου η επίσημη υποδοχή έγινε στις 15 Μαίου 1998 στο Μέγαρο της ΣΑΕΤ στο Βελιγράδι (Εικ. 2). Ακολούθησαν οι εκλογές των Ακαδημαϊκών Αγγελικής Λαΐου και Παναγιώτη Βοκοτόπουλου ως μελών της ΣΑΕΤ.

Η Εφορευτική Επιτροπή του Γραφείου από το 2000 λειτούργησε ως 5μελής (με την συμμετοχή και Καθηγητών ΑΕΙ μη Ακαδημαϊκών), επικεφαλής της οποίας εξακολουθεί να είναι ο κ. Α. Ν. Κουνάδης ως Πρόεδρος και Επόπτης του Γραφείου με Γραμματέα τον Καθηγητή του Ε.Μ.Π. κ. Ιωάννη Θ. Κατσικαδέλη. Η σύνθεση της Εφορευτικής Επιτροπής (πλην του Προέδρου και του Γραμματέα που παραμένουν οι ίδιοι) μεταβάλλεται κατά καιρούς, ώστε και άλλοι ομότεχνοι συνάδελφοι να συμβάλουν στο έργο του Γραφείου, το οποίο ας σημειωθεί ούτε υπάλληλο διαθέτει, αλλά ούτε ενισχύεται οικονομικά με οποιοδήποτε τρόπον.

Ερευνητικό έργο – δημοσιεύσεις

Παρά την έλλειψη χρηματοδότησης αναγκαίας για την πραγματοποίηση βασικής έρευνας, ο Πρόεδρος του Γραφείου κ. Α. Ν. Κουνάδης και τα μέλη του έχουν πραγματοποιήσει και συνεχίζουν να πραγματοποιούν ένα σημαντικό ερευνητικό έργο, όπως προκύπτει από τις κατ' έτος δημοσιεύσεις τους (σε έγκριτα περιοδικά διεθνούς κυκλοφορίας, σε Πρακτικά Συνεδρίων, σε βιβλία ή σε τιμητικούς τόμους) που ανακοινώνονται κατά τον ετήσιο απολογισμό των πεπραγμένων των Ερευνητικών Κέντρων και Γραφείων της Ακαδημίας Αθηνών κατά την καθιερωμένη πανηγυρική συνεδρία της.

Από της ιδρύσεως του Γραφείου της Ακαδημίας Αθηνών μοναδική εξαίρεση χρηματοδότησης (πολύ μικρής) Ερευνητικού Προγράμματος υπήρξε στα τέλη της 10ετίας του 2000. Μετά από αίτημα του Δρος κ. Δ. Κωτσοβού τον Νοέμβριο του 2008 εγκρίθηκε από την *Επιτροπή Ερευνών* της Ακαδημίας Αθηνών η διενέργεια έρευνας σχετικής με την *προστασία έναντι σεισμού* των αγαλμάτων της *Αθηνάς και Απόλλωνος* που κοσμούν την πρόσοψη του νεοκλασσικού κτιρίου της Ακαδημίας Αθηνών. Και τούτο, διότι το ζήτημα προστασίας των δύο αγαλμάτων απασχολούσε για πολύ καιρό την Ακαδημία Αθηνών και το υπό την Προεδρία του Ακαδημαϊκού κ. Α. Ν. Κουνάδη Τεχνικό Συμβούλιο. Από την έρευνα αυτή προέκυψαν 4 δημοσιεύσεις του κ. Δ. Κωτσοβού (σήμερα Καθηγητή του Πανεπιστημίου του Εδιμβούργου) από κοινού με τον Επόπτη κ. Α. Ν. Κουνάδη, τον Καθηγητή κ. Γ. Παπαδόπουλο κ.ά. (βλ. π.χ. "Overturning instability of a two – rigid block under ground excitation", ZAMM, vol. 92 (7), 536-557, 2012). Το Α΄ μέρος του Ερευνητικού αυτού Προγράμματος ανακοινώθηκε στην Ακαδημία Αθηνών από τον κ. Α. Ν. Κουνάδη κατά την Δημοσία Συνεδρία της 6ης Δεκεμβρίου 2012 και είχε ως θέμα: «Λικνιζόμενος (Λυγηρός) Πρόβολος από Άκαμπτα Στοιχεία (Rigid –Blocks, Σπόνδυλοι) Ελευθέρως Εδραζόμενα Μεταξύ τους, Υποκείμενος σε Εδαφική Διέργεση» (Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών, τ. 87 Α΄, 2012).

Ακολούθως ο Επόπτης κ. Κουνάδης συνέχισε την έρευνα αυτή επεκτείνοντάς την σε πολυσπονδυλωτούς κίονες επί των οποίων στηρίζονται μέσω τριβής σε μεγάλο ύψος βαρέα σώματα (όπως π.χ. τα αγάλματα της Αθηνάς και του Απόλλωνος), λαμβανομένης υπόψη μικρής ολισθήσεως μεταξύ των σπονδύλων. Ενδεικτικώς παρατίθενται οι παρακάτω εργασίες σε έγκριτα περιοδικά διεθνούς κυκλοφορίας, εκ των οποίων η τελευταία κατετάγη από πλευράς αξίας στις οκτώ πρώτες εργασίες, μεταξύ όλων των δημοσιευθεισών κατά το έτος 2019 εργασιών, στο περιοδικό Soil Dynamics and Earthquake Engineering. Συναφής είναι η ανακοίνωση του κ. Κουνάδη στην Δημόσια Συνεδρία της 16ης Ιανουαρίου 2018 κατά την ανάληψη των καθηκόντων του ως Προέδρου της Ακαδημίας Αθηνών, όπου ανέπτυξε το θέμα: «Λικνιζόμενοι Λόγω Σεισμού Πολυσπονδυλωτοί Κίονες Φέροντες Βαρέα Σώματα: Ένα Ευρηματικό Ευσταθές Δομικό Σύστημα Αρχαίας Τεχνολογίας» (Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών, τ. 93 Α΄, 2018).

Αξίζει να επισημανθεί ότι η πολυετής αυτή έρευνα για την προστασία έναντι σεισμού των δύο ως άνω αγαλμάτων κατέληξε στο **σημαντικό συμπέρασμα** (**μ**έσω των κατωτέρω δημοσιεύσεων σε έγκριτα περιοδικά) ότι τα αγάλματα αυτά **δεν κινδυνεύουν** λόγω σεισμού βάσει των ιστορικών και σεισμολογικών δεδομένων της περιοχής. Συνεπώς δεν συντρέχει λόγος καταβίβασής τους και αντικατάστασής τους με αντίστοιχα ομοιώματα. Ωστόσο, οι μαρμάρινες επιφάνειες των αγαλμάτων θα πρέπει να προστατεύονται από την ατμοσφαιρική ρύπανση με ειδικό στρώμα προστατευτικού υλικού διάρκειας πέντε έως δέκα ετών.

Εικ. 3. Η πρόσοψη του Μεγάρου της Ακαδημίας Αθηνών με τα αγάλματα της Αθηνάς (αριστερά) και του Απόλλωνος (δεξιά) στο άνω μέρος των αντιστοίχων πολυσπονδυλωτών κιόνων.

Δημοσιεύσεις Α. Ν. Κουνάδη

1. **Cotsovos D. M., Cotsovos G. M., Cotsovos M. D. and Kounadis A. N.,** "Seismic Behaviour of RC Walls**:** An Attempt to Reduce Reinforcement Congestion", Mag. of Concrete Research, vol. 63 (4), 235-246, 2011.
2. **Kounadis A. N., "**Rocking Instabilty Under Ground Motion of Large Statues Freely Standing Atop Elastically Supported Cantilevers", Archives of Applied Mechanics, vol. 84, 933-951, 2014.
3. **Kounadis A. N.,** "Rocking Instability of Free-Standing Statues Atop Slender

Viscoelastic Columns Under Ground Motion", Soil Dyn. and Earth. Eng., vol. 63, 83-91, 2014. 4

4. **Kounadis A. N.,** "On the Rocking Complex Response of Ancient Multi-Spondyle Columns: A genious and challenging structural system requiring reliable solution", Journal of Meccanica, vol. 50, 261-292, 2015.
5. **Kounadis A. N., Papadopoulos G. J.,** "On the Rocking Instability of a Three -Rigid Block System", Archive of Applied Mechanics, vol. 86, 957-977, 2016
6. **Kounadis A. N.,** "The Effect of Sliding on the Rocking Instability of Multi-Rigid Block Assemblies under Ground Motion", Soil Dyn. & Earth. Eng., vol. 104, 1-14, 2018.
7. **Kounadis A. N.,** "The Effect of Sliding on the Rocking Instability of Multi-Rigid Block Assemblies under Ground Motion", Soil Dyn. & Earth. Eng., vol.104, 1-14, 2018.
8. **Kounadis A. N.,** Author's reply to discussers on "The effect of sliding on the rocking instability of multi-rigid block assemblies under ground motion", Soil Dyn. & Earth. Eng., vol. 104, 369-371, 2018.
9. **Kounadis A. N.,** "Seismic instability of free-standing statues atop multispondyle columns: A heuristic very stable system of ancient technology", Soil Dyn. & Earth. Eng., vol. 119 (1), 256-264, 2019.

Εικ. 4. Στο βήμα ο Ακαδημαϊκός κ. Α. Ν. Κουνάδης ομιλών κατά την ανάληψη των καθηκόντων του ως Πρόεδρος της Ακαδημίας Αθηνών κατά την Δημοσία Συνεδρία στις 16 Ιανουαρίου 2018.

Σημαντικό ερευνητικό έργο έχουν επιτελέσει και τα άλλα μέλη της Εφορευτικής Επιτροπής του Γραφείου, εκ των οποίων οι Ακαδημαϊκοί έχουν γνωστοποιήσει στην αρμοδία υπηρεσία της Ακαδημίας τις σχετικές δημοσιεύσεις τους με τις δικές τους ετήσιες εκθέσεις. Για τα μέλη της Εφορευτικής Επιτροπής που δεν είναι Ακαδημαϊκοί, παρατίθενται μερικές από τις δημοσιεύσεις τους που εμπίπτουν στον σκοπό του Γραφείου, όπως π.χ. παρακάτω του Καθηγητού και Γραμματέα της Εφορευτικής Επιτροπής κ. Ι. Θ. Κατσικαδέλη.

Δημοσιεύσεις Ι. Θ. Κατσικαδέλη

1. **Fama, G. S. A., Rashed, Y. F. and Katsikadelis, J. T.,** The analog equation integral formulation for plane piezoelectric media, Engineering Analysis with Boundary Elements, vol. 51, 199-212, 2015.
2. **Chinnaboon, B., Chucheepsakul, S.** and **Katsikadelis, J. T.**, A BEM-based Domain Meshless Method for the Analysis of Mindlin Plates with General Boundary Conditions, Computer Methods in Applied Mechanics and Engineering, vol. 200 (13-16), 1379-1388, 2010.
3. **Babouskos N.** and **Katsikadelis J. T.,** Nonlinear Vibrations of Viscoelastic Plates of Fractional Derivative Type. An AEM Solution, Open Mechanics Journal, vol. 3, 25-44, 2009.
4. **Katsikadelis J. T.,** Numerical Solution of Multi-term Fractional Differential Equations, ZAMM, Zeitschrift für Angewandte Mathematik und Mechanik, vol. 89 (7), 593-608, 2009.
5. **Katsikadelis J. T.,** The 2D Elastostatic Problem in Inhomogeneous Anisotropic Bodies by the Meshless Analog Equation Method (MAEM), Engineering Analysis with Boundary Elements, vol. 32 (12), 997-1005, 2008.

Άλλες δραστηριότητες

Ο Επόπτης του Γραφείου από της εκλογής του ως Ακαδημαϊκού είχε έντονη ενασχόληση και με θέματα αφορώντα στην *προστασία, προαγωγή και διάδοση της Ελληνικής γλώσσας* ως ιδρυτικό μέλος και Επίτιμος Πρόεδρος του Σωματείου *Ελληνική Γλωσσική Κληρονομιά* (ΕΓΚ). Το Γραφείο της Ακαδημίας Αθηνών με την ΕΓΚ διοργάνωσε σημαντικές εκδηλώσεις στο Μέγαρο της Ακαδημίας με την παρουσία της πολιτειακής, πολιτικής, εκκλησιαστικής, δικαστικής και στρατιωτικής ηγεσίας της χώρας ενώπιον πολυπληθών ακροατηρίων με θέματα για την Ελληνική γλώσσα και Παιδεία (π.χ. 2001, 2013, 2019). Στο πλαίσιο αυτό ο κ. Α. Ν. Κουνάδης έδωσε στην Ακαδημία Αθηνών πολλές ομιλίες για την Ελληνική γλώσσα, αλλά και εκτός αυτής, κατόπιν προσκλήσεως, υπήρξε δε ο συντάκτης της γνωστής Διακήρυξης των 40 Ακαδημαϊκών το 2000 κατά της λατινοποίησης του Ελληνικού Αλφαβήτου που έτυχε μεγάλης δημοσιότητας και απασχόλησε επί μακρόν τον ημερήσιο και περιοδικό τύπο.

Εικ. 5. Ο κ. Α. Ν. Κουνάδης στο βήμα της νέας Βιβλιοθήκης της Αλεξανδρείας κατά την εκδήλωση των εγκαινίων της (Οκτώβριος 2008) τελούσης υπό την αιγίδα του Προέδρου της Αιγύπτου κ. Χόσνι Μουμπάρακ και του Προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας κ. Κάρολου Παπούλια. Ο κ. Κουνάδης, ως κεντρικός ομιλητής σε αυτή την εκδήλωση, ανέπτυξε το θέμα «Η Οικουμενικότητα της Ελληνικής Γλώσσας».

Τιμητικές διακρίσεις- Βραβεία Α. Ν. Κουνάδη.

Είναι μέλος ξένων Ακαδημιών: Academia Europaea (1992), Σερβικής Ακαδημίας Επιστημών και Τεχνών (1997), Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Επιστημών (Λιέγη 2010), Ρωσικής Ακαδημίας Μηχανικών (RAACS 2000), κ. ά. Επίτιμος Διδάκτωρ του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης και ξένων πανεπιστημίων (Nis 2006 και Novi Sad 2013). Επίτιμος Καθηγητής του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης (2017), Πρόεδρος του Εμπειρικείου Ιδρύματος (2017-), Πρόεδρος Ευρωπαϊκών / Διεθνών Συνεδρίων Δυναμικής, Σιδηρών Κατασκευών και Μηχανικής.

Βραβεία: Μετάλλιο Blaise Pascal in Engineering της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Επιστημών (2010), Τιμητικός τόμος του διεθνούς περιοδικού J. Archives of Applied Mechanics (2012) και αντίστοιχα του ΕΜΠ (2005), Δια Βίου βραβείο επιτευγμάτων (ICCES 2012), Distinguished Lecturer (Caltech 2014). Μέγας Άρχων Διδάσκαλος Πατριαρχείου Αλεξανδρείας και Πάσης Αφρικής (2012), Χρυσός Σταυρός των Ιερών Μητροπόλεων Θεσσαλονίκης, Χίου – Οινουσών και Παροναξίας (2018). Χρυσός Σταυρός Τάγματος Φοίνικος, Ανώτερος Ταξιάρχης Βασιλέως Γεωργίου Α΄ και Ανώτερος Ταξιάρχης του Τάγματος της Τιμής (2014). Επίτιμος Πρόεδρος και Επίτιμο μέλος Φιλολογικών και Πολιτισμικών Συλλόγων (Ελληνική Γλωσσική Κληρονομιά, Εστία Νέας Σμύρνης, Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών, Φιλολογικός Σύλλογος Παρνασσός, Εταιρεία Ελλήνων Φιλολόγων, Εταιρεία Κυκλαδικών Μελετών κ.ά.).

Εικ. 6. Η Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Επιστημών κ. H. De Rode επιδίδει στον Ακαδημαϊκό κ. Α. Ν. Κουνάδη στην αίθουσα Τελετών της Ακαδημίας Αθηνών το Μετάλλιο Blaise Pascal in Engineering για το έτος 2010 (5 Νοεμβρίου 2011).

Μελλοντικοί στόχοι – προοπτικές

Η δραστηριότης του Γραφείου κατά το έτος 2020 λόγω της πανδημίας (COVID-19) ουσιαστικώς είχε ανασταλεί. Ωστόσο, ο Πρόεδρος και τα Μέλη του Γραφείου ευελπιστούν στην επαναδραστηριοποίησή του μετά την λήξη της πρωτόγνωρης αυτής πανδημίας από το φθινόπωρο του 2021. Επαναδραστηριοποίηση πάντοτε στο πλαίσιο της προαναφερθείσας κατεύθυνσης ως προς τους *στόχους* και τις *προοπτικές* του Γραφείου και με την συνεργασία και συνδρομή νέων μελών του Γραφείου, όπως του διακεκριμένου νέου συναδέλφου, Καθηγητού Θεωρητικής και Πειραματικής Μηχανικής, κ. Εμμανουήλ Ε. Γδούτου.

ΓΡΑΦΕΙΟ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ

Το Γραφείο Πειραματικής Φυσικής της Ακαδημίας Αθηνών, με Επόπτη τον Ακαδημαϊκό κ. Λουκά Γ. Χριστοφόρου, ιδρύθηκε το 2003 με τους ακόλουθους σκοπούς:

1. Τη μελέτη των βασικών αντιδράσεων χαμηλής ενέργειας ηλεκτρονίων με μόρια περιβαλλοντικού και βιολογικού κυρίως ενδιαφέροντος και την εφαρμογή των αποτελεσμάτων της βασικής έρευνας πάνω στις αλληλεπιδράσεις ύλης και ενέργειας (κυρίως ηλεκτρονίων, ιόντων και φωτονίων με άτομα και μόρια) στην επιστήμη και τεχνολογία υλικών, πλάσματος και ενέργειας. Στις περιοχές αυτές το Γραφείο διαδραματίζει και σημαντικό συμβουλευτικό και συντονιστικό ρόλο διεθνώς.
2. Την προαγωγή της επιστήμης και της τεχνολογίας της ενέργειας στην Ελλάδα. Για το σκοπό αυτό, συνεργάζεται με φορείς εντός και εκτός της χώρας, συμμετέχει σε διεθνή προγράμματα, συνέδρια και οργανώσεις, συνεργάζεται στενά με Πανεπιστήμια και Ερευνητικά Κέντρα της Ελλάδος και έχει ανεξάρτητα ή από κοινού, οργανώσει συνέδρια για την διερεύνηση και συζήτηση επί των ενεργειακών αναγκών και του ενεργειακού προγραμματισμού στην Ελλάδα.
3. Την εις βάθος μελέτη θεμάτων που αφορούν στη σχέση της επιστήμης και της επιστημονικής τεχνολογίας με την κοινωνία, κυρίως των επιπτώσεων της επιστήμης και της επιστημονικής τεχνολογίας επί των ανθρώπινων αξιών. Στην περιοχή αυτή, το Γραφείο έχει αναπτύξει έντονη εξωστρεφή δραστηριότητα, συμμετέχοντας σε διεθνείς οργανισμούς και οργανώνοντας διεθνή Συμπόσια, σε συνεργασία με Ακαδημίες άλλων χωρών.

ΤΑ ΚΥΡΙΑ ΕΠΙΤΕΥΓΜΑΤΑ ΤΟΥ ΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΕΩΣ ΤΟ 2020

Ερευνητικά Προγράμματα.

2004-2020: «Επίβλεψη των Εκδόσεων και Δημοσιεύσεων και Προετοιμασία των Συμπερασμάτων και των Εκδηλώσεων της Επιτροπής Ενέργειας της Ακαδημίας Αθηνών» (βλέπε Δημοσιεύσεις).

2010-2011: «Ενέργεια: Παραγωγή, Μεταφορά, Μετασχηματισμοί και Χρήσεις», «Ενεργειακές Πηγές και Ανάγκες της Ελλάδος».
2005-2008: Οι μεταπτυχιακοί φοιτητές Αριστοτέλης Ζάρας και Δημήτρης Χατζηαντωνίου (καθώς και ο καθηγητής Πάνος Παπαγιαννακόπουλος του Πανεπιστημίου Κρήτης και ο ερευνητής Αθανάσιος Ασθενόπουλος από το ΕΚΕΦΕ «Δημόκριτος») εργάστηκαν για την ίδρυση και τον πλήρη εξοπλισμό του Εργαστηρίου Βιοηλεκτρονικής Φυσικής, με χρήση οργάνων που χρηματοδότησε η Ακαδημία ή δωρήθηκαν από το Εθνικό Εργαστήριο του NIST (National Institute of Standards and Technology) των ΗΠΑ. Οι πειραματικές συσκευές χρησιμοποιήθηκαν για την διεξαγωγή πειραμάτων για ποσοτικές μετρήσεις και μελέτες των αντιδράσεων χαμηλής ενέργειας ηλεκτρονίων με μόρια ενεργειακού και περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος, κυρίως στην ποσοτική μέτρηση των πιθανοτήτων διάσπασης πολυατομικών μορίων περιβαλλοντικού και ενεργειακού ενδιαφέροντος σε συγκρούσεις ηλεκτρονίων χαμηλών κινητικών ενεργειών. Οι μετρήσεις αυτές έγιναν σε διάφορες θερμοκρασίες, ώστε να προσδιοριστεί η ποσοτική επίδραση της εσωτερικής ενέργειας των μορίων στην πιθανότητα διάσπασής των με τη σύγχρονη παραγωγή αρνητικά φορτισμένων φραγμάτων.
2004-2020: Το έτος 2004, το Γραφείο Πειραματικής Φυσικής της Ακαδημίας Αθηνών συνέστησε την Επιτροπή Ενέργειας της Ακαδημίας Αθηνών, με σκοπό να διαδραματίσει συμβουλευτικό ρόλο στα ενεργειακά θέματα της Ελλάδος. Η πρόταση εγκρίθηκε ομόφωνα από την Ολομέλεια της Ακαδημίας Αθηνών το 2005. Στο διάστημα 2005-2020, η Επιτροπή Ενέργειας παρείχε έγκυρη γνώση και πληροφόρηση στον Έλληνα πολίτη, καθώς και ανεξάρτητη και επιστημονικά τεκμηριωμένη γνωμοδότηση στην Πολιτεία για τις ενεργειακές ανάγκες, ενεργειακές επιλογές και προοπτικές της Ελλάδος. Η Επιτροπή επιτυγχάνει τον σκοπό της με μελέτες από Έλληνες και ξένους ειδικούς στα υπό εξέταση ενεργειακά θέματα, ημερίδες, ομάδες εργασίας, διαλέξεις, δελτία τύπου, δημοσιεύσεις σε διεθνή περιοδικά και Πρακτικά Συνεδρίων και, επίσης, με έκδοση βιβλίων τα οποία διαθέτει δωρεάν και διανέμει ευρέως.

Περιληπτικά, τα επιτεύγματα του Γραφείου και της Επιτροπής Ενέργειας τα τελευταία 16 χρόνια είναι:

- Η μελέτη σημαντικού εύρους του ενεργειακού φάσματος αναγκών της Ελλάδος.
- Η συμμετοχή εκατοντάδων επιστημόνων για την επίτευξη των σκοπών της Επιτροπής Ενέργειας.
- Η παρουσία και συμμετοχή χιλιάδων Ελλήνων στο κοινό των εκδηλώσεων του Γραφείου και της Επιτροπής Ενέργειας.
- Η έγκυρη και εμπεριστατωμένη πληροφόρηση της Πολιτείας ποικιλοτρόπως, όπως λ.χ. μέσω των Βιβλίων Πρακτικών των Ημερίδων, που εξέδωσε η Ακαδημία, για τα κρίσιμα ενεργειακά θέματα της Ελλάδος.

Οι Ημερίδες και οι Ομάδες Εργασίας εστιάστηκαν σε ειδικές σημαντικές ενεργειακές περιοχές με συγκεκριμένο σκοπό, ως εξής:

1. *Εξοικονόμηση Ενέργειας* στα κτήρια, τις μεταφορές, τη βιομηχανία, κ.λπ. Έμφαση δόθηκε στο σημαντικό ρόλο νέων υλικών για εξοικονόμηση ενέργειας. Η εξοικονόμηση ενέργειας θεωρείται ο σπουδαιότερος ενεργειακός πόρος στην Ελλάδα.
2. *Ενέργεια και Περιβάλλον.* Τονίστηκαν η επίδραση της παραγωγής, μεταφοράς και χρήσης της ενέργειας στο περιβάλλον και την κλιματική αλλαγή και τα μέτρα για την ελάττωση αυτής της επίδρασης.
3. *Πυρηνική Ενέργεια και Ενεργειακές Ανάγκες της Ελλάδος.* Σκοπός της Ομάδας Εργασίας ήταν η μελέτη της επιστημονικής γνώσης και των δεδομένων για την πυρηνική ενέργεια και η αξιολόγησή τους σε σχέση με τις ενεργειακές ανάγκες της Ελλάδος.
4. *Υλικά για Ενεργειακές Εφαρμογές.* Καταδείχθηκε ο κρίσιμος ρόλος των υλικών στον μετασχηματισμό της πρωτογενούς ενέργειας σε ηλεκτρισμό και θερμότητα, καθώς και στην αποθήκευση, μεταφορά και χρήση της ενέργειας.
5. *Ηλεκτροπαραγωγή στην Ελλάδα: Ορυκτά Καύσιμα, Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας και Προοπτική Ενεργειακού Εφοδιασμού.* Μελέτη από Ομάδα Εργασίας των ορυκτών καυσίμων, των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας και της προοπτικής ενεργειακού εφοδιασμού.
6. *Ελληνικοί Υδρογονάνθρακες (Υ/Α): Από την Έρευνα στην Εκμετάλλευση.* Σε βάθος συζήτηση των ερευνών, μελετών, τεχνολογιών και σχεδιασμού εντοπισμού και εκμετάλλευσης Υ/Α στην Ελλάδα και εκτίμηση του μεγέθους και του δυναμικού αυτών των ενεργειακών πόρων. Θεωρείται ότι στην Ελλάδα υπάρχουν οι απαραίτητες προϋποθέσεις ύπαρξης αξιόλογων κοιτασμάτων Υ/Α σε διάφορες περιοχές της χώρας και πρέπει να εξερευνηθεί η εκμετάλλευσή τους.
7. *Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας: Προϋποθέσεις Μαζικής Διείσδυσης στην Ηλεκτροπαραγωγή.* Ευρεία και εκτεταμένη συζήτηση των ερευνών, μελετών, τεχνολογιών και δυνατοτήτων μαζικής διείσδυσης της Ανανεώσιμης Ενέργειας στην ηλεκτροπαραγωγή στην Ελλάδα. Απαιτούνται υποδομές, διασυνδέσεις με το Ευρωπαϊκό σύστημα, καθώς επίσης και συνολικός μακροχρόνιος ενεργειακός προγραμματισμός.
8. *Διαχείριση και Ενεργειακή Εκμετάλλευση Αποβλήτων στην Ελλάδα.* Επεξεργασία και ενεργειακή εκμετάλλευση αποβλήτων στην Ελλάδα· συζήτηση των προγραμμάτων, εμπειριών, δυνατοτήτων, προοπτικών και προτεραιοτήτων για την αποτελεσματική διαχείριση και ενεργειακή εκμετάλλευση αποβλήτων στην Ελλάδα. Μεταξύ άλλων, επεξεργασία αποβλήτων για την ανάκτηση χρήσιμων υλικών και ενέργειας.
9. *Ενέργεια και Αναπτυξιακός Σχεδιασμός στην Ελλάδα.* Αναπτυξιακός σχεδι-

ασμός της Ελλάδος με βάση τις ενεργειακές ανάγκες και δυνατότητες της χώρας - ενεργειακές δυνατότητες ως μοχλός ανάπτυξης. Ανάγκη θέσπισης Εθνικού Συμβουλίου Ενεργειακής Πολιτικής και κατάρτισης αναπτυξιακού προγραμματισμού στον τομέα της ενέργειας.

10. *Ενέργεια και Μεταφορές στην Ελλάδα: Προϋποθέσεις και Μέτρα για Καθαρή και Βιώσιμη Ενέργεια*. Πρακτικά στοιχεία και προτάσεις σχετικά με το μέγεθος και τα είδη της ενέργειας που χρησιμοποιούνται στις μεταφορές στην Ελλάδα, με έμφαση στις οδικές, θαλάσσιες και σιδηροδρομικές μεταφορές. Η κατανάλωση ενέργειας στις μεταφορές στην Ελλάδα είναι υπερβολικά υψηλή και η ηλεκτροκίνηση βρίσκεται σε εμβρυικό επίπεδο.
11. *Ενεργειακές Προοπτικές της Ελλάδας το 2030 με Ορίζοντα το 2050.* Ομάδα Εργασίας για τη διαμόρφωση και τεχνολογική κατοχύρωση προτάσεων προς την Πολιτεία για τις ενεργειακές προοπτικές της Ελλάδος και τον μακροχρόνιο αναπτυξιακό σχεδιασμό της χώρας, με βάση τις ενεργειακές της δυνατότητες και το είδος των εγχώριων ενεργειακών πηγών της, με ορίζοντα το 2050.
12. *Έρευνα στον Τομέα της Ενέργειας στην Ελλάδα.* Ανασκόπηση της επιστημονικής έρευνας και των ερευνητικών προοπτικών στον τομέα της Ενέργειας. Αρκετά προγράμματα χρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση, απαιτούνται, ωστόσο, υποδομές και ενίσχυση της βασικής, εφαρμοσμένης και βιομηχανικής έρευνας από την Πολιτεία. Η ενεργειακή έρευνα στην Ελλάδα δραστηριοποιείται κυρίως στην ηλιακή και αιολική ενέργεια, το υδρογόνο, τις κυψέλες καυσίμων, την εξοικονόμηση ενέργειας και τα υλικά με ενεργειακές εφαρμογές.
13. *Ενέργεια και Ύδωρ στην Ελλάδα*. Εμβριθής μελέτη των ενεργειακών πτυχών του ύδατος στην Ελλάδα και της δυναμικής σχέσης ύδατος, γεωργίας και ενέργειας. Οι κυριότεροι τομείς, οι οποίοι ευθύνονται για τη μεγάλη κατανάλωση ύδατος στην Ελλάδα, είναι η γεωργία και η ενέργεια.

Διεθνείς Συνεργασίες.

Εκτός της συμμετοχής σε επιστημονικά συνέδρια, το Γραφείο συνεργάστηκε με πολλά ιδρύματα εντός και εκτός της Ελλάδος και Ακαδημίες Επιστημών πολλών χωρών. Ο Ακαδημαϊκός Λουκάς Χριστοφόρου εκπροσώπησε την Ακαδημία Αθηνών σε συναντήσεις των Ακαδημιών χωρών μελών των ICSU (International Council for Science), ALLEA (All European Academies), IAP (InterAcademy Panel), EASAC (European Academies Science Advisory Council) και ISC (International Science Council).

Διοργάνωση Άλλων Σημαντικών Συνεδρίων και Ημερίδων.

- Εκδήλωση Ομάδας Εργασίας του Γραφείου Πειραματικής Φυσικής, της Επιτροπής Ενέργειας και του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, σε συνδιοργάνωση με τον Όμιλο Πολιτικού και Κοινωνικού Προβληματισμού Ιωαννίνων, με κύριο θέμα «Έρευνα Υδρογονανθράκων στην Ανατολική Μεσόγειο: Προοπτικές και Προκλήσεις», 11 Ιουνίου 2018.
- European Science Day: Science Education and Responsibilities of Scientists, Rome, organised with A. Boriani and M-L Channin, September 26, 2011.
- Workshop on "Solar Energy-Concentrating Solar Power", Academy of Athens, organised with John Holmes, December 9, 2011.
- Συνάντηση του EASAC, Ακαδημία Αθηνών, 8 Δεκεμβρίου 2011.
- Δεύτερο Διεθνές Συμπόσιο της Ακαδημίας Αθηνών για τις Πανανθρώπινες Αξίες με θέμα «*Επιστήμη, Τεχνολογία και Ανθρώπινες Αξίες*», Αθήνα, 2-4 Μαΐου 2007.
- Πρώτο Διεθνές Συμπόσιο της Ακαδημίας Αθηνών με θέμα «*Πανανθρώπινες Αξίες*», Αθήνα, 26-28 Μαΐου, 2004.
- Tenth International Symposium on *Gaseous Dielectrics*, Athens, Greece, March 29-April 2, 2004.

Αντιπροσωπευτικές Δημοσιεύσεις.

- Λ. Γ. Χριστοφόρου (Επιμέλεια), Βιβλίο Πρακτικών Ημερίδας με τίτλο «Ενέργεια και Ύδωρ στην Ελλάδα», ISBN: 978-960-404-369-9, Ακαδημία Αθηνών, 2020.
- L. G. Christophorou, Energy and Modern Civilization: The Emerging Global Landscape and its Challenges – The Activities of the Academy of Athens, The Capital of Knowledge, Society for the Propagation of Useful Books, ISBN: 978-960-8351-83-7, pp. 185-192, 2020.
- Λ. Γ. Χριστοφόρου (Επιμέλεια), Βιβλίο Πρακτικών Ημερίδας με τίτλο «Έρευνα στον Τομέα της Ενέργειας στην Ελλάδα», ISBN: 978-640-404-357-6, Ακαδημία Αθηνών, 2019.
- Λ. Γ. Χριστοφόρου (Επιμέλεια), Βιβλίο Πρακτικών Ημερίδας με τίτλο «Ενεργειακές Προοπτικές της Ελλάδας το 2030 με Ορίζοντα το 2050», ISBN: 978-960-404-335-4, Ακαδημία Αθηνών, 2018.
- L. G. Christophorou, Emerging Dynamics: Science, Energy, Society and Values, Springer, https://doi.org/10.1007/978-3-319-90713-0, 2018.
- Λ. Γ. Χριστοφόρου (Επιμέλεια), Βιβλίο Πρακτικών Ημερίδας με τίτλο «Ενέργεια και Μεταφορές στην Ελλάδα: Προϋποθέσεις και Μέτρα για Καθαρή και Βιώσιμη Ενέργεια», ISBN: 978-960-404-319-4, Ακαδημία Αθηνών, 2017.

– Λ. Γ. Χριστοφόρου (Επιμέλεια), Βιβλίο Πρακτικών Ημερίδας με τίτλο «Ενέργεια και Αναπτυξιακός Σχεδιασμός στην Ελλάδα», ISBN: 978-960-404-307-1, Ακαδημία Αθηνών, 2016.
– L. C. Pitchford, L.L. Alves, K. Bartschat, S. F. Biagi, M.-C. Bordage, I. Bray, C. E. Brion, M. J. Brunger, L. Campbell, A. Chachereau, B. Chaudhury, L. G. Christophorou, E. Carbone, N. A. Dyatko, C. M. Franck, D. V. Fursa, R. K. Gangwar, V. Guerra, P. Haefliger, G. J. M. Hagelaar, A. Hoesl, Y. Itikawa, I. V. Kochetov, R. P. McEachran, W. L. Morgan, A. P. Napartovich, V. Puech, M. Rabie, L. Sharma, R. Srivastava, A. D. Stauffer, J. Tennyson, J. de Urquijo, J. van Dijk, L. A. Viehland, M. C. Zammit, O. Zatsarinny, S. Pancheshnyi, LXCat: an Open-Access, Web-Based Platform for Data Needed for Modeling Low Temperature Plasmas, Plasma Process. Polym., 14: 1600098. https://doi.org/10.1002/ppap.201600098, 2016.
– Λ. Γ. Χριστοφόρου (Επιμέλεια), Βιβλίο Πρακτικών Ημερίδας με τίτλο «Διαχείριση και Ενεργειακή Εκμετάλλευση Αποβλήτων στην Ελλάδα», ISBN: 978-960-404-292-0, Ακαδημία Αθηνών, 2015.
– Λ. Γ. Χριστοφόρου (Επιμέλεια), Βιβλίο Πρακτικών Ημερίδας με τίτλο «Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας: Προϋποθέσεις Μαζικής Διείσδυσης στην Ηλεκτροπαραγωγή», ISBN: 978-960-404-281-4, Ακαδημία Αθηνών, 2014.
– L. G. Christophorou, Energy, Environment and Modern Civilization Proceedings of International Conference "Transition to a new Society", 20-22 March 2014, Podgorica, Montenegro, pp. 257-269, 2014.
– L. G. Christophorou, Energy, Environment and Civilization, International Journal of Environmental Sciences (IJES), **1,** No 1, 2013.
– Λ. Γ. Χριστοφόρου (Επιμέλεια), Βιβλίο Πρακτικών Ημερίδας με τίτλο «Ελληνικοί Υδρογονάνθρακες: Από την Έρευνα στην Εκμετάλλευση», ISBN: 978-960-404-250-0, Ακαδημία Αθηνών, 2012.
– L. G. Christophorou, Scientists and society: needs and responsibilities, Rendicoti Lincei – Scienze Fisiche e Naturali, **23** (Suppl. 1), pp. 23-27, under the heading "Today's Topics in Sciences", doi: 10.1007/s12210-012-0188-y, 2012.
– Λ. Γ. Χριστοφόρου (Επιμέλεια), Βιβλίο Πρακτικών Ημερίδας με τίτλο «Ηλεκτροπαραγωγή στην Ελλάδα: Ορυκτά Καύσιμα, Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας και Προοπτική Ενεργειακού Εφοδιασμού», ISBN: 978-960-404-199-2, Ακαδημία Αθηνών, 2011.
– L. G. Christophorou, Energy and Civilization, ISBN: 978-960-404-216-6, Academy of Athens, 2011.
– Λ. Γ. Χριστοφόρου (Επιμέλεια), Βιβλίο Πρακτικών Ημερίδας με τίτλο «Υλικά για Ενεργειακές Εφαρμογές», ISBN: 978-960-404-165-7, Ακαδημία Αθηνών, 2010.
– Λ. Γ. Χριστοφόρου (Επιμέλεια), Βιβλίο Πρακτικών Ημερίδας με τίτλο «Πυρη-

νική Ενέργεια και Ενεργειακές Ανάγκες της Ελλάδος», ISBN: 978-960-404-140-4, Ακαδημία Αθηνών, 2009.
– L. G. Christophorou, The universality of science: limits and needs, In: Revista de Filosofie, Sociologie şi Ştiinţe Politice. nr. **3**(151), pp. 7-14. ISSN 1957-2294, 2009.
– Λ. Γ. Χριστοφόρου (Επιμέλεια), Βιβλίο Πρακτικών Ημερίδας με τίτλο «Ενέργεια και Περιβάλλον», ISBN: 978-960-404-126-8, Ακαδημία Αθηνών, 2008.
– L. G. Christophorou, A. Zaras, P. Papagiannakopoulos, Environmental Applications of Electron-Molecule Interactions, International Journal of Mass Spectrometry, **277**, 1-3, pp. 26-30, 2008.
– Λ. Γ. Χριστοφόρου, Βιώσιμη Ενέργεια, 15 Απριλίου 2008, Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών, 2008.
– L. G. Christophorou, Gaseous Dielectrics in Power Transmission and Distribution, In: Deregulated Electricity Market Issues in South-Eastern Europe, Dogus University Publications, Publication Number, **2**, pp.13-19, ISBN 978-9944-5789-1-2, 2007.
– Λ. Γ. Χριστοφόρου, Η Επαγωγική Μέθοδος της Φυσικής Επιστήμης (Από τα Μόρια στον Άνθρωπο;), Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών Τ. 82, Τευχ. Α΄, 2007.
– Λ. Γ. Χριστοφόρου, Επιστημονικά ερωτήματα χωρίς επιστημονικές απαντήσεις, Ευθύνη, **426,** 281-283, 2007.
– L. G. Christophorou and C. Drakatos (Eds.), Science, Technology and Human Values, ISBN: 978-960-404-117-6, Ακαδημία Αθηνών, 2007.
– Λ. Γ. Χριστοφόρου (Επιμέλεια), Βιβλίο Πρακτικών Ημερίδας με τίτλο «Εξοικονόμηση Ενέργειας», Ακαδημία Αθηνών, 2006.
– L. G. Christophorou, Gaseous Functional Materials for Advanced Technologies Based on Knowledge on Electron-Atom/Molecule Interactions, Rev. Adv. Mater. Sci. **12**, 1-12, 2006.
– L. G. Christophorou and D. Hadjiantoniou, Electron Attachment and Molecular Toxicity, Chem. Phys. Lett. **419**, Issue 4, 405-410, 2006.
– Λ. Γ. Χριστοφόρου, Η Οικουμενικότητα της Επιστήμης, Ευθύνη, Τόμος **413,** 241-246, 2006.
– Λ. Γ. Χριστοφόρου, Επιστήμη και Αξίες, Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών, Τόμος **80,** Τεύχος Α΄, 2005.
– L. G. Christophorou and G. Contopoulos (Eds.), Universal Values, ISBN: 960-404-061-8, Ακαδημία Αθηνών, 2004.
– L. G. Christophorou and J. K. Olthoff, Fundamental Electron Interactions with Plasma Processing Gases, Springer, ISBN 978-1-4613-4741-5, doi: 10.1007/978-1-4419-8971-0_1, 2004.
– L. G. Christophorou, J. K. Olthoff, Assessed Total and Partial Ionization Cross

Sections for CF_4, C_2F_6, C_3F_8, CHF_3, CF_3I, c-C_4F_8, Cl_2, $CC_{12}F_2$, BCI_3, SF_6, and Fragments of CF_4 and SF_6. In: L. G. Christophorou, J. K. Olthoff, P. Vassiliou(eds) Gaseous Dielectrics X. Springer, Boston, MA. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-8979-6_24, 2004.

– Λ. Γ. Χριστοφόρου, Ενέργεια, Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών, Τόμος **79**, Τεύχος Α′, 2004.
– L. G. Chistophorou, Free Electrons: Fundamental Interactions, Applications, and Data Needs, Nucleonika **48(2)**, 67-74, 2003.

Αντιπροσωπευτικές Διαλέξεις.

– Λ. Γ. Χριστοφόρου, Η Επιτροπή Ενέργειας της Ακαδημίας Αθηνών: Ο Σκοπός και το Έργο της, Ακαδημία Αθηνών, 26 Νοεμβρίου 2019.
– Λ. Γ. Χριστοφόρου, Φως, Σώμα Ομοτίμων Καθηγητών του ΕΚΠΑ, 5 Οκτωβρίου 2016.
– Λ. Γ. Χριστοφόρου, Ελληνικοί Ενεργειακοί Πόροι, Ακαδημία Αθηνών, 13 Νοεμβρίου 2012.
– L. G. Christophorou, Scientists and Society: Needs and Responsibilities, Invited lecture at the European Science Day, September 26, 2011, Rome, Italy, in connection with the 30th General Assembly of the International Council for Science (ICSU).
– Λ. Γ. Χριστοφόρου, Στα όρια της επιστήμης: Επιστημονικά ερωτήματα χωρίς επιστημονικές απαντήσεις, 10ο ΕλλαδοΚυπριακό Χειρουργικό Συνέδριο, Λευκωσία, 18 Νοεμβρίου 2011, και στην εκδήλωση προς τιμή του καθηγητή Παναγιώτη Καραγιαννάκου, Ίδρυμα Ιατροβιολογικών Ερευνών της Ακαδημίας Αθηνών, 12 Δεκεμβρίου 2011.
– L. G. Christophorou, The Universality of Science: Limits and Needs, Invited lecture at the International Council for Science (ICSU) European members annual meeting, Podgorica, Montenegro, 29-30 September 2009.
– Λ. Γ. Χριστοφόρου, Πυρηνική Ενέργεια και Ενεργειακές ανάγκες της Ελλάδος, Ομάδα Εργασίας, Ακαδημία Αθηνών, 14 Νοεμβρίου 2008.
– Λ. Γ. Χριστοφόρου, Βιώσιμη Ενέργεια, Ακαδημία Αθηνών, 15 Απριλίου 2008.
– Λ. Γ. Χριστοφόρου, Ενέργεια και Περιβάλλον, Ημερίδα Ακαδημίας Αθηνών και ΕΜΠ, Αθήνα, 4 Απριλίου 2008.
– Λ. Γ. Χριστοφόρου, Keynote Lecture Ενέργεια και Περιβάλλον, ΙΕΕΕ/ΕΜΠ, 11 Μαρτίου, 2008, Αθήνα.
– Λ. Γ. Χριστοφόρου, Ενέργεια και Περιβάλλον, Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Φυσικών, Αθήνα, 26 Ιανουαρίου 2008.
– Λ. Γ. Χριστοφόρου, Ενέργεια: Σύγχρονες πηγές και χρήσεις, Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Φυσικών, Ολυμπία 2-3 Νοεμβρίου 2007.

- L. G. Christophorou, Plenary lecture, Use of Sulfur Hexafluoride by the Electric Power Industry, Πανεπιστήμιο Κύπρου/Αρχή Ηλεκτρισμού Κύπρου, December 18, 2007.
- Λ. Γ. Χριστοφόρου, «Από τα μόρια στον άνθρωπο;», Χριστιανική Ένωση Επιστημόνων, Αθήνα, 25 Νοεμβρίου 2007.
- L. G. Christophorou, Keynote lecture, Gaseous Dielectrics for Power transmission and Distribution, DEMSEE 2007 Meeting, Istanbul, Turkey, September 18-20, 2007.
- Λ. Γ. Χριστοφόρου, Εξοικονόμηση Ενέργειας, Ημερίδα Ακαδημίας Αθηνών/ ΕΜΠ, Αθήνα, 3 Νοεμβρίου 2007.
- Λ. Γ. Χριστοφόρου, Η επίδραση της επιστήμης στις παραδοσιακές αξίες, Metropolitan Hospital, Πειραιάς, 21 Ιουνίου 2007.
- Λ. Γ. Χριστοφόρου, Η Επαγωγική Μέθοδος της Φυσικής Επιστήμης (Από τα Μόρια στον Άνθρωπο;), Ακαδημία Αθηνών, 13 Φεβρουαρίου 2007.
- Λ. Γ. Χριστοφόρου, Η σύγχρονη επιστήμη και ο άνθρωπος, Ίδρυμα Παπασταύρου Παπαγαθαγγέλου, Λευκωσία, 20 Νοεμβρίου 2007.
- L. G. Christophorou, Plenary lecture, Significance of Electron-Molecule Interactions in the Development of Materials for New Technologies, Low-Energy Electron-Molecule Interactions and Electron Scanning Microscopy, Malta, September 16-21, 2006.
- Λ. Γ. Χριστοφόρου, Η Οικουμενικότητα της Επιστήμης, 1ο Πανελλήνιο Συνέδριο & International Symposium Ελληνικού Κολεγίου Χειρουργών, Αθήνα, 9 Μαρτίου, 2006.
- Λ. Γ. Χριστοφόρου, Πανανθρώπινες Αξίες, Χριστιανική Ένωση Επιστημόνων και Εκπαιδευτικών Λειτουργών, Αθήνα, 3 Οκτωβρίου, 2005.
- L. G. Christophorou, Keynote lecture, Gaseous Functional Materials for Advanced Technologies Based on Knowledge on Electron-Atom/Molecule Interactions, 2nd Workshop on Functional Materials, September 26, 2005, University of Athens, Greece.
- Λ. Γ. Χριστοφόρου, Επιστήμη και Αξίες, Ακαδημία Αθηνών, 19 Απριλίου 2005.
- Λ. Γ. Χριστοφόρου, Ενέργεια, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 18 Μαΐου 2004.
- Λ. Γ. Χριστοφόρου, Ενέργεια, Ακαδημία Αθηνών, 20 Ιανουαρίου 2004.
- L. G. Christophorou, Electron Interactions with Plasma Processing Gases, Plasma Physics Symposium, University of Birmingham, UK, September 2003.
- Λ. Γ. Χριστοφόρου, Φως, Χριστιανική Ένωση Επιστημόνων και Χριστιανική Ένωση Εκπαιδευτικών Λειτουργών, 1 Ιουνίου 2003.
- L. G. Christophorou, Toward the physics of life sciences: Bioelectronics, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 30 Μαΐου 2003.

ΤΑ ΚΥΡΙΑ ΕΠΙΤΕΥΓΜΑΤΑ ΤΟΥ ΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 2021

Ερευνητικά Προγράμματα.

2021: «Απολιγνιτοποίηση της Ελλάδας», «Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ) και η ανάγκη αποθήκευσης ηλεκτρικής ενέργειας από ΑΠΕ», «Ενεργειακή Αυτοδυναμία της Ελλάδος στα Πλαίσια της Ευρωπαϊκής Πολιτικής για την Ενέργεια».

Διοργάνωση Συνεδρίων και Ημερίδων.

«Ενεργειακή Αυτοδυναμία της Ελλάδος στα Πλαίσια της Ευρωπαϊκής Πολιτικής για την Ενέργεια».

ΚΥΡΙΟΙ ΣΚΟΠΟΙ ΤΟΥ ΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ ΣΤΟ ΜΕΛΛΟΝ.

Με τις αυξανόμενες προκλήσεις της κλιματικής αλλαγής, τη ραγδαία αύξηση του πληθυσμού και την εξάντληση των ενεργειακών πόρων, η αναζήτηση νέων τεχνολογιών για παραγωγή, διανομή και βέλτιστη χρήση ενέργειας γίνεται κρίσιμη. Σε αυτό το πλαίσιο, το Γραφείο Πειραματικής Φυσικής επιδιώκει να αναδείξει, μέσω της έρευνας, ενεργειακές επιλογές κατάλληλες των αναγκών της Πολιτείας.

Μέσω του έργου του, αποσκοπεί σε:

- Πρόβλεψη μελλοντικών ευκαιριών ανάδειξης τεχνολογιών ενεργειακής παραγωγής, διανομής, χρήσης και αποθήκευσης, τόσο βραχυπρόθεσμα, όσο και μακροπρόθεσμα.
- Κινητοποίηση και συντονισμό φορέων της Πολιτείας για την διεύρυνση της επίγνωσης της αξίας της έρευνας στον τομέα της Ενέργειας.
- Ανάπτυξη ισχυρών δεσμών με την παγκόσμια επιστημονική κοινότητα.

ΓΡΑΦΕΙΟ ΔΙΑΣΤΗΜΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

Το Γραφείον Διαστημικής Ερεύνης και Τεχνολογίας (ΓΔΕΤ) ιδρύθηκε το Φεβρουάριο του έτους 2006, ύστερα από την εκλογή του Καθηγητή Σταμάτιου Μ. Κριμιζή ως τακτικού μέλους της Ακαδημίας Αθηνών στη θέση *"Διαστημικές Επιστήμες - Θεωρία και Εφαρμογές"*, που πραγματοποιήθηκε τον Ιανουάριο του έτους 2005. Από την ίδρυσή του, το ΓΔΕΤ λειτουργεί σύμφωνα με τις επιταγές και τους σκοπούς της Ακαδημίας Αθηνών, προάγοντας την επιστημονική έρευνα και διαχέοντας τα αποτελέσματά της στο ευρύ κοινό, σε θέματα που αφορούν στη *"Φυσική μαγνητοσφαιρών, Πλανητική Φυσική και Φυσική Πλάσματος, με έμφαση στην ανάλυση δεδομένων από διαστημικές αποστολές"*. Από την έναρξή του, το ΓΔΕΤ συμμετέχει ισότιμα σε μεγάλες διεθνείς συνεργασίες στους τομείς της Διαστημικής Επιστήμης και Τεχνολογίας και εξακολουθεί να βρίσκεται στην πρώτη γραμμή των πρόσφατων εξελίξεων σε διεθνές επίπεδο, με πλήθος σημαντικών συνεισφορών, παρέχοντας καινοτόμο και πρωτοποριακό έργο σε θέματα επιστήμης και τεχνολογίας.

1. Συνεισφορά του ΓΔΕΤ από το 2006 έως τα μέσα του 2021

Τα επιτεύγματα του ΓΔΕΤ παρουσιάζονται συνοπτικά, αλλά δεν περιορίζονται, στον Πίνακα 1. Το ΓΔΕΤ διαδραματίζει σημαντικό ρόλο σε διεθνείς συνεργασίες αναφορικά με τα θέματα των επιστημών του διαστήματος σε ένα ευρύ φάσμα ερευνητικών δραστηριοτήτων, προωθώντας συνεχώς καινοτόμες ιδέες που βρίσκονται στην αιχμή της Διαστημικής Έρευνας και Τεχνολογίας, όπως οι αποστολές Voyager 1, Voyager 2, Cassini-Huygens, MESSENGER, Parker Solar Probe και New Horizons (NASA ή/και European Space Agency-ESA). Ταυτόχρονα, διατηρεί πρωτεύοντα ρόλο στη δημιουργία του νεοσύστατου Ερευνητικού Κέντρου SHIELD-DRIVE (Βοστώνη, ΗΠΑ), αλλά και στην ομάδα μελέτης της πρωτοποριακής διαστημικής αποστολής Interstellar Probe (Johns Hopkins/APL). Το ΓΔΕΤ έχει οργανώσει ή/και συνδιοργανώσει πλήθος διεθνών συνεδρίων ή/και συνεδριάσεων σε κορυφαίους οργανισμούς ανά την υφήλιο (π.χ. MOP-2013, AGU-2017 και εντεύθεν, το επερχόμενο COSPAR Athens-2022 κ.λπ.), ενώ τα μέλη του έχουν βραβευθεί από διεθνή ιδρύματα και οργανισμούς για τη συνεισφορά τους στην επιστήμη και την τεχνολογία.

Πίνακας 1. Δημοσιεύσεις σε επιστημονικά περιοδικά (με τη μέθοδο των κριτών) με κύριο συγγραφέα ή συν-συγγραφέα από το ΓΔΕΤ, από το 2006 έως τα μέσα του 2021.

	Ήλιος & Εσωτερική Ηλιόσφαιρα	Ερμής	Αφροδίτη	Άρης	Δίας	Κρόνος	Πλούτωνας	Εξωτερική Ηλιόσφαιρα	Άλλες εργασίες[1]	Σύνολο[2]
Εργασίες	14	28	2	4	3	158	7	48	13	277
Nature & Science	1	8	–	–	1	4 & 6	4	3 & 5	1 & 1	34

[1]Περιλαμβάνει δημοσιευμένες εργασίες (με τη μέθοδο των κριτών) γενικού ενδιαφέροντος, άρθρα συνεισφοράς για το σχεδιασμό νέων αποστολών, και τη δημοσίευση για το αντικείμενο της ζώνης Kuiper. [2]Ο Πίνακας δεν περιλαμβάνει άλλες δημοσιεύσεις με τη μέθοδο των κριτών, όπως τη δημοσίευση 1 βιβλίου για τον Κρόνο (Ed. S. M. Krimigis), 4 κεφάλαια σε βιβλία, αλλά και 10 άρθρα συνεισφοράς-white papers.

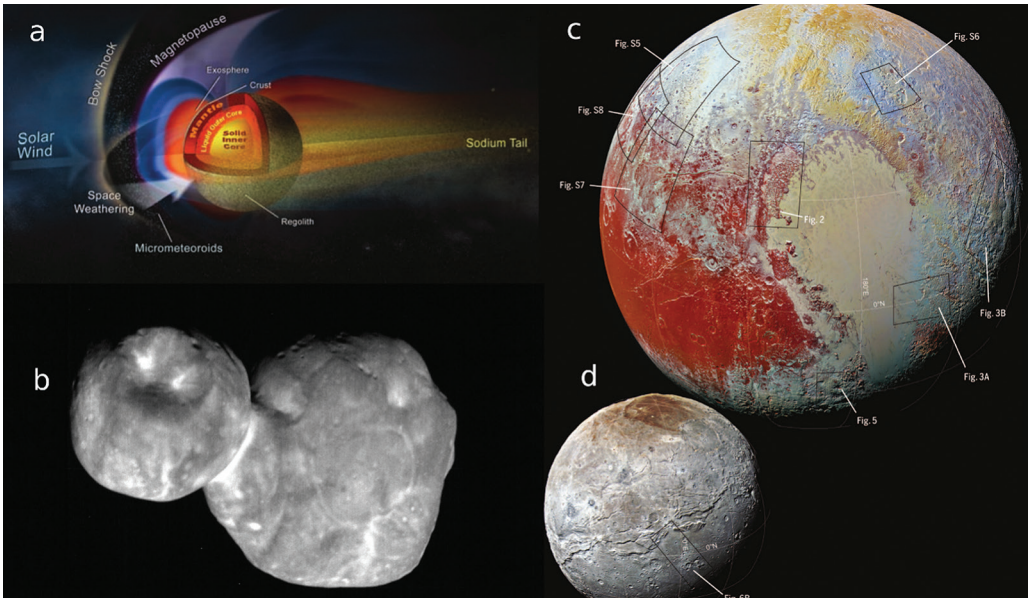
1.1 Φυσική Πλανητικών Μαγνητοσφαιρών και Διαπλανητικός χώρος

Το ΓΔΕΤ υπήρξε βασικός εταίρος σε πλήθος διαστημικών αποστολών, αναζητώντας απαντήσεις σε θεμελιώδη ερωτήματα που απασχολούν την επιστημονική έρευνα από την έναρξη της διαστημικής εποχής (1957-58), όπου η ανθρωπότητα πραγματοποιούσε τα πρώτα βήματά της προς την εξερεύνηση του κοντινού μας διαστήματος, εκτός της γήινης ατμόσφαιρας.

1.1.1 Από τον Ήλιο και τον Ερμή έως τον Πλούτωνα και ένα αντικείμενο της ζώνης Kuiper

Η αποστολή Parker Solar Probe (PSP) της NASA εκτοξεύθηκε το έτος 2018 και χρησιμοποιεί τη βαρύτητα της Αφροδίτης κατά τη διάρκεια επτά κοντινών περασμάτων από τον πλανήτη, σε διάστημα επτά ετών, για να φέρει σταδιακά το διαστημόπλοιο κοντά στην ατμόσφαιρα του Ήλιου, σε μια απόσταση μόλις $\sim 6.1 \times 10^6$ χλμ. από την επιφάνειά του. Το ΓΔΕΤ παρουσίασε τα πρώτα αποτελέσματα από τη φάση του περιηλίου της τροχιάς του PSP σε μια απόσταση περίπου 24×10^6 χλμ., δημοσιεύοντας παρατηρήσεις ενεργητικών σωματιδίων από το περιβάλλον του Ήλιου, λίγο έξω από την περιοχή που καταλαμβάνει το ηλιακό στέμμα, εξερευνώντας, επιπλέον, τους μηχανισμούς επιτάχυνσης και μεταφοράς σωματιδίων [*McComas et al.* 2019].

Η διαστημική αποστολή MErcury Surface, Space ENvironment, GEochemistry και Ranging (MESSENGER) εκτοξεύθηκε το έτος 2004 και έγινε το πρώτο διαστημόπλοιο που τέθηκε σε τροχιά γύρω από τον πλανήτη Ερμή για ένα παρατεταμένο διάστημα τεσσάρων ετών (Σχ. 1a), αποκαλύπτοντας την επιφανειακή του σύνθεση [*Solomon et al.* 2008] που συνδέεται με τη γεωλογική του ιστορία, διερευνώντας με λεπτομέρεια τα χαρακτηριστικά του εσωτερικού μαγνητι-

Σχ. 1. (a) Σχηματική αναπαράσταση του εσωτερικού, της επιφάνειας, της ατμόσφαιρας και της μαγνητόσφαιρας του Ερμή από το MESSENGER [*Solomon et al.* 2008]. (b) Φωτογραφία του MU_{69} από τις παρατηρήσεις του New Horizons LORRI που ελήφθησαν την 1η Ιανουαρίου 2019 [*Stern et al.* 2019]. (c) Η εκπληκτική ποικιλομορφία της επιφάνειας του Πλούτωνα μαζί με το (d) μεγαλύτερο φεγγάρι του, Χάροντα, από το διαστημόπλοιο New Horizons [*Moore et al.* 2016].

κού πεδίου του πλανήτη [*Slavin et al.* 2008], τη δομή της μαγνητόσφαιρας και του σπασμοφλοιού [*Zubrucken et al.* 2008; 2011], αλλά και τη δυναμική τους [*Slavin et al.* 2009; 2010; *Ho et al.* 2011], επαληθεύοντας ότι στις πολικές περιοχές του πλανήτη κυριαρχούν οι αποθέσεις νερού-πάγου.

Η διαστημική αποστολή New Horizons εκτοξεύθηκε το έτος 2006 και ύστερα από ένα σύντομο πέρασμα από τη μαγνητόσφαιρα του Δία, διερεύνησε τα φυσικά χαρακτηριστικά της ροής του πλάσματος σε μακρινές αποστάσεις από τον πλανήτη, καθώς και τις περιοχές έγχυσης πλάσματος κοντά στο αφήλιο τμήμα της μαγνητόσφαιρας [*McNutt et al.* 2007]. Σχεδόν μια δεκαετία αργότερα, στις 14 Ιουλίου 2015, το New Horizons έγινε το πρώτο διαστημόπλοιο που εξερεύνησε τον Πλούτωνα (Σχ. 1c), πραγματοποιώντας ένα σύντομο πέρασμα από το νάνο πλανήτη και τα φεγγάρια του [*Stern et al.* 2015]. Ανάμεσα στα εντυπωσιακά αποτελέσματα της αποστολής δεσπόζει η ανακάλυψη της ποικιλομορφίας των γεωλογικών του σχηματισμών, παρέχοντας σαφείς ενδείξεις για την ύπαρξη ενός λεπτού στρώματος νερού-πάγου, η ανακάλυψη μιας εκτεταμένης πλανητικής ατμόσφαιρας, αλλά και η αναπάντεχα μικρή περιοχή αλληλεπίδρασης μεταξύ της μαγνητόσφαιρας του πλανήτη και του ηλιακού ανέμου [*Bagenal et al.* 2016; *Moore et al.* 2016; *Gladstone et al.* 2016].

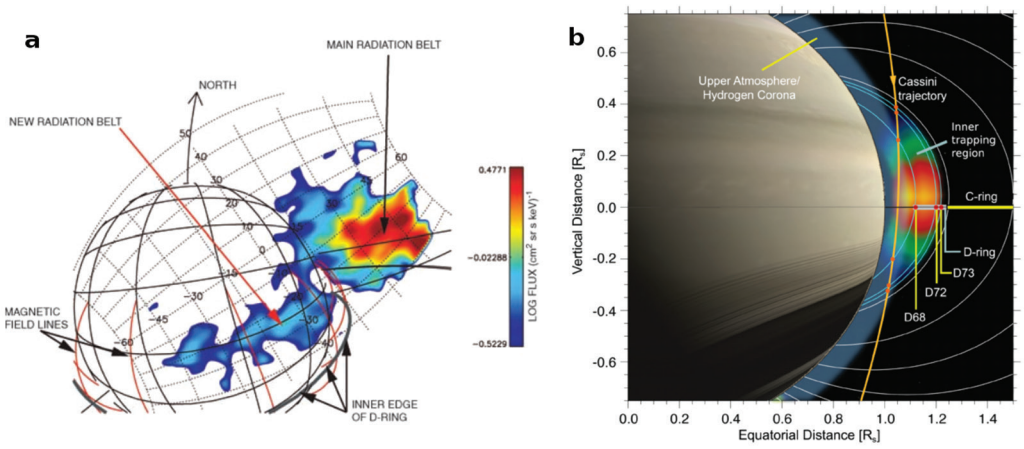
Το New Horizons διερεύνησε επίσης και την περίπλοκη γεωλογία του Χάροντα, ενός από τα φεγγάρια του Πλούτωνα [*Moore et al. 2016;* Σχ. 1d], το οποίο, παρότι εμφανίζεται σήμερα ανενεργό, έδωσε στοιχεία για παρελθούσα κρυοβολκανική δραστηριότητα (πριν από 4 δισεκατομμύρια χρόνια). Απέδειξε, επιπλέον, πως τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού των κρατήρων, τόσο στον Πλούτωνα όσο και στον Χάροντα, δεν συνάδουν με την υπόθεση πως δημιουργήθηκαν από προσκρούσεις αντικειμένων της ζώνης Kuiper. Λίγο μετά την επίσκεψη του στον Πλούτωνα, το New Horizons κατευθύνθηκε προς ένα αντικείμενο της ζώνης Kuiper, πλάτους 30 χλμ (MU_{69}, Σχ. 1b), παρουσιάζοντας αποτελέσματα από τα χαρακτηριστικά της γεωλογίας, αλλά και της σύστασής του. Οι αναλύσεις που πραγματοποιήθηκαν δεν απέδειξαν την ύπαρξη δορυφόρων, δακτυλίων ή άλλων δομών σκόνης, κόμη αερίων ή αλληλεπιδράσεις με τον ηλιακό άνεμο γύρω από το αντικείμενο [*Stern et al.,* 2019].

1.1.2 Η Αποστολή Cassini στον πλανήτη Κρόνο

Η αποστολή Cassini-Huygens προς τον Κρόνο εκτοξεύθηκε το έτος 1997 και θεωρήθηκε ως ένα από τα μεγαλύτερα τεχνολογικά επιτεύγματα της ανθρωπότητας. Πρόκειται για το πρώτο ανθρώπινο αντικείμενο που ετέθη σε τροχιά γύρω από έναν τόσο μακρινό πλανητικό στόχο και παρείχε την πρώτη εις βάθος μελέτη του πλανήτη Κρόνου, των εντυπωσιακών δακτυλίων και φεγγαριών του, φέρνοντας επανάσταση στην κατανόηση του συστήματος του πλανήτη [*Paranicas et al.* 2020]. Το ΓΔΕΤ, μέσω του επόπτη του, Σ. Μ. Κριμιζή (Κύριος Ερευνητής του Magnetospheric Imaging Instrument, MIMI στο Cassini), έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο στην αποστολή από την έναρξή της, έως το εντυπωσιακό της τέλος (15 Σεπτεμβρίου 2017).

Το όργανο MIMI παρείχε τις πρώτες μετρήσεις ενεργητικών ιόντων αναφορικά με τη σύνθεση της μαγνητόσφαιρας του Κρόνου, ενώ μέσω του MIMI/Ion και Neutral Camera (INCA), ένα σύστημα τηλεπισκόπησης που καταγράφει Ενεργητικά Ουδέτερα Άτομα (ENA), εντόπισε μια ασυμμετρία «ημέρας-νύχτας», που μεταβάλλεται με μια περιοδικότητα ~11 ωρών. Τα σημαντικά, αυτά, αποτελέσματα [*Krimigis et al.* 2005], έδειξαν επίσης την ύπαρξη μιας ζώνης ακτινοβολίας που βρίσκεται εσωτερικά του δακτυλίου D του Κρόνου, η οποία σχηματίζεται από τον ιονισμό ENA που προέρχονται από τη μαγνητόσφαιρα (Σχ. 2a) και τελικά παγιδεύονται από το μαγνητικό πεδίο του πλανήτη.

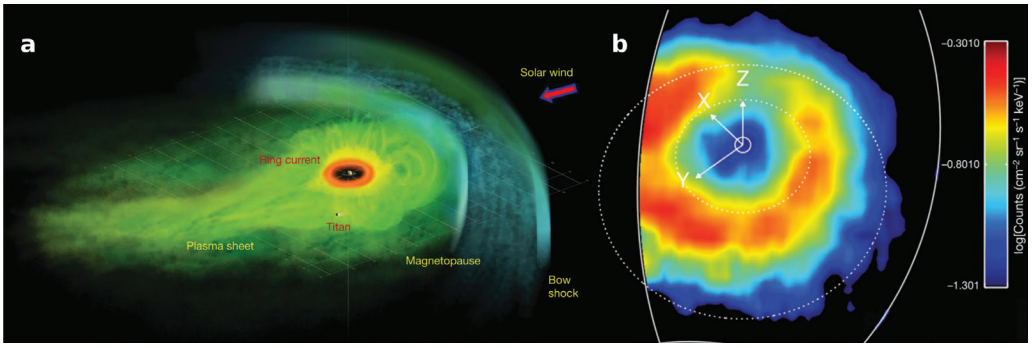
Η ύπαρξη σταθερών ζωνών ακτινοβολίας κοντά στον πλανήτη, στα εσώτερα τμήματα από το σύστημα των δακτυλίων του Κρόνου, ήταν παντελώς άγνωστη κατά το παρελθόν και αρκετά χρόνια αργότερα, πριν από τον εντυπωσιακό τερματισμό της αποστολής, το πείραμα MIMI του Cassini εντόπισε μια εσωτερική ζώνη ακτινοβολίας στο κενό μεταξύ του δακτυλίου D και της ανώτερης ατμό-

Σχ. 2. (a) Η μεταβαλλόμενη ζώνη ακτινοβολίας εσώτερα του δακτυλίου D και η κύρια ζώνη ακτινοβολίας του Κρόνου, όπως παρουσιάζεται στις μετρήσεις ENA (20-50 keV) από το πείραμα MIMI/INCA [*Krimigis et al.* 2005]. (b) Σχηματική απεικόνιση της εσωτερικής περιοχής παγίδευσης στον Κρόνο, μαζί με μία τυπική τροχιά Cassini κοντά στον πλανήτη που παρουσιάζει τις επιδράσεις του περιβάλλοντος σκόνης του δακτυλίου D σε φορτισμένα σωματίδια που μετακινούνται κατά μήκος των μαγνητικών γραμμών του πλανήτη [*Roussos et al.* 2018].

σφαιρας του Κρόνου [*Roussos et al.* 2018; Σχ. 2b]. Καθώς η κίνηση των παγιδευμένων φορτισμένων σωματίων που σχηματίζουν τις κύριες ζώνες ακτινοβολίας έξω από το σύστημα των δακτυλίων του Κρόνου περιορίζεται σημαντικά λόγω της ύπαρξης των δακτυλίων, αυτή η εσωτερική ζώνη ακτινοβολίας, που σχηματίζεται μέσω του μηχανισμού Cosmic Ray Albedo Neutron Decay (CRAND), είναι πλήρως αποσυνδεδεμένη από την υπόλοιπη μαγνητόσφαιρα του πλανήτη και συνιστά μια από τις πιο απομονωμένες περιοχές σε πλανητική μαγνητόσφαιρα που έχει βρεθεί έως σήμερα.

Το ΓΔΕΤ εξερεύνησε για πρώτη φορά τη φύση και τα χαρακτηριστικά του δακτυλιοειδούς ρεύματος που περιβάλλει τον Κρόνο, μαζί με την ασυμμετρία της πίεσης από φορτισμένα σωματίδια, αλλά και τη γεωμετρία του πλασμοφλοιού [*Krimigis et al.* 2007; Σχ. 3, *Sergis et al.* 2007] αναδεικνύοντας τη μεταβλητότητα του δακτυλιοειδούς ρεύματος του πλανήτη, που εμφανίζεται ισχυρά ασυμμετρικό και συμπεριστρέφεται με τον πλανήτη, αποκαλύπτοντας έτσι την πολυπλοκότητα της μαγνητόσφαιρας του Κρόνου. Οι παρατηρήσεις αυτές οδήγησαν σε μια σειρά αναλύσεων αναφορικά με τους μηχανισμούς που τροφοδοτούν μια ποικιλία σύνθετων φαινομένων που σχετίζονται με την αλληλεπίδραση μεταξύ των εσωτερικών πηγών πλάσματος της μαγνητόσφαιρας και της συνεισφοράς από εξωτερικές πηγές (ηλιακός άνεμος) που είναι επίσης συνυφασμένες με την περιστροφή του πλανήτη [π.χ. *Arridge et al.* 2016; *Allen et al.*, 2018; *Dialynas,* 2018].

Σχ. 3. Μια καλλιτεχνική απεικόνιση (a) του πλασμοφλοιού και (b) μια εικόνα ΕΝΑ του δακτυλιοειδούς ρεύματος του Κρόνου, με βάση τις μετρήσεις που συλλέχθηκαν από το Magnetospheric Imaging Instrument στο διαστημόπλοιο Cassini [*Krimigis et al.* 2007].

Μετά την ανακάλυψη των εντυπωσιακών πιδάκων υδρατμών από τον Εγκέλαδο, που οδήγησε στην ανακάλυψη ενός υδάτινου ωκεανού κάτω από την επιφάνεια του δορυφόρου, το ΓΔΕΤ διερεύνησε τις συνθήκες υπό τις οποίες η κρυοβολκανική δραστηριότητα του Εγκέλαδου θα μπορούσε να οδηγήσει σε ηλεκτροδυναμική σύζευξη μεταξύ του φεγγαριού και του Κρόνου. Οι *Prior et al.* [2011] δημοσίευσαν δεδομένα για την ανίχνευση δεσμών ιόντων και ηλεκτρονίων που κινούνται παράλληλα με το μαγνητικό πεδίο, με επαρκή ισχύ για να διεγείρουν διεργασίες σέλαος, σχετιζόμενες με το αποτύπωμα της δραστηριότητας του Εγκέλαδου, η μεταβλητότητα των οποίων αποδόθηκε στη μεταβλητή δραστηριότητα των πιδάκων.

1.2 Η Φυσική της Ηλιόσφαιρας

Οι αποστολές Voyager (Voyager 1, V1, Voyager 2, V2) βρίσκονται στο διάστημα εδώ και 44 χρόνια. Πέρασαν από τους αέριους πλανήτες στα τέλη της δεκαετίας του 1970 και 1980 και συνέχισαν το ταξίδι τους στο διαπλανητικό χώρο, φτάνοντας σε νέες και ανεξερεύνητες περιοχές, εκεί όπου καμία άλλη αποστολή δεν έχει βρεθεί στο παρελθόν και καμία άλλη δεν αναμένεται να βρεθεί στο κοντινό μέλλον (τουλάχιστον για τις επόμενες δύο δεκαετίες). Στοχεύουν να παρέχουν απαντήσεις σε καίρια επιστημονικά ερωτήματα αναφορικά με τη φυσική του τοπικού διαστρικού νέφους που φιλοξενεί τον Ήλιο και το Ηλιακό μας Σύστημα. Μέσω του επόπτη του ΓΔΕΤ (Σ. Μ. Κριμιζή), που ηγείται των πειραμάτων Low Energy Charged Particle (LECP) στις αποστολές V1, V2 αλλά και του πειράματος MIMI του Cassini, η Ακαδημία Αθηνών βρέθηκε ανάμεσα στα λίγα ινστιτούτα ανά την υφήλιο που συμμετείχαν στις πιο σημαντικές ανακαλύψεις σε ολόκληρη την ιστορία του πεδίου της Ηλιοσφαιρικής/Διαστημικής Φυσικής.

1.2.1 Επιτόπιες μετρήσεις σωματιδίων και πεδίων από τα Voyager 1 και 2

Η διέλευση του V1 από το Κρουστικό Κύμα Παύσης (ΚΚΠ) [*Decker et al.* 2005] σε μια απόσταση ~94 AU (1 AU ~150×10^6 χλμ), ήταν η πρώτη από τις πολλές εκπληκτικές ανακαλύψεις που σχετίζονται με τη φυσική των ορίων της αστρόσφαιρας του ήλιου μας (Σχ. 4a). Το ΚΚΠ είναι το εσωτερικό όριο της ηλιόσφαιρας, μια δυναμική επιφάνεια όπου σταματά η ελεύθερη εκτόνωση του υπερηχητικού ηλιακού ανέμου και μεταβαίνει σε μια νέα περιοχή πλάσματος που ονομάζεται ηλιοθήκη. Η διέλευση του V1 από το ΚΚΠ οδήγησε στην ανακάλυψη της δεξαμενής ιόντων και ηλεκτρονίων που αποτελούν την ηλιοθήκη, που οριοθετείται εξωτερικά από την Ηλιόπαυση. Το V2 εισήλθε στην ηλιοθήκη εντός του έτους 2007 [*Decker et al.* 2008; Σχ. 4b], ύστερα από τη διέλευσή του από το ΚΚΠ σε απόσταση ~84 AU.

Σχ. 4. (a) Το εξώφυλλο του επιστημονικού περιοδικού Science, τεύχος 5743 (2005) που παρουσιάζει το πέρασμα του Voyager 1 από το Κρουστικό Κύμα Παύσης. (b) Το εξώφυλλο του περιοδικού Nature, τεύχος 7200 (2008) που παρουσιάζει το πέρασμα του Voyager 2 από το Κρουστικό Κύμα Παύσης. (c) Το εξώφυλλο του περιοδικού Nature Astronomy, τεύχος 3 (2019), που παρουσιάζει τη διέλευση του Voyager 2 από την ηλιόπαυση [*Krimigis et al.* 2019].

Ύστερα από ένα χρονικό διάστημα 6 ετών, όπου το V1 πραγματοποιούσε συνεχείς μετρήσεις σωματιδίων και πεδίων μέσα στην ηλιοθήκη, διανύοντας μια απόσταση μεγαλύτερη των 22 AU από το ΚΚΠ, οι *Krimigis et al.* [2011] παρουσίασαν μια μέθοδο για τον υπολογισμό της ταχύτητας του πλάσματος στο ακτινικό-εγκάρσιο επίπεδο, δείχνοντας πως η ακτινική συνιστώσα της ταχύτητας μειωνόταν σχεδόν γραμμικά για τρία χρόνια, από ~70 km/s έως ~0 km/s, και στη συνέχεια παρέμεινε σταθερή για οκτώ μήνες, υποδηλώνοντας ότι το διαστημόπλοιο είχε εισέλθει σε ένα μεταβατικό στρώμα ροής πλάσματος μηδενικής ακτι-

νικής ταχύτητας. Εκμεταλλευόμενοι τη συνέργεια μεταξύ επιτόπιων μετρήσεων ιόντων από το LECP και ενεργειακών φασμάτων ENA από το MIMI/INCA, η εν λόγω εργασία παρείχε και μια ακριβή πρόβλεψη σχετικά με την πιθανή τοποθεσία της ηλιόπαυσης.

Ο επόπτης του ΓΔΕΤ πρότεινε στο πρόγραμμα Voyager της NASA ένα τολμηρό σχέδιο που περιελάβανε προσωρινούς αναπροσανατολισμούς του V1, ώστε να μπορέσει το πείραμα LECP να μετρήσει τη ροή πλάσματος καθέτως στην ακτινική διεύθυνση. Έτσι, οι *Decker et al.* [2012] δημοσίευσαν ένα πολύ απροσδόκητο αποτέλεσμα, το οποίο συνηγορεί υπέρ της αινιγματικής φύσης της διεπαφής μεταξύ της ηλιακής μας φυσαλίδας και του γαλαξία: μια περιοχή μετάβασης μέσα στην ηλιοθήκη, λίγο πριν την ηλιόπαυση όπου η ταχύτητα του πλάσματος είναι σχεδόν μηδενική.

Μια μεταγενέστερη δημοσίευση [*Krimigis et al.* 2013] παρείχε τις πρώτες μετρήσεις ενεργητικών φορτισμένων σωματιδίων από το V1 από την περιοχή αλληλεπίδρασης μεταξύ της ηλιοθήκης, που περιλαμβάνει κυρίως ηλιακό πλάσμα, και του Τοπικού Διαστρικού Μέσου (ΤΔΜ), που περιλαμβάνει κυρίως πλάσμα και μαγνητικό πεδίο γαλαξιακής προέλευσης. Μετά από σχεδόν 36 χρόνια στο διάστημα, σε απόσταση ~122 AU από τον Ήλιο, το V1 έγινε το πρώτο ανθρώπινο κατασκεύασμα στην ιστορία που διέφυγε της αστρόσφαιρας του ήλιου μας και εισήλθε στο γαλαξία. Η πολυαναμενόμενη διέλευση του V2 από την ηλιόπαυση πραγματοποιήθηκε περίπου έξι χρόνια αργότερα, προς το τέλος του 2018 [*Krimigis et al.* 2019; Σχ. 4c].

Κατά την τελευταία δεκαετία, οι διελεύσεις των V1 και V2 από την ηλιόπαυση επέτρεψαν στους ερευνητές να μελετήσουν το «αραιό» υλικό που κυριαρχεί στον αχανή χώρο μεταξύ των αστεριών [*Gurnett et al.* 2021; *Dialynas et al.* 2021], δείχνοντας ότι ο διαστρικός χώρος απέχει σημαντικά από την κοινή επιστημονική αντίληψη των τελευταίων 5 δεκαετιών, μιας «ήρεμης θάλασσας» πλάσματος και πεδίων. Απροσδόκητα, το μαγνητικό πεδίο εκτός της ηλιόπαυσης μετρήθηκε περίπου 2-3 φορές ισχυρότερο από αυτό που αναμενόταν στο παρελθόν, ενώ οι γαλαξιακές κοσμικές ακτίνες (GCR) παρέκκλιναν από τη θεωρητικά αναμενόμενη ισοτροπική κατανομή τους. Ο κύριος παράγοντας που διαμορφώνει την αλληλεπίδραση της ηλιόσφαιρας με το διαστρικό μέσο δεν είναι η διαστρική ροή πλάσματος, αλλά η πίεση του εξωτερικού μαγνητικού πεδίου [*Krimigis et al.* 2009; *Dialynas et al.* 2017]. Τα περάσματα των V1 και V2 από την ηλιόπαυση συνοδεύθηκαν από μια σημαντική μείωση των ροών των σωματιδίων ηλιακής προέλευσης, μια ταυτόχρονη αύξηση των ροών των GCR, του μαγνητικού πεδίου και της πυκνότητας πλάσματος, ενώ η θερμοκρασία υπολογίστηκε κατά ένα παράγοντα ~2 υψηλότερη από την θεωρητικά αναμενόμενη τιμή της.

Εκτός από τις ομοιότητες μεταξύ των φυσικών χαρακτηριστικών της ηλιόπαυσης κατά τις διαβάσεις των V1 και V2, εντοπίστηκαν και ορισμένες σημαντι-

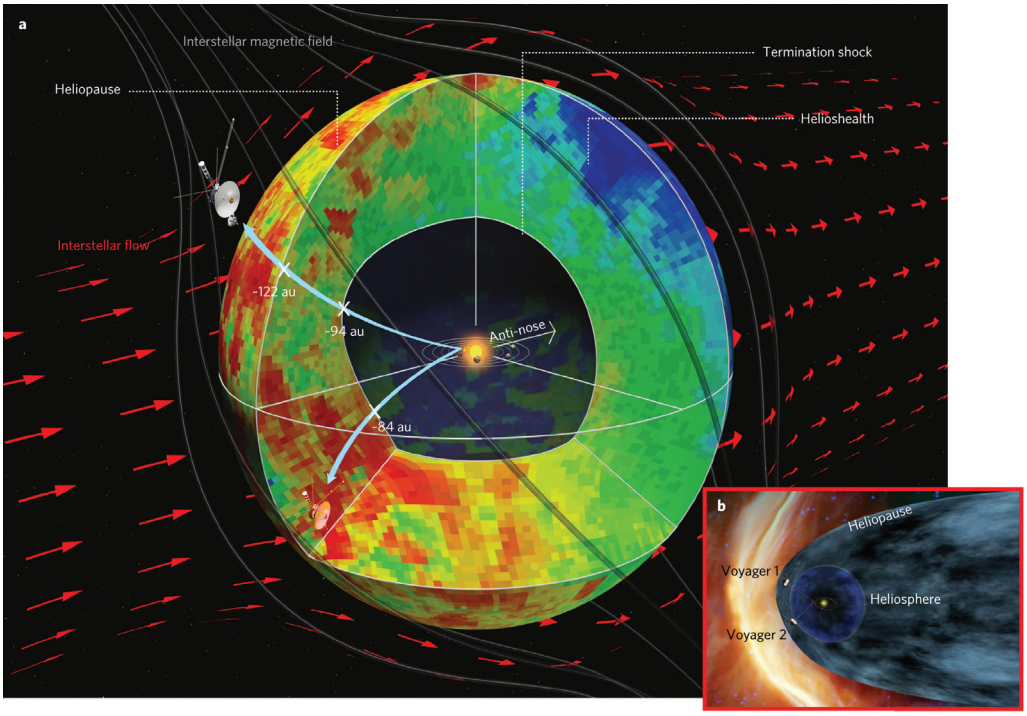
κές διαφορές, όπως η ανακάλυψη της περιοχής στασιμότητας ροής πλάσματος που παρατηρήθηκε στις μετρήσεις του V1 πριν από την ηλιόπαυση, και θεωρήθηκε ως ένδειξη ύπαρξης μιας διαδικασίας εναλλαγής σωλήνων ροής πλάσματος στην ηλιόπαυση [*Krimigis et al.* 2013]. Σε αντίθεση με το V1, το οποίο εντόπισε την ύπαρξη δύο σωλήνων ροής διαστρικού υλικού που είχαν εισβάλει στην ηλιοθήκη, το V2 δεν εντόπισε παρόμοια χαρακτηριστικά πριν τη διάβασή του από την ηλιόπαυση [*Krimigis et al.* 2019].

1.2.2 Μετρήσεις ENA με τηλεπισκόπιση από το Cassini

Την τελευταία δεκαετία, το ΓΔΕΤ διερεύνησε, επιπλέον, τη δυναμική των αλληλεπιδράσεων της ηλιόσφαιρας με το τοπικό διαστρικό μέσο, μελετώντας τις θεμελιώδεις ιδιότητες ολόκληρης της ηλιοθήκης, μέσω ενός συνδυασμού μετρήσεων ENA από το MIMI/INCA στο Cassini και επιτόπιων μετρήσεων από τις αποστολές Voyager, απαντώντας σε καίρια επιστημονικά ερωτήματα των τελευταίων 50 ετών. Παρά το γεγονός πως η μελέτη της ηλιόσφαιρας δεν συμπεριλαμβάνονταν στον αρχικό προγραμματισμό της αποστολής Cassini, το MIMI/INCA όχι μόνο ξεπέρασε τους αρχικούς στόχους της αποστολής αλλά εξέπληξε την επιστημονική κοινότητα, καθώς ήταν το πρώτο όργανο που απεικόνισε ολόκληρη την ηλιόσφαιρα σε ENA (> 5.2 keV), εξερευνώντας κατά αυτόν τον τρόπο μια εντελώς αχαρτογράφητη περιοχή που εθεωρείτο, έως τότε, δυσπρόσιτη.

Οι πρώτες εικόνες/μετρήσεις ENA από το INCA [*Krimigis et al.* 2009] έθεσαν τις επιτόπιες μετρήσεις των Voyager σε ένα ευρύτερο πλαίσιο και έφεραν επανάσταση στις επιστημονικές αντιλήψεις για τη δομή και τις αλληλεπιδράσεις της ηλιόσφαιρας, παρέχοντας πληροφορίες για τις διεργασίες του πλάσματος στις ~100 AU, αποκαλύπτοντας δύο απρόσμενα χαρακτηριστικά: α) το «Belt», μια εκτεταμένη ζώνη εκπομπών ENA που περιτυλίγεται γύρω από την ουράνια σφαίρα και αντιστοιχεί σε μια «δεξαμενή» σωματιδίων που υπάρχουν μέσα στην ηλιοθήκη και β) τα «Basins», στα οποία οι ροές των ENA βρίσκονται στις ελάχιστες τιμές τους (Σχ. 5). Η εν λόγω δημοσίευση πρότεινε μια σημαντική τροποποίηση του ιστορικού μοντέλου *Parker,* [1961] για την ηλιόσφαιρα, αντικαθιστώντας την πίεση του θερμικού πλάσματος από την περιοχή του ΚΚΠ με την τεκμαιρόμενη από τις μετρήσεις ENA, μη θερμική πίεση των πρωτονίων σε ολόκληρη την ηλιοθήκη (από το ΚΚΠ έως την ηλιόπαυση), «μεταφέροντας», με αυτόν τον τρόπο, την αλληλεπίδραση με το διαστρικό μαγνητικό πεδίο στην ηλιόπαυση και όχι στην περιοχή του ΚΚΠ.

Ύστερα από ~11 χρόνια συνεχούς παρατήρησης της ηλιόσφαιρας από το πείραμα INCA στο Cassini, οι *Dialynas et al.* [2017] απέδειξαν πως τα ENAs (>5.2 keV) αποτελούν παράγωγα των ενεργητικών ιόντων που έχουν μετρηθεί τοπικά από τα διαστημόπλοια Voyager και αντιστοιχούν σε μια περιοχή αυξημέ-

Σχ. 5. (a) Μια προσέγγιση του σχήματος και των βασικών ιδιοτήτων της ηλιακής αστρόσφαιρας σε τρεις διαστάσεις, σύμφωνα με τις μετρήσεις ENA από το Cassini/INCA και το συνδυασμό τους με επιτόπιες μετρήσεις ιόντων από τα LECP/V1 και V2. (b) Η θεωρητικά αναμενόμενη ηλιόσφαιρα τύπου μαγνητόσφαιρας/κομήτη που περιλαμβάνει εκτεταμένη επιμήκη ηλιοουρά [*Dialynas et al.* 2017].

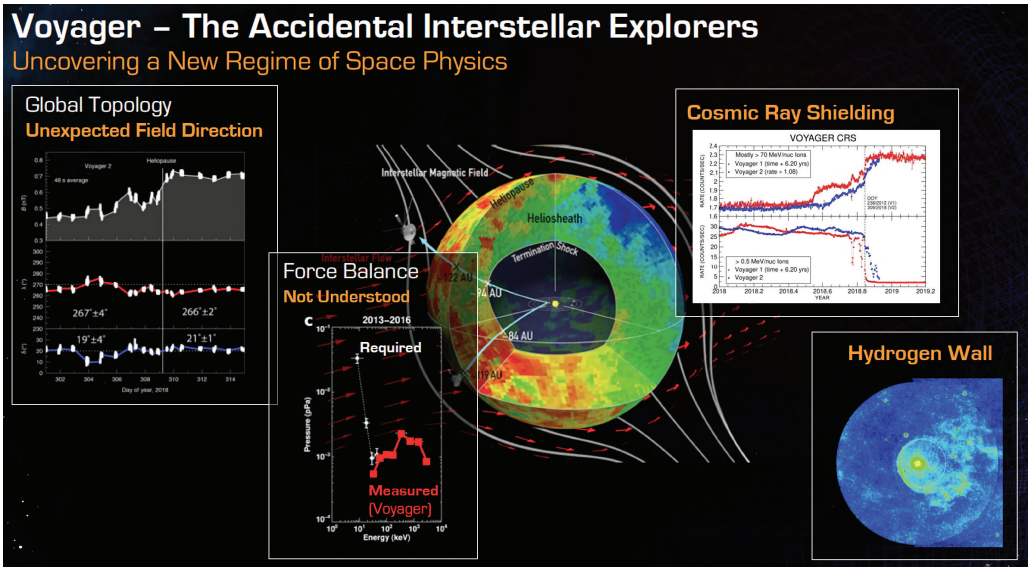
νης πίεσης σωματιδίων που βρίσκεται μεταξύ του ΚΚΠ και της ηλιόπαυσης. Η ηλιόσφαιρα συνιστά ένα χρονικά μεταβαλλόμενο εμπόδιο στην προσπίπτουσα διαστρική ροή, οι φυσικές διεργασίες της αντανακλούν τις φάσεις του ηλιακού κύκλου, και ανταποκρίνεται με μια χρονική απόκλιση ~2-3 ετών στις μεταβολές της ροής του ηλιακού ανέμου, με παρόμοιο τρόπο τόσο προς την κατεύθυνση του ρύγχους όσο και προς την κατεύθυνση της ηλιοουράς. Οι σύγχρονες μετρήσεις του Voyager 1, ύστερα από την έξοδό του στον Γαλαξία, επιβεβαίωσαν την ύπαρξη ενός ισχυρού μεσοαστρικού μαγνητικού πεδίου μεγάλης κλίμακας (>0.5 nT), περισσότερο από δύο φορές ισχυρότερο από ό,τι υπολογίζονταν θεωρητικά. Ταυτόχρονα, οι μετρήσεις των Voyager, ύστερα από τη διάβασή τους από το ΚΚΠ, απέδειξαν ότι η πίεση του πλάσματος μέσα στην ηλιοθήκη είναι σημαντικά μεγαλύτερη από εκείνη του μαγνητικού της πεδίου. Τα παραπάνω αποτελέσματα υποδεικνύουν ότι το πλάσμα του ηλιακού ανέμου περιορίζεται μεταξύ του ΚΚΠ και της ηλιόπαυσης σε ολόκληρη την ηλιόσφαιρα και αλληλεπιδρά άμεσα με το ισχυρό διαστρικό μαγνητικό πεδίο, σχηματίζοντας μια σχε-

δόν συμμετρική «φυσαλίδα» πλάσματος που εμφανίζει «διαμαγνητική» συμπεριφορά. (Σχ. 5a).

2. Οι μελλοντικοί στόχοι του ΓΔΕΤ

Η ρηξικέλευθη φύση όλων των αποτελεσμάτων που περιγράφηκαν στις προηγούμενες σελίδες, συντέλεσε σημαντικά στη δόμηση επιστημονικών επιχειρημάτων για πολλές διεθνείς συνεργασίες, όπου το ΓΔΕΤ απέκτησε τη θέση ενός εκ των βασικών εταίρων. Το γεγονός αυτό αναδεικνύει τον πρωτοποριακό χαρακτήρα των δραστηριοτήτων του ΓΔΕΤ, που δύναται, επιπλέον, να συμβάλλει στον καθορισμό των απαραίτητων προϋποθέσεων για την περαιτέρω ανάπτυξη των τομέων που εμπίπτουν στις επιστήμες του Διαστήματος στην Ελλάδα.

Η καινοτόμος, υπό μελέτη, αποστολή Interstellar Probe (ISP), υποστηρίζει την αναγκαιότητα της συνεργιστικής χρήσης επιτόπιων μετρήσεων σωματιδίων και πεδίων, με ENA (Σχ. 6). Το ISP, η μελέτη του οποίου ανατέθηκε στο JHU/APL από τη NASA, (http://interstellarprobe.jhuapl.edu/), συνιστά ένα ρεαλιστικό και

Σχ. 6. Μέρος των επιστημονικών επιχειρημάτων για την πρωτοποριακή αποστολή ISP βασίζονται στην επιστημονική έρευνα έχει παραχθεί από το ΓΔΕΤ. Καθώς ο μαγνητισμένος ηλιακός άνεμος συναντά τις ροές πλάσματος, αερίου και σκόνης του διαστρικού μέσου, δημιουργείται μια πολύπλοκη και τεράστια περιοχή που διαχωρίζει το περιβάλλον όπου κυριαρχεί το αποτύπωμα της ηλιακής δραστηριότητας από το αδιατάραχτο διαστρικό περιβάλλον. Αυτή η περιοχή συνιστά το εξώτατο όριο της αστρόσφαιράς μας, όπου σημειώνονται σημαντικές φυσικές διεργασίες [*Dialynas et al.* 2019] που καθορίζουν το σχήμα ολόκληρης της ηλιόσφαιρας [*Dialynas et al.* 2017], την έκταση και τη δυναμική της (υιοθετήθηκε από το http://interstellarprobe.jhuapl.edu/Science/).

τεχνολογικά εφικτό σχέδιο μιας διαστημικής αποστολής που θα πραγματοποιηθεί μετά το έτος 2030. Χαρακτηρίζεται ως η πιο τολμηρή κίνηση για την εξερεύνηση του διαστήματος από τότε που οι άνθρωποι προσγειώθηκαν στο φεγγάρι και σχεδιάζεται να ταξιδέψει πολύ πιο μακριά από το ανώτατο όριο της σφαίρας επιρροής του Ήλιου, έως και 1000 AU, μέσα σε ένα εκτιμώμενο χρονικό διάστημα των ~50 ετών. Μια αποστολή όπως το ISP, συνιστά την πιο ουσιαστική επιστημονική μέθοδο ανταπόκρισης σε ένα ευρύ φάσμα θεμελιωδών επιστημονικών ερωτημάτων, από πολλά και διαφορετικά πεδία της επιστήμης. Το ΓΔΕΤ είναι ένας εκ των βασικών εταίρων του εγχειρήματος και φιλοδοξεί να συνεχίσει την παροχή γνώσεων, εμπειρογνωμοσύνης και ανθρώπινου δυναμικού γι' αυτόν τον σημαντικό στόχο, που περιλαμβάνει αμέτρητες δυνατότητες για τα μελλοντικά επιστημονικά και τεχνολογικά επιτεύγματα στο πεδίο των επιστημών του διαστήματος.

Το ΓΔΕΤ, μαζί με άλλα Ινστιτούτα ανά την υφήλιο, συμμετείχε ενεργά στην πρόταση για την ίδρυση ενός νέου επιστημονικού κέντρου (DRIVE Science Center), η οποία κρίθηκε ικανή για χρηματοδότησή από τη NASA (1η Φάση, Βοστώνη/ΗΠΑ, http://sites.bu.edu/shield-drive/), στοχεύοντας στη χρήση όλων των διαθέσιμων μετρήσεων από τις ενεργές διαστημικές αποστολές και τα πιο σύγχρονα μοντέλα για τη μελέτη της ηλιόσφαιρας, ώστε στο μέλλον να κατασκευαστεί ένα νέο προγνωστικό μοντέλο που θα μας βοηθήσει στην περαιτέρω κατανόηση της ασπίδας που προστατεύει το ηλιακό μας σύστημα από τη γαλαξιακή ακτινοβολία, η οποία επηρεάζει τόσο τη ζωή στη Γη όσο και την εξερεύνηση του διαστήματος με ανθρώπινα πληρώματα. Η ηλιόσφαιρα συνιστά ένα «παράθυρο» σε διεργασίες που συμβαίνουν σε άλλες, απομακρυσμένες, αστρόσφαιρες και το SHIELD συγκεντρώνει έμπειρο επιστημονικό δυναμικό από πολλούς και διαφορετικούς τομείς της Διαστημικής Επιστήμης και της Αστροφυσικής, προκειμένου να συμβάλλει στην κατανόηση των διαδικασιών που επιτρέπουν τη δημιουργία των συνθηκών που είναι απαραίτητες για την ύπαρξη κατοικήσιμων πλανητών σε άλλες αστρόσφαιρες. Το ΓΔΕΤ είναι ένας εκ των βασικών εταίρων σε αυτήν τη σημαντική και καινοτόμα προσπάθεια, που παρέχει μια μοναδική ευκαιρία για την περαιτέρω ανάπτυξη μιας θεμελιωδώς σημαντικής και πρωτοποριακής έρευνας, με μεγάλες δυνατότητες για νέες ανακαλύψεις. Το ΓΔΕΤ θα συνεχίσει να συνεισφέρει δεδομένα σε αυτήν την προσπάθεια, μέσω των συνεχιζόμενων αναλύσεων στις μετρήσεις που πραγματοποιούνται από τα όργανα LECP των αποστολών Voyager.

3. Αναφορές

Allen, R. C. et al. *JGR: Space Physics*, 123, 4712-4727 (2018).
Arridge, C. S. et al. *Nature Physics*, 12, 3, (2016).

Bagenal, F. et al. *Science*, 351, 6279 (2016).
Decker, R. B. et al. *Science*, 309, 2020 (2005).
Decker, R. B. et al. *Nature*, 454 (2008).
Decker, R. B. et al. *Nature,* 489 (2012).
Dialynas, K., et al. *Nature Astronomy*, 1, 0115 (2017).
Dialynas, K. et al. *JGR: Space Physics*, 123, 9 (2018).
Dialynas, K., et al. *GRL*, 46, 7911 (2019).
Dialynas, K., et al. *ApJ*, 917, 1 (2021).
Gladstone, G. R. et al. *Science*, 351, 6279 (2016).
Gurnett, D. A. et al. *AJ,* 161, 11 (2021).
Ho, G. C. et al. *Science*, 333, 6051 (2011).
Krimigis, S. M. et al. *Science*, 307, 5713, (2005).
Krimigis, S. M. et al. *Nature*, 450 (2007).
Krimigis, S. M. et al. *Science*, 326, 971 (2009).
Krimigis, S. M. et al. *Nature*, 474 (2011).
Krimigis S. M. et al. *Science,* 341, 144 (2013).
Krimigis S. M. et al. *Nature Astronomy*, 3, 997 (2019).
McComas, D. J. et al. *Nature*, 576, p. 223-227 (2019).
McNutt, R. L. et al. *Science*, 318, 5848, (2007).
Moore, J. M. et al. *Science*, 351, 6279 (2016).
Paranicas, C., et al. Cassini Final Mission Report 2019: Volume 1, *JPL/Caltech* (2019).
Parker, E., *ApJ*, 134, 20 (1961).
Pryor, W. R. et al. *Nature*, 472, 7343, (2011).
Roussos, E. et al. *Science*, 362, 6410 (2018).
Sergis, N. et al., *GRL, 34*, L09102, (2007).
Slavin, J. A. et al. *Science*, 321, 5885 (2008).
Slavin, J. A. et al. *Science,* 324, 5927, (2009).
Slavin, J. A. et al. *Science,* 329, 5992, (2010).
Solomon, S. C. et al. *Science*, 321, 5885 (2008).
Stern, S. A. et al. *Science*, 350, 6258 (2015).
Stern, S. A. et al. *Science*, 364, 6441 (2019).
Zurbuchen, T. H. et al. *Science*, 321, 5885 (2008).
Zurbuchen, T. H. et al. *Science*, 333, 6051 (2011).

ΤΑΞΙΣ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ ΚΑΙ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ – ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ (ΚΕΝΔΙ-ΙΛΝΕ)

1. Σύντομη ιστορία του ερευνητικού κέντρου – Σκοπός ιδρύσεώς του

Το «Κέντρον Ερεύνης των Νεοελληνικών Διαλέκτων και Ιδιωμάτων» (ΚΕΝΔΙ) – Ιστορικό Λεξικό (ΙΛΝΕ) είναι το αρχαιότερο ερευνητικό ίδρυμα της χώρας, και διαθέτει το μεγαλύτερο διαλεκτολογικό Αρχείο στην Ελλάδα, καθώς και μία από τις πληρέστερες βιβλιοθήκες για την μελέτη της ελληνικής γλώσσας. Σκοπός του είναι η διερεύνηση της ιστορίας της ελληνικής γλώσσας σε όλες τις κατά τόπους παραλλαγές της εντός και εκτός της ελληνικής επικράτειας, η διάσωση, η διαφύλαξη και η ανάδειξη του τεράστιου πολιτιστικού θησαυρού της γλώσσας μας, και η τεκμηρίωση της αδιάσπαστης συνέχειας του ελληνισμού μέσα από τη γλώσσα.

Το Κέντρο δημιουργήθηκε το 1908, με Βασιλικό Διάταγμα, και με αρχικό στόχο να εκδώσει το Λεξικό «ὁλοκλήρου τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμφανίσεώς της μέχρι σήμερον». Για τον σκοπό αυτό αρχικά συστήθηκε ένα εθνικό γλωσσικό Αρχείο, υπό την εποπτεία του Υπουργείου Παιδείας (1914), το οποίο υπήχθη στην δικαιοδοσία της Ακαδημίας Αθηνών μόλις αυτή ιδρύθηκε, το 1927, καθώς η μέριμνα για την καλλιέργεια και την επιστημονική έρευνα της γλώσσας, μέσω της εκδόσεως γραμματικών περιγραφών και λεξικών, περιλαμβάνεται στο άρθρο 1 του Ιδρυτικού Νόμου της Ακαδημίας.

Αρχική ονομασία του Κέντρου ήταν «Κέντρον Συντάξεως του Ιστορικού Λεξικού», η οποία τροποποιήθηκε σε «Κέντρον Ερεύνης των Νεοελληνικών Διαλέκτων και Ιδιωμάτων-Ιστορικό Λεξικό» το 2003, ώστε να ανταποκρίνεται πληρέστερα στο εύρος των ερευνητικών δραστηριοτήτων του Κέντρου, οι οποίες δεν περιορίζονται μόνον στην έκδοση του συγκεκριμένου λεξικού, αλλά περιλαμβάνουν πληθώρα ερευνητικών και εκδοτικών δράσεων γύρω από την ελληνική γλώσσα και τις διαλέκτους της.

2. Τα κύρια επιτεύγματα του ΚΕΝΔΙ-ΙΛΝΕ έως το 2020

2.1 Κύριες Δραστηριότητες του ΚΕΝΔΙ-ΙΛΝΕ

2.1.1 Τὸ Ἱστορικὸ Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς

Το βασικό εκδοτικό έργο του Κέντρου είναι η έκδοση σε τακτά χρονικά διαστήματα των τόμων του *Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς, τῆς τε κοινῶς ὁμιλουμένης καὶ τῶν ἰδιωμάτων* (ΙΛΝΕ).

Το *ΙΛΝΕ* έχει μια μακρά ιστορία, που συμβαδίζει με την ιστορία της νεότερης Ελλάδας. Είναι πνευματικό τέκνο του 19ου αι., και των διεθνών ρευμάτων που αναζητούσαν στήριξη για την καλλιέργεια της εθνικής ταυτότητας σε βασικές πολιτισμικές αξίες όπως η γλώσσα, η λογοτεχνία και η παράδοση. Ιδρυτής του ήταν ο «πατέρας» της επιστήμης της γλωσσολογίας στην Ελλάδα Γεώργιος Χατζιδάκις (1848-1941), ενώ συντάκτες του υπήρξαν οι πιο σημαντικοί φιλόλογοι και μελετητές της ιστορίας της ελληνικής γλώσσας, όπως ο Μανόλης Τριανταφυλλίδης, ο Νικόλαος Ανδριώτης, ο Φαίδων Κουκουλές και ο Ιωάννης Κακριδής. Η έρευνα για την έκδοση του ΙΛΝΕ αποτέλεσε στην ουσία και την γένεση της επιστημονικής λεξικογραφίας και ετυμολογίας στην Ελλάδα. Πρότυπά του ήταν το μεγάλο «εθνικό» λεξικό της Γερμανίας, το περίφημο *Deutsches Wörterbuch* των αδελφών Grimm, και το επίσης πολύτομο και πολυετές εθνικό λεξικό της Αγγλίας, το γνωστό *Oxford English Dictionary* του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης.

Το ΙΛΝΕ μελετά την ιστορία του ελληνικού λεξιλογίου, από το 1800 και μετά, αναδρομικά μέχρι την πρώτη εμφάνιση της κάθε λέξης. Όμως, και εδώ έγκειται η διαφορά του ελληνικού Ιστορικού Λεξικού από αυτά των άλλων ευρωπαϊκών γλωσσών, το ΙΛΝΕ είναι ταυτόχρονα και ένα λεξικό της Κοινής Νέας Ελληνικής, και ένα συγκριτικό παν-διαλεκτικό λεξικό (το μοναδικό που υφίσταται στην Ελλάδα). Για κάθε λέξη, καταγράφει όχι μόνο τι σημαίνει σήμερα και το ποια είναι η ετυμολογία της, αλλά και πότε εμφανίζεται για πρώτη φορά, από πότε εντοπίζεται κάθε αλλαγή στην μορφή και την σημασία της, και ποιες διαφορετικές μορφές παρουσιάζει σε όλες τις διαλεκτικές ποικιλίες της γλώσσας μας (Πόντου, Καππαδοκίας, Κάτω Ιταλίας, Κρήτης, Κύπρου, νησιών του Αιγαίου, Μακεδονίας, Θράκης κλπ.). Η τεκμηρίωση στηρίζεται σε πλήρη βιβλιογραφικά δεδομένα, καθώς και πληθώρα παραδειγμάτων φυσικού διαλεκτικού λόγου, αλλά και παραδειγμάτων αντλημένων από την δόκιμη νεοελληνική λογοτεχνία και τον ημερήσιο τύπο, από τα διαθέσιμα ελληνικά ψηφιακά σώματα κειμένων, αλλά και από τη στοχευμένη έρευνα στο διαδίκτυο (Web-as-corpus). Τέλος, η τεκμηρίωση του ΙΛΝΕ περιλαμβάνει και τον τεράστιο λαογραφικό θησαυρό των διαλέκτων (παραμύθια, δημοτικά τραγούδια, παροιμίες κλπ.), τα οποία αποτελούν επίσης σημαντική ένδειξη διαχρονικής συνέχειας αλλά και πολιτισμικού πλούτου.

δελφίνι τό, *δελφίνιν* [ðelfínin] Κύπρ. Πόντ. (Κερασ. Τρίπ.) *δελφίνι* [ðelfíni] κοιν. καὶ Τσακων. *δελφίν'* [ðelfín] Πόντ. (Ὄφ. Τραπ.) *διλφίν'* [ðilfín] πολλαχ. βορ. ἰδιωμ. *διλφῖν'* [ðilfíɲ] Ἀλόννησ. Θεσσ. Σαμοθρ. Σκόπ. κ.ἀ. *ἀδιλφῖν'* [aðilfíɲ] Σαμοθρ. *δερφίνιν* [ðerfínin] Κύπρ. Κῶς Ρόδ. *δερφίνι* [ðerfíni] Ἀστυπ. Εὔβ. (Αὐλωνάρ.) Θήρ. Κάλυμν. Κέρκ. Κύθν. Λευψ. Λέρ. Μεγίστ. Μύκ. Παξ. Πάτμ. Σέριφ. Σύμ. Σύρ. — *Λεξ.* Σμὶτ Βυζ.[1] Πρω. Δημητρ. Σταμ. Βλαστ. —Ψυχάρ. *Ἴσκ. πλάτ.*, σ. 113 *δερφίν'* [ðerfín] Πάρ. (Λεῦκ.) *διρφίν'* [ðirfín] Αἰτωλοακαρν. (Σπάρτον) Ἔβρ. (Σουφλ.) Θεσσαλον. (Σταυρὸς) *ντελφίνι* [delfíni] Αἰτωλοακαρν. (Ἀστακ.) Ἀρκ. (Λάστ.) Ἀχαΐας (Καλάβρ.) Λακων. (Γεράκ. Μάν.) Πρεβ. (Πάργ.) Τσακων. (Πέρα Μέλαν.) — *Λεξ.* Πρω. *ντιλφίν'* [dilfín] Εὔβ. (Ἁγία Ἄνν.) *ντιλφῖν'* [dilfíɲ] Πιερ. Σάμ. *ντερφίνι* [derfíni] Ζάκ. Μεσσην. (Μάν.) *ζελφίν'* [zelfín] Πόντ. (Κοτύωρ.) *δολφίν'* [ðolfín] Πάρ. (Λεῦκ.) *γιορφίνιν* [jorfínin] Κάρπ.

Νεότ. οὐσ. *δελφίνι* (πβ. *Λεξ.* Κωνστ. λ. *δελφίν*), ὑποχωρητ. σχηματισμὸς ἀπὸ τὸ μεσν. οὐσ. *δέλφινας*, τὸ ὁπ. ἐπαναναλύθηκε ὡς μεγεθ., κατὰ τὸ ἀναλογ. σχῆμα *κόφινας – κοφίνι*. Πβ. καὶ *ἐρυθρῖνος* > *λυθρίνος* > *λύθρινας* → *λυθρίνι* (γιὰ τὴν ἀναλογ. αὐτὴ διαδικασία βλ. Μηνᾶς 2003[2]: 164-173). Γιὰ τὸν τύπ. *γιορφίνι* βλ. *δέλφινας*, ὅπου καὶ τύπ. *γιόρφινας*. Γιὰ τὸν τύπ. *ζελφίν'* μὲ τὴν σπάνια στὴν Ποντιακὴ τροπὴ [ð] > [z] πβ. τὰ *δελφίνος* > *ζελφίνος* Κοτύωρ., *διδυμάρικο* > *ζυμάρικο* Ἰνεπ. καὶ τὴν ἀντίστροφη, μεμονωμένη περίπτωση *ζέστα*, *ζεστὸς* > *δέστα*, *δεστὸς* Χαλδ. (Οἰκονομίδης 1958: 100).

Δελφίνι τὸ κοινὸ (Delphinus delphis), ὑδρόβιο θηλαστικὸ τῆς οἰκογενείας τῶν Δελφινιδῶν (Delphinidae) τῆς τάξεως τῶν Κητωδῶν (Cetaceae) κοιν. καὶ Πόντ. Τσακων.: *Εἶδα κάτι δελφίνια νὰ ἀκολουθοῦν τὸ πλοῖο μας* κοιν. *Μᾶς μπλέχτηκε ἕνα δελφίνι, θεριὸ ὁλάκερο, μέσ' στὴν τράτα καὶ μᾶς ἔκαμε τὰ δίχτυα σμπαράλια* Κέρκ. *Τοὺ διλφίν' ὅταν νοιώθ' τοὺ γιρό, π'δάει στ' θάλασσα* Αἰτωλοακαρν. (Μπούκκ.) *Τσυνηοῦν dους* (ἐνν. *τοὺς κέφαλους*) *οὔλ-λα τὰ μεάλα ψάρκα, οἱ τσυνηοί, οἱ ô-ôύλ-λοι, τὰ δερφίνια* (*ô-ôύλ-λοι* = σκυλόψαρα) Κύπρ. *Ἠπέρασ' ἕνα κοπάδ' δολ'φνιᵃ δ'πλᵃ ἀπ' τὸ καράβ'* Πάρ. (Λεῦκ.) *Τὰ ντελφίνια ἤνgι ἀσπηδοῦντα τάσ' τὰ θάσσα* (τὰ δελφίνια πηδοῦσαν μέσα στὴν θάλασσα) Τσακων. (Πέρα Μέλαν.) || Φρ. *Κολυμπάει σὰν δελφίνι* (ἐπὶ δεινῶν κολυμβητῶν) κοιν. *Ἕν' δερφίνιν τοῦτος* (συνών. μὲ τὴν προηγ.) Κύπρ. || Γνωμ. *Σὰ χορεύγουν τὰ δερφίνια, προσκαλοῦσιν τὴ φουρτούνα* Μεγίστ. Τὸ γνωμ. καὶ σὲ παραλλ. κ.ἀ. *Ὅπου ἔσει δερφίνια, δὲν ἔσει ô-ôυλ-λόψαρα* Κύπρ. || Ἄσμ.

Τὰ δελφίνια νὰ τοὺς τρῶνε καὶ τοῦ δυῶνε τὰ μυαλὰ
Μεσσην. (Φλέσ.) — Πουήμ.
Μὲς στὸ αὐλάκι ποὺ τὸ πέρασμά σου ἀφήνει
Σὰν δελφίνι πρωτόπειρο ν' ἀκολουθεῖ
Καὶ νὰ παίζει μὲ τ' ἄσπρο καὶ τὸ κυανὸ ἡ ψυχή μου!
Ἐλύτ. *Μονόγρ.* VI, στ. 10-12
οἱ ἄνθρωποι πᾶν μπροστὰ ἀπ' τὸν ἴσκιο τους σὰν
τὰ δελφίνια
μπρὸς ἀπ' τὰ σκιαθίτικα καΐκια
Ρίτσ. *Ρωμιοσ.*, III στ. 4-5

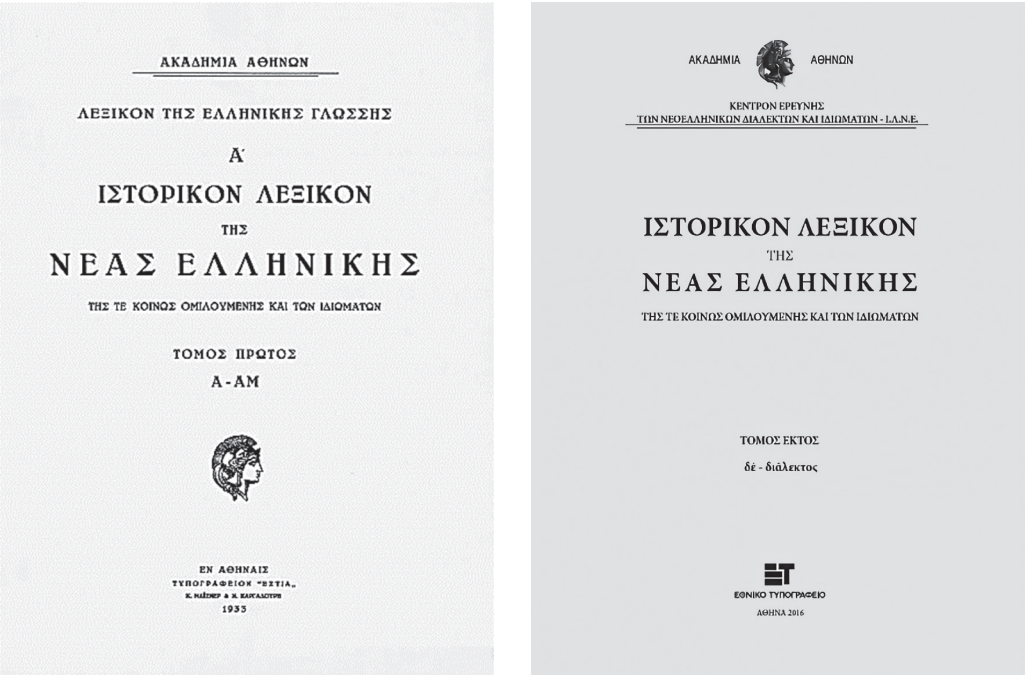
Εικ. 1. Το λήμμα *δελφίνι* του *ΙΛΝΕ*

Αναλυτικά η στοχοθεσία του ΙΛΝΕ είναι η εξής:

- Ανάδειξη της μακράς ιστορίας της ελληνικής γλώσσας, και η απόδειξη της αδιάσπαστης συνέχειάς της ως σήμερα, με την πληρέστερη δυνατή κειμενική και βιβλιογραφική τεκμηρίωση.
- Καταγραφή και διάσωση του λεξιλογικού πλούτου των νεοελληνικών διαλέκτων, οι οποίες α) αποτελούν τους πιο άμεσους συνδετικούς κρίκους με το παρελθόν και β) τεκμηριώνουν την μακραίωνη παρουσία του ελληνισμού σε περιοχές που βρίσκονται έξω από την ελληνική επικράτεια.
- Διατήρηση και εμπλουτισμός του μεγαλύτερου διαλεκτικού Αρχείου στην Ελλάδα, με γνήσιο διαλεκτικό υλικό από τα μέσα του 19ου αι.
- Έγκυρη επιστημονική περιγραφή της σύγχρονης νέας ελληνικής, σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα πορίσματα της λεξικογραφικής και γλωσσολογικής επιστήμης.
- Προβολή της αρχαίας, βυζαντινής και νεοελληνικής λογοτεχνίας χάρη στην πλούσια κειμενική τεκμηρίωση.

Ο πρώτος τόμος του ΙΛΝΕ κυκλοφόρησε το 1933, και το λεξικό συνέχισε να εκδίδεται σταθερά, με ρυθμό περίπου έναν τόμο ανά πενταετία, ακόμα και στα

δύσκολα χρόνια του πολέμου και της Κατοχής. Μετά από ένα διάστημα ανάπαυλας, το *Ιστορικό Λεξικό* ξεκίνησε πάλι να εκδίδεται με ταχείς ρυθμούς, καθώς και με πλήρως ανανεωμένη και εκσυγχρονισμένη μεθοδολογία, σύμφωνα με τις πιο πρόσφατες αρχές της ιστορικής και διαλεκτικής λεξικογραφίας, η οποία αποτυπώνεται στον νέο Κανονισμό του (2012). Πρόσφατα (2017) κυκλοφόρησε ο 6ος τόμος (*δε-διάλεκτος*), ενώ ο επόμενος (7ος) βρίσκεται ήδη σε διαδικασία εκτύπωσης και αναμένεται εντός του έτους.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

Α΄

ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΤΗΣ ΤΕ ΚΟΙΝΩΣ ΟΜΙΛΟΥΜΕΝΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

Α-ΑΜ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ "ΕΣΤΙΑ,,

Κ. ΜΑΪΣΝΕΡ & Χ. ΚΑΡΤΑΛΙΩΤΗ

1933

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ

ΤΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ ΚΑΙ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ - Ι.Λ.Ν.Ε.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΤΗΣ ΤΕ ΚΟΙΝΩΣ ΟΜΙΛΟΥΜΕΝΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΕΚΤΟΣ

δέ - διάλεκτος

ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ

ΑΘΗΝΑ 2016

Εικ. 2. Ο 1ος και ο 6ος τόμος του ΙΛΝΕ

Χάρη στο μείζον ερευνητικό πρόγραμμα «Προβολή του έργου των Ερευνητικών Κέντρων της Ακαδημίας Αθηνών», το οποίο χρηματοδοτήθηκε από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ψηφιακή Σύγκλιση στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2007-2013, οι πρώτοι πέντε τόμοι του Ιστορικού λεξικού είναι πλέον ελεύθερα προσβάσιμοι στο διαδίκτυο από το Ψηφιακό Αποθετήριο της Ακαδημίας Αθηνών (http://repository.academyofathens.gr/kendi/index.php/gr)

Περισσότερες πληροφορίες για το ΙΛΝΕ παρέχονται στις παρακάτω παρουσιάσεις:

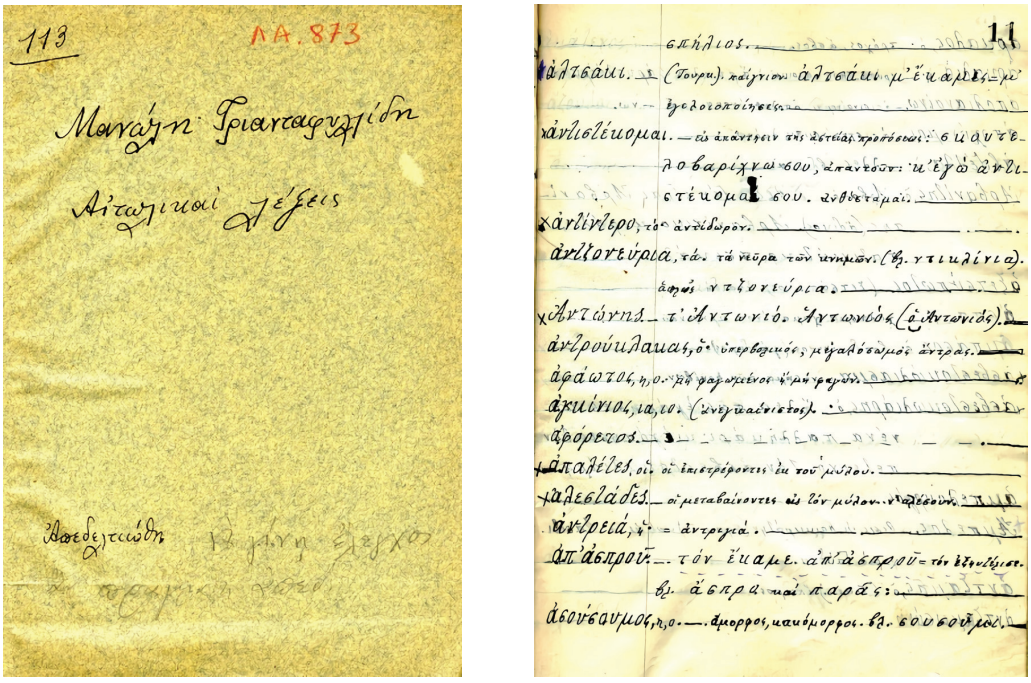
Κατσούδα, Γ.: Ο νέος τόμος του Ιστορικού Λεξικού της Νέας Ελληνικής της Ακαδημίας Αθηνών: συγχρονικές προοπτικές. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 36 (2016), 151-160.

Μανωλέσσου, Ι.: Ο νέος τόμος του Ιστορικού Λεξικού της Νέας Ελληνικής της Ακαδημίας Αθηνών: διαχρονικές προοπτικές. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 36 (2016), 239-349.

Μανωλέσσου, Ι.: «Το *Ιστορικόν Λεξικόν της Νέας Ελληνικής* ως ιστορικό λεξικό». *Λεξικογραφικόν Δελτίον* 26 (2012), 9-76.

2.1.2 Αρχείο χειρογράφων του ΚΕΝΔΙ-ΙΛΝΕ

Βασική υποδομή για την σύνταξη του *Ιστορικού Λεξικού* ήταν η συγκρότηση ενός κατά το δυνατόν πληρέστερου γλωσσικού αρχείου, με αποθησαύριση του διαλεκτικού πλούτου από όλες της περιοχές του ελληνόφωνου χώρου εντός και εκτός Ελληνικής Επικράτειας. Κατά συνέπεια, ήδη με την ίδρυση του Κέντρου το 1908 ξεκίνησαν άμεσα ετήσιες γλωσσοσυλλεκτικές αποστολές των συντακτών του λεξικού, για την καταγραφή προφορικού διαλεκτικού λόγου. Παράλληλα, η Ακαδημία Αθηνών μεριμνούσε για τον εμπλουτισμό του Αρχείου με την διοργάνωση ετήσιων διαγωνισμών συλλογής γλωσσικού υλικού από ιδιώτες, μέσω της Γλωσσικής Εταιρείας, ενώ σημαντικό θησαυρό του Αρχείου αποτελούν και σπάνιες και πολύτιμες πια συλλογές γλωσσικού υλικού από τα μέσα του 19ου αιώνα που προσέφερε στην Ακαδημία Αθηνών ο Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κωνσταντινου-

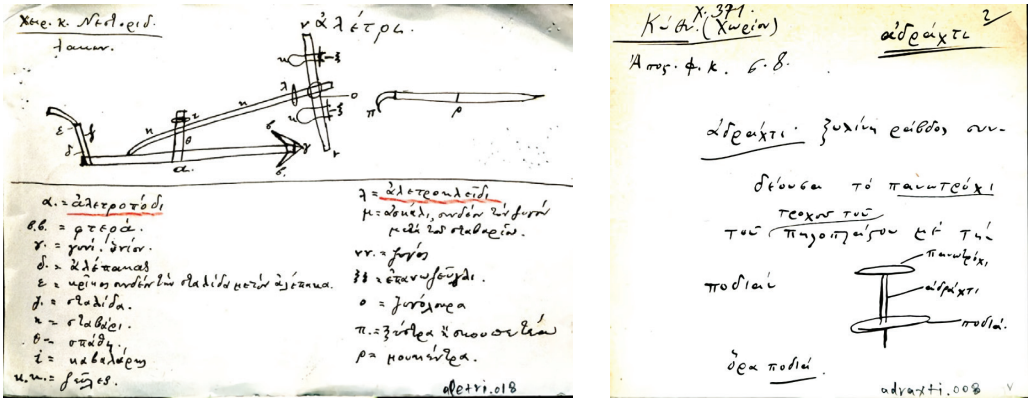

Εικ. 3. Δείγματα από το Αρχείο Χειρογράφων του ΙΛΝΕ

πόλεως. Κατά τον τρόπο αυτό σταδιακά συγκροτήθηκε ένα πλουσιότατο γλωσσικό Αρχείο, το οποίο περιλαμβάνει χίλιες εξακόσιες (1.600) περίπου συλλογές προφορικής γλωσσικής ύλης, οι οποίες εκτείνονται σε 340.000 περίπου σελίδες. Αυτό το υλικό συνέλεξαν 600 περίπου συλλογείς από 1.330 διαφορετικά σημεία έρευνας εντός και εκτός Ελλάδος. Το αρχείο χειρογράφων του ΚΕΝΔΙ-ΙΛΝΕ αποτελεί την πλουσιότερη (στην Ελλάδα και το εξωτερικό) σωζόμενη μαρτυρία και παρακαταθήκη για τις νεοελληνικές διαλέκτους, που σήμερα πια βρίσκονται σε φάση έντονης υποχώρησης.

2.1.3 Αρχείο δελτίων του ΚΕΝΔΙ-ΙΛΝΕ

Το Αρχείο Χειρογράφων του ΚΕΝΔΙ-ΙΛΝΕ έχει αποδελτιωθεί για τους στόχους της σύνταξης του *Ιστορικού Λεξικού*. Από την αποδελτίωση αυτή, με την προσθήκη νέου υλικού από εκδεδομένες πηγές λεξικών, γλωσσαρίων και γλωσσολογικών μελετών έχει προκύψει ένα μεγάλο λεξικογραφικό αρχείο περίπου τεσσάρων εκατομμυρίων (4.000.000) δελτίων, ταξινομημένων ανά αλφαβητικό γράμμα, το οποίο καταλαμβάνει το ισόγειο του ΚΕΝΔΙ-ΙΛΝΕ. Το ΚΕΝΔΙ-ΙΛΝΕ διαθέτει έτσι ένα λεξιλογικό αρχείο που καλύπτει περίπου το σύνολο του νεοελληνικού λεξιλογίου της κοινής και των διαλέκτων (περ. 300.000 λέξεις), και το οποίο εμπλουτίζεται διαρκώς. Η Ακαδημία Αθηνών έχει δρομολογήσει ένα μεγάλο πρόγραμμα σάρωσης και οργάνωσης των χάρτινων δελτίων σε ψηφιακή βάση δεδομένων, το οποίο αυτή τη στιγμή βρίσκεται σε εξέλιξη.

Εικ. 4. Δείγματα από το Αρχείο Δελτίων του ΙΛΝΕ

2.1.4 Ηχητικό Αρχείο του ΚΕΝΔΙ-ΙΛΝΕ

Χάρη στις ετήσιες γλωσσοσυλλεκτικές αποστολές του Κέντρου, στο Αρχείο του εναπόκειται και ένα πλούσιο ηχογραφημένο προφορικό υλικό από πολλές διαλέκτους (παλαιότερες μαγνητικές μπομπίνες, κασέτες ήχου, και πιο πρόσφατα

ψηφιακά αρχεία ήχου), από ζωντανές ηχογραφήσεις φυσικών ομιλητών και από άλλες πηγές. Το ηχητικό υλικό εκτείνεται σε περίπου 200 ώρες, και βρίσκεται και αυτό σε διαδικασία ψηφιοποιήσεως.

2.1.5 Αρχείο Τοπωνυμίων του ΚΕΝΔΙ-ΙΛΝΕ

Στο Αρχείο Τοπωνυμίων και Κυρίων Ονομάτων από το 1984 κ.ε. έχει δημιουργηθεί ψηφιακή Τοπωνυμική Βάση Δεδομένων, η μεγαλύτερη ίσως σε ολόκληρη την Ελλάδα. Σε αυτήν οργανώνονται τα τοπωνύμια που περιλαμβάνονται στις χειρόγραφες γλωσσικές συλλογές του Κέντρου, τα οποία υπολογίζονται περίπου σε 200.000. Το υλικό αυτό είναι σχεδόν όλο ανέκδοτο και αυξάνεται συνεχώς με στόχο τη δημιουργία ενός πληρέστερου τοπωνυμικού corpus, οργανωμένου σε ψηφιακή βάση.

2.1.6 Ερευνητική βιβλιοθήκη του ΚΕΝΔΙ-ΙΛΝΕ

Η ερευνητική βιβλιοθήκη του Κέντρου αποτελεί τμήμα της Βιβλιοθήκης της Ακαδημίας Αθηνών. Ειδικεύεται στην ελληνική και ξενόγλωσση βιβλιογραφία γύρω από γλωσσικά θέματα, με έμφαση στη διαλεκτολογία, την ιστορική γλωσσολογία, την λεξικογραφία και την συγχρονική και διαχρονική περιγραφή της ελληνικής γλώσσας. Διαθέτει επίσης αρκετές σειρές τοπικών περιοδικών εκδόσεων, χρήσιμων για τη συλλογή διαλεκτικού υλικού.

2.1.7 Γλωσσικές αποστολές του ΙΛΝΕ

Οι ετήσιες γλωσσικές αποστολές εκτελούνται από τους γλωσσολόγους-ερευνητές και η επιλογή του τόπου έρευνας γίνεται ανάλογα με τις ελλείψεις του αρχείου: στόχος είναι η συλλογή γλωσσικού υλικού από κάθε σημείο του ελληνόφωνου χώρου. Το υλικό ηχογραφείται σε συνεντεύξεις με φυσικούς ομιλητές, οι οποίοι επιλέγονται επιτόπου. Κατόπιν απομαγνητοφωνείται, καταγράφεται με την μορφή χειρογράφου και αποδελτιώνεται απευθείας στο Αρχείο.

2.2 Δημοσιεύματα του ΚΕΝΔΙ-ΙΛΝΕ (από ιδρύσεως μέχρι σήμερα)

Η εκδοτική δράση του ΚΕΝΔΙ-ΙΛΝΕ επικεντρώνεται στους εξής τομείς:

α. Στην έκδοση του *Ιστορικού Λεξικού της Νέας Ελληνικής*
β. Στην έκδοση λεξικών και γραμματικών περιγραφών για διάφορες διαλεκτικές ποικιλίες της ελληνικής
γ. Στην έκδοση εξειδικευμένου επιστημονικού περιοδικού-επετηρίδας (*Λεξικογραφικόν Δελτίον*) καθώς και Πρακτικών Συνεδρίων (*Νεοελληνική Διαλε-*

κτολογία) για τον επιστημονικό κλάδο της λεξικογραφίας και της διαλεκτολογίας

δ. Στην έκδοση εκπαιδευτικού υλικού γύρω από τις νεοελληνικές διαλέκτους προς χρήση στην Δευτεροβάθμια εκπαίδευση

ε. Στην έκδοση γενικότερα επιστημονικών πραγματειών γλωσσολογικού περιεχομένου με θέματα από τον χώρο της ιστορίας και της ελληνικής γλώσσας και των διαλέκτων της

Αναλυτικά, οι εκδόσεις του Κέντρου είναι οι εξής:

Α. Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσης, τῆς τε κοινῶς ὁμιλουμένης καὶ τῶν ἰδιωμάτων

- Τόμοι: Α′ (*α-αμωρωζοσύνη*) (1933), Β′ (*άν-απώρυγα*) (1939), Γ′ (*άρα-βλέπω*) (1942)
- Τόμος Δ′. Τεύχος Α′ (*βλεφαρίδα-γάργαρος*) (1953)
- Τόμος Δ′. Τεύχος Β′ (*γαρδαλώνω - γεροδάσκαλος*) (1980)
- Τόμος Ε′. Τεύχος Α′ (*γεροδέματος - γλωσσωτός*) (1984)
- Τόμος Ε′. Τεύχος Β′ (*γναθάδα - δαχτυλωτός*) (1989)
- Τόμος ΣΤ′ (*δε – διάλεκτος*) (2016)
- *Κανονισμός Συντάξεως του Ιστορικού Λεξικού της Νέας Ελληνικής* [Λεξικογραφικόν Δελτίον, Παράρτημα 6]. Αθήνα 2012

Β. Λεξικογραφικὸν Δελτίον

- Τόμοι: Α′ (1939), Β′ (1940), Γ′ (1941), Δ′ (1942-1948), Ε′ (1950), ΣΤ′ (1953-1954), Ζ′ (1955), Η′ (1958), Θ′ (1963), Ι′ (1964-1965), ΙΑ′ (1966-1969), ΙΒ′ (1972), ΙΓ′ (1978), ΙΔ′ (1982), ΙΕ′ (1985), ΙΣΤ′ (1986), ΙΖ′ (1991), ΙΗ′ (1992-93), ΙΘ′ (1994-95), Κ′ (1996), ΚΑ′ (1997), ΚΒ′ (1998), ΚΓ′ (2001), ΚΔ′ (2003), ΚΕ′ (2005), ΚΣΤ′ (2012)

Γ. Γραμματικές – Λεξικά Νεοελληνικών Διαλέκτων - Μελέτες

Οἰκονομίδης Δ. Η., *Γραμματικὴ τῆς Ἑλληνικῆς διαλέκτου τοῦ Πόντου* (Λεξικογραφικὸν Δελτίον Παράρτημα 1). Εν Αθήναις 1958.

Hatzidakis G. N., *Einleitung in die Neugriechische Grammatik*. Ανατύπωσις της Α′ εκδόσεως, Λειψία 1892 (Λεξικογραφικόν Δελτίον Παράρτημα 3). Εν Αθήναις 1975.

Χατζιδάκις Γ. Ν., *Γλωσσολογικαὶ ἔρευναι*, τ. Β′: *Γλωσσολογικαὶ μελέται* 1884-1936. Εν Αθήναις 1977.

Χατζιδάκις Γ. Ν., *Γλωσσολογικαί ἔρευναι,* τ. Α΄ (Ἀνατύπωσις τῆς ἐκδόσεως 1934) (Λεξικογραφικὸν Δελτίον Παράρτημα 4). Εν Αθήναις 1980.

Καραναστάσης Α., *Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῶν ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων τῆς Κάτω Ἰταλίας*. Τόμος Α΄ (1984), Τόμος Β΄ (β-ι) (1986), Τόμος Γ΄ (κ-λ-μ) (1988), Τόμος Δ΄ (ν-σ[σ-σενία]) (1991), Τόμος Ε΄ σ(σ-σένο[ς] -ω) (1992). Εν Αθήναις.

Καραναστάσης Α., *Γραμματικὴ τῶν ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων τῆς Κάτω Ἰταλίας*. Αθήνα 1997.

Βαγιακάκος Δ. Β., *Γεώργιος Ν. Χατζιδάκις (1848-1941) - Βίος καὶ Ἔργον* (Λεξικογραφικόν Δελτίον 2α, Παράρτημα). Εν Αθήναις 1977.

Καυκαλάς Μ., *Περὶ τῆς εὐφωνίας τῆς κρητικῆς διαλέκτου*. Επιμέλεια Ε. Γιακουμάκη, Λεξικογραφικὸν Δελτίον, Παράρτημα 5.

Πάγκαλος Γ., *Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς Κρήτης*. Β΄ ἔκδοση ἑνοποιημένη Τόμος Β΄ Α-Γ (1994), Τόμος Γ΄ Δ-Λ (1997), Τόμος Δ΄ Μ-Ρ (1999), Τόμος Ε΄ Σ-Ω (2002).

Κωστάκης Θ. Π., *Τὸ Μιστὶ τῆς Καππαδοκίας*. Ἀθῆναι: Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, 1977.

Κωστάκης Θ. Π., *Λεξικό της τσακωνικής διαλέκτου*. Ἀθήνα: Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, 1986-1987.

Μηνάς Κ., *Ἡ γλώσσα τῶν δημοσιευμένων Μεσαιωνικῶν ἑλληνικῶν ἐγγράφων τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, 2003.

Δ. Πρακτικά Συνεδρίων

Νεοελληνική Διαλεκτολογία:

– Τόμ. Β΄ *Πρακτικά δεύτερου πανελλήνιου συνεδρίου νεοελληνικής διαλεκτολογίας:* Ρόδος 1995: Έκδοση ΙΛΝΕ και του Πανεπιστημίου Αιγαίου,. Αθήνα 1998.
– Τόμ. Γ΄ *Πρακτικά τρίτου διεθνούς συνεδρίου νεοελληνικής διαλεκτολογίας*: Κάλυμνος 1998. (Επιμ. Σ. Κατσουλέα). Αθήνα 2000
– Τόμ. Δ΄ *Πρακτικά τέταρτου διεθνούς συνεδρίου νεοελληνικής διαλεκτολογίας*: Αθήνα 2001: Έκδοση ΙΛΝΕ. Αθήνα 2003
– Τόμ. Ε΄ *Πρακτικά πέμπτου διεθνούς συνεδρίου νεοελληνικής διαλεκτολογίας*, Αθήνα 2006: Έκδοση ΙΛΝΕ, Αθήνα 2008
– Πρακτικά Συμποσίου, *Ονοματολογικά Ευβοίας*, περ. *ΟΝΟΜΑΤΑ*, τόμ. 17-18, Αθήνα 2005
– Πρακτικά Δ΄ Ονοματολογικού Συνεδρίου, *Ονοματολογικά Κυκλάδων. Τήνος 2005*., περ. *ΟΝΟΜΑΤΑ*, τόμ. 19, Έκδοση Κέντρου Ερεύνης των Νεοελληνικών Διαλέκτων και Ιδιωμάτων – Ι.Λ.Ν.Ε Αθήνα 2007

Ε. Εκδόσεις για την εκπαίδευση

Οι νεοελληνικές διαλεκτικές ποικιλίες και η μελέτη τους στο Κέντρον Ερεύνης των Νεοελληνικών Διαλέκτων και Ιδιωμάτων - ΙΛΝΕ της Ακαδημίας Αθηνών, Αθήνα 2007 [βιβλίο με μετάφραση στην αγγλική και γαλλική γλώσσα, συνοδευόμενο από CD-ROM με διαλεκτικές πολυμεσικές εφαρμογές]

Το βιβλίο και το CD εγκρίθηκαν επαινετικά από το Υπουργείο Παιδείας (με σύμφωνη γνώμη του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου) ως διδακτικό γλωσσικό βοήθημα για την Α΄ τάξη Λυκείου Λυκείου της χώρας.

2.3 Ερευνητικά προγράμματα

Το Κέντρο έχει υλοποιήσει σειρά ερευνητικών προγραμμάτων για την υποστήριξη του έργου του (αποδελτίωση, σάρωση και οργάνωση υλικού, ψηφιοποίηση, δημιουργία ειδικών εργαλείων, διερεύνηση συγκεκριμένων γλωσσικών ποικιλιών). Ενδεικτικά:

1. **Δημιουργία γραμματοσειράς Athens Academy Greek Fonts** (πρότυπο σχεδιασμένο και κατατεθειμένο σύνολο γραμματοσειρών Unicode με το σύνολο των χαρακτήρων του Διεθνούς Φωνητικού Αλφαβήτου και των ειδικών χαρακτήρων που χρησιμοποιούνται στο ΙΛΝΕ και αποδίδουν την φωνητική των νεοελληνικών διαλέκτων και ιδιωμάτων).
2. **Ελληνικός Λόγος I - IV** (Ακαδημία Αθηνών).
3. **Αμητό**ς (Ακαδημία Αθηνών, σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Επεξεργασίας του Λόγου).
4. **Μνημεία Νεοελληνικού Λόγου** του Επιχειρησιακού Προγράμματος «ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ» 2000-2006 Γ΄ Κ.Π.Σ.
5. **Ψηφιακή Σύγκλιση**- ΓΓΤΤ, 2013-2015 «Προβολή του έργου των ερευνητικών Κέντρων της Ακαδημίας Αθηνών στον Παγκόσμιο ιστό». Υποέργο: ψηφιοποίηση και διαδικτυακή δημοσίευση των εκδεδομένων τόμων του Ιστορικού Λεξικού της Νέας Ελληνικής.

Παράλληλα, ερευνητές του Κέντρου συμμετέχουν συνεργατικά σε πληθώρα πρόσφατων ελληνικών και διεθνών ερευνητικών προγραμμάτων (ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ, ΘΑΛΗΣ, ΑΡΙΣΤΕΙΑ Ι & ΙΙ, ΕΛΙΔΕΚ).

3. Τα κυριότερα επιτεύγματα του ΚΕΝΔΙ-ΙΛΝΕ το 2021

- Έκδοση του 7ου τόμου του *Ιστορικού Λεξικού της Νέας Ελληνικής*.
- Παρουσίαση του έργου του Κέντρου και των ερευνητών του σε διαδικτυακές ημερίδες και συνέδρια

4. Κύριοι σκοποί του ΚΕΝΔΙ-ΙΛΝΕ στο μέλλον

- Σταθεροποίηση και επιτάχυνση της παραγωγής των τόμων του *Ιστορικού Λεξικού*
- Ολοκλήρωση της ψηφιοποίησης του Αρχείου του Κέντρου (Χειρογράφων, δελτίων, ηχητικών καταγραφών)
- Συνέχιση του έργου διάσωσης του διαλεκτικού γλωσσικού θησαυρού, με ειδικές αποστολές συλλογής γλωσσικού υλικού ανά την ελληνική επικράτεια
- Συμμετοχή σε μείζονα ερευνητικά προγράμματα για την έρευνα των νεοελληνικών διαλέκτων.

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ (ΚΕΕΛ)

Αρχικό θέμα – Αρχικός σκοπός

Το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών (Λαογραφικόν Αρχείον μέχρι το 1966) ιδρύθηκε το 1918 ως αυτοτελές Ίδρυμα. Σκοπός της ίδρυσής του ήταν «η περισυλλογή, διάσωσις και έκδοσις των μνημείων του βίου και της γλώσσης του ελληνικού λαού» (Νόμος 1304, 18 Απριλίου 1918, ΦΕΚ 85, σ. 520, αρ. 2). Εμπνευστής και ιδρυτής του υπήρξε ο Νικόλαος Γ. Πολίτης, καθηγητής της ελληνικής Αρχαιολογίας και Μυθολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, «πατέρας» της Επιστήμης της Λαογραφίας στην Ελλάδα. Πρώτος Διευθυντής του Αρχείου υπήρξε ο Στίλπων Κυριακίδης. Το 1926 εντάχθηκε στις εποπτευόμενες από την Ακαδημία Αθηνών Υπηρεσίες.

Εικ. 1. Ο ιδρυτής του Λαογραφικού Αρχείου Νικόλαος Γ. Πολίτης (1852-1921) ως πρύτανης του Πανεπιστημίου Αθηνών (1907).

Το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, σύμφωνα με τον Κανονισμό του, αποσκοπεί «*εις την περισυλλογήν πάσης της λαογραφικής ύλης και εις την δημοσίευσιν αυτής*». Ειδικότερα, προσαρμοσμένο στους επιστημονικούς σκοπούς που επιδιώκουν τα ομοειδή επιστημονικά ιδρύματα και άλλων χωρών, όπως διατυπώθηκαν στο ψήφισμα του Λαογραφικού Συνεδρίου της Lund (περ. Zeitschrift für Volkskunde, Bd / 6, 1935, σ. 314), το έργο του Κέντρου είναι:

- Να συγκεντρώνει τα δημοσιευμένα κείμενα του λαϊκού πολιτισμού, να τα αποδελτιώνει και να συντάσσει βιβλιογραφία.
- Να εμπλουτίζει το αδημοσίευτο υλικό από την προφορική παράδοση με αποστολές του επιστημονικού προσωπικού (επιτόπια έρευνα, fieldwork), με προκήρυξη διαγωνισμών, με αποστολή ερωτηματολογίων σε φορείς και μεμονωμένα άτομα κ.ά.
- Να διατηρεί στο πρωτότυπο ή σε αντίγραφο τα κείμενα των Λαογραφικών Συλλογών του Κέντρου.
- Να ταξινομεί και να κατατάσσει σε ειδικά επιμέρους αρχεία τη λαογραφική ύλη που αποδελτιώνεται, ώστε να είναι θεματικά προσιτή στην έρευνα.
- Να εκδίδει την Επετηρίδα του Κέντρου στην οποία θα δημοσιεύονται μελέτες των ερευνητών του, καθώς και αυτοτελή επιστημονικά δημοσιεύματα (βιβλία, χάρτες, δίσκοι μουσικής, DVD, ψηφιακές εφαρμογές κ.λπ.).

Κύρια επιτεύγματα ως το 2020

Το αρχείο του Κέντρου περιλαμβάνει πλούσιο πρωτογενές, ανέκδοτο και έντυπο, λαογραφικό υλικό αλλά και μουσικές καταγραφές και ηχογραφήσεις, φωτογραφίες και κινηματογραφήσεις, για όλες τις εκφάνσεις του λαϊκού πολιτισμού ως προς τον πνευματικό και υλικό βίο, το οποίο άρχισε να συγκεντρώνεται από τα τέλη του 19ου αιώνα. Την καταγραφή των λαογραφικών φαινομένων άρχισε ο ιδρυτής της Λαογραφίας Νικόλαος Πολίτης. Η «Ύλη Πολίτου» αποτελεί την πρώτη συλλογή χειρογράφων του Κέντρου. Έκτοτε έχει συγκροτηθεί ο θησαυρός των χειρογράφων, ο οποίος εμπλουτίζεται συνεχώς με τις τακτικές ή «επ᾽ ευκαιρία» αποστολές των ερευνητών του Κέντρου για επιτόπια έρευνα, με ετήσιους διαγωνισμούς συλλογής υλικού, με ειδικά ερωτηματολόγια αλλά και με προσφορά στοιχείων από φίλους της Λαογραφίας. Οι ολιγάριθμοι συντάκτες / ερευνητές που προσέφεραν τις υπηρεσίες τους στο Κέντρο από την ίδρυσή του ανταποκρίθηκαν στους πολλαπλούς σκοπούς του, συχνά υπό αντίξοες οικονομικές και υλικοτεχνικές συνθήκες και χωρίς τη βοήθεια εξειδικευμένου προσωπικού και κατέγραψαν τις κατά τόπους εκδηλώσεις του λαϊκού πολιτισμού με συνεντεύξεις, ηχογραφήσεις, φωτογραφήσεις, κινηματογραφήσεις, αποτυπώσεις, συμμετοχική παρατήρηση κ.λπ. Συγκροτήθηκαν έτσι και αρχειοθετήθηκαν σώματα λαογραφικού υλικού ανεκτίμητης ακαδημαϊκής και εθνικής αξίας. Λαογραφική βιβλιοθήκη με 40.000 και

Εικ. 2. Επιτόπια έρευνα: Ο Δημήτριος Πετρόπουλος στο χωριό Καλαμίτσι Αλεξάνδρου του δήμου Αποκορώνου νομού Χανίων Κρήτης, 1953.

Εικ. 3. Επιτόπια έρευνα: Ο Γεώργιος Αικατερινίδης κινηματογραφεί στο πανηγύρι του αγίου Χαραλάμπους στην Αγία Παρασκευή Λέσβου (1969).

πλέον λήμματα, 8.000 χειρόγραφα έκτασης 500.000 σελίδων, 25.000 ώρες ηχητικών καταγραφών σε 1.700 μαγνητοταινίες και πολλές κασέτες, κινηματογραφήσεις, 13.000 δίσκοι βινυλίου, 1.300 περίπου μουσειακά αντικείμενα εκ των οποίων 100 μουσικά όργανα και άλλες ειδικές συλλογές (π.χ. τάματα).

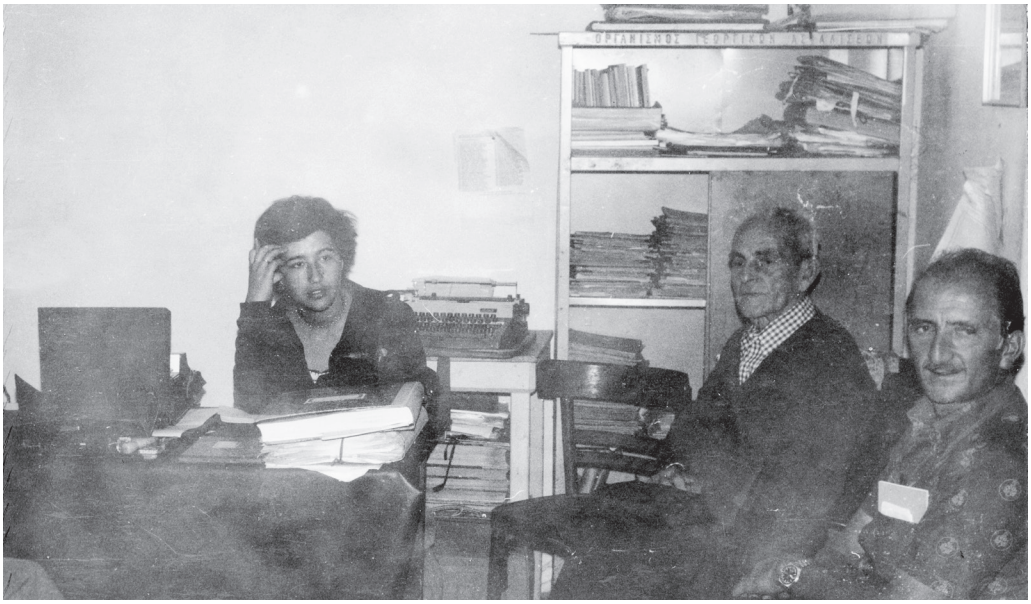
Τα παλαιότερα χειρόγραφα του Λαογραφικού Αρχείου είναι εκείνα της «Ύλης Πολίτου» ορισμένα από τα οποία χρονολογούνται από τις αρχές του 19ου αιώνα. Το **Αρχείο Χειρογράφων** αποτελείται από 8.000 ανέκδοτα κατά κύριο λόγο χειρόγραφα στα οποία περιέχονται πληροφορίες ποικίλης λαογραφικής ύλης. Προέρχονται από επιτόπιες έρευνες των συντακτών–ερευνητών ή εξωτερικών συνεργατών του Κέντρου και φίλων της Λαογραφίας.

Στο Λαογραφικό Αρχείο δημιουργήθηκε το **Μουσικό Τμήμα** στο οποίο έχει συγχωνευθεί από το 1927 η **Εθνική Μουσική Συλλογή**, ιδρυμένη το 1914 (Νόμος 432) «*προς διάσωσιν και περισυλλογήν των ασμάτων, των χορών και των μουσικών οργάνων του ελληνικού λαού*». Το 1939 απέκτησε το απαραίτητο «*δια τας φωνοληψίας*» μηχάνημα, το οποίο, λόγω των εθνικών περιπετειών και, παρά τις προσπάθειες του Διευθυντή Γεωργίου Μέγα «*δια την χρήσιν και την καταγραφήν των δημωδών μελωδιών*», χρησιμοποιήθηκε μετά το 1950, όταν το Λαογραφικό Αρχείο απέκτησε ειδικό μουσικό «συντάκτη». Το Κέντρο διαθέτει μουσικές καταγραφές από το 1952 και εξής σε μεγάλο αριθμό ταινιών και κασετών (περίπου 30.000). Στο πλαίσιο ειδικών προγραμμάτων, το εν λόγω υλικό ψηφιοποιήθηκε στο ειδικά εξοπλισμένο μουσικό στούντιο του Κέντρου που φέρει το όνομα του Μενέλαου Παλλάντιου.

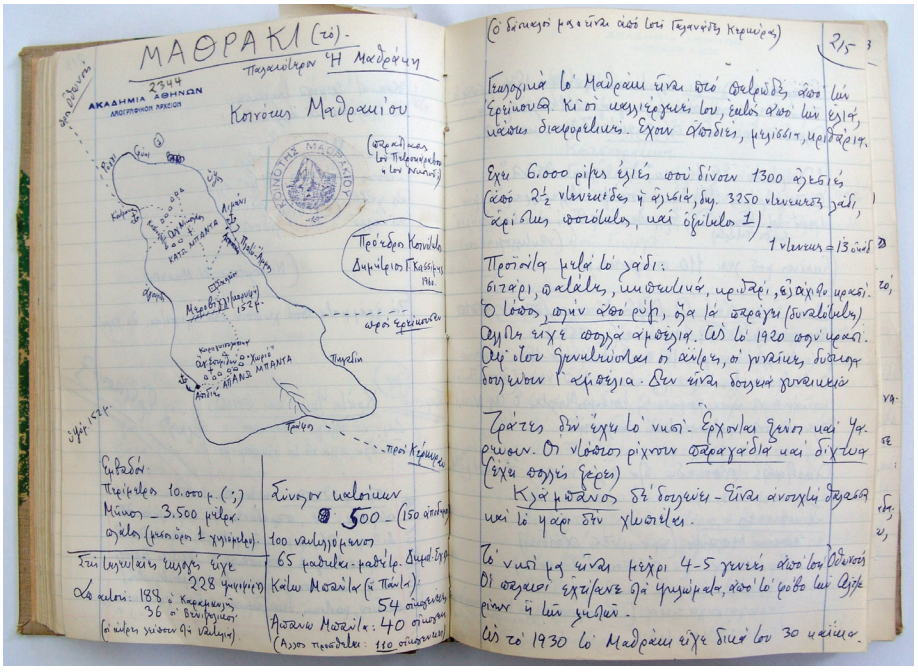
Το 1966 συγκροτήθηκε στο Κέντρο δια νόμου (4545) η **Εθνική Δισκοθήκη**, στην οποία κατατίθενται από τις δισκογραφικές εταιρείες δίσκοι δημοτικής και λαϊκής μουσικής. Σήμερα η δισκοθήκη διαθέτει 13.000 περίπου δίσκους βινυλίου και πυκνής εγγραφής (CD) εις διπλούν και εμπλουτίζεται συνεχώς με νέο υλικό από τις εταιρείες παραγωγής και ιδιώτες.

Η **Μουσειακή Συλλογή Λαογραφικών Αντικειμένων**, η οποία σήμερα αριθμεί περίπου 1.300 αντικείμενα, συγκροτήθηκε το 1939. Η Συλλογή αποτελείται από αγροτικά εργαλεία, σκεύη, ενδυμασίες, αντικείμενα κεραμικής, μουσικά όργανα κ.ά. Η Συλλογή εμπλουτίστηκε από νέες προσφορές, μεταξύ των οποίων το μοναδικό μουσικό όργανο «Παναρμόνιο» του Κωνσταντίνου Ψάχου, τα αντικείμενα της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας, μέρος των οποίων εκτίθεται στο «Κέντρο Λαϊκής Τέχνης και Παράδοσης» (οικία Αγγελικής Χατζημιχάλη) του Δήμου Αθηναίων, τις συλλογές του συλλέκτη Νίκου Παπαγεωργίου που περιλαμβάνουν μουσικά όργανα, τάματα, τελετουργικές μάσκες και άλλα αντικείμενα.

Το 1962 ιδρύθηκε από τον τότε διευθυντή Γεώργιο Σπυριδάκη το **Τμήμα Κινηματογραφικών Θεμάτων του λαϊκού πολιτισμού**. Το αρχείο διαθέτει κινηματογραφήσεις λαογραφικών θεμάτων σε ταινίες των 16 mm μήκους 8.500 περίπου μέτρων. Από τη δεκαετία του 1980 χρησιμοποιήθηκαν από τους ερευνητές κατά τις

Εικ. 4. Επιτόπια έρευνα: Η Αικατερίνη Πολυμέρου-Καμηλάκη με πληροφορητές της στο Τρίκερι Μαγνησίας, 1979.

ΜΑΘΡΑΚΙ (νῆ).
2344
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΑΡΧΕΙΟΝ
Κοινότης Μαθρακίου
Δίκτυον κυκλικόν
500 - (150 οἰκήσεις)
100 νοικοκυριά
65 μαθρακι-μαθρέλα
54 οἰκογένειαι
40 οἰκογένειαι
110 οἰκογένειαι
228 ψυχές
188 ὁ ἀρσενικόν
36 ὁ θηλυκόν
Ἐμβαδόν
Περίμετρος 10.000 μ (;)
Μῆκος - 3.500 μέτρ.
Πλάτος (μεγαλύτερον) 1 χιλιόμετρ.
Κάτω Μαχαλᾶ (ἡ Πάνω)
Ἀνατολικὴ Μαχαλᾶ
Γραμμὴ Κεφαλονιᾶς
Μεσοβούνι 152 μ.
Τρίκερι
Γαϊδουρονήσι
Μαθρακιώτικα
Γιαννούλης Κεφαλονίτης
Γιαννούλης Μαθρακιώτης
Γιαννούλης Μαθρακιώτης
Γιαννούλης Μαθρακιώ

επιτόπιες έρευνες βιντεοκάμερες, ενώ σήμερα χρησιμοποιούνται ψηφιακές κάμερες. Στο πλαίσιο των προγραμμάτων αναδιοργάνωσης και εκσυγχρονισμού του το Κέντρο ψηφιοποίησε το εν λόγω υλικό ώστε να καταστεί προσβάσιμο στην έρευνα μέσω του ειδικού ψηφιακού αποθετηρίου του. Η ελληνική δημόσια τηλεόραση χρησιμοποιεί συχνά κινηματογραφικό υλικό του Κέντρου σε προγράμματά της.

Το Κέντρο διαθέτει πλουσιότατο **Φωτογραφικό Αρχείο**, του οποίου ο όγκος υπολογίζεται σε 30.000 φωτογραφίες. Το φωτογραφικό αρχείο εμπλουτίζεται συνεχώς από τις αποστολές των ερευνητών, αλλά και αξιόλογες δωρεές όπως εκείνη των 1.600 φωτογραφιών της Ελένης Σταμάτη και της συλλογής του τρικαλινού λογίου Δημητρίου Καλούσιου. Στο πλαίσιο ειδικών προγραμμάτων πραγματοποιείται η ηλεκτρονική αρχειοθέτηση του φωτογραφικού υλικού και η τοποθέτησή του σε ειδικές φωτοθήκες με σκοπό την πλήρη ανάπτυξη του Αρχείου.

Από τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας του Λαογραφικού Αρχείου άρχισε να συγκροτείται η **ειδική λαογραφική Βιβλιοθήκη** του. Μεταπολεμικά συστηματοποιήθηκε η οργάνωσή της και εμπλουτίστηκε με βάση κυρίως τα επιστημονικά ενδιαφέροντα και τις ερευνητικές ανάγκες των ερευνητών του. Πρόκειται για μια ειδική επιστημονική, μη δανειστική Βιβλιοθήκη, η οποία είναι πρωτίστως στη διάθεση των ερευνητών του Κέντρου, αλλά και των ειδικών επιστημόνων και άλλων μελετητών, που την επισκέπτονται για τις έρευνές τους. Διαθέτει 40.000 και πλέον λήμματα, μεταξύ των οποίων υπάρχουν σπάνιες λαογραφικές και άλλες εκδόσεις του 19ου αιώνα και των αρχών του 20ού αιώνα. Η Βιβλιοθήκη εμπλουτίζεται συνεχώς και ενημερώνεται συστηματικά με αγορές και δωρεές βιβλίων, περιοδικών, ανατύπων και άλλων εντύπων, ελληνικών και ξένων. Σήμερα η πρόσβαση στο έντυπο υλικό της βιβλιοθήκης είναι εφικτή και μέσω ηλεκτρονικού καταλόγου.

Οι εκδόσεις του Κέντρου περιλαμβάνονται επιστημονικές μελέτες που εκδόθηκαν από το 1920 έως σήμερα και Ερωτηματολόγια συλλογής λαογραφικού υλικού που χρησιμοποιούνται ευρέως από τους συλλογείς. Το Κέντρο δημοσιεύει την Επετηρίδα του (ιδρ. 1939, 36 τόμοι) και εκδίδει τις σειρές «Δημοσιεύματα του ΚΕΕΛ», «Πηγές του Λαϊκού Πολιτισμού», «Εκπαιδευτικά προγράμματα» και άλλες, εκτός σειρών, εκδόσεις.

Κιβωτός του λαϊκού πολιτισμού, εκφραστής της εθνικής συνείδησης και της πολιτισμικής ταυτότητας του Ελληνισμού και ταυτόχρονα φορέας έρευνας και βήμα θεωρητικού και μεθοδολογικού προβληματισμού, απηχεί την πολλαπλότητα της κοινωνικής πραγματικότητας και τις ερευνητικές ιδιαιτερότητες της Ελληνικής Λαογραφίας.

Στις δεκαετίες του 1960 και του 1970, το Λαογραφικόν Αρχείον / ΚΕΕΛ συμμετείχε ενεργά στο διεθνές εγχείρημα για τη δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού εθνολογικού άτλαντα, εστιάζοντας στην αποτύπωση των τελετουργικών πυρών στον κύκλο του έτους, της τυπολογίας του ξύλινου αρότρου, του ζυγού και του σιδερένιου αρότρου. Οι Άτλαντες προσφέρουν σαφή αποτύπωση της γεωγραφικής κα-

Εικ. 6. Βιβλιοστάσιο.

Εικ. 7. Αναγνωστήριο της Βιβλιοθήκης.

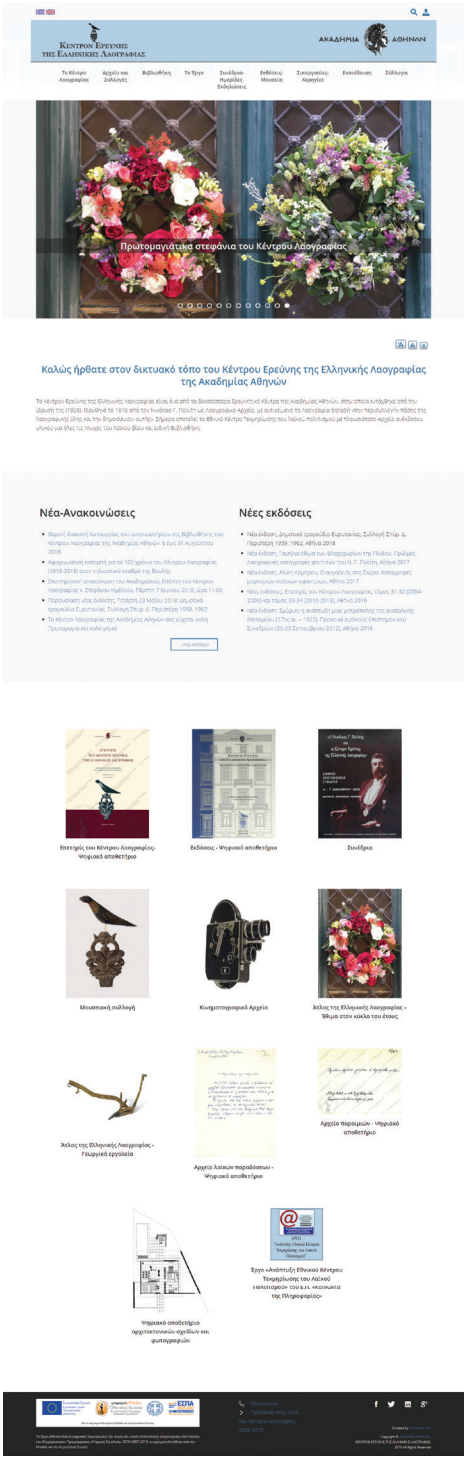
τανομής ενός συγκεκριμένου φαινομένου. Χρησιμοποιούν σύμβολα και υπομνήματα που επεξηγούν τα επιμέρους φαινόμενα που καταγράφονται. Ο *Άτλας της Ελληνικής Λαογραφίας* στην ολοκληρωμένη του μορφή δημοσιεύθηκε το 1975 ενώ κυκλοφόρησε και σε ψηφιακή, φιλική προς το χρήστη μορφή, το 2008, με στόχο να προσεγγίσει το ευρύτερο κοινό και να προσελκύσει νεότερους χρήστες εξοικειωμένους με την ψηφιακή τεχνολογία.

Από τα τέλη τις δεκαετίας του 1990 δόθηκε η δυνατότητα συντήρησης και ψηφιοποίησης του πολύτιμου υλικού του Κέντρου χάρη στην βοήθεια ευρωπαϊκών προγραμμάτων τα οποία συνεχίζονται έως και σήμερα. Μια μαζική ψηφιοποίηση των χειρογράφων του Αρχείου του καθώς και του ηχητικού υλικού πραγματοποιήθηκε τα έτη 2006-2008 (πρόγραμμα *Κοινωνία της Πληροφορίας*), ακολουθώντας τα ευρωπαϊκά πρότυπα ψηφιοποίησης όσον αφορά τους μορφότυπους του ψηφιοποιημένου υλικού (χειρόγραφα, εκδόσεις, ηχογραφήσεις και φωτογραφίες). Χάρη στην χρηματοδότηση από ευρωπαϊκά προγράμματα και εθνικούς πόρους δημιουργήθηκαν ειδικές ψηφιακές βάσεις δεδομένων και ψηφιακά αποθετήρια με σκοπό την διάχυση του υλικού και των αποτελεσμάτων της έρευνας στο ευρύτερο κοινό.

Η μεταστέγασή του Κέντρου το 2002 στο νεοκλασικό κτήριο της οδού Ηπίτου 3, το οποίο εξασφάλισε η δωρεά του Ιδρύματος Λίλιαν Βουδούρη, αναβάθ-

Εικ. 8. Ψηφιακή σάρωση χειρογράφων (2007).

Εικ. 9. Εικόνα της δικτυακής πύλης kentrolaografias.gr

Εικ. 10. Εξωτερική όψη του κτηρίου της οδού Ηπίτου 3, έδρα του Κέντρου Λαογραφίας από το 2002.

μισε τις υποδομές του και επέτρεψε να ανταποκριθεί καλύτερα στους μόνιμους βασικούς σκοπούς του.

Χάρη στην δημιουργηθείσα ψηφιακή υποδομή το Κέντρο επιχείρησε και επέτυχε τη σύνδεσή του με τους εθνοτοπικούς πολιτιστικούς Συλλόγους, οι οποίοι πάνω από έναν αιώνα προσφέρουν στο πλαίσιο των αστικών κυρίως κέντρων σοβαρές υπηρεσίες στην διάσωση, μελέτη και διατήρηση των στοιχείων του λαϊκού πολιτισμού. Η βάση δεδομένων που έχει δημιουργήσει και η επικοινωνία μέσω της δικτυακής πύλης θα διευκολύνει το έργο τους. Για παράδειγμα, ψηφιοποιήθηκε αξιολογότατο Αρχείο (2.600 τεκμήρια) της Φιλεκπαιδευτικής Αδελφότητας Τζιούρτζιας Αθαμανίας (Φ.Α.Τ.Α.), η οποία ιδρύθηκε το 1893 και λειτουργεί μέχρι σήμερα. Η βάση δεδομένων περιλαμβάνει περίπου 6.000 συλλόγους από τους οποίους οι 1.000 είναι ενεργοί και έχουν επικοινωνήσει με το Κέντρο αποστέλλοντας λεπτομερή στοιχεία τους.

Το Κέντρο έχει οργανώσει την έκθεση «Ελαίας Εγκώμιον» που παρουσιά-

Εικ. 11. Παραδοσιακοί μουσικοί και χορευτές με τον διευθυντή του Κέντρου Λαογραφίας Στέφανο Ήμελλο, τον μουσικολόγο Σπυρίδωνα Περιστέρη και τον ελληνοαμερικανό εθνομουσικολόγο Σωτήριο (Sam) Τσιάνη (κέντρο) στο Smithsonian Folklife Festival το 1976 κατά τις εορταστικές εκδηλώσεις για τα διακόσια χρόνια από την Αμερικανική Επανάσταση και την δημιουργία των Ηνωμένων Πολιτειών (United States Bicentennial).

Εικ. 12. «Ελαίας εγκώμιον». Έκθεση στο Μέγαρο της Ακαδημίας Αθηνών (2004).

στηκε στην Ακαδημία Αθηνών κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, σε πολλές πόλεις της Ελλάδος και στην Νέα Υόρκη στο Κτήριο του Ο.Η.Ε. (Σεπτέμβριος – Οκτώβριος του 2007) με την ευκαιρία της ανάληψης από τη χώρα μας της προεδρίας του Συμβουλίου Ασφαλείας του Ο.Η.Ε. Ανέπτυξε μια μουσειακή πολιτική υποστηρίζοντας επιστημονικά, σχεδιάζοντας και δημιουργώντας μονοθεματικά τοπικά Μουσεία. Τα μουσεία αυτά που λειτουργούν κανονικά είναι τα εξής: το «Μουσείο του Άρτου» στην Αμφίκλεια Φθιώτιδας, το «Μουσείο των Ακριτών της Ευρώπης» στην Παλαιόχωρα Χανίων, (ίδρυση 2006, μεταστέγαση και επανέκθεση του υλικού 2018), η Μόνιμη Έκθεση Ενθυμημάτων της πενηντάχρονης πορείας (1962-2012) του Διεθνούς Φεστιβάλ Φολκλόρ Λευκάδας «Τα δώρα του Φεστιβάλ», η τεκμηρίωση του Μουσείου Καβάλου Λευκάδας, η ανάπτυξη του Λαογραφικού Μουσείου Αράχωβας Βοιωτίας (σε εξέλιξη). Έχει προωθήσει τη συνεργασία με το «Μουσείο των πολιτισμών της Ευρώπης και της Μεσογείου» στη Μασσαλία. Οργάνωσε πολλά συνέδρια μεταξύ των οποίων τα διεθνή συνέδρια για τις «*Λαϊκές αφηγήσεις*» σε συνεργασία με την Διεθνή Εταιρεία Αφηγηματολογικής Έρευνας (ISFNR, 15ο Συνέδριό της) τον Ιούνιο του 2009 στην Αθήνα και το επετειακό συνέδριο με την συμπλήρωση 100 χρόνων από την ίδρυσή του (1918-2018) που πραγματοποιήθηκε στην Ακαδημία Αθηνών στις 14-16 Σεπτεμβρίου 2018 με θέμα «Από την επιτόπια έρευνα στο αρχείο: τα λαογραφικά και εθνολογικά αρχεία ως πόλοι έρευνας, εκπαίδευσης και πολιτισμού».

Κατά την πιο πρόσφατη χρονική περίοδο (2014-2015) υλοποιήθηκε το έργο «Εθνικό δίκτυο ψηφιακής τεκμηρίωσης της άυλης και υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς» στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ψηφιακή Σύγκλιση». Επίσης το Κέντρο συμμετείχε στο έργο για την προβολή του έργου των ερευνητικών Κέντρων της Ακαδημίας Αθηνών στον παγκόσμιο ιστό στο πλαίσιο του ιδίου Επιχειρησιακού Προγράμματος. Στο πλαίσιο αυτών των έργων δημιουργήθηκε η τρέχουσα δικτυακή πύλη του και ειδικά θεματικά αποθετήρια (Επετηρίδας και εκδόσεων, παροιμιών, παραδόσεων, κινηματογραφικών ταινιών, μουσειακών αντικειμένων, χειρογράφων). Το Κέντρο συνεργάστηκε με το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης (ΕΚΤ) για την προβολή του εν λόγω ψηφιακού αποθέματος και μέσω του searchculture.gr του Ελληνικού Συσσωρευτή Ψηφιακού Περιεχομένου Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

2021 Κύρια επιτεύγματα

Το Κέντρο παρά τις δυσκολίες που προκάλεσε η πανδημία του COVID-19 ολοκλήρωσε επιτυχώς δύο έργα ψηφιοποίησης με χρηματοδότηση από τις δημόσιες επενδύσεις (Επιτροπή Ερευνών της Ακαδημίας Αθηνών) α) «Ψηφιοποίηση – επεξεργασία αναλογικού ηχητικού λαογραφικού υλικού» κατά το οποίο ψηφιοποιούνται ηχογραφήσεις τραγουδιών και λαϊκών αφηγήσεων και β) «Ψηφιο-

ποίηση – επεξεργασία χειρογράφου και εντύπου πρωτογενούς λαογραφικού υλικού» από το Αρχείο του Κέντρου κατά την χρονική περίοδο 2019-2021 υλοποιούνται. Κατά τα εν λόγω έργα η ψηφιοποίηση των «χειρογράφων» του Λαογραφικού Αρχείου προχώρησε έως και τις συλλογές που εισήχθησαν το έτος 2020.

Πέρα από την προφανή χρησιμότητά τους στην προώθηση της προσβασιμότητας, της μελέτης και της μελλοντικής δημοσίευσης σημαντικού αριθμού πηγών, αυτά τα έργα έδωσαν την ευκαιρία σε νέους σπουδαστές να κάνουν πρακτική άσκηση και να ενσωματωθούν στο προσωπικό του ΚΕΕΛ. Δημοσιεύθηκε ένας διπλός τόμος της «Επετηρίδας του ΚΕΕΛ» (τόμ. 35-36 , σελ. 966) που καλύπτει τα έτη 2014-2019. Οργανώθηκαν επιτυχώς σειρές ψηφιακών διαλέξεων με θέμα «Λαογραφικά αρχεία και επιτόπιες έρευνες». Επίσης, οργανώθηκε ένα ψηφιακό συνέδριο για τη βιώσιμη οικονομία σε ιστορική προοπτική σε συνεργασία με το Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπέζης Πειραιώς, το Πανεπιστήμιο Αθηνών, το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και άλλους συνεργάτες (3-4 Ιουνίου 2021). Ξεκίνησαν σημαντικές συνεργασίες, οι κυριότερες εκ των οποίων είναι με τον Δήμο Ηρακλείου Κρήτης και το Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας με αντικείμενο την ιστορική και εθνογραφική έρευνα στο Ηράκλειο και τον Δήμο Κυθήρων με σκοπό την δημιουργία Μουσείου Μετανάστευσης στα Κύθηρα. Εξελέγησαν τρεις νέοι ερευνητές, ειδικευμένοι στην μελέτη των προφορικών αφηγήσεων.

Μέλλον

Σήμερα, εκατόν τρία χρόνια μετά την ίδρυσή του, και παρά τις δυσκολίες που επηρεάζουν όλες τις πτυχές της ζωής της χώρας από την αρχή της κρίσης το 2010 και την πρόσφατη πανδημία του COVID-19, το Κέντρο διατηρεί ένα τακτικό πρόγραμμα επιτόπιων ερευνών, εκδίδει την Επετηρίδα του και πλούσιες εκδοτικές σειρές, υποστηρίζει και διαχειρίζεται θεματικά λαογραφικά μουσεία σε όλη τη χώρα, υποδέχεται φοιτητές των πανεπιστημίων για πρακτική άσκηση, δίνει πρόσβαση στην ειδική λαογραφική βιβλιοθήκη και το αναγνωστήριο της, τα αρχεία και τις συλλογές του σε Έλληνες και ξένους ερευνητές και οργανώνει τακτικά σεμινάρια και διεθνή συνέδρια. Το Κέντρο έχει ψηφιοποιήσει το μεγαλύτερο μέρος του αρχειακού του υλικού και έχει δημιουργήσει τις κατάλληλες υποδομές για να συνεχιστεί η διαδικασία στο μέλλον. Αποτελεί Κέντρο τεκμηρίωσης του παραδοσιακού και σύγχρονου ελληνικού πολιτισμού εθνικής σημασίας.

Το Κέντρο βρίσκεται σε καλύτερη θέση σε σχέση με το παρελθόν ώστε να προωθήσει τους μόνιμους και θεμελιώδεις στόχους του και να ανταποκριθεί στις σύγχρονες ανάγκες που προκύπτουν ως αποτέλεσμα των αλλαγών στην ακαδημαϊκή σκέψη με την πάροδο του χρόνου. Τέτοιες αλλαγές περιλαμβάνουν σύγχρονες ακαδημαϊκές τάσεις που ευνοούν την προσέγγιση και την επικοινωνία μεταξύ των επιστημών της λαογραφίας, της εθνολογίας και της κοινωνικής ανθρωπολογίας.

Η συνεργασία με ομόλογα ιδρύματα διεθνώς ήταν πάντα πρωταρχικό μέλημα για τους διευθυντές και τους ερευνητές του Κέντρου. Στους περίπλοκους καιρούς μας είναι σημαντικό να καθιερώσουμε μια αμοιβαία κατανόηση των διαφορετικών προσεγγίσεων, των θεωρήσεων και των αντιλήψεων, προκειμένου να εξετάσουμε νέα και παλιά θέματα. Πεδία που δεν ήταν ορατά έως πρόσφατα εμφανίζονται μπροστά μας και λανθάνοντα θέματα παίρνουν μια νέα ερευνητική δυναμική. Για να επιτευχθεί αυτό, η διεπιστημονικότητα έχει μεγάλη σημασία.

Με πλούσια εμπειρία, το Κέντρο Λαογραφίας διασχίζει το κατώφλι του δεύτερου αιώνα ζωής και λειτουργίας του με αισιοδοξία.

Επικοινωνία

Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας
Ηπίτου 3
105 57 Αθήνα
Γραμματεία τηλ.: 210 3664751, -752
E-mail: keel@academyofathens.gr

Ιστοσελίδα και ψηφιακά αποθετήρια

http://www.kentrolaografias.gr

Ψηφιακό αποθετήριο της Επετηρίδας του ΚΕΕΛ και εκδόσεών του:

http://editions.academyofathens.gr/epetirides/xmlui/handle/20.500.11855/2?locale-attribute=en

Ψηφιακό αποθετήριο παροιμιών και λαϊκών παραδόσεων:

http://repository.kentrolaografias.gr/xmlui/

Ψηφιακό αποθετήριο κινηματογραφήσεων:

http://repository.academyofathens.gr/gr/video2

Ψηφιακό αποθετήριο τρισδιάστατων μουσειακών αντικειμένων:

http://repository.academyofathens.gr/keel/index.php/gr/objects3d

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ (ΚΕΜΝΕ)

Το *Κέντρον Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού* της Ακαδημίας Αθηνών (ΚΕΜΝΕ), ένα από τα παλαιότερα ερευνητικά κέντρα της Ελλάδας, κατά τη διάρκεια 91 ετών λειτουργίας έχει συμβάλει τα μέγιστα στη μελέτη της ιστορίας του Ελληνισμού από τον Όψιμο Μεσαίωνα έως και τους Νέους Χρόνους (1204-1821). Κατά τις τελευταίες ιδίως δεκαετίες το ΚΕΜΝΕ, ανταποκρινόμενο στις διαρκώς αυξανόμενες ερευνητικές ανάγκες και αξιοποιώντας σύγχρονα επιστημονικά εργαλεία, εμπλουτίζει τους επιστημονικούς προβληματισμούς και με τα πορίσματα της έρευνάς του διευρύνει συστηματικά τους ορίζοντες των γνώσεών μας για τη διαδρομή του Ελληνισμού από την Δ΄ Σταυροφορία έως την Ελληνική Επανάσταση. Οι πολυσχιδείς αυτές δραστηριότητες και το πολύπλευρο έργο του ΚΕΜΝΕ καθιστούν διακριτή τη θέση του ως δημιουργικής ερευνητικής μονάδας στο σύγχρονο επιστημονικό περιβάλλον.

Α. ΙΔΡΥΣΗ ΚΑΙ ΣΚΟΠΟΣ

Το *Κέντρον Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού* αποτελεί συνέχεια του *Μεσαιωνικού Αρχείου*. Σκοπός του ΚΕΜΝΕ είναι η ιστορική και φιλολογική έρευνα της περιόδου 1204-1821, δηλαδή του Ύστερου Βυζαντίου (1204-1453), της Βενετοκρατίας (13ος-18ος αι.) και της Τουρκοκρατίας (1453-1821).

Το *Μεσαιωνικό Αρχείο* ιδρύθηκε το 1930 και αποτελεί ένα από τα πρώτα ερευνητικά κέντρα που ίδρυσε η Ακαδημία Αθηνών. Αρχικός σκοπός του *Μεσαιωνικού Αρχείου* ήταν η σύνταξη Λεξικού της Μεσαιωνικής Ελληνικής Γλώσσας, ενώ στη συνέχεια η κατάρτιση προσωπογραφικού και λεξικογραφικού αρχείου του Νέου Ελληνισμού (1453-1821), καθώς επίσης η καταγραφή, διάσωση, διαφύλαξη και έρευνα αρχειακών τεκμηρίων και χειρογράφων της ανωτέρω περιόδου.

Το 1966 το *Μεσαιωνικό Αρχείο* μετεξελίχθηκε σε ερευνητικό κέντρο, υπό την ονομασία «Κέντρον Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού», εξέλιξη που αποτύπωνε επακριβώς τη διεύρυνση των ενδιαφερόντων του *Μεσαιωνικού Αρχείου*. Οι πολυάριθμες αποστολές των επιστημόνων του Κέντρου σε διάφορες

περιοχές της Ελλάδας και του εξωτερικού και, συνακολούθως, η συλλογή και συστηματική επεξεργασία τεκμηριωτικού υλικού από έγγραφα και χειρόγραφα, σε συνδυασμό με την επαναπροσέγγιση των υφιστάμενων πηγών, οδήγησαν το Κέντρο σε μια βαθμηδόν πλουσιότερη παραγωγή πρωτότυπων μελετών, άρθρων, μονογραφιών και συλλογικών τόμων από την ίδρυσή του έως τις μέρες μας.

Στο Κέντρο, αρχικά στο *Μεσαιωνικό Αρχείο* και κατόπιν στο ΚΕΜΝΕ, κατά την πορεία 91 χρόνων αδιάλειπτης επιστημονικής προφοράς, εργάστηκαν γνωστοί στον χώρο της έρευνας φιλόλογοι και ιστορικοί: Δημοσθένης Οικονομίδης (1931-38), Εμμανουήλ Κριαράς (1930-50), Γ. Κόλιας (1930-49), Παναγιώτης Πατριαρχέας (1931-58), Νίκος Σβορώνος (1936-45), Γεώργιος Σπυριδάκης (1931-38), Μανούσος Μανούσακας (1942-61), Λέανδρος Βρανούσης (1956-83), Φαίδων Μπουμπουλίδης (1956-59), Βασίλειος Σφυρόερας (1956-77), Γ. Παπαδημητρίου (1959-85), Χρήστος Πατρινέλης (1959-73), Ευάγγελος Σκουβαράς (1964-67), Δημήτριος Ζ. Σοφιανός (1966-97), Ιωάννα Κόλια (1973-97), Κωνσταντίνος Λάππας (1974-2009), Ελένη Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη (1974-98), Δημήτριος Τσουγκαράκης (1984-97), Πηνελόπη Παπαδοπούλου-Στάθη (1975-2006), Ρόδη-Αγγελική Σταμούλη (1996-2018), Όλγα Αλεξανδροπούλου (1996-2011).

Σήμερα στο ΚΕΜΝΕ εργάζονται οι ακόλουθοι ερευνητές:

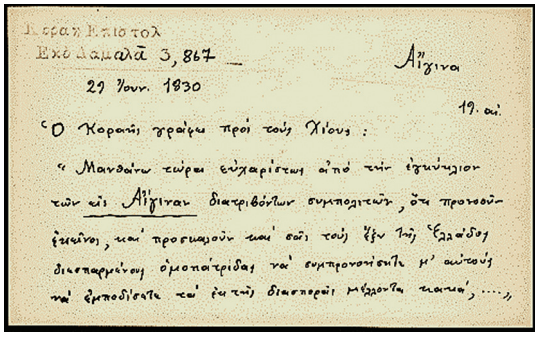
Χαρίτων Καρανάσιος	Διευθυντής Ερευνών και διευθύνων του Κέντρου	2001 κ.ε.
Κωνσταντίνος Λαμπρινός	Διευθυντής Ερευνών	2001 κ.ε.
Δέσποινα Βλάμη	Διευθύντρια Ερευνών	2003 κ.ε.
Αναστασία Κοντογιαννοπούλου	Κύρια Ερευνήτρια	2008 κ.ε.
Ίκαρος Μαντούβαλος	Εντεταλμένος Ερευνητής	2021 κ.ε.

Επόπτρια του ΚΕΜΝΕ είναι η Ακαδημαϊκός Χρύσα Μαλτέζου (2012 κ.ε.).

Β. ΚΥΡΙΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΕΩΣ ΤΟ 2020

1. Καταγραφή και διάσωση της πολιτιστικής κληρονομιάς

Αρχείο προσωπογραφικού και γλωσσικού υλικού

Ἐκ Διαθ. 3, 867 Αἴγινα
29 Ἰουν. 1830
19. αὐ.
Ὁ Κοραὴς γράφει πρὸς τοὺς Χίους :
« Μανδάτων τώρα εὐχαρίστων ἀπὸ τὴν ἐφημοσύνην τῶν ἐν Αἴγιναι διατριβόντων συμπολιτῶν, ὅτι προσοῦ-
ξεκίνοι, καὶ προσμαρτοῦν καὶ σοῦ τοῦ ἴδιν τὴν Ἑλλάδος διασπαρμένους ὁμοπατρίδας νὰ συμπρονοήσουν μ' αὐτούς
νὰ ἐμποδίσουν τὸν ἐντὸν διασπορὰ μέγαρον κακὸν, ...,

Από το παλαιότερο πρόγραμμα αποδελτιώσεων πηγών για την περίοδο 1453-1821 προέκυψε πλούσιο ιστορικό και γλωσσικό υλικό, που ανέρχεται σε εκατοντάδες χιλιάδες δελτίων, τα οποία έχουν ψηφιοποιηθεί και είναι αναρτημένα στο Ψηφιακό Αποθετήριο της Ακαδημίας Αθηνών (repository.academyofathens.gr). Το υλικό περιλαμβάνει ονόματα προσώπων (λογίων, κληρικών, δασκάλων, βιβλιογράφων κ.λπ.) και τόπων (πόλεων, χωριών, επαρχιών, μονών κ.λπ.), καθώς και αποθησαυρισμένες λέξεις και όρους της εν λόγω περιόδου. Εύλογα, το υλικό αυτό εξακολουθεί να αποτελεί πολύτιμο βοήθημα για την ιστορική και φιλολογική έρευνα.

Αποστολές, καταγραφή και φωτογράφηση αρχείων και χειρογράφων

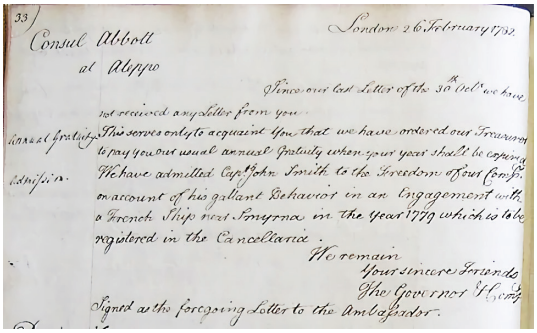

Από τη δεκαετία του 1950 το Κέντρο άρχισε να οργανώνει ερευνητικές αποστολές σε βιβλιοθήκες και αρχεία της Ελλάδας και της αλλοδαπής, προς εντοπισμό και φωτογράφηση αρχειακού υλικού και παλαιών εντύπων, καθώς επίσης προς καταλογογράφηση χειρόγραφων κωδίκων.

Το πρόγραμμα των αποστολών συνεχίστηκε και εντάθηκε κατά την τελευταία 20ετία. Σε συχνές αποστολές στο Άγιον Όρος, την Κωνσταντινούπολη, τη Λάρισα, το Βουκουρέστι, το Ιάσιο και την Αγία Πετρούπολη, ο Χαρίτων Καρανάσιος μελέτησε και φωτογράφησε μεταβυζαντινά φιλολογικά, λογοτεχνικά, φιλοσοφικά και επιστημονικά χειρόγραφα.

Ο Κωνσταντίνος Λαμπρινός σε πολλές αποστολές του στο Κρατικό Αρχείο της Βενετίας (*Archivio di Stato di Venezia*) και στη Βικελαία Βιβλιοθήκη Ηρακλείου, όπου απόκειται σε μορφή μικροταινιών μεγάλος όγκος υλικού από το προαναφερθέν αρχείο, έχει έως σήμερα εντοπίσει και επεξεργασθεί πληθώρα επίσημων και συμβολαιογραφικών εγγράφων: διατάγματα και αλληλογραφία βενετών αξιωματούχων, αποφάσεις βενετικών πολιτικών συμβουλίων, αναφορές υψηλόβαθμων στελεχών του Κράτους και της Εκκλησίας, αιτήματα των κοινοτικών οργάνων της ανώτερης τάξης αλλά και των μεσαίων στρωμάτων, δικογραφίες, «βιβλία» γεννήσεων, γάμων και βαπτίσεων, πράξεις διορισμού αξιωματούχων και υπαλλήλων, επιστολές υπηκόων προς την κεντρική πολιτική εξουσία, διαθήκες, προικοσύμφωνα, πράξεις αγοραπωλησίας ακίνητης και κινητής περιουσίας, μισθωτήρια, εμπορικές συμφωνίες κ.ά. Χάρη στο πλούσιο αυτό υλικό έχει έως σήμερα δημοσιεύσει πολυάριθμες συνθετικές μελέτες, μονογραφίες και άρθρα, για ποικίλες θεματικές της πολιτικο-κοινωνικής, οικονομικής, ιδεολογικής και εκκλησιαστικής ιστορίας βενετικών εδαφών του ελληνικού χώρου, ιδίως της Κρήτης, αλλά και της Κύπρου, της Τήνου και της Κορώνης.

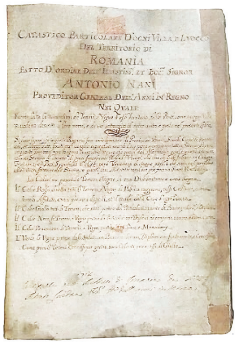

33
Consul Abbott
at Aleppo
London 26 February 1752
Since our last Letter of the 30th Oct. we have
not received any Letter from you
This serves only to acquaint You that we have ordered our Treasurer
to pay you our usual annual Gratuity when your year shall be expired
We have admitted Capt. John Smith to the Freedom of our Compa.
on account of his gallant Behavior in an Engagement with
a French Ship near Smyrna in the year 1779 which is to be
registered in the Cancellaria
We remain
Your sincere Friends
The Governor & Comp.
Signed as the foregoing Letter to the Ambassador.

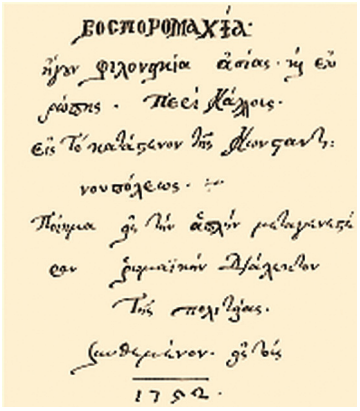
Η Δέσποινα Βλάμη μελέτησε και φωτογράφησε στα Εθνικά Αρχείου του Ηνωμένου Βασιλείου (Λονδίνο) πλείστα έγγραφα της Levant Company, με αποτέλεσμα να εμπλουτισθεί σημαντικά η συλλογή εγγράφων του αρχείου της Εταιρείας που φυλάσσεται στο ΚΕΜΝΕ. Μεγάλο μέρος του ανωτέρω αρχείου είχε φωτογραφήσει ο Ακαδημαϊκός Μιχαήλ Σακελλαρίου, το οποίο και δώρισε στο ΚΕΜΝΕ. Από την έρευνα του Αρχείου προέκυψε σειρά μελετών, μεταξύ των οποίων και δύο μονογραφίες σχετικά με την εξέλιξη του βρετανικού εμπορίου στην Ανατολή (18ος αι. με αρχές του 19ου αι.) και τη μετάβαση από μια εποχή στην οποία κυριαρχεί ο προστατευτισμός, ο κρατισμός και τα μονοπώλια προς μια εποχή σταδιακής απελευθέρωσης των συναλλαγών.

Αρχεία, Χειρόγραφα, Συλλογή μικροταινιών και ψηφιακών αντιγράφων

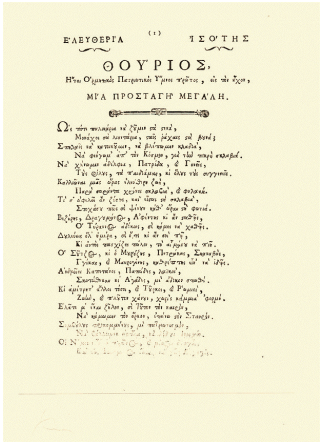
Από τη δεκαετία του 1950 το Κέντρο απέκτησε συλλογές πρωτότυπου αρχειακού υλικού, χειρόγραφους κώδικες καθώς και κατάλοιπα σημαντικών προσωπικοτήτων. Στο ΚΕΜΝΕ απόκεινται σήμερα από δωρεές προς την Ακαδημία Αθηνών οι ακόλουθες συλλογές:

- Κτηματολόγιο της περιοχής Ναυπλίου κατά τη δεύτερη Βενετοκρατία στην Πελοπόννησο (*Catastico Particolare*).
- Έγγραφα της κρητικής οικογένειας Χορτάτση της Σμύρνης (17ος-19ος αι.).
- Αρχείο Κωνσταντίνου Οικονόμου του εξ Οικονόμων (1780-1857), από την Τσαρίτσανη Λαρίσης, και Σοφοκλή και Στεφάνου Οικονόμου.
- Συλλογή θρακικού υλικού του Αναστασίου Κ. Π. Σταμούλη (1843-1943) από τη Σηλυβρία.

Στο ΚΕΜΝΕ απόκεινται επίσης 28 χειρόγραφοι φιλολογικοί και λειτουργικοί κώδικες, κυρίως από τη μεταβυζαντινή εποχή. Μια πρώτη καταγραφή από τα πρώτα 25 χειρόγραφα (17 ελληνικά και 8 τουρκικά), που προέρχονται από τη συλλογή Ξ. Σιδερίδη, έγινε από τον Κ. Ι. Δυοβουνιώτη (1934). Αργότερα το ΚΕΜΝΕ απέκτησε άλλα τρία χειρόγραφα, μεταξύ αυτών, το σημαντικό χειρόγραφο της *Βοσπορομαχίας* του Λεβαντίνου Caspar Ludwig Momartz (έτ. 1752). Η *Βοσπορομαχία* περιγράφει σε στίχους τη διαμάχη της ευρωπαϊκής με την ασιατική πλευρά της Κωνσταντινούπολης για το ποια είναι ομορφότερη. Επίσης, αποκτήθηκε και ο κώδικας επιστολών λογίων (1759-1824), που καταρτίσθηκε από τον Ιωάννη Οικονόμου Λογιώτατο (1783-1856), έμπορο και λόγιο από τη Λάρισα.

Το σημαντικότερο τεκμήριο του ΚΕΜΝΕ είναι ο *Θούριος* του Ρήγα. Το έντυπο φυλλάδιο αποτελεί το μοναδικό σωζόμενο αντίτυπο του *Θουρίου*, σε δεύτερη έκδοση από τον συνεργάτη του Ρήγα Χριστόφορο Περραιβό (Κέρκυρα 1798).

Στο ΚΕΜΝΕ σώζονται ακόμη ΚΑΤΑΛΟΙΠΑ των:

- Γρηγορίου Γ. Παπαδοπούλου (Θεσσαλονίκη 1817-1873), καθηγητή ιστορίας των Εικαστικών Τεχνών στο Πολυτεχνείο Αθηνών.
- Ξενοφώντος Σιδερίδη (Χρυσούπολη του Βοσπόρου 1851-1929), επιχειρηματία στην Κωνσταντινούπολη και συγγραφέα ιστορικών μελετών, αντεπιστέλλοντος μέλους της Ακαδημίας Αθηνών.
- Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, αρχιεπισκόπου Αθηνών (Μάδυτος 1868 – Αθήνα 1938), συγγραφέα εκκλησιαστικών και ιστορικών μελετών, εκδότη του περιοδικού *Νέα Σιών*, μέλους της Ακαδημίας Αθηνών.
- Κωνσταντίνου Αμάντου (Χίος 1874 – Αθήνα 1960), βυζαντινολόγου, πανεπιστημιακού, υπουργού Παιδείας και μέλους της Ακαδημίας Αθηνών.
- Μιλτιάδη-Ισαάκ Νομίδη (Κωνσταντινούπολη 1884-1959), εμπόρου, βιβλιοπώλη, ιστοριοδίφη, ο οποίος συνέταξε χάρτες και σχέδια της Κωνσταντινούπολης.
- Γεωργίου Λαΐου (Κούτουρλα Ευβοίας 1907 – Αθήνα 1978), συγγραφέα εργασιών για την Ελληνική Επανάσταση και την προεπαναστατική εποχή βάσει των αρχείων της Βιέννης.

Το ΚΕΜΝΕ, εκκινώντας ήδη από το 1940, συγκέντρωσε σε μικροταινίες χειρόγραφο και έντυπο υλικό, συναφές προς τα ενδιαφέροντά του. Η αναβαθμισμένη σήμερα *Συλλογή μικροταινιών και ψηφιακών αντιγράφων* περιλαμβάνει πολλά ψηφιακά αντίγραφα από φωτογραφήσεις των ερευνητών κατά τις αποστολές τους. Πρόκειται για χειρόγραφα από διάφορες μονές (Μετεώρων, Δουσίκου, Ολυμπιώτισσας Ελασσόνας, Αγίου Όρους), από την Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδας, από ιστορικές βιβλιοθήκες της χώρας (Κοζάνης, Ζαγοράς, Μηλεών, Δημητσάνας), από Πατριαρχικές Βιβλιοθήκες και, τέλος, από σημαντικές βιβλιοθήκες της αλλοδαπής, όπως της Βιβλιοθήκης της Ρουμανικής Ακαδημίας, της Βατικανής, της Μαρκιανής, της Bibliothèque Nationale του Παρισιού, της Bodleian της Οξφόρδης της British Library του Λονδίνου και άλλες. Τα αρχεία και χειρόγραφα του ΚΕΜΝΕ είναι προσιτά σε έλληνες και ξένους μελετητές.

Στις δραστηριότητες του Κέντρου περιλαμβάνεται η ταξινόμηση των βιβλιοθηκών σημαντικών προσωπικοτήτων των ελληνικών Γραμμάτων, τις οποίες απέκτησε η Ακαδημία Αθηνών κατά τη δεκαετία του 1950. Πρόκειται για τις βιβλιοθήκες των:

- Γεωργίου Αρβανιτίδη (1876-1953), εμπόρου στην Κωνσταντινούπολη, σημαντικού συλλέκτη βιβλίων· κληρονόμησε βιβλία της βιβλιοθήκης του Μανουήλ Γεδεών.
- Κωνσταντίνου Καραθεοδωρή (1873-1950), διακεκριμένου διεθνώς μαθηματικού, με σημαντικό επιστημονικό έργο στα μαθηματικά, τη φυσική και την αρχαιολογία.
- Γεωργίου Αλεξ. Μαυροκορδάτου (1839-1902), νομικού, συλλέκτη, ιστοριοδίφη, καθώς και χρηματοδότη του Κ. Σάθα, πρωτοπόρου των βυζαντινών και μεταβυζαντινών σπουδών στην Ελλάδα.
- Ξενοφώντος Σιδερίδη (1851-1929), βλ. παραπάνω, στα *Κατάλοιπα* του ΚΕΜΝΕ.

2. Προβολή και διάχυση της έρευνας – ερευνητικές, εκδοτικές και μορφωτικές δράσεις

Το ΚΕΜΝΕ συνεργάζεται με ερευνητικά και πανεπιστημιακά ιδρύματα της Ελλάδας και της αλλοδαπής, συμμετέχει με ανακοινώσεις των ερευνητών του σε ελληνικά και διεθνή επιστημονικά Συνέδρια, Συμπόσια, Ημερίδες και άλλες συναφείς εκδηλώσεις, συμβάλλοντας στον σύγχρονο επιστημονικό διάλογο. Κατά τον Μάρτιο του 2003 οργάνωσε επιστημονικό Συμπόσιο με θέμα *Νεοελληνική Επιστολογραφία, 16ος-19ος αιώνας*, τα Πρακτικά του οποίου εκδόθηκαν στα *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 8 (2006). Επίσης, το 2012, σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Κύπρου και την Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, διοργάνωσε στη Λευκωσία Συνέδριο, τα Πρακτικά του οποίου αποτυπώθηκαν στον τόμο *Φαναριώτικα και αστικά στιχουργήματα στην εποχή του νεοελληνικού Διαφωτισμού* [έκδ. ΚΕΜΝΕ, Πανεπιστήμιο Κύπρου, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Αθήνα 2013]. Περαιτέρω, με τη συνεργασία της Ι. Μ. Μ. Βατοπαιδίου, διοργάνωσε το 2016 Ημερίδα με θέμα *Ευγένιος Βούλγαρης, Ο homo universalis του Νέου Ελληνισμού, 300 χρόνια από τη γέννησή του (1716-2016)*, τα Πρακτικά του οποίου εκδόθηκαν από το ΚΕΜΝΕ το 2018.

Ακολουθώντας το πνεύμα εξωστρέφειας της σύγχρονης εποχής, το ΚΕΜΝΕ, σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Αθηνών και το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, οργάνωσε το Μεταπτυχιακό Σεμινάριο *Ο Ελληνολατινικός Κόσμος (13ος-18ος αι.)*, που λειτούργησε από το 2013 έως και το 2020. Συντονιστής εκ μέρους του ΚΕΜΝΕ ήταν ο Κωνσταντίνος Λαμπρινός σε συνεργασία με την επόπτρια του Κέντρου, ακαδημαϊκό Χρύσα Μαλτέζου, την Αναστασία Παπαδία-Λάλα, καθηγήτρια του τμήματος Ιστορίας-Αρχαιολογίας του ΕΚΠΑ, και τον Χαράλαμπο Γάσπαρη, Διευθυντή Ερευνών στο Ινστιτούτο Ιστορικό Ερευνών του ΕΙΕ. Επικεντρωμένο θεματικά στις βενετολογικές σπουδές, το Σεμινάριο απευθυνόταν κυρίως σε μεταπτυχιακούς φοιτητές αλλά και σε επιστήμονες (ιστορικούς, φιλολόγους, ιστορικούς

της τέχνης), ενώ συμμετείχαν σε αυτό με ομιλίες τους μελετητές από την Ελλάδα και το εξωτερικό. Στα επτά έτη της λειτουργίας του ασχολήθηκε με τις ακόλουθες ισάριθμες θεματικές: α. *Χαρτογραφώντας τις εξουσίες. Διακυβέρνηση και ιεραρχήσεις στην ελληνολατινική Ανατολή (13ος-18ος αι.)*, β. *Η προσωπογραφία της Ελληνολατινικής Ανατολής. Οι άνθρωποι και η εποχή τους*, γ. *Φυσικές καταστροφές και επιδημίες στον ελληνοβενετική Ανατολή*, δ. *Η πόλη στον βενετοκρατούμενο ελληνικό χώρο*, ε. *Φτώχεια και φτωχοί στον ελληνοβενετικό κόσμο. Εννοιολόγηση, ιστορικές πραγματικότητες, αναπαραστάσεις*, στ. *Η οικογένεια στον ελληνοβενετικό κόσμο. Εννοιολόγηση, θεσμοί, λειτουργίες*, ζ. *Εκκλησία και Κοινωνία στον ελληνολατινικό κόσμο*.

Τέλος, ερευνητές του Κέντρου προσφέρουν παράλληλα εκπαιδευτικό έργο, συνεργαζόμενοι με δημόσια πανεπιστήμια της χώρας. Ο Κωνσταντίνος Λαμπρινός επί 16 χρόνια διδάσκει ιστορία στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (Θεματική Ενότητα *Βυζαντινός και Δυτικός Κόσμος*), ενώ στην ίδια θεματική ενότητα, όπως και στην ενότητα *Δημόσιος και Ιδιωτικός Βίος από την Αρχαιότητα ώς και τα Μεταβυζαντινά Χρόνια*, δίδαξε επί σειρά ετών και η Αναστασία Κοντογιαννοπούλου. Επίσης, ο Ίκαρος Μαντούβαλος διδάσκει επί 13 συναπτά έτη ευρωπαϊκή ιστορία στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (Θεματική Ενότητα: Οικονομική και Κοινωνική Ιστορία της Ευρώπης).

3. Παλαιότερα προγράμματα

Στο ΚΕΜΝΕ εκπονήθηκαν κατά το παρελθόν τα παρακάτω μακρόπνοα Προγράμματα:

ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΜΟΝΩΝ ΜΕΤΕΩΡΩΝ, ΔΟΥΣΙΚΟΥ, ΕΛΑΣΣΟΝΑΣ

Καρπός της πολύχρονης εργασίας του Κέντρου στα Μετέωρα ήταν η έκδοση σε τέσσερις τόμους των καταλόγων των χειρόγραφων κωδίκων όλων των μετεωρικών μονών (Μεταμορφώσεως, Βαρλαάμ, Αγίου Στεφάνου, Αγίας Τριάδος, Ρουσάνου και Αγίου Νικολάου Αναπαυσά, Υπαπαντής). Συνολικά, καταλογογραφήθηκαν 1.240 περίπου χειρόγραφα, που καλύπτουν χρονικά περίοδο δέκα αιώνων (9ος-19ος αι.). Η ενασχόληση του Κέντρου με τα χειρόγραφα των μονών των Μετεώρων συμπληρώθηκε με δίτομο έργο για τα εικονογραφημένα χειρόγραφα των μονών των Μετεώρων, ενώ εκδόθηκαν και περιλήψεις των οθωμανικών εγγράφων της μονής Βαρλαάμ. Εκτός από τα χειρόγραφα των Μετεώρων, το ΚΕΜΝΕ εξέδωσε κατάλογο των χειρογράφων της μονής Δουσίκου, καθώς και της μονής Ολυμπιώτισσας Ελασσόνας, ο οποίος περιέχει επίσης την ιστορία της μονής, χρονικά σημειώματα και έγγραφα. Με το πρόγραμμα καταλογογράφησης

χειρογράφων το Κέντρο προσέφερε στην επιστημονική κοινότητα ένα πολύτιμο εργαλείο για τη μελέτη των βυζαντινών και μεταγενέστερων κειμένων που απόκεινται στις μετεωρικές και σε άλλες θεσσαλικές μονές.

Συγκεκριμένα, στο πρόγραμμα αυτό εκδόθηκαν οι παρακάτω εργασίες:

Τα χειρόγραφα των Μετεώρων. Κατάλογος περιγραφικός των χειρογράφων κωδίκων των αποκειμένων εις τας Μονάς των Μετεώρων.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ
ΤΩΝ ΜΕΤΕΩΡΩΝ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΟΣ ΤΩΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΚΩΔΙΚΩΝ ΤΩΝ ΑΠΟΚΕΙΜΕΝΩΝ ΕΙΣ ΤΑΣ ΜΟΝΑΣ ΤΩΝ ΜΕΤΕΩΡΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΣ ΕΚ ΤΩΝ ΚΑΤΑΛΟΙΠΩΝ
ΝΙΚΟΥ Α. ΒΕΗ

ΤΟΜΟΣ
Α΄

ΑΘΗΝΑΙ—1967

τ. Α΄: [*Τα χειρόγραφα της Μονής Μεταμορφώσεως*], εκ των καταλοίπων Ν. Α. Βέη. Προλεγόμενα και συμπληρώσεις Λ. Βρανούσης, Αθήνα 1967. Β΄ έκδοση, Προλεγόμενα-Προσθήκαι Λ. Βρανούσης – Δ. Ζ. Σοφιανός, Αθήνα 1998.

τ. Β΄: *Τα χειρόγραφα της Μονής Βαρλαάμ*, εκ των καταλοίπων Ν. Α. Βέη [Προλεγόμενα και συμπληρώσεις Δ. Ζ. Σοφιανός], Αθήνα 1984.

τ. Γ΄: *Τα χειρόγραφα της Μονής Αγίου Στεφάνου*, υπό Δ. Ζ. Σοφιανού, Αθήνα 1986.

τ. Δ΄ 1: *Τα χειρόγραφα της Μονής Αγίας Τριάδος*, υπό Δ. Ζ. Σοφιανού, Μέρος Α΄ [κώδ. 1-62], Αθήνα 1993.

τ. Δ΄ 2: *Τα χειρόγραφα της Μονής Αγίας Τριάδος*, υπό Δ. Ζ. Σοφιανού, Μέρος Β΄ [κώδ. 63-124], Αθήνα 1993.

Δ. Ζ. Σοφιανός – Λάζ. Δεριζιώτης, *Η Ιερά Μονή της Υπαπαντής των Μετεώρων. Δεύτερο μισό του 14ου αιώνα. Προσκυνητάριο – Ιστορία και Τέχνη*, Αθήνα 2011.

Δ. Ζ. Σοφιανός – Γ. Γαλάβαρης, *Τα εικονογραφημένα χειρόγραφα των μονών των Μετεώρων*, τ. Α΄: *Εισαγωγή-Περιγραφές, Ασπρόμαυροι πίνακες Α΄-ΠΑ΄*, Πρόλογος: Παναγ. Βοκοτόπουλος, Αθήνα 2007.

Δ. Ζ. Σοφιανός – Γ. Γαλάβαρης, *Τα εικονογραφημένα χειρόγραφα των μονών των Μετεώρων*, τ. Β΄: *Εικόνες έγχρωμες*, αρ. 1-460, Αθήνα 2007.

Σοφία Ν. Λαΐου, *Τα οθωμανικά έγγραφα της μονής Βαρλαάμ Μετεώρων, 16ος-19ος αι.*, Αθήνα 2011.

Δ. Ζ. Σοφιανός – Φ. Α. Δημητρακόπουλος, *Τα χειρόγραφα της Μονής Δουσίκου – Αγίου Βησσαρίωνος. Κατάλογος περιγραφικός*, Αθήνα 2004.

Ευαγγ. Α. Σκουβαράς, *Ολυμπιώτισσα. Περιγραφή και ιστορία της Μονής. Η Βιβλιοθήκη και τα χειρόγραφα. Κατάλογος των χειρογράφων. Αναγραφαί και χρονικά σημειώματα. Ακολουθία Παναγίας της Ολυμπιωτίσσης. Έγγραφα εκ του Αρχείου της Μονής, 1336-1900*, Αθήνα 1967.

Η *ΕΦΗΜΕΡΙΣ* ΤΩΝ ΜΑΡΚΙΔΩΝ ΠΟΥΛΙΟΥ

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 ο Λ. Βρανούσης συγκέντρωσε τα διάσπαρτα σε ελληνικές και ξένες βιβλιοθήκες τεύχη της *Εφημερίδος* της Βιέννης, της παλαιότερης σωζόμενης ελληνικής εφημερίδας, που εξέδιδαν κατά τα έτη 1791-1797 οι αδελφοί Μαρκίδες Πούλιου από τη Σιάτιστα. Αποτέλεσμα της εργασίας αυτής ήταν η ανασυγκρότηση και ανατύπωση το 1995 της *Εφημερίδος* σε πέντε τόμους (1791, 1792, 1793, 1794, 1797). Κάθε τόμος συνοδεύεται από προλεγόμενα και περιλήψεις των περιεχομένων της *Εφημερίδος*. Σε ξεχωριστούς τόμους εκδίδονται τα εκτενή Προλεγόμενα του Λ. Βρανούση στην *Εφημερίδα* του 1797 και τα Ευρετήρια της *Εφημερίδος*, συλλογικό έργο των ερευνητών του ΚΕΜΝΕ, τα οποία περιλαμβάνουν ονόματα προσώπων και τόπων, καθώς και Γλωσσάριο.

Εφημερίς. Η αρχαιότερη ελληνική Εφημερίδα που έχει διασωθή, Βιέννη 1791-1797. Εκδότες: οι αδελφοί Μαρκίδες Πούλιου. Ανασυγκρότηση της σειράς σε φωτοτυπική επανέκδοση. Ερευνητική, συλλεκτική και εκδοτική φροντίδα, Προλεγόμενα, Σημειώσεις κτλ. Λ. Βρανούσης, Αθήνα 1995.

τ. 1: *Εφημερίς του έτους 1791.*

τ. 2: *Εφημερίς του έτους 1792.*

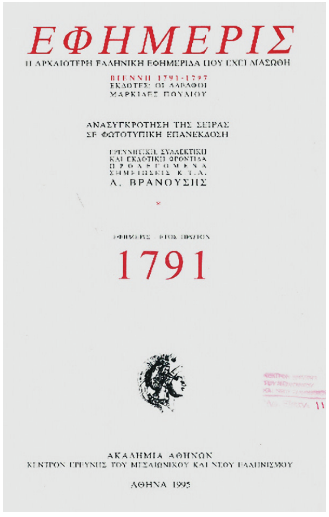
τ. 3: *Εφημερίς του έτους 1793.*

τ. 4: *Εφημερίς του έτους 1794.*

τ. 5: *Προλεγόμενα* Λ. Βρανούση στην *Εφημερίδα* του έτους 1797.

τ. 6: *Εφημερίς του έτους 1797.*

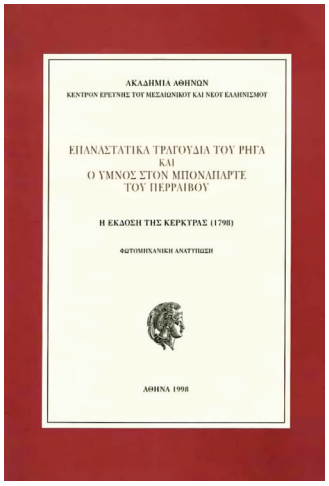
τ. 7: *Ευρετήρια*. Κύρια ονόματα και Γλωσσάριο, Αθήνα 2000.

Στο συνωμοτικό σχέδιο του Ρήγα ιδιαίτερη σημασία κατείχε ο *Θούριος* καθώς και άλλα επαναστατικά κείμενα, που τύπωσε ο ίδιος στη Βιέννη κατά το 1797 στο τυπογραφείο των Μαρκιδών Πούλιου.

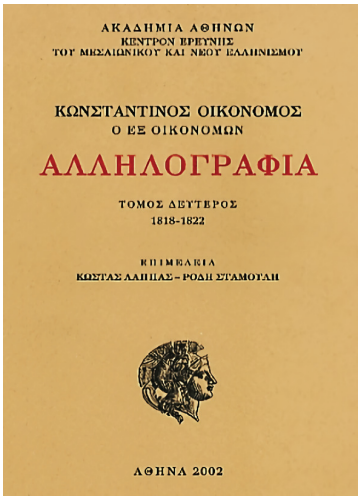
Επαναστατικά τραγούδια του Ρήγα και ο Ύμνος στον Μποναπάρτε του Περραιβού. Η έκδοση της Κέρκυρας (1798). Φωτομηχανική ανατύπωση. Προλογικό σημείωμα Κ. Λάππας, Αθήνα 1998.

Στα *Επαναστατικά τραγούδια* περιλαμβάνεται ο *Θούριος και ο Ύμνος Πατριωτικός* του Ρήγα. Η ανατύπωση έγινε στο πλαίσιο της 200ής επετείου από την εκτέλεση του Ρήγα (1798).

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Υπεύθυνοι: Κώστας Λάππας – Ρόδη Σταμούλη

Κωνσταντίνος Οικονόμος ο εξ Οικονόμων, *Αλληλογραφία*.
τ. Α΄: *1802-1817*, επιμ. Κώστας Λάππας – Ρόδη Σταμούλη, Αθήνα 1989.
τ. Β΄: *1818-1822*, επιμ. Κώστας Λάππας – Ρόδη Σταμούλη, Αθήνα 2002.
τ. Γ΄: υπό έκδοση.

Το πρόγραμμα αποβλέπει στην καταλογογράφηση και έκδοση της αλληλογραφίας του Κωνσταντίνου Οικονόμου του εξ Οικονόμων (1780-1857). Έχουν εκδοθεί δύο τόμοι (1989 και 2002) με τις επιστολές των ετών 1802-1822. Πρόκειται για 322 επιστολές του Οικονόμου και προς αυτόν των ετών 1802-1822, ενώ σε Παραρτήματα εκδίδονται συνολικά 10 έγγραφα. Οι τόμοι συνοδεύονται από εισαγωγικά κείμενα, εκτενή πραγματολογικό σχολιασμό των επιστολών, χρονολογικούς πίνακες των επιστολών, καταλόγους αποστολέων και αποδεκτών, ευρετήρια προσώπων, τόπων και πραγμάτων. Ετοιμάζεται η έκδοση του τρίτου τόμου.

Στο πλαίσιο της ενασχόλησης του ΚΕΜΝΕ με την Επιστολογραφία και με την ευκαιρία του Επιστημονικού Συμποσίου του ΚΕΜΝΕ «Νεοελληνική Επιστολογραφία (16ος-19ος αι.)» (Αθήνα, 20-21 Μαρτίου 2003), εκδόθηκαν και οι παρακάτω τόμοι:

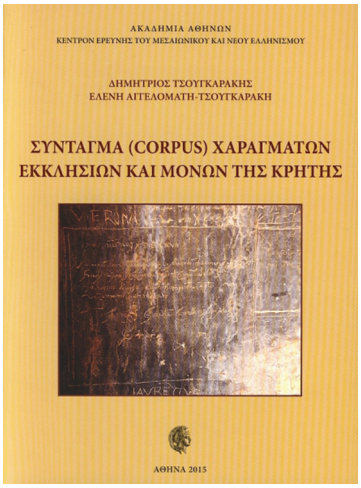
Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά 8 (2006), [Πρακτικά του Συμποσίου]. Τις μελέτες του τόμου υπογράφουν οι: Δημήτριος Ζ. Σοφιανός, Νίκη Παπατριανταφύλλου-Θεοδωρίδη, Δημήτριος Αποστολόπουλος, Χαρίτων Καρανάσιος, Μάχη Παΐζη-Αποστολοπούλου, Πηνελόπη Στάθη, Μιχαήλ Λασιθιωτάκης, Μάρθα Καρποζήλου, Τριαντάφυλλος Σκλαβενίτης, Μαρία Στασινοπούλου, Γιάννης Παπαθεοδώρου, Νάσια Γιακωβάκη, Εμμανουήλ Φραγκίσκος, Κώστας Λάππας, Δ. Πολέμης, Βασίλης Παναγιωτόπουλος, Σπύρος Ασδραχάς, Ευτυχία Λιάτα, Βασίλης Κρεμμυδάς, Άννα Μανδυλαρά, Ελένη Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη.

Σπυρίδων Μήλιας, *Επιστολάριον ήτε Επιστολικός Χαρακτήρ*, Βενετία 1757 (φωτομηχανική ανατύπωση), Προλεγόμενα Κώστας Λάππας, Αθήνα 2003. Το Επιστολάριο του Μήλια, γραμμένο σε απλή γλώσσα, προοριζόταν για το ευρύ αναγνωστικό κοινό.

ΤΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Υπεύθυνοι: Δημήτρης Τσουγκαράκης – Ελένη Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη

Για την ευόδωση του Προγράμματος πραγματοποιήθηκαν από το 1992 και έως το 2014 αποστολές στην Κρήτη, κατά τις οποίες οι δύο ερευνητές επισκέφθηκαν πλήθος μονών και εκκλησιών της Κρήτης, εντόπισαν, φωτογράφισαν και κατέγραψαν επιγραφές και χαράγματα, συγκεντρώνοντας μεγάλο αριθμό ανέκδοτου υλικού. Επίσης, φωτογράφισαν τις μονές και τις εκκλησίες εξωτερικά και σε πολλές περιπτώσεις και εσωτερικά, ενώ κατέγραψαν και συγκέντρωσαν στοιχεία για την περιουσία των μοναστηριών, τις βιβλιοθήκες και τα τυχόν υπάρχοντα αρχεία τους. Για τις κρητικές μονές συγκεντρώθηκε επίσης υλικό από το Κρατικό Αρχείο της Βενετίας. Προϊόν του προγράμματος είναι ο τόμος:

Δημήτριος Τσουγκαράκης – Ελένη Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη, *Σύνταγμα (Corpus) χαραγμάτων εκκλησιών και μονών της Κρήτης*, Αθήνα 2015.

Στην έκδοση περιλαμβάνονται: α) τα ήδη εκδεδομένα χαράγματα από τους συγγραφείς του τόμου, με προσθήκες και διορθώσεις, β) ανέκδοτα χαράγματα, γ) χαράγματα που έχουν κατά καιρούς δημοσιευθεί από άλλους ερευνητές. Στο corpus έχουν περιληφθεί επίσης και τα χαράγματα της συλλογής Giuseppe Gerola, που συνίστανται σε έκτυπα (veline) που βρίσκονται σήμερα στο αρχείο του Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti της Βενετίας.

ΑΡΧΕΙΑ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ

Υπεύθυνη: Ρόδη-Αγγελική Σταμούλη

Το πρόγραμμα αποβλέπει στη μελέτη και έκδοση αρχειακού υλικού από την Πρέβεζα. Πρόκειται για το αρχείο του πρεβεζάνου εμπόρου και προκρίτου Μαρίνου Λουροπούλου (τέλη 18ου – αρχές 19ου αι.), επιστολές του πρεβεζάνου Αποστόλη Δαμιανή (1801-1814), προερχόμενες από το Αρχείο της Μητρόπολης Νικοπόλεως και Πρεβέζης, και σειρά κωδίκων από το ίδιο Αρχείο, που περιέχουν πρακτικά συνεδριάσεων και ψηφοφοριών του Συμβουλίου της Πρέβεζας και άλλα κείμενα της ίδιας εποχής. Στο πλαίσιο του προγράμματος η Ρόδη-Αγγελική Σταμούλη δημοσίευσε τις παρακάτω μελέτες:

- «Το σωζόμενο Βιβλίο Ψηφοφοριών της Κοινότητας της Πρέβεζας (1795-1797)», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 12 (2016), 389-461.
- «Ειδήσεις για την παιδεία στην Πρέβεζα (δεύτερο μισό 18ου-αρχές 19ου αιώνα)», *Πρακτικά του Β΄ διεθνούς συμποσίου για την Ιστορία της Πρέβεζας* (16-20 Σεπτεμβρίου 2016), Πρέβεζα 2010, 307-314.
- «Συμβολή στην προσωπογραφία του Ιονίου. Η οικογένεια Αλεάνδρη και ο ανταποκριτής του Ρήγα Λαυρέντιος (18ος-19ος αι.)», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 7 (2004), 227-292.
- «Πολιτικές κινητοποιήσεις των Πρεβεζάνων μετά τον "χαλασμό" (1798-1801)», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 6 (2000), 305-398.
- «Η συνθήκη της Πρέβεζας (25 Δεκεμβρίου 1800) και η απήχησή της στα 1828», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 5 (1996), 403-454.
- «Οι οικογένειες της Κοινότητας της Πρέβεζας (1741)», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 1 (1984), 403-416, Πίν. I-IV, ΝΒ΄-ΝΣΤ΄.

4. Οι εκδόσεις του ΚΕΜΝΕ

Περιοδικά

Αρχικά, από το 1939 έως και το 1970, το Κέντρο εξέδιδε το περιοδικό *Επετηρίς του Μεσαιωνικού Αρχείου*, όπου δημοσιεύονταν πρωτότυπες ιστορικές και φιλολογικές μελέτες των τότε *συντακτών* του Κέντρου, σχετικές με την περίοδο της Τουρκοκρατίας και της Βενετοκρατίας. Συνέχεια της *Επετηρίδος* αποτελεί το περιοδικό *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά*, που εκδίδεται από το 1984 έως και σήμερα. Ακολουθώντας πλέον τις σύγχρονες επιστημονικές προδιαγραφές, τα *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* είναι ένα έγκριτο περιοδικό, που ανανεώνει την οπτική του για τις θεματικές με τις οποίες ασχολείται το Κέντρο. Φιλοξενεί κείμενα, ελληνικά και ξενόγλωσσα των ερευνητών του Κέντρου αλλά και άλλων διακεκριμένων ελλήνων και ξένων επιστημόνων, αποβλέποντας όχι μόνο στην εγχώρια αλλά και στη διεθνή απήχησή του. Το ανανεωμένο αυτό πνεύμα του περιοδικού αντανακλά και η πρόσφατη παράλληλη επωνυμία του *Medievalia et Neohellenica*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΠΕΤΗΡΙΣ
ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

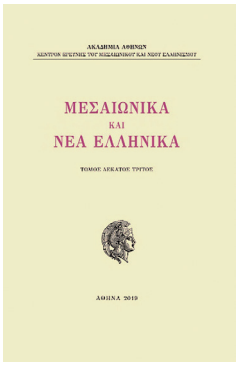
ΕΤΟΣ ΠΡΩΤΟΝ
1939

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Επετηρίς του Μεσαιωνικού Αρχείου

Δημοσιεύθηκαν συνολικά 15 τόμοι: 1 (1939), 2 (1940), 3 (1950), 4 (1952), 5 (1955), 6 (1956), 7 (1957), 8-9 (1958-59), 10 (1960 [1997]), 11 (1961 [1997]), 12 (1962), 14 (1964), 15-16 (1965-66 [1997]), 17-18 (1967-68 [1997]), 19-20 (1969-70 [1997]).

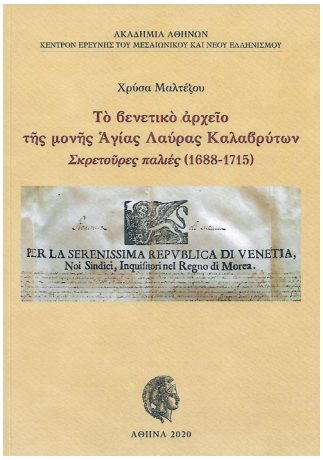
Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά

Έως και το 2021 έχουν εκδοθεί 14 τόμοι με την επιμέλεια των ερευνητών του Κέντρου: 1 (1984), 2 (1986), 3 (1990), 4 (1992), 5 (1996), [Μνήμη Λέανδρου Βρανούση], 6 (2000), 7 (2004), 8 (2006), [Πρακτικά του Επιστημονικού Συμποσίου «Νεοελληνική Επιστολογραφία (16ος-19ος αι.)», Αθήνα, 20-21 Μαρτίου 2003], 9 (2008), 10 (2012), 11 (2014), 12 (2016), 13 (2019), 14 (2021) [Αφιέρωμα στην 200ή Επέτειο της Ελληνικής Επανάστασης].

Αυτοτελή Δημοσιεύματα

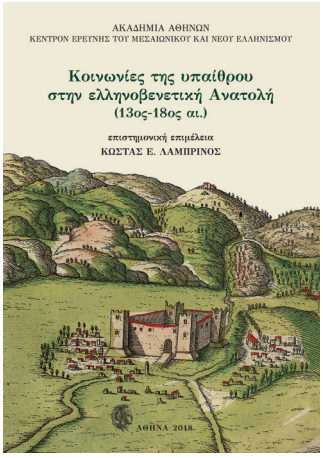
Παρατίθενται χρονολογικά σχολιασμένες εκδόσεις και συνθετικές μελέτες, αρχίζοντας από τις πιο πρόσφατες:

Χρύσα Μαλτέζου, *Το βενετικό αρχείο της Μονής Αγίας Λαύρας Καλαβρύτων. Σκρετούρες παλιές (1688-1715)*, Αθήνα 2020.

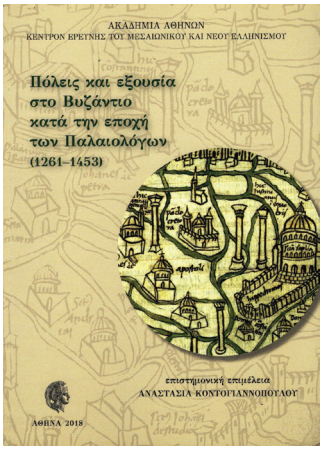
Εκδίδονται 103 έγγραφα της περιόδου της δεύτερης Βενετοκρατίας στην Πελοπόννησο, τα οποία διασώθηκαν στο αρχείο της μονής Αγίας Λαύρας Καλαβρύτων, παρά τις καταστροφές που η τελευταία γνώρισε στη διαδρομή του χρόνου. Η προσάρτηση της Πελοποννήσου στο άρμα της Γαληνοτάτης, μετά τη νικηφόρα εκστρατεία του Francesco Morosini, συμπίπτει με την τελευταία φάση της επεκτατικής πολιτικής της Βενετίας και δεν ήταν παρά παρένθεση στη βενετική ιστορία κατά την εποχή της παρακμής του μαρκιανού κράτους. Οι έως τώρα μελετημένες πηγές της περιόδου απεικονίζουν τη βενετική πολιτική που εφαρμόστηκε στο πελοποννησιακό έδαφος, με επακόλουθο τη δραστηριότητα που είχαν αναπτύξει εκεί οι κυρίαρχοι Βενετοί. Αντίθετα, οι μαρτυρίες της μοναστηριακής συλλογής, καλύπτοντας το χρονικό διάστημα 1688-1715, εστιάζουν στο στρώμα του κυριαρχούμενου πληθυσμού. Στη μοναστηριακή αρχειακή συλλογή αποτυπώνεται με καθαρότητα η κοινωνική κατάσταση που είχε διαμορφωθεί στα χρόνια της βενετικής κυριαρχίας στην Πελοπόννησο και ιδιαίτερα η οργάνωση της τοπικής κοινωνίας. Συγχρόνως, τα αρχειακά τεκμήρια συνιστούν αξιόλογη δεξαμενή πληροφόρησης για τη μελέτη πτυχών της ιστορίας του βενετοκρατούμενου Μοριά, καθώς διαφωτίζουν ποικίλα προβλήματα που απασχολούσαν τους Βενετούς, τους ντόπιους και

τους εποίκους, όπως ήταν μεταξύ άλλων το οξύ δημογραφικό πρόβλημα, τα εποικιστικά μέτρα, η διάκριση της δημόσιας από την ιδιωτική γη, ο έλεγχος των αποδεικτικών τίτλων ιδιοκτησίας, η εξασφάλιση της κυριότητας έγγειων αγαθών κ.ά.

Κώστας Ε. Λαμπρινός (επιμ.), *Κοινωνίες της υπαίθρου στην ελληνοβενετική Ανατολή (13ος-18ος αι.)*, Αθήνα 2018.

Ο τόμος αποτελεί συμβολή στη μελέτη διάφορων αγροτικών κοινωνιών του ελληνοβενετικού χώρου. Το συλλογικό επιστημονικό εγχείρημα γεννήθηκε από την ερευνητικά εμπεδωμένη διαπίστωση ότι οι περισσότερες μελέτες για τη μακραίωνη περίοδο της Βενετοκρατίας είναι εστιασμένες στις πόλεις και όχι στην εκτενή ύπαιθρο. Στο ευρύ φάσμα των θεματικών παραμέτρων του τόμου συγκαταλέγονται, μεταξύ άλλων, οι θεσμικές πραγματικότητες, οι διοικητικές δομές και οι πρακτικές της διακυβέρνησης της υπαίθρου, ο ρόλος του χωριού ή της αγροτικής «κοινότητας» στην εκπλήρωση των πολιτικών στόχων του κυριάρχου, η πολυπλοκότητα του κοινωνικού ιστού και οι τοπικές επίσημες και άτυπες ιεραρχήσεις, τα εξουσιαστικά δίκτυα, οι εντάσεις και αντιπαλότητες στις αγροτικές κοινωνίες, το καθεστώς και οι υποχρεώσεις των χιλιάδων μη προνομιούχων χωρικών, οι πολύμορφες αυθαιρεσίες της κοινωνικο-οικονομικής ελίτ (ευγενείς-φεουδάρχες, απλοί γαιοκτήμονες κ.ά.), η θέση και οι δράσεις των γυναικών στον αγροτικό χώρο. Τις ένδεκα μελέτες του τόμου υπογράφουν η Δέσποινα Ερ. Βλάσση, ο Χαράλαμπος Γάσπαρης, η Μαριάννα Κολυβά, ο Κώστας Ε. Λαμπρινός, ο Αλέξης Μάλλιαρης, η Άγγελ Νικολάου-Κονναρή, η Αγγελική Πανοπούλου, η Ασπασία Παπαδάκη, η Αναστασία Παπαδία-Λάλα και ο Κώστας Γ. Τσικνάκης.

Αναστασία Κοντογιαννοπούλου (επιμ.), *Πόλεις και εξουσία στο Βυζάντιο κατά την εποχή των Παλαιολόγων (1261-1453),* Αθήνα 2018.

Στον συλλογικό τόμο διερευνάται η σχέση των προσώπων και των ομάδων που συγκροτούσαν την κοινωνία μιας πόλης με την τοπική και την κεντρική εξουσία στα χρόνια των Παλαιολόγων αυτοκρατόρων. Η εικόνα της πρωτεύουσας στα μάτια των συγχρόνων, ο βαθμός διοικητικής αυτοτέλειας των επαρχιακών διοικητών, η διοικητική συγκρότηση των πόλεων, καθώς και πολιτικές και θεσμικές αλληλεπιδράσεις σε περιοχές που δέχτηκαν ξένες επιρροές,

αποτελούν επιπλέον πεδία προς διερεύνηση. Εκτός από την Κωνσταντινούπολη, τίθενται προς μελέτη οι πόλεις του ελληνικού χώρου, που υπήρξαν για μικρότερο ή μεγαλύτερο χρονικό διάστημα θύλακες πολιτικής εξουσίας, όπως η Θεσσαλονίκη στη Μακεδονία, η Άρτα και τα Ιωάννινα στην Ήπειρο, ο Μυστράς στην Πελοπόννησο, αλλά και σημαντικές περιφερειακές πόλεις, που διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στις πολιτικές εξελίξεις της εποχής, όπως οι Σέρρες, η Αδριανούπολη και το Διδυμότειχο. Τις μελέτες του τόμου υπογράφουν η Ελένη Σαράντη, ο Πάρις Γουναρίδης, η Σοφία Μεργιαλή-Σαχά, η Τόνια Κιουσοπούλου, η Αναστασία Κοντογιαννοπούλου, ο Raúl Estangüi Gómez, ο Brendan Osswald και η Ασπασία Λούβη-Κίζη.

Χαρίτων Καρανάσιος (επιμ.), *Ευγένιος Βούλγαρης, Ο homo universalis του Νέου Ελληνισμού. 300 χρόνια από τη γέννηση του Ευγενίου Βούλγαρη (1716-2016)*, [ΚΕΜΝΕ – Ι. Μ. Μ. Βατοπαιδίου], Αθήνα 2018.

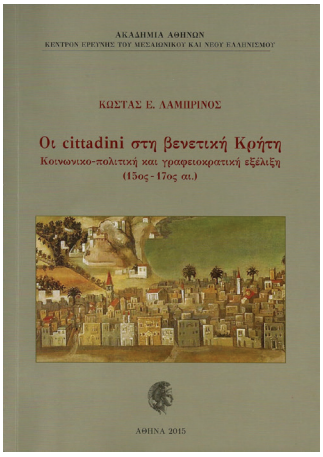
Ο επετειακός συλλογικός τόμος επιχειρεί να αναδείξει νέες πτυχές του βίου και του έργου πολυπράγμονος και πρωτοκορυφαίου λογίου, επιστήμονα και εκκλησιαστικού άνδρα του Νέου Ελληνισμού. Ο τόμος περιλαμβάνει τρεις ενότητες: α. *Διαδρομές και χειρόγραφα του Ευγενίου Βούλγαρη*, β. *Γλώσσα, Φιλοσοφία και Επιστήμη*, γ. *Θεολογία και Εκκλησιαστική Πολιτική*. Τις μελέτες του τόμου υπογράφουν ο Χαρίτων Καρανάσιος, ο αρχιμανδρίτης Εφραίμ Βατοπαιδινός, η Ελένη Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη, ο Μπόρις Λ. Φόνκιτς (Борис л. Фонкич), η Ίλια Χατζηπαναγιώτη-Sangmeister, η Ειρήνη Βοζνεσένσκαγια (Ирина Вознесенская), ο Κώστας Δ. Ντίνας, ο Peter Mackridge, ο Κωνσταντίνος Θ. Πέτσιος, ο Δημήτριος Πατσόπουλος, ο Αθανάσιος Κάρμης, ο Βασίλειος Μακρίδης, ο Γεώργιος Δ. Παναγόπουλος, ο πρωτοπρεσβύτερος Βασίλειος Καλλιακμάνης, ο Όλεγκ-Μαξίμ Τσυμπένκο και ο Συμεών Πασχαλίδης.

Δέσποινα Βλάμη, *Επιχειρηματικότητα και προστασία στο εμπόριο της Ανατολής, 1798-1825. Η βρετανική Levant Company και ένας ελληνικός 'δούρειος ίππος'*, Αθήνα 2017.

Στο βιβλίο διερευνάται η σχέση μεταξύ επιχειρηματικότητας και προστασίας μέσα από τη μελέτη ενός ιστορικού παραδείγματος που σχετίζεται με την εξέλιξη του βρετανικού εμπορίου στην Ανατολή μεταξύ του 18ου και των αρχών του 19ου αιώνα. Η περίοδος που εξετάζεται έχει χαρακτηρισθεί ως μεταβατική στην ιστορία της βρετανικής και, γενικότερα, της ευρωπαϊκής εμπορικής επιχείρησης. Οι συνθήκες που διαμορφώνονται σε ό,τι αφορά την εξέλιξη της κοινωνίας, της οι-

κονομίας και των διεθνών σχέσεων, οι συνεχείς πόλεμοι, η ανάπτυξη της τεχνολογίας, της βιομηχανίας και της αγροτικής παραγωγής, κατευθύνουν τη μετάβαση από μια εποχή στην οποία κυριαρχεί ο προστατευτισμός, ο κρατισμός και τα μονοπώλια προς μια εποχή σταδιακής απελευθέρωσης των συναλλαγών, κατά την οποία καινοτόμες τεχνικές και πρωτοποριακές μέθοδοι διαμορφώνουν νέες προοπτικές και ευκαιρίες, ενώ νέες ανάγκες προσδιορίζουν τους γεωγραφικούς ορίζοντες, την οργάνωση και τη στρατηγική του διεθνούς εμπορίου.

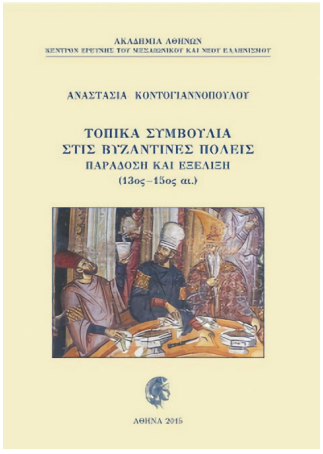

Κώστας Ε. Λαμπρινός, *Οι cittadini στη βενετική Κρήτη. Κοινωνικο-πολιτική και γραφειοκρατική εξέλιξη (15ος-17ος αι.)*, Αθήνα 2015.

Τό βιβλίο πραγματεύεται τη σύνθεση, την ακριβή κοινωνική φυσιογνωμία και την πολιτική υπόσταση του μεσαίου κοινωνικού στρώματος (*cives/cittadini*) στη βενετική Κρήτη. Εξετάζονται οι διεργασίες συγκρότησής του κατά τον 15ο αιώνα και κατόπιν οι συλλογικές προσπάθειες των μελών του να αποκτήσουν, όπως στη Βενετία, μια διακριτή κοινωνική ταυτότητα μέσω της αποκλειστικής πρόσβασής τους στο μεσαίο πεδίο της γραφειοκρατικής οργάνωσης. Στο πλαίσιο αυτό εγγράφονται και τα πολυάριθμα υπαλληλικά αιτήματα του στρώματος, οι εσωτερικές αντιπαλότητες για την κατάληψη των έμμισθων οφφικίων, όπως και οι στρατηγικές των επιφανέστερων μελών του για τη μακρόχρονη παραμονή τους στον διοικητικό μηχανισμό. Παράλληλα, μελετώνται οι εντεινόμενες διεκδικήσεις των *cittadini* για την πολιτική κατοχύρωσή τους, με κύρια επιδίωξη να τους χορηγηθεί το δικαίωμα συγκρότησης συλλογικού οργάνου, προκειμένου, όπως οι ευγενείς, να στέλνουν δικούς τους εκπροσώπους στη Βενετία για την προώθηση των συλλογικών αιτημάτων τους. Κατά τον 17ο αιώνα άλλες βαρυσήμαντες εξελίξεις οδήγησαν, όπως είχε συμβεί στη Βενετία, στη θεσμική οριοθέτηση των χαρακτηριστικών του μεσαίου στρώματος και την εντονότερη σύνδεσή του με την υπαλληλία.

Αναστασία Κοντογιαννοπούλου, *Τοπικά συμβούλια στις βυζαντινές πόλεις. Παράδοση και εξέλιξη (13ος-15ος αι.)*, Αθήνα 2015.

Σκοπός της εργασίας είναι η μελέτη των συμβουλίων που λειτούργησαν στις βυζαντινές πόλεις κατά τους τελευταίους αιώνες του κράτους (13ος-15ος αι.). Ο

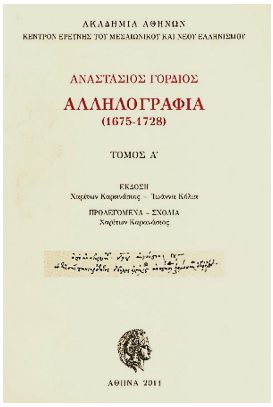
εδαφικός διαμελισμός του Βυζαντίου και οι οικονομικές ζυμώσεις, οι οποίες ευνόησαν την άνοδο του μεσαίου κοινωνικού στρώματος, έφεραν αλλαγές στην τοπική διοίκηση. Η οργάνωση, η σύνθεση, οι αρμοδιότητες των συμβουλίων και ο ρόλος τους στη διαμόρφωση των πολιτικών εξελίξεων αποτελούν βασικά πεδία που διερευνώνται. Οι συλλογικότητες που μελετώνται είναι το συμβούλιο της πόλης και οι συνελεύσεις στην Κωνσταντινούπολη και ιδιαίτερα στα περιφερειακά αστικά κέντρα. Ο γεωγραφικός χώρος στον οποίο εκτείνεται η παρούσα μελέτη περιλαμβάνει τις περιοχές που βρίσκονταν κατά την εξεταζόμενη περίοδο υπό βυζαντινή κυριαρχία, δηλαδή τη Μακεδονία, τη Θράκη, την Πελοπόννησο, ορισμένα νησιά και πόλεις της Μικράς Ασίας. Επίσης, μελετώνται περιοχές που δεν βρίσκονταν υπό τον άμεσο βυζαντινό έλεγχο, αλλά είτε τελούσαν υπό βυζαντινή επικυριαρχία, όπως η Ήπειρος και η Αιτωλοακαρνανία, είτε άλλαζαν επικυριάρχους, γεγονός που επηρέασε την εσωτερική τους εξέλιξη.

Φαναριώτικα και αστικά στιχουργήματα στην εποχή του νεοελληνικού Διαφωτισμού, επιμ. Ίλια Χατζηπαναγιώτη-Sangmeister, Χαρίτων Καρανάσιος, Matthias Kappler, Χάρης Χοτζάκογλου, εκδ. ΚΕΜΝΕ, Πανεπιστημίου Κύπρου, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Αθήνα 2013.

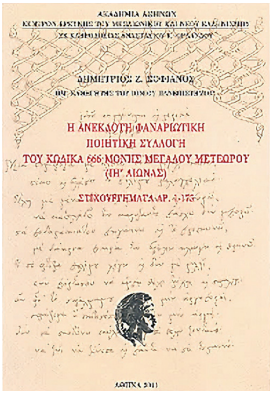
Ο συλλογικός τόμος περιλαμβάνει κατά βάσιν εισηγήσεις του διεθνούς επιστημονικού συμποσίου «Φαναριώτικα στιχουργήματα», Λευκωσία 9-12 Ιουνίου 2012, με διοργανωτές το ΚΕΜΝΕ, το Πανεπιστήμιο Κύπρου και την Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών. Ο τόμος αποτελεί την πρώτη προσπάθεια να αποτιμηθούν συνολικά τα αποτελέσματα της προγενέστερης έρευνας για τα φαναριώτικα στιχουργήματα, να συγκροτηθεί ένας συστηματικός ερμηνευτικός διάλογος και να ανακαθοριστούν τα ερευνητικά ζητούμενα. Τις μελέτες του τόμου υπογράφουν ο Mario Vitti, η Ίλια Χατζηπαναγιώτη-Sangmeister, ο Matthias Kappler, ο Albrecht Berger, η Βενετία Χατζοπούλου, ο Χαρίτων Καρανάσιος, ο Tudor Dinu, ο Μιχάλης Λασιθιωτάκης, η Άλκηστη Σοφού, η Λίλια Διαμαντοπούλου-Hirner, η Μαργαρίτα Ιωάννου, ο Johann Strauss, ο Μιχάλης Μιχαήλ, ο Γιάννης Ξούριας, η Στέση Αθήνη, η Μαριλίζα Μητσού, η Άντεια Φραντζή, ο Αλέξης Πολίτης, η Ειρήνη Οικονόμου, ο Γιάννης Πλεμμένος,

ο Κυριάκος Καλαϊτζίδης, ο Χάρης Χοτζάκογλου και η Πέλλη Μάστορα. Ο τόμος περιλαμβάνει επίσης δύο εργαλεία υποδομής: ένα Ευρετήριο πρώτων στίχων στιχουργημάτων και βιβλιογραφία μελετών για τα φαναριώτικα στιχουργήματα.

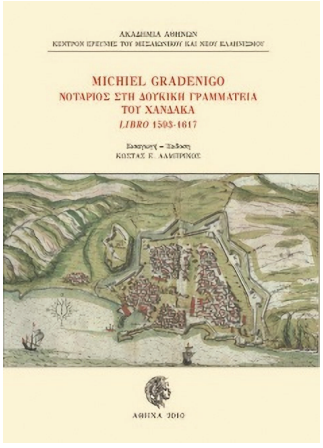
Αναστάσιος Γόρδιος, *Αλληλογραφία (1675-1728)*, έκδ. Χαρίτων Καρανάσιος – Ιωάννα Κόλια, Προλεγόμενα-σχόλια Χαρίτων Καρανάσιος, τόμοι Α΄-Β΄, Αθήνα 2011.

Στο δίτομο έργο γίνεται κριτική έκδοση των περίπου 700 επιστολών του ιερομονάχου Αναστασίου, βάσει του στέμματος των 34 ανευρεθέντων κωδίκων, ενώ προστίθεται και υπόμνημα πηγών. Η έκδοση περιλαμβάνει επίσης πραγματολογικό σχολιασμό των επιστολών, διεξοδική Εισαγωγή περί του Γορδίου και του έργου του καθώς και περί Επιστολογραφίας κατά την περίοδο του Νέου Ελληνισμού.

Δημήτρης Ζ. Σοφιανός, *Η ανέκδοτη φαναριώτικη ποιητική συλλογή του κώδικα 666 Μονής Μεγάλου Μετεώρου (ΙΗ΄ αιώνας). Στιχουργήματα αρ. 1-175*, Αθήνα 2011.

Τα φαναριώτικα στιχουργήματα αποτελούν έκφραση της αστικής κοινωνίας των μεγάλων κέντρων του Νέου Ελληνισμού. Εκδίδονται 175 στιχουργήματα (από τα οποία 147 άγνωστα) από τον κώδ. 666 της Ι. Μ. Μεταμορφώσεως Μετεώρων.

Michiel Gradenigo, *νοτάριος στη δουκική γραμματεία του Χάνδακα. Libro 1593-1617*, Εισαγωγή-έκδοση Κώστας Ε. Λαμπρινός, Αθήνα 2010.

Στον τόμο δημοσιεύεται το κατάστιχο (*libro*) των ποικιλότυπων νοταριακών πράξεων που συνέταξε κατά την περίοδο 1593-1613 ο νοτάριος-γραμματέας της δουκικής καγκελλαρίας του βενετικού Χάνδακα Michiel Gradenigo. Στα κεφάλαια της εκτενούς Εισαγωγής του τόμου φωτίζονται, βάσει των εν λόγω συμβολαιογραφικών εγγράφων αλλά και επιπρόσθετων πλούσιων μαρτυριών από το Κρατικό Αρχείο της Βενετίας, διάφορες πτυχές της διοικητι-

κής/γραφειοκρατικής, κοινωνικής και οικονομικής ζωής στην Κρήτη, τη μεγάλη βενετική κτήση της Ανατολικής Μεσογείου, και ιδίως στον Χάνδακα, που αποτελούσε την πολυπληθέστερη πόλη και το πολιτικό κέντρο του νησιού. Ειδικότερα, μεταξύ άλλων η προσοχή εστιάζεται στην οργάνωση, τις πολυάριθμες λειτουργίες και το προσωπικό της δουκικής γραμματείας, τα χαρακτηριστικά του κρατικού νοταριακού επαγγέλματος και τις διαφοροποιήσεις του από το επάγγελμα των ιδιωτών συμβολαιογράφων, τα συμφραζόμενα των ποικίλων νοταριακών τίτλων, τη σταδιοδρομία του Michiel Gradenigo στο περιβάλλον της καγκελλαρίας, τις πολυεπίπεδες σχέσεις μεταξύ των υπαλλήλων και τις δραστηριότητές τους στην πόλη και την ενδοχώρα της, την κοινωνική και οικονομική σύνθεση της συμβολαιογραφικής πελατείας, τις συναλλαγές ανάμεσα στους πελάτες.

Ευτυχία Δ. Λιάτα, *Το Ναύπλιο και η ενδοχώρα του από τον 17ο στον 18ο αιώνα. Οικιστικά μεγέθη και κατανομή της γης*, Αθήνα 2002.

Μανουήλ Χρυσολωράς, *Λόγος προς τον αυτοκράτορα Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγο*, εισαγ.-έκδ. Χρ. Γ. Πατρινέλης – Δ. Ζ. Σοφιανός, Αθήνα 2001.

Ανέκδοτα στιχουργήματα του θρησκευτικού θεάτρου του ΙΖ΄ αιώνα, έργα των Ορθοδόξων Χίων κληρικών Μιχ. Βεστάρχη, Ιρηγ. Κονταράτου, Γαβρ. Προσοψά, Έκδοση κριτική, εισαγωγή, σχόλια, ευρετήρια Μανούσος Ι. Μανούσακας και Βάλτερ Πούχνερ, Αθήνα 2000.

Ελένη Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη, *Τα ταξίδια του λόρδου Guilford στην Ανατολική Μεσόγειο*, Αθήνα 2000.

François Scouphos, *Ο Γραμματοφόρος (Le Courrier). Édition critique du recueil de ses lettres avec introduction, Commentaire et Répertoires par Manoussos Manousacas et avec la collaboration de Michel Lassithiotakis*, Αθήνα 1998.

Λεονάρδος Ντελλαπόρτας, *Ποιήματα* (1403/1411), Έκδοση κριτική, εισαγωγή, σχόλια, ευρετήρια Μανούσος Ι. Μανούσακας, Αθήνα 1995.

Γεώργιος Χούμνος, *Η Κοσμογέννησις. Ανέκδοτον στιχούργημα του ΙΕ΄ αιώνος. Έμμετρος παράφρασις της Γενέσεως και Εξόδου της Παλαιάς Διαθήκης,* εκδ. Γεώργιος Α. Μέγας, Αθήνα 1975.

Αρχείον Ψαρών 1821-1827, τ. Α΄*: 1821-1824*, έκδ. Βασίλης Β. Σφυρόερας, Αθήνα 1974.

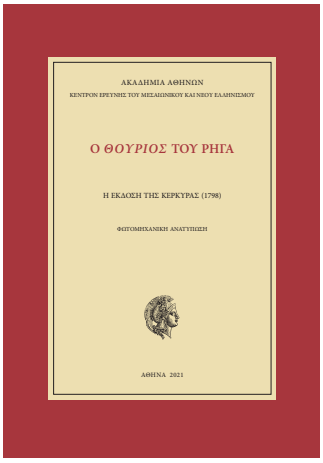
Αναστάσιος Κ. Ορλάνδος, με τη συνεργασία του Λέανδρου Βρανούση, *Τα χαράγματα του Παρθενώνος, ήτοι επιγραφαί χαραχθείσαι επί των κιόνων του Παρθενώνος κατά τους παλαιοχριστιανικούς και βυζαντινούς χρόνους*, Αθήνα 1973.

Αθανάσιος Ξοδίλος, *Η Εταιρεία των Φιλικών και τα πρώτα συμβάντα του 1821. Ανέκδοτα απομνημονεύματα, προκηρύξεις, γράμματα κ.ά. κείμενα*, εκδ. Λέανδρος Ι. Βρανούσης – Νέστωρ Καμαριανός, Αθήνα 1964.

Νικήτας Νηφάκης (1748-1818 περ.), *Μανιάτικα ιστορικά στιχουργήματα εκδιδόμενα εκ χειρογράφων κωδίκων*, προλεγόμενα – σημειώσεις Σωκράτης Β. Κουγέας, Αθήνα 1964.

Γ. ΔΡΑΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 2021

Κατά το 2021 και στο πλαίσιο του εορτασμού της 200ής επετείου της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, το ΚΕΜΝΕ, με τον τρέχοντα 14ο τόμο του περιοδικού του *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* (2021), ετοίμασε μεγάλο αφιέρωμα στο καταλυτικό για τις τύχες του Ελληνισμού ιστορικό αυτό γεγονός. Βασισμένα κατά κύριο λόγο σε άγνωστες πηγές (ελληνικές, οθωμανικές και δυτικοευρωπαϊκές), τα κείμενα του τόμου καλύπτουν μεγάλο φάσμα ζητημάτων, διευρύνοντας σημαντικά το γνωστικό πεδίο μας για τους προεπαναστατικούς και επαναστατικούς χρόνους. Μεταξύ άλλων, περιλαμβάνονται μελέτες για τις πνευματικές διεργασίες, την πολιτική κινητικότητα, τις πολεμικές επιχειρήσεις και τον αντίκτυπό τους στον Ελληνισμό, τις κοινωνικές ιδεολογίες, τις ατομικές και συλλογικές συμπεριφορές, την εμπλοκή του εκκλησιαστικού παράγοντα, τη θέση και τις δράσεις των Φαναριωτών, το φιλελληνικό κίνημα και την οπτική δυτικών περιηγητών, την πολυεπίπεδη οικονομική πραγματικότητα της περιόδου (οικονομικά του Αγώνα, καραβοκύρηδες και εμπόριο, δραστηριότητες επαγγελματιών, αγροτικό ζήτημα κ.ά.). Στον τόμο συμμετέχουν ιστορικοί και φιλόλογοι: Ελένη Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη (Ιόνιο Πανεπιστήμιο), Δέσποινα Βλάμη (ΚΕΜΝΕ), Χαρίτων Καρανάσιος (ΚΕΜΝΕ), Ηλίας Κολοβός (Πανεπιστήμιο Κρήτης), Φωκίων Κοτζαγεώργης (ΑΠΘ), Γιώργος Κουτζακιώτης (ΙΙΕ/ΕΙΕ), Σοφία Λαΐου (Ιόνιο Πανεπιστήμιο), Ίκαρος Μαντούβαλος (ΚΕΜΝΕ), Παναγιώτης Μιχαηλάρης (ΙΙΕ/ΕΙΕ), Δημήτρης Παπασταματίου (ΑΠΘ), Πέτρος Πιζάνιας (Ιόνιο Πανεπιστήμιο), Νικόλας Πίσσης (Freie Universität Βερολίνου), Αλεξάνδρα Σφοίνη (ΙΙΕ/ΕΙΕ), Ίλια Χατζηπαναγιώτη-Sangmeister (Πανεπιστήμιο Κύπρου).

Επίσης, το ΚΕΜΝΕ ανατύπωσε 3.000 αντίτυπα του *Θουρίου* του Ρήγα, της δεύτερης έκδοσης από τον Χριστόφορο Περρραιβό (Κέρκυρα 1798), εις ανάμνησιν της πρώτης έκδοσης της Βιέννης (1797), που περιελάμβανε ακριβώς 3.000 αντίτυπα.

Δεδομένου ότι η κινητικότητα και η εξωστρέφεια αποτελούν πλέον κύριες προτεραιότητες της Ακαδημίας Αθηνών, το ΚΕΜΝΕ προγραμματίζει κατά το ακαδημαικό έτος 2022-2023, σε συνεργασία με το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ), Πρόγραμμα Σεμιναριακών Διαλέξεων, με τη θεματική «Ιστορώντας τον Μεσαιωνικό και Νέο Ελληνισμό: Όψιμο Βυζάντιο – Βενετοκρατία – Τουρκοκρατία (1204-1821)». Συντονιστής και επιστημονικός υπεύθυνος του Προγράμματος από την πλευρά του ΚΕΜΝΕ ορίστηκε ο Διευθυντής Ερευνών και διδάσκων στο ΕΑΠ

Κωνσταντίνος Λαμπρινός, από κοινού με την καθηγήτρια του ΕΑΠ Αθανασία Μπάλτα, υπό την εποπτεία, από την πλευρά του ΚΕΜΝΕ, της Ακαδημαϊκού και Επόπτριας Χρύσας Μαλτέζου. Το Πρόγραμμα φιλοδοξεί να καλύψει πλείστες θεματικές παραμέτρους, σχετικές με τον μεσαιωνικό και νέο ελληνικό κόσμο (πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές, ιδεολογικές, πολιτιστικές κ.ά.).

Ο Χαρίτων Καρανάσιος δημοσίευσε τις παρακάτω μελέτες:

- «Το ανέκδοτο έργο του Καισαρίου Δαπόντε *Χριστιανών θυσία*», *Δώρα Σεμνά. Τιμητικός τόμος για την καθηγήτρια Μάρθα Καρπόζηλου*, επιμ. Ι. Πολέμης, Α. Μπρούζος, Α. Βογιατζόγλου, Δ. Σ. Γεωργακόπουλος, Θεσσαλονίκη 2021, 133-150.
- «Η πρόσληψη της Νέας Ιατρικής του John Brown στην προεπαναστατική Ελλάδα», *Παρελθόντος κατοπτρισμοί. Κείμενα προς τιμήν του καθηγητή Γεωργίου Π. Παπαγεωργίου*, επιστ. επιμ. Λ. Α. Φλιτούρης - Αγγελική Σπ. Μάρου, Αθήνα 2021, 313-336.
- «Δύο άγνωστα χειρόγραφα με επιστολές του Ευγενίου Γιαννούλη και του Αναστασίου Γορδίου», *Αρετήν την καλλίστην. Σύμμεικτα προς τιμήν Καλλιόπης (Κέλλυς) Α. Μπουρδάρα*, τ. Β΄, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2021, 1463-1478.
- «The professional patriarchal-principal copyist Michael Byzantios (ca. 1700)», *Travaux et Mémoires* 24/1: *Le livre manuscrit grec : écritures, matériaux, histoire. Actes du IXe Colloque international de Paléographie grecque Paris, 10-15 septembre 2018*, εκδ. Marie Cronier - Brigitte Mondrain, Παρίσι 2020, 557-574.

Στο πλαίσιο του εορτασμού της 200ής επετείου της Επανάστασης, ο ίδιος πραγματοποίησε διαδικτυακές διαλέξεις-εισηγήσεις σχετικά με την Παιδεία του Νέου Ελληνισμού καθώς και τον Νεοελληνικό Διαφωτισμό, σε σειρά εκδηλώσεων του Πανεπιστημίου Κύπρου και της Εταιρείας Δυτικομακεδονικών Μελετών, ενώ συμμετείχε στη σειρά ραδιοφωνικού σταθμού με τίτλο *Ύμνος εις την Ελευθερίαν*, με επιμέλεια του Β. Παναγιωτόπουλου.

Ο Κωνσταντίνος Λαμπρινός παρέδωσε προς έκδοση τις παρακάτω μελέτες:

- «Dal ceto rurale alla classe nobiliare: ambizioni e aspettative della famiglia cretese Varucha Makrimalli (sec. XVII)», στον τόμο: Εις μνήμην του καθηγητή Κωνσταντίνου Ντόκου.
- «Διεργασίες στον κοινωνικό ιστό του Χάνδακα κατά την εποχή του Κρητικού Πολέμου», *Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου: Κρητικός Πόλεμος (1645-1669). Άγνωστες Πτυχές (Ηράκλειο, 1-3 Νοεμβρίου 2019*).
- «Συλλογική έκφραση και βενετική πολιτική στην Κορώνη: προσεγγίζοντας τον θεσμό των *vetrani-γερόντων* στα χωριά της περιοχής (14ος αι.)», *Πρακτικά του Διεθνούς Επιστημονικό Συνεδρίου: Φράγκοι και Βενετοί στη Μεσσηνία. Διερευνώντας το δυτικό παρελθόν της Πελοποννήσου (Καλαμάτα, 7-9 Ιουνίου 2019)*.

Επίσης, ο ίδιος έχει αναλάβει τον συντονισμό και την επιστημονική επιμέλεια συλλογικού έργου, που θα πραγματοποιηθεί στο ΚΕΜΝΕ, με θέμα *Δυτικές κυριαρχίες στον ελληνικό χώρο (13ος-18ος αι.). Ζητήματα των πηγών*. Πρόκειται για συλλογικό τόμο, στον οποίο συμμετέχουν 30 γνωστοί επιστήμονες, ειδικοί στη μελέτη της ιστορίας περιοχών υπό κυριαρχία Φράγκων και Βενετών μετά την Δ΄ Σταυροφορία (1204), όπως Κρήτη, Κύπρος, Πελοπόννησος, Επτάνησα κ.ά. Επιδίωξη του έργου είναι να συμβάλει στη μεθοδολογική προσέγγιση του ογκώδους αρχειακού υλικού της μακραίωνης αυτής περιόδου (λατινικές, ιταλικές και ελληνικές πηγές).

Τέλος, ο ίδιος ορίστηκε από το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων μέλος της πενταμελούς Εποπτικής Επιτροπής του Ελληνικού Ινστιτούτου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας, του μόνου επιστημονικού ιδρύματος που διαθέτει η χώρα στο εξωτερικό. Το συλλογικό αυτό όργανο, με έδρα το Υπουργείο Εξωτερικών, εποπτεύει το εν λόγω ίδρυμα και αποσκοπεί στη διασφάλιση της κατά το δυνατόν αποτελεσματικότερης λειτουργίας του.

Η Δέσποινα Βλάμη παρέδωσε προς έκδοση την παρακάτω μελέτη:

- «Πόλεμος και Επιχειρήσεις: οι αδελφοί Μπουντούρη και η οικονομία της Επανάστασης στην Ύδρα κατά τον 19ο αιώνα», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 14 (2021).

Η Αναστασία Κοντογιαννοπούλου παρέδωσε προς έκδοση τις παρακάτω μελέτες:

- «Όψεις της κοινωνικής οργάνωσης και των λειτουργιών του βυζαντινού *δήμου*: η μαρτυρία των αφηγηματικών πηγών (13ος-15ος αι.)», *Πρακτικά Επιστημονικής Συνάντησης με θέμα «Κοινωνικά προφίλ και κοινωνικές ομάδες: αντιλήψεις περί κοινωνικής θέσης στο Βυζάντιο»* (Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών, 19 Δεκεμβρίου 2014).
- «Eōa / Anatolē, Anatolikoi. Notional Approach of the Terms through Byzantine Literary Sources», *Πρακτικά Διεθνούς Ημερίδας με θέμα: Η προσωπογραφία της θεματικής διοίκησης: παλαιές και νέες μαρτυρίες για το Οψίκιο, τους Ανατολικούς και τους Κιβυρραιώτες* (Ακαδημία Αθηνών, 19 Ιουνίου 2015).
- «Πόλεις και πολιτική αντιπαράθεση στο Βυζάντιο τον 14ο αιώνα», *Πρακτικά διεθνούς επιστημονικού συμποσίου προς τιμήν του ομότιμου καθηγητή Γεωργίου Βελένη*, Θεσσαλονίκη 4-7/10/2017.
- «Autonomy, Apostasy and the Administration of Macedonia and Thrace in the Palaiologan Period (Mid-14th – Mid-15th Century», *Travaux et Mémoires* (2021).

Η ίδια συμμετείχε ως προσκεκλημένη ομιλήτρια στο «Διεπιστημονικό Μεταπτυχιακό Σεμινάριο "Νίκος Οικονομίδης" 2020-2021» του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών (24 Φεβρουαρίου 2021). Συμμετείχε, επίσης, στην παρουσίαση του βιβλίου *Famagusta,* vol. II: *History and Society*,

εκδ. Gilles Grivaud, Angel Nicolaou-Konnari, Chris Schabel, Brepols 2020 (École française d'Athènes, 20 Μαΐου 2021).

Ο Ίκαρος Μαντούβαλος παρέδωσε προς έκδοση την παρακάτω μελέτη: «Ο θάνατος στα χρόνια της Επανάστασης μέσα από τις αφηγήσεις του Anton Prokesch», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά*, 14 (2021).

Επίσης, δημοσιεύθηκε η μελέτη του: «Οι Έλληνες του εξωτερικού στον αστερισμό του μεγαλοϊδεατισμού (β΄ μισό του 19ου αι.): Ο Παύλος Χαρίσης, «η Χάρις» και η έννοια του ελληνισμού στη σκέψη του», Αναστασία Παπαδία-Λάλα, Μαρία Ευθυμίου, Π. Κονόρτας, Δ. Μ. Κοντογεώργης, Κατερίνα Κωνσταντινίδου, Ίκαρος Μαντούβαλος, Βάσω Σειρηνίδου (επιμ.), *Ο Νέος Ελληνισμός. Οι κόσμοι του και ο κόσμος*, Αθήνα 2021, 315-331.

Ο ίδιος συμμετείχε ως ομιλητής σε δύο διεθνή συνέδρια με θέμα την Ελληνική Επανάσταση:

Α. «Το παρόν και το παρελθόν μέσα από τα μάτια του Anton Prokesch (von Osten). Ένας αξιωματικός του ναυτικού στα χρόνια της Επανάστασης». Ανακοίνωση στο διεθνές συνέδριο «Εθνικά κινήματα και Φιλελληνισμός» (5.2.2021).

Β. «Οδεύοντας προς το 1821. Οι κόσμοι των παροίκων στα ευρωπαϊκά περιβάλλοντα και τα εμπορικά τους δίκτυα στον χώρο των Βαλκανίων και της Ανατολικής Μεσογείου (18ος αι. -αρχές 19ου αι.)». Ανακοίνωση στο διεθνές συνέδριο «Η γνωστή-άγνωστη Επανάσταση. Μια παράδοση ανταρσίας» (10.12.2021)

Δ. ΚΥΡΙΟΙ ΣΚΟΠΟΙ ΣΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

Οι ερευνητές του ΚΕΜΝΕ συνεχίζουν το συλλογικό Πρόγραμμα «Κοινωνική και πνευματική κινητικότητα του Νέου Ελληνισμού. Διαδρομές προσώπων, ιδεών, αγαθών (1204-1821)», που αποφέρει αξιόλογους καρπούς μέσα από τα παρακάτω επιμέρους Προγράμματα:

1. ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ: ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ-ΔΙΟΙΚΗΣΗ-ΚΟΙΝΩΝΙΑ (13ος-15ος αι.)

Υπεύθυνη: Αναστασία Κοντογιαννοπούλου

Σκοπό του προγράμματος αποτελεί η συστηματική μελέτη των πόλεων κατά την υστεροβυζαντινή περίοδο (13ος-15ος αι.). Μεταξύ των επιμέρους θεμάτων που μελετώνται συμπεριλαμβάνονται οι πολιτικοί και διοικητικοί θεσμοί, όπως και οι κοινωνικές δομές των αστικών κέντρων (κοινωνικά σώματα, συλλογικότητες κ.ά.) στην εξελικτική τους πορεία. Επιπλέον, εξετάζονται οι οικονομι-

κές δομές των πόλεων, ο ρόλος τους ως παραγωγικών και εμπορικών κέντρων και οι σχέσεις τους με την αγροτική τους περιφέρεια.

Στο πλαίσιο του προγράμματος έχουν εκδοθεί οι παρακάτω αυτοτελείς τόμοι και μελέτες (πρόσφατα δημοσιεύματα):

Αναστασια Κοντογιαννοπουλου (επιμ.), *Πόλεις και εξουσία στο Βυζάντιο κατά την εποχή των Παλαιολόγων (1261-1453)*, ΚΕΜΝΕ, Αθήνα 2018.

- *Τοπικά συμβούλια στις βυζαντινές πόλεις. Παράδοση και εξέλιξη (13ος-15ος αι.)*, ΚΕΜΝΕ, Αθήνα 2015.
- «Οι *δέσποινες* των Παλαιολόγων και η αυλή της Θεσσαλονίκης», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 13 (2019), 45-67.
- «Η περιφερειακή διοίκηση του Βυζαντίου κατά τον 13ο και 14ο αιώνα: Η περίπτωση της Δυτικής Μακεδονίας», *Πρακτικά Γ΄ Συνεδρίου Τοπικής Ιστορίας Η Κοζάνη και η περιοχή της από τους Βυζαντινούς στους Νεότερους Χρόνους, Κοζάνη 7-9 Δεκεμβρίου 2018*, Κοζάνη 2019, 51-62.
- «Μεταξύ Κωνσταντινούπολης και Θεσσαλονίκης: Διοικητική και κοινωνική οργάνωση στις Σέρρες (1261-1383)», *Πόλεις και εξουσία στο Βυζάντιο κατά την εποχή των Παλαιολόγων (1261-1453)*, επιμ. Αναστασία Κοντογιαννοπούλου, ΚΕΜΝΕ, Αθήνα 2018, 121-160.
- «Εσωτερικές μεταναστεύσεις στο ύστερο Βυζάντιο (μέσα 13ου - τέλη 14ου αι.)», *Βυζαντινά Σύμμεικτα* 27 (2017), 211-238.
- «Η έννοια του *κοινοῦ* στο Χρονικό του Μορέως και στο Χρονικό των Τόκκων (14ος-15ος αι.)», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 12 (2016), 133-145.
- «Formes d'organisation collective dans les villes byzantines: questions de terminologie (7e-12e s.)», *Revue des Etudes Byzantines* 72 (2014), 235-248.
- «Κοινωνική διαστρωμάτωση στις βυζαντινές πόλεις (11ος-15ος αι.). Η περίπτωση των *καστρηνών*», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 11 (2014), 9-28.
- «The Notion of "demos" and its Role in Byzantium during the Last Centuries (13th-15th c.)», *Βυζαντινά Σύμμεικτα* 22 (2012), 101-124.

2. Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΒΕΝΕΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΜΕ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Υπεύθυνος: Κωνσταντίνος Λαμπρινός

Αντικείμενο του προγράμματος αποτελεί η ιστορική διαδρομή των βενετικών περιοχών του ελληνικού χώρου και ιδίως οι κοινωνικές πραγματικότητές τους, σε συνάφεια με τις πολιτικές, ιδεολογικές, οικονομικές, εκκλησιαστικές, εστιάζοντας εντονότερα στην περίπτωση της Κρήτης. Στα ερευνητικά *desiderata* του Προγράμματος συγκαταλέγονται η συγκρότηση, εξέλιξη και πολιτικο-κοινωνική λειτουργία της ηγετικής τάξης, η πορεία, η νομικο-κοινωνική υπόσταση

και οι διεκδικήσεις του μεσαίου στρώματος, η προσωπογραφία, οι κοινωνικές συγκλίσεις και αντιπαλότητες, η οργάνωση και ο ρόλος του γραφειοκρατικού μηχανισμού, οι κοινωνικές ιεραρχίες και οι πολιτικές λειτουργίες της υπαίθρου, ο πολιτικο-κοινωνικός ρόλος των νοταρίων, οι σχέσεις του κράτους με την εκκλησία, η κατάσταση των λατινικών επισκοπών και ο ρόλος τους στην τοπική κοινωνικο-οικονομική ζωή, οι σχέσεις Καθολικών-Ορθοδόξων, η κοινωνική θέση και οι δράσεις των γυναικών, οι ιδεολογίες και οι συμπεριφορές κ.ά.

Στο πλαίσιο του προγράμματος έχουν εκδοθεί οι παρακάτω αυτοτελείς τόμοι και μελέτες (πρόσφατα δημοσιεύματα):

Κώστας Ε. Λαμπρινός (επιμ.), *Κοινωνίες της υπαίθρου στην ελληνοβενετική Ανατολή (13ος-18ος αι.)*, ΚΕΜΝΕ, Αθήνα 2018.

– *Οι cittadini στη βενετική Κρήτη. Κοινωνικο-πολιτική και γραφειοκρατική εξέλιξη (15ος-17ος αι.)*, ΚΕΜΝΕ, Αθήνα 2015.

Michiel Gradenigo, νοτάριος στη δουκική γραμματεία του Χάνδακα, Libro 1593-1617, Εισαγωγή-έκδοση Κώστας Ε. Λαμπρινός, ΚΕΜΝΕ, Αθήνα 2010.

Κώστας Ε. Λαμπρινός «Social preeminence, power and prestige: nobles versus nobles in Venetian Crete (16th-17th cent.), *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 13 (2019), 159-178.

– «Ricchezza e potere nell' isola di Tinos: la famiglia Scutari nel XVI secolo», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 12 (2016), 161-184.
– «Tra Creta e Costantinopoli: l' interprete e mercante Nicolò Zucco (XVI-XVII sec.)», *Θησαυρίσματα* 45 (2015), 261-272.
– «Rivendicando identità e poteri. Il ceto cittadinesco negli organi collettivi di Famagosta e Kyrenia (XVI sec.)», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 11 (2014), 29-48.
– «Identity and socio-economic mobility in Venetian Crete: the evolution of a citizen family (sixteenth century)», *Mediterranean Historical Review* 29/1 (2014), 57-70.
– «Gli archontoromei nella Creta veneziana. Un gruppo privilegiato e la sua evoluzione nel XVI e XVII secolo», *Mediterranea. Ricerche storiche* 27 (2013), 149-160.
– «La condizione giuridica e sociale della donna patrizia nella Creta veneziana (sec. XVI-XVII)», *Spazi, poteri, diritti delle donne a Venezia in età moderna*, επιμ. Anna Bellavitis, Nadia Maria Filippini, Tiziana Plebani, Βερόνα 2012, 89-97.

3. ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΟ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ, 17ος-19ος αι.

Υπεύθυνη: Δέσποινα Βλάμη

Το πρόγραμμα αποβλέπει στην καταλογογράφηση, μελέτη και επιστημονική αξιοποίηση τμήματος των αρχείων State Papers-Turkey και Levant Company, που βρίσκονται στα National Archives του Λονδίνου. Το υλικό απόκειται στο ΚΕΜΝΕ σε μικροταινίες, καθώς και σε ψηφιοποιημένη μορφή. Περιλαμβάνει διπλωματική αλληλογραφία της πρεσβείας της Αγγλίας στην Κωνσταντινούπολη (16ος-18ος αι.) καθώς και αλληλογραφία των απεσταλμένων της Levant Company βρετανών προξένων από διάφορα λιμάνια της Ανατολικής Μεσογείου (18ος-19ος αι.). Η αλληλογραφία περιέχει σημαντικές πληροφορίες για τις πολιτικές εξελίξεις και την οικονομική και κοινωνική ζωή στην Ανατολική Μεσόγειο από τον 17ο έως τον 19ο αιώνα.

Στο πλαίσιο του προγράμματος έχουν εκδοθεί οι παρακάτω αυτοτελείς τόμοι και μελέτες (πρόσφατα δημοσιεύματα):

Δέσποινα Βλάμη, *Επιχειρηματικότητα και προστασία στο εμπόριο της Ανατολής, 1798-1825. Η βρετανική Levant Company και ένας ελληνικός 'δούρειος ίππος'*, ΚΕΜΝΕ, Αθήνα 2017.

- *Trading with the Ottomans: The Levant Company in the Middle East*, εκδ. Tauris, Λονδίνο 2014.
- «Building Trust Relations in Business. The De Vogel-Cardamici association in Amsterdam and Izmir and an eighteenth-century Dutch Masterclass on trading", *Rives méditerranéennes* 59 (2019), 47-70.
- «Δεσμοί αγάπης και πνευματικές συγγένειες. Η οικογένεια Παναγιώτη Πάλλη στο Λιβόρνο (αρχές 19ου αι.)», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 13 (2019), 245-275.
- «Levant Company», λήμμα στην Encyclopaedia of Islam, 3η έκδοση, fascicle 2018-6 (εκδ. Kate Fleet), εκδ. Brill Publishers, Λέιντεν, Οκτώβριος 2018.
- «Εμπόριο και Διπλωματία στην ανατολική Μεσόγειο ως πεδίο σύγκλισης των Νεοελληνικών και Οθωμανικών Σπουδών», Όλγα Κατσιαρδή-Hering – Βάσω Σειρηνίδου (επιμ.), *Νεοελληνική Ιστορία και Οθωμανικές Σπουδές. Μια απόπειρα χαρτογράφησης. Πρακτικά Επιστημονικής Συνάντησης (8 Απριλίου 2016)*, [Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Τομέας Ιστορίας, ΕΚΠΑ], Αθήνα 2017, 127-135.
- «Έλληνες ναυτικοί στο λιμάνι του Λονδίνου: μια παρ' ολίγον ανταρσία, ένας πόλεμος και ο Λόρδος Λίβερπουλ», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 11 (2014), 201-219.
- «Γυναίκες στο κοινωνικό και επαγγελματικό περιβάλλον των εμπόρων πρα-

κτόρων της Levant Company στην Ανατολή. Γάμος-Συγγένεια-Επιχειρήσεις (18ος-19ος αι.)», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 10 (2012), 73-101.
– «Corporate Identity and Entrepreneurial Initiative: the Levant Company in the Eighteenth and Nineteenth Centuries», *The Journal of European Economic History* 39/1 (2010), 67-99.
– «Το υλικό περιβάλλον και ο οικιακός χώρος ενός Άγγλου εμπόρου στη Θεσσαλονίκη στα τέλη του 18ου με αρχές του 19ου αιώνα», *Μνήμων* 30 (2009), 61-105.

4. ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Υπεύθυνος: Χαρίτων Καρανάσιος

Αντικείμενο του προγράμματος είναι η κριτική και σχολιασμένη έκδοση φιλολογικών, φιλοσοφικών και επιστημονικών έργων των λογίων του Νέου Ελληνισμού, η παλαιογραφική έρευνα κατά την ίδια περίοδο, καθώς επίσης και η κίνηση ιδεών.

Στο πλαίσιο του προγράμματος έχουν εκδοθεί οι παρακάτω αυτοτελείς τόμοι και μελέτες (πρόσφατα δημοσιεύματα):

Χαρίτων Καρανάσιος (επιμ.) *Ευγένιος Βούλγαρης, Ο homo universalis του Νέου Ελληνισμού, 300 χρόνια από τη γέννησή του (1716-2016)*, [ΚΕΜΝΕ – Ι. Μ. Μ. Βατοπαιδίου], Αθήνα 2018.

Χαρίτων Καρανάσιος κ.ά. (επιμ.) *Φαναριώτικα και αστικά στιχουργήματα στην εποχή του νεοελληνικού Διαφωτισμού*, [ΚΕΜΝΕ, Πανεπιστήμιο Κύπρου, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών], Αθήνα 2013.

Αναστάσιος Γόρδιος, Αλληλογραφία (1675-1728), έκδ. Χαρίτων Καρανάσιος – Ιωάννα Κόλια, Προλεγόμενα-σχόλια Χαρίτων Καρανάσιος, τ. Α′-Β′, ΚΕΜΝΕ, Αθήνα 2011.

Χαρίτων Καρανάσιος, «Griechische Handschriften rumänischer Sammlungen: Die Handschriften des Orthodoxen Patriarchats von Rumänien», Chr. Brockmann, D. Deckers, D. Harlfinger, St. Valente, (εκδ.), *Griechisch-byzantinische Handschriftenforschung. Traditionen, Entwicklungen, neue Wege*, Βερολίνο – Βοστώνη 2020, 71-80, (πίν.) 727-729.
– «L'édition de textes philosophiques et philologiques post-byzantins», *Texte et contexte. Méthodes et outils de l'édition critique de quelques manuscrits arabes, grecs, italiens et latins*, επιμ. Irini Tsamadou-Jacoberger – Isavella Stamatiadou, [Presses universitaires de Strasbourg], Στρασβούργο 2019, 13-26.
– «Η τυπολογία του έλληνα δασκάλου κατά τους 16ο-19ο αιώνες. Μια προσέγγιση», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 13 (2019), 203-220.

- «Άτυποι μηχανισμοί ελέγχου ιδεών από τον παραδοσιακό λόγο: Η περίπτωση Ανθρακίτη και Βούλγαρη», *Έλεγχος ιδεών και Λογοκρισία από τις απαρχές της ελληνικής τυπογραφίας μέχρι το Σύνταγμα του 1844,* [Πρακτικά Συνεδρίου, Λευκωσία 18-20.11.2015], επιμ. Ίλια Χατζηπαναγιώτη-Sangmeister κ.ά., Αθήνα 2018, 217-237.
- «Τα αυτόγραφα του Ευγενίου Βούλγαρη στην Εθνικὴ Βιβλιοθήκη της Ελλάδος», στο: *Ευγένιος Βούλγαρης, ο ύπατος των φιλοσόφων*, επιμ. Ελένη Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη, [Αναγνωστικὴ Εταιρεία Κέρκυρας], Κέρκυρα 2018, 143-172.
- «Η ‘προαγωγός’ Επιτομή της ‘δυσαντήτου’ Λογικής του Βούλγαρη από τον Ματθαίο μοναχό Γανοχωρίτη», *Η πνευματική κίνηση στα Ιωάννινα τον 18ο αι. και η παρουσία του Ευγενίου Βούλγαρη,* [Πρακτικά Β΄ Πανηπειρωτικού Συνεδρίου], επιμ. Κ. Θ. Πέτσιος, Ιωάννινα 2018, 321-341.
- «Το άγνωστο έργο του Καισαρίου Δαπόντε ‘Βρύσις λογική’ (1778): Επιστολαί εκ της φυλακής και κατά των Κολυβάδων», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 12 (2016), 255-388.

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΝΕΩΤΕΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ (ΚΕΙΝΕ)

Η ιδέα της ίδρυσης ερευνητικού κέντρου της ιστορίας του νεωτέρου Ελληνισμού προήλθε από ένα βυζαντινολόγο, τον Ακαδημαϊκό Κωνσταντίνο Άμαντο (1874-1960), ο οποίος πίστευε ότι η νεώτερη ελληνική ιστορία, ιδίως μετά το 1821, προσέκρουε σε ελλείψεις τεκημηρίωσης. Στο πλαίσιο αυτό εισηγήθηκε στην Ακαδημία Αθηνών, τον Απρίλιο του 1944, τη σύσταση ενός Ιστορικού Αρχείου Νεωτέρου Ελληνισμού (ΙΑΝΕ). Η πρότασή του έγινε δεκτή από την Ακαδημία τον Ιούνιο του 1944 και εν συνεχεία επικυρώθηκε από το υπουργείο Παιδείας τον Ιούλιο του 1945. Το ΙΑΝΕ λειτούργησε όμως μόλις το Σεπτέμβριο του 1957 λόγω οικονομικών δυσκολιών. Η περιγραφή της αποστολής του ΙΑΝΕ αντανακλούσε και την ειδικότητα και, συνεπώς, τα ερευνητικά ενδιαφέροντα του Άμαντου καθώς αυτή περιγράφηκε ως η μελέτη της ιστορίας του νεωτέρου ελληνισμού και οι σχέσεις του με τους γειτονικούς λαούς από το 13ο αιώνα και εξής. Καθώς όμως έγινε κατανοητό ότι επρόκειτο για πεδίο ευρύτερο της ιστορίας του νεωτέρου ελληνισμού, τα όρια της εντολής του ΙΑΝΕ περιορίστηκαν στην περίοδο από το 1821 και εξής. Ο πρώτος διευθυντής του ΙΑΝΕ, Γεώργιος Κόλλιας, υπηρέτησε για μία τετραετία (1957-1961) αλλά το Κέντρο στερείτο προσωπικού και μέσων. Αναπτύχθηκε βαθμιαία κατά τη μακρά θητεία του δεύτερου διευθυντή του, Γεώργιου Πρεβελάκη (1962-1980), οπότε και μετατράπηκε, το 1966, σε Κέντρο Έρευνας Ιστορίας Νεώτερου Ελληνισμού (ΚΕΙΝΕ), απέκτησε μόνιμο ερευνητικό προσωπικό, από το 1970 και εξής, και ανέπτυξε προγράμματα πρόσκτησης και έκδοσης πηγών.

Η ιστορία της πρώτης τριακονταετίας του Κέντρου έχει καταγραφεί συνοπτικά από τον Ελευθέριο Πρεβελάκη στο βιβλίο:

Ελευθέριος Πρεβελάκης, *Το Κέντρον Ερεύνης της Ιστορίας του Νεωτέρου Ελληνισμού*, Αθήνα 1985

Αρχειακές συλλογές

Το ΚΕΙΝΕ απέκτησε εκτεταμένες σειρές, βρετανικών, γαλλικών, αμερικανικών και αυστριακών διπλωματικών εγγράφων που καλύπτουν μακρές περιόδους του 19ου και του 20ού αιώνα.

- Βρετανικά Αρχεία:
  - Αρχεία Colonial Office
  - Αρχεία Foreign Office, Πολιτική και Προξενική αλληλογραφία
  - Αρχεία Special Operations Executive (Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος)
  - Αρχεία War Office (Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος)
- Γαλλικά Αρχεία:
  - Αρχεία Υπουργείου Εξωτερικών, Πολιτική και προξενική αλληλογραφία
- Αρχεία Υπουργείου Εξωτερικών Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, Πολιτική και προξενική αλληλογραφία
- Αρχεία υπουργείου Εξωτερικών Αυστρίας και, εν συνεχεία, Αυστρο-ουγγαρίας, Πολιτική Αλληλογραφία
- Αρχεία του Άξονα της περιόδου Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου:
  - German Seized Records
  - Italian Seized Records

Στο Κέντρο απόκεινται επίσης πολύτιμες συλλογές χειρογράφων:

- Αρχείο Ελληνικής Κοινότητας Αλεξάνδρειας
- Διονυσίου Σολωμού
- Συλλογή Νικολάου Μάντζαρου Χαλκιόπουλου
- Αρχείο Ηλία Ζερβού-Ιακωβάτου
- Αρχείο Αριστομένη Προβελέγγιου
- Ενθυμήματα Παναγή Σκουζέ
- «Βίος του Νικηταρά» σε ιδιόγραφο Γεωργίου Τερτσέτη
- Επιστολές Theophil Hansen προς Ernst Ziller
- Αρχείο οικογένειας Ρίζου Ραγκαβή
- Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη
- Αρχείο Νικολάου Χατζίσκου
- Έγγραφα Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως

Εκδόσεις Πηγών

Στο πλαίσιο της αντίληψης που επικρατούσε έως το τέλος του 20ου αιώνα ότι το ελληνικό κράτος στερείτο αξιόλογων αρχειακών φορέων και κέντρων τεκμηρίωσης, το ΚΕΙΝΕ πραγματοποίησε με την πάροδο των δεκαετιών εκδόσεις πηγών μεγάλης σημασίας για την ελληνική ιστοριογραφία:

Η Κρητική Επανάστασις 1866-1869. Εκθέσεις των εν Κρήτη Προξένων της Ελλάδος, Ελευθερίου Πρεβελέκη και Βασιλικής Πλαγιαννάκου Μπεκιάρη, τόμος Α΄, Απρίλιος 1866-Ιούλιος 1867, Αθήνα 1967, τόμος Β΄, Αύγουστος 1867-Δεκέμβριος 1868, Αθήνα 1970

- Επιτομές εγγράφων του Βρετανικού Υπουργείου Εξωτερικών. Γενική Αλληλογραφία / Ελλάς:
  - Τόμος Α′, Φάκελοι 1-34, έγγραφα των ετών 1827-1832, επιμέλεια Ελευθερίου Πρεβελάκη και Φιλίππου Γλύτση, Αθήνα 1970
  - Τόμος Β′, Φάκελοι 35-56, έγγραφα των ετών 1833-1835, επιμέλεια Φιλίππου Γλύτση-Χρήστου Λούκου-Ελένης Μπελιά, Αθήνα 1979
  - Τόμος Γ′, Φάκελοι 57-74, έγγραφα των ετών 1836-1837, επιμέλεια Φιλίππου Γλύτση-Χρήστου Λούκου-Ελένης Μπελιά, Αθήνα 1987
  - Τόμος Δ′, Φάκελοι 75-94, έγγραφα των ετών 1838-1839, επιμέλεια Φιλίππου Γλύτση-Χρήστου Λούκου-Ελένης Μπελιά, Αθήνα 1998
  - Τόμος Ε′, Φάκελοι 95-117, έγγραφα των ετών 1840-1841, επιμέλεια Φίλιππου Γλύτση-Εύης Καρούζου-Χρήστου Λούκου, Αθήνα 2006
- Χρονολόγιο Β′ Παγκοσμίου Πολέμου από τα έγγραφα του Βρετανικού Υπουργείου Εξωτερικών:
  - Τόμος Α′ 1940-1943, επιμέλεια Μαρίας Σπηλιωτοπούλου και Προκόπη Παπαστράτη, Αθήνα 2002
  - Τόμος Β′ 1944, επιμέλεια Μαρίας Σπηλιωτοπούλου, Αθήνα 2004
- Χρονολόγιο Β′ Παγκοσμίου Πολέμου από τα έγγραφα Αμερικανικών Υπηρεσιών, επιμέλεια Σωτήρη Ριζά, Αθήνα 2004

Η Ήπειρος, ο Αλή Πασάς και η Ελληνική Επανάσταση-Προξενικές εκθέσεις του William Meyer, επιμέλεια Ελευθερίου Πρεβελάκη και Κάλλιας Καλλιατάκη Μερτικοπούλου, τόμος Α′, 1819-1821, Αθήνα 1996

Η Ήπειρος, ο Αλή Πασάς και η Ελληνική Επανάσταση-Προξενικές εκθέσεις του William Meyer, επιμέλεια Κάλλια Καλλιατάκη Μερτικοπούλου, τόμος Β′, 1822, Αθήνα 1996

Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη, Τόμος Α′, επιμέλεια Βασιλικής Πλαγιαννάκου Μπεκιάρη-Αριστείδη Στεργέλλη, Αθήνα 1996

Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη, Τόμος Β′, Επιτομές Εγγράφων, επιμέλεια Αριστείδη Στεργέλλη, Αθήνα 2002

Αλέξανδρου Ρίζου Ραγκαβή Χειρόγραφος Κώδιξ αρ. 35. Από το Αρχείο της Οικογένειας Ραγκαβή, επιμέλεια Ελευθερίου Σουλογιάννη και Ιφιγένειας Μποτουροπούλου, Αθήνα 1997

Correspondence between the Foreign Office and the British Embassy and Consulates in the Ottoman Empire, 78/97-221. A Descriptive List, τόμος Α′, επιμέλεια Ελευθερίου Πρεβελάκη και Ελένης Γαρδίκα Κατσιαδάκη, Αθήνα 2003

Correspondence between the Foreign Office and the British Embassy and Consulates in the Ottoman Empire, 78/97-221. A Descriptive List, τόμος Β′, επιμέλεια Ελευθερίου Πρεβελάκη και Ελένης Γαρδίκα Κατσιαδάκη, Αθήνα 2005

Αρχείο Αλεξάνδρου Λυκούργου (1827-1875) Αρχιεπισκόπου Σύρου και Τήνου, τόμος Α′, επιμέλεια Ελισάβετ Κοντογιώργη - Φωτεινής Ασημακοπούλου, Αθήνα 2014

Βαθμιαία, και καθώς δημιουργήθηκαν σταδιακά αξιόλογοι δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς, το Κέντρο αξιοποίησε τις ψηφιακές τεχνολογίες και διαμόρφωσε νέα προγράμματα.

Παράλληλα, το Κέντρο προχώρησε και στην έκδοση μονογραφιών:

Αικατερίνη Μπρέγιαννη, Νεοελληνικό νόμισμα. Κράτος και ιδεολογία από την Επανάσταση στο Μεσοπόλεμο, Αθήνα 2011.

Το βιβλίο ασχολείται με το ιστορικό των κοπών νομισμάτων και τις νομισματικές αναπαραστάσεις ως ιδεολογικές, πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικές και πολιτισμικές αποτυπώσεις

Σωτήρης Ριζάς, Το Γραφείο Στρατηγικών Υπηρεσιών (Office of Strategic Services) στην Κατεχόμενη Ελλάδα 1943-1944, Αθήνα 2012.

Το βιβλίο εξετάζει το επιχειρησιακό και πολιτικό σκέλος της δράσης του OSS στην κατεχόμενη Ελλάδα και την εντάσσει στο ευρύτερο πλαίσιο της αρχόμενης ανάμιξης του αμερικανικού παράγοντα στη Βαλκανική και τη Μεσόγειο κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Ελευθέριος Πρεβελάκης, Η Μεταπολιτευτική Επανάσταση στην Κρήτη (1895-1896), Αθήνα 2014.

Πρόκειται για την έκδοση χειρογράφου του Ελευθερίου Πρεβελέκη στο οποίο εξιστορεί εξελίξεις της λεγόμενης Μεταπολιτευτικής Επανάστασης στην Κρήτη το 1895-96.

Evi Karouzou, Les Jardins de la Mediterrannee. Agriculture et societe dans la Grece du sud 1860-1910, Αθήνα 2014.

Το βιβλίο ασχολείται με τις κηπευτικές καλλιέργειες στη επαρχία Άργους κατά την πεντηκονταετία 1860-1910. Εξετάζει τις δυνατότητές τους, τη συμβολή τους στην προοπτική ανάπτυξης της γεωργίας και την επίδρασή τους στις δημογραφικές τάσεις.

Αικατερίνη Μπρέγιαννη, Ιόνιο Κράτος 1814-1864. Θεσμοί και κοινωνική διάρθρωση, Αθήνα 2017.

Το βιβλίο εντάσσει τη θεσμική διάρθρωση του Ιονίου Κράτους στο πλαίσιο των δομών της Βρετανικής Αυτοκρατορίας και διερευνά τις συνέχειες σε σχέση με την περίοδο της ενετικής κυριαρχίας καθώς και την επίδραση των θεσμών του προτεκτοράτου στη διαμόρφωση τοπικών κοινωνικών ταυτοτήτων.

Εύη Καρούζου, Εθνικές Γαίες, Εθνικά Δάνεια και Εθνική Κυριαρχία, Αθήνα 2018.

Το βιβλίο ασχολείται με την επίδραση της βρετανικής διπλωματίας στο ζήτημα της αξιοποίησης των εθνικών γαιών κατά τη δεκαετία της απόλυτης μοναρχίας του Όθωνα σε σχέση και με το θέμα της εξυπηρέτησης του κρατικού δανεισμού.

Φωτεινή Ασημακοπούλου, Άθως και Πανσλαβισμός, Αθήνα 2021.

Το βιβλίο αφορά έκδοση πηγών αλλά και μια εκτεταμένη ανάλυση της ανάμιξης του Αρχιεπισκόπου Σύρου Αλεξάνδρου Λυκούργου στη διαχείριση

μιας αναταραχής στη μονή Αγίου Παύλου στο Άγιο Όρος, στις αρχές της δεκαετίας του 1870.

Το Κέντρο εκδίδει περιοδικό από το 1998.

Αρχικά με τον τίτλο **Δελτίο του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Νεωτέρου Ελληνισμού**, το οποίο προοριζόταν να δημοσιεύει μελέτες Ακαδημαϊκών ή ερευνητών του Κέντρου είτε συναφείς με τα προγράμματα του Κέντρου είτε ανεξάρτητες από αυτά.

Τόμος Α΄ (μνήμη Ελευθερίου Πρεβελάκη), 1998

Ο τόμος περιείχε μελέτες σχετικά με το δανεισμό και τη φορολογία στα χωριά της Καρύταινας την τετραετία πριν από την έκρηξη της Επανάστασης του 1821 (Κατερίνα Γαρδίκα), τα σχέδια για την οργάνωση των δικαστηρίων και την πολιτική και ποινική δικονομία του 1830 (Ακαδημαϊκός Μενέλαος Τουρτόγλου), τις σχέσεις του Οικουμενικού Πατριαρχείου με τον Ελληνικό Φιλολογικό Σύλλογο (Αριστείδης Στεργέλλης), τα Ζαρίφεια Διδασκαλεία της Φιλιππούπολης (Ελένη Μπελιά), τις απόψεις του Κωνσταντίνου Άμαντου για τον εκσυγχρονισμό της υπαίθρου (Ελισάβετ Κοντογιώργη), τους θανάτους από πείνα στη Σύρο κατά την περίοδο της Ιταλικής Κατοχής στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (Χρήστος Λούκος), τη διαμόρφωση της Βρετανικής πολιτικής στο Κυπριακό επίσης κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (Σωτήρης Ριζάς), το Σύνδεσμο Ελλήνων Δημοκρατικών Αιγύπτου το 1945-46 (Ευθύμιος Σουλογιαννης), τα ημερολόγια πολέμου των Γιώργου Σπηλιωτόπουλου και Μήτσου Καρατζά κατά το 1947-48 (Μαρία Σπηλιωτοπούλου), τις διασπορές ως γεωγραφικά συστήματα σε ένα ενοποιούμενο κόσμο (Ελευθέριος Πρεβελάκης). Επίσης δημιοσιεύθηκαν ένα σχέδιο Προγράμματος Επτανησιακής Προσωπογραφίας (Ελένη Γαρδίκα Κατσιαδάκη), ένας κατάλογος περιοδικών της βιβλιοθήκης του ΚΕΙΝΕ (Πέτρος Μάτσης) και διάσπαρτα μονόφυλλα ποικίλου περιεχομένου των ετών 1858-1880 (Δημήτριος Σοφιανός).

Τόμος Β΄, 2000

Δημοσιεύθηκαν μελέτες σχετικά με τις αντιλήψεις του Ιωάννη Καποδίστρια για την ευρωπαϊκή σταθερότητα μετά το συνέδριο της Βιέννης (Ακαδημαϊκός Κωνσταντίνος Σβολόπουλος), τις εγκυκλίους του Πατριάρχη Ευγενίου Β΄ σχετικά με την Επανάσταση (Δημήτριος Σοφιανός), τη σύμβαση της Αλεξάνδρειας του 1828 και το συσχετισμό της με τις αντιλήψεις για τη δουλεία στη Βρετανία και τη Γαλλία κατά την εποχή εκείνη (Ελένη Γαρδίκα Κατσιαδάκη), τις αντιλήψεις του Κωλέττη για τη Μεγάλη Ιδέα (Αριστείδης Στεργέλλης), τα σχολεία στην αγροτική Κρήτη στον ύστερο 19ο αιώνα (Κάλλια Καλλιατάκη Μερτικο-

πούλου), σημειώματα από το αρχείο του Δημητρίου Βικέλα (Άλκης Αγγέλου), τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες του Γεωργίου Δροσίνη (Ελένη Μπελιά), την παρουσία των Ελλήνων στην Αίγυπτο και την πορεία της χώρας αυτής προς την ανεξαρτησία κατά τις τρεις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα (Ευθύμιος Σουλογιάννης), το ζήτημα των κοινοτικών βοσκών στις Νέες Χώρες κατά την περίοδο 1923-1932 (Ελισάβετ Κοντογιώργη), την αμερικανική βοήθεια προς την Ελλάδα και τις προσπάθειες της Αθήνας να αναζητήσει πρόσθετα ερείσματα σε χώρες της Δυτικής Ευρώπης (Σωτήρης Ριζάς), την κίνηση «Ενωμένη Εθνική Αντίσταση» (Μαρία Σπηλιωτοπούλου), την αντιμετώπιση του οθωμανικού παρελθόντος από την τουρκική ιστοριογραφία (Πηνελόπη Στάθη), καταγραφές του αρχείου Δημητρίου Χατζίσκου (Ιφιγένεια Μποτουροπούλου) και της βιβλιοθήκης Γεωργίου Μυλωνά (Πέτρος Μάτσης).

Τόμος Γ΄, 2003

Δημοσιεύθηκαν μελέτες σχετικά με την αλληλογραφία του Αρχιεπισκόπου Σύρου Αλεξάνδρου Λυκούργου με τον Δημήτριο Βερναρδάκη (Ακαδημαϊκός Μιχαήλ Σακελλαρίου), τον αστικολόγο Βασίλειο Οικονομίδη (Ακαδημαϊκός Απόστολος Γεωργιάδης), την αντίσταση των Ελλήνων στην επίθεση του Άξονα και την πρόταση της ελληνικής κυβέρνησης προς τη βρετανική για ενσωμάτωση της Κύπρου στην Ελλάδα (Ακαδημαϊκός Κωνσταντίνος Σβολόπουλος), τη σταδιοδρομία του νομικού Νικολάου Γερακάρη στο νεοπαγές ελληνικό κράτος (Ηλίας Αρναούτογλου), την επιστολή του έτους 1856 του Αντωνίου Μανούσου προς τον Ιάκωβο Πολυλά σχετικά με τη γλώσσα και την αντιγραφή πεζών έργων του Ιωάννη Βηλαρά (Δημήτριος Σοφιανός), το Σύλλογο προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων (Ελένη Μπελιά), τις αναπαραστάσεις του οικονομικού χώρου στη νεοελληνική λογοτεχνία (Αικατερίνη Μπρέγιαννη), την έναρξη των μαθημάτων νεοελληνικής λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο του Παρισιού από τον Hubert Pernot το 1912 (Β. Καρκαγιάννη Καραμπελιά), την επιρροή του Αλέξη Κύρου στη διαμόρφωση της ελληνικής πολιτικής στο Κυπριακό το 1953-54 (Ευάνθης Χατζηβασιλείου), τη διαμόρφωση της πολιτικής και τη λήψη της απόφασης εκ μέρους της ελληνικής κυβέρνησης για επιδίωξη σύνδεσης της Ελλάδας με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα το 1957-59 (Μαριέττα Μινώτου), την πολιτική της Εθνικής Ριζοσπαστικής Ένωσης κατά την τριετία 1964-67 (Σωτήρης Ριζάς) και κατάλογος βιβλίων της βιβλιοθήκης Δημητρίου Χατζίσκου αποκείμενη στο ΚΕΙΝΕ (Πέτρος Μάτσης).

Στη συνέχεια, από το 2008 και εξής, το περιοδικό εκδίδεται με τον τίτλο **Νεοελληνικά Ιστορικά**. Αυτή η εκδοχή της περιοδικής έκδοσης δημοσιεύει στο πρώτο μέρος άρθρα Ακαδημαϊκών και ερευνητών του Κέντρου, στο πλαίσιο των ερευ-

νητικών τους ενδιαφερόντων, και παράλληλα συμβολές προσκεκλημένων, στο πλαίσιο ενός ειδικού αφιερώματος το οποίο επιλέγεται από το Κέντρο.

Τόμος Α΄, 2008.

Ο τόμος είχε ειδικό αφιέρωμα στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (εισαγωγή Σωτήρης Ριζάς) με συμβολές που αφορούσαν τις επιπτώσεις της γερμανικής εισβολής στα Βαλκάνια στην έναρξη της επιχείρησης Barbarossa εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης (Ακαδημαϊκός Κωνσταντίνος Σβολόπουλος), τις αποκλίσεις των οραμάτων μεταξύ της εξόριστης ελληνικής κυβέρνησης στη Μέση Ανατολή και της Αντίστασης στη Κατεχόμενη Ελλάδα (Ιωάννης Ιατρίδης), τις συζητήσεις στη Βουλή των Κοινοτήτων σχετικά με το επισιτιστικό πρόβλημα της Ελλάδας (Γεώργιος Καζαμίας), την επιβολή φόρου περιουσίας στα ακίνητα των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης από την τουρκική κυβέρνηση (Σεβαστή Χρηστίδου) καθώς και την προσπάθεια των γερμανικών αρχών Κατοχής να διαδώσουν τη γερμανική γλώσσα στην Κατεχόμενη Ελλάδα (Φαίδρα Κουτσούκου).

Οι μελέτες των ερευνητών του Κέντρου αφορούσαν τη συμβολή του αρχιεπισκόπου Σύρου Αλέξανδρου Λυκούργου στο διάλογο Αγγλικανών και Ορθοδόξων κατά τη δεκαετία του 1870 (Ελισάβετ Κοντογιώργη), τους Έλληνες μηχανικούς του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα (Φωτεινή Ασημακοπούλου και Κώστας Χατζής), τη σχέση μεταξύ ανάπτυξης και αναδιανομής στην οικονομική πολιτική της Ελλάδας στα μέσα της δεκαετίας του 1960 (Σωτήρης Ριζάς) και την υποκειμενική πρόσληψη του χώρου μέσω λογοτεχνικών καταγραφών (Αικατερίνη Μπρέγιαννη).

Τόμος Β΄, 2010

Ο τόμος είχε ειδικό αφιέρωμα στον Ευρωπαϊκό Φιλελληνισμό κατά την Ελληνική Επανάσταση (εισαγωγή και επιμέλεια Ελένη Γαρδίκα Κατσιαδάκη) και οι συμβολές αφορούσαν τη σχέση Ευρώπης και έθνους, ιδίως την οικουμενική αντίληψη της ελληνικότητας από τον Byron (Μαργαρίτα Μηλιώρη), τον γαλλικό Φιλελληνισμό κατά την Ελληνική Επανάσταση (Ακαδημαϊκός Κωνσταντίνος Σβολόπουλος), μια εικαστική εξιστόρηση της Ελληνικής Επανάστασης (Φ. Κ. Τσιγκάκου) και ένα αφιέρωμα στο Γάλλο ρομαντικό διανούμενο Dutrone (Φωτεινή Ασημακοπούλου και Κώστας Χατζής).

Πέραν του αφιερώματος, οι ερευνητές του Κέντρου δημοσίευσαν μελέτες με θέματα την ποινική πολιτική του ελληνική κράτους κατά την βασιλεία του Όθωνα (Εύη Καρούζου), τις οικονομικές ιδεολογίες κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου (Αικατερίνη Μπρέγιαννη), τη σχέση Ελλάδας και Γερμανίας κατά την τελευταία κυβερνητική τετραετία του Ελευθερίου Βενιζέλου (Δημήτρης Αποστολόπουλος),

τις κινήσεις του Patrick Leigh Fermor στην κατεχόμενη Κρήτη (Μαρία Σπηλιωτοπούλου). Δημοσιεύθηκαν επίσης, μια ιστορική αποτίμηση της δράσης της Επιτροπής των Έξι Συνταγματαρχών κατά την περίοδο της Κατοχής (Ακαδημαϊκός Επαμεινώνδας Σπηλιωτόπουλος) και ένα βιβλιογραφικο άρθρο σχετικά με τις σχέσεις των Ηνωμένων Πολιτειών με την Ελλάδα και τον αντι-αμερικανισμό από το 1945 έως το 1974 (Σωτήρης Ριζάς).

Τόμος Γ΄, 2013

Ο τόμος είχε ειδικό αφιέρωμα στις χερσαίες συγκοινωνίες στην Ελλάδα (εισαγωγή και επιμέλεια Αικατερίνη Μπρέγιαννη) και συμβολές για την τεχνική ορολογία στα στρατιωτικά περιοδικά του 19ου αιώνα (Φωτεινή Ασημακοπούλου), την πολιτική δημοσίων έργων το 19ο αιώνα (Αντώνης Αντωνίου), τον ατμοκίνητο σιδηρόδρομο Αθηνών-Πειραιώς και τον ηλεκτρικό σιδηρόδρομο Κηφισιάς-Πειραιά (Δημήτρης Αποστολόπουλος) και τη σχέση συγκοινωνιών και τουριστικής ανάπτυξης (Μαργαρίτα Δρίτσα).

Οι ερευνητές του Κέντρου δημοσίευσαν μελέτες με θέματα τις στρατηγικές επιβίωσης κατά την Επανάσταση του 1821 στις Κυκλάδες υπό το πρίσμα της προξενικής αλληλογραφίας του Ολλανδού προξένου στη Σαντορίνη Χριστόδουλου Γίζη (Μαρία Σπηλιωτοπούλου), αρχειακές πληροφορίες σχετικά με τον Οδυσσέα Ανδρούτσο (Αριστείδης Στεργέλλης), την αντίστιξη εκσυγχρονιστικών μέτρων και προστατευτισμού στην ελληνική γεωργική πολιτική του Μεσοπολέμου (Αικατερίνη Μπρέγιαννη), την αποκατάσταση των προσφύγων και το ζήτημα των μετοχίων κατά τον Μεσοπόλεμο (Ελισάβετ Κοντογιώργη), την υποψηφιότητα της Ελλάδας για ένταξη και τη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στη Νότια Ευρώπη (Σωτήρης Ριζάς).

Επίσης, δημοσιεύθηκε μελέτη με θέμα το δίκαιο και τη νομική επιστήμη υπό το δικτατορικό καθεστώς της 4ης Αυγούστου (Ακαδημαϊκός Απόστολος Γεωργιάδης).

Τόμος Δ΄, 2016

Δημοσιεύθηκε ειδικό αφιέρωμα στις τομές στην ελληνική γεωργία από το 1830 έως το 1960 (εισαγωγή και επιμέλεια Εύης Καρούζου) με συμβολές σχετικά με το εθιμικό δίκαιο, το νομικό λόγο και την ιστορία του δικαίου (Ελευθερία Ζέη), τη διανομή των εθνικών γαιών το 1871 (Αλέξης Φραγκιάδης), την αύξηση της γεωργικής παραγωγικότητας στην Ελλάδα σε ευρω-μεσογειακό πλαίσιο από το 1860 έως το 1980 (Σωκράτης Πετμεζάς), τις αγροτικές μεταρρυθμίσεις και τις συνέχειες και ασυνέχειες του αγροτικού χώρου (Αικατερίνη Μπρέγιαννη), τη συσχέτιση μεταξύ γεωργίας και βιομηχανίας στο λόγο των διανοουμένων (Δημήτρης Παναγιωτόπουλος) και μελέτες που εντάσσονταν σε συγκριτικό πλαί-

σιο σχετικά με τις καλλιέργειες στην κοιλάδα του Πάδου (Franco Cazzola) και την ισπανική γεωργία στον 20ό αιώνα (Manuel Gonzalez de Molina, David Soto Fernandez, Juan Infante Amate, Gloria Guzman Casado).

Οι ερευνητές του Κέντρου δημοσίευσαν μελέτες για τη μάχη της Κρήτης από την οπτική των γερμανικών αρχείων (Δημήτρης Αποστολόπουλος), τις συμμαχικές αποστολές στις Κυκλάδες και ιδίως στη Νάξο, την Πάρο και την Ηρακλειά το 1943-44 (Μαρία Σπηλιωτοπούλου) και τη στάση του αστικού πολιτικού κόσμου στα Δεκεμβριανά (Σωτήρης Ριζάς).

Τόμος Ε΄, 2018

Ο τόμος είχε ειδικό αφιέρωμα στην εικοσαετία από τη χρεοκοπία του 1893 στους Βαλκανικούς Πολέμους του 1912-13 (εισαγωγή και επιμέλεια Σωτήρη Ριζά) με συμβολές σχετικά με το ιστορικό πλαίσιο (Θάνος Βερέμης), το περιεχόμενο της «μεταρρύθμισης» και της «ανόρθωσης» στο δημόσιο διάλογο της εποχής (Σπύρος Πλουμίδης), την κρίση νομιμοποίησης, τις διαδικασίες χειραφέτησης και τις βίαιες πρακτικές στον ελληνικό δημόσιο λόγο (Νίκη Μαρωνίτη), την πτώχευση και το Διεθνή Οικονομικό Έλεγχο (Ανδρέας Κακριδής), την Ελλάδα και το διεθνές σύστημα (Μανόλης Κούμας και Διονύσης Χουρχούλης), το Σύνδεσμο Ελλήνων Αξιωματικών, οργάνωση στρατιωτικών που είχαν εμπλακεί στο Μακεδονικό αγώνα (Βασίλειος Γούναρης) και τη μεταρρυθμιστική κοινοβουλευτική ομάδα των «Ιαπώνων» (Λεωνίδας Καλλιβρετάκης).

Οι ερευνητές του Κέντρου συνέβαλαν με μελέτες για την οικονομική κρίση του Μεσοπολέμου και την Ελλάδα (Αικατερίνη Μπρέγιαννη), τη δικτατορία Μεταξά από τη ναζιστική οπτική (Δημήτρης Αποστολόπουλος) και τη Γαλλική πολιτική στην Κυπριακή κρίση του 1963-64 (Σωτήρης Ριζάς). Δημοσιεύθηκε επίσης βιβλιοκριτική για το βιβλίο των Pedro Alvarez de Frutos και Δημήτρη Φιλιππή, που εκδόθηκε στην ισπανική γλώσσα, σχετικά με την Ελληνική Δημοκρατία του Μεσοπολέμου (Εύη Καρούζου).

Το ΚΕΙΝΕ έχει πραγματοποιήσει επίσης:

Συνέδρια:

- Η Ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα 1864-2004. Εκδόθηκαν τα Πρακτικά, τόμος Α΄, Αθήνα 2005, και Β΄, Αθήνα 2006, επιμέλεια Ελένης Γαρδίκα Κατσιαδάκη και Ελένης Μπελιά
- Agricultural Cooperatives in South and Central Europe 19th-20th century. A comparative Approach. Εκδόθηκαν τα Πρακτικά, επιμέλεια Ελένης Γαρδίκα Κατσιαδάκη και Αικατερίνης Μπρέγιαννη, Αθήνα 2013

Ημερίδες:

- 100 χρόνια από τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, σε συνεργασία με το Σύνδεσμο Επιτελών Εθνικής Αμύνης, Αθήνα 9 Νοεμβρίου 2018. Εκδόθηκε τόμος Πρακτικών, επιμέλεια Σπύρου Μπελεγράτη και Σωτήρη Ριζά, Αθήνα 2020.
- Η κρίση του 1929 και η Ελλάδα, σε συνεργασία με το Κέντρο Πολιτισμού, Έρευνας και Τεκμηρίωσης της Τραπέζης της Ελλάδος, Αθήνα 31 Οκτωβρίου 2019.

Βαθμιαία, όπως ήδη σημειώθηκε, και καθώς δημιουργήθηκαν σταδιακά αξιόλογοι αρχειακοί δημόσιοι και ιδωτικοί φορείς, το Κέντρο δίνει μικρότερη έμφαση στις εκδόσεις πηγών in extenso αξιοποιώντας τις ψηφιακές τεχνολογίες και διαμορφώνοντας νέα προγράμματα.

- Επτανησιακή Προσωπογραφία.
  Επιστημονική υπεύθυνη: Ελένη Γαρδίκα Κατσιαδάκη
- Απολλωνίς. Εθνική Ψηφιακή Υποδομή για τις Ψηφιακές Ανθρωπιστικές Τέχνες και Επιστήμες και για τη Γλωσσική Έρευνα και Καινοτομία.
  Επιστημονική υπεύθυνη:
  2013-2016, Ελένη Γαρδίκα Κατσιαδάκη
  2017-2020, Μαρία Σπηλιωτοπούλου
- Transmoney. Διακρατικές νομισματικές και οικονομικές εναλλαγές στην Πολιτική του Μεσοπολέμου: Η ελληνική κρίση της δεκαετίας του 1930 σε ευρωπαϊκό πλαίσιο
  Επιστημονική υπεύθυνη:
  Αικατερίνη Μπρέγιαννη

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΛΑΤΙΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ

Το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής και Λατινικής Γραμματείας ιδρύθηκε το 1955 (με τον νόμο 3197/1955, ΦΕΚ 98 Α΄) και ξεκίνησε τη λειτουργία του τον Μάιο του 1958 υπό την επωνυμία «Αρχείον Εκδόσεως Έργων Ελλήνων Συγγραφέων από των αρχαίων χρόνων μέχρι της αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως». Σκοπός επομένως του Κέντρου, με βάση και τον τίτλο του, ήταν η εξυπηρέτηση των εκδοτικών αναγκών της Ακαδημίας Αθηνών, ή, όπως περιγράφεται στον ιδρυτικό του νόμο: «η έκδοσις κειμένων Ελλήνων συγγραφέων μέχρι της αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως μετά εισαγωγής, μεταφράσεως και ερμηνευτικών σχολίων και ευρετηρίου επί τη βάσει μεθόδων της συγχρόνου φιλολογικής επιστήμης, προς διάδοσιν της γνώσεως και ενίσχυσιν της αγάπης του αρχαίου ως και του βυζαντινού κόσμου μεταξύ του ελληνικού λαού».

Το 1966 μετονομάζεται σε «Κέντρον Εκδόσεως Έργων Ελλήνων Συγγραφέων από των αρχαίων χρόνων μέχρι της αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως», ενώ η σημερινή του ονομασία καθιερώθηκε το 2003.

Με την έναρξη της λειτουργίας του, το «Αρχείον» αποτελεί κατά κάποιον τρόπο συνέχεια της σειράς «Ελληνική Βιβλιοθήκη» της Ακαδημίας Αθηνών, πρωτεργάτες της οποίας υπήρξαν οι ακαδημαϊκοί Σίμος Μενάρδος (1871-1933), Δημήτριος Αιγινίτης (1862-1934) και Ιωάννης Καλιτσουνάκης (1878-1966). Επιμελητής των εκδόσεων διορίστηκε ο Ιωάννης Συκουτρής, ο οποίος εξέδωσε μάλιστα και το *Συμπόσιον* του Πλάτωνα (1934), ενώ το *Περί Ποιητικής* του Αριστοτέλη (με μετάφραση του Σίμου Μενάρδου) εκδόθηκε το 1937, μετά τον θάνατό του. Στην ίδια σειρά εκδόθηκαν και τα έργα Πλουτάρχου *Των επτά σοφών Συμπόσιον* (1936) και Θεοφράστου *Χαρακτήρες* (1940), με κείμενο, μετάφραση και ερμηνεία και των δύο υπό του Εμμανουήλ Δαυίδ.

Ο αρχικός αυτός σκοπός της δημιουργίας ενός Ερευνητικού Κέντρου στους κόλπους της Ακαδημίας Αθηνών με κύρια ενασχόληση την έκδοση κειμένων αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων έχει επιτευχθεί, όπως αποδεικνύεται από την πολυσχιδή εκδοτική δραστηριότητα που το Κέντρο μας επέδειξε στη διάρκεια των χρόνων της λειτουργίας του. Διακρίνονται τρεις περίοδοι εκδοτικής λειτουργίας:

α. 1958-1981
β. 1982-1996
γ. 1997-σήμερα

α. Κατά την πρώτη περίοδο το προσωπικό και οι συνεργάτες του Κέντρου ασχολούνται πυρετωδώς με την προετοιμασία αποκλειστικά κριτικών εκδόσεων: από το 1961 στο σπουδαστήριο του Αρχείου αρχίζει να εργάζεται ο ακαδημαϊκός Ιωάννης Σταματάκος για την έκδοση του 6ου και 7ου βιβλίου του Θουκυδίδη, ο ιατρός Κωνσταντίνος Μητρόπουλος για την έκδοση δέκα έργων από το *Corpus Hippocraticum*, ο γυμνασιάρχης Νίκων Κασιμάκος για την έκδοση του *Περί του Στεφάνου* λόγου του Δημοσθένη, ο Κωνσταντίνος Γεωργούλης για την έκδοση των *Φυσικών* του Αριστοτέλη και ο Διευθυντής του Κέντρου, Χαράλαμπος Φλωράτος, για την έκδοση των *Νόμων* του Πλάτωνα. Παράλληλα ανατίθενται οι ακόλουθες εκδόσεις: Ισοκράτη *Πανηγυρικός* (Θησεύς Τζανετάτος), Απολλώνιος ο Ρόδιος (Σπυρίδων Φίλιππας), Θεόκριτος (Σταμάτιος Πολέμης), Ποσειδωνίου φιλοσοφικά αποσπάσματα (Γεωργία Τατσιράμου), Συμεών του Νέου Θεολόγου *Ύμνοι* (Δημήτριος Σταθόπουλος). Το 1962 ο Friedrich Walter Lenz προσφέρθηκε να εκδώσει τους πέντε λόγους του βυζαντινού συγγραφέα Θωμά Μαγίστρου, ο Ιωάννης Κακριδής ανέλαβε την έκδοση της ψευδοξενοφώντειας *Αθηναίων Πολιτείας*, ο Θησεύς Τζανετάτος την έκδοση του *Ευαγόρα* του Ισοκράτη (αντί του *Πανηγυρικού*, για την έκδοση του οποίου εργαζόταν). Υπεβλήθη προς έκδοση η τετράτομη κριτική και ερμηνευτική εργασία (3.000 περίπου χειρόγραφες σελίδες) του Π. Γ. Παπακωνσταντίνου (άλλοτε καθηγητού στη Μεγάλη του Γένους Σχολή) με τον τίτλο *Πινδάρου Επίνικοι*. Από το 1964 αναλαμβάνουν την εκπόνηση εκδόσεων ο Μίνως Κοκολάκης (Πλουτάρχου *Περί ευθυμίας*), ο Λίνος Μπενάκης (Αριστοτέλους αποσπάσματα) και η Χριστίνα Δεδούση (Αριστοτέλους *Ηθικά Νικομάχεια*). Το 1965 ο απεσπασμένος στο Αρχείο συντάκτης του *Ιστορικού Λεξικού* Ευάγγελος Ρούσσος ετοιμάζει έκδοση των αποσπασμάτων του Ηρακλείτου και ο Χαράλαμπος Φλωράτος ξεκίνησε την κριτική επεξεργασία των *Ύμνων* του Καλλιμάχου.

Το 1966, και ενώ ανατίθενται και πολλές άλλες εκδόσεις αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων σε συνεργάτες του, η Εφορευτική Επιτροπή του Κέντρου αποφασίζει τη μετάφραση στην ελληνική γλώσσα ειδικών σπουδαίων έργων βοηθητικών στην προπαρασκευή των εκδόσεων. Τα έργα αυτά (τέσσερις τόμοι που αναφέρονται στην καλλιέργεια της φιλολογίας και τα επιστημονικά της εργαλεία) θα αποτελέσουν τη *Σειρά Βοηθητικών Έργων* που θα εκδοθούν από το Κέντρο μεταξύ 1972 και 1980. Παράλληλα, και από το 1975 μέχρι το 1977, πραγματοποιούνται τρία σεμινάρια κριτικής, ερμηνείας και μεταφράσεως των κειμένων της αρμοδιότητας του Κέντρου, με προοπτική τη συγγραφή βοηθήματος για τις εκδόσεις των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων. Τέλος, την περίοδο αυτή δημοσιεύεται στην κατηγορία *Διάφορα Δημοσιεύματα* της Ακαδημίας Αθηνών η έκδοση

του Παναγιώτη Λ. Παττίχη, *Ευριπίδου Ελένη. Εισαγωγή, κείμενον, κριτικόν υπόμνημα, σχόλια,* Αθήναι 1978 (το οποίο είχε υποβληθεί προς έκδοση το 1968 σε τρεις δακτυλογραφημένους τόμους και ενεκρίθη από την Εφορευτική Επιτροπή του Κέντρου το 1972) και ο τόμος της Γεωργίας Ξανθάκη-Καραμάνου, *Studies in Fourth-Century Tragedy*, Αθήναι 1980.

Παρά τα ισχνά εκδοτικά αποτελέσματα της πρώτης περιόδου, εντούτοις μέσα από αυτές τις έντονες αναζητήσεις και προσπάθειες προσανατολισμού και καθορισμού στόχων τίθενται οι βάσεις για τη μετέπειτα ανάπτυξη και κατοχύρωση της φυσιογνωμίας του Κέντρου. Από πλευράς υποδομής, δημιουργείται Βιβλιοθήκη και Φιλμοθήκη αρχαίων χειρογράφων που εμπλουτίζονται συνεχώς, το Κέντρο αποκτά προσωπικό, προχωρεί στην προμήθεια του απαραίτητου εξοπλισμού και αρχίζει σταδιακά να κατακτά την οργανωτική δομή που θα επιτρέψει την εμφάνιση των εκδοτικών καρπών της επόμενης περιόδου.

β. Κατά τη δεύτερη περίοδο λειτουργίας του Κέντρου η εκδοτική του παραγωγή είναι σημαντική, αφού εκδίδονται πολλά κείμενα και μελέτες στις σειρές που δημιουργούνται, με την παράλληλη ωστόσο εγκατάλειψη της ιδέας που κυριαρχούσε κατά την πρώτη περίοδο για δημοσίευση αποκλειστικά κριτικών εκδόσεων. Έτσι «με τη φροντίδα του Προέδρου της Εφορευτικής Επιτροπής Κωνσταντίνου Τρυπάνη έγινε η όλη εργασία για την έναρξη της σειράς εκδόσεων έργων αρχαίων συγγραφέων από το Κέντρο. Τα κείμενα θα συνοδεύονται από εισαγωγή, μετάφραση και ερμηνευτικές σημειώσεις. Ήδη αρχίζει η εκτύπωση του πρώτου έργου, που είναι η βυζαντινή *Χρονογραφία του Εφραίμ του Αινίου* και είναι έτοιμοι οι *Ολυνθιακοί λόγοι* του Δημοσθένη και δύο διάλογοι του Πλάτωνα (*Ευθύφρων* και *Ευθύδημος*). Συνολικά έχει γίνει ανάθεση και υπογραφή σχετικών συμφωνητικών για ακόμη 24 έργα κλασικών συγγραφέων, τα οποία ετοιμάζονται και θα αρχίσουν να παραδίδονται σταδιακά», όπως σημειώνεται στα Πεπραγμένα του Κέντρου για το έτος 1982.

Κατά το διάστημα αυτό δημιουργείται η *Βιβλιοθήκη Ελλήνων Συγγραφέων*, στην οποία δημοσιεύονται εννέα έργα, όλα με εισαγωγή, μετάφραση και σημειώσεις, χωρίς κριτική επεξεργασία του αρχαίου κειμένου (η οποία και ολοκληρώνεται το 1997) και η *Βιβλιοθήκη Α. Μανούση* με 15 δημοσιευμένους τόμους, η οποία συνεχίζεται μέχρι και σήμερα. Επιπροσθέτως, ενεργοποιείται η Series Atheniensis στη διεθνή σειρά *Corpus Fontium Historiae Byzantinae*, στην οποία δημοσιεύονται μέχρι και το έτος 2011 τρεις τόμοι με κριτική επεξεργασία των εξής βυζαντινών κειμένων: Εφραίμ Αινίου *Χρονογραφία* (vol. 27), Κωνσταντίνου Μανασσή *Σύνοψις Χρονική* (vol. 36/I, II) και Μιχαήλ Ατταλειάτη *Ιστορία* (vol. 50).

γ. Κατά την τρίτη εκδοτική περίοδο του Κέντρου, που είναι και η πλέον παραγωγική, εκτός από τη σημαντική ανάπτυξη της σειράς *Βιβλιοθήκη Α. Μανούση* (στα

τέσσερα δημοσιευμένα έργα της προηγούμενης περιόδου προστίθενται άλλα έντεκα), δημιουργούνται οι σειρές *Πονήματα* και *Ελληνική Βιβλιοθήκη*, ενώ ενισχύονται σημαντικά δύο σειρές που τελούν υπό την αιγίδα της Διεθνούς Ένωσης Ακαδημιών, το *Corpus Philosophorum Medii Aevi. Philosophi Byzantini* και το *Corpus Philosophorum Medii Aevi. Commentaria in Aristotelem Byzantina*.

Στη νέα σειρά *Πονήματα. Συμβολές στην έρευνα της ελληνικής και λατινικής γραμματείας* δημοσιεύθηκαν μεταξύ 1997 και 2020 εννέα μελέτες με ποικιλία και ενδιαφέρον θεμάτων, ενώ στη σειρά *Ελληνική Βιβλιοθήκη* (μια προσπάθεια επιστροφής στην ιδέα της δημιουργίας μιας αμιγούς σειράς κριτικών εκδόσεων) κυκλοφόρησαν μεταξύ 2002 και 2011 τέσσερις εκδόσεις κειμένων. Περισσότερο ενδιαφέρουσα, στον τομέα της παραγωγής κριτικών εκδόσεων, υπήρξε η ταχύτερη ανάπτυξη της σειράς *Corpus Philosophorum Medii Aevi. Commentaria in Aristotelem Byzantina*, στην οποία εκδόθηκε μεγάλο τμήμα του έργου του Γεωργίου Παχυμέρη *Φιλοσοφία* που περιλαμβάνει υπομνήματα σε φιλοσοφικά έργα του Αριστοτέλη.

Επίσης, από το 2008 μέχρι το 2017 δημοσιεύθηκαν τα *Ηθικά* του Πλουτάρχου του Γρηγορίου Βερναρδάκη (έξι τόμοι) σε νέα κριτική έκδοση, την οποία επιμελήθηκαν οι Heinz G. Ingenkamp και Παναγιώτης Δ. Βερναρδάκης.

Τέλος, δημοσιεύθηκαν δύο αυτοτελείς εκδόσεις του Κέντρου για το αρχαίο δράμα (2018, 2019) και ο τόμος των Πρακτικών του 2ου Διεθνούς Συμποσίου της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Ιστορίας της Ογκολογίας, το οποίο πραγματοποιήθηκε στην Ακαδημία Αθηνών το 2019, με τίτλο *Παλαιο-Ογκολογία. Ιστορική ανασκόπηση του Καρκίνου από την αρχαιότητα μέχρι τον 21ο αιώνα* (2020).

Σημαντικό επίτευγμα του εκδοτικού προγράμματος του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής και Λατινικής Γραμματείας αποτελεί η ολοκλήρωση στη *Βιβλιοθήκη Α. Μανούση* των έξι *Εννεάδων* του Πλωτίνου από τον επιστημονικό συνεργάτη του Κέντρου, Παύλο Καλλιγά, μεταξύ των ετών 1994 και 2018 (όλοι οι τόμοι του έργου περιλαμβάνουν αρχαίο κείμενο, μετάφραση και σχόλια). Είχε προηγηθεί το 1991 η έκδοση του *Περί του Πλωτίνου Βίου και της Τάξεως των Βιβλίων αυτού* του Πορφυρίου, ενώ το 2019 δημοσιεύθηκε από τον Παύλο Καλλιγά ένας Συμπληρωματικός Τόμος με Επιλεγόμενα στο έργο του Πλωτίνου (ιστορία της χειρόγραφης παράδοσης του κειμένου των *Εννεάδων* και συνοπτική εισαγωγή στη φιλοσοφία του Πλωτίνου), καθώς και συγκεντρωτική γενική βιβλιογραφία. Ο τόμος περιλαμβάνει ένα πολύτιμο ευρετήριο αρχαίων χωρίων που καλύπτει ολόκληρη την έκδοση των *Εννεάδων* του Πλωτίνου.

Μέχρι σήμερα έγιναν αρκετές ανατυπώσεις των επιμέρους τόμων, ενώ από τον εκδοτικό οίκο Princeton University Press προτάθηκε η ανάληψη της μετάφρασης της συνολικής έκδοσης των *Εννεάδων* του Πλωτίνου στην αγγλική γλώσσα και η Ακαδημία Αθηνών παραχώρησε τη σχετική άδεια. Έχει ήδη δημο-

σιευθεί ο πρώτος τόμος που περιλαμβάνει τα τρία πρώτα βιβλία (Paul Kalligas, *The Enneades of Plotinus: A Commentary*, translated by Elizabeth Key Fowden and Nicolas Pilavachi, volume 1, xx, pp. 706, Princeton-Oxford 2014) και συνεχίζεται η μετάφραση των επομένων τριών. Για το έτος 2021 προγραμματίζεται η ανατύπωση των τόμων Πορφυρίου *Περί του Πλωτίνου Βίου και της Τάξεως των Βιβλίων αυτού. Εισαγωγή, αρχαίο κείμενο, μετάφραση, σχόλια* και Πλωτίνου *Εννεάς Πέμπτη. Αρχαίο κείμενο, μετάφραση, σχόλια.*

Πρόσφατα στο ΚΕΕΛΓ επιτεύχθηκαν δύο πρωτοποριακές διεθνείς συνεργασίες: από τον Οκτώβριο του 2019 το Κέντρο έχει αναλάβει τη βιβλιογραφική εκπροσώπηση της ακαδημαϊκής παραγωγής στην Ελλάδα για την *Année Philologique* αποτελώντας στο εξής το έβδομο Γραφείο Σύνταξης του περιοδικού διεθνώς. Η ελληνική ομάδα που ασχολείται με τη συλλογή, επεξεργασία και καταχώριση των δημοσιεύσεων σε ελληνικά έντυπα (μονογραφίες, επιστημονικά περιοδικά, συλλογικούς τόμους και πρακτικά συνεδρίων) για το περιοδικό *L'Année Philologique*, στεγάζεται στους χώρους του Κέντρου και αποτελείται από ειδικούς επιστήμονες και ερευνητές, με ενίσχυση της Επιτροπής Ερευνών της Ακαδημίας Αθηνών.

Από το 2019, επίσης, ξεκίνησε μια εκδοτική συνεργασία μεταξύ του ΚΕΕΛΓ και του γερμανικού οίκου Walter de Gruyter με στόχο τη δημοσίευση των Πρακτικών των ερευνητικών σεμιναρίων, συνεδρίων και επιστημονικών ημερίδων που διοργανώνει το Κέντρο, καθώς και πρωτότυπων μονογραφιών που εκπονούνται από τους ερευνητές και τους συνεργάτες του, με τίτλο της σειράς: *Athenian Dialogues*. Μέχρι σήμερα δημοσιεύθηκαν δύο τόμοι.

Τα τελευταία χρόνια το ΚΕΕΛΓ οργάνωσε με επιτυχία ημερίδες και επιστημονικά εργαστήρια που πραγματοποιήθηκαν στην Ανατολική Αίθουσα της Ακαδημίας Αθηνών:

Στις 18 Ιουνίου 2018 τη διεθνή ημερίδα: *Σημασίες και όψεις της σιωπής στην αρχαία ελληνική λογοτεχνία* με την επιστημονική ευθύνη της ερευνήτριάς του Έφης Παπαδόδημα και τη συμμετοχή διακεκριμένων ομιλητών από το εξωτερικό.

Στις 4 Δεκεμβρίου 2019 την *Ημερίδα* με τίτλο: *Η διδασκαλία των Κλασικών Γραμμάτων στην Ελληνική Εκπαίδευση. Αναζητώντας το σχολικό παράδειγμα του 21ου αιώνα*. Η εκδήλωση πραγματοποιήθηκε σε συνεργασία με το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας και με τη συμμετοχή δεκαπέντε ομιλητών από όλους τους τομείς της εκπαίδευσης που αγωνιούν για το μέλλον των κλασικών σπουδών. Τις εργασίες της ημερίδας κήρυξε ο τότε Πρόεδρος της Δημοκρατίας κ. Προκόπιος Παυλόπουλος, ενώ παρευρέθηκαν, εκτός των Αρχών της Ακαδημίας Αθηνών και άλλων επισήμων, μέλη της πολιτικής ηγεσίας του ΥΠΕΠΘ, με αποτέλεσμα η εκδήλωση αυτή να συμβάλει ουσιαστικά στην επαναφορά της διδασκαλίας της λατινικής γλώσσας και λογοτεχνίας στο Λύκειο και στον επανακαθορισμό της ως εξεταζόμενο μάθημα στις πανελλαδικές εξετάσεις.

Τέλος, στις 17 και 18 Ιανουαρίου 2020 το διήμερο επιστημονικό εργαστήριο που είχε τίτλο *Μετάφραση και κλασικές σπουδές πρόσληψης: χαρτογραφώντας το πεδίο έρευνας*, με οργανωτές τους καθηγητές Richard Armstrong (University of Huston) και την Αλεξάνδρα Λιανέρη (Τμήμα Φιλολογίας του Α.Π.Θ.), σε συνεργασία με το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής και Λατινικής Γραμματείας και με τη συμμετοχή ειδικών στο θέμα επιστημόνων από την Ελλάδα και από το εξωτερικό.

Το 2016 το ΚΕΕΛΓ ξεκίνησε ένα ετήσιο ερευνητικό σεμινάριο για εξειδικευμένα θέματα αρχαιογνωσίας με διακεκριμένους ομιλητές από την Ελλάδα και το εξωτερικό. Φέτος εγκαινιάζονται δύο ακόμη ετήσιες εκδηλώσεις: το μηνιαίο σεμινάριο με τίτλο ΛΟΓΟ-ΔΗΜΙΑ και με αντικείμενο ποικίλα θέματα λογοτεχνίας και πολιτισμού από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, σε μια προσπάθεια συστηματικής επικοινωνίας με το ευρύτερο κοινό, και τη σειρά συνεδρίων που θα διερευνήσουν με διεπιστημονικό τρόπο θέματα που σχετίζονται με το πεδίο των κλασικών σπουδών. Στόχο τόσο των ερευνητικών σεμιναρίων όσο και των επιστημονικών συνεδρίων αποτελεί η κατάκτηση της εξωστρέφειας του ΚΕΕΛΓ με την ενίσχυση των δεσμών του με την υπόλοιπη ακαδημαϊκή κοινότητα και την εξασφάλιση ενός βήματος για τακτικό και παραγωγικό διάλογο με εκείνους που ειδικεύονται στις κλασικές σπουδές ή απλώς ενδιαφέρονται για την αρχαία ιστορία και την ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα. Ο στόχος αυτός φαίνεται να έχει ήδη επιτευχθεί δεδομένου του σημαντικού αριθμού φοιτητών και ερευνητών της κλασικής φιλολογίας, καθώς και των καθηγητών και του ευρύτερου κοινού που παρακολουθούν αυτές τις εκδηλώσεις.

Ακολουθεί μια σύντομη περιγραφή αυτών των δραστηριοτήτων:

Ερευνητικό σεμινάριο του Κέντρου:

Επιστημονική υπεύθυνη: Έφη Παπαδόδημα, ερευνήτρια του ΚΕΕΛΓ.

Το σεμινάριο ερευνά κάθε χρόνο ένα διαφορετικό θέμα από την αρχαία ελληνική και λατινική γραμματεία με ομιλητές επιστήμονες από την Ελλάδα και το εξωτερικό που παρέχουν κάθε μήνα μία διάλεξη, την οποία ακολουθεί συζήτηση με το κοινό.

Για το έτος 2016-2017 στη θεματική του σεμιναρίου με τίτλο *Αρχαίο Δράμα και λαϊκή ηθική* εξετάστηκαν οι τρόποι με τους οποίους η αρχαία ελληνική τραγωδία και κωμωδία προσεγγίζουν ζητήματα «καθημερινής» ηθικής συμπεριφοράς, στάσεων και προδιαθέσεων.

Ομιλητές: Λουκία Αθανασάκη, Angus Bowie, Douglas Cairns, Μαίρη Γιόση, Patrick Finglass, Jon Hesk, Ιωάννα Καραμάνου, Ιωάννης Κωνσταντάκος, Βάιος Λιαπής, Ανδρέας Μαρκαντωνάτος, Ιωάννης Περισυνάκης, Ruth Scodel και Ineke Sluiter.

Η θεματική του σεμιναρίου για το έτος 2017-2018 ορίστηκε ως: *Νέες προσεγγίσεις στο αρχαίο έπος*. Έγινε διερεύνηση ευρέος φάσματος ζητημάτων ποιητικής, διακειμενικότητας και πρόσληψης του αρχαϊκού, ελληνιστικού και αυτοκρατορικού έπους.
Ομιλητές: Egbert Bakker, Anton Bierl, Margalit Finkelberg, Gregory Hutchinson, Ορέστης Καραβάς, Ευάγγελος Καρακάσης, Κατερίνα Καρβούνη, Μιχαήλ Πασχάλης, Filippomaria Pontani και Χρήστος Τσαγγάλης.

Για το έτος 2018-2019 το σεμινάριο είχε θέμα: *Η αρχαία ελληνική λογοτεχνία σε διάλογο με το ξένο*, κατά τη διάρκεια του οποίου διερευνήθηκαν διάφορες πτυχές της αλληλεπίδρασης της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας με λογοτεχνίες άλλων αρχαίων πολιτισμών, καθώς και ζητήματα απεικόνισης και αναπαράστασης των ξένων στην αρχαία ελληνική λογοτεχνία.
Ομιλητές: Luigi Battezzato, Κώστας Βλασόπουλος, Paul Cartledge, Simon Hornblower, David Konstan, Mary Lefkowitz, Irad Malkin, Έφη Παπαδόδημα, Μιχαήλ Πασχάλης, Richard Seaford, Rosalind Thomas και Phiroze Vasunia.

Το θέμα του σεμιναρίου για το έτος 2019-2020 ήταν: Μορφές ελευθερίας και ανελευθερίας στον αρχαίο ελληνικό κόσμο.
Ομιλητές: David Carter, Nick Fisher, Stephen Hodkinson, Κατερίνα Συνοδινού και Gonda van Steen (οι υπόλοιπες διαλέξεις αναβλήθηκαν λόγω της πανδημίας).

Και για το έτος 2020-2021 το ερευνητικό σεμινάριο του ΚΕΕΛΓ έχει θέμα: *Αίνος και ψόγος στην αρχαία λογοτεχνία*.
Ομιλητές (μέσω διαδικτυακής παρουσίασης): Κώστας Βαλάκας, Μαίρη Γιόση, Timothy Duff, Stephen Harrison, Ιωάννης Κωνσταντάκος, Sheila Murnagham, Gregory Nagy, Kathryn Tempest, Tim Whitmarsk και Frances Tichener.

Τα σεμινάρια αυτά, πέντε μέχρι στιγμής, έχουν αποκτήσει ένα ευδιάκριτο στίγμα στον χώρο της ελληνορωμαϊκής αρχαιογνωσίας με πολύ μεγάλη απήχηση και ενδιαφέρον από φοιτητές, ερευνητές και φιλολόγους, ενώ, όπως προαναφέρθηκε, συντελούν στη δημοσίευση συλλογικών τόμων, οι οποίοι αποτελούν σημαντική συμβολή στη βιβλιογραφία των κλασικών σπουδών.

Για το έτος 2021-2022 προγραμματίζεται το έκτο ερευνητικό σεμινάριο με δύο θεματικές:

1. *Μορφές ελευθερίας και ανελευθερίας στην αρχαία γραμματεία.*
   Ομιλητές: Ηλίας Αρναούτογλου, Ryan Balot, Mirko Canevaro, Edward Harris, Robin Osborne και Μιχαήλ Πασχάλης.
2. *Κοσμοπολιτισμός, φυλετική και εθνική διαφοροποίηση στην αρχαιότητα και τους νεότερους χρόνους.*
   Ομιλητές: Rebecca Kennedy, Anthony Long, Παντελής Μιχελάκης, Helen Morales, Jackie Murray, Dimitry Nakassis, Patrice Rankine και Nancy Worman.

***ΛΟΓΟ-ΔΗΜΙΑ*:**

Το σεμινάριο με τον τίτλο *Λογο-δημία*, μια παιγνιώδης σύμπτυξη των λέξεων *λόγος* και *(Ακα)δημία*, διοργανώνεται από την Αλεξάνδρα Ροζοκόκη και τον Ανδρέα Σεραφείμ, οι οποίοι, μαζί με τη Μαρία Κανέλλου και τον Νικόλαο Μανουσάκη (όλοι τους είναι ερευνητές του ΚΕΕΛΓ), συντονίζουν τη συζήτηση που ακολουθεί κάθε διάλεξη. Το σεμινάριο αυτό στοχεύει, μεταξύ άλλων, να λειτουργήσει ως ένας χώρος για μια εποικοδομητική συζήτηση μεταξύ του ΚΕΕΛΓ, της ακαδημαϊκής κοινότητας και του ευρύτερου κοινού πάνω σε θέματα που αφορούν όχι μόνον την αρχαία ελληνική λογοτεχνία και τον πολιτισμό, αλλά και τη σύγχρονη κοινωνία υπό το πρίσμα αρχαίων και νεότερων κειμένων.

Θεματικές σύνοδοι για το έτος 2021 (με διαδικτυακή παρουσίαση):

1. 13 Ιανουαρίου: *Έχει το παρελθόν μέλλον; Η Κλασική Φιλολογία (στην εκπαίδευση) σήμερα*. Ομιλητές: Θεόδωρος Παπαγγελής, Εβίνα Σιστάκου.
2. 17 Φεβρουαρίου: *Επιδημίες στον ελλαδικό χώρο από την αρχαιότητα μέχρι τα νεότερα χρόνια*. Ομιλητές: Μαριάννα Καραμάνου, Γιώργος Καζαντζίδης.
3. 10 Μαρτίου: *Γνωρίζοντας το 1821: ιστορία και λογοτεχνία για την ελληνική επανάσταση*. Ομιλητές: Πέτρος Παπαπολυβίου, Αφροδίτη Αθανασοπούλου.
4. 7 Απριλίου: *«Κτῆμα ἐς αἰεί»: μαθήματα ιστορίας, στρατηγικής και διεθνών σχέσεων από τον Θουκυδίδη*. Ομιλητής: Βασίλειος Λιοτσάκης.
5. 12 Μαΐου: *Τα χρόνια του Κυπριακού: οι ιστορικοί σταθμοί και οι σύγχρονες προκλήσεις της εξωτερικής πολιτικής*. Ομιλητής: Νίκος Χριστοδουλίδης / Παρουσίασή του στο κοινό από τον Πρόεδρο της Ακαδημίας Αθηνών, Λουκά Χριστοφόρου.
6. 9 Ιουνίου: *Κλασική αρχαιότητα και νεοελληνική λογοτεχνία: η μορφή της Ελένης στην ελληνική λογοτεχνία*. Ομιλήτρια: Αλεξάνδρα Ροζοκόκη.
7. 1 Ιουλίου: *Αριστοφάνης ο διαχρονικός: Πρακτικές και όρια της σύγχρονης σάτιρας*. Ομιλητής: Ανδρέας Μαρκαντωνάτος.

Σειρά διεπιστημονικών συνεδρίων:

Η νέα αυτή πρωτοβουλία έχει στόχο να ενισχύσει τους δεσμούς μεταξύ του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής και Λατινικής Γραμματείας και της υπόλοιπης ακαδημαϊκής κοινότητας, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό, ενώ παράλληλα να συνεισφέρει στην πρόοδο της επιστήμης της φιλολογίας και στον εμπλουτισμό της σχετικής βιβλιογραφίας μέσα από την προσέγγιση ποικίλων θεμάτων υπό διεπιστημονική προοπτική. Φέρει ακριβώς τον γενικό τίτλο *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στις Κλασικές Σπουδές* και η Επιτροπή διοργάνωσης αποτελείται από τους Αντώνιο Ρεγκάκο, Αθανάσιο Στεφανή, Ανδρέα Σεραφείμ και τη Σοφία Παπαϊωάννου.

Το πρώτο από τη σειρά των διεπιστημονικών συνεδρίων του ΚΕΕΛΓ προγραμματίζεται για τις 6 Οκτωβρίου 2021 και έχει τίτλο *Κάνοντας το σώμα να μιλήσει: λεκτική επικοινωνία και πολιτισμική επιτέλεση στην αρχαία λογοτεχνία*. Η κεντρική θεματική πρόταση του συνεδρίου αφορά την εξέταση της χρήσης του ανθρώπινου σώματος και των φυσικών (συνειδητών ή ασυνείδητων) αντιδράσεών του, όπως αυτή εμφανίζεται στα αρχαιοελληνικά ή λατινικά κείμενα, αλλά σε αρχαιολογικά ευρήματα. Θα μιλήσουν διακεκριμένοι επιστήμονες από τον ελληνικό και διεθνή χώρο: Λουκία Αθανασάκη, Armand D'Angour, Bartłomiej Bednarek, Anthony Corbeill, Glenys Davies, Michael Gagarin, Χρήστος Κρεμμύδας, Ιωάννης Κωνσταντάκος, Donald Lateiner, Lloyd Llewellyn-Jones, Victoria Pagán, Mali Skotheim και Χρήστος Τσαγγάλης. Τα Πρακτικά του συνεδρίου θα δημοσιευθούν από τον εκδοτικό οίκο De Gruyter στη σειρά *Athenian Dialogues*.

Αξίζει επίσης να αναφερθεί ότι κατά την τρίτη αυτή περίοδο λειτουργίας του ΚΕΕΛΓ επιτελέσθηκε σημαντικό έργο στην κατεύθυνση της ριζικής αναδιοργάνωσης της Βιβλιοθήκης του με νέα λειτουργική ταξινόμηση των τόμων της, σύμφωνα με το σύστημα του πανεπιστημίου του Αμβούργου, αλλά και με την προμήθεια σύγχρονου εξοπλισμού. Η βιβλιοθήκη εμπλουτίσθηκε σημαντικά χάρη σε σημαντικές οικονομικές επιχορηγήσεις και δωρεές, με αποτέλεσμα να υπερβαίνει σήμερα σε αριθμό τους 25.000 τόμους εκδόσεων αρχαίων κειμένων, μελετών, ειδικών λεξικών και βοηθημάτων, αλλά και να διαθέτει μια πλούσια και οργανωμένη σειρά των σπουδαιότερων επιστημονικών αρχαιογνωστικών περιοδικών.

Από το έτος 2015 προστίθενται στις δραστηριότητες του ΚΕΕΛΓ η υποδοχή φοιτητών κλασικής φιλολογίας, οι οποίοι πραγματοποιούν δίμηνη πρακτική άσκηση και μυούνται στην ερευνητική διαδικασία, καθώς και η υποδοχή μεταδιδακτορικών ερευνητών, στους οποίους παρέχεται η δυνατότητα χρήσης των χώρων και της πλούσιας Βιβλιοθήκης του Κέντρου. Πιο συγκεκριμένα, μέχρι τον Οκτώβριο του 2019 δεκαεπτά προπτυχιακοί φοιτητές από τα πανεπιστήμια Αθηνών και Ιωαννίνων ολοκλήρωσαν την πρακτική τους άσκηση στο ΚΕΕΛΓ [στο πλαίσιο του συστήματος κεντρικής υποστήριξης της πρακτικής άσκησης φοιτητών ΑΕΙ (ΑΤΛΑΣ)]. Δυστυχώς, από το 2020 μέχρι σήμερα, λόγω της πανδημίας, το Κέντρο δεν δέχθηκε φοιτητές για λόγους προστασίας της δημόσιας υγείας. Στη διάρκεια της περιόδου 2018-2019 το ΚΕΕΛΓ υποδέχθηκε ως άμισθο επιστημονικό συνεργάτη τον μεταδιδακτορικό ερευνητή του Τμήματος Φιλολογίας του Ε.Κ.Π.Α. Νικόλαο Μανουσάκη για την υλοποίηση ερευνητικού προγράμματος σε συνεργασία με τη Δραματική Σχολή του Εθνικού Θεάτρου και θέμα την προσέγγιση και ερμηνεία αποσπασμάτων των έργων του Αισχύλου *Μυρμιδόνες, Νηρεΐδες, Φρύγες*. Επιπροσθέτως, το 2019 αποδέχθηκε αίτημα της μεταδιδακτορικής ερευνήτριας Στέφανη Ρούσου να λειτουργήσει ως ερευνητικός φορέας υποδοχής για την ερευνητική της πρόταση με τίτλο «Theognostus *Canones*: A bridge

between the Ancient and Byzantine worlds», η οποία και χρηματοδοτήθηκε στη συνέχεια από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας με το πρόγραμμα για την ενίσχυση Μεταδιδακτορικών Ερευνητών.

Οι κύριοι μελλοντικοί σκοποί του ΚΕΕΛΓ είναι η συνεχής αύξηση της παρουσίας του στους τομείς των ακαδημαϊκών εκδόσεων και των διεθνών συνεργασιών και η ενίσχυση της ερευνητικής και εκδοτικής του δραστηριότητας μέσω της προετοιμασίας κριτικών ή σχολιασμένων εκδόσεων Ελλήνων και Λατίνων συγγραφέων, αυτοτελώς ή στο πλαίσιο ερευνητικών προγραμμάτων, αλλά και μέσω της εκπόνησης μελετών που συνιστούν συμβολή στην έρευνα της ελληνικής και λατινικής γραμματείας. Σημαντική επίσης επιδίωξη του Κέντρου αποτελεί η ενδυνάμωση των διεθνών του συνεργασιών, η διοργάνωση ερευνητικών σεμιναρίων, επιστημονικών ημερίδων και συνεδρίων, καθώς και πάσης φύσεως δημόσιων εκδηλώσεων που ενισχύουν την εξοικείωση του ελληνικού λαού με θέματα αρχαιογνωσίας, τη βαθύτερη κατανόηση της ελληνορωμαϊκής κληρονομιάς και ειδικότερα την προαγωγή των αρχαίων ελληνικών και λατινικών σπουδών.

Οι διαρκώς αυξανόμενες απαιτήσεις της έρευνας που πραγματοποιείται στο Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής και Λατινικής Γραμματείας και των ποικίλων εκδηλώσεων εξωστρέφειας που διαρκώς πολλαπλασιάζονται καθιστούν σαφή την ανάγκη, πέραν της προσπάθειας για σύντομη κάλυψη των κενών θέσεων του ερευνητικού προσωπικού, μιας περαιτέρω αύξησης του αριθμού των ερευνητών και επιστημονικών συνεργατών του, με στόχο το Κέντρο να συνεχίσει να είναι παραγωγικό, να αντιμετωπίζει με επάρκεια τις προκλήσεις των επόμενων δεκαετιών και να αντιπροσωπεύει επάξια την Ακαδημία Αθηνών στο διεθνές πεδίο των κλασικών σπουδών.

Για πληροφορίες σχετικά με το Ερευνητικό Κέντρο βλ.:
http://www.academyofathens.gr/el/research/centers/greeklatin

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΟΡΩΝ ΚΑΙ ΝΕΟΛΟΓΙΣΜΩΝ (ΚΕΕΟΝ)

Το *Κέντρον Ερεύνης Επιστημονικών Όρων και Νεολογισμών* της Ακαδημίας Αθηνών (ΚΕΕΟΝ) ιδρύθηκε με το Νομοθετικό Διάταγμα 4545 του έτους 1966 και λειτουργεί από το 1973 έως σήμερα. Με το Προεδρικό Διάταγμα 225, της 31ης Ιουλίου 2003, απέκτησε τη σημερινή ονομασία του.

Αντικείμενο και ιδρυτικοί σκοποί

Αντικείμενο έρευνας του Κέντρου είναι:

- Η μελέτη του φαινομένου της νεολογίας και ειδικότερα η συλλογή, τεκμηρίωση και ο γλωσσικός έλεγχος των νεολογισμών της Νεοελληνικής Κοινής.
- Ο εντοπισμός και η αποκατάσταση μη δόκιμων ελληνογενών νεολογισμών.
- Η καταγραφή ξένων όρων που εισέρχονται στην Ελληνική (ξενόγλωσσοι νεολογισμοί) και η αντικατάστασή τους με ισοδύναμους ελληνικούς, όπου κρίνεται απαραίτητο και εφόσον η γλωσσική χρήση δεν τους έχει ήδη καθιερώσει.
- Η γενικότερη μέριμνα για την καλλιέργεια της Ελληνικής, με παρεμβάσεις για τη γλωσσική χρήση προς την ερευνητική κοινότητα και την ελληνική κοινωνία.
- Η διατύπωση στην ελληνική γλώσσα επιστημονικών όρων των νέων επιστημονικών κλάδων σύμφωνα με νέα δεδομένα των Επιστημών.

Κύριοι σκοποί του Κέντρου που καθορίζουν την ειδικότερη αποστολή του είναι:

- Η συγκρότηση *Αρχείου Νεολογισμών* της καθομιλουμένης γλώσσας για την **παρακολούθηση και καταγραφή της ελληνικής Νεολογίας** με (α) συστηματική αποδελτίωση του ημερησίου ή εβδομαδιαίου Τύπου βάσει κριτηρίων (β) περιγραφή και γλωσσικό έλεγχο των ελληνογενών και των ξενόγλωσσων νεολογισμών με προτάσεις για την αντικατάστασή τους, όπου κρίνεται απαραίτητο.
- Η δημιουργία *Αρχείου Επιστημονικής Ορολογίας κατά Επιστήμες* και η καθιέρωση *Ελληνικής Επιστημονικής Ορολογίας* με **απόδοση όρων για νέους επιστημονικούς κλάδους**, σύμφωνα με τις ανάγκες των ίδιων των επιστη-

μόνων για ονοματοδοσία ή και οριοθέτηση του αναδυόμενου επιστημονικού λεξιλογίου.
- Δημοσίευση των ερευνών σχετικά με τις γλωσσικές τάσεις στη δομή και τη λειτουργία των νέων όρων, των επισημάνσεων χρήσης για τον γραπτό και τον προφορικό λόγο και γενικότερα των προτάσεων του Κέντρου, στο **περιοδικό** του, το *Δελτίο Επιστημονικής Ορολογίας και Νεολογισμών*.

Διοίκηση

Το Κέντρο εποπτεύεται από Εφορευτική Επιτροπή, στην οποία συνεργάζονται Ακαδημαϊκοί, οι οποίοι αντιπροσωπεύουν, χάρη στη διεπιστημονικότητα των ερευνών, ένα ευρύ επιστημονικό φάσμα. Πρώτοι Πρόεδροι της Εφορευτικής Επιτροπής έχουν διατελέσει οι Ακαδημαϊκοί Ερρίκος Σκάσσης, Κωνσταντίνος Τσάτσος, Διονύσιος Ζακυθηνός, Γεώργιος Μυλωνάς, Άγγελος Βλάχος και μετέπειτα ο Κωνσταντίνος Δεσποτόπουλος, Νικόλαος Κονομής, Σπύρος Ιακωβίδης, Θανάσης Βαλτινός και άλλοι. Σήμερα Επόπτης του Κέντρου είναι ο Ακαδημαϊκός Θεόδωρος Παπαγγελής, Πρόεδρος της Εφορευτικής Επιτροπής ο Ακαδημαϊκός Αντώνιος Ρεγκάκος, Μέλη οι Ακαδημαϊκοί Εμμανουήλ Ρούκουνας, Μιχάλης Τιβέριος, Βασίλειος Ράπανος (Τακτικά μέλη), Κωνσταντίνος Βαγενάς (Αναπληρωματικό μέλος), ενώ μέχρι πρότινος στην Εφορευτική Επιτροπή του Κέντρου μετείχαν τα εκλιπόντα Τακτικά Μέλη της Ακαδημίας Αθηνών Κική Δημουλά και Κωνσταντίνος Κριμπάς. Η πρώτη Συντάκτις του Γραφείου ήταν η Θάλεια Παπαδοπούλου, το 1982 ανέλαβε τη Διεύθυνση ο Τίτος Γιοχάλας, ενώ από το 2007 έως σήμερα διευθύνει το Κέντρο η Αναστασία Χριστοφίδου. Η Εφορευτική Επιτροπή ελέγχει από γλωσσική άποψη τις προτάσεις που υποβάλλει η Διεύθυνση και σε συνεργασία καταλήγει στην οριστική διατύπωση της επιστημονικής ορολογίας και των νεολογισμών (σύμφωνα με τον Ιδρυτικό Νόμο 4398/1929, ΦΕΚ Α 308, Α΄. Ίδρυσις και σκοπός της Ακαδημίας, Άρθρον 1, γ). Οποιαδήποτε προσπάθεια για τη δημιουργική καλλιέργεια της ελληνικής γλώσσας, τόσο της καθομιλουμένης όσο και της επιστημονικής, είναι όχι μόνο καλοδεχούμενη αλλά και υποστηρίζεται από την Ακαδημία Αθηνών.

Η προσέγγιση της ελληνικής νεολογίας στο ΚΕΕΟΝ

Σε προσκυνώ, γλώσσα, πολλά τα θαύματά σου.

Κική Δημουλά, «Τυφλό σύστημα επαφής»

Σε θεσμικό επίπεδο, η χαρτογράφηση των νεολογισμών της Ελληνικής έχει ανατεθεί στο ΚΕΕΟΝ. Νεολογισμός (ελληνογενής ή ξενόγλωσσος) χαρακτηρίζεται κάθε νέα λέξη (ή κάθε νέα σημασία λέξης) που καθιερώνεται εμπλουτίζο-

ντας το λεξιλόγιο μιας γλώσσας, καθώς χρησιμοποιείται από τη γλωσσική κοινότητα ενεργητικά ή παθητικά, π.χ. οι **νεολογισμοί** *λαθρεπιβίβαση, διακαναλικός, οπαδικός, υπερμεταδότης, διφυλετικός, κόκκινα δάνεια, άυλη συνταγογράφηση*. Συνήθως υπεισέρχεται δανεισμός, οπότε κάνουμε λόγο για ξενόγλωσσους νεολογισμούς ως **άμεσα δάνεια**, λ.χ. οι αγγλ. λέξεις *γκάλοπ, σλοτ, cybersecurity, hyperlink, flexicurity, brainstorming, augmented reality, geolocation, transmigrant*. Η χρήση όμως της ελληνικής απόδοσής τους δηλαδή αντίστοιχα *δημοσκόπηση, χρονοθυρίδα, κυβερνοασφάλεια, υπερσύνδεσμος, ελαστική ασφάλιση, καταιγισμός ιδεών, επιπραγματικότητα, γεωεντοπισμός, διαμετανάστης* (όπως έχουν αποδοθεί από την Ακαδημία Αθηνών), διαμορφώνει νεολογισμούς που προέρχονται από έμμεσο δανεισμό, τα ονομαζόμενα **έμμεσα ή μεταφραστικά δάνεια**.

Το έργο της απόδοσης **ξενόγλωσσων νεολογισμών ή/και όρων** είναι συνυφασμένο με τον επιστημονικό προσανατολισμό του Κέντρου σύμφωνα με τον οποίο παρεμβαίνει σε θέματα γλωσσικής χρήσης στον γραπτό/προφορικό λόγο με προτάσεις προς αντικατάσταση των όρων με ελληνικούς, εξυπηρετώντας φορείς που υποβάλλουν σχετικά αιτήματα κατά καιρούς: λ.χ. μετά από αίτημα της τότε κυβέρνησης, το Κέντρο καθόρισε την ονομασία *ευρώ* ως απόδοση του αγγλικού *euro* (γιούρο).

Επομένως, η ορολογία των επιστημών τέμνεται τόσο οριζόντια όσο και κάθετα: οριζόντια, με αποδόσεις ειδικών όρων που απαντούν στον Τύπο, όπως Οικονομίας (*internet banking* ως *δικτυοτραπεζική*), Τεχνολογίας (*fast ignition* ως *ταχυανάφλεξη*), Πληροφορικής (*multitasking* ως *πολυδιεργασία*), Ιατρικής (*generics* ως *ομοιότυπα [φάρμακα]*) και κάθετα, με τη συγκρότηση ολοκληρωμένων πλέον ορολογικών λεξικών διαφόρων επιστημονικών κλάδων, κυρίως επιστημών αιχμής, σε συνεργασία με ειδικούς επιστήμονες (βλ. *Επιστημονική Ορολογία* παρακάτω). Για τα κριτήρια των προτάσεων αντικατάστασης έχουν καταλήξει εν πολλοίς οι εκάστοτε Εφορευτικές Επιτροπές του Κέντρου από το 1973 και μετά, με συνεχείς ενημερωτικές προσαρμογές. Τα κριτήρια επιλογής των ελληνογενών και ξενόγλωσσων νεολογισμών (ποιοτικά και ποσοτικά) αναλύονται διεξοδικώς στα *Δελτία Επιστημονικής Ορολογίας και Νεολογισμών* (βλ. *Οδηγός εκδόσεων και σχετικών μελετών*).

Οι νέες λέξεις, είτε **ως καθιερωμένοι (institutionalized) νεολογισμοί** (με δυνατότητα ενσωμάτωσης στο γενικό λεξιλόγιο, π.χ. συχνή εμφάνιση στον έγκριτο δημοσιογραφικό λόγο) είτε ως **ευκαιριακοί ή άπαξ σχηματισμοί** (*ad hoc,* όταν εμφανίζονται π.χ. σε λογοτεχνικά κείμενα) συγκροτούν το ζωντανότερο και πιο δημιουργικό κομμάτι της γλώσσας μας.

Κύρια συνεισφορά ΚΕΕΟΝ: *Η συστηματική καταγραφή νεοεμφανιζόμενων λέξεων και όρων και οι έγκαιρες προτάσεις για δόκιμη ένταξή τους συμβάλλει στην καλλιέργεια της γλώσσας τόσο με άμεσο τρόπο (π.χ. συμβουλευτικά για φιλολό-*

γους, δημοσιογράφους, μεταφραστές κ.ά.) όσο και με έμμεσο τρόπο, δηλαδή με τη δυνατότητα εμπλουτισμού των νεώτερων μεγάλων Λεξικών της Ελληνικής, όπως το 'Χρηστικό Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών'.

ΚΑΙΝΟΤΟΜΕΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ

Ι. ΝΕΟΔΗΜΙΑ

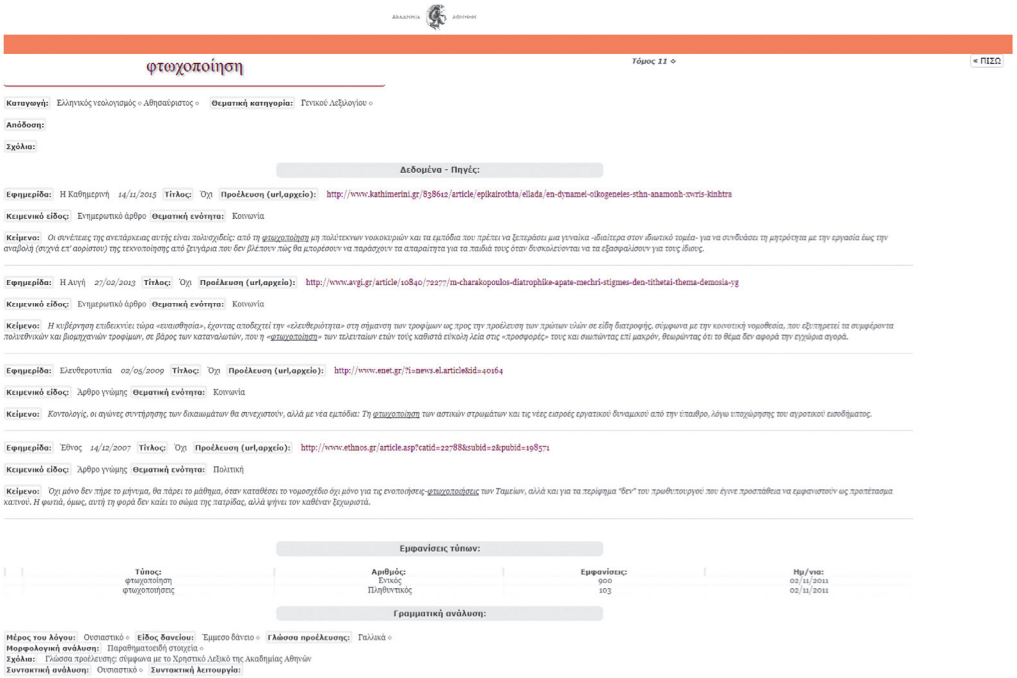
Βρισκόμαστε στην εποχή όπου η γλωσσολογία βλέπει το διαδίκτυο ως ένα τεράστιο σώμα κειμένων (μεθοδολογία *web as corpus*), θησαυρό νέων λέξεων που οι ψηφιακές τεχνολογίες μπορούν να προσπελάσουν. Με τη βοήθεια των μηχανών αναζήτησης μπορούμε να ελέγξουμε τόσο την αποδεκτότητα των προτάσεών μας όσο και τη διασπορά των νεολογισμών στο πέρασμα του χρόνου. Το Κέντρο έχει καθορίσει μεθοδολογικό πλαίσιο για αξιόπιστες δικτυομετρικές αναλύσεις (*webometrics*) προσαρμοσμένες στην έρευνα της νεολογίας και την παρακολούθηση (*monitoring*) γλωσσικών τάσεων στο διαδίκτυο (βλ. *Οδηγός εκδόσεων και σχετικών μελετών*).

Από το 2008 και εξής, αναπτύσσεται στο πλαίσιο ανανεούμενου ερευνητικού προγράμματος το **ηλεκτρονικό περιβάλλον ΝΕΟΔΗΜΙΑ**, που σήμερα αποτελεί το βασικό μεθοδολογικό εργαλείο του ΚΕΕΟΝ. Η ΝΕΟΔΗΜΙΑ έχει τους εξής στόχους:

- τον εντοπισμό και την καταγραφή,
- τη γλωσσολογική ταξινόμηση και,
- την παρακολούθηση στον χρόνο και στα περιβάλλοντα χρήσης ελληνογενών και ξενόγλωσσων αθησαύριστων νεολογισμών και δευτερευόντως όλων των νεολογισμών, θησαυρισμένων (σε νεώτερα λεξικά) και μη.

Η πρώτη γενιά εργαλείων του ΚΕΕΟΝ έδωσε την πρώτη για την Ελλάδα μηχανή ημι-αυτόματης ανίχνευσης νεολογισμών (βλ. *Οδηγός εκδόσεων και σχετικών μελετών*) και τη βάση δεδομένων (βλ. Εικ. 1). Η διεπαφή χρήστη επιτρέπει:

- συνδυαστικές αναζητήσεις των λημμάτων βάσει πολλαπλών γλωσσολογικών κριτηρίων (μορφολογικών, συντακτικών, κειμενικών κ.ά.),
- προβολή των νέων λέξεων με αλφαβητική ή καταληκτική σειρά (απαραίτητη στα *Αντίστροφα Λεξικά* για τον έλεγχο της παραγωγικότητας των καταλήξεων),
- οπτικοποίηση των δεδομένων για στατιστικές αναλύσεις.

Εικ. 1. Ο νεολογισμός ΦΤΩΧΟΠΟΙΗΣΗ και η καταγραφή του στη βάση δεδομένων της ΝΕΟΔΗΜΙΑΣ.

ΙΙ. Σώμα Εποπτείας Νεολογισμών

Με σκοπό τις εμπεριστατωμένα κειμενοκεντρικές, πέρα από τις μορφολογικές, αναλύσεις, το ΚΕΕΟΝ, όπως και τα μεγάλα διεθνή ερευνητικά προγράμματα δυναμικής παρακολούθησης νεολογισμών, ανέπτυξε την απαραίτητη σωματοκειμενική (*corpus-linguistic*) οπτική με τη δημιουργία του πρώτου ελληνικού δυναμικού ηλεκτρονικού σώματος κειμένων εποπτείας (*monitor corpus*), το οποίο ονομάστηκε ***Σώμα Εποπτείας Νεολογισμών***. Το Σώμα αποτελεί υποσύστημα της ΝΕΟΔΗΜΙΑΣ, είναι συνεχώς ανατροφοδοτούμενο και τα δεδομένα δημοσιογραφικού λόγου προέρχονται από το διαδίκτυο (μεθοδολογία *web for corpus*). Το υλικό συλλέγεται με υπολογιστικά εργαλεία που προσφέρθηκαν στο Κέντρο από τον Αναπληρωτή Καθηγητή Πληροφορικής του Χαροκοπείου Πανεπιστημίου Ηρακλή Βαρλάμη και προσαρμόζονται στις ανάγκες των ερευνών με πολυετή συνεργασία μέσω του προγράμματος Πρακτικής Άσκησης φοιτητών, αλλά και με ερευνητικά προγράμματα της Επιτροπής Ερευνών. Η συγκρότηση του σώματος γίνεται βάσει πολυεπίπεδου σχήματος επισημείωσης (annotation) που έχει αναπτυχθεί στο ΚΕΕΟΝ (συνεργασία έρευνας και υλοποίηση: Βασιλική Αφεντουλίδου), συνεχώς διευρύνεται με νέα στρώματα ανάλυσης, ακολουθώντας στην αναπαράσταση

της πληροφορίας διεθνές XML πρότυπο κωδικοποίησης κειμένων (*Text Encoding Initiative*). Σήμερα το *Σώμα Εποπτείας Νεολογισμών* περιλαμβάνει πάνω από 400 εκατομμύρια λέξεις και είναι μοναδικό στην Ελλάδα ως προς τις προδιαγραφές του. Αυτή τη στιγμή χρησιμοποιείται εσωτερικά στο Κέντρο για την:

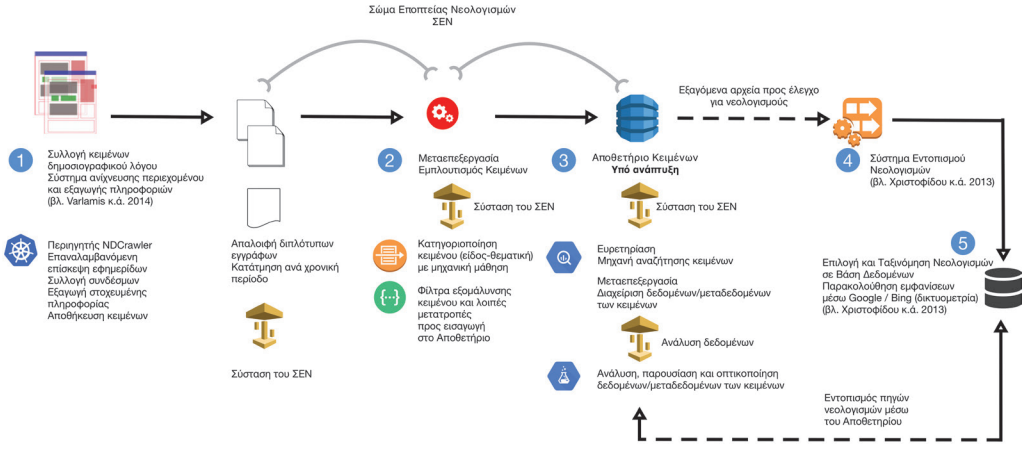
- ημιαυτόματη ανίχνευση
- καταγραφή
- παρακολούθηση νεολογισμών στον χρόνο, ενταγμένων στο κειμενικό τους περιβάλλον (βάσει αυστηρά οριοθετημένων κειμενογλωσσικών μεταβλητών).

III. Μηχανική Μάθηση και κειμενική κατηγοριοποίηση

Παράλληλα, σχεδιάζεται, ήδη από το 2017, με τις πρώτες πιλοτικές εφαρμογές να είναι λειτουργικές, η ενσωμάτωση στη ΝΕΟΔΗΜΙΑ υπολογιστικών τεχνικών *τεχνητής νοημοσύνης*, με ταξινόμηση των δεδομένων βάσει **μηχανικής μάθησης**, ώστε με μηχανισμούς πρόβλεψης να υποβοηθείται το έργο της καταγραφής από το ιδιαιτέρως ολιγοπρόσωπο ΚΕΕΟΝ. Μία πρώτη προσπάθεια έχει ξεκινήσει με την αυτόματη κατηγοριοποίηση κειμένων βάσει ένταξής τους σε επιλεγμένες θεματικές κατηγορίες. Θα ακολουθήσει η αυτόματη κατηγοριοποίηση βάσει κειμενικών ειδών και κειμενικών τύπων (βλ. Χριστοφίδου, 2018).

IV. Η αρχιτεκτονική του συστήματος και ροή εργασιών

Χάρη στην ευελιξία και τις δυνατότητες που παρέχει η τεχνολογία, το φαινόμενο της νεολογίας αντιμετωπίζεται ολιστικά. Οι νέες μέθοδοι διαφωτίζουν πληρέστερα τις γλωσσικές τάσεις και επιτρέπουν ποσοτικές και ποιοτικές ανα-

Εικ. 2. Η αρχιτεκτονική της ΝΕΟΔΗΜΙΑΣ, με έμφαση στο *Υποσύστημα Συλλογής Κειμένων*.

λύσεις σε βάθος χρόνου. Κυρίως όμως, το νέο περιβάλλον εξασφαλίζει μία αντικειμενικότερη θέαση των δεδομένων, υποστηρίζοντας με άφθονα παραδείγματα και αναλύσεις τις αναγκαίες γνωμοδοτήσεις του Κέντρου σε ζητήματα γλωσσικής χρήσης.

Κύρια συνεισφορά ΚΕΕΟΝ: *1) συγκρότηση Ψηφιακού Αρχείου Νεολογισμών και Ορολογίας με εντοπισμό, καταγραφή, πολυεπίπεδη ταξινόμηση (μορφολογική, κειμενική κλπ.) όρων 2) συγκρότηση Σώματος Εποπτείας Νεολογισμών 3) συνδυασμός θεωρητικής μελέτης με έρευνα δεδομένων - εκδοτικό έργο*

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΟΡΟΛΟΓΙΑ

Η γλώσσα των ανθρώπων διαφέρει από τις γλώσσες των ζώων (φερ' ειπείν των μελισσών), διότι δεν χρησιμοποιείται μόνο για μεταφορά πληροφορίας αλλά και για τη διατύπωση επιχειρημάτων που επιτρέπουν την ανάπτυξη της επιστήμης.

Κώστας Κριμπάς, «Κοινωνιοβιολογία»

Το Κέντρο, από την ίδρυσή του, εκπονεί ορολογία διαφόρων Επιστημών, προτείνει ελληνικούς όρους σε νέους επιστημονικού κλάδους, σε συνεργασία με ειδικούς κατά θέμα φορείς και επιστήμονες, αλλά και διεθνείς οργανισμούς, προσπαθώντας να καλύπτει τις ανάγκες της επιστημονικής κοινότητας, κυρίως σε νέα πεδία και τεχνολογίες αιχμής. Η αποφυγή της άκριτης εισαγωγής στην Ελληνική ξενόγλωσσων επιστημονικών όρων συμβάλλει τόσο στην καλλιέργεια της ίδιας της γλώσσας όσο και στην καλλιέργεια της εκάστοτε επιστήμης, η οποία οριοθετείται ακριβέστερα μέσω της απόδοσης της ορολογίας. Από το 1984 το ΚΕΕΟΝ είχε ήδη συνεργαστεί με τις *Διυπουργικές Επιτροπές Ορολογίας της Γαλλίας*, το *Γραφείο Ορολογίας της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*, τον *Διεθνή Οργανισμό Ενοποιήσεως των Επιστημονικών Νεολογισμών*, καθώς και Ελληνικές *Επιστημονικές Εταιρείες*. Από το 2013 συμμετέχει στο *Δίκτυο Ορολογίας για την ελληνική γλώσσα και μετάφραση* του *Γραφείου Αθηνών της Γενικής Διεύθυνσης Μετάφρασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής*. Οι αποδόσεις των νέων όρων, καθώς και η επιλογή των επιστημονικών τομέων προς οριοθέτηση, τελούν υπό την αιγίδα της Εφορευτικής Επιτροπής του Κέντρου.

Η *Επιστημονική Ορολογία* δημοσιεύεται στα εκάστοτε *Δελτία Επιστημονικής Ορολογίας και Νεολογισμών* (ΔΕΟΝ) του Κέντρου και περιλαμβάνει ελληνική απόδοση ξενόγλωσσων (αγγλικών ή/και γαλλικών) επιστημονικών όρων σε διάφορα θεματικά πεδία:

– ΔΕΟΝ 1 (1986 & 1988 2η έκδ.): Αστροναυτική, Γλωσσολογία, Ιατρική, Εδαφολογία-Εδαφομηχανική, Χημεία.

- ΔΕΟΝ 2 (1988): Βιντεογραφία, Ρομποτική, Μικροφωτογραφία.
- ΔΕΟΝ 3-4 (1990): Οικονομία.
- ΔΕΟΝ 5 (1994): Διαστημική Τηλεανίχνευση, Οικονομία.
- ΔΕΟΝ 6 (1997): Γεροντολογία, (Θαλάσσιες) Μεταφορές, Πυρηνικά.
- ΔΕΟΝ 7 (2000): Χημεία (Όξινη Βροχή), Όζον.
- ΔΕΟΝ 8 (2004): Ολυμπιακά αθλήματα.
- ΔΕΟΝ 9-10 (2009): Ενεργειακή Τεχνολογία (A-L).
- ΔΕΟΝ 11 (2012): Ενεργειακή Τεχνολογία (A-Z).
- ΔΕΟΝ 13 (2015): Υπολογιστική Γλωσσολογία.

Η αναζήτηση των όρων γίνεται θεματικά, ανά γλώσσα πηγή-στόχο και από το ΔΕΟΝ 2 και εξής, οι όροι συνοδεύονται από περιγραφικές ερμηνείες (ορισμούς). Όπου κρίνεται αναγκαίο, το υλικό συνδέεται με εξωτερικούς δικτυότοπους, βάσεις δεδομένων ορολογίας και ειδικές μελέτες.

Το 2019, σε συνεργασία με το Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών (Τμήμα Πληροφορικής, Καθηγητής Πάνος Κωνσταντόπουλος), προσαρμόστηκε στις ανάγκες του Κέντρου ηλεκτρονικό περιβάλλον επιμέλειας και διαδικτυακής προβολής ορολογίας μέσω συστήματος διαχείρισης θησαυρών (***Σύστημα Διαχείρισης Ορολογικών Θησαυρών***)**.** Οι εφαρμογές ενσωματώθηκαν στην υποδομή του ΚΕΕΟΝ και σε συνεργασία με το *Κέντρον Ερεύνης Φυσικής της Ατμοσφαίρας και Κλιματολογίας* οργανώνεται σε πρότυπο ψηφιακής οντολογίας η ορολογία *Ενεργειακής Τεχνολογίας*. Η ταξινόμηση των όρων και η διαδικτυακή προβολή τους αναμένεται να ολοκληρωθεί το 2022.

Κύρια συνεισφορά ΚΕΕΟΝ: *Η ελληνική απόδοση Επιστημονικής Ορολογίας αιχμής, η οποία προσφέρεται στην ακαδημαϊκή κοινότητα σε διαδικτυακή προβολή. Προωθείται σε δημόσια διεπαφή η οργάνωση Ορολογιών βάσει ψηφιακής οντολογίας.*

ΔΕΛΤΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΟΡΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΝΕΟΛΟΓΙΣΜΩΝ

Δια την επιβολήν των ορθών όρων δεν υπάρχουν νομικαί κυρώσεις. Το κύρος όμως του Ιδρύματος θα καθιερώση και θα επιβάλη τους όρους. Ούτω η Ακαδημία δέον να κατατάσση τους νέους όρους και νεολογισμούς και … να εκδίδη έντυπον περιέχον τους όρους, τους οποίους εγκρίνει.

Κωνσταντίνος Τσάτσος, Απόσπασμα Πρακτικών Εφορευτικής Επιτροπής, 1973

Από το 1984 και σε τακτά διαστήματα εκδίδεται το ***Δελτίο Επιστημονικής Ορολογίας και Νεολογισμών*** με

- καταλόγους νεολογισμών συνοδευόμενους από παραδείγματα χρήσης και (πρόσφατα) με μετρήσεις διαδικτυακών εμφανίσεων,

- ελληνική απόδοση Επιστημονικής Ορολογίας (βλ. *Οδηγός εκδόσεων και σχετικών μελετών* για τα περιεχόμενα των *Δελτίων*).

Τα τελευταία έτη δημοσιεύονται επίσης τόμοι **με ειδικά αφιερώματα σε ειδικά θέματα της γλωσσολογικής θεωρίας και ανάλυσης** και συμμετοχή έγκριτων γλωσσολόγων από ακαδημαϊκά ιδρύματα της χώρας αλλά και του εξωτερικού:

– **Δημιουργία και Μορφή στη Γλώσσα (2013).**
– **Όψεις της Σωματοκειμενικής Γλωσσολογίας: αρχές, εφαρμογές, προκλήσεις (2017).**
– ***Πολυλεκτικές εκφράσεις: μελέτες με δεδομένα από την Ελληνική και άλλες γλώσσες* (2020).**

Επιπλέον:

– **Δημιουργία ηλεκτρονικής βάσης βιβλιογραφίας για τις *Πολυλεκτικές εκφράσεις στην Ελληνική*.**
  Η βιβλιογραφία έχει τεθεί δημοσίως στη διάθεση της ερευνητικής κοινότητας ως ανοιχτή βάση πληροφόρησης των επιστημόνων και συνεργασίας, βλ.: Δικτυότοπο ΚΕΕΟΝ > Πολυλεκτικές Εκφράσεις της Ελληνικής: Βιβλιογραφία εν εξελίξει.

Βασικό πλαίσιο των ειδικών αφιερωμάτων αφορά στην προσέγγιση των νεολογισμών ως τροχιοδεικτών της δυναμικής πορείας της γλώσσας: όταν η μορφολογική ανάλυση μιας γλώσσας αποδίδει ιδιαίτερο βάρος στους νεολογισμούς αναδεικνύονται κρυστάλλινα οι υγιείς και ζωντανές δομές της, π.χ. αναδεικνύεται εναργώς η παραγωγικότητα των επιθημάτων. Συνεπώς στα ερευνητικά desiderata του Κέντρου ανήκει η άντληση θεωρητικών γλωσσολογικών συμπερασμάτων από τα νεολογικά δεδομένα της Ελληνικής, τόσο για την περιγραφή της όσο και για την ενδεδειγμένη χρήση της βάσει αποτύπωσης συγκεκριμένων τάσεων και ανάδειξης του δυναμικού της πυρήνα.

Το υλικό του *Δελτίου* έχει κατά το πλείστον ψηφιοποιηθεί και ενταχθεί στις συλλογές του Κέντρου στην Πύλη και στο Αποθετήριο Συλλογών της *Ψηφιακής Ακαδημίας* (βλ. *Οδηγός εκδόσεων και σχετικών μελετών*).

Κύρια συνεισφορά ΚΕΕΟΝ: *Τακτή ενημέρωση της ακαδημαϊκής, και όχι μόνο, κοινότητας με τα αποτελέσματα των εργασιών του Κέντρου. Προώθηση της μελέτης συναφών με τη νεολογία αντικειμένων με οργάνωση εκδόσεων συλλογικών τόμων αφιερωμένων σε εξειδικευμένα γλωσσολογικά ζητήματα.*

ΔΙΕΠΑΦΗ ΚΕΕΟΝ - ΑΕΙ

Το ΚΕΕΟΝ συνεργάζεται -με ιδιαίτερα πρόσφορο για την Ακαδημία και την ανώτατη εκπαίδευση τρόπο- με τμήματα ΑΕΙ της χώρας επί δεκαετίες. Μάλιστα, πρώτο το ΚΕΕΟΝ ενεργοποίησε την ένταξη Κέντρων στο σύστημα πρακτικών ασκήσεων φοιτητών *ΑΤΛΑΣ*. Συγκεκριμένα το ΚΕΕΟΝ προωθεί:

- συνεχή Διδασκαλία γλωσσολογικών μαθημάτων, σε προ- και μεταπτυχιακό επίπεδο, από ερευνητές του ΚΕΕΟΝ στο Παιδαγωγικό τμήμα, Σχολή Επιστημών Αγωγής, Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών,
- πολυάριθμες Πρακτικές Ασκήσεις φοιτητών φιλολογικών, γλωσσολογικών τμημάτων ΑΕΙ της χώρας καθώς και τμημάτων Πληροφορικής, κυρίως από το Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών και το Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο.

Κύρια συνεισφορά ΚΕΕΟΝ: *Το Κέντρο ανταποκρίνεται με πολυεπίπεδο τρόπο στην πρόκληση των καιρών για έναν ενιαίο χώρο έρευνας και εκπαίδευσης.*

2021: Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

Σταθμοί στην πορεία των ερευνών: Στο διάστημα των σαράντα οχτώ ετών λειτουργίας του Κέντρου, πραγματοποιήθηκαν κομβικές αλλαγές στις μεθόδους εργασιών. Η επιστήμη της Γλωσσολογίας έχει προοδεύσει, ο ψηφιακός μετασχηματισμός έχει επηρεάσει την κοινωνία και έχουν τεθεί οι βάσεις για την Ανοικτή Επιστήμη. Νέες υπολογιστικές τεχνικές και εργαλεία έρευνας είναι διαθέσιμα και υποστηρίζεται η επιστημονική εξωστρέφεια, καθώς και η μέριμνα για τη διάθεση μεγάλων συνόλων δεδομένων (big data) προς την επιστημονική κοινότητα και το ευρύ κοινό.

Ακολουθώντας το πιο πάνω πλαίσιο έρευνας, ολοκληρώθηκε το καλοκαίρι του 2021 το Ερευνητικό Πρόγραμμα της Επιτροπής Ερευνών «*Αναβάθμιση του ηλεκτρονικού περιβάλλοντος ΝΕΟΔΗΜΙΑ*», επιτυγχάνοντας τα εξής:

- ενσωμάτωση προηγμένων υπολογιστικών τεχνικών στην ημι-αυτόματη καταγραφή δεδομένων από μεγάλες συλλογές κειμένων,
- νέες αυτοματοποιήσεις στο σύστημα συλλογής κειμένων για τη συστηματική ανίχνευση και παρακολούθηση των νεολογισμών,
- λειτουργία μίας πρώτης προσέγγισης αυτόματης θεματικής ταξινόμησης κειμένων με μηχανική μάθηση,
- ενσωμάτωση στο περιβάλλον του *Σώματος Εποπτείας Νεολογισμών* εργαλείων ανάλυσης σε επίπεδο λέξης (γραμματικός σχολιασμός και λημματοποίηση).

Η καταγραφή των νέων όρων (που γέννησαν οι νέες συνθήκες της πανδημίας) συνεχίζεται. Έχουν τεθεί πλέον τα κριτήρια για τον σχεδιασμό ενός νέου τύπου λεξικού, ως παραγόμενου απευθείας από την ψηφιακή υποδομή του Κέντρου, ενός *Ηλεκτρονικού Λεξικού Νεολογισμών.*

Το ***Ηλεκτρονικό Λεξικό Νεολογισμών*** θα καταγράφει και θα προβάλλει δυναμικά τους νέους όρους. Η αξιοποίηση του ηλεκτρονικού περιβάλλοντος ΝΕΟΔΗΜΙΑ, το οποίο συνεχίζει να αναπτύσσεται, θα επιτρέψει τον εντοπισμό, την καταγραφή, την παρακολούθηση της διάχυσης (μακροημέρευσης ή όχι) των νέων όρων στα κείμενα του Τύπου (βλ. Afentoulidou & Christofidou, 2021) και εν τέλει την προβολή τους στην επιστημονική κοινότητα και το ευρύ κοινό μέσω δημόσιας διεπαφής, στη λογική της Επιστήμης των Πολιτών (*Citizen Science*), σύμφωνα με την οποία τα εργαλεία, τα δεδομένα και οι μέθοδοι γίνονται κτήμα της κοινωνίας, όπως άλλωστε είναι η ίδια η γλώσσα.

Κύρια συνεισφορά ΚΕΕΟΝ: *Το Κέντρο προετοιμάζει τη δημιουργία μακρόπνοης υποδομής για τη συγκρότηση ενός δυναμικού Ηλεκτρονικού Λεξικού Νεολογισμών.*

ΟΔΗΓΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΚΑΙ ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Δικτυογραφία

Δικτυότοπος του ΚΕΕΟΝ της Ακαδημίας Αθηνών, με περαιτέρω πληροφορίες για την ιστορία του, το προσωπικό, τα ερευνητικά προγράμματα, αποδόσεις όρων και το εκδοτικό έργο (http://www.academyofathens.gr/el/research/centers/scitermneo)

Πύλη του ΚΕΕΟΝ στην *Ψηφιακή Ακαδημία* και Συλλογές του ΚΕΕΟΝ στο Ψηφιακό Αποθετήριο (http://repository.academyofathens.gr/keeon/index.php/gr)
Θεματικά κείμενα του ΚΕΕΟΝ στην *Ψηφιακή Ακαδημία*

- *Ελληνική Ορολογία Ολυμπιακών Αθλημάτων*
- *Συμβολή της Ακαδημίας Αθηνών στους Ολυμπιακούς Αγώνες, Αθήνα 2004*
- *Επιστημονική Ορολογία*
- *Συμβολή της Ακαδημίας Αθηνών στην ελληνική απόδοση Ορολογίας Επιστημών αιχμής από το 1986 έως σήμερα*
- *Νεολογισμοί: ελληνογενείς και ξενόγλωσσοι*
- *Η νεολογία ως γλωσσικό φαινόμενο: Συμβολή της Ακαδημίας Αθηνών στην περιγραφή της γλωσσικής εξέλιξης*
- *Το ΚΕΕΟΝ και η έρευνα των νεολογισμών (ελληνογενών και ξενόγλωσσων): σκοποί, μεθοδολογία, οργάνωση*
- *Νεοδημία: Πρόγραμμα ηλεκτρονικής εύρεσης-ταξινόμησης Νεολογισμών και Ορολογίας του ΚΕΕΟΝ*

Μεθοδολογία έρευνας

Εισαγωγές των *Δελτίων Επιστημονικής Ορολογίας και Νεολογισμών*, 9-10, 11, 13

Ηλεκτρονικό περιβάλλον ΝΕΟΔΗΜΙΑ και Σώμα Εποπτείας Νεολογισμών

Ελληνική Βιβλιογραφία

Αφεντουλίδου, Β. & Χριστοφίδου, Α. (2017) [2018]. Σώμα Εποπτείας Νεολογισμών της Νέας Ελληνικής: Σχεδιασμός και κειμενική ταξινόμηση. Στο Α. Χριστοφίδου (Επιμ.), *Όψεις της Σωματοκειμενικής Γλωσσολογίας: Αρχές, εφαρμογές, προκλήσεις, Δελτίο Επιστημονικής Ορολογίας και Νεολογισμών, 14*, 129-180. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.

Χριστοφίδου, Α. (2017). Νεολογία και Ορολογία στην Ακαδημία Αθηνών. *Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία. Πρακτικά 11ου Συνεδρίου Ελληνικής Εταιρείας Ορολογίας*. Αθήνα: ΤΕΕ.

Χριστοφίδου, Α. (2018). Κειμενικά είδη και τρόποι λόγου: μια συνολική κειμενογλωσσολογική πρόταση. Στο Κ. Ντίνας (Επιμ.), *Figura in praesentia* (σσ. 604-624). Αθήνα: Πατάκης.

Χριστοφίδου, Α. & Αφεντουλίδου, Β. (2021). Στα όρια της ελληνικής λέξης: *κόκκινα δάνεια πρώτης κατοικίας*. Στο Θ. Μαρκόπουλος κ.ά. (Επιμ.), *Πρακτικά του 14ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας*, 5-8 Σεπτεμβρίου 2019, Πανεπιστήμιο Πατρών. Προσβάσιμο στο https://pasithee.library.upatras.gr/icgl/issue/view/387

Χριστοφίδου, Α. & Αφεντουλίδου, Β. (2016). Νεολογία και κειμενικό είδος. Μια σωματοκειμενική προσέγγιση. *Εισήγηση στην Ημερίδα «Ο Δημιουργικός Λόγος στην Εκπαίδευση», 27-28 Ιουνίου,* Μαράσλειο Διδασκαλείο. ΕΚΠΑ, Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας & Μελέτης της Λογοτεχνίας και της Ρητορικής & Ελληνική Ένωση για την Προώθηση της Ρητορικής στην Εκπαίδευση. Υπό την αιγίδα του ΥΠΠΕΘ.

Χριστοφίδου, Α., Καρασίμος, Α. & Αφεντουλίδου, Β. (2014). Έλεγχος, παρακολούθηση και ταξινόμηση νεολογισμών με το ηλεκτρονικό πρόγραμμα *Νεοδημία*: Η προσέγγιση των νέων δανείων. Στο G. Kotzoglou, K. Nikolou, E. Karantzola, K. Frantzi, I. Galantomos, M. Georgalidou, V. Kourti-Kazoullis, Ch. Papadopoulou, E. Vlachou (Επιμ.), *Selected Papers of the 11th International Conference on Greek Linguistics* (σσ. 1850-1868). Rhodes: University of the Aegean.

Χριστοφίδου, Α., Αφεντουλίδου, Β., Καρασίμος, Α. & Δημητροπούλου, Ειρ. (2013). Ηλεκτρονικό Πρόγραμμα Νεολογισμών και Ορολογίας *Νεοδημία*: Προκλήσεις και δικτυο-λύσεις. Στο Α. Χριστοφίδου (Επιμ.), *Δημιουργία και Μορφή*

στη γλώσσα, Δελτίο Επιστημονικής Ορολογίας και Νεολογισμών, 12, 193-243. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.

Έρευνα & Τεχνολογία. (2012). Το Κέντρο που «ανακαλύπτει» τις λέξεις. Τεύχος Ιουλίου, ΓΓΕΤ.

Έρευνα & Τεχνολογία. (2012). Πρόγραμμα ηλεκτρονικής εύρεσης και ταξινόμησης νεολογισμών και ορολογίας. Μια πρωτοποριακή ελληνική εφαρμογή στο Κέντρο Ερεύνης Επιστημονικών Όρων και Νεολογισμών της Ακαδημίας Αθηνών. Τεύχος Οκτωβρίου, ΓΓΕΤ.

Αγγλική Βιβλιογραφία

Afentoulidou, V. & Christofidou, A. (2021). It's a long way to a dictionary: Between creation and dictionarization. Στο Ζ. Γαβριηλίδου κ.ά. (Επιμ.), *Πρακτικά του 19ου Διεθνούς Συνεδρίου Euralex, Λεξικογραφία για την συμπερίληψη, τόμος ΙΙ*. Αλεξανδρούπουλη, 7-11 Σεπτεμβρίου 2021, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης. Προσβάσιμο στο https://euralex2020.gr/wp-content/uploads/2021/09/Pages-from-EURALEX2021_ProceedingsBook-Vol2-p597-606.pdf

Christofidou, A., Afentoulidou, V., Karasimos, A. & Vassiliadou, R. (2020). Compoundhood: defining, extracting and monitoring multiword A+N compounds in a database of Greek neologisms. Στο Σ. Μαρκαντωνάτου & Α. Χριστοφίδου (Επιμ.), *Πολυλεκτικές εκφράσεις: μελέτες με δεδομένα από την Ελληνική και άλλες γλώσσες, Δελτίο Επιστημονικής Ορολογίας και Νεολογισμών, 15,* 133-192. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΟΣ

1. Σκοπός – προγράμματα – ημερομηνία έναρξης

Το Κέντρον Ερεύνης της Αρχαιότητος ιδρύθηκε το 1977 με πρωτοβουλία του Ακαδημαϊκού Γεωργίου Ε. Μυλωνά. Εξ αρχής ορίσθηκε ως στόχος η μελέτη της ιστορίας, της τέχνης και του πολιτισμού της ελληνικής και ρωμαϊκής αρχαιότητος από τους προϊστορικούς χρόνους έως την ύστατη αρχαιότητα.

Η λειτουργία του Κέντρου άρχισε το 1980 με την πρόσληψη του πρώτου ερευνητή, ενώ η κυρίως στελέχωση έγινε το 1985 με την πρόσληψη 4 ακόμα ερευνητών, όλων διδακτόρων ήδη, και την εκλογή του πρώτου διευθυντή. Στις αρχές του 1990 οι ήδη υπηρετούντες ερευνητές εντάχθηκαν σε βαθμίδες και δρομολογήθηκαν οι προκηρύξεις νέων θέσεων, 2 το 1995 και 2 το 2009· ακόμα 2 προκηρύχθηκαν το 2019. Σήμερα υπηρετούν στο Κέντρο Ερεύνης της Αρχαιότητος 6 Ερευνητές, 2 στην Α΄ βαθμίδα, 2 στην Β΄ και ακόμα 2 στη Γ΄ βαθμίδα (από τον Σεπτέμβριο 2021). Παρά τον μικρό αριθμό ερευνητών, καλύπτεται ευρύ φάσμα της αρχαιότητος από τα προϊστορικά έως τα ύστερα ρωμαϊκά χρόνια και υποστηρίζονται ευδοκίμως τα διεθνή προγράμματα που εκπονούνται υπό την αιγίδα της Ακαδημίας Αθηνών. Οι ειδικεύσεις (κατά κύριον λόγο πλαστική, αγγειογραφία και αρχαία ελληνική ιστορία / ιστορική τοπογραφία) είναι συμβατές και με τα διεθνή προγράμματα που εποπτεύονται από το Κέντρο με την επικουρία των αντίστοιχων Επιστημονικών Επιτροπών: - Corpus Vasorum Antiquorum (αρχαία ελληνική αγγειογραφία: κατάλογοι μουσείων και ιδιωτικών συλλογών στην Ελλάδα), - Corpus Signorum Imperii Romani (πλαστική της ρωμαιοκρατίας: κατάλογοι μουσείων και ιδιωτικών συλλογών στην Ελλάδα), - Tabula Imperii Romani (παραγωγή ενός χάρτη της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας ο οποίος έχει χωριστεί σε σειρά 56 χαρτών σε κλίμακα 1:1.000.000 οι οποίοι συνοδεύονται από ευρετήρια όπου δίδονται γεωγραφικά, ιστορικά και αρχαιολογικά δεδομένα, καθώς και πλήρης βιβλιογραφική τεκμηρίωση για τις θέσεις που σημαίνονται σε κάθε χάρτη) και - Sylloge Nummorum Graecorum (ελληνικά νομίσματα: κατάλογοι μουσείων και ιδιωτικών συλλογών στην Ελλάδα).

Επιπλέον η εκτελούμενη στο ΚΕΑ έρευνα καλύπτει ευρύ πεδίο περιόδων της Αρχαιότητος, ειδικότερα α) Προϊστορικά χρόνια, β) Ιστορικά χρόνια / Κλα-

σική περίοδο, γ) ελληνορωμαϊκή περίοδο. Αφορά στην ανασκαφική έρευνα καθώς και τη μελέτη ανασκαφικών ευρημάτων, συνεργασίες με την αρχαιολογική υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού αλλά και μουσεία ή φορείς του εξωτερικού. Περιλαμβάνουν δε θέματα αρχαίας ελληνικής πλαστικής, κεραμικής, αλλά και συνθετικότερα θέματα εικονογραφίας και λατρείας.

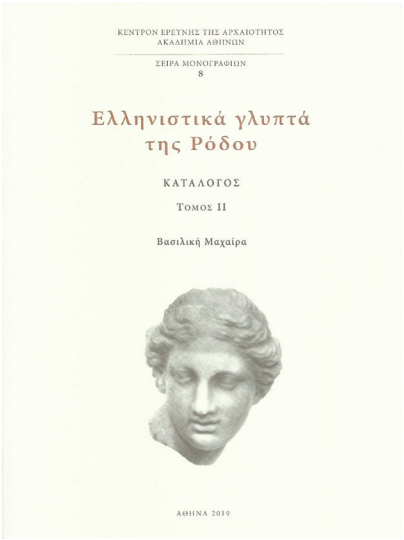
Διάφορες περίοδοι των προϊστορικών χρόνων, όπως η νεολιθική, και η κρητομηκυναϊκή, αποτέλεσαν αντικείμενο έρευνας των ερευνητών του ΚΕΑ, όπως η νεολιθική ειδωλοπλαστική, είτε εικονογραφικά θέματα και θέματα λατρείας.

Μείζων ανασκαφική έρευνα διεξάγεται για περισσότερα από 20 χρόνια από τον ομότιμο ερευνητή κ. Χρήστο Μπουλώτη στη θέση Κουκονήσι Λήμνου [Επιτροπή Ερευνών, κωδ. αρ. 200/497], θέση η οποία αρχικώς ταυτίστηκε από τον ίδιο και ερευνάται συστηματικά· πλην των διαλέξεων που έχει δώσει καθώς και των συμβολών του σε διεθνή συνέδρια και περιοδικά, σημαίνουσα είναι η έκθεση των ευρημάτων σε ιδιαίτερη βιτρίνα με επιτοίχια σημειώματα και σχολιασμό στο Μουσείο της Μύρινας στη Λήμνο, όπου εμφαίνεται ότι το έργο τελεί υπό την αιγίδα της Ακαδημίας Αθηνών.

Ο άλλος τομέας δραστηριότητος με αντικείμενο έρευνας τα προϊστορικά χρόνια αφορά στη δημοσίευση ανασκαφικού υλικού κατεξοχήν της εποχής του χαλκού κυρίως από θέσεις της Αττικής, όπως τις Αραφηνίδες Αλές, τον Ραμνούντα, τη Βραυρώνα και την Ακρόπολη των Αθηνών εκ μέρους του κ. Κωνσταντίνου Καλογερόπουλου.

Στα ιστορικά χρόνια οι δραστηριότητες αφορούν τους τομείς της πλαστικής κατά την ελληνιστική περίοδο και την περίοδο της ρωμαιοκρατίας στον ελληνικό χώρο καθώς και της αγγειογραφίας και της κεραμικής κατά την κλασική περίοδο.

Α. Πλαστική. Πρόκειται για τη μελέτη και δημοσίευση της αρχαίας ελληνικής και ρωμαϊκής πλαστικής, κατά πρώτον ανασκαφικού υλικού, κυρίως των ελληνιστικών γλυπτών από τη Ρόδο αλλά και από το ιερό του Ασκληπιού στη Λισό [νομός Χανίων]. Πλην των διαλέξεων, άρθρων και ανακοινώσεων σε διεθνή συνέδρια, ήδη προσμετρώνται **2** τόμοι του επιστημονικού καταλόγου των ελληνιστικών γλυπτών της Ρόδου από την κ. Βασιλική Μαχαίρα [http://www.academyofathens.gr/el/research/centers/antiquity/publications, αρ. 7-8].

Ως ειδική στην ελληνιστική πλαστική, είχε κληθεί η κ. Μαχαίρα ως μέλος στη διεθνή επιστημονική επιτροπή για τη συντήρηση της Νίκης της Σαμοθράκης στο Μουσείο του Λούβρου [2013-2014]. Σε εξέλιξη βρίσκεται συνεργασία με την Αυστριακή Ακαδημία Επιστημών (αρχαιολογικό Ινστιτούτο) για τη μελέτη των γλυπτών από το Αρτεμίσιον της Εφέσου [2018-]. Η έρευνα της πλαστικής παραγωγής κατά τα ελληνιστικά χρόνια στο Αιγαίο συνεχίζεται σε συνεργασία κυρίως με τις Εφορείες Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου και Χανίων.

Το πρόγραμμα της ελληνορωμαϊκής πλαστικής ξεκίνησε το 1996 και περιλαμβάνει επίσης την εποπτεία του διεθνούς προγράμματος Corpus Signorum Imperii Romani (*CSIR*).

Β. Κεραμική / αγγειογραφία. Πρόκειται για μελέτη και δημοσίευση αρχαίας ελληνικής κεραμικής, κατά πρώτον ανασκαφικού υλικού, το οποίο είχε έλθει στο φως από την ερευνήτρια κ. Βικτωρία Σαμπετάι. Το πρόγραμμα αυτό με τον γενικό τίτλο «εικονιστικά αγγεία σε βοιωτικά ταφικά σύνολα από την Ακραίφεια της Βοιωτίας» έχει ήδη αποδώσει διεθνείς συνεργασίες σε επιστημονικά προγράμματα, οργάνωση και συμμετοχές σε συνέδρια αλλά και άρθρα σε διεθνή περιοδικά. Σε εξέλιξη βρίσκεται διεθνές επιστημονικό πρόγραμμα με τα μουσεία του Βερολίνου και Πούσκιν της Μόσχας σχετικά με τα «Kriegsbedingt verlagerte Vasen der Antikensammlung in Staatlichen Historischen Museum Moskau» (2018-2022), στο οποίο έχει κληθεί ως ειδική στη βοιωτική κεραμική.

Με θεματολογία από την αττική κλασική αγγειογραφία ετοιμάζεται επίσης

από την κ. Σαμπετάι μονογραφία σχετικά με τον ζωγράφο του λουτρού και την εικονογραφία του γάμου και του καθημερινού βίου. Το πρόγραμμα ξεκίνησε το 2007.

Στον τομέα της Κλασικής αγγειογραφίας εντάσσεται από το 1985 και η εποπτεία του διεθνούς προγράμματος Corpus Vasorum Antiquorum (CVA).

Γ. Αρχαία ελληνική ιστορία, ιστορική τοπογραφία. - Πλην της εποπτείας και της συμμετοχής του στο διεθνές πρόγραμμα της Tabula Imperii Romani, ο κ. Γεώργιος Ζάχος μετέχει ως μέλος σε διεπιστημονικά προγράμματα ιστορικής τοπογραφίας με την Εφορεία Αρχαιοτήτων Φθιώτιδος και το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο. Πλην των συμμετοχών του σε ημερίδες και συνέδρια προσμετρώνται 2 τεύχη της Tabula Imperii Romani (TIR) [2018, 2021].

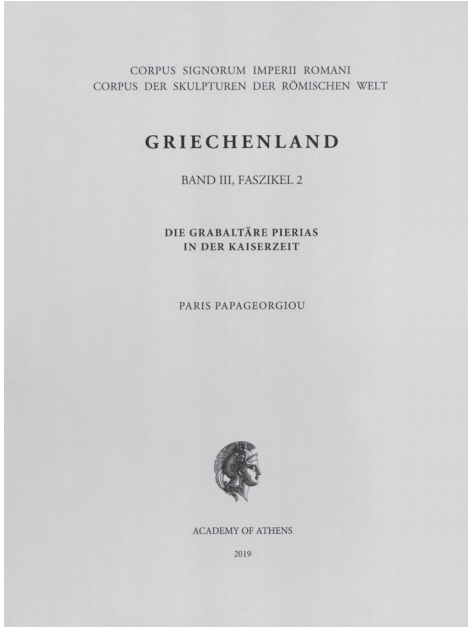
– Σε εξέλιξη βρίσκεται επίσης το πρόγραμμα «Οι πόλεις των Φωκέων. Φιλολογικά και αρχαιολογικά *Testimonia*».

Στον τομέα της αρχαίας ελληνικής ιστορίας εντάσσεται και το διεθνές πρόγραμμα Tabula Imperii Romani (TIR), το οποίο εξελίσσεται από το 2010.

2. Επιτεύγματα - Δημοσιεύματα

Εκδόσεις

Στα τέλη της δεκαετίας του 1980 δημιουργήθηκε η σειρά των μονογραφιών του ΚΕΑ, με πρώτη δημοσίευση, αρ. 1, το 1989 και θέμα από τη ρωμαιοκρατία και τελευταία, αρ. 8, το 2019 τον Κατάλογο των ελληνιστικών γλυπτών της Ρόδου ΙΙ. http://www.academyofathens.gr/el/research/centers/antiquity/publications

Διεθνή προγράμματα:

http://www.academyofathens.gr/el/research/centers/antiquity/ekdoseis-2

Corpus Signorum Imperii Romani

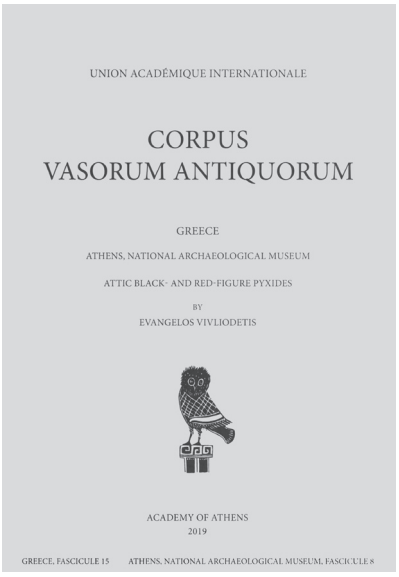
Το πρόγραμμα τέθηκε σε ισχύ από το 1996, έχουν κυκλοφορήσει **5** τόμοι, ενώ ακόμα ένας είναι σε προετοιμασία έκδοσης.

Corpus Vasorum Antiquorum.

Από το 1985, όταν επανενεργοποιήθηκε το πρόγραμμα, έχουν εκδοθεί **13**

τόμοι από μουσεία και αρχαιολογικές συλλογές του ελληνικού χώρου, ακόμα ένας είναι σε προετοιμασία έκδοσης.

Η κ. Μαρία Πιπιλή, τ. Διευθύντρια του ΚΕΑ, πλην της εποπτείας του προγράμματος έως την αφυπηρέτησή της το 2012, έχει συμμετάσχει με έναν τόμο [1993] και μια επιμέλεια [1986]· εξ ίσου έχει συμμετάσχει η κ. Βικτωρία Σαμπετάι με 2 τόμους [2001 και 2006], η οποία είναι πλέον η συντονίστρια του προγράμματος.

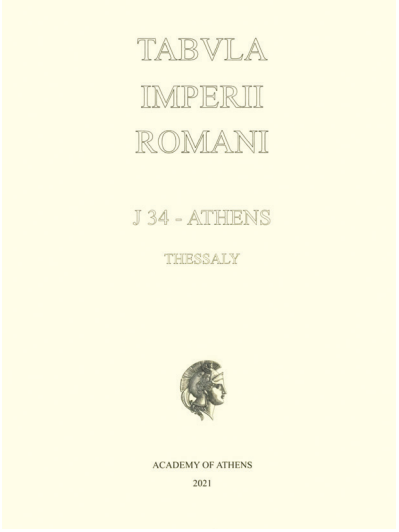
Sylloge Nummorum Graecorum

Το πρόγραμμα τέθηκε σε ισχύ το 2002 ενώ έχουν κυκλοφορήσει **5** τόμοι, με υλικό από το Νομισματικό Μουσείο καθώς και Νομισματικές συλλογές [Alpha Bank, ΚΙΚΠΕ].

Tabula Imperii Romani

Μετά από αναμονή αρκετών ετών, 1993-2010, προχώρησε με γοργούς ρυθμούς η έκδοση των **6** τευχών: έχουν ολοκληρωθεί τα φύλλα που περιλαμβάνουν τα νησιά του Αιγαίου, και την ηπειρωτική Ελλάδα έως τη Μακεδονία. Προετοιμάζονται τα τεύχη που αφορούν τας φύλλα της Μακεδονίας και της Πελοποννήσου, ενώ εκκρεμούν αυτά της Κρήτης και των Ιονίων νήσων, των οποίων η συγγραφή δεν έχει ακόμα ανατεθεί.

Ο κ. Γεώργιος Ζάχος, πλην της γενικής εποπτείας του προγράμματος, έχει συμμετάσχει με 2 τόμους [2016 και 2021] και μια επιμέλεια [2012].

3. Επιτεύγματα 2021

TIR, φύλλο J34 - Athens: Thessaly, υπό Γ. Ζάχου.

4. Στόχοι για το μέλλον

Για το προσεχές μέλλον, προβλέπονται οι εκδόσεις σε μονογραφία των 4 προγραμμάτων εκ μέρους των ερευνητών:

- Κ. Καλογερόπουλος, *Η ακρόπολη της Βραυρώνας κατά την εποχή του χαλκού*
- Β. Σαμπετάι, *Wedding and Genre iconography in the Classical period. The case of the Washing Painter*
- Β. Μαχαίρα, *Τα γλυπτά από το Ιερό του Ασκληπιού στη Λισό και οι βάσεις τους*
- Γ. Ζάχος, *Η αρχαιολογική έρευνα στην Ανατ. Φωκίδα (Ελάτεια, Τιθορέα, Έξαρχο) κατά τον 19ο αιώνα και τις αρχές του 20ού*: *αρχειακό και αρχαιολογικό υλικό*

Επίσης αναμένεται η ολοκλήρωση της μελέτης εκ μέρους του ομότιμου Ερευνητή κ. Χ. Μπουλώτη, *Κουκονήσι Λήμνου. Ανασκαφικές έρευνες.*

- Εγκρίθηκε η πρόταση της ερευνήτριας Α΄ βαθμίδος κ. Β. Σαμπετάι «*Women, Children and the Family Beyond Athens. The Oikos' Evolving Lives in the Art of Mainland Greece*» προς χρηματοδότηση από το ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. [Α.Π. 39886/11.10.2021 (ΑΔΑ:6ΜΟΑ46Μ77Γ-18Β).

Βρίσκονται υπό έκδοσης δύο τόμοι σε ισάριθμα διεθνή προγράμματα τα οποία εκπονούνται στο ΚΕΑ.

- CSIR III, 3. - I. Leventi, *Grave stelae from Thessaly*
- CVA 16, NAM 9. - C. Avronidaki, *Athens, National Archaeological Museum - Boeotian Red-figure vases*

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ (ΚΕΒΜΤ)

Ίδρυση – Σκοπός

Το «Κέντρο Έρευνας της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Τέχνης» ιδρύθηκε το 1994 με πρωτοβουλία του βυζαντινολόγου Ακαδημαϊκού Μανόλη Χατζηδάκη (1909-1998). Το Κέντρο αντικατέστησε την Υπηρεσία Συντάξεως του Ευρετηρίου Βυζαντινών Μνημείων Ελλάδος και σε αυτό μεταβιβάσθηκαν όλα τα αρχεία και η βιβλιοθήκη της. Σκοπός του Κέντρου είναι «η έρευνα της ιστορίας της βυζαντινής και μεταβυζαντινής τέχνης με κεντρικό αντικείμενο τα αρχιτεκτονικά και ζωγραφικά μνημεία και όλα τα άλλα έργα τέχνης της περιόδου αυτής»[1]. Το Γραφείο Έρευνας της Νεοελληνικής Τέχνης, που ιδρύθηκε το 1993 μετά από πρόταση του Ακαδημαϊκού Χρύσανθου Χρήστου (1922-2016), έπαυσε να υφίσταται το 2016 και η βιβλιοθήκη και τα αρχεία του μεταφέρθηκαν στο Κέντρο.

Εφορευτική Επιτροπή (2021-2022)

Παναγιώτης Λ. Βοκοτόπουλος (πρόεδρος), Βασίλειος Πετράκος, Μιχαήλ Τιβέριος, Χρύσα Μαλτέζου, Θεόδωρος Παπαγγελής.
Επόπτης: Χρύσα Μαλτέζου.
Ερευνητές: Ιωάννα Μπίθα (κύρια ερευνήτρια-διευθύνουσα), Ιωάννης Βιταλιώτης (κύριος ερευνητής), Όλγα Καραγιώργου (κύρια ερευνήτρια) και Ιωάννης Γαλερίδης (διευθυντής ερευνών).
Παλαιές ερευνήτριες: Σταματία Τ. Καλαντζοπούλου (1983-2013), Ιωάννα Χριστοφοράκη (2004-2018).

---

1. http://www.academyofathens.gr/el/research/centers/byzantine
https://academyofathens.academia.edu/ResearchCentreforByzantineandPostByzantineArtKEVMTAcademyofAthens

Σύντομη παρουσίαση

Στο Κέντρο εκτελούνται ερευνητικά προγράμματα που αφορούν στη μελέτη της βυζαντινής και μεταβυζαντινής τέχνης, τα οποία έχουν ως στόχο τη σύσταση εμπεριστατωμένων αρχείων, τραπεζών δεδομένων ή διαδικτυακών ιστοτόπων και τελικά τη δημοσίευσή τους σε αυτοτελείς εκδόσεις από το Κέντρο ή σε συλλογικές εκδόσεις, ελληνικές ή διεθνείς. Μέσω των προγραμμάτων και των δημοσιευμάτων του το Κέντρο προσφέρει σημαντικά εργαλεία στους ερευνητές για τη μελέτη της βυζαντινής και μεταβυζαντινής τέχνης, ιδιαίτερα στο πεδίο της ζωγραφικής και της αρχιτεκτονικής. Συγχρόνως το Κέντρο ηγείται του διεθνούς προγράμματος της σύνταξης του Ευρετηρίου Βυζαντινών Τοιχογραφιών / Corpus de la peinture monumentale byzantine και είναι υπεύθυνο για την εκπροσώπησή του στην Διεθνή Ένωση Ακαδημιών / Union académique internationale. Το Κέντρο έχει επίσης συμβάλει στην ενημέρωση της διεθνούς κοινότητας των μελετητών του Βυζαντίου για την ελληνική βιβλιογραφική παραγωγή στον τομέα της βυζαντινής και μεταβυζαντινής αρχαιολογίας και τέχνης.

Παράλληλα το Κέντρο θεραπεύει τη μελέτη της βυζαντινής ιστορίας, τέχνης και πολιτισμού με προγράμματα που αφορούν περιοχές της βυζαντινής αυτοκρατορίας εκτός των συνόρων του νέου ελληνικού κράτους, ασκώντας με αυτό τον τρόπο ένα είδος πολιτιστικής διπλωματίας. Σε αυτή τη δραστηριότητα εντάσσονται τα προγράμματα: «Μνημεία της χριστιανικής λατρείας στην Αλβανία», «*ΤΑΚΤΙΚΟΝ*: Προσωπογραφία και διοικητική δομή των βυζαντινών θεμάτων βάσει μολυβδοβούλλων και άλλων πηγών», «Αρχαιολογικά τεκμήρια βυζαντινών οινοπαραγωγικών εγκαταστάσεων στη Μικρά Ασία: η περίπτωση του Αμορίου (7ος-9ος αι. μ.Χ.)».

Στο ίδιο πλαίσιο εξωστρέφειας το Κέντρο υποστηρίζει τη συμμετοχή των ερευνητών του σε διεθνή ερευνητικά προγράμματα. Ενδεικτικά αναφέρουμε τη συμμετοχή της ερευνήτριας Όλγας Καραγιώργου με ειδικό αντικείμενο τη Θεσσαλία κατά την Ύστερη Αρχαιότητα στα προγράμματα (α) του Freie Universität zu Berlin, Exzellenzcluster 264-TOPOI. Project (B-5-3): *Authorization of early Christian knowledge claims in Asia Minor and Greece* (https://topoi.org/project/b-5-3/), επιστημονικός υπεύθυνος: καθηγητής Cilliers Breytenbach (Ιούνιος-Αύγουστος 2018), και (β) του Πανεπιστημίου Mainz: *Procopius and the Language of Buildings / Prokop und die Sprache der Bauten* (https://gepris.dfg.de/gepris/projekt/400139393), επιστημονικός υπεύθυνος: καθηγητής Gunnar Brands (2020-2022).

Στο Κέντρο απόκεινται φωτογραφικά, αρχιτεκτονικά και σχεδιαστικά αρχεία κυρίως των μνημείων που εμπίπτουν στο πεδίο έρευνάς του, τα οποία συνεχώς εμπλουτίζονται και κατά περίπτωση ψηφιοποιούνται. Επιπλέον στο Φωτογραφικό Αρχείο έχει περιέλθει το φωτογραφικό υλικό για τα μνημεία των Κυκλάδων της Αγγελικής Μητσάνη και το Φωτογραφικό Αρχείο για τις μικρογραφίες της Εθνι-

κής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος των Άννας Μαραβά-Χατζηνικολάου και Χριστίνας Πάσχου που δημοσιεύθηκαν από την Ακαδημία Αθηνών. Στο Κέντρο έχει επίσης περιέλθει το Φωτογραφικό και Σχεδιαστικό Αρχείο που αφορά τη ζωγραφική του Αγίου Όρους και άλλων μνημείων του Ακαδημαϊκού Παύλου Μ. Μυλωνά.

Μεγάλο μέρος των αρχείων του Κέντρου έχει ψηφιοποιηθεί με τη δράση της Ακαδημίας Αθηνών «Προβολή του έργου των Ερευνητικών Κέντρων της Ακαδημίας Αθηνών στον Παγκόσμιο Ιστό» (ΕΣΠΑ 2007-2013), το 2016.

Στο Κέντρο λειτουργεί βιβλιοθήκη εξειδικευμένη στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή τέχνη, στην οποία έχει περιέλθει μέρος των βιβλιοθηκών μετά θάνατο των Μανόλη Χατζηδάκη, Γεωργίου Γαλάβαρη, Αγγελικής Λαΐου και Σταματίας Καλαντζοπούλου.

Επιγραμματικά στο Κέντρο υλοποιούνται πέντε ερευνητικά και εκδοτικά προγράμματα (Ευρετήριο Βυζαντινών Τοιχογραφιών Ελλάδος, Μνημεία της χριστιανικής λατρείας στην Αλβανία, Καταγραφή και δημοσίευση της Συλλογής εικόνων της Ιεράς Πατριαρχικής και Σταυροπηγιακής Μονής Χρυσοπηγής Χανίων Κρήτης, *ΤΑΚΤΙΚΟΝ*: Προσωπογραφία και διοικητική δομή των βυζαντινών θεμάτων βάσει μολυβδοβούλλων και άλλων πηγών, Αρχαιολογικά τεκμήρια βυζαντινών οινοπαραγωγικών εγκαταστάσεων στη Μικρά Ασία: η περίπτωση του Αμορίου (7ος-9ος αι. μ.Χ.), δύο εργασίες υποδομής (Ελληνική Βιβλιογραφία και Αρχείο Αγίου Όρους Παύλου Μ. Μυλωνά) και πραγματοποιούνται διάφορες επιστημονικές (οργάνωση διαλέξεων και συνεδρίων) και εκδοτικές δραστηριότητες.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΕΩΣ ΤΟ 2020

Ευρετήριο Βυζαντινών Τοιχογραφιών Ελλάδος
Διευθυντής προγράμματος: Μανόλης Χατζηδάκης (1982-1998), Παναγιώτης Λ. Βοκοτόπουλος (2000 κ.ε.) με τη συνεργασία της Ιωάννας Μπίθα (1982 κ.ε.)

Στόχος αυτού του προγράμματος είναι αφενός η κατάρτιση ενός εμπεριστατωμένου αρχείου με περιγραφές, σχέδια, φωτογραφίες και βιβλιογραφία για κάθε ένα μνημείο της Ελλάδας, και αφετέρου η δημοσίευση των μνημείων ομαδοποιημένων ανά περιοχές σε αυτοτελείς τόμους στη σειρά «Ευρετήριο Βυζαντινών Τοιχογραφιών Ελλάδος (ΕΒΤΕ)». Το πρόγραμμα αυτό υλοποιείται με την έγκριση του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου (ΚΑΣ) και σε συνεργασία με την Αρχαιολογική Υπηρεσία. Με τον τρόπο αυτό, τα καταρτιζόμενα αρχεία αποτελούν πολύτιμα εργαλεία στη διάθεση των ερευνητών και ειδικών επιστημόνων που μελετούν ή διαχειρίζονται τη διατήρηση, αναστήλωση, συντήρηση και ανάδειξη των μνημείων.

Το ΕΒΤΕ αναπτύσσεται σε δύο μέρη:

(α) το «*Γενικό* Ευρετήριο Βυζαντινών Τοιχογραφιών Ελλάδος» που καταρτίζεται από τα ατομικά δελτία των π. 2.500 βυζαντινών ναών που διασώζουν τον τοιχογραφικό τους διάκοσμο, ακόμα και αποσπασματικά. Σε αυτά καταχωρούνται οι πληροφορίες που έχουν συλλεχθεί από αποδελτιώσεις της σχετικής βιβλιογραφίας, αναφορικά με την αρχιτεκτονική μορφή, τις διάφορες φάσεις της τοιχογραφικής διακόσμησης, τα εικονογραφικά θέματα, τις κτητορικές επιγραφές, τη χρονολόγηση και τη βιβλιογραφική τεκμηρίωση (Σταματία Καλαντζοπούλου). Το «Γενικό Ευρετήριο» έχει ψηφιοποιηθεί και έχει εκπονηθεί μια πιλοτική βάση δεδομένων με το περιεχόμενό του.

και (β) τα «*Ειδικά* Ευρετήρια Βυζαντινών Τοιχογραφιών», η μορφή των οποίων είναι αναλυτική και ελεγμένη, γιατί βασίζεται στην επιτόπια έρευνα με την οποία επιτυγχάνεται ο εντοπισμός ακόμα και άγνωστων μνημείων στην υπό εξέταση περιοχή, η ακριβής και μεθοδική περιγραφή και τεκμηρίωση του υλικού με πρωτότυπα αρχιτεκτονικά και ζωγραφικά σχέδια, καθώς και με επαγγελματική φωτογράφηση των τοιχογραφιών. Στόχος είναι η σύσταση Αρχείων με τον πλήρη φάκελο με τα παραπάνω για κάθε μνημείο, όλα στη διάθεση των ερευνητών. Τελικός στόχος είναι η δημοσίευσή τους ανά γεωγραφικά σύνολα στην ομότιτλη σειρά. Έως τώρα έχουν δημοσιευθεί τα «Ευρετήρια» για τα Κύθηρα στα ελληνικά και τα αγγλικά[2], για την Ανατολική Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη[3] και για τα Ιόνια Νησιά[4], ενώ προετοιμάζονται αυτά για τα Δωδεκάνησα (Σύμη, Τήλος, Χάλκη, Ρόδος), την Ήπειρο, την Κρήτη (επαρχίες Αποκορώνου και Κυδωνίας Χανίων). Επιπρόσθετα, η μελέτη αυτού του υλικού έχει οδηγήσει σε ανακοινώσεις σε συνέδρια και διάφορες δημοσιεύσεις[5].

Το παραπάνω πρόγραμμα αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου διεθνούς προγράμματος με τον τίτλο «Corpus de la peinture monumentale byzantine / Corpus of Byzantine Wall-Paintings», του οποίου εμπνευστής ήταν ο Μανόλης Χατζηδάκης όταν ήταν πρόεδρος της Επιτροπής της Βυζαντινής Τέχνης της Διεθνούς Ένωσης Βυζαντινών Σπουδών. Το πρόγραμμα αυτό είχε και έχει ως στόχο τη σύνταξη ευρετηρίων-corpus/corpora για όλες τις περιοχές της άλλοτε βυζαντινής

---

2. Μανόλης Χατζηδάκης, Ιωάννα Μπίθα, *Ευρετήριο Βυζαντινών Τοιχογραφιών Ελλάδος. Κύθηρα*, Αθήνα 1997. Manolis Chatzidakis, Ioanna Bitha, *Corpus of the Byzantine Wall-Paintings of Greece. The island of Kythera*, Athens 2003 (έκδοση βελτιωμένη).

3. Ευαγγελία Παπαθεοφάνους-Τσουρή, *Εὑρετήριο Βυζαντινῶν Τοιχογραφιῶν Ἑλλάδος. Ἀνατολική Μακεδονία, Δυτική Θράκη*, Αθήνα 2016.

4. Παναγιώτης Λ. Βοκοτόπουλος, Πολυξένη Δημητρακοπούλου, Διαμάντω Ρηγάκου, Δημήτριος Δ. Τριανταφυλλόπουλος, Ιωάννης Π. Χουλιάρας, *Εὑρετήριο Βυζαντινῶν Τοιχογραφιῶν Ἑλλάδος. Ἰόνια Νησιά*, Αθήνα 2018.

5. http://www.academyofathens.gr/el/researchers/bitha
https://academyofathens.academia.edu/IoannaBITHA

Εικ. 1. Οι εκδόσεις του "Ευρετηρίου Βυζαντινών Τοιχογραφιών Ελλάδος".

αυτοκρατορίας, αλλά και των χωρών της ακτινοβολίας της. Σήμερα, το διεθνές αυτό πρόγραμμα τελεί υπό την αιγίδα της Διεθνούς Ένωσης Ακαδημιών (Union académique internationale, Projet no. 40a) και αντιπροσωπεύεται από την Ακαδημία Αθηνών και το Κέντρο. Έως τώρα έχουν δημοσιευθεί οι τοιχογραφίες της Σουηδίας[6], ένας τόμος για τις τοιχογραφίες της Ούμπριας στην Ιταλία[7], ένας δεύτερος για τις τοιχογραφίες της Καλαβρίας βρίσκεται στο στάδιο της εκτύπωσης[8] και προετοιμάζονται άλλοι τρεις[9].

Μνημεία της Χριστιανικής Λατρείας στην Αλβανία
Επιστημονικός υπεύθυνος: Ιωάννης Βιταλιώτης

Πρόκειται για την έρευνα και τη δημοσίευση κινητών και ακινήτων μνημείων της χριστιανικής τέχνης με έμφαση στη μνημειακή και τη φορητή ζωγραφική (εικόνες, χειρόγραφα) που χρονολογούνται στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή περίοδο. Στο πλαίσιο αυτού του προγράμματος πραγματοποιείται επιτόπια έρευνα σε συνεργασία με αλβανούς αρχαιολόγους και ιστορικούς της τέχνης, αλλά και με αρμόδιους αλβανικούς φορείς: το μέχρι το 2008 υπό την αιγίδα της Ακαδημίας Επιστημών της Αλβανίας Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Τιράνων / Instituti Arkeologjik, σήμερα τμήμα της Ακαδημίας Αλβανολογικών Σπουδών (Akademia e Studimeve Albanologjike), το Εθνικό Ινστιτούτο Πολιτιστικής Κληρονομιάς (Instituti Kombëtar i Trashgimisë Kulturore), το Εθνικό Ιστορικό Μου-

6. Elisabeth Piltz, *Corpus de la peinture monumentale byzantine. La Suède. La région de Gotland*, Uppsala 1988. Elisabeth Piltz, *Corpus de la peinture monumentale byzantine. La Suède. Torpa*, Uppsala 2009.

7. Mara Bonfioli (a cura di), *Corpus della pittura monumentale bizantina in Italia*. I. *Umbria*, Roma 2012.

8. Lorenzo Riccardi, *Corpus della pittura monumentale bizantina in Italia*. II. *Calabria*.

9. Για τις περιοχές: Abruzzo, Emilia-Romagna και Basilicata.

Εικ. 2. Μνημεία της Χριστιανικής Λατρείας στην Αλβανία. Ανασκαφή του Ινστιτούτου Αρχαιολογίας Τιράνων – Αλβανολογικό Ινστιτούτο. Άγιοι Σαράντα, βασιλική των Αγίων Τεσσαράκοντα, κρύπτη. Ο Χριστός Εμμανουήλ, 6ος αιώνας (φωτογρ.: Ιωάννης Βιταλιώτης).

σείο Τιράνων (Muzeu Historik Kombëtar) και το Μουσείο «Ονουφρίου» στο Βεράτι (Muzeu «Onufri»).

Κατά τα έτη 2003-2008 ο Ιωάννης Βιταλιώτης συμμετείχε με την ιδιότητα του ερευνητή του Κέντρου στις εργασίες του τότε Αρχαιολογικού Ινστιτούτου Τιράνων στην ευρύτερη περιοχή των Αγίων Σαράντα: ανασκαφές στη βυζαντινή βασιλική του Αγίου Ιωάννη στο Φοινίκι, στη βυζαντινή βασιλική Επισκοπής στη Νιβίτσα και στην παλαιοχριστιανική βασιλική των Αγίων Τεσσαράκοντα, τις ανευρεθείσες τοιχογραφίες των οποίων στη συνέχεια μελέτησε και δημοσίευσε (Εικ. 2). Από το 2008 μέχρι σήμερα, η έρευνα επεκτάθηκε σε όλη την Αλβανία. Συγκε-

Εικ. 3. Μνημεία της Χριστιανικής Λατρείας στην Αλβανία. Βεράτιο, ναός του Αγίου Νικολάου. Άγιοι σε στηθάρια και χριστολογικές σκηνές, ανυπόγραφο έργο του Ονουφρίου του Κυπρίου, 1591 (φωτογρ.: Ιωάννης Βιταλιώτης).

κριμένα, έχει καταγραφεί ένας σημαντικός αριθμός (π. 50) μνημείων, συνόλων ή και σπαραγμάτων τοιχογραφιών, καθώς και φορητών εικόνων, και έχει καταρτισθεί ένα μεγάλο και διαρκώς εμπλουτιζόμενο φωτογραφικό αρχείο (Εικ. 3).

Τα πορίσματα της μέχρι τώρα έρευνας στην Αλβανία έχουν φωτίσει άγνωστες πλευρές της παλαιοχριστιανικής, βυζαντινής και μεταβυζαντινής ζωγραφικής σε έναν χώρο ανεπαρκώς, μέχρι πρόσφατα, γνωστό. Από την επεξεργασία του υλικού αυτού προέκυψαν ανακοινώσεις σε ελληνικά και διεθνή συμπόσια (μεταξύ αυτών, κατόπιν προσκλήσεως, σε συνέδρια της École des Hautes Études, Παρίσι, του Τμήματος Ιστορίας του Πανεπιστημίου Τιράνων, του Εθνικού Ινστιτούτου Πολιτιστικής Κληρονομιάς του Αλβανικού Υπουργείου Πολιτισμού και της Ακαδημίας Επιστημών της Αλβανίας). Τα σχετικά δημοσιεύματα του επιστημονικού υπεύθυνου, ορισμένα εξ αυτών σε συνεργασία με αλβανούς επιστήμονες, υπερβαίνουν τα είκοσι και απαντούν σε επιστημονικά περιοδικά, πρακτικά συνεδρίων και καταλόγους εκθέσεων[10].

Καταγραφή και δημοσίευση της Συλλογής εικόνων της Ιεράς Πατριαρχικής και Σταυροπηγιακής Μονής Χρυσοπηγής Χανίων Κρήτης
Επιστημονικός υπεύθυνος: Ιωάννης Βιταλιώτης

Το νέο αυτό ερευνητικό και εκδοτικό έργο άρχισε το έτος 2020, αλλά είχε ήδη γίνει προεργασία από το έτος 2019 (βλ. I. Vitaliotis «Reproducing engravings on a single icon: The case of the Theotokos Megaspelaiotissa», στο: *Patterns – Models – Drawings. Art Readings 2019*, επιμ. T. Bacheva ‑ E. Mutavof, Institute of Art Studies, BAS, Sofia 2020, 153-174). Το συγκεκριμένο ερευνητικό πρόγραμμα προβλέπεται να περατωθεί το 2023.

Πρόκειται για τη συστηματική καταγραφή και την έκδοση του επιστημονικού καταλόγου των εικόνων, μεταβυζαντινών, κυρίως, αλλά και νεότερων χρόνων, που φυλάσσονται στο σκευοφυλάκιο, στο καθολικό και στα παρεκκλήσια της Ιεράς Πατριαρχικής και Σταυροπηγιακής Μονής Χρυσοπηγής στα Χανιά. Οι εικόνες είναι αδημοσίευτες, πλην πέντε, και χρονολογούνται από τον 15ο μέχρι και τον πρώιμο 20ό αιώνα, με την πλειονότητά τους να εκπροσωπούν την περίοδο από τον 17ο έως και τον 19ο αιώνα. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται ενυπόγραφα έργα γνωστών ζωγράφων εικόνων (Εμμανουήλ Σκορδίλη, Νικηφόρου Καρπενησιώτου, Εμμανουήλ Τριπαλιτάκη κ.ά.), ή έργα που μπορούν να αποδοθούν σε συγκεκριμένο κρητικό εργαστήριο (Θεοφάνους του Κρητός, Εμμανουήλ Σκορδίλη). Στον κατάλογο θα συμπεριληφθούν έργα της ίδιας εποχής με γραπτό εικονιστικό διάκοσμο (βημόθυρα, ξυλόγλυπτα αρτοφόρια, εξαπτέρυγα κ.ά.).

10. http://www.academyofathens.gr/el/researchers/vitaliotis
https://academyofathens.academia.edu/IOANNISVITALIOTIS

Εικ. 4. Ιερά Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Μονή Χρυσοπηγής, Χανιά. Παναγία Μεγασπηλαιώτισσα και σκηνές από το συναξάριο της εικόνας, έργο του Νικηφόρου ιερομονάχου Καρπενησιώτου, 1806 (φωτογρ.: Ιωάννης Βιταλιώτης).

Ο αριθμός των εικόνων και λοιπών αντικειμένων υπερβαίνει τα 60, συμπεριλαμβανομένων των εικονιδίων του Δωδεκαόρτου. Στην έκδοση προβλέπεται να περιληφθούν εκτενή λήμματα επιλεγμένων εικόνων (35-40) με κριτήριο την αρχαιολογική και ιστορική τους αξία, καθώς και πλήρης κατάλογος όλων των έργων.

TAKTIKON: προσωπογραφία και διοικητική δομή των βυζαντινών θεμάτων βάσει μολυβδοβούλλων και άλλων πηγών
Επιστημονική υπεύθυνη: Όλγα Καραγιώργου

Η βασική ιδέα και η μεθοδολογική προσέγγιση του ερευνητικού προγράμματος *TAKTIKON* βασίστηκαν στην έρευνα της Όλγας Καραγιώργου με τίτλο «Το *corpus* μολυβδοβούλλων των αξιωματούχων του θέματος Ελλάδος». Μετά από σημαντική χρηματοδότηση που έλαβε στο πλαίσιο της δράσης ΑΡΙΣΤΕΙΑ ΙΙ (ΕΣΠΑ 2007-2013), το πρόγραμμα επεκτάθηκε στα τρία μεγαλύτερα θέματα της βυζαντινής Μικράς Ασίας (Οψίκιο, Ανατολικών, Κιβυρραιωτών).

Στόχος του *TAKTIKON* είναι η δημιουργία αξιόπιστων καταλόγων (σε χρονολογική σειρά) όλων των κρατικών αξιωματούχων που έδρασαν στα βυζαντινά θέματα, βάσει των πληροφοριών που μας προσφέρουν οι σιγιλλογραφικές (μολυβδόβουλλα) και άλλες πηγές. Όλες αυτές οι πληροφορίες παρουσιάζονται σε μία αενάως εξελισσόμενη βάση δεδομένων που εδρεύει στην Ακαδημία Αθη-

Εικ. 5. Ο λογότυπος του ερευνητικού προγράμματος *ΤΑΚΤΙΚΟΝ*.

νών (https://taktikon.academyofathens.gr), η οποία περιλαμβάνει ειδικά σχεδιασμένα δελτία για την επαγγελματική πορεία του κάθε αξιωματούχου (Προσωπογραφικά Δελτία, βλ. Εικ. 6) και αναλυτική περιγραφή για κάθε θεματικό μολυβδόβουλλο (Δελτίο Μολυβδοβούλλου, βλ. Εικ. 7). Αυτή η βάση δεδομένων έχει ως στόχο να παρέχει σε ερευνητές, επιστημονικό προσωπικό και εκπαιδευτικούς έγκυρες πληροφορίες σχετικά με την πολιτική, στρατιωτική, θεσμική και κοινωνική ιστορία του Βυζαντίου, καθώς και την βυζαντινή επιγραφική και εικονογραφία όπως αποτυπώνονται στα μολυβδόβουλλα. Το *ΤΑΚΤΙΚΟΝ* υπηρετεί πρωτίστως τη βυζαντινή προσωπογραφία. Σε αντίθεση ωστόσο με άλλα προσωπογραφικά ερευνητικά προγράμματα, τα οποία προσφέρουν μία «οριζόντια θέαση» της βυζαντινής κοινωνίας δημιουργώντας αλφαβητικούς (σύμφωνα με το βαφτιστικό όνομα) καταλόγους προσώπων από όλα τα κοινωνικά στρώματα, οι προσωπογραφικοί κατάλογοι του *ΤΑΚΤΙΚΟΝ* προσφέρουν μία «κάθετη θέαση» (διαμέσου των αιώνων) της βυζαντινής κοινωνίας εστιάζοντας σε μία συγκεκριμένη ομάδα ανθρώπων (κρατικοί αξιωματούχοι), οι οποίοι εξ ορισμού (λόγω της θέσης τους) διαδέχονται ο ένας τον άλλον. Οι κατάλογοι αυτοί μετατρέπονται έτσι σε ένα πολύτιμο εργαλείο έρευνας, όχι μόνο στο δύσκολο έργο της ακριβέστερης χρονολόγησης των μολυβδοβούλλων που χρησιμοποίησαν οι εν λόγω αξιωματούχοι, αλλά και στο ακανθώδες ζήτημα της δημιουργίας, εξέλιξης και δομής των βυζαντινών θεμάτων.

Η έρευνα στα τέσσερα *θέματα* Ελλάδος, Οψικίου, Ανατολικών και Κιβυρραιωτών που ολοκληρώθηκε στο τέλος του 2020 με την πολύτιμη συμβολή των δύο κύριων ερευνητών του *ΤΑΚΤΙΚΟΝ* (Παντελής Χαραλαμπάκης και Χρήστος Μαλατράς) έχει συγκεντρώσει 1.110 μολυβδόβουλλα. Αυτό το υλικό εντοπίστηκε σε 64 κρατικές και σε περισσότερες από 15 ιδιωτικές (επώνυμες και ανώ-

About the TAKTIKON I Search the TAKTIKON I References I News I Contact us

PN_557 Leon Skleros 1060-1080

THEMATIC CAREER

Career Stage I [1060-1070]

vestarches and krites of the Anatolikoi

Sigillographic Sources	Non Sigillographic Sources
BL_557.1: ANAT_191	n/a
BL_557.2: ANAT_123	

Career Stage II [1060-1070]

vestarches and krites of Opsikion

Sigillographic Sources	Non Sigillographic Sources
BL_557.3: OPS_161	n/a

Career Stage III [1060-1080]

magistros and praitor of Opsikion

Sigillographic Sources	Non Sigillographic Sources
BL_557.4: OPS_99	n/a
BL_557.5: OPS_176	

PN Comments

Leon Skleros served as krites of the Anatolikoi and was subsequently appointed at Opsikion, where he received his promotion to magistros. We know that later on, he had two more career stages as praitor of the Boukellarioi, and as krites of the Aigaion Pelagos (to be completed in this Prosopography Card in due course).

PN References

PBW (2016), Leon 20197
Cheynet, Sklèros (2008), nos. 4-5
Leveniotis, Doukaton (2005-2006), no. 48 (p. 94)
Asia Minor (1998), p. 363 (no. 11) and p. 401 (no. 2)
Seibt, *Skleroi* (1976), no. 20

Εικ. 6. Διαδικτυακό *TAKTIKON*. Το Προσωπογραφικό Δελτίο του Λέοντα Σκληρού (1060-1080).

νυμες) συλλογές σε 17 χώρες (σε αρκετές από αυτές τις συλλογές πραγματοποιήθηκε αυτοψία), αλλά και σε (έντυπους και διαδικτυακούς) καταλόγους 40 τουλάχιστον οίκων δημοπρασιών. Οι αναφορές σε θεματικούς αξιωματούχους και θεσμούς τόσο σε αυτό το υλικό, όσο και σε άλλες μη-σιγιλλογραφικές πηγές διπλασίασαν τον αριθμό των (μέχρι τώρα) γνωστών προσωπογραφικών μονάδων στα υπό εξέταση θέματα και προσέφεραν νέα σημαντικά στοιχεία σε ότι αφορά την εμφάνιση, εξέλιξη και διοικητική δομή των *θεμάτων*.

Στο πλαίσιο αυτού του προγράμματος πραγματοποιήθηκε στην Ακαδημία Αθηνών Διεθνής Ημερίδα με τη συμμετοχή 16 ομιλητών από επτά χώρες. Τα Πρακτικά αυτής της επιστημονικής συνάντησης, καθώς και τα πορίσματα του ερευνητικού προγράμματος *TAKTIKON* μέχρι το τέλος του 2020, παρουσιάζονται στον τόμο *TAKTIKON: Studies on the prosopography and administration of the Byzantine themata*, eds. Olga Karagiorgou, Pantelis Charalampakis, Christos Malatras (900

KIB_103 Theophilos, imperial spatharios and tourmarches of the Kibyrraiotai

DATE: 750-800
FINDSPOT: n/a
PRESENT LOCATION: Russia: Saint-Petersburg, Hermitage M-7009 (ex N. Likhachev coll.)
ACQUISITION MODE: n/a

METRIC DATA

D(t)	D(f) obv	D(f) rev	Th	W
24,5	n/a	n/a	n/a	8.33

ORIENTATION OF DIES: n/a
BLANK/DIE RELATION: n/a
STATE OF PRESERVATION: chipped; the channel is fake (most probably this is the copy of a lost original)

Obverse Image

© The State Hermitage Museum

Obverse Description

Cruciform invocative monogram (Laurent type V) with inscription in the quarters

(Athena Ruby)	(minuscule Greek)
ΤѠ – CѠ Δδ – ΛѠ	(Θεοτόκε βοήθει) τῷ σῷ δούλῳ

Reverse Image

© The State Hermitage Museum

Reverse Description

Inscription in five lines

(Athena Ruby)	(minuscule Greek)
. ΘЄO	[+] Θεο
ΙΛΒϹΠΑ	φίλ(ῳ) β(ασιλικῷ) σπα-
ΘΚƬδΡM̃A	θ(αρίῳ) κ(αὶ) τουρμά(ρχῃ)
ΤѠNKIBVP	τῶν Κιβυρ-
ЄѠƬѠ	εωτῶ(ν)

CRITICAL EDITION
Θεοτόκε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Θεοφίλῳ, βασιλικῷ σπαθαρίῳ καὶ τουρμάρχῃ τῶν Κιβυρραιωτῶν

TRANSLATION
Theotokos aid your servant Theophilos, imperial spatharios and tourmarches of the Kibyrraiotai

PUBLISHING HISTORY
Stepanova, Kibyrraiotai (2021), no. 12
Schlumberger, Sigillographie (1884), p. 261 (no. 1) [8th c.]

PARALLEL(S): n/a
SIMILAR(S): n/a
COMMENTS: This specimen has been stamped on a very thin blank. Furthermore, it has a fake channel and its colour is rather unusual for a lead seal. N. Likhachev was probably right to record it as a copy; nevertheless, it must reflect its original prototype.

Εικ. 7. Διαδικτυακό *TAKTIKON*. Δελτίο καταγραφής μολυβδοβούλλου (KIB_103) του Θεόφιλου, βασιλικού σπαθαρίου και τουρμάρχη των Ανατολικών, δεύτερο μισό του 8ου αιώνα (Κρατικό Μουσείο Ερμιτάζ).

σ., υπό εκτύπωση). Η συγκεκριμένη δημοσίευση πραγματοποιείται με την ευγενή υποστήριξη του Ιδρύματος «Janet Zakos Foundation for the Study of Byzantium, Geneva», του Κοινωφελούς Ιδρύματος Ιωάννη Σ. Λάτση, και των ασφαλιστικών εταιρειών Capuano Insurance Brokers S.A., Eurolife FFH, and Generali Hellas. Τα αποτελέσματα του προγράμματος έχουν παρουσιασθεί σε δεκαπέντε τουλάχιστον εθνικά και διεθνή συνέδρια, ενώ πάνω από είκοσι σχετικές μελέτες έχουν δημοσιευθεί σε επιστημονικά περιοδικά, πρακτικά συνεδρίων, τιμητικούς τόμους και καταλόγους εκθέσεων[11]. Τον Ιούλιο του 2021 το πρόγραμμα έλαβε χρηματοδότηση από την Επιτροπή Ερευνών της Ακαδημίας Αθηνών προκειμένου να πραγματοποιηθεί η αναγκαία τεχνική αναβάθμιση και ο εμπλουρισμός της διαδικτυακής βάσης δεδομένων, ώστε να εισαχθούν σε αυτή νέα δεδομένα καθώς η έρευνα επεκτείνεται σε άλλα βυζαντινά *θέματα*.

Αρχαιολογικά τεκμήρια βυζαντινών οινοπαραγωγικών εγκαταστάσεων στη Μικρά Ασία: η περίπτωση του Αμορίου (7ος-9ος αιώνας μ.Χ.)
Επιστημονική υπεύθυνη: Όλγα Καραγιώργου

Το πρόγραμμα έλαβε χρηματοδότηση στο πλαίσιο του Ε.Π. «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση» του Υπουργείου Ανάπτυξης και Επενδύσεων (ΕΣΠΑ 2014-2020) και βασίζεται στην άμεση σχέση που έχουν τα τρία πρώτα από τα τέσσερα μέλη της ερευνητικής ομάδας (Κύριοι Ερευνητές: Νίκος Τσιβίκης, Αθανάσιος Σωτηρίου, Ακαδημαϊκοί Σύμβουλοι: Όλγα Καραγιώργου, Ηλίας Αναγνωστάκης) με την αρχαιολογία του Αμορίου κατά την τελευταία εικοσαετία[12]. Οι συστηματικές ανασκαφές που διενεργούνται στο Αμόριο από το 1988 έχουν συμβάλει με μοναδικό τρόπο στην κατανόηση της ζωής στις πρωτοβυζαντινές και μεσοβυζαντινές πόλεις, ειδικότερα κατά τους μέχρι πρόσφατα αποκαλούμενους «σκοτεινούς» αιώνες του Βυζαντίου (7ος-9ος αιώνες), αφού ακριβώς τότε η πόλη γνώρισε μεγάλη ακμή ως πρωτεύουσα του *θέματος* των Ανατολικών και κέντρο της επαρχιακής στρατιωτικής διοίκησης. Η ακμή αυτή σχετίζεται άμεσα με την άνοδο στον αυτοκρατορικό θρόνο κατά τον 9ο αιώνα της δυναστείας του Αμορίου: Μιχαήλ Β΄ (820-829), Θεόφιλος (829-842) και Μιχαήλ Γ΄ (842-867). Οι ανασκαφές στο Αμόριο έχουν φέρει στο φως μέχρι σήμερα δέκα εγκαταστάσεις παραγωγής κρασιού σε διαφορετικά σημεία της τειχισμένης κάτω πόλης (Εικ. 8). Όλες αυτές οι εγκαταστάσεις τοποθετούνται στον

11. http://www.academyofathens.gr/el/researchers/karagiorgou;
https://academyofathens.academia.edu/OlgaKaragiorgou)

12. Για την επιστημονική δραστηριότητα της ερευνήτριας του Κέντρου Όλγας Καραγιώργου σχετικά με την αρχαιολογική έρευνα στο Αμόριο, βλ. http://www.academyofathens.gr/el/researchers/karagiorgou και https://academyofathens.academia.edu/OlgaKaragiorgou)

Εικ. 8. Αμόριο Φρυγίας. Βασιλική Α, 5ος αιώνας με μεταγενέστερες φάσεις (στο κόκκινο πλαίσιο, η θέση του οινοπιεστηρίου βορειοδυτικά του βαπτιστηρίου).

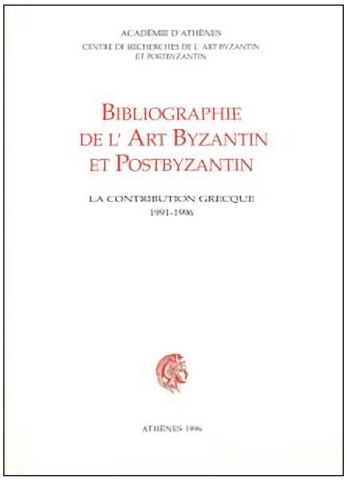
8ο και πρώιμο 9ο αιώνα καθώς έχουν βρεθεί εντός του στρώματος καταστροφής που δημιουργήθηκε κατά την άλωση της πόλης από τον αββασίδη χαλίφη της Βαγδάτης και Σαμάρας Αλ-Μοτασίμ το 838 μ.Χ.

Στόχος του ερευνητικού προγράμματος είναι η συστηματική αρχαιολογική και ιστορική μελέτη των οινοπαραγωγικών εγκαταστάσεων που έχουν βρεθεί στο Αμόριο (μηχανικά οινοπιεστήρια και ληνοί), των αρχαιολογικών καταλοίπων των σκευών (κεραμικών και μη) για την αποθήκευση και μεταφορά κρασιού (αμφορείς, κανάτια, ασκοί και βαρέλια), του περιβάλλοντος αγροτικού τοπίου και της δυνατότητας αμπελοκαλλιέργειας κατά την βυζαντινή περίοδο, και των πηγών (ιστορικών και αγιολογικών) των μεταβατικών χρόνων, όπου μαρτυρούνται στοιχεία για την οινοπαραγωγική διαδικασία και διακίνηση. Με βάση αυτά τα υλικά τεκμήρια εξετάζονται: (α) η τοπική διάσταση της παραγωγής οίνου στο Αμόριο και η πιθανή συσχέτισή της με την έντονη στρατιωτική παρουσία στην πόλη, λόγω της εγκατάστασης εκεί μετά τον 7ο αιώνα της θεματικής διοίκησης, (β) η υπερτοπική διάσταση της παραγωγής και (γ) η διακίνηση κρασιού στο πλαίσιο των ταραγμένων χρόνων του 7ου και του 8ου αιώνα, όταν μεγάλα τμήματα του βυζαντινού κράτους σε Ανατολή και Δύση χάνονται και τα δίκτυα ανταλλαγών μεγάλης κλίμακας καταρρέουν. Τα πορίσματα του συγκεκριμένου προγράμματος ανακοινώθηκαν σε μία δημόσια διάλεξη τον Δεκέμβριο του 2020 (βλ. https://www.youtube.com/watch?v=TWr3NsTdVjw&t=19s), καθώς και σε ένα διεθνές συνέδριο τον Απρίλιο του 2021 (βλ. https://www.academia.edu/45643522/15_04_2021_On_the_vine_road_between_Bithynia_and_the_East_Production_and_Consumption_of_the_Amorian_wine_in_the_Middle_Byzantine_period_Colloquia_Ceranea_III_University_of_Lodz_). Τα τελικά πορίσματα της τετραμελούς ερευνητικής ομάδας αναμένεται να κατατεθούν προς δημοσίευση στα τέλη του 2021.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΥΠΟΔΟΜΗΣ

Βιβλιογραφία της βυζαντινής και της μεταβυζαντινής αρχαιολογίας και τέχνης. Η ελληνική συμβολή
Υπεύθυνοι: Ιωάννα Μπίθα (1991-2005, 2011 κ.ε.), Όλγα Καραγιώργου (2006-2010)

Το πρόγραμμα αυτό αφορά στην κατάρτιση της ελληνικής βιβλιογραφικής δραστηριότητας στο γνωστικό πεδίο της βυζαντινής και μεταβυζαντινής αρχαιολογίας και τέχνης (4ος έως και 19ος αιώνας). Το πρόγραμμα αυτό είχε ξεκινήσει το 1966 με πρωτοβουλία του Μανόλη Χατζηδάκη και περιλάμβανε τα δημοσιεύματα από το 1945 κ.ε. Από το 1991 το ανέλαβε το Κέντρο με υπεύθυνη την Ιωάννα Μπίθα, αρχικά σε συνεργασία με την Ελληνική Επιτροπή Βυζαντινών Σπουδών, και από το 1996 αποκλειστικά. Η συλλογή του υλικού επιτυγχάνεται με αποδελτιώσεις και σε συνεργασία με τους συγγραφείς, και ακολούθως καταχωρείται σε ηλεκτρονικό πρόγραμμα· στη συνέχεια μετά από επεξεργασία δημοσιεύεται κατά αλφαβητική σειρά των συγγραφέων εμπλουτισμένο με αναλυτικά ευρετήρια περιεχομένου και εικονογράφησης. Έως τώρα έχει δημοσιευθεί η ελληνική βιβλιογραφία έως και το 2020, χωρίς ωστόσο να είναι ισομερώς επεξεργασμένη (υπάρχουν αποδελτιώσεις από το 1991 κ.ε.): για τα έτη 1975-2005 τη σύνταξη ανέλαβε η Ιωάννα Μπίθα συνεπικουρούμενη από εξωτερικούς συνεργάτες, ενώ για τα έτη 2006-2010 η Όλγα Καραγιώργου[13] (Εικ. 9). Η βάση δε-

ACADÉMIE D'ATHÈNES
CENTRE DE RECHERCHES DE L'ART BYZANTIN ET POSTBYZANTIN

BIBLIOGRAPHIE DE L'ART BYZANTIN ET POSTBYZANTIN

LA CONTRIBUTION GRECQUE 1991-1996

ATHÈNES 1996

Εικ. 9. Η πρώτη έκδοση της σειράς «Βιβλιογραφία της Βυζαντινής και της Μεταβυζαντινής Τέχνης».

13. Βλ. http://www.academyofathens.gr/el/research/centers/byzantine/publications [Δημοσιεύματα υπ' αριθ. Β. 1-4].

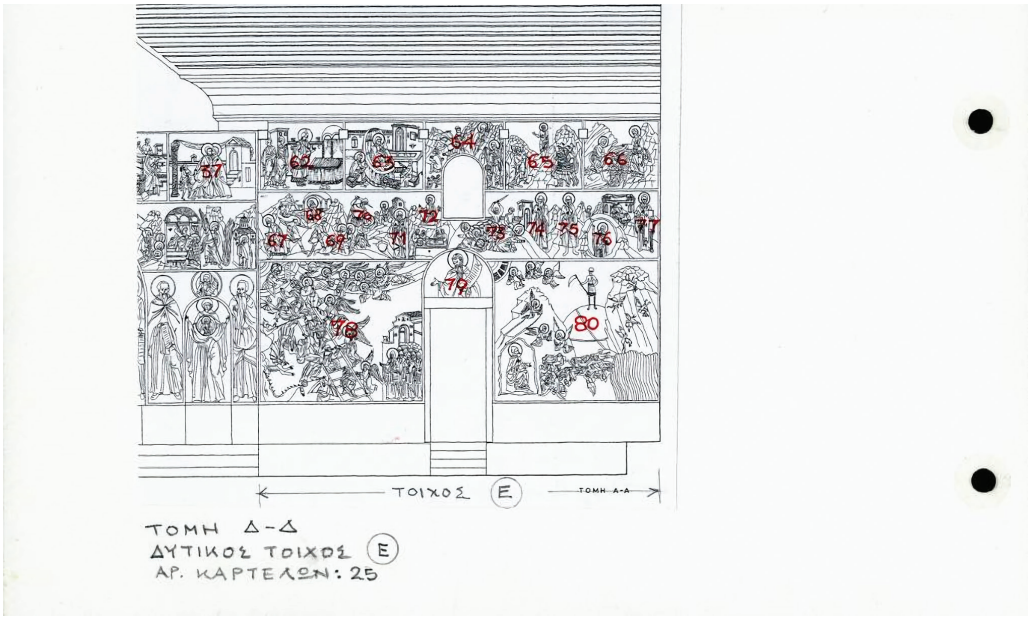
δομένων που περιλαμβάνει τα δημοσιεύματα από το 1975 έως και το 2010 (π. 15.000 λήμματα) ψηφιοποιήθηκε το 2016. Συγχρόνως εκπονήθηκε διαδραστική βάση συγκέντρωσης δεδομένων που επιτρέπει σε κάθε συγγραφέα να υποβάλει ο ίδιος τα δημοσιεύματά του και να προτείνει τις λέξεις-κλειδιά για την ευρετηρίαση ακολουθώντας συγκεκριμένες οδηγίες, έτσι ώστε το δημοσίευμα να είναι άμεσα προσπελάσιμο από το διαδίκτυο.

Απώτερος στόχος του προγράμματος είναι η συνεχής ηλεκτρονική συγκέντρωση με παράλληλη επεξεργασία (επιλεκτική αποδελτίωση περιεχομένου και εικονογράφησης και ευρετηρίαση των αποδελτιωμένων λέξεων κλειδιών) της ελληνικής βιβλιογραφικής παραγωγής σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Αρχείο Αγίου Όρους Ακαδημαϊκού Παύλου Μ. Μυλωνά
Υπεύθυνη: Ιωάννα Μπίθα

Το Αρχείο Αγίου Όρους του ακαδημαϊκού Παύλου Μ. Μυλωνά (1915-2005) αποτελείται από αρχιτεκτονικά σχέδια, μια ολοκληρωμένη συλλογή σχεδιαστικών αποτυπώσεων του μεγαλύτερου μέρους του τοιχογραφικού διακόσμου των μονών του Αγίου Όρους (Εικ. 10), με περισσότερο τεκμηριωμένη την ομάδα των μοναστηριακών τραπεζών, καθώς και το αντίστοιχο φωτογραφικό υλικό. Το Αρχείο αυτό καταρτίσθηκε κατά τα έτη 1969-1972 μέσα από συνεχείς επισκέψεις και αυτοψίες του Παύλου Μυλωνά, καθηγητή Ρυθμολογίας στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών της Αθήνας, και ομάδων νέων συνεργατών, πολλοί από τους οποίους είναι σήμερα αναγνωρισμένα μέλη της ελληνικής επιστημονικής και καλλιτεχνικής κοινότητας. Το εικαστικό και φωτογραφικό μέρος του Αρχείου δωρήθηκε στο Κέντρο το 2005, ενώ το αρχιτεκτονικό μέρος στα Αρχεία Νεοελληνικής Αρχιτεκτονικής του Μουσείου Μπενάκη.

Το Αρχείο Σχεδίων που φυλάσσεται στο Κέντρο (π. 600 σχέδια), περιλαμβάνει όλο το φάσμα της εργασίας που αφορά στην έρευνα και την αποτύπωση του μνημειακού θησαυρού του Αγίου Όρους, από τις προπαρασκευαστικές φάσεις των ζωγραφικών αποτυπώσεων έως την τελειωμένη μορφή των σχεδίων, έτοιμων για δημοσίευση, με τις παραστάσεις σηματοδοτημένες με αρίθμηση στα σχέδια και τον αναλυτικό κατάλογό τους. Το Αρχείο Σχεδίων έχει συνδεθεί με το Φωτογραφικό Αρχείο (π. 10.000 τεκμήρια, δηλ. αρνητικά και θετικά φιλμς και τυπώματα διαφόρων διαστάσεων) και με τον αντίστοιχο κατάλογο των παραστάσεων. Επίσης το Φωτογραφικό Αρχείο περιλαμβάνει υλικό από τον γλυπτό διάκοσμο, τις εικόνες, τα τέμπλα, τα χειρόγραφα και άλλα αντικείμενα και από άλλα μνημεία του Αγίου Όρους, αλλά και ανάλογο παράλληλο υλικό από άλλες περιοχές της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Η καταγραφή, ο έλεγχος και ο σχολιασμός του παραπάνω υλικού, όπως και η ψηφιοποίησή του, πραγματοποιήθηκε με την ευθύνη της Ιωάννας Μπίθα και κυρίως με την πολύτιμη συνεργασία και κατά βάση

Δυτικός τοίχος (Ε) (62-80)
ΒΙΟΣ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ (**62-66**, 133-137)
ΜΗΝΟΛΟΓΙΟ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ (38-48, **67-77**, 91-110)
67. *Επί της Κλίμακος* (Τ. – Φ. 305: Κλίμαξ του Ιωάννου του Σιναΐτου)
68. *Άγιος Ιωάννης ο της Κλίμακος* (Τ. – Φ. 306: Ιωάννης της Κλίμακος)
69. *Το δι εμού δρέπανον πάντας ανθρώπους και γίγας διχάσει θάνατος και τάφος γαρ κατασταθήτω μου η εξουσία εκ των αδυνάτων φείξασθαι τούτου του ποτηρίου* (Τ. – Φ. 307: Αλληγορία του θανάτου)

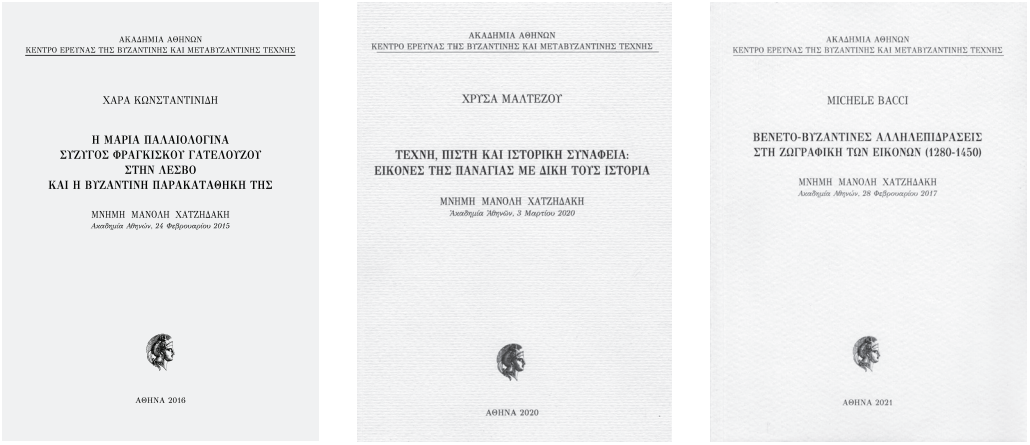
Εικ. 10. Δείγμα του Αρχείου Αγίου Όρους Παύλου Μ. Μυλωνά. Τράπεζα μονής Δοχειαρίου.

εθελοντική εργασία της βοηθού του Παύλου Μυλωνά, σχεδιάστρας Αλεξάνδρας Καραγεώργου, και της βιβλιοθηκονόμου Ευγενίας Κουρέτα. Το τμήμα που αφορούσε τις μοναστηριακές τράπεζες παρουσιάσθηκε στο 23ο Διεθνές Συνέδριο Βυζαντινών Σπουδών (Βελιγράδι 2016).

ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΛΕΞΕΩΝ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ ΜΑΝΟΛΗ ΧΑΤΖΗΔΑΚΗ

Υπεύθυνη: Ιωάννα Μπίθα συνεπικουρούμενη από τους ερευνητές του Κέντρου

Μία δραστηριότητα-θεσμός για το Κέντρο είναι η οργάνωση ετήσιας ομιλίας στη μνήμη του ιδρυτή του Ακαδημαϊκού Μανόλη Χατζηδάκη. Για τον σκοπό αυτό καλείται με απόφαση της Εφορευτικής Επιτροπής διακεκριμένος επιστήμονας να δώσει μία διάλεξη με αντικείμενο συναφές προς το ερευνητικό έργο του

Εικ. 11. Τελευταίες εκδόσεις της σειράς «Μνήμη Μανόλη Χατζηδάκη».

Κέντρου. Στη συνέχεια, η διάλεξη δημοσιεύεται αυτοτελώς στη σειρά «Μνήμη Μανόλη Χατζηδάκη». Έως τώρα έχουν πραγματοποιηθεί 22 διαλέξεις[14], εννέα από τις οποίες έχουν δημοσιευθεί[15]. (Εικ. 11)

ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ

Το Κέντρο οργάνωσε τρία διεθνή συνέδρια ή συναντήσεις εργασίας:
Troisième réunion de travail d'experts: *Le Corpus de la peinture monumentale byzantine. Bilan et Perspectives*, Μέγαρο της Ακαδημίας Αθηνών, 6-9 Νοεμβρίου 2003 (διοργάνωση: Παναγιώτης Λ. Βοκοτόπουλος με τη συνεργασία της Ιωάννας Μπίθα).

Κύριος στόχος της Τρίτης Συνάντησης Εργασίας των Εμπειρογνωμόνων ήταν ο απολογισμός των έως τώρα εργασιών για τη δημιουργία του Corpus de la peinture monumentale byzantine, ο επαναπροσδιορισμός των στόχων και η οργάνωση των επόμενων ενεργειών για τη ευρύτερη συμμετοχή των εμπλεκομένων χωρών-Ακαδημιών. Είχαν ήδη προηγηθεί δύο συναντήσεις εργασίας εμπειρογνωμόνων η μία το 1982 και η άλλη το 1983, κατά τις οποίες ετέθησαν οι προδιαγραφές του αρχείου και της δημοσίευσης του Corpus. Στις εργασίες του 2003 συμμετείχαν 24 σύνεδροι, βυζαντινολόγοι και εκπρόσωποι Ακαδημιών, εκ των οποίων δώδεκα από την Ελλάδα, τέσσερις από την Ιταλία, δύο από τη Βουλγαρία και από ένας από τη

14. Βλ. https://academyofathens.academia.edu/ResearchCentreforByzantineandPostByzantineArt KEVMTAcademyofAthens (Κατάλογος Διαλέξεων «Μνήμη Μανόλη Χατζηδάκη»).

15. Βλ. http://www.academyofathens.gr/el/research/centers/byzantine/publications (Δημοσιεύματα υπ' αριθ. Γ. 1-9).

Σερβία, το Μαυροβούνιο, τη Σουηδία, τη Γεωργία, την Αρμενία και το Ισραήλ. Επίσης συμμετείχαν τα μέλη της Επιτροπής της Βυζαντινής Τέχνης της Διεθνούς Ένωσης Βυζαντινών Σπουδών, Έφοροι Βυζαντινών Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Πολιτισμού και ο Ειδικός Γραμματέας της Διεθνούς Ένωσης Ακαδημιών.

Διεθνής Ημερίδα στο πλαίσιο της δράσης ΑΡΙΣΤΕΙΑ ΙΙ με τίτλο: *The prosopography of the thematic administration: old and new evidence on the Opsikion, the Anatolikoi and the Kibyrraiotai*, Μέγαρο της Ακαδημίας Αθηνών, 19 Ιουνίου 2015 (διοργάνωση: Όλγα Καραγιώργου).

Πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της δράσης ΑΡΙΣΤΕΙΑ ΙΙ με στόχο να παρουσιασθούν τα νέα στοιχεία της πρωτογενούς έρευνας για τα τρία βυζαντινά θέματα της Μικράς Ασίας, καθώς και η νέα ψηφιακή βάση δεδομένων «*TAKTIKON*», η οποία εδρεύει στην Ακαδημία Αθηνών, βλ. https://taktikon.academyofathens.gr. Στην Ημερίδα συμμετείχαν 16 ομιλητές από Ελλάδα, Βουλγαρία, Γαλλία, Η.Π.Α., Ουκρανία, Ρωσία και Τουρκία.

Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο με τον τίτλο: *Mendicant Orders in the Eastern Mediterranean: Art, Architecture and Material Culture (13th-16th c.)*, Ναύπλιο, 19-23 Απριλίου 2017 (διοργάνωση: Ιωάννα Χριστοφοράκη).

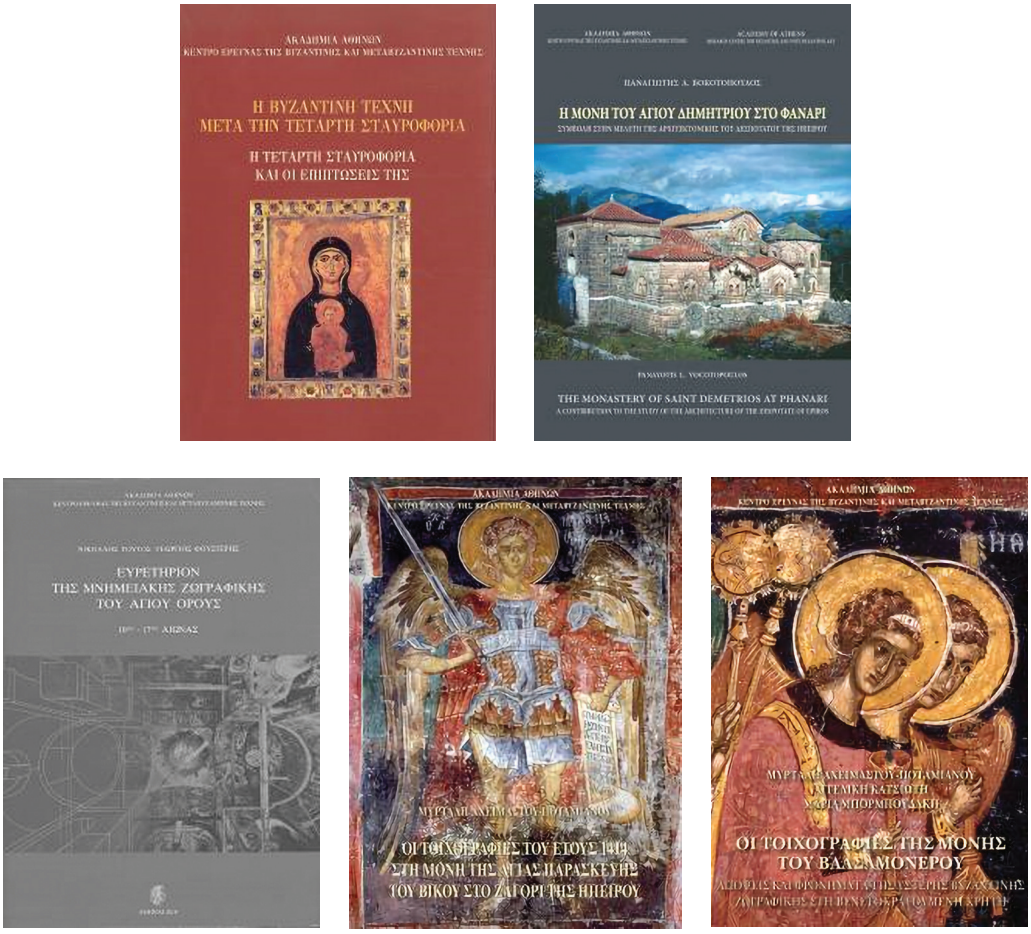
Κύριος σκοπός του συνεδρίου ήταν να εξερευνήσει τα υλικά κατάλοιπα της παρουσίας των επαιτικών ταγμάτων στην ανατολική Μεσόγειο από τον 13ο ως τον 16ο αιώνα. Πρόκειται για το πρώτο συνέδριο με αυτή την θεματική, το οποίο έφερε σε επαφή τους ανά τον κόσμο ειδήμονες επί του θέματος. Στο Συνέδριο, στο οποίο συμμετείχαν 20 έλληνες και 37 ξένοι σύνεδροι,πραγματοποιήθηκε υπό την αιγίδα της Ακαδημίας Αθηνών με την οικονομική υποστήριξη των ιδρυμάτων Fritz Thyssen και Ιωάννου Φ. Κωστοπούλου.

ΕΚΔΟΤΙΚΕΣ ΣΕΙΡΕΣ ΤΟΥ ΚΕΒΜΤ

Α. «Ευρετήριο Βυζαντινών Τοιχογραφιών Ελλάδος».
Στη σειρά αυτή δημοσιεύεται μεγάλο μέρος του αρχείου του Ευρετηρίου Βυζαντινών Τοιχογραφιών της Ελλάδας.

Β. «Βιβλιογραφία της βυζαντινής και μεταβυζαντινής αρχαιολογίας και τέχνης. Η ελληνική συμβολή».
Στη σειρά αυτή δημοσιεύεται αλφαβητικός, κατά συγγραφέα, κατάλογος της βιβλιογραφικής παραγωγής των ελλήνων βυζαντινολόγων, ο οποίος συνοδεύεται από επιλεκτική ευρετηρίαση περιεχομένου και εικονογράφησης.

Γ. «Μνήμη Μανόλη Χατζηδάκη».
Στη σειρά αυτή δημοσιεύονται οι διαλέξεις των ομιλητών της ομότιτλης ετήσιας διάλεξης που καταθέτουν το κείμενό τους.

Εικ. 12. Οι εκδόσεις της σειράς «Διάφορα Δημοσιεύματα - *Εκφράσεις* Αρχαιολογίας και Τέχνης».

Δ. «Διάφορα Δημοσιεύματα - *Εκφράσεις* Αρχαιολογίας και Τέχνης».
Στη σειρά αυτή δημοσιεύονται, κατόπιν αίτησης των ενδιαφερομένων και έγκρισης της Εφορευτικής Επιτροπής, αυτοτελή έργα των οποίων το θέμα σχετίζεται με το γνωστικό αντικείμενο του Κέντρου. Τη σειρά εγκαινίασε το 2007 η δημοσίευση, υπό την διεύθυνση του Ακαδημαϊκού Παναγιώτη Λ. Βοκοτόπουλου, των ανακοινώσεων που αφορούσαν την ιστορία της τέχνης, οι οποίες παρουσιάσθηκαν στο διεθνές Συνέδριο που οργάνωσε η Ακαδημαϊκός Αγγελική Λαΐου (†2008) με τον τίτλο: *Ἡ Τετάρτη σταυροφορία καὶ οι ἐπιπτώσεις της*, *Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, 9-12 Μαρτίου 2004*. Έκτοτε έχουν κυκλοφορήσει συνολικά πέντε δημοσιεύματα[16] (Εικ 12).

16. Βλ. http://www.academyofathens.gr/el/research/centers/byzantine/publications (Δημοσιεύματα υπ᾽ αριθ. Δ. 1-5).

Κύριες προγραμματισμένες δραστηριότητες κατά το 2021

Δημοσιεύσεις (υπό έκδοση)

- Μαρία Βασιλάκη, *Κρητικές εικόνες και κρητικοί ζωγράφοι στο Σινά, Μνήμη Μανόλη Χατζηδάκη, Ακαδημία Αθηνών, 26 Μαρτίου 2019*.
- Παναγιώτης Λ. Βοκοτόπουλος, *Εικόνες και εικονογραφία. Πενήντα μελετήματα.*
- Ιωάννα Μπίθα, *Ευρετήριο Βυζαντινών Τοιχογραφιών Σύμης Δωδεκανήσου*.
- Όλγα Καραγιώργου, Χρήστος Μαλατράς, Παντελής Χαραλαμπάκης (επιστ. επιμ.), *ΤΑΚΤΙΚΟΝ: Μελέτες για την προσωπογραφία και διοίκηση των βυζαντινών θεμάτων*. Ο τόμος παρουσιάζει τα Πρακτικά της Διεθνούς Ημερίδας που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της δράσης ΑΡΙΣΤΕΙΑ ΙΙ, καθώς και τα συνολικά αποτελέσματα του Προγράμματος «*ΤΑΚΤΙΚΟΝ*: προσωπογραφία και διοικητική δομή των βυζαντινών θεμάτων βάσει μολυβδοβούλλων και άλλων πηγών» μέχρι το τέλος του 2020.

Κύριες εργασίες (υπό προετοιμασία)

- Εκτύπωση του Ευρετηρίου Βυζαντινών Τοιχογραφιών Τήλου και Χάλκης Δωδεκανήσου.
- Δημοσίευση του Ευρετηρίου Βυζαντινών Τοιχογραφιών Ηπείρου.
- Δημοσίευση του Επιστημονικού Καταλόγου της Συλλογής της Ιεράς Πατριαρχικής και Σταυροπηγιακής Μονής Χρυσοπηγής Χανίων Κρήτης.
- Δημοσίευση μελέτης με τα αποτελέσματα του ερευνητικού προγράμματος «Αρχαιολογικά τεκμήρια βυζαντινών οινοπαραγωγικών εγκαταστάσεων στη Μικρά Ασία: η περίπτωση του Αμορίου (7ος-9ος αιώνας μ.Χ.)».
- Αρχαιολογική μελέτη για τις ιουστινιάνειες οχυρώσεις στη Θεσσαλία στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος του Πανεπιστημίου Mainz: «Procopius and the Language of Buildings / Prokop und die Sprache der Bauten».
- Αναβάθμιση και εμπλουτισμός του ιστοτόπου *ΤΑΚΤΙΚΟΝ* που εδρεύει στην Ακαδημία Αθηνών με τουλάχιστον 500 νέα Προσωπογραφικά Δελτία και 700 νέα Δελτία Μολυβδοβούλλων, τα οποία προέκυψαν από τον εντοπισμό νέου υλικού στα ήδη μελετηθέντα θέματα (Ελλάδος, Οψικίου, Ανατολικών και Κιβυρραιωτών) και από την επέκταση της έρευνας σε πέντε νέα βυζαντινά *θέματα*.
- Παρουσίαση του ιστοτόπου *ΤΑΚΤΙΚΟΝ* στο 24ο Διεθνές Συνέδριο Βυζαντινών Σπουδών (Βενετία-Πάδουα, Αύγουστος 2022) στο πλαίσιο ανακοίνωσης της Όλγας Καραγιώργου με τίτλο «Ink versus Lead: hetero- and self-portrayal of thematic officials on the evidence of the *TAKTIKON*».

- Έλεγχος της βάσης δεδομένων με τα ψηφιοποιημένα τεκμήρια των Αρχείων του Κέντρου και ανάρτησή τους στο αποθετήριο της Ακαδημίας Αθηνών.
- Οργάνωση Ημερίδας για τις μοναστηριακές τράπεζες αφιερωμένης στη μνήμη του Παύλου Μ. Μυλωνά και παρουσίαση του σχετικού Αρχείου και Ψηφιακού Αποθετηρίου.

ΓΡΑΦΕΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Το Γραφείο μέσω των ερευνητικών και εκδοτικών προγραμμάτων του έχει προσφέρει σημαντικά στην καταγραφή και μελέτη της νεότερης καλλιτεχνικής κληρονομιάς ενταγμένης στο πλαίσιο της αντίστοιχης ευρωπαϊκής. Κατά την περίοδο της λειτουργίας του 1993-2016 εξέδωσε ένδεκα μονογραφίες του Χρύσανθου Χρήστου και μία των Χρύσανθου Χρήστου και Ιωάννη Γαλερίδη (Εικ. 13).

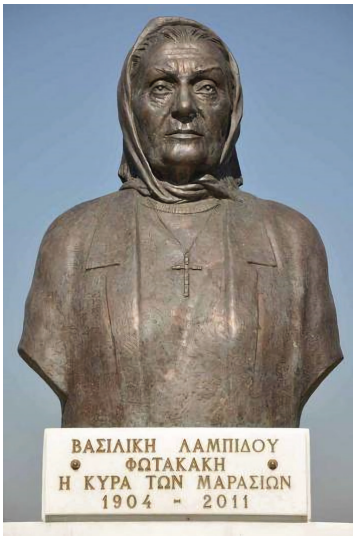
Εικ. 13. Εκδόσεις του Γραφείου Έρευνας της Νεοελληνικής Τέχνης.

Στο Κέντρο συνεχίζεται από το 2016 το παρακάτω ερευνητικό πρόγραμμα του Γραφείου:

Corpus Υπαίθριων Γλυπτών Μνημείων Ελλάδος (19ος-21ος αι.)
Επιστημονικός υπεύθυνος: Ιωάννης Γαλερίδης (1995 κ.ε.)

Το πρόγραμμα εστιάζει στη συγκρότηση ενός σώματος έργων γλυπτικής με επιστημονικό σχολιασμό και φωτογραφική αποτύπωση, τα οποία βρίσκονται σε δημόσιους υπαίθριους χώρους στην Ελλάδα. Η δημοσίευση των γλυπτών γίνεται ανά γεωγραφικές ενότητες, καθώς αυτή η προσέγγιση επιτρέπει την καλύτερη ερμηνεία τους και την κατανόηση της σημασίας που έχουν για την τοπική κοινωνία. Αυτό το ερευνητικό πρόγραμμα αναδεικνύει την καλλιτεχνική παραγωγή

των Ελλήνων γλυπτών, αυξάνει την ευαισθησία του κοινού σε θέματα πολιτιστικής κληρονομιάς και της αναγκαιότητας για την προστασία της, τόσο σε τοπικό όσο και σε εθνικό επίπεδο, και συνεισφέρει στη μελέτη της νεότερης και σύγχρονης ελληνικής ιστορίας σε όλες τις εκφάνσεις της (κοινωνική, πολιτική, οικονομική, πολιτισμική και θρησκευτική), αφού πολλά από αυτά τα γλυπτά εικονίζουν σπουδαίες προσωπικότητες της δημόσιας ζωής του τόπου (Εικ. 14).

Εικ. 14. Ιωάννης Μπάρδης (1947-), Βασιλική Λαμπίδου-Φωτακάκη – «η Κυρά των Μαρασίων», 2012, ορείχαλκος, 75 × 58 × 36 εκ., Μαράσια Έβρου (φωτογρ.: Ιωάννης Γαλερίδης).

Η αναγκαία επιτόπια έρευνα για τους σκοπούς του προγράμματος πραγματοποιήθηκε ήδη σε αρκετές πόλεις και περιοχές της Ελλάδας: Λιβαδειά, Χαλκίδα, Κόρινθο, Ναύπλιο, Τρίπολη, Σπάρτη, Πύργο, Καβάλα, Δράμα, Σέρρες, Πολύγυρο, Κιλκίς, Βέροια, Έδεσσα, Κοζάνη, Φλώρινα, Καστοριά, Ιωάννινα, Άρτα, Ηγουμενίτσα, Πρέβεζα, στο λεκανοπέδιο της Αττικής, σε νήσους των Κυκλάδων και των Δωδεκανήσων, στο σύνολο των οικισμών των νήσων Θάσου, Λέσβου, Χίου και Σάμου, στους νομούς Έβρου, Ροδόπης και Ξάνθης. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι το Αρχείο Υπαίθριων Γλυπτών Μνημείων Ελλάδος 19ου-21ου αιώνα περιλαμβάνει περίπου 2.200 καταγραφές σε ατομικά καταλογογραφικά δελτία.

Το Corpus των έργων υπαίθριας γλυπτικής Ελλάδος (19ος-21ος αι.) έχει διττή χρησιμότητα, αφενός ως βασικό ερευνητικό εργαλείο για τη μελέτη της ιστορίας της νεοελληνικής τέχνης και του πολιτισμού γενικότερα, αφετέρου ως μοχλός ανάπτυξης των τοπικών κοινωνιών.

Ευρετήριο Επιγραφών της πόλεως των Αθηνών (19ος-21ος αι.)
Επιστημονικός υπεύθυνος: Ιωάννης Γαλερίδης (2018 κ.ε.)

Το πρόγραμμα αυτό, που ξεκίνησε το 2018, έχει ως αντικείμενο τη συγκέντρωση των επιγραφών (αναμνηστικές, τιμητικές), που χρονολογούνται από την ίδρυση του ελληνικού κράτους (1828) έως σήμερα. Στο Ευρετήριο εντάσσονται, εκτός από τις επιγραφές σε πλάκες και πινακίδες, ενεπίγραφα και μη έργα τέχνης και μνημεία (γλυπτά, τοιχογραφίες) με την έννοια της διαιώνισης γεγονότος ή μνήμης προσώπου, που αποτελεί στοιχείο της ιστορίας της πόλεως ή της χώρας. Το Ευρετήριο, η πρώτη συστηματική συλλογή επιγραφικού υλικού της Αθήνας των νεότερων χρόνων, αποτελεί ως πρωτογενής ιστορική πηγή πολύτιμο επιστημονικό εργαλείο για τη διερεύνηση των διαφόρων πτυχών της ανθρώπινης δραστηριότητας κατά τους τρεις τελευταίους αιώνες στην πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους.

Το Ευρετήριο ήδη περιλαμβάνει 700 καταγραφές, καρπό επιτόπιας έρευνας σε υπαίθριους χώρους του Δήμου Αθηναίων, καθώς και εντός δημοσίων και ιδιωτικών κτιρίων. Έρευνα πεδίου έχει πραγματοποιηθεί στο ιστορικό κέντρο της Αθήνας και εντός των εμβληματικών κτιρίων της Ακαδημίας Αθηνών (Εικ. 15), του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, της [Βαλλιανείου] Εθνικής Βιβλιοθήκης, της Βουλής των Ελλήνων με *Το Μνημείο της Μάχης της Πίν-*

Εικ. 15. Μέγαρο της Ακαδημίας Αθηνών, βόρεια πλευρά του εσωτερικού της αίθουσας τελετών, εγχάρακτο επίγραμμα Φιλίππου Ιωάννου, 1886 (φωτογρ.: Ιωάννης Γαλερίδης).

δου και τα τοιχογραφικά σύνολα της Αίθουσας των Τροπαίων και της Αίθουσας των Υπασπιστών, της Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, του Οφθαλμιατρείου Αθηνών, του Ιλίου Μελάθρου, του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου (Παλαιά Βουλή), του Ζαππείου, της οικίας Δεκόζη-Βούρου, του Αρσακείου, της Μαρασλείου Παιδαγωγικής Ακαδημίας, του Εθνικού Αστεροσκοπείου Αθηνών, της οικίας Κλεάνθους-Schaubert (Παλαιό Πανεπιστήμιο) και της Γενναδείου Βιβλιοθήκης. Όλο το παραπάνω υλικό, καταγραφές και φωτογραφίες, είναι καταχωρημένο σε ηλεκτρονικά αρχεία ανά μνημείο.

Οι στόχοι του προγράμματος είναι η ολοκλήρωση της καταγραφής των μνημείων, η συνακόλουθη μελέτη των σχετικών τεκμηρίων μέσω μεθοδικής αρχειακής έρευνας και τελικά η δημοσίευση του σώματος των επιγραφών της πόλεως των Αθηνών (19ος-21ος αι.).

ΤΑΞΙΣ ΗΘΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ (ΚΕΙΕΔ)

Ι. Ίδρυση και σκοπός του ΚΕΙΕΔ

Το **Κέντρον Ἐρεύνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου** (ΚΕΙΕΔ) της Ακαδημίας Αθηνών ιδρύθηκε το 1929 (Συνεδρία της Ολομελείας της Ακαδημίας Αθηνών αρ. 88/12.1.1929) με πρωτοβουλία του Ακαδημαϊκού και Καθηγητή του Αστικού Δικαίου στην Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών Δημήτριου Π. Παππούλια με σκοπό την έρευνα του «**μοναδικοῦ φαινομένου τῆς ἀδιαλείπτου ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου**». Από το 1948 αρχίζει η έκδοση του επιστημονικού περιοδικού **Ἐπετηρίς τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου**, το οποίο από το τεύχος 10/11 (1963-1964) και εφεξής μετονομάζεται σε **Ἐπετηρίς τοῦ Κέντρου Ἐρεύνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου** (= **ΕΚΕΙΕΔ**, διεθνής συντομογραφία **EHHD**). Η περιοδική αυτή έκδοση, η οποία αριθμεί μέχρι σήμερα 50 τόμους, δημοσιεύει κριτικές εκδόσεις νομικών πηγών του βυζαντινού και μεταβυζαντινού δικαίου καθώς και του δικαίου του νεωτέρου ελληνισμού και μελέτες που πραγματεύονται ζητήματα της ιστορίας του δικαίου από την ελληνική και ρωμαϊκή αρχαιότητα έως την ίδρυση του ελληνικού κράτους. Από τον 34ο τόμο της **ΕΚΕΙΕΔ** (1998-1999) εγκαινιάσθηκε και η παράλληλη έκδοση των αυτοτελών τόμων των Παραρτημάτων της Επετηρίδος του ΚΕΙΕΔ όπου δημοσιεύονται μονογραφίες ή κριτικές εκδόσεις νομικών πηγών. Η επιστημονική σειρά του Παραρτήματος αριθμεί μέχρι σήμερα 16 τόμους (βλ. https://sites.google.com/site/postbyzlaw/home/greek-journals/ekeied). Για την εξυπηρέτηση των σκοπών του, όπως αυτοί προδιαγράφονται αναλυτικότερα στο άρθρο 115 του Εσωτερικού Κανονισμού της Ακαδημίας Αθηνών[1], το ΚΕΙΕΔ διαθέτει πλού-

1. Σκοπός του Κέντρου είναι ειδικότερα «*ἡ περισυλλογή, ἐπεξεργασία καί ἔκδοσις τῶν νομικῶν ἐθίμων τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καί τοῦ ἐν τοῖς φιλολογικοῖς μνημείοις τῶν βυζαντινῶν καί τῶν μετά τήν ἅλωσιν χρόνων νομικοῦ ὑλικοῦ*». Σχετικά με την επέκταση του ερευνητικού και συγγραφικού έργου του ΚΕΙΕΔ στις περιόδους του αρχαίου ελληνικού, ελληνιστικού και ρωμαϊκού δικαίου με βάση τις νέες κατευθύνσεις της έρευνας βλ. κατωτέρω υπό ΙΙ.3.3.

σια βιβλιοθήκη (14.000 τόμοι βιβλίων, επιστημονικών περιοδικών και ανατύπων μελετών διαφόρων συγγραφέων) και αρχειακό υλικό σε φωτογραφίες, το οποίο προέρχεται κυρίως από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους, τα Αρχεία Κερκύρας, Ρόδου (Κώδικας Λίνδου υπ' αριθ. 4), Σπάρτης, το Ιστορικόν Αρχείον Ύδρας κ. ά. Το υλικό αυτό, το οποίο αποτελεί εν μέρει αποθησαύρισμα ερευνητικών αποστολών και εν μέρει προϊόν δωρεών ιδιωτών (βλ. αναλυτικότερα http://repository.academyofathens.gr/keied/index.php/gr/content/38 όπου υπάρχουν πληροφορίες για την δωρεά του αείμνηστου Καθηγητή Χαράλαμπου Παπαστάθη προς το ΚΕΙΕΔ), περιλαμβάνει δικαστικές αποφάσεις, νοταριακούς κώδικες, λυτά δικαιοπρακτικά έγγραφα και δικαστικά και διοικητικά έγγραφα της μεταβυζαντινής, μετεπαναστατικής και καποδιστριακής περιόδου καθώς και αυτής του νεωτέρου ελληνισμού. Ένα μεγάλο μέρος του υλικού αυτού έχει ήδη δημοσιευθεί και σχολιασθεί από τους ερευνητές του Κέντρου τόσο στις εκδόσεις του ΚΕΙΕΔ όσο και σε άλλα έγκριτα επιστημονικά περιοδικά.

ΙΙ. Η επιστημονική δραστηριότητα του ΚΕΙΕΔ από την ίδρυσή του έως το έτος 2020.

ΙΙ. 1. Κριτικές εκδόσεις νομικών πηγών

Το ΚΕΙΕΔ παραμένοντας πιστό στην αρχική θεσμική του αποστολή, όπως αυτή προδιαγράφεται στον σκοπό της ίδρυσής του, δίδει έμφαση στην περισυλλογή, κριτική έκδοση και σχολιασμό των νομικών πηγών της μεταβυζαντινής περιόδου που παραμένουν ακόμη ανέκδοτες. Κατ' ακολουθίαν έχει δημοσιεύσει, από το έτος 1948 έως σήμερα, πληθώρα κειμένων που εντάσσονται στην ύλη της μεταβυζαντινής νομικής γραμματείας και ανάγονται τόσο στην περίοδο της λατινοκρατίας, όσο και σε αυτήν της οθωμανικής κυριαρχίας, καθώς και νομικά έγγραφα της μετεπαναστατικής και καποδιστριακής περιόδου και αυτής του νεωτέρου ελληνισμού. Ειδικότερα, μεταξύ των πηγών που έχουν ήδη δημοσιευθεί στις εκδόσεις του ΚΕΙΕΔ, περιλαμβάνονται:

Α. Οι εκδόσεις νομοκανονικών κειμένων και νομικών έργων ή συλλογών της μεταβυζαντινής περιόδου. Στις εκδόσεις αυτές συγκαταλέγονται σημαντικά κωδικοποιητικά έργα που μαρτυρούν την σαφή διάχυση και εφαρμογή του βυζαντινού δικαίου στους ορθόδοξους πληθυσμούς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από τις αρχές του 18ου αι. έως την Ελληνική Επανάσταση, όπως ο *Νομοκάνων του Γεωργίου Τραπεζουντίου* του Χρυσογόνου, Καθηγητή στην Ακαδημία του Βουκουρεστίου, ο οποίος εκδόθηκε το 1730 κατ' εντολή του Ηγεμόνα της Βλαχίας Νικολάου Μαυροκορδάτου (έκδ. Χ. Παπαστάθης, *ΕΚΕΙΕΔ* 27-28 (1985), σσ. 379-614), το *Νομικόν Πρόχειρον* του Μιχαήλ Φωτεινοπούλου, που εκδόθηκε

το 1777 στο Βουκουρέστι επί ηγεμονίας Μιχαήλ Ρακοβίτζα (έκδ. Π. Ζέπου, V. Georgescu, Αναστασία Σιφωνιού-Καράπα (τ. Διευθύντρια του ΚΕΙΕΔ), *ΕΚΕΙΕΔ* 24-26 (1982), σσ. 678), το *Συνταγμάτιον Νομικόν* που εκδόθηκε στο Βουκουρέστι το 1780 κατ' εντολή του Ηγεμόνος της Βλαχίας Αλεξάνδρου Υψηλάντη (έκδ. Π. Ζέπος (Ακαδημαϊκός και τ. Επόπτης του ΚΕΙΕΔ), *Πραγματείαι της Ακαδημίας Αθηνών,* Αθήνα 1936).

Β. Οι εκδόσεις νοταριακών κωδίκων και λυτών δικαιοπρακτικών εγγράφων που προέρχονται από περιοχές όπως η Νάξος, η Πάρος, η Σκύρος, η Σίφνος, η Σύρος, η Τήνος, η Ύδρα, η Χίος, η Κέρκυρα, η Ζάκυνθος, η Κεφαλονιά, η Κρήτη, η Αθήνα, η Δημητσάνα (Μονή Φιλοσόφου), η Δυτική Μάνη (βλ. ενδεικτικά τους ογκωδέστατους κώδικες του νοταρίου της Νάξου του 17ου αι. Ιωάννη Μηνιάτη (*ΕΚΕΙΕΔ* 29-30 (1990), σσ. 123-1311 και *Παράρτημα* 16 (2021), σσ. 1090), τις πράξεις των νοταρίων Κερκύρας Ιω. Χοντρομάτη, Π. Βαραγκά, Φ. Κατωϊμέρη, Α. Αλεξάκη του 15ου και 16ου αι. (*ΕΚΕΙΕΔ* 32 (1996), σσ. 139-205. 207-339/*ΕΚΕΙΕΔ* 33 (1997), σσ. 9-436/ΕΚΕΙΕΔ 34 (1998), σσ. 21-102), την δημοσίευση πράξεων νοταρίων της Νάξου του 15ου-18ου οι οποίες περιλαμβάνονται στον *Codex Vaticanus Graecus 2639 (Παράρτημα* 12 (2012-2013), σσ. 375).

Γ. Οι εκδόσεις και ο σχολιασμός δικαστικών αποφάσεων των κοινοτικών δικαστηρίων της οθωμανοκρατίας, που προέρχονται κυρίως από τον νησιωτικό χώρο του κεντρικού Αιγαίου και παρέχουν ασφαλή και αψευδή εικόνα του εφαρμοζόμενου δικαίου (βλ. σχετικά Ιάκ. Βισβίζης (τ. Διευθυντής ΚΕΙΕΔ), *ΕΚΕΙΕΔ* 7 (1957), σσ. 20-154 / Μ. Τουρτόγλου (τ. Διευθυντής ΚΕΙΕΔ, Ακαδημαϊκός), *ΕΚΕΙΕΔ* 27-28 (1985), σσ. 257, του κριτηρίου της ελληνικής («κομπανίας») του Σιμπίου Τρανσυλβανίας (Δέσποινα Τσούρκα-Παπαστάθη, *Παράρτημα* 10 (2011), σσ. 686), **των δραγομάνων του οθωμανικού στόλου που έδρασαν ως τοποτηρητές των νησιών του Αιγαίου κατά τον 17ο και 18ο αι.** (Μ. Τουρτόγλου, Λυδία Παπαρρήγα (νυν Διευθύνουσα ΚΕΙΕΔ), *Παράρτημα* 2 (2002), σσ. 130) και τέλος **δημοσιεύσεις αποφάσεων των πρώτων δικαστηρίων του μεταβυζαντινού ελληνισμού, της μετεπαναστατικής περιόδου και των απαρχών του νεοσύστατου ελληνικού κράτους** (βλ. ενδεικτικά τις αποφάσεις των δικαστηρίων της Πάργας των ετών 1800-1819, Λυδία Παπαρρήγα, Δήμητρα Καραμπούλα, *ΕΚΕΙΕΔ* 35 (2001), σσ. 145-169 / Απ. Καραμπελιάς, *ΕΚΕΙΕΔ* 50 (2020-2021), σσ. 131-419), τις πρώτες μετεπαναστατικές αποφάσεις του Ειρηνοδικείου Σκύρου (Ξ. Αντωνιάδης, *ΕΚΕΙΕΔ* 34 (1998), σσ. 179-235), τις αποφάσεις του Θαλασσίου Δικαστηρίου των ετών 1828-1829 (Δέσποινα Θεμελή-Κατηφόρη, *ΕΚΕΙΕΔ* 19 (1974), σσ. 25-437).

Δ. Οι εκδόσεις σημαντικών εγγράφων της Γενικής Γραμματείας Δικαίου της καποδιστριακής και οθωνικής περιόδου (βλ. ενδεικτικά Ι. Βισβίζης, *ΕΚΕΙΕΔ*

3(1950), σσ. 158-169 / *ΕΚΕΙΕΔ* 5 (1954), σσ. 97-122 / *ΕΚΕΙΕΔ* 6 (1955), σσ. 122-130 / *ΕΚΕΙΕΔ* 7 (1957, σσ. 10-19 / *ΕΚΕΙΕΔ* 9 (1962), σσ. 7-151) κ.ά.

Ε. Οι εκδόσεις των πρώτων Νόμων και Ψηφισμάτων και Δικαστικών Αποφάσεων του μετεπαναστατικού και του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Πρόκειται ειδικότερα για τους Κώδικες των Νόμων της Ελληνικής Επαναστάσεως της περιόδου 1822-1828, τους τυπικούς νόμους της Προσωρινής Διοικήσεως της Ελλάδας, τα Ψηφίσματα και Διατάγματα της *Ελληνικής Πολιτείας* (περίοδος Κυβερνήτη Ιω. Καποδίστρια) (βλ. ενδεικτικά Γ. Δημακόπουλος, *ΕΚΕΙΕΔ* 10-11(1966), σσ. 40-234 / *ΕΚΕΙΕΔ* 14 (1967), σσ. 133-138 κ. ά), τις πρώτες δικαστικές αποφάσεις των ετών 1828/1829 (Δέσποινα Θεμελή-Κατηφόρη, *ΕΚΕΙΕΔ* 20-21 (1976), σσ. 25-477), την εμπορική και ναυτική νομοθεσία της Ύδρας κατά την προεπαναστατική, επαναστατική και μετεπαναστατική περίοδο (Γ. Ροδολάκης, *ΕΚΕΙΕΔ* 38 (2004), σσ. 275-305) και την ποινική νομολογία του Αρείου Πάγου των ετών 1835-1855 (Άννα Μπενάκη-Ψαρούδα (Ακαδημαϊκός και τακτικό μέλος της Εφορευτικής Επιτροπής ΚΕΙΕΔ), *Παράρτημα ΕΚΕΙΕΔ* 15 (2019), σσ. 383). Ολα τα παραπάνω δημοσιεύματα αποτελούν πεδίον μελέτης για τις νομικές ζυμώσεις και διεργασίες της περιόδου 1797-1832 και αναδεικνύουν την κανονιστική διάσταση της Ελληνικής Παλιγγενεσίας.

ΙΙ. 2. Ερευνητικό πρόγραμμα του ΚΕΙΕΔ κατά τα έτη 2007-2012: ***Περίγραμμα της Ιστορίας του Μεταβυζαντινού Δικαίου*** (υπεύθυνη προγράμματος Διευθύντρια ΚΕΙΕΔ Λυδία Παπαρρήγα, ερευνητική ομάδα: Λυδία Παπαρρήγα, Ιω. Χατζάκης, Η. Αρναούτογλου)

Η αναγκαιότητα της συλλογής των βυζαντινών και μεταβυζαντινών νομικών πηγών έγινε αντιληπτή ήδη κατά τις πρώτες προσπάθειες συγκρότησης του ελληνικού κράτους. Η κυριαρχήσασα κατά τον 20ο αι. επιστημονική θέση ότι μια εποπτική απεικόνιση των εγγράφων μνημείων του ξενοκρατούμενου ελληνισμού, καθώς και αυτών των πρώτων μετεπαναστατικών χρόνων, θα αναδείκνυε τις επιδράσεις του βυζαντινού στο μεταβυζαντινό δίκαιο ενώ παράλληλα θα συνέβαλλε στην διαλεύκανση ποικίλων νομικών ζητημάτων της ύστερης βυζαντινής περιόδου ενέπνευσε και τον Δημήτριο Γκίνη. Διακεκριμένος ερευνητής στον τομέα της ιστορίας του δικαίου, ο Δημήτριος Γκίνης, θα προχωρήσει στην πρώτη συστηματική καταγραφή των έως τότε γνωστών ανέκδοτων χειρογράφων καθώς και των δημοσιευθεισών πηγών της μεταβυζαντινής περιόδου στο μνημειώδες έργο του «**Περίγραμμα τῆς Ἱστορίας τοῦ Μεταβυζαντινοῦ Δικαίου**» το οποίο είδε το φως της δημοσιότητας το έτος 1966 στον 26ο τόμο της σειράς των *Πραγματειῶν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν***.** Έκτοτε το ανανεωμένο επιστημονικό ενδιαφέρον για την έρευνα των θεσμών της μεταβυζαντινής περιόδου, ως της τελευταίας περιόδου της ιστορικής εξέλιξης του Ελληνικού Δικαίου, απέδωσε πολυπληθείς δημοσιεύ-

σεις νομικών μεταβυζαντινών πηγών, ο όγκος και η διασπορά των οποίων επέβαλαν μια νέα προσπάθεια συστηματικής περισυλλογής και παρουσίασής τους.

Το γεγονός αυτό οδήγησε στην εκπόνηση ενός συλλογικού ερευνητικού προγράμματος που είχε ως αντικείμενο την συστηματική περισυλλογή και παρουσίαση του συνόλου των πολυπληθών νομικών μεταβυζαντινών πηγών οι οποίες είχαν εκδοθεί στη διάρκεια των 45 ετών που μεσολάβησαν από την έκδοση του Περιγράμματος του Δ. Γκίνη με στόχο την ανανέωση του ερευνητικού ενδιαφέροντος και την περαιτέρω εξέλιξη της έρευνας. Το ερευνητικό αυτό πρόγραμμα απασχόλησε τους ερευνητές του ΚΕΙΕΔ κατά τα έτη 2007-2012 και είχε ως αποτέλεσμα την έκδοση των δύο νέων τόμων του Περιγράμματος της Ιστορίας του Μεταβυζαντινού Δικαίου στην σειρά των *Πραγματειών* της Ακαδημίας Αθηνών. Πρόκειται συγκεκριμένα για τους δύο ακόλουθους τόμους, από τους οποίους ο πρώτος περιλαμβάνει τις ελληνόγλωσσες νομικές πηγές και ο δεύτερος τις λατινικές, ιταλικές και γαλλικές νομικές πηγές της μεταβυζαντινής περιόδου του ελληνικού δικαίου.

1. **Λυδία Παπαρρήγα-Αρτεμιάδη, Ηλίας Αρναούτογλου, Ιωάννης Χατζάκης, *Περίγραμμα Ιστορίας Μεταβυζαντινού Δικαίου. Τα ελληνικά κείμενα,*** Εισαγωγή-επιστημ. επιμέλεια, Λυδία Παπαρρήγα-Αρτεμιάδη (*Πραγματείαι της Ακαδημίας Αθηνών*, τ. 63, Αθήναι 2011, σσ. 726). Στην έκδοση περιλαμβάνονται κατ' αρχήν οι ελληνόγλωσσες νομικές πηγές της μεταβυζαντινής περιόδου, οι οποίες έχουν δημοσιευθεί ως πλήρες κείμενο σε μελέτες που εκδόθηκαν μεταξύ του 1978 (έτος εκδόσεως του τελευταίου συμπληρώματος του Περιγράμματος από τον Δημ. Γκίνη στον τόμο 43 της *Ἐπετηρίδος τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν*) και του 2007. Επίσης περιελήφθησαν και ελληνόγλωσσες νομικές πηγές, οι οποίες είχαν δημοσιευθεί πριν από το 1978 αλλά εκ παραδρομής είχαν παραλειφθεί τόσο από το αρχικό Περίγραμμα του Δημ. Γκίνη όσο και από τα επακολουθήσαντα δύο Συμπληρώματά του.

2. Ιωάννης Χατζάκης, *Περίγραμμα Ιστορίας του Μεταβυζαντινού Δικαίου του Λατινοκρατούμενου Ελληνισμού. Τα λατινικά, ιταλικά και γαλλικά* κείμενα, Εισαγωγή–επιστ. επιμέλεια, Ιωάννης Χατζάκης ([*Πραγματείαι της Ακαδημίας Αθηνών,* τ. 65, Αθήναι 2012, σσ. 471). Στην έκδοση περιλαμβάνονται οι ξενόγλωσσες νομικές πηγές της μεταβυζαντινής περιόδου. Επειδή μάλιστα ο τόμος του Περιγράμματος του Δημητρίου Γκίνη ερανίζει ελάχιστα λατινικά ή ιταλικά έγγραφα, κρίθηκε σκόπιμο στον τόμο αυτό να περιληφθούν οι πολυπληθείς εκδόσεις νομικών πηγών του λατινοκρατούμενου Ελληνισμού που είδαν το φως της δημοσιότητας από τα μέσα περίπου του 19ου αι., ενώ ως καταληκτήρια χρονολογία λήφθηκε και πάλι υπόψιν το έτος 2007.

ΙΙ.3. Μελέτες Ιστορίας του Δικαίου

Οι εκδόσεις του ΚΕΙΕΔ αποτελούν το αψευδές «κάτοπτρο» του πολυσχιδούς έργου που διεξάγεται στο ερευνητικό αυτό Κέντρο, κατά μεγάλο μέρος σε συνεργασία και με άλλους ειδικούς επιστήμονες που δραστηριοποιούνται στον κλάδο της ιστορίας του δικαίου. Συνολικά έχουν εκδοθεί 243 ερευνητικές εργασίες, ελλήνων και ξένων ιστορικών του δικαίου, και 16 μονογραφίες. Ευμενείς βιβλιοκρισίες για τις εκδόσεις του ΚΕΙΕΔ έχουν κατά καιρούς δημοσιευθεί σε επιστημονικά περιοδικά όπως το *Νομικό Βήμα*, το *Dike* (Milano) κ.ά. ενώ οι εκδόσεις του ΚΕΙΕΔ συμπεριλαμβάνονται σε ετήσια βάση στην κριτική παρουσίαση βιβλιογραφίας της *Byzantinische Zeitschrift*, της *Zeitschrift für Savigny-Stiftung*, της *Année Philologique*, των επιστημονικών περιοδικών *Greece & Rome, Gnomon* και *Classical Review.* Διδακτορικές διατριβές, μονογραφίες και λοιπές επιστημονικές εργασίες των Ερευνητών του ΚΕΙΕΔ που έχουν δημοσιευθεί στις εκδόσεις του Κέντρου, έχουν παρουσιασθεί από τους Ερευνητές του ΚΕΙΕΔ, υπό την ιδιότητά τους ως Ερευνητών της Ακαδημίας Αθηνών, στα Σεμινάρια Ιστορίας Δικαίου που διοργανώνει η Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, στα μεταπτυχιακά σεμινάρια της Νομικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, στις Ημερίδες του *Κέντρου Βυζαντινών Ερευνών*, στις επιστημονικές εκδηλώσεις και συνέδρια της *Ελληνικής Εταιρείας Ιστορίας του Δικαίου*, στο Συμπόσιο των Ελληνικών Ιστορικών του Δικαίου που διοργανώνει κατ' έτος η Νομική Σχολή του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης και σε διεθνή συνέδρια στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Μεμονωμένες εκδόσεις του ΚΕΙΕΔ έχουν παρουσιασθεί από την Διευθύνουσα του ΚΕΙΕΔ κ. Λυδία Παπαρρήγα και άλλους ομιλητές, ιστορικούς του δικαίου, σε τιμητικές εκδηλώσεις που έχουν διοργανώσει διάφοροι επιστημονικοί φορείς της χώρας. Οι βασικές κατευθύνσεις της έρευνας κατά τα τελευταία χρόνια και το σύνολο του ερευνητικού και συγγραφικού έργου όλων των φορέων και των επιστημόνων που δραστηριοποιούνται στη χώρα μας στον τομέα της Ιστορίας του Δικαίου, το οποίο εκπονήθηκε κατά την επταετία 2010-2017 και εντάσσεται στην θεματική της Ιστορίας του Δικαίου και των θεσμών, τόσο της Ελληνορωμαϊκής Αρχαιότητας όσο και του Βυζαντινού, Μεταβυζαντινού και Νεωτέρου Ελληνικού Δικαίου, εκτίθενται σε πέντε άρθρα που περιελήφθησαν στον τόμο 48 της *ΕΚΕΙΕΔ* έτους 2018.

ΙΙ. 3.1. Μεταβυζαντινή περίοδος και περίοδος του Νεωτέρου Ελληνισμού

Πέραν από την περισυλλογή, κριτική έκδοση και σχολιασμό των κειμένων της μεταβυζαντινής νομικής γραμματείας και της περιόδου του νεωτέρου ελληνισμού, βασικό αντικείμενο της έρευνας που διεξάγεται στο ΚΕΙΕΔ από την ίδρυσή του έως σήμερα αποτελεί η συστηματική μελέτη της περιόδου του μεταβυζαντινού ελληνισμού η οποία χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση ενός «μω-

σαϊκού» ιδιόμορφων δικαιοπολιτικών καθεστώτων που σηματοδοτεί τόσο την έναρξη όσο και την λήξη της περιόδου αυτής. Ως προς την έναρξη της περιόδου, χαρακτηριστικά είναι πολιτειακά μορφώματα τα οποία αναπτύχθηκαν στις περιοχές της φραγκικής (1192-1489) και ακολούθως βενετικής (1489-1571) Κύπρου, του Δουκάτου των Αθηνών (1204-1456), του Πριγκηπάτου της Αχαΐας ή του Μορέως (1205-1452), της βενετοκρατούμενης Κρήτης (1211-1669), του Δουκάτου του Αιγαίου (1212/14-1566), των βενετοκρατούμενων Επτανήσων (κυρίως από τα μέσα του 14ου έως τέλη του 18ου αι.), της Ρόδου των Ιωαννιτών Ιπποτών (1346/7-1522), της γενοβέζικης Χίου (1346-1566) κ.λπ. Κατά την εκπνοή πλέον της ιδίας περιόδου ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα δικαιοπολιτικά καθεστώτα της Επτανήσου Πολιτείας (1800-1807) και του Ηνωμένου Κράτους των Ιονίων Νήσων [1815-με καταληκτικό όριο της μεταβυζαντινής περιόδου το 1841 (εισαγωγή Ιονίου Αστικού Κώδικα) ή την ένωση των νήσων με την Ελλάδα το 1864], η Ηγεμονία της Σάμου [1832-με καταληκτικό όριο μεταβυζαντινής περιόδου το 1897 (εισαγωγή Σαμιακού Αστικού Κώδικα) ή την ένωση της νήσου με την Ελλάδα το 1913] καθώς και τα καθεστώτα που διαμορφώθηκαν στην Κρήτη, αρχικά κατά την περίοδο της Ημι-αυτονομίας της νήσου (1867-1898), και στην συνέχεια την περίοδο της Κρητικής Αυτονόμου Πολιτείας [1898 - καταληκτικό χρονικό όριο μεταβυζαντινής περιόδου το 1903 (εισαγωγή Αστικού Κώδικα Κρήτης) ή την ένωση της νήσου με την Ελλάδα το 1913].

Η πληρέστερη διερεύνηση των ζητημάτων που ανακύπτουν από την νομική ανομοιομορφία του μεταβυζαντινού κόσμου έχει ήδη επιτυχώς επιχειρηθεί σε πληθώρα διδακτορικών διατριβών, μονογραφιών, εκτεταμένων μελετών και άρθρων που έχουν δημοσιευθεί στις επιστημονικές εκδόσεις του ΚΕΙΕΔ. Αρκετές από τις μελέτες αυτές θεωρούνται πλέον με την πάροδο των ετών "κλασικές" ως προς το είδος τους στην διεθνή βιβλιογραφία, αφενός μεν λόγω της εξαντλητικής και εμβριθούς πραγμάτευσης του αντικειμένου τους, αφετέρου δε λόγω της πρωτοτυπίας του θέματός τους που χάραξε νέες οδούς στην έρευνα της ιστορίας του δικαίου.

Συνοπτικά το σύνολο των επιστημονικών εργασιών που έχουν δημοσιευθεί στην Επετηρίδα του Κέντρου και αναφέρονται κυρίως σε νομικά ζητήματα της μεταβυζαντινής περιόδου και αυτής του νεωτέρου ελληνισμού μπορούν να εντοπισθούν στις ακόλουθες βασικές θεματικές:

A. Παράμετροι και τοπικές εκφάνσεις του εθιμικού, βυζαντινορωμαϊκού, οθωμανικού και βενετικού δικαίου καθώς και η παράλληλη λειτουργική ισχύς των δικαίων αυτών (βλ. ενδεικτικά Ιάκ. Βισβίζης, *ΕΚΕΙΕΔ* 1 (1948), σσ. 164 / Του ιδίου, *ΕΚΕΙΕΔ* 4 (1954), σσ. 127-143/Του ιδίου, *ΕΚΕΙΕΔ* 7 (1957), σσ. 20-154 / Μ. Τουρτόγλου, ΕΚΕΙΕΔ 23(21978), σσ. 19-37 / Του Ιδίου, *ΕΚΕΙΕΔ* 38 (2004), σσ. 139-149/Λυδία Παπαρρήγα, *Παράρτημα ΕΚΕΙΕΔ* 1 (1999), σσ. 228),

B. Η τυπική και ουσιαστική μετεξέλιξη των βυζαντινών νομικών θεσμών κατά την διάρκεια της μεταβυζαντινής περιόδου, η επιρροή του βυζαντινορωμα-

ϊκού δικαίου στα νομικά εγχειρίδια των Παραδουναβίων Ηγεμονιών και η ανίχνευση κοινών νομικών πρακτικών στην βαλκανική χερσόνησο (βλ. ενδεικτικά Μ. Τουρτόγλου, *ΕΚΕΙΕΔ* 20-21(1976), σσ. 3-13 / Χ. Παπαστάθης, *ΕΚΕΙΕΔ* 27-28 (1985), σσ. 379-614 / Π. Ζέπος, V. Georgescu, Αναστασία Σιφωνιού-Καράπα, *ΕΚΕΙΕΔ* 24-26 (1982), σσ. 678),

Γ. Η διοικητική και δικαστική οργάνωση των κοινοτήτων του οθωμανοκρατούμενου ελληνισμού και η εξέλιξη της δικαιοδοτικής τους λειτουργίας (βλ. ενδεικτικά Μ. Τουρτόγλου, *ΕΚΕΙΕΔ* 27-28 (1985), σσ. 257),

Δ. Ο βαθμός επιβίωσης γενικών ή τοπικών εθίμων στο εσωτερικό των κυρίαρχων εννόμων τάξεων και οι σχέσεις μεταξύ εθιμικού δικαίου, βυζαντινού δικαίου, επισήμου ή δημώδους, και φεουδαλικών, βενετικών ή οθωμανικών νομικών θεσμών (βλ. ενδεικτικά Π. Ζέπος, *ΕΚΕΙΕΔ* 23 (1978), σσ. 123-141/Μ. Τουρτόγλου, *ΕΚΕΙΕΔ* 31(1995), σσ. 51-149 / Ιω. Χατζάκης, *ΕΚΕΙΕΔ* 39 (2005), σσ. 143-209)

και Ε. Η ανάλυση του περιεχομένου των μεταβυζαντινών νομικών συλλογών ή άλλων πηγών της μεταβυζαντινής νομικής γραμματείας (βλ. ενδεικτικά Δέσποινα Παπαστάθη, *ΕΚΕΙΕΔ* 45 (2014-2015), σσ. 193-206) / Της ιδίας, *Παράρτημα ΕΚΕΙΕΔ* 10 (2011), σσ. 686 / Δ. Αποστολόπουλος, *ΕΚΕΙΕΔ* 42 (2010), σσ. 221-236 / Του ιδίου, *ΕΚΕΙΕΔ* 43 (2011), σσ. 175-191/Γ. Ροδολάκης, *ΕΚΕΙΕΔ* 22 (1977), σσ. 171-183/Του Ιδίου, *ΕΚΕΙΕΔ* 38 (2004), σσ. 243-319).

Ανάλογο, ή και ίσως μεγαλύτερο ενδιαφέρον από άποψη νομικής πρακτικής, παρουσιάζουν οι νομικές πηγές της μετεπαναστατικής και καποδιστριακής περιόδου καθώς και αυτής του νεωτέρου ελληνισμού, οι οποίες μας αποκαλύπτουν την εξελικτική πορεία του ελληνικού δικαίου κατά τους νεώτερους χρόνους, τις ιδιομορφίες και διακυμάνσεις της νεο-ελληνικής δικαιϊκής πραγματικότητας, αλλά και τις επιβιώσεις ή την μετεξέλιξη θεσμών που διαμορφώθηκαν κατά την βυζαντινή και μεταβυζαντινή περίοδο. Η έρευνα επικεντρώνεται στην νομική θεμελίωση του νέου ελληνικού κράτους, στον σχολιασμό των γνωμοδοτήσεων επιφανών νομικών της καποδιστριακής περιόδου σχετικά με καίρια νομικά και οικονομικά ζητήματα και τις συναφείς πολιτειακές σκοπιμότητες υπό την επίδραση των αλλεπάλληλων ιστορικών μεταβολών του 19ου αι. καθώς και σε ζητήματα της ιστορίας του ελληνικού και ρωμαϊκού δικαίου που άπτονται της σύγχρονης νομικής πραγματικότητας (βλ. ενδεικτικά Ιάκ. Βισβίζης, *ΕΚΕΙΕΔ* 5 (1954), σσ. 97-122, 144-149 / Μ. Τουρτόγλου, *ΕΚΕΙΕΔ* 8 (1958), σσ. 102 / Απ. Γεωργιάδης (Ακαδημαϊκός, Πρόεδρος Εφορευτικής Επιτροπής του ΚΕΙΕΔ), *ΕΚΕΙΕΔ* 41 (2008), σσ. 95-129 / Γ. Νάκος, *ΕΚΕΙΕΔ* 46 (2016), σσ. 275-364 / Του ιδίου, *ΕΚΕΙΕΔ* 44 (2012-2013), σσ. 405-449 / Λυδία Παπαρρήγα, *ΕΚΕΙΕΔ* 46 (2016), σσ. 213-274 / Της ιδίας, *ΕΚΕΙΕΔ* 44 (2012-2013), σσ. 277-403 / Άννα Μπενάκη –Ψαρούδα (Ακαδημαϊκός, τακτικό μέλος Εφορευτικής Επιτροπής ΚΕΙΕΔ), *Παράρτημα ΕΚΕΙΕΔ* 15 (2019), σσ. 383 / Χαρίκλεια Δημακοπούλου, *Παράρτημα ΕΚΕΙΕΔ* 9 (2008), σσ. 578).

Ζητήματα ιστοριογραφίας, θεωρίας και μεθοδολογίας συναρτώμενα με την εξέλιξη της επιστήμης του δικαίου σε διάφορες ιστορικές περιόδους έχουν δημοσιευθεί σε εκδόσεις του Κέντρου (βλ. ενδεικτικά Απ. Γεωργιάδης, *ΕΚΕΙΕΔ* 43 (2011), σσ. 207-226 / Μ. Καράσης, *ΕΚΕΙΕΔ* 45 (2014-2015), σσ. 91-135).

ΙΙ. 3. 2. Βυζαντινή περίοδος

Σε όλη τη διάρκεια του 20ού αι. διαπρεπείς πανεπιστημιακοί διδάσκαλοι (Δημήτριος Παππούλιας, Κωνσταντίνος Τριανταφυλλόπουλος, Γεώργιος Μαριδάκης, Γεώργιος Πετρόπουλος, Παναγιώτης Ζέπος) και εξέχοντες επιστήμονες που διετέλεσαν στο παρελθόν Διευθυντές του ΚΕΙΕΔ (Ιάκωβος Βισβίζης, Μενέλαος Τουρτόγλου) υποστήριξαν την άποψη ότι μία εποπτική απεικόνιση των εγγράφων μνημείων του ξενοκρατούμενου ελληνισμού καθώς και αυτών των πρώτων μετεπαναστατικών χρόνων θα αναδείκνυε τις επιδράσεις του βυζαντινού στο μεταβυζαντινό δίκαιο καθώς και την τυπική και ουσιαστική μετεξέλιξη των βυζαντινών θεσμών στον μεταβυζαντινό νομικό περιβάλλον. Αλλά και αντιστρόφως, η μελέτη του μεταβυζαντινού δικαίου θα συνέβαλλε στην διαλεύκανση ποικίλων νομικών ζητημάτων της ύστερης τουλάχιστον βυζαντινής περιόδου. Πρόκειται για ένα φαινόμενο το οποίο, για τις περιόδους αυτές, τεκμηριώνει την θεωρία της ιστορικής συνέχειας του ελληνισμού και είναι έκδηλο στην ευρεία χρήση των μεταβυζαντινών νομοκανονικών συλλογών, στην «οιονεί» νομοθετική δραστηριότητα που ανέπτυξε η Εκκλησία σε θέματα που άπτονταν της δικαιοδοσίας της κατά τη διάρκεια της οθωμανοκρατίας, στην κωδικοποιητική δραστηριότητα που ανέπτυξαν οι φαναριώτες ηγεμόνες στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες βασιζόμενοι εν μέρει σε βυζαντινά νομικά πρότυπα, αλλά και στις επιβιώσεις θεσμών του οικογενειακού και κληρονομικού κυρίως δικαίου κατ' εξοχήν στα έθιμα των περιοχών που παρέμειναν για μεγάλο χρονικό διάστημα υπό την οθωμανική κυριαρχία. Κατ' ακολουθίαν στις εκδόσεις της Επετηρίδος του ΚΕΙΕΔ φιλοξενούνται διαχρονικά μελέτες ελλήνων και ξένων ιστορικών του δικαίου που πραγματεύονται ζητήματα που εντάσσονται στην βυζαντινή περίοδο. Τα αντικείμενα ερεύνης των επιστημονικών αυτών συνεισφορών μπορούν σχηματικά να ενταχθούν στις ακόλουθες θεματικές:

Α. Την δικαιϊκή πραγματικότητα της βυζαντινής περιόδου (βλ. ενδεικτικά Σπ. Τρωιάνος, *ΕΚΕΙΕΔ* 12 (1968), σσ. 130-168 / Του ιδίου, *ΕΚΕΙΕΔ* 36 (2002), σσ. 357-376) / Του ιδίου, *ΕΚΕΙΕΔ* 37 (2003), σσ. 169-194),

Β. Την κρατική υπόσταση της βυζαντινής αυτοκρατορίας (βλ. ενδεικτικά Αικατερίνη Χριστοφιλοπούλου, *ΕΚΕΙΕΔ* 2 (1949), σσ. 150),

Γ. Την εκκλησιαστική διοίκηση και οργάνωση (βλ. ενδεικτικά Σπ. Τρωιάνος, *ΕΚΕΙΕΔ 13* (1969), σσ. 147 / Ε. Karabelias (τ. Διευθυντής ΚΕΙΕΔ), *ΕΚΕΙΕΔ* 37 (2003), σσ. 195-267),

Δ. Τις κριτικές εκδόσεις και σχολιασμό νομικών πηγών της βυζαντινής γραμματείας (βλ. ενδεικτικά Κ. Πιτσάκης, *ΕΚΕΙΕΔ* 19 (1974), σσ. 111-216 / Του ιδίου, ΕΚΕΙΕΔ 19 (1974), σσ. 11-216 / Του ιδίου, *ΕΚΕΙΕΔ* 23 (1978), σσ. 85-122 / St. Perentidis, *ΕΚΕΙΕΔ* 27-28 (1985), σσ. 635-671 / Γ. Ροδολάκης, *Παράρτημα ΕΚΕΙΕΔ* 8 (2007), σσ. 290) / Λυδία Παπαρρήγα, *Παράρτημα ΕΚΕΙΕΔ* 7 (2006), σσ. 232 -μονογραφία βραβευθείσα από την Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών με το βραβείο κληροδοτήματος Γ. Τριανταφύλλου), Hylkje de Jong (*ΕΚΕΙΕΔ* 44 (2012-2013), σσ. 193-207), A. Schminck, *ΕΚΕΙΕΔ* 46 (2016), σσ. 179-189),
Ε. Ποικίλα εξειδικευμένα ζητήματα βυζαντινού δικαίου.

ΙΙ. 3.3. Αρχαία Ελληνική περίοδος / Ελληνιστική και Ρωμαϊκή περίοδος

Το φαινόμενο της «σύμπλεξης» των δικαίων του ελληνικού και του ρωμαϊκού κόσμου και η θεώρηση του βυζαντινού ως δικαίου προελθόντος από την δημιουργική συνύφανση του ελληνικού και του ρωμαϊκού δικαίου, όπως η θέση αυτή έχει υποστηριχθεί από επιφανείς ρωμαϊστές του 19ου και 20ού αιώνα (O. Lenel, F. Regelsberger, Vito La Mantia, C. Ferrini, L. Siciliano-Villanueva, F. Brandileone, K. Krumbacher, P. Collinet, H. E. Troje κ. ά.) οδήγησε με την πάροδο του χρόνου στην επέκταση των ερευνών του ΚΕΙΕΔ στον τομέα των δικαίων της ελληνικής και ρωμαϊκής αρχαιότητας.

Το πρώτο σχετικό άρθρο δημοσιεύθηκε το 1974 (Barbara Röll, *ΕΚΕΙΕΔ* 19 (1974), σσ. 110) και αφορούσε την δικαιϊκή θέση των γυναικών στην ελληνιστική Βοιωτία. Τα περισσότερα άρθρα για την δικαιϊκή ιστορία της ελληνο-ρωμαϊκής αρχαιότητας δημοσιεύθηκαν κατά την τελευταία εικοσαετία. Επίσης στο Παράρτημα 11 του έτους 2011 δημοσιεύθηκε η πρώτη μετά το 1929 παγκοσμίως θεματική βιβλιογραφία των ελληνικών δικαίων της αρχαϊκής και κλασικής περιόδου (επιμ. M. Sundahl, D. Mirhady, H. Αρναούτογλου (Ερευνητής Α΄ βαθμ. ΚΕΙΕΔ), σσ. 657).

Ιδιαίτερη θέση διατηρεί η ενασχόληση με την νομική θέση της γυναίκας στην ελληνιστική και ρωμαϊκή Αίγυπτο (βλ. Ελένη Καραμπάτσου, *ΕΚΕΙΕΔ* 39 (2005), σσ. 77-79 / Της ιδίας, *ΕΚΕΙΕΔ* 46 (2016), σσ. 213-274 και στις ελληνικές πόλεις της κλασικής και ελληνιστικής περιόδου (βλ. ενδεικτικά μελέτες του Ευ. Καραμπελιά για την επίκληρο κόρη, *Παράρτημα ΕΚΕΙΕΔ* 3 (2002), σσ. 273 & *Παράρτημα ΕΚΕΙΕΔ* 5 (2004), σσ. 127).

Στις μελέτες επίσης θίγονται θεμελιώδη ζητήματα του συστήματος απονομής της δικαιοσύνης, όπως λ.χ. η φύση των δικαστικών αποφάνσεων στην αρχαία Ελλάδα και στην Ρώμη (Μ. Καράσης, *ΕΚΕΙΕΔ* 35 (2001), σσ. 333-376), η χρήση των δικαιϊκών κανόνων από τους διαδίκους (βλ. ενδεικτικά Καλλιόπη Παπακωνσταντίνου, *ΕΚΕΙΕΔ* 44 (2012-2013), σσ. 37-58), ποικίλα δικονομικά ζητήματα όπως η τήρηση της αρχής της εκατέρωθεν ακροάσεως στο αττικό δίκαιο (Καλλιόπη Παπακωνσταντίνου, *ΕΚΕΙΕΔ* 44 (2012-2013), σσ. 37-58) ή η υποβολή κατηγορίας από

τον βουλόμενο (C. Pelloso, *ΕΚΕΙΕΔ* 45 (2014-2015), σσ. 9-58), η ύπαρξη της έννοιας των θεμελιωδών δικαιωμάτων και πολιτικών και ηθικών αξιών (βλ. ενδεικτικά H. Barta, *ΕΚΕΙΕΔ* 46 (2016), σσ. 9-22), η έννοια της κωδικοποίησης στην διαχρονία (βλ. ενδεικτικά Ιουλία Βελισσαροπούλου-Καράκωστα, *ΕΚΕΙΕΔ* 36 (2002), σσ. 301-322), οι μέθοδοι ερμηνείας των κανόνων δικαίου από τους Ρωμαίους νομομαθείς (βλ. ενδεικτικά Κ. Βλάχος, *ΕΚΕΙΕΔ* 39 (2005), σσ. 101-129), η συσχέτιση της ελληνικής φιλοσοφίας και ρητορικής με το ρωμαϊκό δίκαιο (βλ. ενδεικτικά Δ. Καράμπελας, *ΕΚΕΙΕΔ* 42 (2010), σσ. 111-194 / J. Giltaj, *ΕΚΕΙΕΔ* 46 (2016), σσ. 105-131), η θεϊκή τιμωρία και ποινή στις αρχαιοελληνικές πόλεις (Μαρία Γιούνη, *ΕΚΕΙΕΔ* 44 (2012-2013), σσ. 9-35) και η σχέση των ελληνικών πόλεων με την ρωμαϊκή διοίκηση.

Παράλληλα με τα παραπάνω ερωτήματα, ειδικότερες μελέτες ασχολούνται με την διερεύνηση θεσμών του ιδιωτικού δικαίου στην ελληνο-ρωμαϊκή αρχαιότητα [λ.χ. σωματεία και ιδρύματα (Η. Αρναούτογλου, *Παράρτημα ΕΚΕΙΕΔ* 4 (2003), σσ. 231/Του ιδίου, *ΕΚΕΙΕΔ* 44 (2012-2013), σσ. 59-85), δημόσιοι δούλοι, δωρεές και κληροδοσίες, πλαστές διαθήκες (βλ. ενδεικτικά P. Ismard, *ΕΚΕΙΕΔ* 43 (2011), σσ. 27-41 / A. Delios, *ΕΚΕΙΕΔ* 49 (2019), σσ. 9-34)], την ρωμαϊκή διοίκηση και την διαδικασία απελευθέρωσης δούλων στην Μακεδονία (βλ. ενδεικτικά Μαρία Γιούνη, *ΕΚΕΙΕΔ* 37 (2003), σσ. 29-45), των αξιωματούχων που συνδέονται με την επίλυση διαφορών και την αστυνόμευση (*ὁρισταί*, *εἰρηνάρχαι*) και των συλλογικών οργάνων (*consilium principis*, *recuperatores*) (βλ. ενδεικτικά L. Gagliardi, *ΕΚΕΙΕΔ* 47 (2017), σσ. 43-54).

Όσον αφορά τέλος στην μελέτη των διαθέσιμων γραμματειακών, επιγραφικών και παπυρικών πηγών, οι συγγραφείς εστιάζονται στην έρευνα των ειδικότερων νομικών ζητημάτων που προκύπτουν από το κείμενο ενός έργου (βλ. ενδεικτικά *Μήδεια* του Ευριπίδη, Leao, *ΕΚΕΙΕΔ* 43 (2011), σσ. 9-26) ή από το κείμενο μίας επιγραφής ή ενός παπύρου (βλ. ενδεικτικά Καλλιόπη Παπακωνσταντίνου, *ΕΚΕΙΕΔ* 41 (2008), σσ. 41-63).

II. 4. Κύκλος Επιστημονικών Ημερίδων με θεματική: ***Βυζαντινό και Μεταβυζαντινό Δίκαιο. Τομές, συνέχειες και προεκτάσεις στην σύγχρονη νομική πραγματικότητα.*** Συνδιοργάνωση του ΚΕΙΕΔ (υπεύθυνη Διευθύνουσα κ. Λυδία Παπαρρήγα) με την Νομική Σχολή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (υπεύθυνη Καθηγήτρια Ιστορίας του Δικαίου κ. Ελευθερία Παπαγιάννη).

Η διενέργεια Επιστημονικών Ημερίδων με την ανωτέρω θεματική υλοποιήθηκε κατά το έτος 2018 μετά από ομόφωνη απόφαση της Εφορευτικής Επιτροπής του ΚΕΙΕΔ (Συνεδρία της 11/5/2017) η οποία ενέκρινε σχετική εισήγηση της Διευθύνουσας του Κέντρου. Η πρώτη Ημερίδα διενεργήθηκε την 7.3.2018

με ομιλητές τους κ. κ. Em. Prof. Dieter Simon, Em. Prof. Jan Lokin και Σπύρο Ν. Τρωιάνο, Ομότιμο Καθηγητή Εκκλησιαστικού Δικαίου Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ. Η Β΄ Ημερίδα διενεργήθηκε την 28.11.2018 με ομιλητές τους κ.κ. Πασχάλη Μ. Κιτρομηλίδη, Ομότιμο Καθηγητή Πολιτικής Επιστήμης του ΕΚΠΑ και νυν Ακαδημαϊκό, την κ. Χαρούλα Αργυριάδου-Kervegan, Καθηγήτρια Ιστορίας του Δικαίου του Πανεπιστημίου Cergy-Pontoise και τον κ. Γεώργιο Π. Νάκο, Ομότιμο Καθηγητή Ιστορίας του Ελληνικού και Ρωμαϊκού Δικαίου της Νομικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Επισημαίνεται ότι και οι δύο αυτές εκδηλώσεις έτυχαν της θερμής υποδοχής του επιστημονικού κοινού.

Με δεδομένο ότι κανείς άλλος επιστημονικός φορέας στην Ελλάδα δεν διοργανώνει ημερίδες, σεμινάρια ή άλλες ανάλογες εκδηλώσεις που να επικεντρώνονται στον τομέα του Βυζαντινού και Μεταβυζαντινού Δικαίου, η διοργάνωση των Ημερίδων αυτών υπό την αιγίδα και χρηματοδότηση της Ακαδημίας Αθηνών αποτελεί μια αναγκαιότητα για την ελληνική επιστημονική και ερευνητική κοινότητα. Εξάλλου, ο κύκλος αυτός των Ημερίδων κρίνεται ότι θα αναδείξει πληρέστερα τον νομικό πολιτισμό μιας ιδιαιτέρως μακράς και πολυτάραχης περιόδου της ελληνικής νομικής ιστορίας και την συμβολή του στην διαμόρφωση του σύγχρονου νομικού βίου.

ΙΙ. 5. Έργα ψηφιακού περιεχομένου της Ακαδημίας Αθηνών - Συμμετοχή του ΚΕΙΕΔ κατά τα έτη 2014-2016

Κατόπιν προσκλήσεως του αειμνήστου Ακαδημαϊκού και τ. Γενικού Γραμματέως της ΑΑ Νικολάου Ματσανιώτη για συμμετοχή των Ερευνητικών Κέντρων και Γραφείων της Ακαδημίας στο Επιχειρησιακό πρόγραμμα «***ΕΣΠΑ. Ψηφιακή Σύγκλιση. Προβολή του έργου των Ερευνητικών Κέντρων της Ακαδημίας Αθηνών στον παγκόσμιο ιστό***» με υποβολή συγκεκριμένων προτάσεων ανά Κέντρο, η Διεύθυνση του Κέντρου υπέβαλε τον Ιούλιο του 2008 και τον Μάρτιο και Απρίλιο του 2009 τις προτάσεις του ΚΕΙΕΔ για ψηφιοποίηση των εκδόσεων, αρχείων και προγραμμάτων του. Για την υλοποίηση του σχετικού έργου οι ερευνητές του ΚΕΙΕΔ ασχολήθηκαν επισταμένως κατά τα έτη 2014-2016 με την συγκέντρωση των νομικών πηγών της μεταβυζαντινής περιόδου, των μελετών που είχαν έως τότε δημοσιευθεί στις εκδόσεις του ΚΕΙΕΔ, την κατηγοριοποίησή τους και τον αναλυτικό ευρετηριασμό τους προκειμένου να γίνουν τα κείμενα αυτά άμεσα προσβάσιμα σε έναν ευρύτερο κύκλο επιστημόνων (ιστορικούς, νομικούς, γλωσσολόγους, φιλολόγους, εθνολόγους κτλ.) μέσω των κατάλληλων επιστημονικο-τεχνικών εργαλείων. Προς τον σκοπό αυτό η κατάταξη των πηγών (νομοκανονικών κειμένων, δικαιοπρακτικών εγγράφων (νοταριακών και ιδιωτικών), νομοθετικών κειμένων, νομολογίας δικαστηρίων και διοικητικών εγγράφων ποικίλης μορφής) πραγματοποιήθηκε με συγκεκριμένα κριτήρια (σε πρώτο επίπεδο

τύπος της πηγής και εκδούσα αρχή και σε δεύτερο επίπεδο κριτήρια γεωγραφικά και χρονολογικά) ώστε η νέα ηλεκτρονική μορφή να παρέχει μία σφαιρική εικόνα όλων των ομοειδών πράξεων και εγγράφων, στοιχείο το οποίο δεν καλύπτεται από την αποσπασματική, έντυπη μορφή των κειμένων αυτών.

III. Επιστημονική δραστηριότητα του ΚΕΙΕΔ κατά το έτος 2021.

A. Κατά το έτος 2021 εκδόθηκε, υπό την επιμέλεια της Διευθύνουσας του ΚΕΙΕΔ κας Λυδίας Παπαρρήγα-Αρτεμιάδη, ο 50ος τόμος της *Επετηρίδος* του *ΚΕΙΕΔ* (σσ. 421) ο οποίος φιλοξενεί 4 μελέτες ερευνητών του Κέντρου και άλλων ελλήνων ιστορικών του δικαίου, με θέματα αναγόμενα στους τομείς των δικαίων της ελληνικής και ρωμαϊκής αρχαιότητας, του βυζαντινού και μεταβυζαντινού δικαίου καθώς και του δικαίου του νεωτέρου ελληνισμού.

B. Κατά το ίδιο έτος το ΚΕΙΕΔ εμπλούτισε με την έκδοση της μονογραφίας του Ερευνητή Α΄ Βαθμίδας του Κέντρου κ. Ιωάννη Χατζάκη, υπό τον τίτλο**: Ο *Κώδικας ΓΑΚ 85 του πούμπλικου νοταρίου Νάξου Ιωάννη Μηνιάτη (1668-1676). Δικαιοπρακτικά έγγραφα της Οθωμανικής περιόδου*, τ. Α΄, Αθήνα 2021, σσ. 520 & τ. Β΄, Αθήνα 2021, σσ. 570 (*ΕΚΕΙΕΔ* 50, *Παράρτημα* 16)**, την πολύτομη σειρά των εκδόσεων νομικών κειμένων της μεταβυζαντινής περιόδου που χρονολογείται ήδη από το έτος 1948. Ο δημοσιευόμενος Κώδικας (Γ.Α.Κ. χφ. 85) αποτελεί αρχειακή πηγή που χαρακτηρίζεται από ενότητα και συνεκτικότητα, συγκροτείται δε από εξακόσιες είκοσι (620) νοταριακές πράξεις του Ιωάννη Μηνιάτη, ο οποίος έδρασε στο νησί της Νάξου ως νοτάριος κατά τα έτη 1668-1705. Το γεγονός εξάλλου ότι ο Κώδικας Γ.Α.Κ. 85 καλύπτει μία περίοδο συνεχούς νοταριακής δραστηριότητας οκτώ ετών, τα δε δικαιοπρακτικά σύμφωνα που περιλαμβάνει εκτείνονται σχεδόν σε όλους τους τομείς του ιδιωτικού δικαίου, επιτρέπει στους μελετητές της ιστορίας του δικαίου να διαπιστώσουν, -σε συνδυασμό και με τα πορίσματα των ερευνών που έχουν διενεργηθεί έως σήμερα,- τις ιδιαιτερότητες του νομικού βίου της μεταβυζαντινής Ναξίας, τις ενδεχόμενες βυζαντινές, λατινικές ή οθωμανικές επιρροές στο εθιμικό δίκαιο του νησιού αλλά και την 'εκλεκτική συγγένεια' ή τις διαφοροποιήσεις των θεσμών που είχαν εδώ εδραιωθεί με αντίστοιχα έθιμα και συναλλακτικές συνήθειες που ανέπτυξαν άλλα νησιά του κεντρικού χώρου του Αιγαίου κατά την οθωμανική περίοδο. Όπως έχει ήδη προκύψει από την μελέτη των πράξεων του Κώδικα Γ.Α.Κ. 86 του Ιωάννη Μηνιάτη (έτη 1680-1689) που δημοσιεύθηκε από την αείμνηστο Διευθύντρια του Κέντρου Αναστασία Σιφωνιού-Καράπα, και τους Ερευνητές κ.κ. Γεώργιο Ροδολάκη και Λυδία Παπαρρήγα-Αρτεμιάδη στην *ΕΚΕΙΕΔ* τ. 29-30 (1990), το σύνολο σχεδόν των σωζομένων πράξεων του έμπειρου αυτού νοταρίου διέπεται από τον δόκιμο τρόπο με τον οποίο έρχεται να

επιλύσει τα δικαιϊκά θέματα που αναφύονται κατά περίπτωση. Τούτο είναι εμφανές ακόμη και στις πλέον τυποποιημένες πράξεις των αγοραπωλησιών ή των προικοσυμφώνων τις οποίες ο νοτάριος ενίοτε προσαρμόζει στα συμφέροντα των συμβαλλομένων.

Γ΄. Τέλος κατά το ίδιο έτος, υπό την επιμέλεια της Διευθύνουσας του ΚΕΙΕΔ κ. Λυδίας Παπαρρήγα-Αρτεμιάδη, συγκεντρώθηκε η ύλη προς δημοσίευση της προσεχούς Επετηρίδας του Κέντρου του έτους 2022 ως τόμου επετειακού λόγω της συμπληρώσεως του εντυπωσιακού αριθμού των 51 τευχών της περιοδικής εκδόσεως της Επετηρίδας του Κέντρου (σσ. 850 περίπου).

IV. Ερευνητικά προγράμματα του ΚΕΙΕΔ υπό εξέλιξη

IV. 1. Έκδοση μνημείων μεταβυζαντινού δικαίου

Το ΚΕΙΕΔ προγραμματίζει τις ακόλουθες κριτικές εκδόσεις και σχολιασμό πολύτιμων για την ιστορία του ελληνισμού αρχειακών πηγών:

Α΄. Ο αυτόγραφος Νομοκάνων (Νόμιμον) του νοταρίου Θηβών Μανουήλ Μαλαξού. Κριτική έκδοση και αποκατάσταση του αρχικού κειμένου (υπεύθυνη προγράμματος Ερευνήτρια Α΄ Βαθμ.-Διευθύνουσα ΚΕΙΕΔ Λυδία Παπαρρήγα).

Σε μία Αυτοκρατορία όπου Κράτος και Εκκλησία υπήρξαν αλληλένδετα, όπως η Βυζαντινή, δεν υπήρχε έδαφος για απόλυτο διαχωρισμό των εκκλησιαστικών νομοθετικών πηγών από τις πολιτειακές νομοθετικές πηγές. Η πραγματικότητα αυτή συνετέλεσε στην δημιουργία μιας τυπολογίας συλλεκτικών νομικών έργων, η οποία εμφανίζεται ήδη από τον πρώιμο 6ο αι. για να προσλάβει από τον 11ο αι. και μετά την ονομασία «*Νομοκάνων*» ή «*Νομοκάνονον*» και αργότερα «*Πηδάλιον*» ή «*Νόμιμον*». Υπό το πρίσμα αυτό οι Νομοκάνονες, ως ιδιαίτερη κατηγορία νομοθετικής παραγωγής, συνιστούν συστηματικές συλλογές διατάξεων πολιτειακού δικαίου (αυτοκρατορικοί νόμοι) και εκκλησιαστικών κανόνων που διαρθρώνονται καθ' ύλην ανάλογα με το αντικείμενο. Ως εκ της φύσεώς τους οι νομοκάνονες υπέκειντο συχνά σε ερμηνευτικές επεξεργασίες και προσθαφαιρέσεις διατάξεων προσαρμοζόμενοι στο ισχύον δίκαιο και τις μεταβολές της νομικής πρακτικής.

Η Εκκλησία μετά την Άλωση, έχοντας διαπαιδαγωγηθεί κατά τους τελευταίους ιδίως δύο βυζαντινούς αιώνες στο δικαστικό και νομοθετικό της έργο, θα συνεχίσει την έντονη παρουσία της στον χώρο του δικαίου. Κατά την περίοδο ειδικότερα αυτή οι «*νομοκάνονες*» *ή* «*νόμιμα*» θα αποτελέσουν τα αποκλειστικά εγχειρίδια βάσει των οποίων γινόταν η απονομή του δικαίου ιδιαίτερα στο χώρο του οικογενειακού και κληρονομικού δικαίου όπου η Εκκλησία διατήρησε την

δικαιοδοτική και δικαιοπλαστική της αρμοδιότητα. Μεταξύ των ερανιστικών αυτών συλλογών που σώζονται στον ελλαδικό και βαλκανικό χώρο σε εκατοντάδες χειρόγραφα λόγω της εκτεταμένης χρήσης τους από τους χριστιανούς υπόδουλους **ως οι πλέον σημαντικές θεωρούνται η Εξάβιβλος του Αρμενοπούλου**, υστεροβυζαντινή ιδιωτική συλλογή δικαίου του νομοφύλακος και κριτή Θεσσαλονίκης Αρμενόπουλου **και ο Νομοκάνων** (ή «*Νόμιμον*» *στον πρόλογο του βατικανού Κώδικα Ottoboniensis 97*[2]*,* ή «*Βιβλίον τῶν νόμων*» *στον πρόλογο του Αθηναϊκού Κώδικα 8*[3]) **του Μανουήλ Μαλαξού (term. ante quem για την λογία χφ. παράδοση η 30η/4/1561**), έργο του γνωστού λογίου, κωδικογράφου του Βατικανού, νοταρίου της Μητροπόλεως Θηβών και ενδεχομένως δασκάλου στην Μεγάλη του Γένους Σχολή, Μανουήλ Μαλαξού, το οποίο περιλαμβάνει διατάξεις αστικού, ποινικού και εκκλησιαστικού δικαίου. Και η μεν Εξάβιβλος, λόγω της μεγάλης διάδοσής της όχι μόνον στην τουρκοκρατούμενη Ανατολή αλλά και στην Δύση, ευτύχησε να έχει πολλές εκδόσεις (ήδη από το 1540) και την τιμή να καθιερωθεί ως ο πρώτος αστικός νόμος (πολιτικός κώδικας) του νεοσύστατου ελληνικού κράτους από τα Ψηφίσματα του Κυβερνήτη Ιω. Καποδίστρια και το Διάταγμα της Αντιβασιλείας του 1835. Αντιθέτως ο Νομοκάνων του Μ. Μαλαξού, ο οποίος είναι το νομικό εγχειρίδιο που ενέπνευσε τον πρώτο κώδικα εκκλησιαστικού, κανονικού και λαϊκού δικαίου στην Βλαχία και τις λοιπές ρουμανικές χώρες ενώ με τις παραλλαγές του στην δημώδη γλώσσα κυριάρχησε στον ελληνικό χώρο μέχρι τα μέσα του 18ου αι., παραμένει ακόμη ανέκδοτος[4].

Η αξία της κριτικής έκδοσης του Νομίμου του Μ. Μαλαξού

Η ανάγκη της κριτικής έκδοσης του αρχικού κειμένου του Νομοκάνονος του Μαλαξού, όπως αυτός διασώζεται στην αρχική του μορφή (λογία ελληνική) που συνέταξε ο Μανουήλ Μαλαξός, **ως έργου «εθνικής σημασίας»** έχει επανειλημμένως επισημανθεί από επιφανείς έλληνες και ξένους μελετητές. Μεταξύ των επιχει-

---

2. Ottoboniensis Graecus της Βατικανής Βιβλιοθήκης υπ' αριθ. 97, folia 550, χρόνος σύνταξης μεταξύ των ετών 1561-1564, πιθανότερο το πρώτο ήμισυ του 1561, τόπος σύνταξης Ιταλία ή Ελλάδα (Θήβα).

3. Αθηναϊκός Κώδικας αρ. 8 ιδιοκτησίας Ακαδημίας Αθηνών (πρώην ιδιοκτήτες κατά σειράν ο λόγιος φιλόλογος και συλλέκτης χφ. Αλέξιος Κολυβάς, ο δικηγόρος και μελετητής του βυζαντινού δικαίου Πέτρος Αγγελετόπουλος και εν συνεχείᾳ ο δικηγόρος Κίμωνας Γιαννακούρος που εδώρισε το έτος 1968 τον κώδικα εις μνήμην Αγγελετόπουλου στην Ακ. Αθ.-ΚΕΙΕΔ όπου σήμερα φυλάσσεται) -580 κεφάλαια, f. 426- χρόνος σύνταξης 30/4/1561, τόπος σύνταξης Θήβα ή Ιταλία).

4. Από την λογία χφ. παράδοση έχει μόνον εκδοθεί ο πρόλογος του Αθηναϊκού Κώδικα από τον Κ. Δυοβουνιώτη, *Ο νομοκάνων του Μανουήλ Μαλαξού*, Αθήναι 1916, 19 και η κριτική έκδοση το κεφ. περί μνηστείας, κεφ ΣΞΘ΄-ΣΠΗ΄ από τους Αναστασία Καράπα, Σπ. Τρωιάνο, Μ. Τουρτόγλου, *ΕΚΕΙΕΔ* 16-17 (1972), σσ. 1-41.

ρημάτων που έχουν προβληθεί, εκτός από την αυτονόητη αξία της έκδοσής του ως του σημαντικότερου μνημείου της εποχής του λόγω της τεράστιας διάδοσής του στον τουρκοκρατούμενο ελλαδικό αλλά και στον βαλκανικό χώρο, εξαίρεται:

Α. Η πολύ πρώϊμη (πολύ πριν από την φαναριώτικη περίοδο του τέλους του 18ου-αρχών του 19ου αι.) επίδραση του Νομοκάνονος του Μανουήλ Μαλαξού, ως βυζαντινού νομικού προτύπου στις πρώτες συλλογές κανονικού και λαϊκού δικαίου των βαλκανικών χωρών,

Β. Η νομική σημασία του Κώδικα, όχι μόνον ως έργου συλλεκτικού, αλλά και ως έργου συμπιληματικού νομικών κειμένων της βυζαντινής περιόδου,

Γ. Η αντιπαραβολή της λογίας έκδοσης με τις παραφράσεις και παραλλαγές του Νομοκάνονος στην δημώδη γλώσσα θα αναδείξει τις προσθήκες ή τροποποιήσεις που έγιναν από μεταγενέστερους συμπιλητές προκειμένου να προσαρμοσθούν τα βυζαντινά κείμενα στο εφαρμοζόμενο δίκαιο της περιόδου της οθωμανικής κυριαρχίας, και,

Δ. Η συναγωγή πολύτιμων επιστημονικών συμπερασμάτων που θα προαγάγουν πέραν της ιστορίας του δικαίου και άλλους επιστημονικούς κλάδους, όπως η θεολογία, η κοινωνιολογία, η ιστορία, η λαογραφία και η εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας κατά τους χρόνους της τουρκοκρατίας.

Β΄. Εκδόσεις και σχολιασμός νοταριακών πηγών του κυκλαδικού χώρου (υπεύθυνος προγράμματος Ερευνητής Α΄ Βαθμ. ΚΕΙΕΔ κ. Ιω. Χατζάκης).

Το ερευνητικό αυτό πρόγραμμα που τελεί υπό εξέλιξη περιλαμβάνει την έκδοση των νοταριακών πράξεων των νοταρίων Νάξου Σταμάτη Τουρού (1580-1614) και Νικόλαου Αναπλιώτη (1665-1709). Οι δύο αυτοί «νομικοί» θεωρούνται κομβικοί για την επιβίωση του νοταριακού συστήματος στην νέα πραγματικότητα της οθωμανικής κυριαρχίας. Πολύ περισσότερο μάλιστα εφόσον ο πρώτος δραστηριοποιείται επαγγελματικά κατά την μετάβαση από την Λατινοκρατία στην Οθωμανοκρατία, ο δε δεύτερος εξαιτίας των σπουδών του στο Κολλέγιο του Αγ. Αθανασίου της Ρώμης θα λειτουργήσει ανανεωτικά δίνοντας την απαραίτητη ώθηση για την εξέλιξη του νοταριακού συστήματος στην Νάξο κατά τον 18ο αι.

IV. 2. Βυζαντινά έγγραφα της Ν. Ευρώπης. Περίγραμμα της Ιστορίας του Δικαίου των ανά την Μεσόγειο ελληνόφωνων πληθυσμών.

Η παρουσία ελληνόφωνων πληθυσμών στον ευρύτερο χώρο της Μεσογείου οφείλεται σε μία σειρά αποικιακών εγκαταστάσεων που χρονολογούνται ήδη από τον 8ο αιώνα π.Χ. Η ένταξη των πληθυσμών αυτών στην Ρωμαϊκή και αργότερα στην Βυζαντινή Αυτοκρατορία θα τους επιτρέψει να διατηρήσουν στοιχεία της πολιτισμικής τους ταυτότητας (ελληνική γλώσσα και παιδεία) και της δικαι-

ϊκής τους ιδιαιτερότητας. Στους αιώνες που θα ακολουθήσουν και ιδιαίτερα από τον 6ο έως και τον 11ο αιώνα μ.Χ. στις περιοχές αυτές θα αναπτυχθεί ένας πολιτισμός που φέρει τα χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν την Βυζαντινή Αυτοκρατορία, ελληνική δηλαδή γλώσσα, βυζαντινό δίκαιο και διοικητική οργάνωση. Κατά συνέπεια, η περισυλλογή και επεξεργασία ενός συνεκτικού Corpus των σωζομένων γραπτών μνημείων θα προβάλει τους δικαιϊκούς θεσμούς και τα επιμέρους χαρακτηριστικά τους και θα αναδείξει τις κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές και νομικές ιδιαιτερότητες όλων αυτών των πληθυσμών. Επίσης θα φέρει στο φως τις πολύπλευρες σχέσεις μεταξύ κατακτητών και κατακτημένων αλλά και τις ρυθμίσεις που εξασφάλιζαν την κοινωνική ειρήνη.

Το ειδικότερο τμήμα του προγράμματος, το οποίο αφορά στην επεξεργασία των ελληνικών νομικών παπύρων της αραβικής Αιγύπτου και Μ. Ανατολής που έχουν δημοσιευθεί έως το έτος 2019 βαίνει προς ολοκλήρωση με υπεύθυνο τον Ερευνητή Α΄ Βαθμ. του ΚΕΙΕΔ κ. Ηλία Αρναούτογλου και κριτήρια επιλογής την γλώσσα [τεκμήρια γραμμένα στην ελληνική ή και στην ελληνική (δηλ. αραβική-ελληνική, κοπτική-ελληνική)], την χρονολογία, το νομικό περιεχόμενο και την ακεραιότητα εκάστου τεκμηρίου. Ειδικότερα στο πλαίσιο του συγκεκριμένου προγράμματος, το οποίο φέρει τον τίτλο «***Από τον αὐτοκράτορα στον ἀμιρᾶ τῶν πιστῶν. Ανθολόγιο ελληνικών νομικών κειμένων από την πρώιμη αραβική Αίγυπτο (7ος – μέσα 8ου αι. μ.Χ. / 1ος – μέσα 2ου αι. μ.Ε.)***» επιχειρείται μια συγκριτική παράθεση και εκτενής μελέτη των δικαιϊκών τεκμηρίων πριν και μετά το 642 μ.Χ. Το ανθολόγιο των πηγών, του οποίου σκοπός είναι να παρουσιάσει ένα περίγραμμα της δικαιϊκής ιστορίας της «ελληνόφωνης» Αιγύπτου με την μορφή μιας συλλογής νομικών και διοικητικών παπυρικών τεκμηρίων συνταγμένων στην ελληνική μετά την αραβική κατάκτηση, οργανώνεται σε δύο ενότητες. Στην πρώτη εντάσσονται τα νομικά τεκμήρια της περιόδου μέχρι το 642 μ. Χ. ώστε να μπορεί να εκτιμηθεί το εύρος των επιρροών της δεκαετούς περσικής κατοχής και η τυχόν διατήρηση ρωμαιο-βυζαντινών δικαιϊκών κανόνων και πρακτικών. Στην δεύτερη ενότητα παρουσιάζονται αντιπροσωπευτικά δικαιϊκά τεκμήρια της πρώιμης αραβικής Αιγύπτου, δηλαδή της περιόδου μετά το 642 μ.Χ., συνοδευόμενα από αναφορές σε παρόμοιου νομικού περιεχομένου έγγραφα συνταγμένα στην κοπτική και στην αραβική.

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ (ΚΕΕΦ)

Το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Φιλοσοφίας (ΚΕΕΦ) αποτελεί το μοναδικό δημόσιο Ερευνητικό Κέντρο που μελετά την ιστορία, την πρόσληψη και τις μεταπλάσεις του ελληνικού φιλοσοφικού στοχασμού από τις απαρχές του έως σήμερα. Άρχισε να λειτουργεί την άνοιξη του 1970, δηλαδή περίπου τέσσερα έτη μετά την υπογραφή του ιδρυτικού Βασιλικού διατάγματος (1966) [Εικ. 1], η εφαρμογή του οποίου ανεστάλη λόγω της Χούντας.

Τον Μάρτιο του 1970, ο Ιωάννης Ν. Θεοδωρακόπουλος [Εικ. 2], Γενικός Γραμματεύς της Ακαδημίας Αθηνών, όρισε δύο συνεργάτες του στο ΚΕΕΦ, τον Λίνο Μπενάκη και τον Ευάγγελο Ρούσσο. Τον επόμενο χρόνο, ο Λίνος Μπενάκης ορίστηκε πρώτος Διευθυντής του ΚΕΕΦ και στη θέση των συντακτών οι: Ευάγγελος Ρούσσος, Μυρτώ Δραγώνα-Μονάχου, Άννα Κελεσίδου, Γραμματική Αλατζόγλου-Θέμελη [Εικ. 7-10]. Η πρώτη Εφορευτική Επιτροπή του Κέντρου Φιλοσοφίας απετελείτο από τους κάτωθι Ακαδημαϊκούς: Ιωάννη Ν. Θεοδωρακόπουλο (Πρόεδρο), Παναγιώτη Μπρατσιώτη, Παναγιώτη Κανελλόπουλο, Κωνσταντίνο Τσάτσο, Φίλωνα Βασιλείου και Όθωνα Πυλαρινό (Μέλη). Ακολούθησαν στη θέση του Διευθυντού η Άννα Κελεσίδου και η Άννα Αραβαντινού. Όλοι οι πρώην διευθυντές είναι πλέον άμισθοι επιστημονικοί συνεργάτες του ΚΕΕΦ.

Κατά τα πρώτα έτη της λειτουργίας του, η μεγαλύτερη μέριμνα του τότε Διευθυντού ήταν η συγκρότηση Φιλοσοφικής Βιβλιοθήκης, χρηστικής όχι μόνον για τους εργαζομένους συντάκτες αλλά και τους Ακαδημαϊκούς, τους φοιτητές φιλοσοφίας και όσους ασχολούντο με την έρευνά της. Έτσι, με χρηματοδότηση προερχόμενη αφενός από την Ακαδημία Αθηνών και κυρίως από τη γενναιόδωρη δωρεά του Ιδρύματος Humboldt –του οποίου ο Λίνος Μπενάκης και ο Ευάγγελος Ρούσσος είχαν διατελέσει υπότροφοι– άρχισε να υλοποιείται ο στόχος. Αποκτήθηκε μεγάλος αριθμός τίτλων και η βιβλιοθήκη σταδιακά εμπλουτίστηκε. Η Βιβλιοθήκη του Κέντρου Φιλοσοφίας σήμερα αριθμεί περί τους 11.000 τίτλους, ενώ η τροφοδότησή της συνεχίζεται είτε με αγορά νέων βιβλίων είτε με δωρεές.

Το 1979 η Ελληνική Κυβέρνηση αποφάσισε τη διάθεση του κληροδοτήματος της Έλλης Λαμπρίδη στην Ακαδημία Αθηνών, μέσω του οποίου περιήλθε

στη δικαιοδοσία του ΚΕΕΦ η Φιλοσοφική Βιβλιοθήκη «Έλλη Λαμπρίδη», επί της οδού Υψηλάντου 9 στην Αθήνα. Η Βιβλιοθήκη περιέχει τα βιβλία της Έλλης Λαμπρίδη, της πρώτης διακεκριμένης σύγχρονης Ελληνίδας φιλοσόφου, και αριθμεί περίπου 4.500 τίτλους καταγεγραμμένων βιβλίων (και περίπου άλλων τόσων που δεν έχουν ακόμα καταλογογραφηθεί) περί την Αρχαία Ελληνική φιλολογία και την Ελληνική και Ευρωπαϊκή Φιλοσοφία. Διευθύνεται από τον Λίνο Μπενάκη υπό την εποπτεία του ΚΕΕΦ, απασχολεί έναν υπάλληλο και είναι ανοιχτή στο κοινό. Κύριος σκοπός της Φιλοσοφικής Βιβλιοθήκης «Έλλη Λαμπρίδη» είναι η προώθηση και προβολή του έργου της Έλλης Λαμπρίδη και η επιστημονική έρευνα σε τομείς σχετιζόμενους με τα δικά της φιλοσοφικά ενδιαφέροντα, ενώ έχουν δημοσιευθεί αρκετοί τόμοι σχετικοί με το έργο της και με συναφή θέματα. Είναι επίσης ο χώρος στον οποίο κατεξοχήν διεξάγεται το Μηνιαίο Σεμινάριο Φιλοσοφίας του ΚΕΕΦ.

Το ΚΕΕΦ στα χρόνια της ιστορίας του στελεχώθηκε από σημαντικούς ακαδημαϊκούς, ερευνητές και ειδικούς στον τομέα της Ελληνικής Φιλοσοφίας με διεθνή ακτινοβολία και επίδραση στον ελληνικό στοχασμό και τις φιλοσοφικές σπουδές. Τα περισσότερα χρόνια της λειτουργίας του το ΚΕΕΦ εποπτεύθηκε από τον Ακαδημαϊκό καθηγητή φιλοσοφίας Ευάγγελο Μουτσόπουλο (1997-2021).

Σήμερα, στο δυναμικό του συγκαταλέγονται έξι ερευνητές με ειδίκευση στην πλατωνική, αριστοτελική, ελληνιστική, βυζαντινή, νεοελληνική φιλοσοφία, και λογική, και μία διοικητική υπάλληλος αυξημένων προσόντων, σε ρόλο επιμελήτριας εκδόσεων του ΚΕΕΦ.

Ιδρυτικός σκοπός

Το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Φιλοσοφίας από της ιδρύσεώς του έχει ως κύριο σκοπό τη μελέτη και προώθηση της ελληνικής φιλοσοφίας, την έρευνα των πηγών της και τις διαχρονικές επιδράσεις της, από την προκλασική Αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Από την ουσιαστική αρχή της λειτουργίας του, την άνοιξη του 1970, το ΚΕΕΦ έχει αφιερωθεί στη συστηματική έρευνα αλλά και την εις βάθος μελέτη των πηγών και των κειμένων των αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων, όσο και στην καταγραφή και αξιολόγηση της σύγχρονης διεθνούς βιβλιογραφίας. Πιο συγκεκριμένα, τα πεδία μελέτης αφορούν την Προσωκρατική Φιλοσοφία, τη Φιλοσοφία των Κλασσικών και Ελληνιστικών χρόνων, τη Φιλοσοφία της Ελληνορωμαϊκής περιόδου, τη Φιλοσοφία των Βυζαντινών χρόνων και τη Νεώτερη Ελληνική Φιλοσοφία καθώς και τη Λογική.

Ιδιαίτερη έμφαση έχει δοθεί στην έρευνα της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας, με στόχο την ανάδειξη και αξιοποίηση του συνόλου των πτυχών και τάσεων της φιλοσοφικής αυτής παράδοσης.

Η ενασχόληση των Ελλήνων ερευνητών με τη μελέτη της Ελληνικής φιλο-

σοφίας, πεδίο ερεύνης μέχρι τότε κατεξοχήν ξένων ερευνητών, θεωρήθηκε επιβεβλημένη, καθώς διέθεταν την ικανότητα να προσδώσουν τη δική τους ερμηνευτική σφραγίδα. Ήταν επίσης αυτονόητη η ανάγκη για την προσπάθεια συσχετισμού και συνδέσεως της αρχαίας και βυζαντινής με τη σύγχρονη ελληνική και ευρωπαϊκή φιλοσοφία αλλά και με άλλες επιστήμες, όπως τη φυσική, την κοσμολογία, την ψυχολογία, τη νομική, τη θεολογία.

Προς την εκπλήρωση του σκοπού του, το Κέντρο πραγματοποιεί σειρά δραστηριοτήτων:

- Την έκδοση της Επετηρίδος *Φιλοσοφία* [Εικ. 3-6].
- Την έκδοση αυτοτελών μελετών Ακαδημαϊκών, ερευνητών του Κέντρου και σε κάποιες περιπτώσεις εξωτερικών συνεργατών.
- Τη δημοσίευση και έκδοση των πορισμάτων των ερευνητικών προγραμμάτων που εκπονεί.
- Τον συστηματικό εμπλουτισμό της Βιβλιοθήκης με βιβλία και επιστημονικά περιοδικά κυρίως γύρω από την Ελληνική Φιλοσοφία αλλά και την ευρύτερη Ευρωπαϊκή φιλοσοφική παράδοση.
- Την πρακτική άσκηση φοιτητών από τις Φιλοσοφικές Σχολές των Ελληνικών Πανεπιστημίων και την επιστημονική καθοδήγηση νέων ερευνητών και μεταπτυχιακών φοιτητών, από την Ελλάδα και το εξωτερικό, με ελεύθερη πρόσβαση στη βιβλιοθήκη και τις άλλες υποδομές του ΚΕΕΦ.
- Την ενημέρωση για την ελληνική φιλοσοφική βιβλιογραφική παραγωγή, που συνοδεύονταν από σύντομες ξενόγλωσσες παρουσιάσεις, προς δημοσίευση στην *Bibliographie Internationale de la Philosophie* (έως το 1997).
- Τη διοργάνωση επιστημονικών εκδηλώσεων (σεμιναρίων, Ημερίδων, Διεθνών Συνεδρίων, σειρών διαλέξεων και συναντήσεων εργασίας), ορισμένες από τις οποίες σε συνεργασία με άλλους επιστημονικούς φορείς, με στόχο την προαγωγή της επιστημονικής έρευνας και την ενημέρωση των ενδιαφερομένων για την ελληνική φιλοσοφία και τις τρέχουσες ερευνητικές και ερμηνευτικές προσεγγίσεις.

Τα κύρια συνολικά επιτεύγματα του ΚΕΕΦ έως το 2020

Από της ιδρύσεώς του έως το 2020, τα επιτεύγματα του ΚΕΕΦ αρθρώνονται σε άρρηκτη σύνδεση με τους σκοπούς του, γύρω από πέντε βασικούς τομείς:

Α. Ερευνητικός

Περιλαμβάνει:

I. την προσωπική παραγωγή των ερευνητών και ακαδημαϊκών συναφούς αντικειμένου (δημοσιεύσεις, συμμετοχές σε συνέδρια και επιστημονικά προγράμ-

ματα της Ακαδημίας και άλλων Ερευνητικών Φορέων) σε όλη τη διάρκεια της λειτουργίας του·

II. την εκπόνηση ερευνητικών προγραμμάτων από τους ερευνητές του ΚΕΕΦ και την έκδοση των επιστημονικών πορισμάτων τους σε συλλογικούς θεματικούς τόμους, οι οποίοι εκδίδονται από την Ακαδημία Αθηνών.

II. Ερευνητικά προγράμματα

1. Λεξικό της Προσωκρατικής Φιλοσοφίας.
   – *Λεξικό της Προσωκρατικής Φιλοσοφίας*, τ. Α′, Αθήνα 1988.
   – *Λεξικό της Προσωκρατικής Φιλοσοφίας*, τ. Β′, Αθήνα 1994.
2. Η έννοια της ελευθερίας στον νεοελληνικό στοχασμό.
   – Γ. Βλάχος, Α. Κελεσίδου, Α. Γλυκοφρύδη - Λεοντσίνη, Ρ. Αργυροπούλου, *Η έννοια της ελευθερίας στον νεοελληνικό στοχασμό*, πρόλογος Ε. Μουτσοπούλου, ημίτομος Α′, Αθήνα 1996.
   – Ρ. Αργυροπούλου, Α. Κουκής, Κ. Πέτσιος, Α. Κελεσίδου, Α. Γλυκοφρύδη-Λεοντσίνη, *Η έννοια της ελευθερίας στον νεοελληνικό στοχασμό. Ημίτομος Β′: Δέκατος ένατος αιών*, πρόλογος Ε. Μουτσοπούλου, Αθήνα 1997.
3. Φιλόσοφοι στο Αιγαίο.
   – Α. Κελεσίδου, Ε. Μαραγγιανού-Δερμούση, Α. Μάνος, Μ. Πρωτοπαπά-Μαρνέλη, Ρ. Αργυροπούλου, *Φιλόσοφοι στο Αιγαίο*, πρόλογος Ε. Μουτσοπούλου, Αθήνα 1998.
4. Η έννοια της ελπίδας στον νεοπλατωνικό στοχασμό.
   – Ε. Μουτσόπουλος, Α. Κελεσίδου, Α. Αραβαντινού, Α. Μάνος, *Η έννοια της ελπίδας στον νεοπλατωνικό στοχασμό*, πρόλογος Ε. Μουτσοπούλου, Αθήνα 1998.
5. Τύχη και Ανάγκη.
   – *ΤΥΧΗ ΚΑΙ ΑΝΑΓΚΗ. Hasard et Nécessité dans la Philosophie Grecque*, πρόλογος Ε. Μουτσοπούλου, Αθήνα 2005.
   – *Φιλοσοφία* 37 (2007), ημίτομος ΙΙ, *Πρακτικά 1ου Διεθνούς συνεδρίου «Ανάγκη, Τύχη και Ελευθερία στην Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία»*, Αθήνα, Οκτώβριος 2006.
   – *Nécessité-Hasard-Liberté dans la Philosophie Ancienne. Necessity-Chance-Freedom in Ancient Philosophy*, Αθήνα 2008 (επανέκδοση του τόμου των Πρακτικών του συνεδρίου).
6. Η έννοια του πολίτη στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία.
   – *Η έννοια του πολίτη στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία. The Notion of Citizenship in Ancient Greek Philosophy*, Αθήνα 2009.
7. Η πρόσληψη των αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων από τις απαρχές και μέχρι τον 17ο αιώνα.

– *Η πρόσληψη των αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων από τις απαρχές και μέχρι τον 17ο αιώνα*, Αθήνα 2017.

Σήμερα (2021) στο ΚΕΕΦ εκπονούνται τα παρακάτω ερευνητικά προγράμματα:

8. Μετάφραση στα Νέα Ελληνικά και Φιλοσοφικός Σχολιασμός των *Αναλυτικών Προτέρων* του Αριστοτέλους. Τόμος υπό έκδοση (2022).
9. Κλεάνθους αποσπάσματα. Νεοελληνική μετάφραση και φιλοσοφικός σχολιασμός. Τόμος υπό έκδοση (2022-23).
10. Εμπεδοκλής. Τόμος υπό έκδοση (2022-23).

Β. Εκδοτικός (κείμενα-στοχαστές και ιδέες)

Εκτός από τους προαναφερθέντες συλλογικούς τόμους –καρπούς των ερευνητικών προγραμμάτων του–, το ΚΕΕΦ έχει πλούσιο και συνεχές εκδοτικό έργο για την ελληνική φιλοσοφική παράδοση και την ιστορία της, το οποίο απευθύνεται στο ακαδημαϊκό αλλά και το ευρύ κοινό. Επίσης, τρεις από τις εκδόσεις του επιλέγονται ως πανεπιστημιακά συγγράμματα από φοιτητές/τριες των Α.Ε.Ι., μέσα από την ηλεκτρονική Υπηρεσία διαχείρισης Συγγραμμάτων *Εύδοξος* [Εικ. 22].

Ειδικότερα, οι εκδόσεις του ΚΕΕΦ περιλαμβάνουν:

1. Φιλοσοφία. Επετηρίδα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Φιλοσοφίας.

Από το 1971 έως σήμερα έχουν κυκλοφορήσει 50 τόμοι με μελέτες, άρθρα, βιβλιοκρισίες και ανακοινώνεις από εγνωσμένου ακαδημαϊκού κύρους Έλληνες και ξένους επιστήμονες (ιστορικούς της φιλοσοφίας, φιλοσόφους, ερευνητές και διανοούμενους), καθώς και τέσσερις (4) ημίτομοι (43.ΙΙ, 46.ΙΙ, 48.ΙΙ και 49.ΙΙ), οι οποίοι περιλαμβάνουν διαλέξεις του Μηνιαίου σεμιναρίου του ΚΕΕΦ, το οποίο διεξάγεται στη Φιλοσοφική Βιβλιοθήκη «Έλλη Λαμπρίδη», γύρω από θέματα φιλοσοφικού στοχασμού με ομιλητές καθηγητές και ερευνητές από την Ελλάδα και το εξωτερικό.

2. Μεταφράσεις

– W. G. Tennemann, *Σύνοψις της Ιστορίας της Φιλοσοφίας. Μετάφρασις Κ. Μ. Κούμα*, Προλεγόμενα Ι.Ν. Θεοδωρακόπουλου, Επιλεγόμενα, «Ο Κούμας ως φιλόσοφος», Ρ. Δ. Αργυροπούλου, Α΄ έκδ. 1973, Β΄ έκδ. Αθήνα 2009.
– G. P. Henderson, *Η αναβίωση του ελληνικού στοχασμού 1620-1830: Η ελληνική φιλοσοφία στα χρόνια της τουρκοκρατίας*, μετάφραση Φ. Κ. Βώρου, Α΄ έκδ. 1977, Β΄ έκδ. 1994 και Γ΄ έκδ. Αθήνα 2009.

– K. Oehler, *Υποκειμενικότης και Αυτοσυνείδηση κατά την Αρχαιότητα*, μετάφραση Χ. Καρανάσιος, προλογικό σημείωμα Ε. Μουτσόπουλος, Αθήνα 2005.
– G. Reale, *Σωκράτης. Προς ανακάλυψιν της αρχαίας σοφίας*, πρόλογος Ε. Μουτσοπούλου, επιμ. μεταφράσεως Μ. Οικονομίδου, Αθήνα 2008.
– J. L. Vieillard-Baron, *Παραδόσεις Πλατωνικής φιλοσοφίας*, μετάφραση γαλλογερμανικού κειμένου από την Α. Κελεσίδου, πρόλογος Ε. Μουτσοπούλου, Α′ έκδ. 1991, Β′ έκδ. Αθήνα 2009.
– J. M. Gabaude, *Η λογοκρατία του Επίκουρου*, μετάφραση Β. Γρηγορόπουλου, πρόλογος και επιμέλεια Ε. Μουτσοπούλου, Αθήνα 2009.
– Λ. Κουλουμπαρίτσης, *Η Φυσική του Αριστοτέλους*, μετάφραση Μ. Γιόση, Αθήνα 2012.
– L. Rossetti, *Εισαγωγή στην αρχαία φιλοσοφία. Φιλολογικά δεδομένα και άλλα μεθοδολογικά εργαλεία*, μετάφραση - επιμέλεια Α. Τάτση, Α′ έκδ. 2015, Β′ έκδ. (βελτιωμένη) Αθήνα 2017.
– A. Brancacci, *ΟΙΚΕΙΟΣ ΛΟΓΟΣ. Η Φιλοσοφία της Γλώσσας του Αντισθένους*, μετάφραση Ε. Σβίτζου, επιμέλεια Δ. Τουλάτου – Α. Τάτση, Αθήνα 2016.
– Κ. Πόππερ, *Αέναη αναζήτηση. Αυτοβιογραφία*, εισαγωγή-μετάφραση Κ. Αλατζόγλου-Θέμελη, επιμέλεια Κ. Αλατζόγλου-Θέμελη – Ε. Δελλή, Α′ έκδ. 2018, Β′ έκδ. Αθήνα 2019.

3. Μονογραφίες και μελέτες

– A. Szabo - E. Maula, *Έγκλιμα — Untersuchungen zur Fruhgeschichte der griechischen Astronomie, Geographie und der Sehnentafeln*, Αθήνα 1982.
– Α. Κελεσίδου-Γαλανού, *Ἡ ἔννοια της σωτηρίας στην πλατωνική πολιτική φιλοσοφία*, πρόλογος Γ. Μιχαηλίδου-Νουάρου, Α′ έκδ. 1982, Β′ έκδ. Αθήνα 2009.
– C. Despotopoulos, *Philosophy of History in Ancient Greece,* Athens 1991.
– Α. Κελεσίδου, *Μελετήματα Προσωκρατικής Ηθικής*, πρόλογος Γ. Βλάχου, Α′ έκδ. 1994, Β′ έκδ. Αθήνα 2008.
– Κ. Ι. Δεσποτόπουλου, *Φιλοσοφία του Πλάτωνος*, Αθήνα 1997.
– E. Moutsopoulos, *Philosophie de la culture grecque*, Athènes 1998.
– G. Mitsopoulos, *Le problème de la notion de fiction juridique*, Athènes 2001.
– Τ. Πεντζοπούλου-Βαλαλά, *Η Πρόκληση των Σκεπτικών*, Αθήνα 2002.
– Ανδρέα Κάλβου, *Μαθήματα Φιλοσοφίας*, έκδ. Π. Αλιμπράντη, επιμ. Λ. Μπενάκη, Προλεγόμενα Ε. Μουτσόπουλου, Αθήνα 2002.
– E. Moutsopoulos, *Structure, Présence et Fonctions du* kairos *chez Proclus*, Athènes 2003.
– E. Moutsopoulos, *La Philosophie de la Musique dans le système de Proclus*, Athènes 2004.

- E. Moutsopoulos, *L'univers des valeurs, univers de l'homme*, Athènes 2005.
- Μ. Ρενιέρη, *Έρευναι και Εικασίαι περί Βλοσσίου και Διοφάνους*, πρόλογος Κ. Δεσποτόπουλου, εισαγωγή Α. Αραμπατζής - Χ. Μπαλόγλου, Αθήνα 2005.
- E. Moutsopoulos, *Thought, Culture, Action. Studies in the Theory of Values and its Greek Sources*, Athens 2006.
- G. Mitsopoulos, *Thèmes de théorie générale et de logique du droit*, Athènes 2006.
- Γ. Αραμπατζής, *Παιδεία και Επιστήμη στον Μιχαήλ Εφέσιο. Εις περί ζώων μορίων Ά 1,3-2,10*, Αθήνα 2006.
- Κ. Αδάμου-Φίκα, *Οι ιδεατές Πολιτείες. Από τον Πλάτωνα στον Campanella*, Αθήνα 2006.
- E. Moutsopoulos, *Kairicité et liberté*, Athènes 2007.
- G. Mitsopoulos, *Topique, nouvelle rhétorique et science du droit*, Athènes 2008.
- Ε. Μουτσόπουλου, *Η αισθητική της Ηθικής*, Αθήνα 2009.
- Ε. Ρούσσου, *Συμβολή στην βιβλιογραφία της προσωκρατικής εννοιολογίας*, Αθήνα 2010.
- E. Moutsopoulos, *Reflets et résonances du* kairos, Athènes 2010.
- Τ. Πεντζοπούλου-Βαλαλά, *Στα ίχνη των αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων*, Αθήνα 2011.
- E. Moutsopoulos, *Le problème de l'imaginaire chez Plotin*, επανέκδοση, Athènes 2011.
- T. A. Szlezak, *Τι οφείλει η Ευρώπη στους Έλληνες*, Α΄ έκδ. 2012, Β΄ έκδ. Αθήνα 2014.
- E. Moutsopoulos, *Philosophical Suggestions*, Athens 2013.
- G. Mitsopoulos, *Le déclin de la philosophie analytique du droit*, Athènes 2013.
- M. Renieri, *Armonie della storia dell' umanità*, Αθήνα 2014.
- Τ. Πεντζοπούλου-Βαλαλά, *Μελέτες Φιλοσοφίας και Αισθητικής*, Αθήνα 2019.

4. Μεταφράσεις και εκδόσεις ελληνικών φιλοσοφικών κειμένων

- Ι. Ν. Θεοδωρακοπούλου, *Πλάτωνος* Θεαίτητος. *Εισαγωγή, αρχαίο και νεοελληνικό κείμενο*, Αθήνα 2017[4] (1η έκδοση 1980).
- Α. Κελεσίδου, *Η φιλοσοφία του Ξενοφάνη. Έμμετρη νεοελληνική μετάφραση αποσπασμάτων*. Βιβλιογραφία. Πρόλογος Ε. Μουτσόπουλος, Αθήνα 1996.
- Πέτρου Βραΐλα-Αρμένη, *Φιλοσοφικά έργα. Τόμος Ζ΄*, Corpus Philosophorum Graecorum Recentiorum Ι7, Αθήνα 1998.
- Δημητρίου Κυδώνη, *Θωμά Ακυινάτου: Σούμμα Θεολογική, εξελληνισθείσα*, τόμος 19ος, Αθήνα 2011.
- Λ. Μπενάκης, *Ιαμβλίχου. Προτρεπτικός επί Φιλοσοφίαν*, εισαγωγή-μετάφραση-ερμηνεία, Αθήνα 2012.

5. Θεματικούς συλλογικούς τόμους

- *Nécessité-Hasard-Liberté dans la Philosophie Ancienne. Necessity-Chance-Free-dom in Ancient Philosophy*, Αθήνα 2006, *Πρακτικά Α΄ συνεδρίου Φιλοσοφίας*, (E. Moutsopoulos M. Protopapas-Marneli eds) (έκδοση *Πρακτικών*, Αθήνα 2008).
- *The Notion of Citizenship in Ancient Greece*, *Πρακτικά Β΄ συνεδρίου Φιλοσοφίας, Αλεξάνδρεια, Πατριαρχείο Αλεξανδρείας,* 2010 (E. Moutsopoulos M. Protopapas-Marneli eds) (έκδοση *Πρακτικών*, Αθήνα 2011).
- *Plato, Poet and Philosopher: In memory of Ioannis N. Theodoracopoulos. Proceedings of the 3rd International Conference of Philosophy, Magoula - Sparta, 26-29 May 2011* (E. Moutsopoulos M. Protopapas-Marneli eds) - *Πλάτων, ποιητής και φιλόσοφος: Μνήμη Ιωάννου Ν. Θεοδωρακόπουλου, Πρακτικά του Γ΄ Διεθνούς Συνεδρίου Φιλοσοφίας, Μαγούλα Σπάρτης, 26-29 Μαΐου 2011*, Α΄ έκδ. 2013, Β΄ έκδ. Αθήνα 2014.
- *Αριστοτέλης, διαχρονικός και επιστημονικώς επίκαιρος - Aristotle, timeless and scientifically timely*, (E. Moutsopoulos M. Protopapas-Marneli eds), Αθήνα 2018.
- *Αριστοτέλης και Ιατρική. Πρακτικά Ημερίδος 17 Μαΐου 2017*, ΙΙΒΕΑΑ-ΚΕΕΦ, Αθήνα 2020.

Γ. Διεξαγωγή σεμιναρίων, ημερίδων και συνεδρίων

Το Μηνιαίο Σεμινάριο Φιλοσοφίας ξεκίνησε το 2008 πιλοτικά, με πρωτοβουλία της Διευθύντριας Ερευνών και Διευθύντριας του ΚΕΕΦ, Δρ. Μαρίας Πρωτοπαπά-Μαρνέλη, και επισήμως διεξάγεται ανελλιπώς από το 2009 στη Φιλοσοφική Βιβλιοθήκη «Έλλη Λαμπρίδη» (ενίοτε και στην Ανατολική Αίθουσα της Α. Α.) με εισηγήσεις γύρω από θέματα φιλοσοφικού προβληματισμού και ομιλητές καθηγητές και ερευνητές από την Ελλάδα και το εξωτερικό. Στο σεμινάριο συμμετέχουν και μεταπτυχιακοί φοιτητές, ενώ είναι ανοιχτό και στο ευρύ κοινό: http://www.academyofathens.gr/el/research/centers/philosophy/seminar.

Κατά τη διάρκεια της πανδημίας, λόγω των έκτακτων συνθηκών και των υγειονομικών περιορισμών, τα σεμινάρια διεξήχθησαν ανελλιπώς διαδικτυακά.

Ενδεικτικές Εισηγήσεις:

1. David Charles (Oxford University), *Aristotle, On Taste and Touch*, 09/12/2009 (Ανατολική Αίθουσα Α. Α.) [Εικ. 13]
2. Malcolm Schofield (Cambridge University), *Aristotle's Political Anthropology*, 28/04/2010 (Ανατολική Αίθουσα Α. Α.)

3. John Cooper (Princeton University), *Notes on Aristotle's Theory of Agents' Responsibility for What They Do*, 27/04/2011.
4. Denis O'Brien (Trinity College Dublin – Trinity Plato Centre), *On Empedocles*, 14/03/2012.
5. Rusty Jones (Harvard University*)*, *Felix Socrates? (Was Socrates Happy?)*, 2012 (Ανατολική Αίθουσα Α. Α.).
6. Thomas A. Szlezák (*Universität Tübingen)*, *A rather unknown text: Plato's criticism of writing* (*Phaedrus* 274 b - 278 e), 29/05/13.
7. Vincent Müller (Technical University Eindhoven & University of Leeds & Alan Turing Institute), *Is the Brain a Computer?*, 5/11/2014.
8. David Sedley (Christ's College, Cambridge), *On the iconography of the School of Athens painting at the Academy*, 6/6/2018 (Ανατολική Αίθουσα Α. Α.).

Τα Συνέδρια και οι Ημερίδες που διοργάνωσε το ΚΕΕΦ υποστηρίχτηκαν οικονομικά από την Ακαδημία Αθηνών και από χορηγίες προερχόμενες από τον ιδιωτικό και Δημόσιο τομέα.

– 2006 (20/10), 1ο Διεθνές συνέδριο, *Τύχη, Ελευθερία και Αναγκαιότητα*, Αθήνα, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αίθουσα Δρακόπουλου. [Εικ. 14]
(Χορηγία της Sony Hellas, του Οργανισμού Νεολαίας και Άθλησης του Υπουργείου Παιδείας, της Pepsico-Ivi και της Ακαδημίας Αθηνών).
– 2010 (4-6/03), 2ο Διεθνές συνέδριο, Αίγυπτος, Αλεξάνδρεια, Πατριαρχείο Αλεξανδρείας, *Η έννοια του πολίτη στην ελληνική φιλοσοφία*. [Εικ. 15-16]
(Χορηγία της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος και της Κτηματικής Εταιρείας του Δημοσίου).
– 2010 (18-20/11), Συνδιοργάνωση με το Πανεπιστήμιο Κύπρου Διεθνούς Συνεδρίου, *Φιλοσοφία, Λογοτεχνία, Φιλολογία-Philosophy, Literature, Scholarship Transmission and Fragments*, Hilton, Cyprus. [Εικ. 11-12]
(Χορηγία του Πανεπιστημίου Κύπρου).
– 2011 (26-29/03), 3ο Διεθνές Συνέδριο, Σπάρτη, Μαγούλα στο Ίδρυμα Ι.Ν. Θεοδωρακόπουλου, *Πλάτων, ποιητής και φιλόσοφος – Πλατωνικοί διάλογοι. Μνήμη Ιωάννου Ν. Θεοδωρακόπουλου, 30 χρόνια από τον θάνατό του*. [Εικ. 17-19]
(Χορηγία από το Ίδρυμα Π. Χάρη).
– 2012, Διάλεξη στην Ανατολική Αίθουσα της Ακαδημίας Αθηνών, στο πλαίσιο του μηνιαίου σεμιναρίου φιλοσοφίας, του Rusty Jones, (Harvard University) *Felix Socrates? (Was Socrates Happy?).*
(Χορηγία από τον Ροταριανό Όμιλο Ελλάδος).
– 2017 (14-17/01), 4ο Διεθνές Συνέδριο, Ανατολική Αίθουσα της Ακαδημίας Αθηνών, *Aristotle, Timeless and Scientifically Timely*. [Εικ. 20]

(Χορηγία του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος και του Φινλανδικού Ινστιτούτου Αθηνών).
– 2017 (17/05), Ημερίδα Κέντρου Φιλοσοφίας και Ιατροβιολογικού Ιδρύματος Ακαδημίας Αθηνών, *Αριστοτέλης και Ιατρική*, στο αμφιθέατρο του ΙΙΒΕΑΑ. (Χορηγία του ΙΙΒΕΑΑ, το οποίο χρηματοδότησε και την έκδοση των *Πρακτικών*).
– 2018 (7-9/6), *Symposium Thomisticum in Athens*, Greece. The third *Symposium Thomisticum*. Συνδιοργάνωση του Κέντρου Φιλοσοφίας με τον καθηγητή του University College του Δουβλίνου, Fran O'Rourke (Ανατολική Αίθουσα Μεγάρου Ακαδημίας Αθηνών).
(Υποστήριξη-χορηγία από το University College του Δουβλίνου).
– 2019, Διεθνής Ημερίδα Κέντρου Φιλοσοφίας, Αθήνα, Φιλοσοφική Βιβλιοθήκη «Έλλη Λαμπρίδη» *Ελληνιστική Φιλοσοφία, εκπρόσωποι και πρόσληψή της*.
– 2019, Ημερίδα Μέγαρον Ακαδημίας Αθηνών, Ανατολική Αίθουσα (Πανεπιστημίου 28, Αθήνα) *Καρλ Πόππερ, Αέναη Αναζήτηση* - Εκδήλωση για τα 25 χρόνια από τον θάνατο του σπουδαίου φιλοσόφου. [Εικ. 21]

Δ. Αδιάλειπτη συνεργασία με ελληνικά και ξένα ΑΕΙ, Ερευνητικά Κέντρα, Ακαδημαϊκά Ινστιτούτα και ειδικούς στην ιστορία της ελληνικής φιλοσοφίας καθηγητές και ερευνητές.

Με γνώμονα την ποιοτική επέκταση του δικτύου διεθνών συνεργασιών του για την προαγωγή και την εμβάθυνση της έρευνας στο πεδίο της ελληνικής φιλοσοφίας, το ΚΕΕΦ διοργάνωσε σεμινάρια και σειρές διαλέξεων σε συνεργασία με Ακαδημαϊκά και Ερευνητικά Ιδρύματα της Ελλάδας και του εξωτερικού, όπως το Ε.Κ.Π.Α, η Βρετανική Αρχαιολογική Σχολή Αθηνών, το Φινλανδικό Ινστιτούτο Αθηνών, το Ολλανδικό Ινστιτούτο Αθηνών, το Πανεπιστήμιο της Βιέννης, το Γαλλικό Εθνικό Κέντρο Επιστημονικής Έρευνας (CNRS), το Πανεπιστήμιο Paris-Sorbonne, το Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, την *Εταιρεία Προσωκρατικής Φιλοσοφίας*, την *Eleatica* (Elea-Veglia, Ιταλία). Παράλληλα, οι ερευνητές του ΚΕΕΦ συμμετείχαν σε διεθνή ερευνητικά προγράμματα και ημερίδες για θέματα εντός του πεδίου έρευνάς τους, με σημαντικά ερευνητικά αποτελέσματα.
Ενδεικτικά αναφέρουμε:
– Από το 2011 έως σήμερα τη συνδιοργάνωση με την Βρετανική Σχολή Αθηνών ετήσιου διήμερου Σεμιναρίου με προσκεκλημένους διακεκριμένους καθηγητές Ελληνικής Φιλοσοφίας με διεθνή εμβέλεια.
– Τη συνδιοργάνωση με το Ολλανδικό Ινστιτούτο Αθηνών σειράς διαλέξεων το 2017 με θέμα «Concepts of Crisis» και το 2021 με θέμα «Aspects of the Intellectual and Social History of the Greek Revolution».

Ε. Εκπαίδευση νέων επιστημόνων

Η συνεργασία με τα Ελληνικά Α.Ε.Ι. αποτυπώνεται και στον συνεχώς αυξανόμενο αριθμό τελειοφοίτων φοιτητών και φοιτητριών (Κλασσικής Φιλολογίας, Φιλοσοφίας, Ιστορίας και Φιλοσοφίας των Επιστημών) που από το 2018 επιλέγουν το ΚΕΕΦ, μέσω του κόμβου ΑΤΛΑΣ, για να πραγματοποιήσουν την πρακτική άσκησή τους, προάγοντας τις γνωστικές και ερευνητικές δεξιότητές τους μέσα από την ενεργή συμμετοχή τους στο επιστημονικό έργο του ΚΕΕΦ. Από το 2018 έως σήμερα, δεκαπέντε φοιτητές και φοιτήτριες που ενδιαφέρονται για την ελληνική φιλοσοφία έχουν ολοκληρώσει με επιτυχία την πρακτική άσκησή τους στο ΚΕΕΦ.

Τα κύρια επιτεύγματα του ΚΕΕΦ το 2021

Εκδόσεις

1. *Φιλοσοφία. Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Φιλοσοφίας*, τ. 50 (2020).
2. Επανέκδοση του τόμου 43 (2013) της *Φιλοσοφίας*.
3. Επανέκδοση του L. Rossetti, *Εισαγωγή στην αρχαία φιλοσοφία. Φιλολογικά δεδομένα και άλλα μεθοδολογικά εργαλεία*, μετάφραση - επιμέλεια Α. Τάτση.
4. Επανέκδοση του Ι. Ν. Θεοδωρακόπουλου, *Πλάτωνος* Θεαίτητος. *Εισαγωγή, αρχαίο και νεοελληνικό κείμενο.*
5. Ζητήθηκε από το Δημοκρίτειο Παν/μιο Θράκης, μέσω του *Ευδόξου*, η διάθεση ως πανεπιστημιακού συγγράμματος της έκδοσης του ΚΕΕΦ, *Η πρόσληψη των αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων από τις απαρχές και μέχρι τον 17ο αιώνα*, επιμέλεια Ε. Μουτσόπουλος – Μ. Πρωτοπαπά-Μαρνέλη, Αθήνα 2017.

Σεμινάρια

1. Εβδομαδιαίο διαδικτυακό σεμινάριο στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος «Κλεάνθους αποσπάσματα. Νεοελληνική μετάφραση και φιλοσοφικός σχολιασμός».
2. Εβδομαδιαίο διαδικτυακό σεμινάριο στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος «Μετάφραση στα Νέα Ελληνικά και Φιλοσοφικός Σχολιασμός των *Αναλυτικών Προτέρων* του Αριστοτέλους».
3. Μηνιαίο διαδικτυακό σεμινάριο του ΚΕΕΦ, για το ευρύ και ακαδημαϊκό κοινό, με τη συμμετοχή Ελλήνων και ξένων ομιλητών:
   – 20/1/2021, Andrei Timotin, *La prière dans la tradition néoplatonicienne*.
   – 24/1/2021, Danilo Costa Leite, *Cleanthes' corpus and commentary: an ongoing work*.

– 27/1/2021, Κατερίνα Ιεροδιακόνου, *Αντιληπτική Προσοχή και Αναστοχαστική Επίγνωση στην Αριστοτελική Παράδοση*.
– 2/6/2021, Αλεξάνδρα Δεληγιώργη, *Η Χαϊντεγγεριανή αποδόμηση του Πλατωνισμού, προπομπός του Αντιπλατωνισμού στη λεγόμενη μεταφιλοσοφία*.
– 9/6/2021, Ξανθίππη Μπουρλογιάννη, *Από το 'φαίνεται' στην εικόνα: η φαντασία στον Θεαίτητο και στον Σοφιστή του Πλάτωνα*.

Συνδιοργάνωση διαλέξεων

1. Διήμερο διαδικτυακό σεμινάριο φιλοσοφίας, με προσκεκλημένη την καθηγήτρια Φιλοσοφίας Βούλα Τσούνα (UC Santa Barbara), σε συνεργασία με την Βρετανική Αρχαιολογική Σχολή:
   – 31/3/2021, *Issues in Epicurean philosophy of mind and science: The Epicurean notion of 'ἐπιβολή'*.
   – *1/4/2021, Issues in Epicurean philosophy of mind and science: The method of multiple explanations in Epicureanism.*
2. Σειρά διαδικτυακών διαλέξεων με θέμα «Aspects of the Intellectual and Social History of the Greek Revolution», σε συνεργασία με το Ολλανδικό Ινστιτούτο Αθηνών, με τη συμμετοχή Ελλήνων και Ολλανδών επιστημόνων:

10/5/2021, I. Political agenda and national awareness in the horizon of the Late Enlightenment and the 19th c. revolutionary movements in Europe.
   – Γεώργιος Καλπαδάκης, *Enlightenment visions of the post-Ottoman Balkans: Rhigas and Kapodistrias*
   – Annelien de Dijn, *Key aspects of French political thought as a link between the Greek war of Independence and the French Revolution.*
   – Γιάννα Τζουρμάνα, *Constitutionalism and Reform Politics in the Age of Revolutions.*

10/6/2021, II. The concept and the reality of revolution in the 21th century. Philosophical, political and anthropological challenges.
   – Νικόλας Βρούσαλης, *Was the Greek Revolution of 1821 "Bourgeois"?*
   – Judith Vega, *The fragmented revolution? Struggles against domination and the defence of the lifeworld.*
   – Άννα Μαχαίρα, *Celebrating revolutions, adjusting definitions*.

3. Πραγματοποίηση Ημερίδας (15/10/2021) με θέμα *Αρχαιογνωσία και Νεωτερικότητα στο όραμα της Εθνικής Παλιγγενεσίας: Αναβίωση και επιδράσεις της ελληνικής φιλοσοφίας στον Νεοελληνικό διαφωτισμό* στην Ανατολική Αίθουσα της Ακαδημίας Αθηνών, σε συνεργασία με το Ολλανδικό Ινστιτούτο Αθηνών.

Οι κύριοι σκοποί του ΚΕΕΦ στο μέλλον

1. Η συνέχιση και περαιτέρω προαγωγή της επιστημονικής γνώσης στο πεδίο της ελληνικής φιλοσοφίας.
2. Η ενίσχυση της διάχυσης του παραγόμενου ερευνητικού έργου του ΚΕΕΦ αλλά και της ιστορίας του στο διεθνές ακαδημαϊκό αλλά και το ευρύ κοινό, μέσα από την στοχευμένη επέκταση της χρήσης ψηφιακών μεθόδων για τις ανθρωπιστικές επιστήμες (Digital Humanities), η οποία θα περιλαμβάνει την ηλεκτρονική κυκλοφορία της *Φιλοσοφίας*, την ψηφιοποίηση επιλεγμένων εκδόσεων του ΚΕΕΦ και τη δημιουργία οπτικοακουστικού αρχείου των διαλέξεων που πραγματοποιούνται.
3. Η προώθηση της εξωστρέφειας και η διεύρυνση των δικτύων συνεργασιών με άλλα ερευνητικά κέντρα της Ακαδημίας Αθηνών, Ελληνικά πανεπιστήμια και ακαδημαϊκούς φορείς σε διεπιστημονική βάση, αλλά και αντίστοιχους φορείς του εξωτερικού, με στόχο την κινητικότητα των ερευνητών, την εμβάθυνση της έρευνας στο πεδίο της ελληνικής φιλοσοφίας και κυρίως την από κοινού εκπόνηση διεθνών επιστημονικών προγραμμάτων και την οργάνωση διαθεματικών «Θερινών Σχολείων» (Summer Schools), με τη συμμετοχή ειδικών διεθνούς εμβέλειας και εγνωσμένου κύρους.

1189

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΗ 24 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1966 | ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ | ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΥΛΛΟΥ 190

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΑ ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ

4545. Περὶ τροποποιήσεως καὶ συμπληρώσεως τῶν περὶ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἰσχυουσῶν διατάξεων. 1

4546. Περὶ τροποποιήσεως καὶ συμπληρώσεως τοῦ Ν. 3217)1955 «περὶ ἀγορᾶς ὑπὸ τοῦ Δημοσίου ἐκτάσεων τοῦ ΟΔΕΠ». 2

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΑ ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ

(1)

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟΝ ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4545

Περὶ τροποποιήσεως καὶ συμπληρώσεως τῶν περὶ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἰσχυουσῶν διατάξεων.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἔχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 35 τοῦ Συντάγματος καὶ τὴν ἀπὸ 1 Σεπτεμβρίου 1966 σύμφωνον γνώμην τῆς κατὰ τὴν παράγραφον 2 τοῦ αὐτοῦ ἄρθρου 35 Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς ἐκ Βουλευτῶν, προτάσει τοῦ Ἡμετέρου Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, ἀπεφασίσαμεν καὶ διατάσσομεν:

Ἄρθρον 1.

Τὰ Ἐπιστημονικὰ Ἀρχεῖα καὶ τὸ Γραφεῖον Ἐρευνῶν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τὰ ἱδρυθέντα ὑπ' αὐτῆς ἢ ὑπαχθέντα εἰς αὐτήν, μετονομάζονται ὡς ἀκολούθως:

1) Τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον εἰς Κέντρον Ἐρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας.

2) Τὸ Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης εἰς Κέντρον Συντάξεως τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσης.

3) Τὸ Μεσαιωνικὸν Ἀρχεῖον εἰς Κέντρον Ἐρεύνης τοῦ Μεσαιωνικοῦ καὶ Νέου Ἑλληνισμοῦ.

4) Τὸ Ἀρχεῖον Ἱστορίας Ἑλληνικοῦ Δικαίου εἰς Κέντρον Ἐρεύνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου.

5) Τὸ Ἀρχεῖον Ἐκδόσεως Ἑλλήνων Συγγραφέων εἰς Κέντρον Ἐκδόσεως Ἔργων Ἑλλήνων Συγγραφέων ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

6) Τὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ εἰς Κέντρον Ἐρεύνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ.

7) Τὸ Γραφεῖον Ἐρευνῶν καὶ Ὑπολογισμῶν εἰς Κέντρον Ἐρευνῶν Ἀστρονομίας καὶ Ἐφηρμοσμένων Μαθηματικῶν.

Ἄρθρον 2.

1. Ἱδρύονται παρὰ τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν τὰ κάτωθι Ἐπιστημονικὰ Κέντρα, Ἀρχεῖα καὶ Γραφεῖα, τὰ ὁποῖα, ὡς καὶ πάντα τὰ Ἐπιστημονικὰ Κέντρα καὶ Ἀρχεῖα τῆς Ἀκαδημίας, εἶναι ἀναπόσπαστα ἐπιστημονικὰ τμήματα αὐτῆς:

1) Κέντρον Ἐρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας.

2) Ἀρχεῖον Τοπωνυμίων καὶ Κυρίων Ὀνομάτων (προστηρημένον εἰς τὸ Κέντρον Συντάξεως Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσης καὶ ἔχον ὡς σκοπὸν τὴν συναγωγὴν καὶ μελέτην τῶν Ἑλληνικῶν τοπωνυμίων, κυρίων ὀνομάτων καὶ οἰκογενειακῶν ἐπιθέτων).

3) Γραφεῖον Ἐπιστημονικῶν Ὅρων καὶ Νεολογισμῶν.

2. Ἑκάστη τῶν διὰ τῆς προηγουμένης παραγράφου ἱδρυομένων ὑπηρεσιῶν τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς, ἐκλεγομένης καὶ ἀνανεουμένης κατὰ τὰς διατάξεις τῶν ἄρθρων 10 καὶ 12 τοῦ Ν. 4398.1929 «περὶ κυρώσεως καὶ τροποποιήσεως τῆς ἀπὸ 18 Μαρτίου 1926 Συντακτικῆς Ἀποφάσεως περὶ Ὀργανισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν».

Τὰ τοῦ σκοποῦ εἰδικώτερον καὶ τὰ τῆς λειτουργίας τῶν ὑπηρεσιῶν τούτων καθὼς καὶ τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν σύνδεσιν καὶ τὴν λειτουργίαν τῶν οἰκείων Ἐφορευτικῶν Ἐπιτροπῶν αὐτῶν θὰ καθορισθῶσι δι' Ἐσωτερικῶν Κανονισμῶν, συνταχθησομένων, ψηφισθησομένων καὶ τροποποιουμένων κατὰ τὸ ἄρθρον 112 τοῦ Ν. 4398)1929.

3. Ἡ διάταξις τοῦ ἄρθρου μόνου τοῦ Ν. Δ. ὑπ' ἀριθμὸν 1899)1942 (ΦΕΚ Α' ἀριθ. 271) ἐφαρμόζεται καὶ ἐπὶ τοῦ προσωπικοῦ τῶν διὰ τοῦ παρόντος ἱδρυομένων ὡς καὶ πάντων τῶν Κέντρων, Ἀρχείων καὶ Γραφείων τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

4. Ἕκαστον τῶν Ἐπιστημονικῶν Κέντρων, Ἀρχείων καὶ Γραφείων τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν δύναται νὰ τεθῇ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτείαν Ἀκαδημαϊκοῦ, ὁριζομένου ἀνὰ διετίαν ὑπὸ τῆς Συγκλήτου. Συγκροτηθείσης τῆς οἰκείας Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς, ὁ Ἐπόπτης ὁρίζεται ἐκ τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς, μετὰ πρότασιν αὐτῆς αὐτὸς ἐνεργεῖ ἐξ ὀνόματος τῆς Ἐπιτροπῆς, ἡ δὲ θητεία του εἶναι ταὐτόχρονος καὶ ἰσόχρονος πρὸ τὴν θητείαν αὐτῆς.

Ἄρθρον 3.

1. Αἱ θέσεις τοῦ προσωπικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ὁρίζονται καὶ διαρθροῦνται κατὰ κατηγορίας, κλάδους καὶ βαθμοὺς ὡς ἀκολούθως:

Α14 Κλάδος Κέντρου Ἐρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας.
1 θέσις Διευθυντοῦ ἐπὶ βαθμῷ 2ῳ—1ῳ.
4 θέσεις συντακτῶν ἐπὶ βαθμῷ 7ῳ—2ῳ.

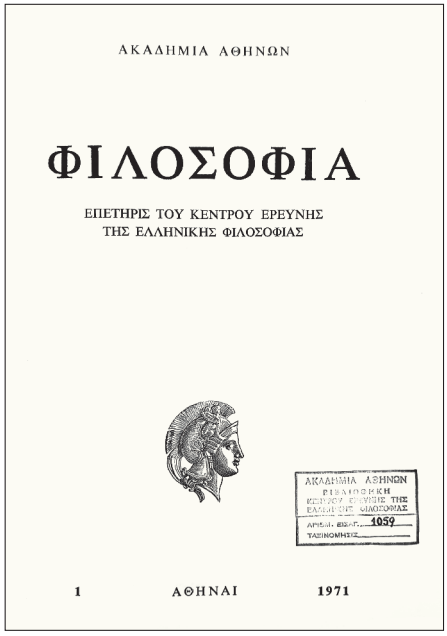
τῆς κριτομένους. Ἡ ἀπόφασις τῆς Συγκλήτου λαμβάνεται μετὰ γνώμην τῆς οἰκείας Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς ἢ, ἐν ἐλλείψει τοιαύτης Ἐπιτροπῆς, τοῦ οἰκείου Ἀκαδημαϊκοῦ Ἐπόπτου.

3. Αἱ ἰσχύουσαι διατάξεις περὶ ὁρίου ἡλικίας διὰ τὸν διο-

Εικ. 1. Νομοθετικό διάταγμα ιδρύσεως του ΚΕΕΦ της Ακαδημίας Αθηνών (24/9/1966).

Εικ. 2. Ιωάννης Ν. Θεοδωρακόπουλος
Ακαδημαϊκός, Γενικός Γραμματέας της Ακαδημίας Αθηνών (1966-1981) και
ιδρυτής του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Φιλοσοφίας της Ακαδημίας Αθηνών.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

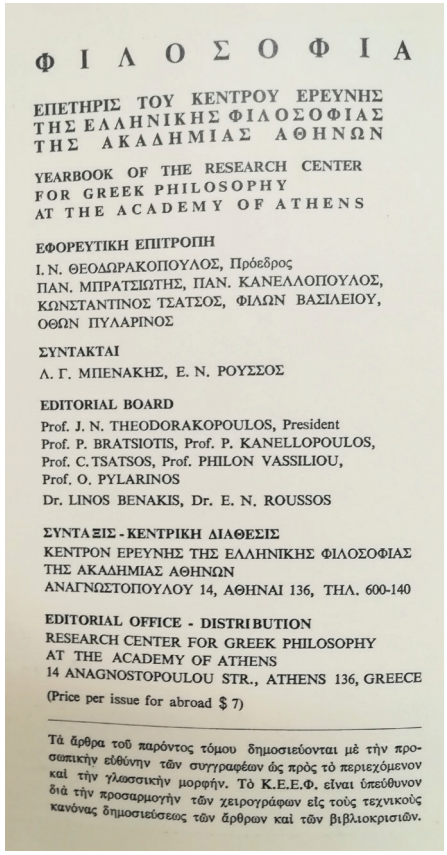
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ
ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
Αριθ. εισ. 1059
ΤΑΞΙΝΟΜΗΤΗΣ

1 ΑΘΗΝΑΙ 1971

Εικ. 3. Προμετωπίδα του πρώτου τόμου της *Φιλοσοφίας* (1971).

Φ Ι Λ Ο Σ Ο Φ Ι Α

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

YEARBOOK OF THE RESEARCH CENTER
FOR GREEK PHILOSOPHY
AT THE ACADEMY OF ATHENS

ΕΦΟΡΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
Ι. Ν. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, Πρόεδρος
ΠΑΝ. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ, ΠΑΝ. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ,
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΑΤΣΟΣ, ΦΙΛΩΝ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ,
ΟΘΩΝ ΠΥΛΑΡΙΝΟΣ

ΣΥΝΤΑΚΤΑΙ
Λ. Γ. ΜΠΕΝΑΚΗΣ, Ε. Ν. ΡΟΥΣΣΟΣ

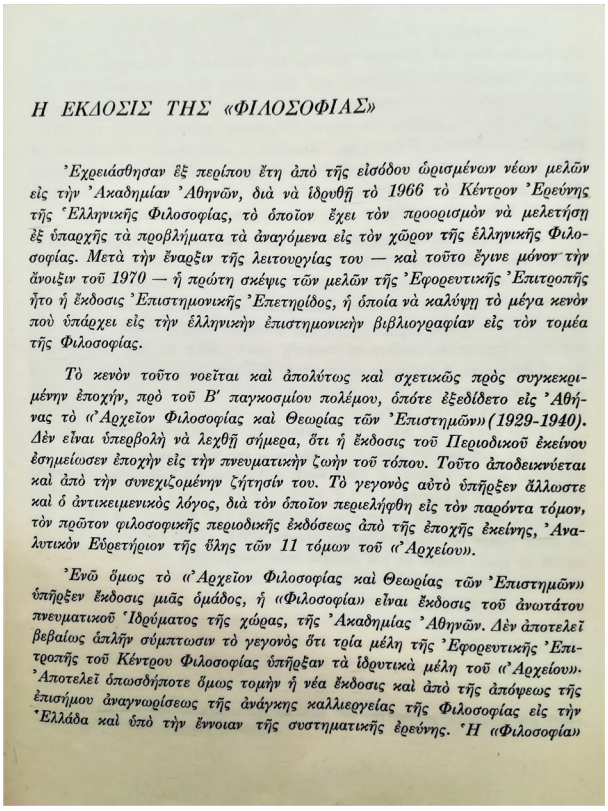
EDITORIAL BOARD
Prof. J. N. THEODORAKOPOULOS, President
Prof. P. BRATSIOTIS, Prof. P. KANELLOPOULOS,
Prof. C. TSATSOS, Prof. PHILON VASSILIOU,
Prof. O. PYLARINOS
Dr. LINOS BENAKIS, Dr. E. N. ROUSSOS

ΣΥΝΤΑΞΙΣ - ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΙΣ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ 14, ΑΘΗΝΑΙ 136, ΤΗΛ. 600-140

EDITORIAL OFFICE - DISTRIBUTION
RESEARCH CENTER FOR GREEK PHILOSOPHY
AT THE ACADEMY OF ATHENS
14 ANAGNOSTOPOULOU STR., ATHENS 136, GREECE
(Price per issue for abroad $ 7)

Τὰ ἄρθρα τοῦ παρόντος τόμου δημοσιεύονται μὲ τὴν προσωπικὴν εὐθύνην τῶν συγγραφέων ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν γλωσσικὴν μορφήν. Τὸ Κ.Ε.Ε.Φ. εἶναι ὑπεύθυνον διὰ τὴν προσαρμογὴν τῶν χειρογράφων εἰς τοὺς τεχνικοὺς κανόνας δημοσιεύσεως τῶν ἄρθρων καὶ τῶν βιβλιοκρισιῶν.

Εικ. 4. Εσώφυλλο του πρώτου τόμου της *Φιλοσοφίας* (1971).

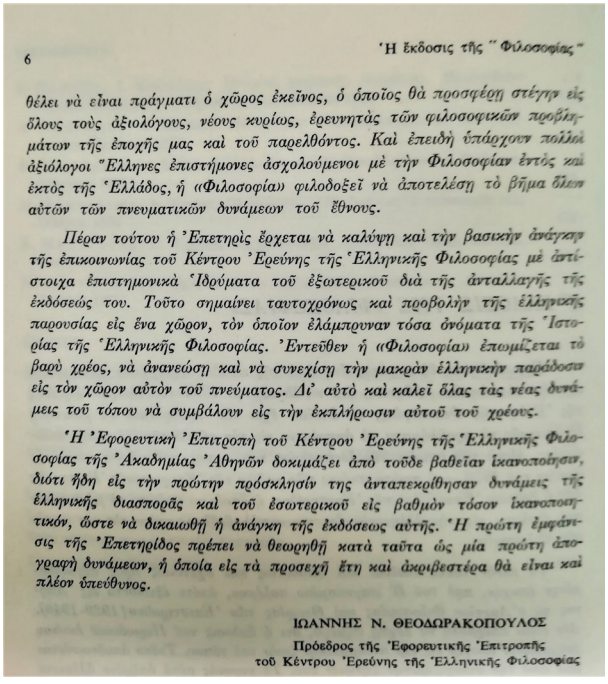

Η ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ «ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ»

Ἐχρειάσθησαν ἓξ περίπου ἔτη ἀπὸ τῆς εἰσόδου ὡρισμένων νέων μελῶν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν, διὰ νὰ ἱδρυθῇ τὸ 1966 τὸ Κέντρον Ἐρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, τὸ ὁποῖον ἔχει τὸν προορισμὸν νὰ μελετήσῃ ἐξ ὑπαρχῆς τὰ προβλήματα τὰ ἀναγόμενα εἰς τὸν χῶρον τῆς ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας. Μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς λειτουργίας του — καὶ τοῦτο ἔγινε μόνον τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1970 — ἡ πρώτη σκέψις τῶν μελῶν τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς ἦτο ἡ ἔκδοσις Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος, ἡ ὁποία νὰ καλύψῃ τὸ μέγα κενὸν ποὺ ὑπάρχει εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστημονικὴν βιβλιογραφίαν εἰς τὸν τομέα τῆς Φιλοσοφίας.

Τὸ κενὸν τοῦτο νοεῖται καὶ ἀπολύτως καὶ σχετικῶς πρὸς συγκεκριμένην ἐποχήν, πρὸ τοῦ Β' παγκοσμίου πολέμου, ὁπότε ἐξεδίδετο εἰς Ἀθήνας τὸ «Ἀρχεῖον Φιλοσοφίας καὶ Θεωρίας τῶν Ἐπιστημῶν» (1929-1940). Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ λεχθῇ σήμερα, ὅτι ἡ ἔκδοσις τοῦ Περιοδικοῦ ἐκείνου ἐσημείωσεν ἐποχὴν εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ τόπου. Τοῦτο ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὴν συνεχιζομένην ζήτησίν του. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ὑπῆρξεν ἄλλωστε καὶ ὁ ἀντικειμενικὸς λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον περιελήφθη εἰς τὸν παρόντα τόμον, τὸν πρῶτον φιλοσοφικῆς περιοδικῆς ἐκδόσεως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, Ἀναλυτικὸν Εὑρετήριον τῆς ὕλης τῶν 11 τόμων τοῦ «Ἀρχείου».

Ἐνῶ ὅμως τὸ «Ἀρχεῖον Φιλοσοφίας καὶ Θεωρίας τῶν Ἐπιστημῶν» ὑπῆρξεν ἔκδοσις μιᾶς ὁμάδος, ἡ «Φιλοσοφία» εἶναι ἔκδοσις τοῦ ἀνωτάτου πνευματικοῦ Ἱδρύματος τῆς χώρας, τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Δὲν ἀποτελεῖ βεβαίως ἁπλῆν σύμπτωσιν τὸ γεγονὸς ὅτι τρία μέλη τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Κέντρου Φιλοσοφίας ὑπῆρξαν τὰ ἱδρυτικὰ μέλη τοῦ «Ἀρχείου». Ἀποτελεῖ ὁπωσδήποτε ὅμως τομὴν ἡ νέα ἔκδοσις καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἐπισήμου ἀναγνωρίσεως τῆς ἀνάγκης καλλιεργείας τῆς Φιλοσοφίας εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς συστηματικῆς ἐρεύνης. Ἡ «Φιλοσοφία»

6 Ἡ ἔκδοσις τῆς "Φιλοσοφίας"

θέλει νὰ εἶναι πράγματι ὁ χῶρος ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θὰ προσφέρῃ στέγην εἰς ὅλους τοὺς ἀξιολόγους, νέους κυρίως, ἐρευνητὰς τῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων τῆς ἐποχῆς μας καὶ τοῦ παρελθόντος. Καὶ ἐπειδὴ ὑπάρχουν πολλοὶ ἀξιόλογοι Ἕλληνες ἐπιστήμονες ἀσχολούμενοι μὲ τὴν Φιλοσοφίαν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, ἡ «Φιλοσοφία» φιλοδοξεῖ νὰ ἀποτελέσῃ τὸ βῆμα ὅλων αὐτῶν τῶν πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ ἔθνους.

Πέραν τούτου ἡ Ἐπετηρὶς ἔρχεται νὰ καλύψῃ καὶ τὴν βασικὴν ἀνάγκην τῆς ἐπικοινωνίας τοῦ Κέντρου Ἐρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας μὲ ἀντίστοιχα ἐπιστημονικὰ Ἱδρύματα τοῦ ἐξωτερικοῦ διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς τῆς ἐκδόσεώς του. Τοῦτο σημαίνει ταυτοχρόνως καὶ προβολὴν τῆς ἑλληνικῆς παρουσίας εἰς ἕνα χῶρον, τὸν ὁποῖον ἐλάμπρυναν τόσα ὀνόματα τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας. Ἐντεῦθεν ἡ «Φιλοσοφία» ἐπωμίζεται τὸ βαρὺ χρέος, νὰ ἀνανεώσῃ καὶ νὰ συνεχίσῃ τὴν μακρὰν ἑλληνικὴν παράδοσιν εἰς τὸν χῶρον αὐτὸν τοῦ πνεύματος. Διὰ αὐτὸ καὶ καλεῖ ὅλας τὰς νέας δυνάμεις τοῦ τόπου νὰ συμβάλουν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτοῦ τοῦ χρέους.

Ἡ Ἐφορευτικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Κέντρου Ἐρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν δοκιμάζει ἀπὸ τοῦδε βαθεῖαν ἱκανοποίησιν, διότι ἤδη εἰς τὴν πρώτην πρόσκλησίν της ἀνταπεκρίθησαν δυνάμεις τῆς ἑλληνικῆς διασπορᾶς καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ εἰς βαθμὸν τόσον ἱκανοποιητικόν, ὥστε νὰ δικαιωθῇ ἡ ἀνάγκη τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς. Ἡ πρώτη ἐμφάνισις τῆς Ἐπετηρίδος πρέπει νὰ θεωρηθῇ κατὰ ταῦτα ὡς μία πρώτη ἀπογραφὴ δυνάμεων, ἡ ὁποία εἰς τὰ προσεχῆ ἔτη καὶ ἀκριβεστέρα θὰ εἶναι καὶ πλέον ὑπεύθυνος.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ
Πρόεδρος τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς
τοῦ Κέντρου Ἐρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας

Εικ. 5 και 6. Προλογικό σημείωμα του Ι. Ν. Θεοδωρακόπουλου στον πρώτο τόμο της *Φιλοσοφίας* (1971).

Εικ. 7. Ο Ι. Ν. Θεοδωρακόπουλος (Γραμματέας, τότε, της FISP) δεξιώνεται τους προσκεκλημένους-ομιλητές στο Διεθνές Συμπόσιο που διοργάνωσε με θέμα *Μελέτη Θανάτου* στη Μαγούλα της Σπάρτης, τον Απρίλιο του 1976 (από το φωτογραφικό αρχείο της Γ. Αλατζόγλου-Θέμελη).

Εικ. 8. Διεθνές Συμπόσιο με θέμα *Μελέτη Θανάτου*, Μαγούλα Σπάρτης, 1976. Στην πρώτη σειρά, δεύτερος από αριστερά, διακρίνεται μεταξύ των προσκεκλημένων ομιλητών ο Καρλ Πόππερ (από το φωτογραφικό αρχείο της Γ. Αλατζόγλου-Θέμελη).

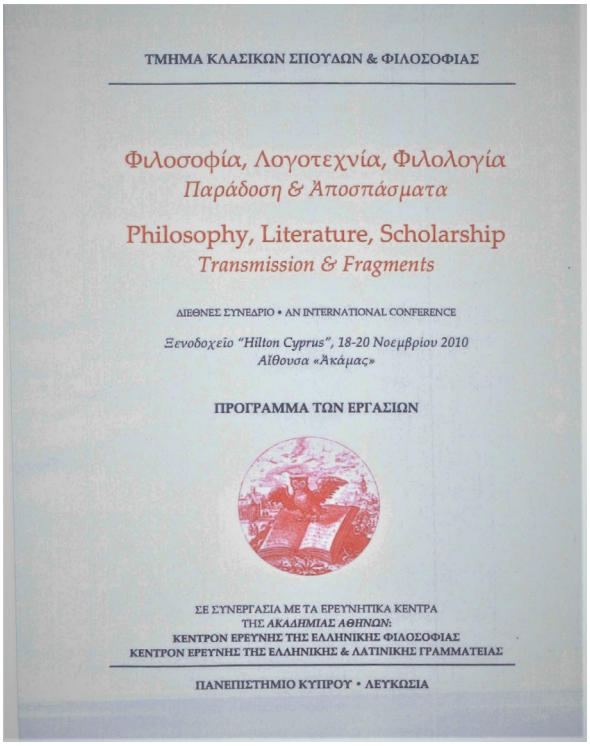
Εικ. 9. Οι πρώτες συντάκτριες και ο Διευθυντής του ΚΕΕΦ Λίνος Μπενάκης στο Διεθνές Συμπόσιο με θέμα *Μελέτη Θανάτου*, Μαγούλα Σπάρτης, 1976. Από αριστερά: Άννα Κελεσίδου, Μυρτώ Δραγώνα-Μονάχου, Γραμματική Αλατζόγλου-Θέμελη (από το φωτογραφικό αρχείο της Γ. Αλατζόγλου-Θέμελη).

Εικ. 10. Ευάγγελος Ρούσσος, συντάκτης στο ΚΕΕΦ από το 1970.

Εικ. 11. Ευάγγελος Μουτσόπουλος, Ακαδημαϊκός και Επόπτης του ΚΕΕΦ (1997-2021), στο Διεθνές Συνέδριο με θέμα *Φιλοσοφία, Λογοτεχνία, Φιλολογία. Παράδοση και Αποσπάσματα*, διοργάνωση του Πανεπιστημίου Κύπρου-Λευκωσίας σε συνεργασία με το ΚΕΕΦ και το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής και Λατινικής Γραμματείας της Ακαδημίας Αθηνών, Λευκωσία, 2010.

Εικ. 12. Αφίσα του Διεθνούς Συνεδρίου με θέμα *Φιλοσοφία, Λογοτεχνία, Φιλολογία. Παράδοση και Αποσπάσματα*, Λευκωσία, 2010.

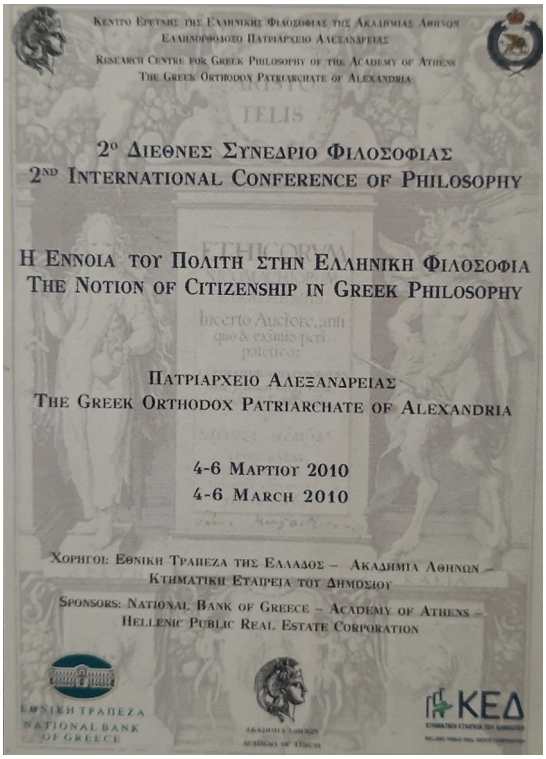
Εικ. 13. Από αριστερά: ο καθηγητής Φιλοσοφίας David Charles, η Διευθύντρια του ΚΕΕΦ Μαρία Πρωτοπαπά-Μαρνέλη, ο Ακαδημαϊκός και Πρόεδρος της Εφορευτικής Επιτροπής του ΚΕΕΦ Κωνσταντίνος Δεσποτόπουλος και ο πρέσβης της Μ. Βρετανίας David Landsman, στο πρώτο Μηνιαίο Σεμινάριο Φιλοσοφίας του ΚΕΕΦ το 2009, στην Ανατολική αίθουσα του Μεγάρου της Ακαδημίας Αθηνών.

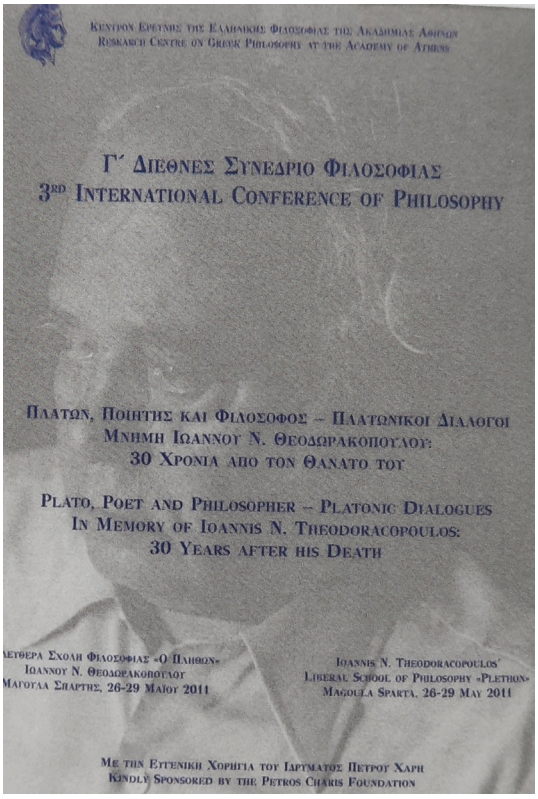
Εικ. 14. Αφίσα του Α΄ Διεθνούς Συνεδρίου Φιλοσοφίας του ΚΕΕΦ με θέμα *Ανάγκη, Τύχη και Ελευθερία στην Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία*, Αθήνα, Πανεπιστήμιο Αθηνών, αίθουσα Δρακοπούλου, 20 Οκτωβρίου 2006.

Εικ. 15. Έναρξη του Β΄ Διεθνούς Συνεδρίου Φιλοσοφίας του ΚΕΕΦ με θέμα *Η Έννοια του Πολίτη στην Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία*, Αλεξάνδρεια, Πατριαρχείο Αλεξανδρείας (4-6 Μαρτίου 2010) από την Διευθύντρια του ΚΕΕΦ Μαρία Πρωτοπαπά-Μαρνέλη.

Εικ. 16. Αφίσα του Β΄ Διεθνούς Συνεδρίου Φιλοσοφίας του ΚΕΕΦ με θέμα *Η Έννοια του Πολίτη στην Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία*, Αλεξάνδρεια, 2010.

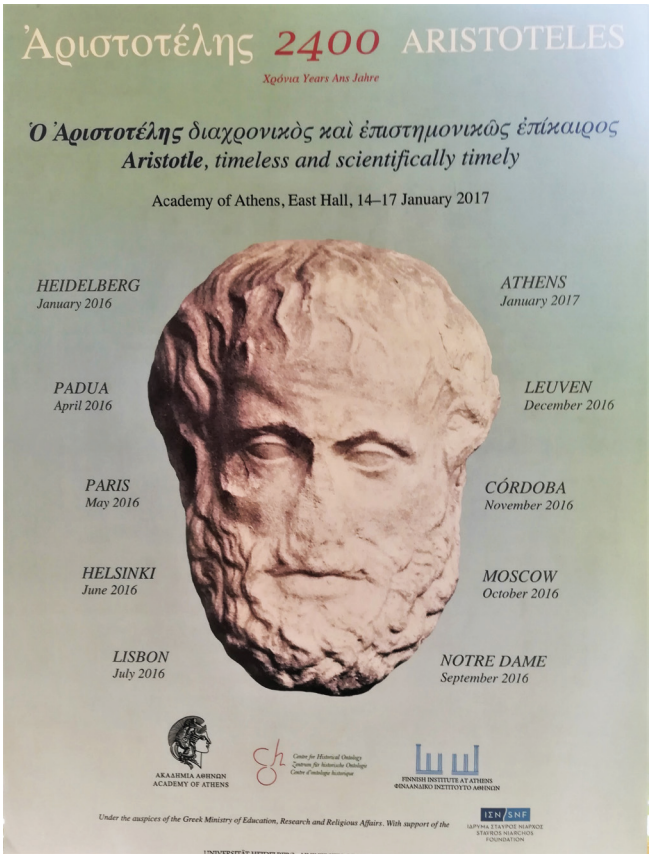
Εικ. 17. Αφίσα του Γ΄ Διεθνούς Συνεδρίου Φιλοσοφίας του ΚΕΕΦ με θέμα *Πλάτων, ποιητής και φιλόσοφος – Πλατωνικοί διάλογοι. Μνήμη Ιωάννου Ν. Θεοδωρακόπουλου, 30 χρόνια από τον θάνατό του*, Ελευθέρα Σχολή Φιλοσοφίας «Ο Πλήθων», Μαγούλα Σπάρτης, 26-29/5/2011.

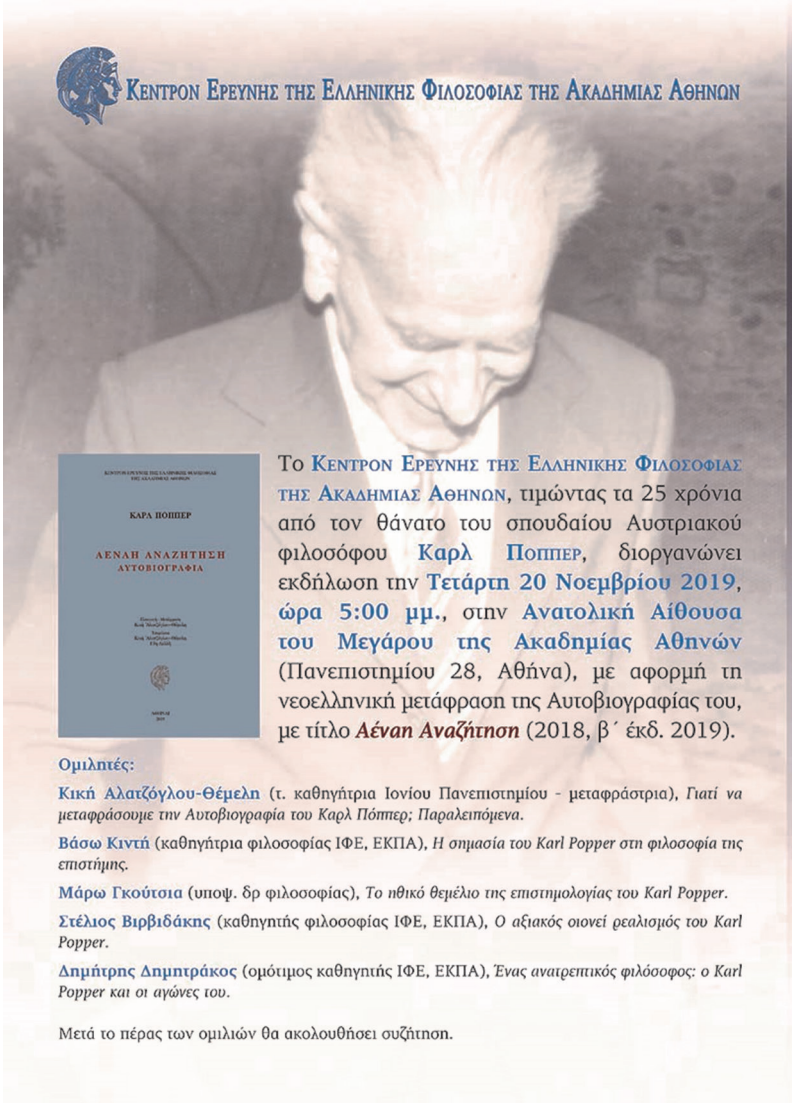
Εικ. 18. Ο Λίνος Μπενάκης στο Γ΄ Διεθνές Συνέδριο Φιλοσοφίας του ΚΕΕΦ με θέμα *Πλάτων, ποιητής και φιλόσοφος – Πλατωνικοί διάλογοι. Μνήμη Ιωάννου Ν. Θεοδωρακόπουλου, 30 χρόνια από τον θάνατό του*, Ελευθέρα Σχολή Φιλοσοφίας «Ο Πλήθων», Μαγούλα Σπάρτης, 2011.

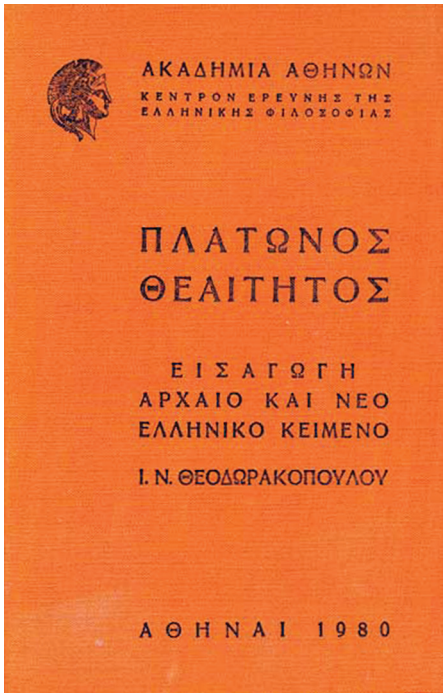
Εικ. 19. Η Μυρτώ Δραγώνα-Μονάχου στην Ελευθέρα Σχολή Φιλοσοφίας «Ο Πλήθων», Μαγούλα Σπάρτης, 2011.

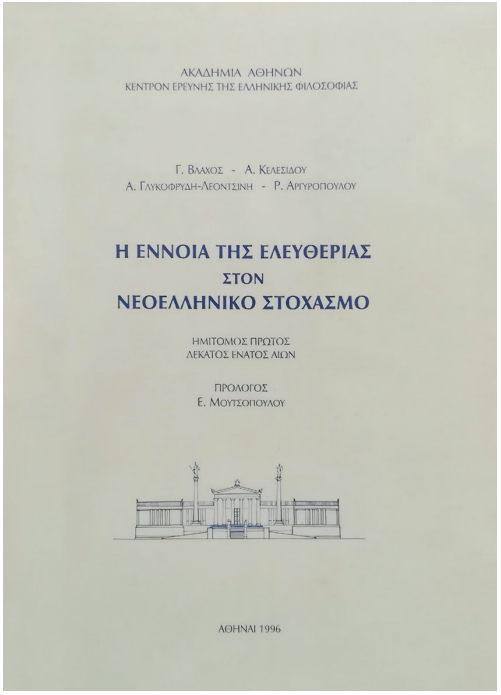

Εικ. 20. Αφίσα του Διεθνούς Συνεδρίου για τον εορτασμό των 2400 χρόνων από την γέννηση του Αριστοτέλη με θέμα *Αριστοτέλης, διαχρονικός* και *επιστημονικώς επίκαιρος*, συνδιοργάνωση του ΚΕΕΦ και του Φιλανδικού Ινστιτούτου Αθηνών, 2017, Ανατολική Αίθουσα Μεγάρου Ακαδημίας Αθηνών.

Εικ. 21. Αφίσα της ημερίδας που διοργάνωσε το ΚΕΕΦ το 2019 για τα 25 χρόνια από τον θάνατο του Καρλ Πόππερ στην Ανατολική Αίθουσα του Μεγάρου της Ακαδημίας Αθηνών, με αφορμή την έκδοση της νεοελληνικής μετάφρασης του βιβλίου του *Αέναη Αναζήτηση. Αυτοβιογραφία.* Η φωτογραφία του Καρλ Πόππερ προέρχεται από το φωτογραφικό αρχείο της Γ. Αλατζόγλου-Θέμελη.

Εικ. 22. Οι τρεις εκδόσεις του ΚΕΕΦ που επιλέγονται ως πανεπιστημιακά συγγράμματα (*Εύδοξος*).

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ (ΚΕΕΚ)

Το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Κοινωνίας (ΚΕΕΚ) της Ακαδημίας Αθηνών ιδρύθηκε τον Αύγουστο του 1978 και έχει ως βασικό σκοπό την καταγραφή, κατανόηση και ερμηνεία των οικονομικών, κοινωνικών, πολιτισμικών και πολιτικών μετασχηματισμών της νεοελληνικής κοινωνίας.

Κύριες έρευνες του ΚΕΕΚ θεματικά (1980-2020)

Το ΚΕΕΚ από το 1980 ως το 2020 έχει διεξαγάγει τις παρακάτω έρευνες ανά θεματική περιοχή:

Ελλάδα και Ευρώπη: 1. Η ένταξη της Ελλάδος στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα: Οικονομικές επιπτώσεις και προοπτικές, 2. Το εκπαιδευτικό σύστημα στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συγκριτική Μελέτη των Εκπαιδευτικών Συστημάτων των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, 3. Το πρόβλημα του αναλφαβητισμού στις χώρες της ΕΟΚ: η περίπτωση της Ελλάδος, 4. Προοπτικές της περιφερειακής πολιτικής στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Νέες τάσεις στην ευρωπαϊκή προβληματική της περιφερειακής ανάπτυξης, 5. Οριοθέτηση του δημόσιου τομέα στην Ελλάδα: Σύγκριση με τα ισχύοντα στα κράτη-μέλη της Ε.Ο.Κ., 6. Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και περιφερειακή ανάπτυξη: Φυγόκεντρες και κεντρομόλες τάσεις της περιφερειακότητας.

Ελληνική κοινωνία και οικογένεια: 1. Οργάνωση και δομή της ελληνικής κοινότητας και της ελληνικής οικογένειας, 2. Δομή και οργάνωση της οικογένειας στην Πελοπόννησο στα τέλη του 19ου και αρχές του 20ού αιώνα, 3. Η οικογένεια στη σύγχρονη Μακεδονία. Στρατηγικές κοινωνικής αναπαραγωγής κατά τύπο οικονομικής δραστηριότητας, 4. Η κρίση της ελληνικής οικογένειας: μύθος και πραγματικότητα, 5. Η ελληνική οικογένεια σε συνθήκες ταχείας οικονομικής και κοινωνικής μεταβολής: Προαστιακή (λαϊκή) οικογένεια στην πρωτεύουσα, 6. Εικόνες του αγρότη στην ελληνική κοινωνία του 19ου και του 20ού αιώνα.

Ελλάδα – Τοπικές κοινωνίες: 1. Η ανάπτυξη της βορειοανατολικής Ελλάδος: Η περίπτωση της Θράκης. Σύγχρονες προκλήσεις, νέες προοπτικές, 2. Η οικογένεια

στη σύγχρονη Μακεδονία. Στρατηγικές κοινωνικής αναπαραγωγής κατά τύπο οικονομικής δραστηριότητας.

Η μετανάστευση προς την Ελλάδα: 1. Οι κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις της μετανάστευσης στην ελληνική κοινωνία, 2. Οι οικονομικοί μετανάστες στην Ελλάδα: επίσημα δεδομένα, φορείς και υπηρεσίες, 3. Μετανάστευση στην Ελλάδα: Το νομικό καθεστώς, 4. Οικονομικοί μετανάστες: Επιδράσεις στην κοινωνική ζωή, 5. Ανίχνευση άτυπων συμπεριφορών και νέων άτυπων μορφών οικονομίας, 6. Η δεύτερη γενιά μεταναστών μεταξύ σχολείου και εργασίας στον αστικό και αγροτικό χώρο, 7. Εκπαίδευση αλλοδαπών και παλιννοστούντων μαθητών στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, 8. Εμπειρίες εκπαιδευτικών από την εργασία τους σε πολυπολιτισμικά σχολικά περιβάλλοντα, 9. Μετανάστες μαθητές και εκπαιδευτική υποστήριξη, 10. Μετανάστευση και κοινωνικοί μετασχηματισμοί της οικογένειας στην Ελλάδα: Η περίπτωση των μεικτών γάμων στον νομό Αιτωλοακαρνανίας, 11. Ελληνική οικογένεια και αλλοδαποί εργάτες στην αυγή του 21ου αιώνα: Μετασχηματισμοί, αδράνειες, αντιστάσεις και κοινωνική παθογένεια, 12. Διεθνική οικογένεια: μετανάστευση και οικογένεια στη σημερινή εποχή, 13. Μετανάστες και Μετανάστες χωρίς χαρτιά, 14. Οι ακηδεμόνευτοι ανήλικοι μετανάστες στην Ελλάδα, 15. Εμπορία ανθρώπων: Ποινική καταστολή και προστασία των δικαιωμάτων των θυμάτων, 16. Οι επιπτώσεις της μετανάστευσης στην ελληνική οικονομία.

Η εκπαίδευση στην Ελλάδα: 1. Η εκπαίδευση στην Ελλάδα: το εφήμερο και οι δομές, 2. Η αξιοποίηση του παραμυθιού ως διαδικασία μάθησης και καλλιέργειας της γλώσσας στη σημερινή σχολική πραγματικότητα στην Ελλάδα, 3. Οικονομική κρίση, μικροαστικά στρώματα και πρόσβαση στην ιδιωτική εκπαίδευση, 4. Ανθρωπολογία και εκπαίδευση στην εποχή της πολυπολιτισμικότητας.

Οικονομική κρίση και κοινωνία: 1. Φτώχεια και κοινωνική περιθωριοποίηση στην ελληνική κοινωνία. Μορφές και μηχανισμοί κοινωνικής αποδιάρθρωσης στον αστικό και τον αγροτικό χώρο, 2. Οι φτωχοί και το κοινωνικό ζήτημα: μια σύντομη περιήγηση στην ιστορία, 3. Αγροτική κρίση και κοινωνική παθολογία. Η περίπτωση του νομού Αιτωλοακαρνανίας, 4. Οικονομική κρίση και σύστημα υγείας στον αστικό χώρο – περιφέρεια Αττικής, 5. Οικονομική κρίση και μεσαία στρώματα: όψεις της προσωπικής και κοινωνικής οδύνης και παθογένειας των ιδιοκτητών μικρομεσαίων επιχειρήσεων και των στελεχών του δημόσιου τομέα, 6. Ο ρόλος και η ταυτότητα του εκπαιδευτικού σε συνθήκες οικονομικής κρίσης και εκπαιδευτικών αλλαγών, 7. Οι ακηδεμόνευτοι και απροστάτευτοι ανήλικοι μετανάστες στην περίοδο της φτώχειας και της κρίσης, 8. Οικογένεια, ανεργία και επιπτώσεις της φτώχειας στην υγεία στις σημερινές κοινωνικές συνθήκες,

9. Οι κοινωνικές επιπτώσεις της φτώχειας στην οικογένεια και στη σύγχρονη ελληνική διασπορά, 10. Οικονομική κρίση, ιδιωτική εκπαίδευση και οργανωμένες εξωσχολικές δραστηριότητες στην Αθήνα, 11. Η κρίση και η οδύνη του Εαυτού σε σχέση με την κρίση των θεσμών στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία: προβληματισμοί για την ατομική και συλλογική ταυτότητα.

Στη συνέχεια αναφέρονται ανά ερευνητή οι έρευνες που έχουν εκπονήσει ή στις οποίες συμμετάσχει μέχρι το 2020 και με τις οποίες ασχολούνται το 2021 οι ερευνητές που απασχολούνται την τρέχουσα χρονική περίοδο στο ΚΕΕΚ.

Ο δρ. Νικόλαος Καμπέρης, ερευνητής του ΚΕΕΚ από το 2005 και νυν Διευθύνων του ΚΕΕΚ, την περίοδο 2005-2020 πραγματοποίησε τις ακόλουθες έρευνες και κύριες δημοσιεύσεις:

Ιανουάριος 2005 - Δεκέμβριος 2006: Ως κύριος ερευνητής στην έρευνα με τίτλο «Γυναίκες της Υπαίθρου και Τρόφιμα. Κοινωνικές Αντιλήψεις και Επιχειρηματικές Πρωτοβουλίες σε Τοπικό Επίπεδο» δημοσίευσε το 2008 το βιβλίο του *Από την κόρη στη σύζυγο και από την νοικοκυρά στην επιχειρηματία: Μετασχηματισμοί των σημασιών και των ρόλων της διατροφής.*

Σεπτέμβριος 2005 - Σεπτέμβριος 2009: Ως υπεύθυνος της έρευνας με τίτλο «Μετασχηματισμοί της ελληνικής οικογένειας, δυναμική της μετανάστευσης προς την Ελλάδα» δημοσίευσε το 2011 το βιβλίο του *Μετανάστευση και γαμήλια αγορά. Μικτοί γάμοι Ελλήνων αγροτών με γυναίκες από την Αλβανία. Μια εμπειρική έρευνα στον νομό Αιτωλοακαρνανίας για την περίοδο 1990-2005* και την *Επετηρίδα* του ΚΕΕΚ (τόμ. 8-9) με την αντίστοιχη θεματική.

2009-2011: Κύριος ερευνητής στην έρευνα με τίτλο «Μορφές και μηχανισμοί φτώχειας και κοινωνικής περιθωριοποίησης στον αστικό και τον αγροτικό χώρο». Με βάση το υλικό της έρευνας δημοσιεύτηκε από το ΚΕΕΚ το 2013 το βιβλίο του *Αγροτική κρίση, εργασιακή ανασφάλεια και κοινωνική αβεβαιότητα στους νέους αγρότες* και το 2016 το βιβλίο του *Αδιέξοδα και απελπισία στην ελληνική ύπαιθρο: οι αυτοκτονίες των αγροτών. Έρευνα στον νομό Αιτωλοακαρνανίας, 1994-2008.*

2015-2017: Υπεύθυνος της έρευνας με τίτλο «Οικονομική κρίση, εργασιακή ανασφάλεια και υγειονομική διακινδύνευση. Μορφές ιατρικής υποστήριξης και κοινωνικής αλληλεγγύης στο Μητροπολιτικό Κοινωνικό Ιατρείο του δήμου Ελληνικού (περιφέρεια Αττικής)». Με βάση το υλικό της έρευνας θα δημοσιευτεί το 2023 βιβλίο με σχετικό τίτλο, ενώ στοιχεία της έρευνας έχουν ήδη παρουσιαστεί σε Συνέδρια και βρίσκονται υπό έκδοση δύο άρθρα στην τρέχουσα *Επετηρίδα* του ΚΕΕΚ.

2020-2021: Υπεύθυνος της έρευνας με τίτλο «Οικονομική κρίση, κοινωνική οδύνη και πολιτική χειραγώγηση: όψεις της 'παθολογίας' των μεσαίων στρωμάτων» και της έρευνας με τίτλο «Νέα συμβιωτικά σχήματα: ομόφυλα ζευγά-

ρια και ομόφυλη γονεϊκότητα». Με βάση το υλικό των ανωτέρω ερευνών θα δημοσιευτούν την περίοδο 2023-2024 δύο βιβλία με σχετικούς τίτλους.

Ως δρ. ελληνικής και ευρωπαϊκής κοινωνικής ιστορίας, η Αλίκη Βαξεβάνογλου συμμετέχει από το 2000 σε όλες τις συλλογικές έρευνες του ΚΕΕΚ, εκπόνησε μερικές ατομικές έρευνες και συνεργάστηκε με πολλούς εξωτερικούς επιστημονικούς φορείς. Σε αυτό το πλαίσιο ολοκλήρωσε μια μελέτη για τους Έλληνες Τσιγγάνους από ιστορική σκοπιά. Ως αποτέλεσμα συνεργασίας με το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, η μελέτη της εκδόθηκε με τίτλο *Έλληνες Τσιγγάνοι: περιθωριακοί και οικογενειάρχες* (Αθήνα 2001, 184 σελ.) και παρουσιάστηκε σε μεταπτυχιακά σεμινάρια, συνέδρια και άρθρα (*Επετηρίδα* ΚΕΕΚ τόμ. 5, 2001, σελ. 29-66).

Ακολούθως διεξήγαγε μια ιστορική έρευνα για τις λαϊκές οικογένειες στην Ελλάδα που παρουσιάστηκε σε μεταπτυχιακά σεμινάρια και το 2005 –σε συνεργασία με το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών– ολοκλήρωσε μια έρευνα, που εκδόθηκε με τίτλο *Σιβιτανίδειος Σχολή Τεχνών και Επαγγελμάτων* (Αθήνα 2005, 300 σελ.). Παράλληλα διεξήγαγε μια έρευνα για το μορφωτικό επίπεδο των Ελλήνων, που δημοσιεύτηκε στην *Επετηρίδα ΚΕΕΚ* (τόμ. 7, 2007, σελ. 29-66) και στο περιοδικό της Βουλγαρικής Ακαδημίας Επιστημών *Études Balkaniques* (XLVI / 1-2, 2010, σελ. 30-59) με τίτλο "Education in Greece: Appearance and Structure". Ταυτόχρονα, με τη βοήθεια 12 ασκούμενων φοιτητών, οργάνωσε μια έρευνα για το ζήτημα των μεταναστών στην Ελλάδα (στατιστικά στοιχεία). Σε συνεργασία με τοπικούς φορείς του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, η έρευνα στράφηκε προς τους μετανάστες χωρίς έγγραφα και την αναζήτηση, μέσω συνεντεύξεων, ποιοτικών στοιχείων. Βασικό αποτέλεσμα είναι ένα σώμα βιογραφικών πληροφοριών για 1.351 μετανάστες χωρίς έγγραφα (εκ των οποίων 315 ανήλικοι). Η έρευνα αυτή που διευρύνθηκε θεωρητικά το 2017 στο φαινόμενο της άτυπης οικονομίας («παραοικονομία») παρουσιάζεται σε μεταπτυχιακά σεμινάρια, σε διεθνή συνέδρια και σε άρθρα (*Επετηρίδα ΚΕΕΚ* τόμ. 6, 2007, σελ. 51-70 και *Επετηρίδα ΚΕΕΚ* τόμ. 10/11, 2021).

Παράλληλα ξεκίνησε μια ιστορική έρευνα σχετικά με το θέμα της φτώχειας τον Μεσαίωνα, που από το 2010 παρουσιάζεται σε μεταπτυχιακά μαθήματα του Ιονίου Πανεπιστημίου και το 2021 δημοσιεύτηκε με τίτλο *Οι φτωχοί και ο κοινωνικός δεσμός στον Δυτικό Μεσαίωνα* (Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2021, σελ. 508). Από το 2017 και μέχρι σήμερα παρουσίασε ανακοινώσεις σε 9 διεθνή συνέδρια στο εξωτερικό. Συνεχίζοντας τις τρέχουσες έρευνές της (άτυπη οικονομία και φτωχοί) το 2021 θα συμμετάσχει, έπειτα από πρόσκληση, σε διεθνές συνέδριο (Σεπτέμβριος, Αυστρία) και σε μεταπτυχιακό σεμινάριο του Πανεπιστημίου Αθηνών (Νοέμβριος).

Η Αικατερίνη Βασιλικού, από την εκλογή της ως Ερευνήτρια Β΄ (2016) στο Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Κοινωνίας, ασχολήθηκε με έρευνα που αφορούσε

στη σύγχρονη μετανάστευση και την οικογένεια, και ειδικότερα αυτή που βιβλιογραφικά ορίζεται ως «διεθνική οικογένεια». Σε συνέχεια μονογραφίας της για τη *Γυναικεία Μετανάστευση και Ανθρώπινα Δικαιώματα* (Ακαδημία Αθηνών, Γραφείο Διεθνών και Συνταγματικών Θεσμών, Αθήνα, 2007), στην εν λόγω νέα έρευνα μελετάται, μέσω συνεντεύξεων βασισμένων στη βιογραφική μέθοδο, ο μεταναστευτικός πληθυσμός και, ειδικότερα, οι μετανάστριες στην Ελλάδα, με επικέντρωση στο ζήτημα της οικογένειας. Οι βασικές θεματικές της έρευνας αφορούν στον ρόλο της γυναίκας μετανάστριας στη διαμόρφωση της διεθνικής οικογένειας, στις νέες τεχνολογίες δικτύωσης και τον ρόλο τους στη διαμόρφωση νέου τύπου οικογενειών, στη συσχέτιση της οικιακής εργασίας, της κοινωνικής αναπαραγωγής και του παγκόσμιου νοικοκυριού με τις διεθνικού τύπου οικογένειες καθώς και στον τρόπο που η ελληνική μεταναστευτική πραγματικότητα των τελευταίων δεκαετιών διαμορφώνει και διαμορφώνεται από τη σύγχρονη, μεταναστευτική, διεθνική οικογένεια. Η προαναφερθείσα έρευνα είναι προς δημοσίευση εντός του 2021 στη σειρά Δημοσιευμάτων του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Κοινωνίας της Ακαδημίας Αθηνών.

Επιμέρους αποτελέσματα της έρευνας παρουσιάστηκαν στο Ινστιτούτο Κοινωνιολογίας της Ακαδημίας Επιστημών της Τσεχίας, στο πλαίσιο του Διμερούς Προγράμματος Μορφωτικών Ανταλλαγών Ελλάδας-Τσεχίας (7-13 Οκτωβρίου 2019), σε κεντρική ομιλία (Keynote Speech) της ερευνήτριας με τίτλο: "Migration and Transnational Family: Women Domestic Workers in Greece" (10 Οκτωβρίου 2019). Επίσης, τα πορίσματα της έρευνας αποτέλεσαν τη βάση για: 1) Εισήγηση στο Διεπιστημονικό Μεταπτυχιακό Σεμινάριο "The Social Impact of Crisis", με θέμα "Domestic Work, Precariousness and Transnational Family in Times of Recession", στο Πανεπιστήμιο του Durham (School of Applied Social Sciences, United Kingdom, 2-6 Δεκεμβρίου 2018) και 2) Ανακοίνωση στο 7ο Τακτικό Διαδικτυακό Συνέδριο της Ελληνικής Κοινωνιολογικής Εταιρείας «Κοινωνίες μετά την κρίση, κοινωνίες χωρίς κρίση;», με θέμα: «Μεταναστευτική οικογένεια και οικιακή εργασία στα χρόνια της κρίσης» (23-25 Σεπτεμβρίου 2020).

Σχετικές δημοσιεύσεις της ερευνήτριας Αικ. Βασιλικού σε διεθνή και ελληνικά επιστημονικά περιοδικά είναι: 1. Migrant Domestic Workers: Family, Community, and Crisis (με N. Xypolytas και Th. Fouskas), *Journal of Modern Greek Studies* 35, Johns Hopkins University Press, 2017, σελ. 88-109. 2. Από τη μεταναστευτική στη σύγχρονη διεθνική οικογένεια: Ο ρόλος της μετανάστριας και η άτυπη εργασία, στο Ι. Ψημμένος, *Το μεταναστευτικό εργατικό δυναμικό. Σχέσεις, Αντιλήψεις, Δράσεις*, εκδ. Παπαζήση, 2020, σελ. 223-249. 3. Migration and Family in the Globalized World: the Greek Case, in S. Vukadinović, I. Radulović, S. Boškov (eds.), *Migrations from Antiquity to the Present Days*. Novi Sad: Faculty of Philosophy, 2020, σελ. 379-388.

Η ερευνήτρια ανέλαβε νέα έρευνα σχετικά με τις «Κοινωνικές επιπτώσεις

της κρίσης στην οικογένεια και τη σύγχρονη ελληνική διασπορά», στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος του ΚΕΕΚ «Φτώχεια και κοινωνική περιθωριοποίηση». Στη συνέχεια των ερευνών της για τον μεταναστευτικό πληθυσμό και τις μορφές μεταναστευτικών οικογενειακών προτύπων, ερευνάται η ελληνική οικογένεια στο πλαίσιο της εξόδου από τη χώρα Ελλήνων οικονομικών μεταναστών, η οποία συνιστά μια νέα διασπορά. Έχουν ήδη πραγματοποιηθεί συνεντεύξεις στο Βέλγιο (διαχρονικά χώρα υποδοχής Ελλήνων μεταναστών) με Έλληνες που μετανάστευσαν από την Ελλάδα λόγω της δύσκολης οικονομικής κατάστασης μετά το 2010, καθώς και με εκπροσώπους σχετιζόμενων φορέων και συλλόγων. Στην έρευνα αυτή θα εξετασθούν ζητήματα σχετικά με κοινωνικές κατηγορίες, επαγγελματικές δραστηριότητες, μορφωτικό επίπεδο, ηλικία, κ.λπ.

Η ερευνήτρια Β΄ βαθμίδας Άλκηστις Βερέβη, που εντάχθηκε στο προσωπικό του ΚΕΕΚ το 2016, κινήθηκε– στο πλαίσιο της ευρύτερης έρευνας του ΚΕΕΚ «Η κρίση και η οδύνη του Εαυτού σε σχέση με την κρίση των θεσμών στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία: προβληματισμοί για την ατομική και συλλογική ταυτότητα»– μέχρι το 2020 σε δύο ερευνητικές κατευθύνσεις:

α. Σε συνεργασία με τον Διευθύνοντα Νίκο Καμπέρη μελέτησε την περίπτωση ενός κοινωνικού ιατρείου που λειτούργησε ώστε να καλύψει υγειονομικές ανάγκες ανασφάλιστων πολιτών στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Από την έρευνα προέκυψε η δημοσίευση «Όψεις κοινωνικής αλληλεγγύης και εθελοντισμού. Μια μελέτη περίπτωσης: Το Μητροπολιτικό Κοινωνικό Ιατρείο του δήμου Ελληνικού (περιφέρεια Αττικής)» στα *Πρακτικά του 3ο Συνεδρίου του Ινστιτούτου Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών* (ΙΑΚΕ) (2017), μαζί με Ν. Καμπέρη και Φ. Μπερσίμη.

β. Μελετήθηκαν *Οι μετασχηματισμοί της ταυτότητας του εκπαιδευτικού στην εποχή της κρίσης*, που παρουσιάστηκαν στην ομότιτλη έκδοση του 2020 του ΚΕΕΚ.

γ. Παράλληλα, σε συνεργασία με άλλους ερευνητές την περίοδο 2016-2018 μελετήθηκε η αρθρογραφία για τη διδασκαλία των φυσικών επιστημών σε μαθητές με μαθησιακές και άλλες δυσκολίες, προκειμένου να κατασκευαστεί βιβλιογραφική βάση δεδομένων στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλίας. Από την έρευνα προέκυψαν τα άρθρα: 1. Vavougios, D., Verevi, A., Papalexopoulos, P., Verevi, C.-I., Panagopoulou, A., "Teaching Science to Students with Learning and Other Disabilities: A Review of Topics and Subtopics Appearing in Experimental Research 1991-2015", *International Journal of Higher Education*, 5(4), 2016, 2. Kaliampos, G., Verevi, A., Panagopoulou, A. S., Papalexopoulos, P., Vavougios, D., "Designing a Database of Research Papers Focused on Teaching Science to Students with Learning Disabilities", *Asian Journal of Education and e-Learning*, 5(3), 2017, 3. Panagopoulou, M.S., Tsihour-

idis, Ch., Panagopoulou, A.S., Verevi, A., Papalexopoulos, P., Vavougios, D., "Science Education Adaptations for Non-Textbook Instruction to Students With Learning and Other Disabilities: A Chronological Literature Review", *US-China Education Review A*, 8 (4), 2018.

Το 2021 στο πλαίσιο της πρώτης έρευνας (α) (για το Μητροπολιτικό Κοινωνικό Ιατρείο του δήμου Ελληνικού) δημοσιεύονται στην προσεχή *Επετηρίδα* του ΚΕΕΚ δύο ακόμη άρθρα: 1. «Δημογραφικά Χαρακτηριστικά και Κοινωνικές Τάσεις των Ωφελούμενων από το Μητροπολιτικό Κοινωνικό Ιατρείο Ελληνικού (νομός Αττικής) την περίοδο 2011-2015» (μαζί με Ν. Καμπέρη & Φ. Μπερσίμη) και 2. «Κίνητρα Εθελοντισμού σε Περίοδο Οικονομικής Κρίσης: Η Περίπτωση του Μητροπολιτικού Κοινωνικού Ιατρείου Ελληνικού» (μαζί με Ν. Καμπέρη).

Στο πλαίσιο της δεύτερης έρευνας (β) (για τους μετασχηματισμούς της ταυτότητας του εκπαιδευτικού) προέκυψαν επίσης τρία άρθρα που δημοσιεύονται το 2021: 1. "Understanding teachers through their life journey, their ambitions and their practices", *SN SocSci 1*, 72, 2. «Η εργασιακή ικανοποίηση των καθηγητών στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης μέσα από προσωπικές αφηγήσεις» (στην υπό έκδοση *Επετηρίδα* του ΚΕΕΚ), 3. «Οικονομική κρίση και εκπαιδευτικές αλλαγές: τέσσερις τύποι εκπαιδευτικών στη δίνη των αποφάσεων και των προσαρμογών» (στο προσεχές τεύχος του περιοδικού *Μέντορας*). Ως προέκταση της έρευνας ξεκίνησε πιλοτική έρευνα για τις μεταβολές του ρόλου του εκπαιδευτικού την περίοδο της πανδημίας λόγω του Covid-19. Τα αποτελέσματά της παρουσιάζονται στο 7ο Συνέδριο του ΙΑΚΕ (Ιούλιος 2021) σε εισήγηση με τίτλο «Ο ρόλος του εκπαιδευτικού τον καιρό της πανδημίας» (μαζί με Δ. Φωτεινάκη).

Κύριοι σκοποί του Κέντρου στο μέλλον

Οι έρευνες που το ΚΕΕΚ έχει σχεδιάσει για το μέλλον αφορούν τους ακόλουθους άξονες:

1. **Κλιματική Αλλαγή**: Σε τοπικές, εθνικές και διασυνοριακές ανθρωπογεωγραφικές ενότητες και ευαίσθητα οικοσυστήματα, θα διερευνηθούν ως προς την κλιματική αλλαγή αφενός οι προσλήψεις, οι εμπειρίες και οι πρακτικές των επιμέρους κοινωνικοεπαγγελματικών ομάδων και αφετέρου τα επίσημα μέτρα και οι πολιτικές, στο παρόν και το μέλλον. Παράλληλα θα εξετασθούν οι δυνατότητες μιας νέας βιοκλιματικής χωροταξίας για την καλύτερη αξιοποίηση των δημοσίων δαπανών, τη μείωση των ρύπων και την εξοικονόμηση ενέργειας. Σε κάθε περίπτωση θα εξετασθεί και η δυνατότητα να υπάρξουν νέες μορφές κλιματικής τηλεκπαίδευσης και κατάρτισης.
2. **Δημογραφικό Ζήτημα:** Σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες (ομόφυλα ζευγάρια, άγαμοι, άτεκνοι, μετανάστες, πρόσφυγες) θα διερευνηθούν οι πραγματικότητες, οι δυνατότητες και οι προϋποθέσεις των νέων μορφών γονεϊ-

κότητας και υποβοηθούμενης αναπαραγωγής προκειμένου να υπάρξουν οι απαραίτητες νομικές ρυθμίσεις στα ζητήματα του γάμου, της κυοφορίας, της γέννησης, της υιοθεσίας και της αναδοχής.

3. **Οικονομική φτώχεια και κοινωνική περιθωριοποίηση:** Σε συγκεκριμένες ομάδες του εργατικού δυναμικού (επιχώριοι εργάτες, μετανάστες, πρόσφυγες) θα διερευνηθούν οι οικονομικές, κοινωνικές, πολιτισμικές και πολιτικές συνέπειες της παραοικονομίας και της άτυπης εργασίας καθώς και οι σχέσεις τους με την ξενοφοβία και τον ρατσισμό.
4. **Υγειονομική διακινδύνευση και κοινωνική παθογένεια:** Με επίκεντρο τις τρέχουσες αλλά και τις αναμενόμενες μαζικές ασθένειες – πανδημίες, θα διερευνηθούν σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες (γιατροί, νοσηλευτές, υγειονομικό προσωπικό, ασθενείς, πρώην ασθενείς) αφενός οι προϋποθέσεις για τη μεγαλύτερη πειθώ και την καλύτερη τήρηση των προφυλάξεων και των θεραπειών και αφετέρου για τη διαχείριση των κοινωνικών και ψυχολογικών διαταραχών.
5. **Κοινωνική αλληλεγγύη και εθελοντισμός:** Σε οργανωμένες και περιστασιακές εθελοντικές οργανώσεις θα διερευνηθούν αφενός τα κίνητρα συμμετοχής και δράσης και αφετέρου οι νέες μορφές εκπαίδευσης και κατάρτισης προκειμένου οι οργανώσεις αυτές να ανταποκριθούν στα νέα κοινωνικά προβλήματα που προκύπτουν από την κλιματική αλλαγή, τη φτώχεια και την υγειονομική διακινδύνευση.
6. **Εκπαίδευση:** Θα διερευνηθούν σε εμπειρικές έρευνες με καθηγητές και αρμόδιους φορείς της εκπαίδευσης εξελίξεις που συνδέονται με την ένταξη μαθητών που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες στη γενική εκπαίδευση, την τηλεκπαίδευση και το λεγόμενο «ψηφιακό σχολείο». Παράλληλα θα αναζητηθούν οι μορφές κατάρτισης και αξιολόγησης που απαιτούνται προκειμένου οι εκπαιδευτικοί να συμμετάσχουν στις προαναφερόμενες μορφές εκπαίδευσης διατηρώντας τον ουσιαστικό για την εκπαίδευση και για την κοινωνία ρόλο τους.

ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΘΕΣΜΩΝ

Σόλωνος 84, Αθήνα 106 80
Εφορευτική Επιτροπή: Ακαδημαϊκοί Εμμανουήλ Ρούκουνας, Απόστολος Σ. Γεωργιάδης, Άννα Μπενάκη-Ψαρούδα, Μιχαήλ Σταθόπουλος, Νικηφόρος Διαμαντούρος.
Αναπληρωματικό μέλος: Ακαδημαϊκός Επαμεινώνδας Σπηλιωτόπουλος.
Επόπτης : Εμμανουήλ Ρούκουνας
Επίτιμος και ομότιμος καθηγητής της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Μέλος και πρώην Πρόεδρος του Institut de Droit International (Γενεύη). Διετέλεσε ad hoc δικαστής στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, Διετέλεσε επίσης μέλος της ομάδας Σοφών και της Διευθύνουσας Επιτροπής του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα ανθρώπινα δικαιώματα, μέλος της Παγκόσμιας Επιτροπής Βιοηθικής της UNESCO, της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου των Ηνωμένων Εθνών και Εκπρόσωπος του Γενικού Γραμματέως στην Αφρική. Μετείχε στην Επιτροπή Εμπειρογνωμόνων της Ευρωπαϊκής Ενώσεως για την Κεντρική Αμερική.

Ερευνητές 2021-2022

Αντώνης Μπρεδήμας, ομότιμος καθηγητής την Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών.
Αναστάσιος Γουργουρίνης, Επίκουρος Καθηγητής της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών.
Ευθύμιος Παπασταυρίδης, Μεταδιδακτορικός ερευνητής και διδάσκων δημόσιο διεθνές δίκαιο στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης και στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών.
Ματίνα Παπαδάκη, πρώην συντάκτις της Max Planck Encyclopedia of International Procedural Law.
Γραμματεύς: Καλλιρρόη Κοντοέ.

Ίδρυση του Γραφείου Διεθνών και Συνταγματικών Θεσμών

Το Γραφείο Ιδρύθηκε το 1997 και υπάγεται στη Γ΄ Τάξη Ηθικών και Πολιτικών Επιστημών της Ακαδημίας. Πραγματοποιεί ερευνητικά προγράμματα με

αντικείμενο τις διεθνείς δεσμεύσεις, και την εξωτερική πολιτική της Ελλάδος, καθώς και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Καταγράφει τα προβλήματα και αξιολογεί τις προτεραιότητες από τη συμμετοχή της χώρας στους διεθνείς οργανισμούς. Επεξεργάζεται προτάσεις για την καλύτερη συμμετοχή της Ελλάδος στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ασχολείται με την παιδεία των ελλήνων (Πρωτοβάθμια, Δευτεροβάθμια, Τριτοβάθμια). Εξετάζει την εν γένει προσήλωση της χώρας μας στη διεθνή νομιμότητα σε συνάρτηση προς το Σύνταγμα της Ελλάδος.

Επιστημονική δραστηριότητα του Γραφείου

Ερευνητικά προγράμματα προηγουμένων ετών:

- Οι Έλληνες ναυτικοί, η νέα Σύμβαση για το δίκαιο της θαλάσσης (1982) και η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας (ILO).
- Το καθεστώς του Έλληνα ναυτικού, το ευρωπαϊκό δίκαιο οι εθνικές ρυθμίσεις.
- Αλιεία και Έλληνες αλιείς.
- Τίτλοι κυριαρχίας της Ελλάδος.
- Έρευνα για την παιδεία των Ελλήνων (πρωτοβάθμια εκπαίδευση).
- Πολιτεία, Δημοκρατία και Κράτος στο έργο των σύγχρονων Ελλήνων στοχαστών.
- Η συμβολή της ελληνικής επιστήμης στη θεωρία και την πρακτική του διεθνούς δικαίου. Οι Δανειακές Συμβάσεις της Ελλάδας και τα Προγράμματα Δημοσιονομικής Προσαρμογής (2010-2018).
  -Δίκαιο της Θάλασσας.

Συνέδρια (παρελθόντων ετών)

Συνέδριο εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης από όλη την Ελλάδα

Κύριοι σκοποί στο μέλλον

Το Γραφείο Διεθνών και Συνταγματικών Θεσμών εργάζεται νέο πρόγραμμα με θέμα την Ελλάδα και το δίκαιο της θάλασσας. Συνεχίζει την έρευνα για την ελληνική αλιεία και τους Έλληνες αλιείς. Άλλο πρόγραμμα εξετάζει το νομικό καθεστώς προστασίας των ξένων επενδύσεων στην Ελλάδα από τη σκοπιά του διεθνούς δικαίου. Το Γραφείο ξεκίνησε και την έρευνα σε ένα πολύ επίκαιρο ζήτημα, την πανδημία του COVID-19, την παγκόσμια υγειονομική διακυβέρνηση και την Ελλάδα. Επίσης, το Γραφείο συνεργάζεται ενεργώς με το Παγκόσμιο Ακαδημαϊκό Δίκτυο Προστασίας των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της American Academy of Sciences.

Ερευνητικά προγράμματα 2021-2022

1. Η πανδημία του COVID -19, η παγκόσμια υγειονομική διακυβέρνηση και η Ελλάδα.

Η ελληνική κοινωνία γνωρίζει τη μέγιστη των πανδημιών από το 1918 (ισπανική γρίπη). Ο COVID -19 ήλθε σε μια περίοδο που οι δομές αντιμετώπισης των πανδημιών, παρ' ότι ακόμη ατελείς, έχουν βελτιωθεί σημαντικά, αφενός με την ίδρυση και παρέμβαση του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (ΠΟΥ), και αφετέρου με τη θεσμική και ουσιαστική λειτουργία των ελληνικών κρατικών υγειονομικών αρχών.

Η έρευνα αποσκοπεί στο να αξιολογήσει ορισμένες όψεις της αντιμετώπισης της πανδημίας COVID -19, τόσο διεθνώς (ΠΟΥ), όσο και από την Ελλάδα, να εξαγάγει συμπεράσματα και να κάμει προτάσεις. Συγκεκριμένα:

Α. Θα εξεταστούν οι δομές και λειτουργίες του ΠΟΥ σχετικά με την αντιμετώπιση των πανδημιών και οι σχέσεις του με τα κράτη μέλη, ιδιαίτερα στο πλαίσιο του Διεθνούς Υγιειονομικού Κανονισμού 2005, καθώς και η θεσμική εφαρμογή του Κανονισμού και των αποφάσεων και συστάσεων του ΠΟΥ από την Ελλάδα.

Β. Θα αναλυθούν οι Οδηγίες και Συστάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς τα κράτη μέλη για την αντιμετώπιση του COVID -19 και η ανταπόκριση της Ελλάδος στο κανονιστικό και το πραγματικό πεδίο.

Γ. Δεδομένου ότι η αντιμετώπιση αυτή συνεπάγεται σημαντικούς περιορισμούς στις ελευθερίες των πολιτών, καθώς και μια σειρά από άλλα παρεμβατικά μέτρα, κρίνεται απαραίτητη η εκτίμηση του συμβατού μερικών από αυτά τα μέτρα με τα διεθνώς προστατευόμενα δικαιώματα του ανθρώπου.

Δ. Θα υπάρξει γενική αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας του ΠΟΥ και της ΕΕ στην καταπολέμηση του COVID -19 και της αποτελεσματικότητας στην Ελλάδα και θα γίνουν συναφείς προτάσεις.

2. Το νομικό καθεστώς προστασίας των ξένων επενδύσεων στην Ελλάδα από τη σκοπιά του διεθνούς δικαίου

Ανάλυση των εξασφαλίσεων και ρητρών προστασίας ξένων επενδύσεων, αλλά και των ειδικών δικαιοδοτικών μηχανισμών στους οποίους έχουν πρόσβαση οι ξένοι επενδυτές, βάσει του διεθνούς, του ευρωπαϊκού και του ελληνικού δικαίου. Περαιτέρω θα εξετασθούν οι αποφάσεις τόσο εθνικών, όσο και διεθνών δικαιοδοτικών οργάνων, όπως διεθνών διαιτητικών επενδυτικών δικαστηρίων, του Διεθνούς Κέντρου Επιλύσεως Επενδυτικών Διαφορών (International Centre For Settlement of Investment Disputes - ICSID), του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώ-

που (ΕΔΔΑ) αναφορικά με προσφυγές ιδιωτών ξένων επενδυτών κατά του Ελληνικού Δημοσίου.

Επίσης, εξετάζονται ζητήματα διεθνούς και ευρωπαϊκού δικαίου ως προς τις ξένες επενδύσεις τα οποία παραμένουν εκκρεμή και θα προταθούν de lege ferenda λύσεις και καλές πρακτικές για την τόνωση του επενδυτικού κλίματος στην Ελλάδα.

3. Το καθεστώς του Έλληνα ναυτικού, το ευρωπαϊκό δίκαιο και οι εθνικές ρυθμίσεις και ειδικώτερα το καθεστώς της αλιείας και των Ελλήνων αλιέων.

Το εξελισσόμενο πρόγραμμα επικεντρώνεται τώρα στη μελέτη της διεθνούς, ενωσιακής και εθνικής νομοθεσίας περί της αλιείας στην Ελλάδα και περί των δικαιωμάτων των Ελλήνων αλιέων. Στη χώρα μας, η αλιεία ρυθμίζεται από ένα πυκνό πλέγμα κανόνων δικαίου που προέρχονται από πολλές πηγές. Οι σχετικοί εθνικοί αρμόδιοι φορείς είναι το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, η Γενική Διεύθυνση Αλιείας, το Υπουργείο Εργασίας Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης/Διεύθυνση συλλογικών συμβάσεων, καθώς και Υπουργείο Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής/ Αρχηγείο Λιμενικού Σώματος– Ελληνικής Ακτοφυλακής/ Διεύθυνση Ελέγχου Αλιείας. Οι ως άνω φορείς καλούνται να εφαρμόσουν, πέρα της εθνικής νομοθεσίας, μια σειρά ρυθμίσεων του διεθνούς και ενωσιακού δικαίου, οι οποίες δεν είναι πάντοτε αποτελεσματικές για την προστασία της ελληνικής αλιείας, καθώς και για την πάταξη της παράνομης, λάθρας, και άναρχης αλιείας (Illegal, Unreported, and Unregulated Fishing). Σκοπός της έρευνας είναι να αξιολογήσει την προστασία και την εφαρμογή της κείμενης νομοθεσίας και να προσφέρει νομική εκτίμηση περί του καθεστώτος των Ελλήνων αλιέων.

4. Η Ελλάς και το δίκαιο της θάλασσας

Η έρευνα έχει ως στόχο την μελέτη της σχέσης της Ελλάδος με το διεθνές δίκαιο της θάλασσας, όπως αυτό εξελίσσεται από την υιοθέτηση της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (1982) έως σήμερα. Εξετάζει

Α. τις ευκαιρίες που έχει η Ελλάς από το ήδη υφιστάμενο νομικό πλαίσιο, μεταξύ άλλων, τη δυνατότητα επέκτασης της αιγιαλίτιδας ζώνης, τις διμερείς συμφωνίες, την κήρυξη Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης ή άλλων συναφών ζωνών δικαιοδοσίας, όπως η ζώνη προστασίας της αλιείας ή οικολογική ζώνη, η κήρυξη συνορεύουσας ζώνης, η επέκταση της νομοθεσίας περί ενάλιων αρχαιοτήτων σε περιοχές έως 24 ναυτικά μίλια από τις γραμμές βάσης σύμφωνα με το άρθρο 303 της ως άνω Σύμβασης, τη βέλτιστη εκμετάλλευση των ζώντων ή μη φυσικών πόρων και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.

Β. τις προκλήσεις στο σύγχρονο περιβάλλον, όπως την προστασία του θαλασσίου περιβάλλοντος και της θαλάσσιας βιοποικιλότητας, τη θαλάσσια ασφάλεια, περιλαμβανομένων των προκλήσεων από την μετανάστευση στη θάλασσα και το διεθνές οργανωμένο έγκλημα στη θάλασσα, την ανάγκη ενός θαλάσσιου χωροταξικού σχεδιασμού (marine spatial planning) για να αντιμετωπισθούν οι ποικίλες ανάγκες στο θαλάσσιο χώρο.

Γ. τις ισχύουσες και τις εκκρεμείς διαφορές οριοθέτησης της Ελλάδος με τις γειτονικές της χώρες, καθώς και το σχετικό νομικό καθεστώς ως νήσων ή βράχων των νησιωτικών σχηματισμών της Ελλάδος υπό το φως της σύγχρονης διεθνούς νομολογίας.

Δ. τον ρόλο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο θαλάσσιο χώρο, είτε πρόκειται για την προστασία του περιβάλλοντος και της αλιείας, είτε για την θαλάσσια ασφάλεια ή την προστασία θαλάσσιων υποδομών (πλατφόρμες, σωληναγωγοί, καλώδια).

Εκδόσεις του Γραφείου Διεθνών και Συνταγματικών Θεσμών

Αικατερίνη Βασιλικού, *Γυναικεία μετανάστευση και ανθρώπινα δικαιώματα.* Μια βιογραφική έρευνα για τις οικιακές βοηθούς από τα βαλκάνια και την Ανατολική Ευρώπη, Αθήνα (2007) σ. 200, ISBN: 978-960-404-108-4.

Ioannis Stribis, *La manifestation des lacunes en droit international*, Athènes (2009), σ. 497 ISBN: 978-960-404-047-6

Ευθύμιος Παπασταυρίδης, *Η προστασία της ναυτιλίας από διεθνώς παράνομες πράξεις*, Αθήνα (2015) σ. 131, ISBN: 978-960-404-298-2

Ιωάννης Στριμπής, *Εξελίξεις στη διεθνή προστασία των ναυτικών. Η νέα Σύμβαση της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας για τη ναυτική εργασία (2006-2013),* Αθήνα (2015) σ. 131, ISBN: 978-960-404295-1

Αναστάσιος Γουργουρίνης, *Οι Δανειακές Συμβάσεις της Ελλάδας και τα Προγράμματα Δημοσιονομικής Προσαρμογής (2010-2018). Από τη σκοπιά του διεθνούς δικαίου*, Αθήνα (2021) σ. 303, ISBN978-960-404-388-0.

Επιλογή δημοσιευμάτων του Επόπτη και των Ερευνητών του Γραφείου

Εμμανουήλ Ρούκουνας

E. Roucounas, *A Landscape of Contemporary Theories of International Law*, Brill, Leiden/ Boston (2019). *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*, 4η έκδοση (2021). *Effectiveness of the Law of the Sea for its Users*, Cursos Euromediterraneos, Bancaja de Derecho Internacional, Valencia 2004-2005 (2009). *Self-defence,* Annuaire de l'Institut de Droit International, vol. 72 (2007). *Engagements parallèles et contra-*

dictoires, Académie de Droit International de La Haye (1987). *Facteurs privés et droit international public*, Académie de Droit International de La Haye, (2003). *Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*, Αθήνα, (1995). "The Users of International Law", Essays in Honor of W. Michael Reisman (2011). "International Regulations and Financial Activities", Guerra y Paz:1945-2009, Homenaje Torres Bernardez. Bilbao (2010). "Limites differenciées et en movement entre droit international et interne", Essais Verhoeven, Bruxelles (2015). "Users of the Law of the sea: Some recent developments", Essays Momtaz, Leiden/Boston (2017). "Non -State Actors: An area of international responsibility in need of further exploration", in International Responsibility Today, Essays Oscar Schachter (2005) "Peace Agreements as Instruments for the Resolution of Intrastate Conflicts", in Conflict Resolution, UNESCO (2000). "The Setting of International Standards in Genomics", in Man' s Inhumanity to Man (2003). "The idea of Justice in the Works of Early Scholars of International Law", Liber Amicorum Georges Abi-Saab (2001). "Time Limitations for Claims and Actions Under International Law", Liber Amicorum-Mohammed Bedjaoui (1999). "La négociation internationale pour les droits de l' homme, in Les droits de l'homme à l'aube du XXIe siècle, Karel Vasak, Amicorum Liber, Bruxelles (1999). "Diplomatie et démocratie", Paix, développement, démocratie, Boutros-Boutros-Ghali, Amicorum Discipulorumque Liber (1998). "Uncertainties Regarding the Entry into Force of Some Multilateral Treaties", in International Law: Theory and Practice, Studies in honour of E. Suy (1998). "The Biomedicine Convention in Relation to Other International Instruments", in Health Law, Human Rights and the Biomedicine Convention, Leiden/Boston (2005). "The International Dimensions of Civil Society", Essays in Honor of J. Salmon (2007)." Nouvelles technologies et protection de la propriété intellectuelle: Aspects internationaux du brevetage du materiel génétique", Τιμητικός Τόμος Μιχ. Σταθόπουλου (Αθήνα 2010). «Η διεθνής διάσταση της κοινωνίας των πολιτών», Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών (2005). «Η διπλωματία στα πρόθυρα του δυτέρου παγκοσμίου πολέμου», στα Πρακτικά (1998). «Ατολμίες της διεθνούς πολιτικής και του δικαίου απέναντι στις μελλοντικές γενεές», Τιμητικός Τόμος Ε. Σουλογιάννη (Αθήνα 2019).

Αντώνης Μπρεδήμας

Α. Μπρεδήμας, *Διεθνές δίκαιο και διπλωματία στα χρόνια της επανάστασης του 1821* (Αθήνα, 2021). *Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας και η καταπολέμηση των επιδημιών/πανδημιών* (Αθήνα, 2020). *Μελέτες δημοσίου διεθνούς δικαίου* (Αθήνα, 2019). (με Γ. Κυριακόπουλο) *Δίκαιο Διεθνών Οργανισμών* (2016). (με Α. Γουργουρίνη), *Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο* (2019). «Μία case study διμερούς πολιτιστικής συνεργασίας της Ελλάδας: Οι συμφωνίες με τη Λ.Δ. της Κί-

νας (1978-2017)», σε: *Θέματα Ελληνικής Πολιτιστικής Διπλωματίας* (2020). «Ο εθνικός δικαστής και το διεθνές εθιμικό δίκαιο: μια συγκριτική ματιά», *Ελληνική Δικαιοσύνη* (2019). «Η Οικουμενική Περιοδική Εξέταση. Ένας νέος μηχανισμός προώθησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο του ΟΗΕ (με αναφορά στην εξέταση της Ελλάδας)», *Δικαιώματα του Ανθρώπου* (2019). «Η παραγραφή στο διεθνές δίκαιο. Με ιδιαίτερη αναφορά σε θέματα ελληνικού ενδιαφέροντος: Μάρμαρα του Παρθενώνα, Κατοχικό δάνειο /πολεμικές επανορθώσεις, επιστροφή των περιουσιών των Ελληνο-Κυπρίων (ΕΔΔΑ)», 11 *Αρμενόπουλος* (2019). «Du droit à la santé, à la protection des droits du malade. L'interaction entre les Nations Unies et l'Organisation Mondiale de la Santé», *Annuaire International Des Droits De L'Homme* (2017). "Les travaux préparatoires du Conseil de l'Europe sur les minorités nationales (DH- MIN)", *Droits Fondamentaux* (electronic Review) 2016.

Αναστάσιος Γουργουρίνης

Α. Γουργουρίνης, *Οι δανειακές συμβάσεις της Ελλάδας και τα Προγράμματα Δημοσιονομικής Προσαρμογής 2010-2018 από τη σκοπιά του διεθνούς δικαίου* (Εκδόσεις της Ακαδημίας Αθηνών – 2021). Α. Μπρεδήμας & Α. Γουργουρίνης, *Διεθνές οικονομικό δίκαιο: το δίκαιο του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου* (β΄ έκδοση 2018). A. Gourgourinis (ed.), *Transnational Actors in International Investment Law* (Springer, 2021). K. Fach Gómez, A. Gourgourinis & C. Titi (eds.), *International Investment Law and Competition Law* (Springer, 2020). K. Fach Gómez, A. Gourgourinis & C. Titi (eds.), *International Investment Law and the Law of Armed Conflict* (Springer, 2019). Φ. Παζαρτζή, Μ. Γαβουνέλη, Γ. Κυριακόπουλος & Α. Γουργουρίνης (επιμ.), *Κείμενα Διεθνούς Δικαίου* (Νομική Βιβλιοθήκη, 2020). A. Gourgourinis, "After Achmea: Maintaining the EU Law Compatibility of Intra-EU BITS Through Treaty Interpretation", *European Investment Law and Arbitration Review* (2018), του αυτού, "Financial Crisis as Force Majeure under International Law and EU Law: Defending Emergency Measures, à la européenne", in Investment Arbitration under Intra-EU BITs', στο: R. Hofmann, S. Schill & C. Tams (eds.), *International Investment Law and the Global Financial Architecture* (Edward Elgar, 2017), «Διεθνές οικονομικό δίκαιο: Διεθνείς εμπορικές σχέσεις», in Κ. Αντωνόπουλος & Κ. Μαγκλιβέρας (επιμ.), *Το Δίκαιο της Διεθνούς Κοινωνίας* (γ΄ έκδοση 2017). "Common but differentiated responsibilities in transnational climate change governance and the WTO: A tale of two 'interconnected worlds' or a tale of two 'crossing swords'?", στο: P. Delimatsis (ed.), *Research Handbook on Climate Change and Trade Law* (Edward Elgar, 2016).

Ευθύμιος Παπασταυρίδης

Ε. Παπασταυρίδης, *Η Προστασία της Ναυτιλίας από Διεθνώς Παράνομες Πράξεις* (Εκδόσεις Ακαδημίας Αθηνών (2015), *The Interception of Vessels on the High Seas: Contemporary Challenges to the Legal Order Oceans* (Oxford, 2013). "The European Convention of Human Rights and Migration at Sea: Reading the "Jurisdictional Threshold" of the Convention Under the Law of the Sea Paradigm" (2020) *German Law Journal*. "The Negotiations for a New Implementing Agreement under the UN Convention on the Law of the Sea concerning Marine Biodiversity" (2020) *International & Comparative Law Quarterly.* "Fisheries and State Responsibility: Lessons to be Learned from Recent Case-Law", in F. Pazartzis and P. Merkouris (eds), *Permutations of Responsibility in International Law*, Leiden (2019)."Recent Non-Entrée Policies in the Central Mediterranean and Their Legality: A New Form of Refoulement?" (2018) *Diritti umani e diritto internazionale* in "Fisheries Enforcement on the High Seas of the Arctic Ocean: Gaps, Solutions and the Potential Contribution of the EU and its Member States" *The International Journal of Marine and Coastal Law* (2018). E. Papastavridis, (with Catherine Redgwell), "International Regulatory Challenges of New Developments in Offshore Nuclear Energy Technologies: Transportable Nuclear Power Plants", in Zillman, L. Godden, L. Paddock, and M. Roggenkamp (eds.), *Energy Innovation and the Law in the Age of Climate Change,* Oxford (2018)

Ματίνα Παπαδάκη

M. Papadaki, "Substance and Procedure in International Law: exploring their interaction in the case of intervention before the International Court of Justice" *International Law and Litigation* (Nomos 2019). "Intervention: International Court of Justice (ICJ)', in H. Ruiz Fabri (ed.), *Max Planck Encyclopedia of International Procedural Law.* Από κοινού με την καθηγήτρια Φ. Παζαρτζή, "Conclusions: General Principles and International Human Rights and Humanitarian Law", in M. Andenas, M. Fitzmaurice, A. Tanzi, J. Wouters (eds) *General Principles and the Coherence of International Law,* (Brill 2019). "Compromissory Clauses as the Gatekeepers of the Law to be 'used' in the ICJ and the PCIJ", *Journal of International Dispute Settlement* (November 2014). *Reconceptualising the Rule of Law in Global Governance, Resources, Investment and Trade,* Ph. Pazartzis, M. Gavouneli with A. Gourgourinis and Matina Papadaki (eds), Hart 2016. Andreas Fischer-Lescano, *Human Rights in Times of Crisis* (μεταφρ. Μ, Παπαδάκη, Ποταμός 2014)]

ΙΔΡΥΜΑΤΑ

ΙΔΡΥΜΑ ΙΑΤΡΟΒΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ (ΙΙΒΕΑΑ)

Το Ίδρυμα Ιατροβιολογικών Ερευνών της Ακαδημίας Αθηνών (ΙΙΒΕΑΑ) είναι Ερευνητικό Κέντρο εποπτευόμενο από την Γενική Γραμματεία Έρευνας και Καινοτομίας και την Ακαδημία Αθηνών. Σε αντίθεση με τα άλλα Κέντρα της Ακαδημίας Αθηνών, το ΙΙΒΕΑΑ είναι Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου και διαθέτει αυτονομία καθώς διοικείται από δικό του Διοικητικό Συμβούλιο. Ιδρύθηκε το 1991 έχοντας ως αποστολή την διερεύνηση των μοριακών και κυτταρικών μηχανισμών που διέπουν την φυσιολογία και παθοφυσιολογία του ανθρώπου. Σήμερα είναι το μεγαλύτερο και το πλέον σύγχρονο ερευνητικό κέντρο βιοϊατρικών επιστημών στην Ελλάδα. Στεγάζεται σε ένα μοντέρνο οικοδομικό σύμπλεγμα κτιρίων 32.000 τετραγωνικών μέτρων, 3 χλμ από το κέντρο της Αθήνας (Εικ. 1). Η ανέγερση ενός νέου κτιρίου 22.000 τετραγωνικών μέτρων μέσω Σύμπραξης Δημοσίου Ιδιωτικού Τομέα βρίσκεται στην φάση της προκήρυξης. Το νέο κτίριο θα στεγάσει ερευνητικές και επιχειρηματικές δραστηριότητες για την ανάπτυξη νέων καινοτόμων προϊόντων και παροχής υπηρεσιών στο πεδίο της Ιατρικής Ακριβείας σε συνεργασία με ιδιωτικούς φορείς που δραστηριοποιούνται στον φαρμακευτικό, βιοτεχνολογικό και βιο-πληροφορικό τομέα.

Σκοπός και Δραστηριότητες του ΙΙΒΕΑΑ

Σκοπός του ΙΙΒΕΑΑ είναι να προάγει τις βιοϊατρικές επιστήμες στη χώρα μας. Η θεμελιώδης αρχή επί της οποίας δημιουργήθηκε και λειτουργεί είναι ο συνδυασμός βασικής και κλινικής έρευνας υπό την ίδια στέγη. Αυτό προσφέρει την ιδε-

Εικ. 1. Μέρος των κτιριακών εγκαταστάσεων του ΙΙΒΕΑΑ.

ώδη βάση για την άμεση αξιοποίηση των αποτελεσμάτων της βασικής βιολογικής έρευνας σε καινοτόμες ιατρικές εφαρμογές, την ανάπτυξη της λεγομένης «μεταφραστικής έρευνας» (translational research). Το ΙΙΒΕΑΑ είναι το μοναδικό κέντρο στην Ελλάδα και ένα από τα πρώτα Ευρωπαϊκά Κέντρα Μεταφραστικής Έρευνας.

Το ΙΙΒΕΑΑ επεκτείνει δυναμικά τις δραστηριότητές του στο χώρο της Ιατρικής Ακριβείας και της Δημόσιας Υγείας, μέσω της ολοκληρωμένης λειτουργικής ενσωμάτωσης των αποτελεσμάτων της βασικής και κλινικής έρευνας με επιδημιολογικά δεδομένα. Τα δεδομένα αυτά προκύπτουν από μελέτες ασθενών και υγειών πολιτών τα οποία με την χρήση προσεγγίσεων τεχνητής νοημοσύνης και της λειτουργικής διασύνδεσης με την φαρμακοβιομηχανία και εταιρείες πληροφορικής κ.λπ θα έχουν μία ουσιαστικά ευεργετική επίδραση στο κοινωνικό σύνολο.

Επιστημονική διάρθρωση του ΙΙΒΕΑΑ

Στο Ίδρυμα λειτουργούν 4 Ερευνητικά Κέντρα (Ινστιτούτα) τα οποία δραστηριοποιούνται στους τομείς: α) Βασικής Έρευνας, β) Κλινικής, Πειραματικής Χειρουργικής και Μεταφραστικής Έρευνας, γ) Βιολογίας Συστημάτων και δ) Επιπτώσεων του Περιβάλλοντος στην Υγεία. Λειτουργούν επίσης ειδικές μονάδες υποστήριξης έρευνας οι οποίες αποτελούν συγκροτημένα τμήματα υπερσύγχρονων ερευνητικών υποδομών και επιπλέον αναπτύσσουν επιστημονικές και τεχνολογικές δραστηριότητες σχετικές με το επιστημονικό τους αντικείμενο.

α. Οι δραστηριότητες του Κέντρου Βασικής Έρευνας στοχεύουν στην κατανόηση βασικών βιολογικών μηχανισμών μέσω της διερεύνησης των φυσιολογικών και παθοφυσιολογικών λειτουργιών των κυττάρων. Η αξιοποίηση της νέας γνώσης που παράγεται έχει άμεση επίπτωση σε κλινικές, διαγνωστικές και θεραπευτικές εφαρμογές. Στους μηχανισμούς αυτούς περιλαμβάνονται μεταξύ άλλων, η ρύθμιση της γονιδιακής εκφράσεως, η κυτταρική σηματοδότηση και επικοινωνία, η γήρανση, η διαφοροποίηση κυττάρων και ανάπτυξη οργανισμών, η βιολογία των βλαστικών κυττάρων κλπ. Για την υλοποίηση αυτών των ερευνητικών στόχων χρησιμοποιείται ένα ευρύτατο φάσμα μοριακών, βιοχημικών, γονιδιωματικών, πρωτεομικών, κυτταρικών, απεικονιστικών και υπολογιστικών μεθόδων με χρήση κυτταροκαλλιεργειών και οργανισμών-μοντέλων όπως ο μικρός σκώληκας C. elegans, η μύγα D. melanogaster, το zebra fish και το ποντίκι. Επιδίωξη του κέντρου βασικής έρευνας αποτελεί η παραγωγή νέας βασικής βιολογικής γνώσης σχετικά με τις φυσιολογικές και παθοφυσιολογικές διεργασίες των κυττάρων.

β. Οι δραστηριότητες του Κέντρου Κλινικής, Πειραματικής Χειρουργικής και Μεταφραστικής Έρευνας περιλαμβάνουν μελέτες της παθοφυσιολογίας νόσων, την ανάπτυξη νέων και προηγμένων χειρουργικών τεχνικών με την χρήση κλασσικών και ρομποτικών συστοιχιών, καθώς και μελέτες μεταμοσχεύσεων

κυττάρων και ιστών σε ζωικά πρότυπα. Η μεταφραστική έρευνα περιλαμβάνει δραστηριότητες που καλύπτουν όλα τα ενδιάμεσα στάδια μεταξύ βασικών ερευνητικών ανακαλύψεων και της εφαρμογής τους στην κλινική ιατρική. Σε αντίθεση με την βασική έρευνα, η μεταφραστική έρευνα για να επιτύχει τους σκοπούς της, είναι διεπιστημονικής (interdisciplinary) φύσεως και διεξάγεται από κοινοπραξίες συνεργαζομένων ερευνητικών ομάδων εντός και εκτός ΙΙΒΕΑΑ. Σε ότι αφορά στις ασθένειες, το ΙΙΒΕΑΑ εστιάζει στην διερεύνηση προβλημάτων σχετικών με τον **καρκίνο** και τα **καρδιαγγειακά, νευροεκφυλιστικά, φλεγμονώδη, αυτοάνοσα, λοιμώδη** και **μεταβολικά νοσήματα**. Στο πλαίσιο αυτό λειτουργεί στις εγκαταστάσεις του Ιδρύματος ημερήσια κλινική 6 κλινών εξειδικευμένη σε καρδιαγγειακές, μεταβολικές και αιματολογικές παθήσεις, η οποία υποστηρίζεται από τον απαραίτητο ιατρικό εξοπλισμό καθώς και από εξειδικευμένο ιατρικό, νοσηλευτικό και τεχνικό προσωπικό.

γ. Το Κέντρο Βιολογίας Συστημάτων δημιουργήθηκε με σκοπό την εγκαθίδρυση, για πρώτη φορά στην Ελλάδα, μίας επιστημονικής οντότητας που ακολουθεί εκ του σύνεγγυς διεθνείς τάσεις και πρωτοβουλίες στον τομέα των επιστημών Ζωής. Σήμερα, κύριο στόχο της βιολογίας και ιατρικής αποτελεί η σε βάθος κατανόηση των στοιχείων που απαρτίζουν τα βιολογικά συστήματα και η σύνθεση των πληροφοριών που περιγράφουν την δράση τους στο επίπεδο μοριακών, κυτταρικών και συστημάτων οργάνων. Η προσθήκη αυτής της νέας προσέγγισης για την εμβάθυνση στην λειτουργία πολύπλοκων βιολογικών συστημάτων αντιπροσωπεύει έναν νέο τρόπο ερευνητικής προσέγγισης, που στοχεύει στην ενοποίηση, κανονικοποίηση και σύνθεση βιολογικών και ιατρικών δεδομένων για την δημιουργία μοντέλων πρόβλεψης (predictive models).

δ. Το Κέντρο Επιπτώσεων του Περιβάλλοντος στην Υγεία (ΚΕΠΥ) ασχολείται με τις επιπτώσεις των περιβαλλοντικών παραγόντων όπως η ρύπανση και οι κλιματικές μεταβολές στην ανθρώπινη υγεία. Πραγματοποιούνται μετρήσεις ποιότητας του ατμοσφαιρικού περιβάλλοντος και διεξάγονται μελέτες της επίδρασης της ρύπανσης του περιβάλλοντος και των κλιματικών μεταβολών στην ανθρώπινη υγεία σε διαφορετικές κλίμακες από μακροσκοπικές μέχρι και του γονιδιώματος, με έμφαση στην εξάπλωση μεταδοτικών νοσημάτων.

Ερευνητικές Υποδομές

Οι ερευνητικές δραστηριότητες του ΙΙΒΕΑΑ υποστηρίζονται από σύγχρονες κτιριακές εγκαταστάσεις και εργαστηριακές υποδομές. Συγκεκριμένα, στο Ίδρυμα υπάρχουν 22 πλήρως εξοπλισμένοι εργαστηριακοί χώροι Μοριακής και Κυτταρικής Βιολογίας. Οι υποδομές διαθέτουν τον απαραίτητο εξοπλισμό για βιοϊατρική και κλινική έρευνα αιχμής. Στον εξοπλισμό περιλαμβάνονται μεταξύ άλλων μικρο-

συστοιχίες DNA, ειδικός αναλυτής κυτταρομετρίας μάζας (CyTOF), σύγχρονοι αναλυτές κυτταρομετρίας Ροής, μικροτόμοι laser, εργαστήριο φαρμακολογίας και φαρμακοτεχνολογίας, μονάδα βιολογικής απεικόνισης (bioimaging) συμπεριλαμβανομένης ποζιτρονικής τομογραφίας μικρών ζώων (microPET/CT), και μονάδες ιστολογίας και υπολογιστικής βιολογίας. Το ΙΙΒΕΑΑ είναι επίσης εξοπλισμένο με την πλέον σύγχρονη μονάδα πρωτεομικής και γονιδιωματικής ανάλυσης. Το **Ελληνικό Κέντρο Γονιδιωματικής** (δωρεά του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος και της Ευγενίας Θεοχάρη) είναι το πρώτο και μοναδικό έως σήμερα εργαστήριο γονιδιωματικής ανάλυσης στον ελληνικό χώρο. Είναι εξοπλισμένο με πέντε υπερσύγχρονους αλληλουχητές DNA (μικρής, μεσαίας, μεγάλης και πολύ μεγάλης απόδοσης) νέας γενιάς, με μηχάνημα ταυτοποίησης και καταγραφής έως 1.000.000 γενετικών πολυμορφισμών σε μεγάλη κλίμακα μέσω γονοτύπησης και ανάλυσης δειγμάτων με μικροσυστοιχίες DNA νέας γενιάς με πολύ υψηλή ευκρίνεια (SNP arrays) για την κατηγοριοποίηση γονοτύπων στους πληθυσμούς, αυτοματοποιημένα συστήματα προετοιμασίας δειγμάτων (ρομπότ) κ.λπ. Περιλαμβάνει επίσης, δύο υπερσύγχρονες συστοιχίες υπερ-υπολογιστών για την αποθήκευση και ανάλυση του γονιδιώματος ασθενών πασχόντων από καρκίνο, καρδιαγγειακές νόσους, λοιμώδη νοσήματα, μεταβολικές νόσους νευροεκφυλιστικές νόσους κλπ και την μοντελοποίηση φυσιολογικών και παθοφυσιολογικών διεργασιών.

Το Ίδρυμα διαθέτει μία εξαιρετικά οργανωμένη μονάδα πειραματοζώων που στεγάζει 24.000 μύες σε ατομικώς αεριζομένους κλωβούς, καθώς επίσης και άλλα ζωικά πρότυπα (επίμυες, κόνικλοι, χοίροι). Η πλειονότητα των στελεχών των στεγαζομένων μυών συνίσταται από γενετικώς τροποποιημένα πειραματόζωα τα οποία έχουν δημιουργηθεί με την χρήση προηγμένων τεχνολογιών γενετικής τροποποίησης, με σκοπό την μελέτη βασικών βιολογικών μηχανισμών, της μοριακής βάσης ασθενειών του ανθρώπου, καθώς και για στοχευμένες προκλινικές μελέτες για την ανάπτυξη νέων φαρμάκων. Η μονάδα πειραματικής χειρουργικής είναι μια πρότυπη μονάδα που υποστηρίζει οποιοδήποτε τύπο χειρουργικής επέμβασης σε ζωικά μοντέλα μυών, επίμυων, κονίκλων και χοίρων για την εξυπηρέτηση των ερευνητών του ΙΙΒΕΑΑ καθώς και ερευνητών από την Ελλάδα και το εξωτερικό. Παρέχεται επίσης κτηνιατρική επίβλεψη σε καθημερινή βάση, και έχει ήδη ληφθεί διαπίστευση από τις υπεύθυνες Ευρωπαϊκές και Εθνικές Επιτροπές.

Εκπαιδευτικές Δραστηριότητες

Το ΙΙΒΕΑΑ είναι το μεγαλύτερο Σχολείο Βιοϊατρικής Έρευνας στην Ελλάδα, στο οποίο σήμερα περισσότεροι από 650 ερευνητές όλων των βαθμίδων ασκούν τις ερευνητικές τους δραστηριότητες. Στον αριθμό αυτό περιλαμβάνονται 34 κύριοι ερευνητές, 22 ειδικοί λειτουργικοί επιστήμονες (ΕΛΕ), 15 συνεργαζόμενα μέλη Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού (ΔΕΠ) Πανεπιστημίων, 45 συνεργαζόμενοι

ερευνητές, 82 μεταδιδακτορικοί ερευνητές (postdoctoral fellows), 120 υποψήφιοι διδάκτορες (PhD students), 32 τεχνικοί εργαστηρίων, 65 υποψήφιοι μεταπτυχιακού διπλώματος εξειδίκευσης (Masters), και 78 τελειόφοιτοι Πανεπιστημιακών Σχολών που εκπονούν την Διπλωματική τους Εργασία. Οι δραστηριότητες του ΙΙΒΕΑΑ υποστηρίζονται από 52 υπαλλήλους, των κλάδων οικονομικών, διοικητικών, τεχνικών και μηχανικών. Στο αμφιθέατρο του ιδρύματος χωρητικότητας 300 θέσεων πραγματοποιούνται επιστημονικές εκδηλώσεις, ημερίδες, σεμινάρια κ.λπ. (Εικ. 2)

Εικ. 2. Το αμφιθέατρο του ΙΙΒΕΑΑ

Στο ΙΙΒΕΑΑ διεξάγονται 6 Μεταπτυχιακά προγράμματα εξειδίκευσης σε συνεργασία με το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο και το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο στα οποία φοιτούν 150-200 μεταπτυχιακοί φοιτητές κατ' έτος. Πολλοί από αυτούς τους φοιτητές επιλέγουν να εκπονήσουν την διδακτορική τους διατριβή στο ΙΙΒΕΑΑ.

Έχουν ολοκληρωθεί 205 Διδακτορικές Διατριβές, ενώ 120 βρίσκονται στο στάδιο της εξέλιξης. Στο ΙΙΒΕΑΑ έχουν επίσης εκπονηθεί οι πειραματικές διπλωματικές εργασίες 174 μεταπτυχιακών φοιτητών για την απόκτηση τίτλου εξειδίκευσης (Masters) και 279 προπτυχιακών φοιτητών πολλών πανεπιστημιακών τμημάτων της ημεδαπής και της αλλοδαπής.

Στο Κέντρο Πειραματικής Χειρουργικής έχουν εκπαιδευθεί περισσότεροι

από 5.000 ιατροί και στρατιωτικοί ιατροί σε προηγμένες μεθόδους ρομποτικής και λαπαροσκοπικής χειρουργικής, καθώς και στην αντιμετώπιση πολυτραυματιών.

Το ΙΙΒΕΑΑ σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας δημιούργησε και λειτουργεί το πρόγραμμα «Ανοικτό Σχολείο», στο πλαίσιο του οποίου περισσότεροι από 6.000 μαθητές Λυκείου έχουν επισκεφθεί τις ερευνητικές εγκαταστάσεις του και έχουν συμμετάσχει σε εκπαιδευτικά σεμινάρια.

Ερευνητικά Προγράμματα-Χρηματοδοτήσεις

Όλα τα ερευνητικά προγράμματα που εκπονούνται από τους ερευνητές (τακτικούς και συνεργαζόμενους) του Ιδρύματος υποστηρίζονται αποκλειστικά από ανταγωνιστικές επιχορηγήσεις που προέρχονται από την Ελλάδα, την Ευρωπαϊκή Ένωση, τις ΗΠΑ, μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς χρηματοδότησης, καθώς και από ειδικές συμβάσεις με ιδιωτικές φαρμακευτικές και βιοτεχνολογικές εταιρείες. Το Ίδρυμα επιχορηγεί την έρευνα νέων επιστημόνων σύμφωνα με τις ανάγκες και τα επιστημονικά επιτεύγματά τους, εξ ιδίων πόρων. Το ΙΙΒΕΑΑ έχει θεμελιώσει ένα ισχυρότατο διεθνές δίκτυο στρατηγικών συνεργασιών με άλλα Ευρωπαϊκά Ιδρύματα και Κέντρα των ΗΠΑ μέσω προγραμμάτων χρηματοδότησης (FP6, FP7, Horizon 2020, NIH USA κλπ) και σύναψης μνημονίων συνεργασίας για κοινά ερευνητικά προγράμματα και την ανταλλαγή επιστημονικού προσωπικού. Αξιοποιεί τους μηχανισμούς χρηματοδότησης των προγραμμάτων Marie Curie και ERC (European Research Council) με στόχο τον επαναπατρισμό αρίστων Ελλήνων βιοεπιστημόνων της διασποράς. Από την έναρξη λειτουργίας του, το ΙΙΒΕΑΑ έχει προσελκύσει ανταγωνιστικές χρηματοδοτήσεις ύψους μεγαλύτερου των 110 εκατομμυρίων ευρώ. Συγκεκριμένα, από την ίδρυσή του, έχει συμμετάσχει συνολικά σε περισσότερα από 500 ερευνητικά προγράμματα, εκ των οποίων 167 της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Έρευνας, FP6, FP7, Horizon 2020, Marie Curie κλπ.) και του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ). Εκτός από τις εθνικές και ευρωπαϊκές επιδοτήσεις, η έρευνα στο ΙΙΒΕΑΑ χρηματοδοτείται επίσης από άλλες διεθνείς πηγές, όπως το Εθνικό Ινστιτούτο Υγείας των ΗΠΑ (NIH), το Διεθνές Ινστιτούτο Έρευνας Καρκίνου (AICR), το Αμερικανικό Ίδρυμα Λευχαιμίας και Λεμφώματος, το Ίδρυμα Νεανικού Διαβήτη (Juvenile Diabetes Research Foundation), το Ίδρυμα της Νόσου του Πάρκινσον Michael J. Fox, το March of Dimes, το Human Frontier Science Foundation, το Fondation Santé κ.ά., καθώς και από φαρμακευτικές και βιοτεχνολογικές εταιρείες. Στην προσπάθεια ανάπτυξης Ιατρικής Ακριβείας έχουν συναφθεί μνημόνια συνεργασίας με ένα από τα μεγαλύτερα και παγκοσμίως κορυφαία αντικαρκινικά ινστιτούτα, το Dana Farber του Πανεπιστημίου Harvard, με το Πανεπιστήμιο Columbia της Νέας Υόρκης, καθώς και με το New York Genome Center, τα οποία βρίσκονται στην πρωτοπορία και πρωτοστατούν στην ανάπτυξη και εφαρμογή της Ιατρικής Ακριβείας.

Δημοσιεύσεις-Βραβεία-Διακρίσεις-Διεθνείς Πρωτοβουλίες

Η έρευνα που διεξάγεται στο ΙΙΒΕΑΑ έχει λάβει διεθνή αναγνώριση, καθώς οι ερευνητές του έχουν δημοσιεύσει μεγάλο αριθμό επιστημονικών εργασιών (άνω των 2.900 διεθνών δημοσιεύσεων, Πηγή Scopus), εκ των οποίων 514 δημοσιεύσεις σε περιοδικά με δείκτη απηχήσεως >8 (Scopus).

Ερευνητές του ΙΙΒΕΑΑ έχουν λάβει ανώτατες διεθνείς επιστημονικές διακρίσεις, όπως εκλογή στην Ευρωπαϊκή Ακαδημία Επιστημών (Academia Europeae), βραβεύσεις από διεθνείς ακαδημίες επιστημών και παγκόσμιους οργανισμούς, εκλογή στο διοικητικό συμβούλιο του EMBO (European Molecular Biology Organisation), επιχορηγήσεις από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Έρευνας (European Research Council). Έχουν διατελέσει πρόεδροι ή μέλη οργανωτικών επιτροπών διεθνών συνεδρίων, μέλη συντακτικών επιτροπών διεθνών επιστημονικών περιοδικών, έχουν συμμετάσχει ως πρόεδροι ή μέλη στα επιστημονικά γνωμοδοτικά συμβούλια διεθνών ακαδημαϊκών και ερευνητικών κέντρων, συμμετέχουν σε εθνικές και ευρωπαϊκές επιστημονικές επιτροπές χάραξης πολιτικής της έρευνας, επιστημονικά βραβεία σε διεθνή συνέδρια, και έχουν λάβει ευρωπαϊκά βραβεία καινοτομίας, τιμητικές υποτροφίες από εθνικούς και διεθνείς οργανισμούς. Έχουν επίσης εκλεγεί σε διοικητικά συμβούλια Ελληνικών και Διεθνών Επιστημονικών Εταιρειών κ.λπ.

Απόφοιτοι του ΙΙΒΕΑΑ (διδάκτορες και μεταδιδάκτορες) στελεχώνουν ήδη Πανεπιστήμια και Ερευνητικά Κέντρα της Ελλάδας, των ΗΠΑ και της Ευρώπης ως Μέλη ΔΕΠ/Ερευνητές, καθώς και Φαρμακευτικές και Βιοτεχνολογικές εταιρείες στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.

Το ΙΙΒΕΑΑ εκπροσωπεί την Ελλάδα στο Πανευρωπαϊκό Δίκτυο Ερευνητικών Υποδομών (ESFRI) για την δημιουργία Βιοτραπεζών (BBMRI), υποδομών για Μεταφραστική Έρευνα (EATRIS). Η Ελληνική Εθνική Βιοτράπεζα συλλέγει και αποθηκεύει ιστούς, υγρά και χειρουργικά δείγματα. Η υποδομή αυτή έχει ενταχθεί επισήμως στην Ευρωπαϊκή Κοινοπραξία Ερευνητικών Υποδομών Βιοτραπεζών BBMRI ως πλήρες μέλος «BBMRI-GR». Η Υποδομή Ελληνικής Μεταφραστικής Ιατρικής (EATRIS-GR), η οποία ξεκίνησε τις δραστηριότητές της σε συνεργασία με το γειτονικό νοσοκομείο «Σωτηρία» έχει αναπτύξει κλινική μονάδα 36 κλινών για κλινικές δοκιμές Φάσης Ι και για φαρμακευτικές μελέτες βιοϊσοδυναμίας (π.χ. αξιολόγηση γενοσήμων και πρωτοτύπων φαρμάκων).

Το ΙΙΒΕΑΑ είναι επίσης ο εθνικός εκπρόσωπος και στην Πανευρωπαϊκή Πρωτοβουλία για την αλληλούχιση περισσοτέρων των 1.000.000 γονιδιωμάτων Ευρωπαίων πολιτών. Στόχος αυτής της πρωτοβουλίας είναι η χωρίς φραγμούς λειτουργική διασύνδεση εθνικών βάσεων δεδομένων γονιδιωματικής και βιοτραπεζών, με σκοπό να συμβάλει στην καλύτερη παροχή υγειονομικής περίθαλψης σε Ευρωπαίους πολίτες (αποτελεσματική πρόληψη ασθενειών και ακριβέ-

στερες εξατομικευμένες θεραπείες, ιδιαίτερα για καρκίνο, νευροεκφυλιστικές και σπάνιες ασθένειες).

Το ΙΙΒΕΑΑ έχει στην κατοχή του 24 εθνικά και διεθνή Διπλώματα Ευρεσιτεχνίας στους τομείς των προγεννητικών διαγνώσεων, νευροεκφυλιστικών νόσων, καρκίνου, τροφομετρίας, ανοσολογίας, νεφροπαθειών κ.λπ.

Παροχή Εξειδικευμένων Ιατρικών Υπηρεσιών

Αξιοσημείωτη δραστηριότητα του ΙΙΒΕΑΑ αποτελεί και η παροχή εξειδικευμένων ιατρικών υπηρεσιών για το κοινό. Στο πλαίσιο αυτό έχει ιδρύσει μονοπρόσωπη ανώνυμη εταιρεία με την επωνυμία «Ιατροβιολογικές Επιστήμες και Τεχνολογίες Α.Ε.» (ΙΒΕΤ) η οποία ανήκει στο ΙΙΒΕΑΑ. Σκοπός της ΙΒΕΤ είναι η οικονομική αξιοποίηση των ερευνητικών αποτελεσμάτων, η διαχείριση εσόδων από παροχή εξειδικευμένων ιατρικών ή άλλων υπηρεσιών και η αξιοποίηση γενικότερα της γνώσης που παράγεται από τα Κέντρα Έρευνας, τα εργαστήρια και τους λοιπούς φορείς του Ιδρύματος και η συμμετοχή σε ερευνητικά προγράμματα. Προς επίτευξη των στόχων της, η ΙΒΕΤ ενεργεί αυτοτελώς ή σε συνεργασία με φορείς του δημοσίου ή ιδιωτικού τομέα καθώς και με φυσικά ή νομικά πρόσωπα. Οι κύριες εξειδικευμένες ιατρικές υπηρεσίες που προσφέρει το ΙΙΒΕΑΑ μέσω της ΙΒΕΤ είναι:

1. Η Ελληνική Τράπεζα Ομφαλοπλακουντιακού Αίματος (Ελ.Τ.Οπ.Α), η πρώτη και μεγαλύτερη Δημόσια Τράπεζα Αρχέγονων Αιμοποιητικών Κυττάρων στην Ελλάδα. Έχει συλλέξει, επεξεργασθεί και καταψύξει περισσότερες από 5.000 μονάδες ομφαλοπλακουντιακού αίματος για αλλογενή μεταμόσχευση σε ασθενείς με αιματοπάθειες. Η Ελ.Τ.Οπ.Α έχει άδεια λειτουργίας από το Υπουργείο Υγείας και είναι διαπιστευμένη από τον οργανισμό FACT-NETCORD για μη-συγγενική αλλογενή μεταμόσχευση αρχέγονων αιμοποιητικών κυττάρων. Μέχρι σήμερα έχει χορηγήσει 26 μονάδες προς μεταμόσχευση για αιματολογικά νοσήματα στην Ελλάδα και στον υπόλοιπο κόσμο, και έχει καταχωρίσει 3.330 μονάδες Οπ.Α στην Παγκόσμια Δεξαμενή Δοτών Μυελού των Οστών (BMDW) έτοιμες προς μεταμόσχευση. Η Ελ.Τ.Οπ.Α αναπτύσσει ερευνητικό έργο στον τομέα των κυτταρικών θεραπειών και συγκεκριμένα στον τομέα της Αναγεννητικής Ιατρικής και της Ιστομηχανικής.
2. Ποζιτρονιακή Τομογραφία για την διάγνωση ογκολογικών και νευρολογικών παθήσεων κυρίως, καθώς επίσης και για τη μελέτη της βιωσιμότητας του μυοκαρδίου σε προχωρημένα στάδια ισχαιμικής καρδιοπάθειας. Περισσότεροι από 33.000 πολίτες έχουν προσέλθει και εξετασθεί στην μονάδα Ποζιτρονιακής Τομογραφίας του ΙΙΒΕΑΑ (Εικ. 3). Η έγκαιρη και έγκυρη διάγνωση για ασθενείς με νευροενδοκρινείς όγκους λόγω της πολυπλοκότητας στις μορφές που παρουσιάζονται αποτελεί καίριο βήμα για την θεραπεία τους. Η εξέταση αυτή πραγματοποιείται πλέον στην Ελλάδα και το συγκε-

Εικ. 3. Η Μονάδα Ποζιτρονιακής Τομογραφίας του ΙΙΒΕΑΑ.

κριμένο ραδιοφάρμακο παρασκευάζεται αποκλειστικά, από εξιδεικευμένη γεννήτρια Γαλλίου-68 που διαθέτει η μονάδα Ποζιτρονιακής Τομογραφίας του ΙΙΒΕΑΑ. Το γεγονός αυτό εξασφαλίζει, χωρίς καμία καθυστέρηση, την απρόσκοπτη διαθεσιμότητά του και τον έγκαιρο προγραμματισμό της εξέτασης για τους ασθενείς, πολλοί εκ των οποίων αναγκάζονταν μέχρι σήμερα να ταξιδέψουν στην Ευρώπη ή στην Αμερική για την πραγματοποίησή της. Λόγω της βέλτιστης και στοχευμένης διαγνωστικής της ακρίβειας σε σύγκριση με τις λοιπές απεικονιστικές μεθόδους, συμβάλλει στην καλύτερη σταδιοποίηση, παρακολούθηση και άρα στον ορθότερο θεραπευτικό χειρισμό των ασθενών αυτών. Ήδη προγραμματίζεται να εγκατασταθεί το πρώτο στην Ελλάδα νέο Ψηφιακό Σύστημα Τομογράφου Εκπομπής Ποζιτρονίων και Αξονικής Τομογραφίας (PET/CT).

3. Εξειδικευμένες εργαστηριακές μοριακές εξετάσεις για την διάγνωση χρόνιας μυελοκυτταρικής λευχαιμίας, μυελοϋπερπλαστικών νοσημάτων καθώς και σπανιότερων αιματολογικών νοσημάτων (ηωσινοφιλίες, μαστοκυττάρωση, χρόνια μυελο-μονοκυτταρική λευχαιμία κλπ). Στο εργαστήριο Αιματολογίας του ΙΙΒΕΑΑ έχουν πραγματοποιηθεί περισσότερες από 14.000 μοριακές εξετάσεις.
4. **Το Ελληνικό Κέντρο Γονιδιωματικής προσφέρει σημαντικό αριθμό υπηρε-**

σιών γονιδιωματικής ανάλυσης στους πολίτες, σε δημόσιες και ιδιωτικές υπηρεσίες υγείας, φαρμακοβιομηχανίες, καθώς και στο πλαίσιο συμμετοχής του ΙΙΒΕΑΑ στις εμβληματικές δράσεις Ογκολογίας Ακριβείας, Καρδιολογίας και Νευροεκφυλιστικών νοσημάτων. Περισσότερες από 20.000 γονιδιωματικές εξετάσεις έχουν πραγματοποιηθεί στο Κέντρο Γονιδιωματικής του ΙΙΒΕΑΑ. Επίσης, το εργαστήριο διενεργεί υψηλής ευκρίνειας τυποποιήσεις αντιγόνων ιστοσυμβατότητας σε εθελοντές δότες μυελού των οστών καθώς και για τον Εθνικό Οργανισμό Μεταμοσχεύσεων.

5. **Ο οίκος πειραματοζώων, το Κέντρο Πειραματικής Χειρουργικής και η μονάδα ποζιτρονιακής τομογραφίας μικρών ζώων διαθέτουν προσωπικό με μοναδική τεχνογνωσία για την παροχή ευρέος φάσματος προκλινικών υπηρεσιών. Οι υπηρεσίες αυτές περιλαμβάνουν φαρμακοκινητικές, φαρμακοδυναμικές και τοξικολογικές μελέτες σε ζωικά μοντέλα που μιμούνται ασθένειες του ανθρώπου, όπως καρδιαγγειακές παθήσεις (αθηροσκλήρωση και καρδιομυοπάθειες), καρκίνος (ουροδόχου κύστεως, πνεύμονος, μελάνωμα, λευχαιμίες κλπ), αναπνευστικές παθήσεις (άσθμα, παροξύνσεις άσθματος, πνευμονική ίνωση, ιογενής λοίμωξη, σύνδρομο οξείας αναπνευστικής δυσχέρειας), αυτοάνοσες διαταραχές (αρθρίτιδα, φλεγμονώδης νόσος του εντέρου, σκλήρυνση κατά πλάκας), σήψη και νευροεκφυλιστικές ασθένειες (νόσος Αλτσχάιμερ, νόσος του Πάρκινσον). Το ΙΙΒΕΑΑ παρέχει προκλινικές υπηρεσίες στις μεγαλύτερες ελληνικές φαρμακοβιομηχανίες και σε σημαντικό αριθμό διεθνών φαρμακευτικών εταιρειών και Πανεπιστημίων. Η εγκατάσταση και λειτουργία του τομογράφου ποζιτρονίων μικρών ζώων στο ΙΙΒΕΑΑ, μοναδικού στην Ελλάδα, επιτρέπει την βελτιστοποίηση των προκλινικών στρατηγικών απεικόνισης για την ενίσχυση των διαγνωστικών δυνατοτήτων, καθώς και μελέτες για τη δοκιμή της αποτελεσματικότητας των νέων φαρμάκων σε ζωικά μοντέλα.**
6. **Το ΙΙΒΕΑΑ έχει πλήρως ανακαινίσει και λειτουργεί πτέρυγα στο Γ.Ν.Θ. «Σωτηρία», στην οποία στεγάζεται αποκλειστικά η** πρότυπη μονάδα κλινικών δοκιμών του Ιδρύματος δυναμικότητας 36 κλινών, στην οποία πραγματοποιούνται κλινικές δοκιμές γενοσήμων και πρωτοτύπων φαρμάκων ελληνικών και διεθνών φαρμακοβιομηχανιών. Στο διαπιστευμένο **εργαστήριο Φαρμακολογίας και Φαρμακοτεχνολογίας του ΙΙΒΕΑΑ πραγματοποιούνται αναλύσεις φαρμακοκινητικής και φαρμακοϊσοδυναμίας με τις πλέον σύγχρονες** τεχνικές φασματομετρίας μάζας.
7. Το Κέντρο Επιπτώσεων του Περιβάλλοντος στην Υγεία του ΙΙΒΕΑΑ, συνδεδεμένο με δορυφόρο, διαθέτει εξοπλισμό υψηλής τεχνολογίας για τη συνεχή παρακολούθηση των φασμάτων της ηλιακής υπεριώδους ακτινοβολίας, της ολικής στήλης του όζοντος και του διοξειδίου του θείου, παρακολουθεί συνεχώς τις αλλαγές του κλίματος (τα επίπεδα του όζοντος, ηλιακής ακτινοβο-

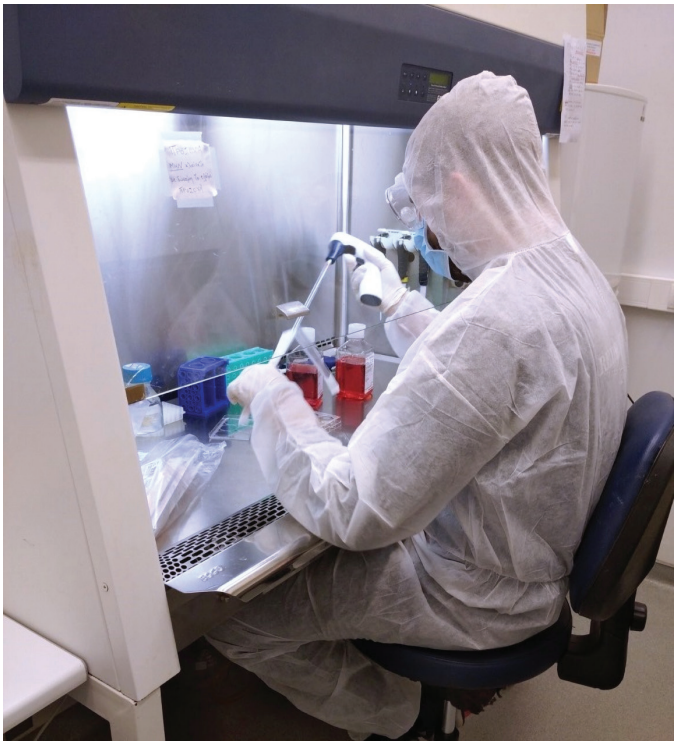
λίας και ατμοσφαιρικών ρύπων) και ενημερώνει τις αρμόδιες υπηρεσίες της Πολιτείας. Το ΙΙΒΕΑΑ διαθέτει επίσης ειδικό όχημα που φέρει εξειδικευμένο εξοπλισμό για τις μετρήσεις αερίων συστατικών που έχουν σχέση με το περιβάλλον και την υγεία των πολιτών σε περιβαλλοντικά επιβαρυμένες περιοχές.

8. Εκτός της παροχής των ανωτέρω κύριων υπηρεσιών υγείας το ΙΙΒΕΑΑ προσφέρει επίσης διαγνωστικές εξετάσεις καρδίας-αγγείων στις μονάδες ηχωκαρδιογραφίας, καρδιοαναπνευστικής και άσκησης στρες, εξετάσεις κυτταρογενετικής για την ανίχνευση χρωμοσωμικών ανωμαλιών, και μοριακές αναλύσεις της ποιότητας τροφίμων, στο πλαίσιο ανάπτυξης του νέου επιστημονικού κλάδου της τροφομετρίας.

Η Συμβολή του ΙΙΒΕΑΑ στην αντιμετώπιση της πανδημίας COVID-19 που προκαλείται από τον ιό SARS-CoV-2

Το ΙΙΒΕΑΑ, έχοντας αναγνωρίσει έγκαιρα την κρισιμότητα της κατάστασης από την εξελισσόμενη πανδημία COVID-19, πρωτοστατεί στην εθνική προσπάθεια μοριακής, γονιδιωματικής και ανοσολογικής διάγνωσης και μελέτης της νόσου, που προκαλείται από τον ιό SARS-CoV-2. Είναι συν-συντονιστής της εγκεκριμένης Εμβληματικής Δράσης «Επιδημιολογική μελέτη του SARS-CoV-2 στην Ελλάδα μέσω εκτεταμένων εξετάσεων ανίχνευσης ιού και αντισωμάτων, αλληλούχισης ιϊκών γονιδιωμάτων και γενετικής ανάλυσης ασθενών», με άμεσο στόχο την αποτελεσματική διαχείριση της πανδημίας, μέσω της αξιόπιστης μοριακής και ανοσολογικής ταυτοποίησης, καθώς και του γενετικού και επιδημιολογικού χαρακτηρισμού του ιού και των φορέων του. Η δράση αυτή υποστηρίζεται από την Γενική Γραμματεία Έρευνας και Καινοτομίας του Υπουργείου Ανάπτυξης και Επενδύσεων. Στο ΙΙΒΕΑΑ, από τον Σεπτέμβριο του 2020, έχουν πραγματοποιηθεί περισσότερες από 300.000 μοριακές εξετάσεις PCR για την ανίχνευση του κορωνοϊού, σε δείγματα που αποστέλλονται καθημερινά (περίπου 1.200 δείγματα ημερησίως) από την 1η Υγειονομική Περιφέρεια (Νοσοκομεία και Κέντρα Υγείας της Αττικής), τον ΕΟΔΥ, την Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας (αεροδρόμια, λιμάνια και χερσαία σύνορα), καθώς και από ειδικές υπηρεσίες του Δημοσίου (Εικ. 4).

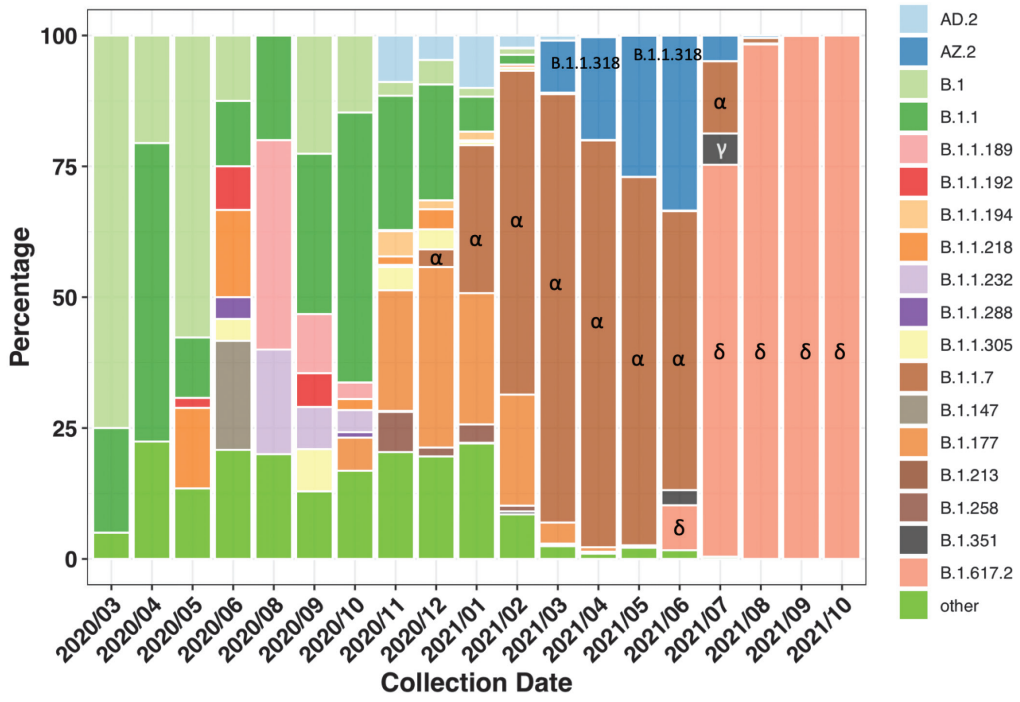
Στο ΙΙΒΕΑΑ, που αποτελεί τον κόμβο του εθνικού δικτύου μελέτης των μεταλλάξεων του γονιδιώματος του ιού, αποστέλλονται τα θετικά δείγματα από όλα τα εργαστήρια μοριακού ελέγχου του κορωνοϊού της χώρας για ανάλυση στο Ελληνικό Κέντρο Γονιδιωματικής, όπου και προσδιορίζεται η γενετική ταυτότητα των στελεχών του SARS-CoV-2. Στόχος του εθνικού προγράμματος γονιδιωματικής επιτήρησης είναι η στενή παρακολούθηση της διασποράς των αναδυόμενων και ιδιαιτέρως μεταδοτικών νέων στελεχών του κορωνοϊού στην κοινότητα, καθώς και η αντιπροσωπευτική ιστορική και γεωγραφική μοριακή απεικόνιση των στελεχών του SARS-CoV-2 που κυκλοφορούν στην χώρα. Διασφα-

Εικ. 4. Εργαστήριο μοριακής ανάλυσης για την ανίχνευση του SARS-CoV-2.

λίζεται ότι οι διαρκώς αναδυόμενες μεταλλάξεις του ιού παρακολουθούνται προσεκτικά και εντοπίζονται εγκαίρως.

Η συμβολή του ΙΙΒΕΑΑ στην γονιδιωματική επιτήρηση του κορωνοϊού ανά την επικράτεια αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα σε θέματα διαχείρισης του τουρισμού το θέρος του 2021. Στο πλαίσιο της γονιδιωματικής επιτήρησης του SARS-CoV-2, το ΙΙΒΕΑΑ πραγματοποίεσε την πλήρη αλληλούχιση του γονιδιώματος περίπου 35.000 δειγμάτων SARS-CoV-2 από αντίστοιχο αριθμό κρουσμάτων του 1ου, 2ου, 3ου και 4ου κύματος της πανδημίας από όλη την Ελλάδα (Εικ. 5). Σε συνεργασία με την Πολιτική Προστασία και τον ΕΟΔΥ εντόπισε έγκαιρα τα πρώτα κρούσματα στην Ελλάδα με τις παραλλαγές ανησυχίας, όπως το «βρετανικό» στέλεχος Β.1.1.7 (στέλεχος α), το «νοτιοαφρικανικό» στέλεχος Β.1.351 (στέλεχος β), το «βραζιλιανό» στέλεχος Ρ.1 (στέλεχος γ), και το «ινδικό» στέλεχος Β.1.617.2 (στέλεχος δ). Η γονιδιωματική επιτήρηση στο σύνολο της επικράτειας έχει επίσης οδηγήσει στην ταυτοποίηση πλήθους άλλων στελεχών του κορωνοϊού ειδικού ενδιαφέροντος, εκτός των παραλλαγών ανησυχίας, που κυκλοφορούν στη χώρα μας (Β.1.1.318, Β.1.621, UGANDA, Β.1.525 κλπ.), καθώς και στην μοριακή απεικόνιση της δυναμικής εξέλιξης της πανδημίας ανά γεωγραφική ζώνη. Από την αρχή της πανδημίας έχουν ταυτοποηθεί πλέον των 150 διαφορετικών στελεχών στη χώρα μας.

Εικ. 5. Ποσοστιαία κατανομή των διαφορετικών παραλλαγών του κορωνοϊού με τη συχνότερη εμφάνιση ανά μήνα συλλογής.

Το ΙΙΒΕΑΑ πρωτοστατεί επίσης στην ανάλυση της αποτελεσματικότητας των εμβολίων και στην ανάπτυξη του τείχους ανοσίας στη χώρα. Ερευνητικές ομάδες του, σε στενή συνεργασία με το ιατρικό-επιστημονικό και νοσηλευτικό προσωπικό των Νοσοκομείων «Σωτηρία» και «Αττικόν» (κλινικές COVID και ΜΕΘ), μελετούν τους ανοσολογικούς και μοριακούς μηχανισμούς που ευθύνονται για την εκδήλωση της νόσου και την ανάπτυξη ανοσίας μέσω της επεξεργασίας αίματος (ορός, πλάσμα και κύτταρα) από ασθενείς με COVID-19, στα υπερσύγχρονα αναλυτικά-ερευνητικά εργαστήρια του Ιδρύματος. Διενεργεί μοναδικές εξετάσεις ανάλυσης της Τ κυτταρικής ανοσίας, του βασικού τρόπου με τον οποίον ο οργανισμός προστατεύεται από τον ιό SARS-CoV-2, καθώς τα αντισώματα προσφέρουν μόνο μερική και βραχυπρόθεσμη προστασία. Το ΙΙΒΕΑΑ ελέγχει την αποτελεσματικότητα του εμβολιασμού σε ευπαθείς ομάδες, όπως ανοσοκατασταλμένους ασθενείς, ασθενείς με υποκείμενα νοσήματα, ανοσοανεπάρκειες και άλλα. Η συνδυαστική γονιδιωματική και ανοσολογική επιτήρηση ελέγχει την αποτελεσματικότητα του εμβολιασμού ή προηγούμενης νόσησης ως προς την ανοσία έναντι των μεταλλαγμένων στελεχών του ιού όπως τα α, β, γ, και δ και άλλες μεταλλάξεις για την έγκαιρη και στοχευμένη προστασία του πληθυσμού.

Ερευνητικές Κατευθύνσεις και Προοπτικές

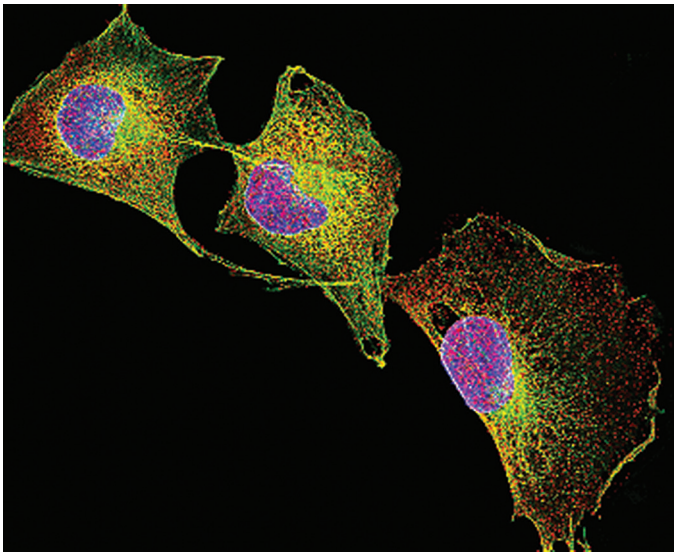
Σήμερα, το ΙΙΒΕΑΑ βρίσκεται σε εκθετική πορεία ανάπτυξης, παρά το γεγονός ότι κατά το μεγαλύτερο μέρος της περιόδου λειτουργίας του είχε να αντιμετωπίσει τις εξαιρετικά αυστηρές δημοσιονομικές συνθήκες που επέβαλε η οικονομική κρίση της χώρας. Η βασική αρχή που ακολουθήθηκε κατά την προηγούμενη περίοδο, στο βαθμό που αυτό ήταν εφικτό, ήταν η δημιουργία «κρίσιμων μαζών» ερευνητών στους τομείς μελέτης του καρδιαγγειακού, νευρικού και ανοσολογικού συστήματος και του καρκίνου, παράλληλα με την συνεχή αναβάθμιση και τον εμπλουτισμό των ερευνητικών υποδομών. Το ΙΙΒΕΑΑ ισχυροποιεί και επεκτείνει τις ερευνητικές του δραστηριότητες στους τομείς της μοριακής επιδημιολογίας και περιβαλλοντικής υγείας, μολυσματικών ασθενειών και μεταβολικών διαταραχών. Οι τομείς δραστηριοποίησής του αντιπροσωπεύουν τα επιστημονικά πεδία που έχουν την υψηλότερη προτεραιότητα σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Ο κύριος, στρατηγικά καθορισμένος, στόχος του ΙΙΒΕΑΑ για τα επόμενα 10 χρόνια είναι η περαιτέρω ανάπτυξή του μέσω της συνεχούς και σημαντικής ενίσχυσης των κύριων δραστηριοτήτων βασικής και εφαρμοσμένης έρευνας στους επιστημονικούς τομείς προτεραιότητας καθώς και η λειτουργική διασύνδεσή τους με τα δύο μεγάλα επενδυτικά προγράμματα του Ιδρύματος για την υλοποίηση της Ιατρικής Ακριβείας.

Βασική και Προκλινική Έρευνα: Στα επόμενα περιγράφονται εν συντομία βασικοί τομείς έρευνας που στηρίζονται στις θεμελιακές αρχές ίδρυσης και λειτουργίας του ΙΙΒΕΑΑ. Βασίζονται στο ότι «δεν υφίσταται εφαρμοσμένη επιστήμη αν δεν υπάρχει επιστήμη για να εφαρμοστεί» και στο ότι θα πρέπει να «ενισχύεται αυτό που είναι ήδη ισχυρό». Στο πλαίσιο αυτό θα ενισχυθούν περαιτέρω οι δραστηριότητες στους κύριους θεματικούς τομείς έρευνας και τεχνολογικής ανάπτυξης όπως περιγράφονται πάρα κάτω.

Καρκίνος: Ο γενικός όρος «καρκίνος» αναφέρεται σε μία πολύ ευρεία και πολύ ετερογενή ομάδα ασθενειών. Όλοι οι τύποι καρκίνου χαρακτηρίζονται από το γεγονός ότι κάποια κύτταρα του σώματος αρχίζουν να διαιρούνται ασταμάτητα, να αυξάνονται ταχύτατα και να διασπείρονται σε γειτονικούς ιστούς και όργανα. Στον τομέα έρευνας του καρκίνου, το ΙΙΒΕΑΑ αναπτύσσεται με την υποστήριξη των προηγμένων κλάδων της Γονιδιωματικής και Βιοπληροφορικής, καθώς επίσης και με την μοναδική δυνατότητα που διαθέτει για την διεξαγωγή έρευνας με προηγμένα μοντέλα του καρκίνου του ανθρώπου. Δημιουργούμε τα μοντέλα αυτά σε κύτταρα, σε καρκινικά ξενομοσχεύματα ασθενών που αναπτύσσονται σε πειραματόζωα, με την χρήση οργανοειδών τα οποία μιμούνται την ανάπτυξη οργάνων και όγκων στον δοκιμαστικό σωλήνα και τέλος με την δημιουργία ζωικών μοντέλων της νόσου. Σκοπός είναι, να διαλευκάνουν οι ερευνητές τους καρκινογενετικούς μηχανισμούς για κάθε τύπο καρκίνου, ούτως ώστε να

καταστεί εφικτό να αναπτυχθούν κατάλληλες θεραπευτικές προσεγγίσεις σχεδιασμένες για αυτόν τον συγκεκριμένο τύπο καρκίνου (εξατομικευμένες προσεγγίσεις). Συγκεκριμένα, οι ερευνητικές δραστηριότητες στοχεύουν στην κατανόηση των μοριακών μηχανισμών που οδηγούν στην καρκινογένεση μέσω επιγενετικής ρύθμισης της γονιδιακής έκφρασης, στην ρύθμιση της γονιδιακής έκφρασης στο μετα-μεταγραφικό επίπεδο μέσω microRNAS, και της χρωμοσωμικής αστάθειας κατά τον πολλαπλασιασμό των κυττάρων (Εικ. 6). Επίσης διερευνώνται η μοριακή βάση της ετερογένειας των όγκων που οδηγεί στην ανθεκτικότητα των θεραπειών και στη διαφορετική ανταπόκριση ασθενών στις αντικαρκινικές θεραπείες, ο ρόλος της πρώιμης κυτταρικής γήρανσης ως βασικού αντικαρκινικού φραγμού, η ανάπτυξη νέων στοχευμένων φαρμάκων για την εξατομικευμένη θεραπεία του καρκίνου, και η ανάδειξη νέων βιοδεικτών με κλινική σημασία για τη διάγνωση, την επιλογή της θεραπείας και την παρακολούθηση ασθενών με κακοήθειες και προνεοπλασματικές καταστάσεις. Ταυτοποιούνται νέες παθογόνες γενετικές παραλλαγές σε ασθενείς με καρκίνο σε δείγματα όγκου και ελεύθερου κυκλοφορούντος DNA με απώτερο σκοπό την παρακολούθηση της πορείας της νόσου των ασθενών με βάση το μοριακό τους προφίλ. Χρησιμοποιούνται καινοτόμες τεχνολογίες βασισμένες σε μοριακές προσομοιώσεις και στα υπολογιστικά συστήματα υψηλών επιδόσεων (High Performance Computing) του ΙΙΒΕΑΑ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τον ορθολογικό σχεδιασμό νέων υποψηφίων φαρμάκων κατά καρκινογόνων πρωτεϊνών για αποτελεσματικότερες θεραπείες με λιγότερες παρενέργειες από τα συμβατικά φάρμακα. Βασική επιδίωξη των ανωτέρω είναι η εξατομίκευση της θεραπευτικής στρατηγικής στην κατεύθυνση της Ιατρικής Ακριβείας.

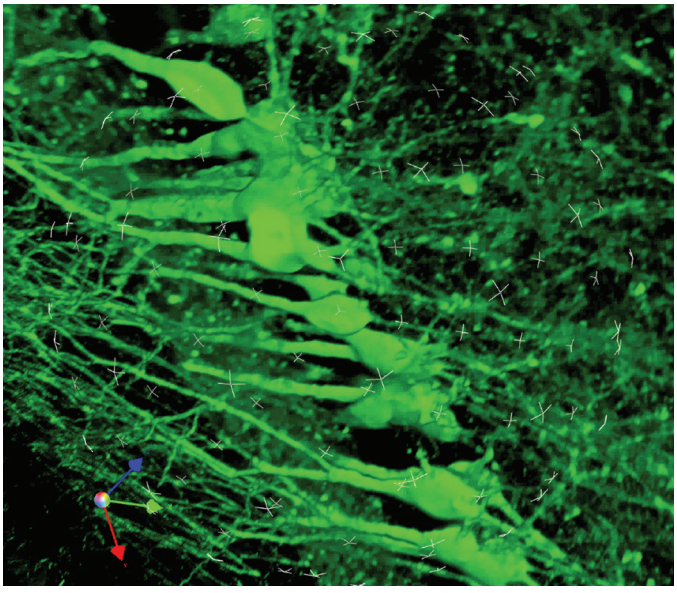

Εικ. 6. Επικοινωνία μεταξύ καρκινικών κυττάρων του θυρεοειδούς αδένα.

Ανοσία και Φλεγμονώδεις Παθήσεις: Ένα βασικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι ζωντανοί οργανισμοί είναι η ανάγκη προστασίας (ανοσία) τους εναντίον ξένων εισβολέων διατηρώντας ταυτόχρονα τον έλεγχο των δυνάμεων υπεράσπισής τους (ομοιοστατική ρύθμιση της ανοσολογικής απάντησης). Εκ του γεγονότος ότι πολλά από τα ενεργά μόρια που παράγονται κατά τη διάρκεια της ανοσολογικής απάντησης είναι εξαιρετικά ισχυρά, η παρατεταμένη και μη ελεγχόμενη δράση τους μπορεί αναπόφευκτα να προκαλεί παράπλευρες βλάβες στους προσβεβλημένους ιστούς (φλεγμονή). Ως εκ τούτου, ένα σύνθετο πλέγμα ρυθμιστικών μηχανισμών έχει εξελιχθεί για να αποφεύγονται οι μη ελεγχόμενες ανοσοφλεγμονώδεις αντιδράσεις που σχετίζονται άμεσα με το ανοσολογικό σύστημα, όπως τα αυτοάνοσα νοσήματα, οι ανοσοανεπάρκειες και η απόρριψη μοσχευμάτων, αλλά και για πληθώρα άλλων νοσημάτων με φλεγμονώδες υπόβαθρο, όπως ο καρκίνος, οι καρδιαγγειακές, μεταβολικές και νευροεκφυλιστικές νόσοι. Η απορρύθμιση αυτών των μηχανισμών συχνά οδηγεί στην εμφάνιση παθολογικών καταστάσεων μετά από μολύνσεις (ιογενείς, βακτηριακές ή μυκητιακές) ή ανοσιακές παθολογίες όπως αλλεργίες, υπερευαισθησία, χρόνιες φλεγμονώδεις και αυτοάνοσες ασθένειες. Στο πεδίο αυτό το ΙΙΒΕΑΑ δραστηριοποιείται με επιτυχία στην διερεύνηση δύο διακριτών αλλά αλληλένδετων ερευνητικών ενοτήτων που περιλαμβάνουν την μελέτη των βασικών μηχανισμών ανοσίας που εμπλέκονται στην διατήρηση της ομοιόστασης και σε ποικίλες παθολογικές καταστάσεις. Στο πεδίο της βασικής έρευνας μελετώνται οι μηχανισμοί που ευθύνονται για τον επαναπρογραμματισμό του γονιδιώματος που κατευθύνει την έκφραση κυτταροκινών και άλλων πρωτεϊνών κατά την ανοσολογική απάντηση. Μελετάται η φλεγμονή στο πλαίσιο των μολυσματικών, αλλεργικών, φλεγμονωδών και αυτοάνοσων ασθενειών. Σκοπός είναι η διαλεύκανση των βασικών μοριακών μηχανισμών που διασυνδέουν παθογόνες ανοσο-φλεγμονώδεις δράσεις με διαδικασίες αναδιαμόρφωσης των ιστών, όπως π.χ. στις ιογενείς λοιμώξεις του αναπνευστικού συστήματος (π.χ. γρίπη, COVID-19). Κύριος στόχος είναι η διαλεύκανση των μοριακών μηχανισμών άμυνας των οργανισμών έναντι ιϊκών και βακτηριακών μολύνσεων καθώς και της μελέτης ανάπτυξης αλλεργικών, φλεγμονωδών και αυτοάνοσων ασθενειών (π.χ. Συστηματικός Ερυθηματώδης Λύκος) μέσω της δημιουργίας εξειδικευμένων ζωικών μοντέλων που μιμούνται ασθένειες του ανθρώπου και της χρήσης κλινικών δειγμάτων από σχετικές ομάδες ασθενειών για την επικύρωση της κλινικής συνάφειας των αποτελεσμάτων της βασικής και προκλινικής έρευνας. Ιδιαίτερη έμφαση επίσης δίδεται στον τομέα μελέτης των ανοσολογικών μηχανισμών ανθεκτικότητας στην ανοσοθεραπεία του καρκίνου, στους μοριακούς μηχανισμούς δράσης των ρυθμιστικών λεμφοκυττάρων στον καρκίνο και σε αυτοάνοσες ασθένειες, καθώς και στον μεταβολικό επαναπρογραμματισμό λεμφοκυττάρων, με σκοπό την ανάδειξη νέων θεραπευτικών στόχων για την ενίσχυση της ανοσοαπάντησης έναντι των όγκων.

Απώτερος στόχος είναι η ανάπτυξη στοχευμένων θεραπευτικών προσεγγίσεων και η ανάδειξη νέων βιοδεικτών.

Νευροεπιστήμες και Νευροεκφυλιστικά νοσήματα: Ο τομέας νευροεπιστημών και νευροεκφυλιστικών νόσων του ΙΙΒΕΑΑ δραστηριοποιείται στην μελέτη της φυσιολογικής και παθολογικής λειτουργίας του νευρικού συστήματος από το επίπεδο των μορίων και γονιδίων στο επίπεδο των νευρικών κυττάρων και των συνάψεών τους έως το ανώτερο επίπεδο της λειτουργίας νευρικών δικτύων και τον ρόλο τους στην μάθηση, μνήμη και συμπεριφορά μέσω της χρήσης κατάλληλων ζωϊκών μοντέλων και κλινικών δειγμάτων (Εικ. 7). Ιδιαίτερη έμφαση

Εικ. 7. Τρισδιάστατη απεικόνιση και ανάλυση νευρώνων του εγκεφάλου.

δίδεται στην κατανόηση των μοριακών μηχανισμών γονιδιακής ρύθμισης για την μελέτη νευροαναπτυξιακών, νευρολογικών και ογκολογικών ασθενειών, καθώς και στον ρόλο νευρικών βλαστικών κυττάρων στην ανάπτυξη του κεντρικού νευρικού συστήματος για τον έλεγχο της κίνησης των άκρων και του ρόλου τους στην αντιμετώπιση τραυματισμών ή νευροεκφυλιστικών ασθενειών. Μελετώνται οι ενδοκυττάριοι μηχανισμοί μεταγωγής σήματος που ελέγχουν τον πολλαπλασιασμό, την διαφοροποίηση νευρικών κυττάρων που εμπλέκονται στον αυτισμό και στην γλοιωματογένεση. Στις ερευνητικές δραστηριότητες περιλαμβάνονται μελέτες ρύθμισης της νευροενδοκρινικής κυτταρικής σηματοδότησης που ελέγχει την διάρκεια ζωής, την ανταπόκριση στο στρες και την ανάπτυξη. Στην θεματική περιοχή των νευροεκφυλιστικών νοσημάτων, οι ερευνητικές ομάδες του ΙΙΒΕΑΑ μελετούν τους μηχανισμούς της νευροεκφύλισης εστιάζοντας στα γενε-

τικά αίτια της νόσου Πάρκινσον. Στο ΙΙΒΕΑΑ έχει δημιουργηθεί και λειτουργεί η Ελληνική Βιοτράπεζα για τη Νόσο του Πάρκινσον, η οποία διαθέτει ανεκτίμητης αξίας βιολογικά δείγματα και κλινικά δεδομένα και αποτελεί ιδρυτικό μέλος της Ευρωπαϊκής Υποδομής Βιοτραπεζών. Κύρια ερευνητική κατεύθυνση είναι η διαλεύκανση της μοριακής βάσης της παθολογικής ενδοκυττάριας εναπόθεσης της α-συνουκλεΐνης λόγω λανθασμένης αναδίπλωσης που οδηγεί στην συσσωμάτωση και εναπόθεση τοξικών σωματιδίων. Μελετώνται οι μηχανισμοί ρύθμισης των επιπέδων της καθώς και τρόποι απομάκρυνσής της από τον εγκέφαλο ασθενών με Πάρκινσον. Επιπλέον, αναπτύσσονται καινοτόμες μέθοδοι υψηλής ευαισθησίας για τον εντοπισμό τοξικών ουσιών σε βιολογικά υγρά για την χρήση τους ως βιολογικοί δείκτες για την έγκαιρη και έγκυρη διάγνωση της νόσου Πάρκινσον καθώς και άλλων α-συνουκλεοπαθειών όπως η Ατροφία Πολλαπλών Συστημάτων. Μελετάται ο ρόλος της λειτουργικής διασύνδεσης του κεντρικού νευρικού συστήματος με το περιφερικό ανοσοποιητικό σύστημα στην παθογένεια της νόσου Αλτσχάϊμερ με την χρήση εξειδικευμένων γενετικών μοντέλων αναδεικνύοντας την σχέση της νόσου Αλτσχάϊμερ με αυτοάνοσα νοσήματα ή/και νεοπλασίες για την ανάπτυξη καινοτόμων θεραπευτικών προσεγγίσεων.

Καρδιαγγειακό Σύστημα: Οι ερευνητικές δραστηριότητες του ΙΙΒΕΑΑ στο πεδίο μελέτης του καρδιαγγειακού συστήματος καλύπτουν σημαντικές πτυχές της βιολογίας που συνδέονται με την ανάπτυξη ασθενειών τόσο στο επίπεδο της βασικής όσο και σε αυτό της κλινικής έρευνας. Μελετάται ο ρόλος του κυτταροσκελετού των καρδιακών μυοκυττάρων στην εμφάνιση καρδιακής ανεπάρκειας και στην ομοιόσταση των μιτοχονδρίων που παράγουν την απαραίτητη ενέργεια για την σύσπαση του καρδιακού μυ, καθώς και ο ρόλος γονιδίων που ελέγχουν την ενδοκυττάρια συγκέντρωση ιόντων ασβεστίου στην καρδιακή ανεπάρκεια λόγω αρρυθμίας. Εξίσου σημαντική είναι η μελέτη της λειτουργίας των κυτταρικών συνδέσεων και του κυτταροσκελετού για την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι μηχανικές ιδιότητες των κυττάρων του καρδιακού μυ επηρεάζουν την λειτουργία του. Οι μηχανισμοί καρδιακής φλεγμονής και αναδιαμόρφωσης μέσω της παρακρινούς δράσης των μακροφάγων κυττάρων διερευνώνται για τον ρόλο τους στην επαγωγή της καρδιακής ίνωσης και ανεπάρκειας. Επίσης, μελετώνται οι μοριακοί μηχανισμοί που ενέχονται στην ανάπτυξη της παθοφυσιολογίας της διατατικής και αρρυθμιογενούς μυοκαρδιοπάθειας αναδεικνύοντας τον ρόλο ανοσολογικών παραγόντων όπως το συμπλήρωμα καθώς και το σύστημα πήξης του αίματος στην εμφάνιση της νόσου. Παράλληλα, μελετάται ο ρόλος της αιμοδυναμικής ροής στην ενεργοποίηση ενδοκυττάριων σηματοδοτικών οδών που ελέγχουν την ανάπτυξη και αναγέννηση των καρδιακών βαλβίδων χρησιμοποιώντας το τροπικό ψάρι ζέβρα ως κατάλληλο πειραματικό μοντέλο για τον χαρακτηρισμό νέων βιοδραστικών ουσιών που αναστέλλουν την αγγειογένεση. Πρωτοποριακές μελέτες καρδιαγγειακής απεικόνισης έχουν οδη-

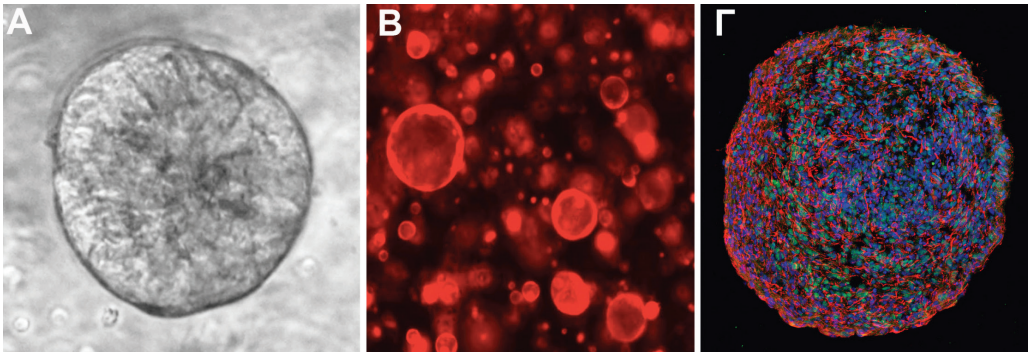
γήσει στην μελέτη, εκτίμηση και διαχείριση της καρδιακής φλεγμονής καθώς και των συνεπειών της αθηρωματικής νόσου στο τοίχωμα των αγγείων, την αιματική ροή και το μυοκάρδιο πριν και μετά την χορήγηση θεραπευτικών φαρμακευτικών ουσιών. Μελέτες ποζιτρονιακής τομογραφίας ανέδειξαν την σημασία του εγκεφαλικού μεταβολισμού ως δείκτη διαφορετικών τύπων καταθλιπτικής συννοσηρότητας σε ασθενείς με χρόνια συστολική καρδιακή ανεπάρκεια καθώς και την ανάδειξη διαφορετικών κλινικών φαινοτύπων στην σαρκοείδωση. Διεξάγονται κλινικές μελέτες σε συνεργασία με πανεπιστημιακές καρδιολογικές κλινικές σχετικά με την αναδιαμόρφωση του μυοκαρδίου κατόπιν ισχαιμικών επεισοδίων, την επίδραση της χοληστερόλης σε φλεγμονώδεις, αποπτωτικούς και θρομβογόνους παράγοντες στα αγγεία και στο μυοκάρδιο και την διαδικασία στένωσης της αορτικής βαλβίδας.

Βιολογία Βλαστοκυττάρων, Αναγεννητική Ιατρική και Γονιδιακή Θεραπεία

Από την αρχή λειτουργίας του το ΙΙΒΕΑΑ, ανέπτυξε υποδομές και τεχνολογίες αφιερωμένες αποκλειστικά στα καινοτόμα πεδία της κυτταρικής και γονιδιακής θεραπείας, αλλά και της εμβιομηχανικής ιστών (Αναγεννητική Ιατρική), το ενεργό συστατικό των οποίων αποτελούν κύτταρα, ή γονίδια, ή ιστοί, ή συνδυασμοί αυτών. Η μοναδική αυτή προσέγγιση αποτελεί την πλέον υποσχόμενη θεραπευτική δυναμική για την θεραπεία σοβαρών κληρονομικών και επίκτητων νοσημάτων πολλά εκ των οποίων εθεωρούντο μέχρι πρότινος ως μη θεραπεύσιμα. Για να εξυπηρετηθούν αυτοί οι σκοποί, το ΙΙΒΕΑΑ εκτελεί ερευνητικά προγράμματα μελέτης διαφοροποίησης των βλαστικών κυττάρων σε ιστούς, καθώς επίσης και μελέτες μετατροπής ενηλίκων διαφοροποιημένων κυττάρων σε βλαστοκύτταρα, τα οποία στην συνέχεια να διαφοροποιούνται σε ενήλικες ιστούς. Παραδείγματος χάριν, κύτταρα δέρματος από ασθενείς με νόσο Πάρκινσον μετατρέπονται σε βλαστοκύτταρα στο εργαστήριο, τα οποία στη συνέχεια διαφοροποιούνται σε νευρώνες όπου εκεί μελετώνται τα ηλεκτροφυσιολογικά, βιοχημικά και μοριακά χαρακτηριστικά της νόσου, καθώς και η επίδραση υποψηφίων φαρμάκων. Εξίσου σημαντική είναι η προσπάθεια μετατροπής καρδιακών ινοβλαστών σε λειτουργικά καρδιομυοκύτταρα για την θεραπεία της καρδιακής ανεπάρκειας.

Την τελευταία τριετία, ερευνητές του ΙΙΒΕΑΑ ανέπτυξαν την νέα τεχνολογία της σύγχρονης κυτταρικής βιολογίας, την καλλιέργεια των "οργανοειδών" (organoids). Τα οργανοειδή είναι τρισδιάστατες πολυκυτταρικές δομές που προέρχονται από μεμονωμένα βλαστικά ή καρκινικά κύτταρα ενήλικου ιστού, και προσομοιάζουν τα δομικά αλλά και λειτουργικά χαρακτηριστικά του ιστού προέλευσης (Εικ. 8). Οι σχετικές μελέτες εστιάζονται: α) στα οργανοειδή του ανθρώπινου παγκρέατος, που προέρχονται από φυσιολογικό ιστό για την διερεύ-

νηση μηχανισμών αναγέννησης των ινσουλινοπαραγωγών β-κυττάρων, β) οργανοειδή που προέρχονται από καρκίνο του παγκρέατος, πνεύμονα και της ουροδόχου κύστης που χρησιμοποιούνται ως πλατφόρμα λειτουργικών δοκιμών και διαλογής αντικαρκινικών φαρμάκων για εξατομικευμένη θεραπεία και γ) οργανοειδή που προέρχονται από εγκεφαλικά κύτταρα (mini-brains), τα οποία εμπεριέχουν όλα τα είδη κυττάρων του εγκεφάλου, και αποτελούν ιδανικό μοντέλο μελέτης των μηχανισμών ανάπτυξης, αλλά και επίδρασης φαρμάκων στον ανθρώπινο εγκέφαλο.

Εικ. 8. (Α) Οργανοειδές από πάγκρεας ασθενούς με παγκρεατικό αδενοκαρκίνωμα (Β) Οργανοειδή φυσιολογικού παγκρέατος και (Γ) Σφαιροειδές ανθρώπινου εγκεφαλικού φλοιού με πρώιμους (πράσινο) και ώριμους (κόκκινο) νευρώνες.

Στον τομέα της γονιδιακής θεραπείας, κύριο αντικείμενο των ερευνητικών μελετών του ΙΙΒΕΑΑ είναι η ανάπτυξη νέων βελτιωμένων θεραπευτικών ιογενών φορέων για την ριζική θεραπεία σημαντικών αιμοποιητικών διαταραχών όπως η β-θαλασσαιμία, η δρεπανοκυτταρική νόσος, το πολλαπλούν μυέλωμα και άλλες κακοήθειες. Διερευνώνται οι θεραπευτικές ικανότητες των μεσεγχυματικών βλαστικών κυττάρων σε μοντέλα πειραματοζώων με ανθρώπινη νόσο (οξεία ηπατική ανεπάρκεια, καρκίνος ουροδόχου κύστεως κ.λπ.). Επίσης, αναπτύσσονται μέθοδοι δημιουργίας Τ-λεμφοκυττάρων με χιμαιρικούς υποδοχείς κατά του μορίου **CD19 (Chimeric Antigen Receptor T-cells, CAR-T cells)** για τη θεραπευτική αγωγή ασθενών με επιθετικά CD19+ Β-Λεμφώματα, τα οποία έχουν δοκιμαστεί με επιτυχία εναντίον κυτταρικών σειρών λεμφωμάτων.

Βιολογία και Ιατρική Συστημάτων: Λαμβάνοντας υπόψη τις πρόσφατες τεχνολογικές εξελίξεις που προάγουν την κατανόηση των λειτουργικών αλληλεπιδράσεων στο χώρο και στο χρόνο όλων των συστατικών ενός βιολογικού συστήματος, το ΙΙΒΕΑΑ επενδύει στην προσέλκυση νέων επιστημόνων στους τομείς της Βιολογίας Συστημάτων και Μοριακής Επιδημιολογίας, με σκοπό την αξιοποίηση των τρεχουσών και μελλοντικών ερευνητικών δραστηριοτήτων του

στους τομείς της βασικής, προκλινικής και κλινικής έρευνας για την εξαγωγή προγνωστικών μοντέλων ασθενειών. Η ομαλή μετάβαση των δραστηριοτήτων του ΙΙΒΕΑΑ στη νέα εποχή στηρίζεται στη συσσωρευμένη εμπειρία και στην επιστημονική αριστεία που έχει ήδη καθιερωθεί σε ορισμένους τομείς έρευνας. Καταλυτικό παράγοντα για την μετάβαση στη νέα εποχή αποτελεί το γεγονός ότι στο Ίδρυμα λειτουργούν μοναδικές ερευνητικές υποδομές προηγμένης τεχνολογίας, όπως το Ελληνικό Κέντρο Γονιδιωματικής, η υποδομή υπερυπολογιστών, οι απεικονιστικές εγκαταστάσεις, η κλινική ερευνητική μονάδα και τα υπό υλοποίηση εργαστήρια βιοασφάλειας 3+, και ραδιογονιδιωματικής. Αναπτύσσονται ευφυείς μεθοδολογίες υπολογιστικής νοημοσύνης με στόχο την αυτοματοποιημένη, σημασιολογική ερμηνεία δεδομένων για την κατανόηση πολυπαραγοντικών νόσων όπως ο καρκίνος, καρδιοπάθειες, νευροεκφυλιστικά νοσήματα, διαβήτης κλπ.

Στο πλαίσιο αυτό το ΙΙΒΕΑΑ θα υλοποιήσει το πρόγραμμα COHORT-GREECE στο οποίο προβλέπεται η αλληλούχιση του γονιδιώματος αντιπροσωπευτικού δείγματος του ελληνικού πληθυσμού που αποτελείται από 17.000 δείγματα. Στη μελέτη αυτή ενσωματώνονται κλινικά, επιδημιολογικά και βιολογικά δεδομένα καθώς και δεδομένα του τρόπου ζωής των δοτών. Τα γονιδιωματικά δεδομένα που θα προκύψουν θα συσχετιστούν με τα παραπάνω επιδημιολογικά δεδομένα, τα οποία αφού επικαιροποιηθούν, θα συνδεθούν με άλλες βάσεις δεδομένων υγείας (π.χ. ηλεκτρονική συνταγογράφηση από τη μεγάλη Τράπεζα Δεδομένων του ΕΟΠΥΥ). Σκοπός, να παράσχουν σημαντικές πληροφορίες σχετικά με τον ρόλο και την επίπτωση συγκεκριμένων παραλλαγών του γονιδιώματος, καθώς επίσης και του τρόπου ζωής και των περιβαλλοντικών συνθηκών, στην εμφάνιση ασθενειών χρησιμοποιώντας βιοστατιστικές αναλύσεις αιχμής και μεθόδους Τεχνητής Νοημοσύνης. Εξίσου κρίσιμη θα είναι και η συμβολή του προτεινόμενου Προγράμματος σε αρχαιολογικές/ιστορικές μελέτες ειδικού εθνικού ενδιαφέροντος. Ο προτεινόμενος αριθμός των Ελλήνων, των οποίων θα προσδιορισθεί το γονιδίωμα, θα προσφέρει μια πλήρη και επαρκή βάση αναφοράς για τη διεξαγωγή μελετών παλαιογονιδιωματικής με στόχο την έγκυρη ανασύσταση της δημογραφικής ιστορίας των Ελλήνων.

Κρίσιμος παράγοντας θα είναι η στελέχωση του ΙΙΒΕΑΑ με νέους ερευνητές που ωρίμασαν επιστημονικά στη νέα μετα-γονιδιωματική εποχή της βιοϊατρικής έρευνας, καθώς και η ενίσχυση των στενών συνεργασιών με άλλα Ερευνητικά Κέντρα και Ακαδημαϊκά Ιδρύματα και Ινστιτούτα εντός και εκτός Ελλάδας για την υιοθέτηση διεπιστημονικών προσεγγίσεων που θα οδηγήσουν στην απάντηση βιοϊατρικών ερωτημάτων.

Το Νέο κτήριο Ιατρικής Ακριβείας του ΙΙΒΕΑΑ

Τα πρόσφατα επαναστατικά επιτεύγματα στις Βιοεπιστήμες, στην Ιατρική και στην Πληροφορική, τόσο στο επίπεδο των βασικών βιολογικών γνώσεων και της παθοφυσιολογίας, όσο και στον τεχνολογικό τομέα, επιτρέπουν σήμερα για πρώτη φορά την πρακτική υλοποίηση της αναδυόμενης προσέγγισης της Ιατρικής Ακριβείας. Ο όρος αυτός αναφέρεται στην αξιοποίηση των μοριακών χαρακτηριστικών των παθήσεων για την ταξινόμηση (κατηγοριοποίηση) των ασθενών σε υπο-ομάδες με κοινά χαρακτηριστικά, προκειμένου να εφαρμοσθεί στοχευμένη θεραπευτική αγωγή στον καθορισμένο ασθενή την κατάλληλη χρονική στιγμή.

Το ΙΙΒΕΑΑ έχει ήδη κάνει σημαντικές επενδύσεις στην ανάπτυξη ερευνητικών υποδομών αιχμής (π.χ. το πρώτο και μοναδικό έως σήμερα στην Ελλάδα Κέντρο Γονιδιωματικής) και προγραμμάτων καρκίνου, καρδιολογίας, ανοσοφλεγμονοδών και νευροεκφυλιστικών νόσων με μελλοντικές κλινικές εφαρμογές στο πλαίσιο της Ιατρικής Ακριβείας. Για τον σκοπό αυτό, οι δραστηριότητες του ΙΙΒΕΑΑ επεκτείνονται δυναμικά στον τομέα της Ιατρικής Ακριβείας με την ανέγερση ενός νέου κτιρίου 22.000 τ.μ. μέσω των Συμπράξεων Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα (ΣΔΙΤ), προκειμένου να προσφέρει εργαστηριακούς χώρους σε νέους ερευνητές, να στεγάσει νέες ολοκληρωμένες ερευνητικές εγκαταστάσεις τελευταίας τεχνολογίας και να φιλοξενήσει νεοφυείς και άλλες καινοτόμες εταιρείες που δραστηριοποιούνται στους τομείς της βιοπληροφορικής, βιοτεχνολογίας, της διάγνωσης και των ιατρικών εφαρμογών (Εικ. 9).

Το Κέντρο Ιατρικής Ακριβείας του ΙΙΒΕΑΑ έχει σχεδιασθεί στο πλαίσιο ενός επιχειρηματικού μοντέλου (Business Model), το οποίον είναι πλήρως εναρμονισμένο με το αναπτυξιακό πνεύμα συνεργασίας μεταξύ ακαδημαϊκών και επιχειρηματικών φορέων για την έρευνα, ανάπτυξη και προσφορά απολύτως εξειδικευμένων ιατρικών υπηρεσιών εξατομικευμένης ιατρικής σε συνεργασία με Πανεπιστήμια, Πανεπιστημιακές Κλινικές, Ερευνητικά Κέντρα, Νοσοκομεία-Θεραπευτήρια, φαρμακοβιομηχανίες, διαγνωστικά κέντρα και εταιρείες πληροφορικής στον χώρο της Υγείας.

Στο νέο κτίριο Ιατρικής Ακριβείας του ΙΙΒΕΑΑ θα φιλοξενηθούν οι εξής τομείς ερευνητικών δραστηριοτήτων και παροχής υπηρεσιών:

- Ψηφιακή Ιατρική (*Ακριβής προσδιορισμός της φαρμακευτικής αγωγής για στοχευμένη εξατομικευμένη θεραπεία. Αναγνώριση και αξιολόγηση βιοδεικτών για τη διάγνωση και πρόγνωση ασθενειών και την εκτίμηση της αποτελεσματικότητας φαρμάκων. Υποστήριξη κλινικών δοκιμών για την αξιολόγηση νέων πρωτοτύπων και γενοσήμων φαρμάκων σε κατάλληλες ομάδες ασθενών*).
- Ελληνική Τράπεζα Βιολογικού Υλικού σε συνεργασία με το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Βιοτραπεζών BBMRI

Εικ. 9. Γενική άποψη των υφισταμένων (δεξιά) και των νέων κτιριακών εγκαταστάσεων του ΙΙΒΕΑΑ (αριστερά).

- Πλατφόρμα προκλινικών δοκιμών για την μελέτη θεραπευτικών πρωτοκόλλων και πρωτοτύπων φαρμάκων σε ζωϊκά πρότυπα.
- Πλατφόρμα προηγμένων Κυτταρικών Θεραπειών και Γονιδιακής Θεραπείας.
- Μονάδα συμβουλευτικών υπηρεσιών Κλινικής Γενετικής.

Ταυτόχρονα μέρος του κτιρίου θα προσφέρεται προς εγκατάσταση νεοφυών (start-ups) και άλλων καινοτόμων επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον χώρο της βιοτεχνολογίας, διαγνωστικής και ιατρικών εφαρμογών, οι οποίες θα έχουν την δυνατότητα άμεσης πρόσβασης στις υποδομές του κτιρίου και τη μοναδική ευκαιρία διαδραστικής επικοινωνίας με το επιστημονική προσωπικό.

Εκτός από την ανέγερση του νέου κτιρίου Ιατρικής Ακριβείας του ΙΙΒΕΑΑ, θα ανακαινισθεί και θα εξοπλισθεί πλήρως το Λοβέρδειο κτίριο του γειτονικού Νοσοκομείου Σωτηρία το οποίο έχει παραχωρηθεί στο Ίδρυμα για 35 χρόνια. Το κτίριο αυτό, θα στεγάσει την μονάδα Κλινικών Μελετών του ΙΙΒΕΑΑ για τη δοκιμή πρωτοτύπων και γενοσήμων φαρμάκων. Η Μονάδα αυτή θα έχει χωρητικότητα 30 κλινών, θα διαθέτει ειδικά εργαστήρια αιματολογίας και βιοχημείας, ιατρικό εξοπλισμό παρακολούθησης και ανάνηψης, και αναμένεται ότι θα συνεργάζεται στενά με τον ιδιωτικό τομέα (φαρμακευτική βιομηχανία) με ουσιαστικές ευνοϊκές επιπτώσεις στην κοινωνία.

Το υβριδικό μοντέλο ανάπτυξης του ΙΙΒΕΑΑ που παρουσιάστηκε ανωτέρω

θα λειτουργήσει αμφοτεροπλεύρως με καταλυτικό τρόπο για την δυναμική συνέργεια μεταξύ ακαδημαϊκών και επιχειρηματικών φορέων προς όφελος της Δημοσίας Υγείας, καινοτομίας και οικονομίας. Άμεσο αποτέλεσμα της υλοποίησης του έργου θα είναι η μείωση της ανεργίας με παράλληλη δραστική αντιστροφή του καταστροφικού για την ελληνική οικονομία ρεύματος φυγής νέων Ελλήνων επιστημόνων προς το εξωτερικό (brain drain).

Δημιουργία Εργαστηρίου Βιοασφάλειας 3+

Η πρωτοφανής κρίση δημόσιας υγείας σε παγκόσμιο επίπεδο με την πανδημία COVID-19 ανέδειξε με τον πλέον εμφατικό τρόπο την ανάγκη ύπαρξης υποδομών υψηλών προδιαγραφών έρευνας μεταδοτικών λοιμωδών νοσημάτων. Έτσι θα μπορούν να καλυφθούν αποτελεσματικά ανάγκες άμεσης ανάπτυξης μεθόδων για την ταυτοποίηση και διάγνωση εμφανιζόμενων (αναδυόμενων) λοιμωδών παραγόντων καθώς και νέων θεραπειών σε εθνικό επίπεδο. Ανέδειξε επίσης το πόσο ευάλωτες παραμένουν οι κοινωνίες σε υγειονομικές απειλές που προκαλούνται από μολυσματικές ασθένειες. Τα τελευταία 20 χρόνια, παθογόνοι μολυσματικοί παράγοντες όπως στελέχη του ιού της γρίπης (π.χ. H1N1/09 και H5N1) και οι κορωνοϊοί SARS-CoV, MERS-CoV και ο SARS-CoV-2 έχουν προκαλέσει υγειονομικές, ανθρωπιστικές και οικονομικές κρίσεις σε παγκόσμιο επίπεδο. Για να ελαχιστοποιηθεί ο αντίκτυπος των αναδυομένων μολυσματικών ασθενειών στην ανθρώπινη υγεία, απαιτείται άμεση δράση στο βιοϊατρικό και γενικό επιστημονικό τομέα. Στο επίκεντρο αυτών των δράσεων, είναι η ανάπτυξη κατάλληλων ερευνητικών υποδομών για τον κατάλληλο περιορισμό αναδυομένων μολυσματικών παραγόντων ούτως ώστε να είναι εφικτή η ταυτοποίηση, ο χαρακτηρισμός και η λεπτομερής μελέτη τους για την ανάπτυξη κατάλληλων διαγνωστικών εργαλείων για τον εντοπισμό και την απομόνωση των προσβεβλημένων ατόμων. Στο πλαίσιο της πρόσκλησης της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων για την δημιουργία εθνικών ερευνητικών και διαγνωστικών υποδομών, το ΙΙΒΕΑΑ υπέβαλε πρόταση για την κατασκευή εξειδικευμένου εργαστηρίου **Βιοασφάλειας Επιπέδου 3+** (Biosafety Laboratory 3+, BSL3+) με τις πλέον απαιτητικές προδιαγραφές για την διαχείριση, διάγνωση, και έρευνα επί εξαιρετικά μολυσματικών παραγόντων όπως ο ιός SARS-CoV-2 που ευθύνεται για την πανδημία COVID-19, τους ιούς της γρίπης των πτηνών και χοίρων, τον βάκιλο της φυματίωσης κλπ. Το νέο εργαστήριο θα υποστηρίζεται με τεχνολογίες αιχμής που διαθέτει ήδη το ΙΙΒΕΑΑ όπως το Κέντρο Γονιδιωματικής για την ταυτοποίηση του γενετικού υλικού των λοιμωδών παραγόντων, της μοναδιαίας ανάλυσης κυττάρων με κυτταρομετρία μάζας κ.λπ. Η υποδομή BSL3+ που θα κατασκευαστεί θα περιλαμβάνει επίσης και ειδικό θάλαμο πειραματοζώων για την διενέργεια προκλινικών δοκιμών για τον έλεγχο αντι-μικροβιακών και αντι-ιικών φαρ-

μάκων. **Στην Ελλάδα δεν υπάρχει BSL3+.** Το εργαστήριο BSL3+ θα στεγαστεί σε νέο πενταόροφο κτίριο 1200 τ.μ. το οποίο θα αναγερθεί πλησίον των υφισταμένων εγκαταστάσεων του ΙΙΒΕΑΑ. Το έργο κατασκευής και εξοπλισμού του εργαστηρίου BSL3+ θα χρηματοδοτηθεί από το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας καθώς και από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων.

Δημιουργία Εργαστηρίου Ραδιογονιδιωματικής

Η ιατρική απεικόνιση παίζει σημαντικό ρόλο στην έγκαιρη διάγνωση και την παρακολούθηση της εξέλιξης των περισσοτέρων ασθενειών. Η απεικόνιση έχει σημαντικά πλεονεκτήματα σε σχέση με άλλες διαγνωστικές μοριακές, βιοχημικές και κυτταρικές/ιστολογικές μεθόδους, καθώς δεν είναι επεμβατική και αποδίδει ταχύτατα αποτελέσματα. Η δημιουργία μονάδας Ραδιογονιδιωματικής στοχεύει στην ανάπτυξη και ενίσχυση νέων και υφισταμένων ερευνητικών δραστηριοτήτων και στην περαιτέρω ενδυνάμωση της παροχής εξειδικευμένων ιατρικών υπηρεσιών του ΙΙΒΕΑΑ, παράλληλα με τη θωράκιση της χώρας από υπάρχουσες και νέες απειλές για τη δημόσια υγεία. Το έργο είναι άμεσα συνυφασμένο με την ανάπτυξη της Ιατρικής Ακριβείας στο ΙΙΒΕΑΑ, η οποία αναμένεται να οδηγήσει στην παραγωγή νέας επιστημονικής γνώσης με υψηλή προστιθέμενη αξία καθώς και στην αύξηση των εσόδων μέσω της ανάπτυξης νέων σύνθετων διαγνωστικών και θεραπευτικών προϊόντων με την συνδυαστική χρήση προηγμένων τεχνολογιών βιοϊατρικής απεικόνισης και γονιδιωματικής ανάλυσης. Συγκεκριμένα, η τεχνολογία που θα αναπτυχθεί θα επιτρέψει την διασύνδεση του γενετικού προφίλ των ασθενών με τα κλινικά και απεικονιστικά χαρακτηριστικά της νόσου μέσω της χρησιμοποίησης προσεγγίσεων Τεχνητής Νοημοσύνης και Μηχανικής Μάθησης. Θα κατασκευαστεί υπόγειο κτίριο δύο ορόφων 890 τ.μ. το οποίο θα εξοπλιστεί με απεικονιστικό σύστημα PET-MRI και σύστημα παραγωγής ραδιοϊσοτόπων (κύκλοτρο) για την παραγωγή εξειδικευμένων ραδιοφαρμάκων τα οποία δεν είναι διαθέσιμα στην Ελλάδα. Η νέα μονάδα θα δημιουργήσει την κατάλληλη τεχνολογική υποδομή ώστε οι ιατρικές εικόνες που θα προέρχονται από υψηλής ανάλυσης απεικονιστικές μεθόδους να συνδυάζονται με βάσεις δεδομένων στις οποίες υπάρχουν οι γονιδιακές πληροφορίες ασθενειών με την υποστήριξη της χρήσης τεχνητής νοημοσύνης. Η νέα αυτή προσέγγιση αναμένεται να προσφέρει ταχεία και εξατομικευμένη διάγνωση σε πλήθος ογκολογικών και μη ογκολογικών παθήσεων. Η δημιουργία Μονάδας Ραδιογονιδιωματικής θα συμβάλει στην προώθηση της έρευνας και της ανάπτυξης και του ψηφιακού μετασχηματισμού υπηρεσιών παροχής υγείας. Με την δημιουργία των νέων δραστηριοτήτων, το ΙΙΒΕΑΑ, μοναδικό στην Ελλάδα στον τομέα εφαρμογής σύγχρονων μεθόδων βιοϊατρικής τεχνολογίας, θα αναπτύξει καινοτόμα προϊόντα και σύνθετες υπηρεσίες μέσω στενών συνεργασιών με εται-

ρείες έντασης γνώσης που δραστηριοποιούνται στον τομέα της πληροφορικής, της βιοτεχνολογίας και της βιοϊατρικής. Το έργο κατασκευής και εξοπλισμού της μονάδας Ραδιογονιδιωματικής χρηματοδοτείται από το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας καθώς και από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων.

ΚΕΝΤΡΟ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΥΓΕΙΑ (ΚΕΠΥ)

1. Σκοπός, δραστηριότητες και χρηματοδοτήσεις

Το Κέντρο Επιπτώσεων του Περιβάλλοντος στην Υγεία (ΚΕΠΥ) του Ιδρύματος Ιατροβιολογικών Ερευνών της Ακαδημίας Αθηνών (ΙΙΒΕΑΑ) έχει ως κύριο αντικείμενο τη συνεχή παρακολούθηση των φασμάτων της ηλιακής υπεριώδους ακτινοβολίας, της ολικής στήλης του όζοντος και του διοξειδίου του θείου, καθώς και τις μετρήσεις αερίων συστατικών και μετεωρολογικών παραμέτρων που έχουν σχέση με το περιβάλλον και την υγεία. Το ΚΕΠΥ διαθέτει φασματοφωτόμετρο τύπου Brewer, πυρανόμετρα ολικής και υπεριώδους ηλιακής ακτινοβολίας καθώς και κινητή μονάδα Υγείας-Περιβάλλοντος με σύγχρονη τεχνολογία laser radar και όργανα μέτρησης ατμοσφαιρικής ρύπανσης για την παρακολούθηση τη δομής και τη σύστασης της ατμόσφαιρας, σε συνεργασία με το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο και το Περιβαλλοντικό Παρατηρητήριο Navarino Environmental Observatory στο Costa Navarino σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο της Στοκχόλμης. Το ΚΕΠΥ έχει συμμετάσχει σε μια σειρά από εθνικές και διεθνείς δραστηριότητες, μεταξύ των οποίων και η δωρεάν διάθεση στον "ΑΘΗΝΑ 2004" της χρήσης του δικτυακού τόπου www.uvnet.gr για την ενημέρωση των αθλητών και των επισκεπτών σχετικά με τα επίπεδα έκθεσης των αθλητών στην υπεριώδη ηλιακή ακτινοβολία κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων. Ο φασματοφωτομετρικός σταθμός όζοντος και υπεριώδους ακτινοβολίας, ανήκει στο αντίστοιχο παγκόσμιο δίκτυο.

Από την έναρξη της λειτουργίας του Κέντρου, οι ερευνητές του ΚΕΠΥ έχουν συμμετάσχει σε διεθνή ευρωπαϊκά ερευνητικά ανταγωνιστικά προγράμματα μεταξύ των οποίων τα: CANDIDOZ, QUOBI, SCOUT-O3, QUANTIFY, GEMS, CIRCE, GEOMON, AMFIC, MACC, DARECLIMED, MACC II και III, CAMS, GEO-CRADLE, SMURBS ERA-PLANET κ.ά., καθώς και σε εθνικά ερευνητικά ανταγωνιστικά προγράμματα όπως είναι τα UVNET, ΠΕΝΕΔ 2003, ΕΔΗΕ, ΠΑΝΑΚΕΙΑ και CLIMPACT. Το ΚΕΠΥ έχει συμμετάσχει στη διοργάνωση σημαντικών διεθνών Συνεδρίων, μεταξύ των οποίων και σε συνεργασία με διεθνείς οργανισμούς και τη Διεθνή Επιτροπή Όζοντος, επιστημονικό Συμπόσιο με την συμπλήρωση 20 χρόνων από την υπογραφή του Πρωτοκόλλου του Μόντρεαλ για

Εικ. 1. Οι βραβευθέντες με Nobel καθηγητές S. Rowland, M. Molina και P. Crutzen, ο Διευθυντής του NCAR καθηγητής κ. G. Brasseur, η Δρ. S. Solomon, ο Διευθυντής του ΚΕΠΥ καθηγητής κ. Χ. Ζερεφός, μεταξύ διακεκριμένων επιστημόνων και αξιωματούχων από NASA, NOA, CNRS, Max Planck κ.ά. στην πρώτη σειρά (Αθήνα, Σεπτέμβριος 2007).

την προστασία του στρώματος του όζοντος, στο οποίο συμμετείχαν τρεις επιστήμονες τιμηθέντες με βραβείο Nobel (P. Crutzen, S. Rowland, M. Molina) (Εικ. 1).

Το Δεκέμβριο του 2009 υπεγράφη στη Στοκχόλμη τριμερής Συμφωνία, μεταξύ του ΙΙΒΕΑΑ με το Bert Bolin Center του Πανεπιστημίου της Στοκχόλμης και την αναπτυξιακή εταιρεία της Costa Navarino, TEMES S.A., για τη δημιουργία ενός Παρατηρητηρίου κλιματικών και περιβαλλοντικών μεταβολών στην περιοχή Costa Navarino της Μεσσηνίας, με την επωνυμία Navarino Environmental Observatory (N.E.O.). Οι δραστηριότητες του Παρατηρητηρίου επικεντρώνονται στην έρευνα των Κλιματικών Μεταβολών και τις επιδράσεις τους στο φυσικό περιβάλλον και τις ανθρώπινες δραστηριότητες στην περιοχή της Μεσογείου.

2. Δημοσιεύσεις-Βραβεία-Διακρίσεις

Η έρευνα που διεξάγεται στο ΚΕΠΥ έχει διεθνώς αναγνωρισθεί καθώς οι ερευνητές του έχουν δημοσιεύσει σημαντικό αριθμό επιστημονικών εργασιών σε έγκριτα περιοδικά με κριτές εκ των οποίων 70 δημοσιεύσεις σε περιοδικά με αυ-

ξημένο δείκτη απηχήσεως. Ο διευθυντής του Κέντρου έχει λάβει διεθνή βραβεία μεταξύ των οποίων το Blaise Pascal Medal της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Επιστημών (2015), το Yoram Kaufman Award της Αμερικανικής Γεωφυσικής Ενώσεως (2015), Εύφημο Μνεία από το Πρόγραμμα Περιβάλλοντος του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (UNEP) (2013), το Παράσημο του Ταξιάρχη του Τάγματος της Τιμής από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας (2020), παρασημοφόρηση από τη Γαλλική Κυβέρνηση με τον Ταξιάρχη του Ακαδημαϊκού Φοίνικα (2015), του Επιτίμου Μέλους της Διεθνούς Επιτροπής Όζοντος (2016), Τιμητική Διάκριση από το Πρόγραμμα Περιβάλλοντος του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (UNEP) και τη Διακυβερνητική Επιτροπή για την Κλιματική Αλλαγή (IPCC) για τη συμβολή του στις επιστημονικές εκθέσεις της IPCC, η οποία τιμήθηκε, εξ ημισείας με τον τ. Αντιπρόεδρο των ΗΠΑ Al Gore, με το βραβείο Nobel Ειρήνης 2007 (2008), το Βραβείο της Βαλκανικής Ενώσεως Φυσικών (2015), το Μετάλλιο Τιμής της Βαλκανικής Ενώσεως Φυσικών "Ioan Ursu" (2018). Παρέλαβε επίσης το Βραβείο "European Union Prize for Cultural Heritage" προς το ΕΑΑ για τη δημιουργία Μουσείου Γεωαστροφυσικής και την αποκατάσταση των κτηρίων, των Εργαστηρίων και της Βιβλιοθήκης του ΕΑΑ υπό την επίβλεψή του (2010). Κατά τις τελευταίες δεκαετίες έχει συμμετάσχει ως συγγραφέας ή κριτής σε όλες σχεδόν τις επιστημονικές εκθέσεις για την αραίωση του όζοντος του Παγκόσμιου Μετεωρολογικού Οργανισμού και του Προγράμματος Περιβάλλοντος των Ηνωμένων Εθνών.

3. Συμμετοχή σε πειραματικές εκστρατείες πεδίου

Η κινητή μονάδα Υγείας-Περιβάλλοντος του ΙΙΒΕΑΑ έχει συμμετάσχει σε πειραματικές εκστρατείες πεδίου που είχαν στόχο την καταγραφή των οπτικών ιδιοτήτων των αιωρούμενων σωματιδίων, δηλαδή βασικών παραμέτρων της ατμοσφαιρικής ρύπανσης. Οι κυριότερες πειραματικές εκστρατείες πεδίου στην Ελλάδα, κατά την περίοδο 2012-2018, ήταν οι ακόλουθες:

α. Συμμετοχή στο διεθνές πείραμα CHARMEX (2012)

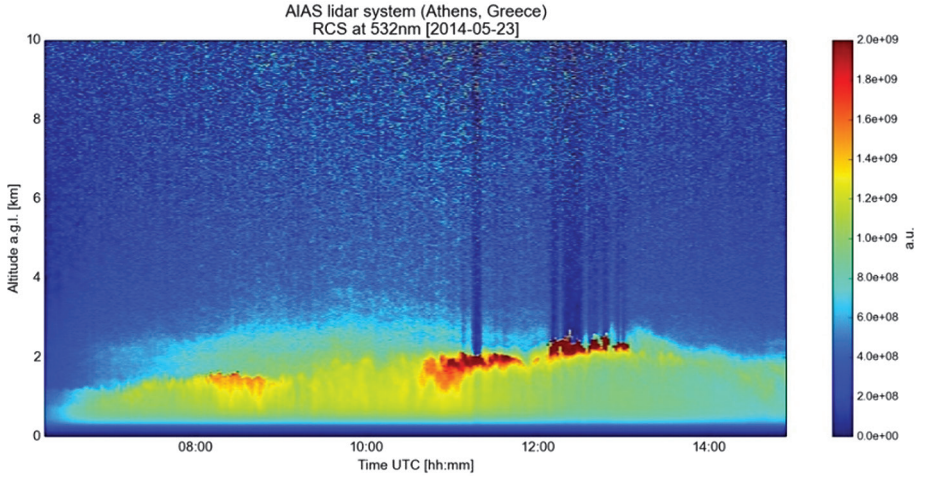
Στόχος του CHARMEX ήταν η μελέτη των μηχανισμών μεταφοράς της σωματιδιακής ρύπανσης στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου. Στο πλαίσιο του πειράματος CHARMEX η κινητή μονάδα Υγείας-Περιβάλλοντος του ΙΙΒΕΑΑ μετακινήθηκε στο Navarino Environmental Observatory (Ιούνιος 2012) όπου κατέγραψε την μεταφερόμενη (εισερχόμενη) σωματιδιακή ρύπανση από την έρημο Σαχάρα και την κεντρική Ευρώπη προς την δυτική Ελλάδα, παράλληλα με όλους τους σταθμούς του Ευρωπαϊκού δικτύου σταθμών lidar (EARLINET).

β. Συμμετοχή στο διεθνές πείραμα AQUA-AGRO (2012)

Στόχος του διεθνούς πειράματος AQUA-AGRO ήταν η μελέτη της μεταβολής των οπτικών ιδιοτήτων των αερολυμάτων στον άξονα Αθήνα-Εύβοια-Βουκουρέστι. Στο πλαίσιο του πειράματος AQUA-AGRO η κινητή μονάδα Υγείας-Περιβάλλοντος του ΙΙΒΕΑΑ μετακινήθηκε στον Οξύλιθο Ευβοίας (Κεντρικό Αιγαίο) τον Σεπτέμβριο 2012, όπου κατέγραψε την μεταφερόμενη (εισερχόμενη) σωματιδιακή ρύπανση από την έρημο Σαχάρα, την Δυτική Τουρκία και την Ρωσία, πριν αυτή εισέλθει στο Λεκανοπέδιο Αθηνών. Τα αποτελέσματα του διεθνούς πειράματος AQUA-AGRO δημοσιεύθηκαν στην Τελική Έκθεση έργου Ελληνο-Ρουμανικής Συνεργασίας ΓΓΕΤ 11 (ROM 36_5_ET30) (2014) και στην επιστημονική δημοσίευση (Papayannis et al., 2014).

γ. Συμμετοχή στο διεθνές πείραμα HYGRA_CD (2014)

Στόχος του διεθνούς πειράματος HygrA-CD που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του έργου ITARS (www.itars.net) ήταν η μελέτη του ρόλου των αερολυμάτων στην δημιουργία νεφών στο Λεκανοπέδιο Αθηνών. Στο πλαίσιο του πειράματος HygrA-CD η κινητή μονάδα Υγείας-Περιβάλλοντος του ΙΙΒΕΑΑ μετακινήθηκε στο ΕΚΕΦΕ-ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ τον Μάϊο-Ιούνιο 2014, όπου κατέγραψε την παραγόμενη σωματιδιακή ρύπανση στο Λεκανοπέδιο Αθηνών, αλλά και την μεταφερόμενη (εισερχόμενη) από την έρημο Σαχάρα, την Δυτική Τουρκία και την Ρωσία, καθώς εισερχόταν στο Λεκανοπέδιο Αθηνών. Ένα τυπικό παράδειγμα μέτρησης του συντελεστή οπισθοσκέδασης των αιωρούμενων σωματιδίων παρουσιάζεται στην Εικ. 2.

Εικ. 2. Χωρο-χρονική μεταβολή της κατακόρυφης κατανομής του συντελεστή οπισθοσκέδασης των αιωρούμενων σωματιδίων στο πλαίσιο της πειραματικής εκστρατείας HYGRA_CD (2014).

Τα αποτελέσματα του διεθνούς πειράματος HygrA-CD δημοσιεύθηκαν από τους Papayannis et al. (2017).

δ. Συμμετοχή στην εκδήλωση για τα 180 χρόνια του Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου, «Το ΕΜΠ ανοίγει τις πύλες των εργαστηρίων του στο κοινό» (2017)

Ο κινητός σταθμός lidar συμμετείχε ενεργά στην εκδήλωση για τα 180 χρόνια από την ίδρυση του ΕΜΠ στην δράση «Το ΕΜΠ ανοίγει τις πύλες των εργαστηρίων του στο κοινό», μεταξύ 20-21 Οκτωβρίου 2017 (βλ. Εικ. 3).

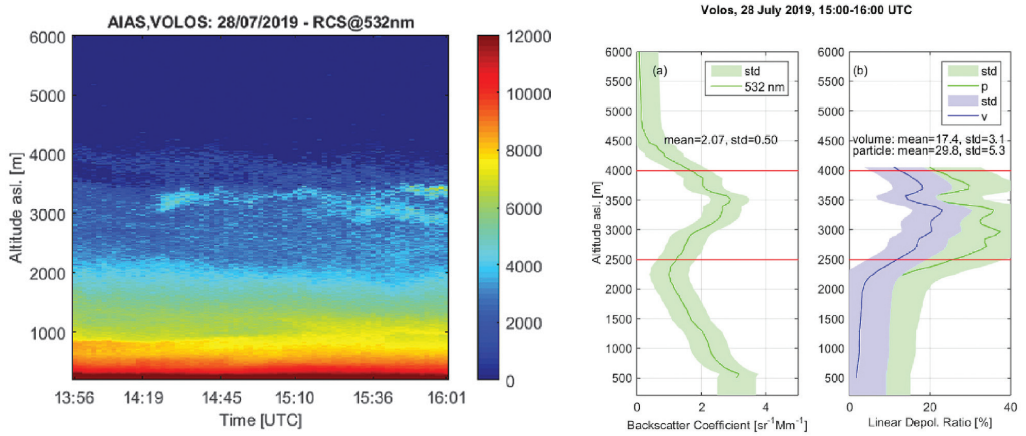

Εικ. 3. Συμμετοχή του κινητού σταθμού lidar AIAS στην Εκδήλωση «180 χρόνια ΕΜΠ».

Κατά την περίοδο 2019-2021, η κινητή μονάδα Υγείας-Περιβάλλοντος του ΙΙΒΕΑΑ συμμετείχε σε 3 πειραματικές εκστρατείες στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος PANACEA. Στόχος του ερευνητικού έργου PANACEA είναι η μελέτη της ατμοσφαιρικής ρύπανσης σε διάφορες αστικές περιοχές της Ελλάδος με έντονα φαινόμενα ατμοσφαιρικής ρύπανσης και αντιστοιχούν στην χρονική περίοδο που επικρατούν περιοριστικά μέτρα λόγω του COVID-19.

ε. Συμμετοχή στο πείραμα PANACEA (Ιούλιος 2019) – Βόλος, Νομού Μαγνησίας

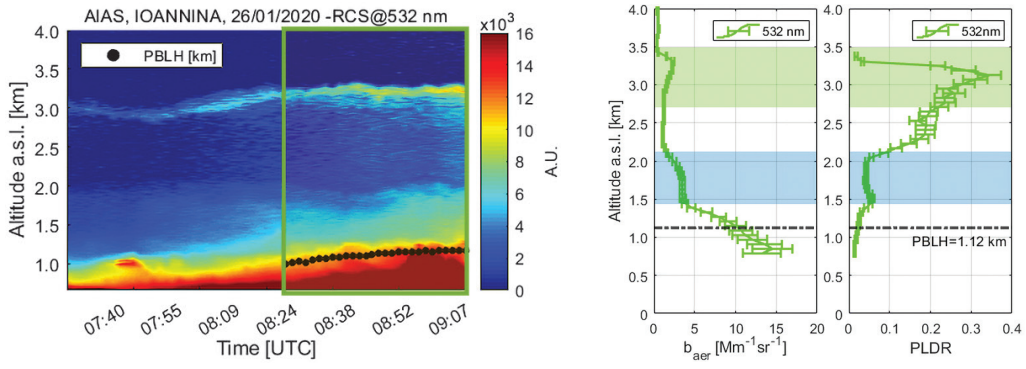
Ένα τυπικό παράδειγμα μέτρησης του συντελεστή οπισθοσκέδασης των αιωρούμενων σωματιδίων παρουσιάζεται στην Εικ. 4.

Εικ. 4. Καταγραφή της κατακόρυφης κατανομής της χωροχρονικής μεταβολής του σήματος lidar (532 nm) (αριστερή εικόνα) και του συντελεστή οπισθοσκέδασης (δεξιά εικόνα) των αιωρούμενων σωματιδίων στο Βόλο, Μαγνησίας (28.07.2019) (Mylonaki et al., 2021).

στ. Συμμετοχή στο πείραμα PANACEA (Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2020) - Ιωάννινα (περίοδος COVID-19)

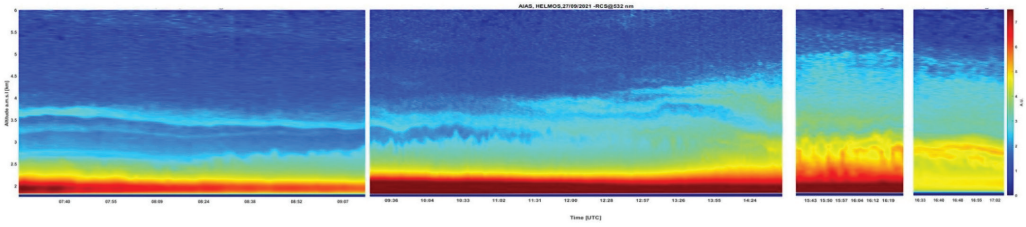
Τον χειμώνα του 2020 ο κινητός σταθμός lidar συμμετείχε στην καταγραφή των αερολυμάτων στο Λεκανοπέδιο Ιωαννίνων με στόχο τη μελέτη και την καταγραφή των οπτικών ιδιοτήτων των αιωρούμενων σωματιδίων και ο ρόλος τους στην υγεία των κατοίκων στα Ιωάννινα. Ένα τυπικό παράδειγμα μέτρησης του συντελεστή οπισθοσκέδασης των αιωρούμενων σωματιδίων παρουσιάζεται στην Εικ. 5.

Εικ. 5. Καταγραφή της κατακόρυφης κατανομής της χωροχρονικής μεταβολής του σήματος lidar (532 nm) (αριστερή εικόνα) και του συντελεστή οπισθοσκέδασης (δεξιά εικόνα) των αιωρούμενων σωματιδίων στα Ιωάννινα (26.01.2020).

ζ. Συμμετοχή στο πείραμα PANACEA (Οκτώβριος-Νοέμβριος 2021) – Όρος Χελμός – Νομού Αχαΐας

Στόχος της διεθνούς πειραματικής εκστρατείας που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του έργου PANACEA στο όρος Χελμός ήταν η μελέτη του ρόλου των αερολυμάτων στην δημιουργία νεφών στο όρος Χελμός (βλ. Εικ. 6).

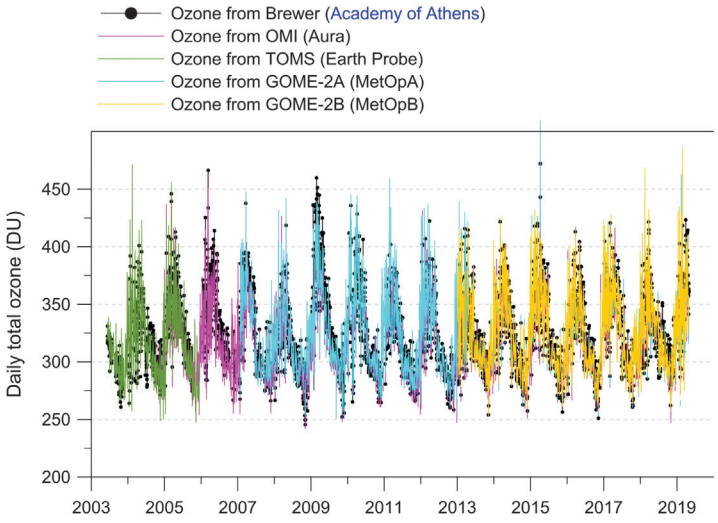
Εικ. 6. Καταγραφή της κατακόρυφης κατανομής της χωροχρονικής μεταβολής του σήματος lidar (532 nm) των αιωρούμενων σωματιδίων στο όρος Χελμός (01.10.2021).

4. Μετρήσεις της ποιότητας του ατμοσφαιρικού περιβάλλοντος

α. Μακροχρόνιες μετρήσεις του στρώματος του όζοντος και του οπτικού βάθους των αιωρούμενων σωματιδίων στην Αθήνα

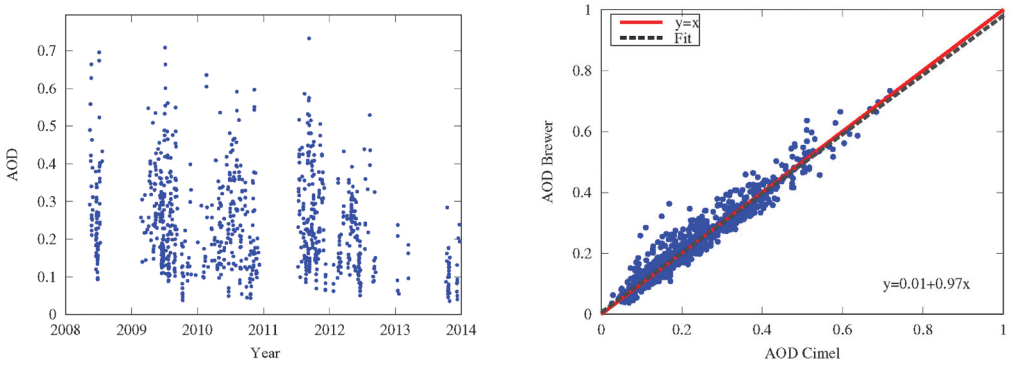
Στην Εικ. 7 παρουσιάζονται οι ημερήσιες τιμές της ολικής στήλης του όζοντος στην Αθήνα κατά την περίοδο 2003-2019, όπως μετρήθηκαν από το φασματοφωτόμετρο τύπου Brewer που είναι εγκατεστημένο στο δώμα του ΙΙΒΕΑΑ. Όπως φαίνεται από την Εικ. 7, υπάρχει πολύ καλή συμφωνία μεταξύ των επίγειων μετρήσεων του ΙΙΒΕΑΑ και των παρατηρήσεων από τα δορυφορικά όργανα TOMS και OMI (συντελεστές συσχέτισης μεγαλύτεροι από +0.9). Αντίστοιχες μεγάλες συσχετίσεις εμφανίζονται και με τις μετρήσεις των Ευρωπαϊκών δορυφόρων MetOpA και MetOpB. Το στρώμα του όζοντος παρουσιάζεται σταθεροποιημένο κατά την τελευταία 18ετία πάνω από την Αττική, χωρίς να παρατηρείται κάποια σημαντική αλλαγή. Η μέση τιμή του στρώματος του όζοντος παραμένει σταθερή στις 320 μονάδες Dobson, ποσότητα που αντιστοιχεί σε ένα στρώμα πάχους 3.2 χιλιοστών. Αντίστοιχα σταθερά παραμένουν και τα επίπεδα έκθεσης των κατοίκων στην υπεριώδη ηλιακή ακτινοβολία, όπως επιβεβαιώνεται από τις δορυφορικές παρατηρήσεις της ερυθηματογόνου δόσης της ηλιακής ακτινοβολίας πάνω από λεκανοπέδιο. Τα αποτελέσματα παρουσιάστηκαν σε πρόσφατη επιστημονική εργασία από τους Eleftheratos et al. (2021).

Οι μετρήσεις του φασματοφωτόμετρου Brewer χρησιμοποιήθηκαν για τη μελέτη των διαχρονικών μεταβολών του οπτικού βάθους των αερολυμάτων

Εικ. 7. Ημερήσιες τιμές του στρώματος του όζοντος στην Αθήνα από τις επίγειες μετρήσεις στην Ακαδημία Αθηνών και τις παρατηρήσεις των δορυφορικών οργάνων OMI, TOMS, GOME-2A και GOME-2B (Eleftheratos et al., 2021).

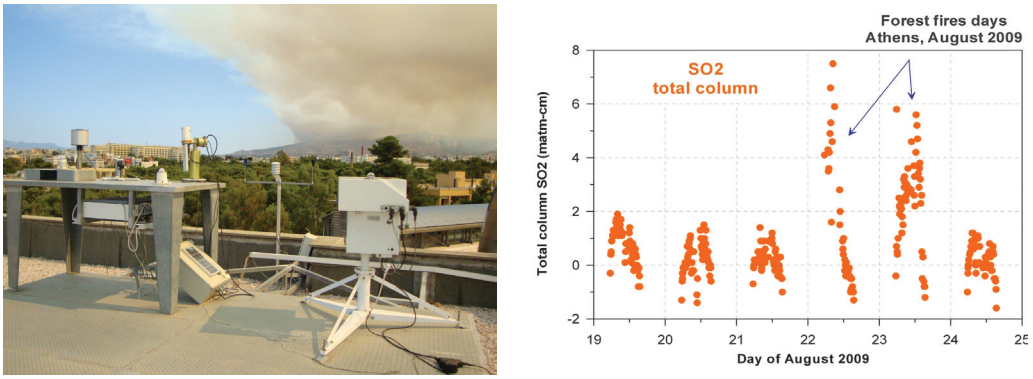
(AOD) στην Αθήνα κατά την περίοδο 2008-2014. Στην Εικ. 8 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα. Οι μετρήσεις του Brewer έδειξαν μια πτωτική τάση του AOD στα 437 nm κατά την περίοδο αναφοράς, και μια πάρα πολύ καλή συμφωνία με τις αντίστοιχες μετρήσεις από το φωτόμετρο CIMEL του παγκόσμιου δικτύου AERONET της NASA. Τα αποτελέσματα παρουσιάστηκαν στην επιστημονική εργασία των Diémoz et al. (2016).

Εικ. 8. Διαχρονικές μεταβολές του οπτικού βάθους των αερολυμάτων στην Αθήνα κατά την περίοδο 2008-2014 από τις μετρήσεις του φασματοφωτόμετρου Brewer στα 437 nm. Στη δεξιά μεριά παρουσιάζεται η σύγκριση των μετρήσεων του Brewer με τις αντίστοιχες μετρήσεις του φωτόμετρου CIMEL (Diémoz et al., 2016).

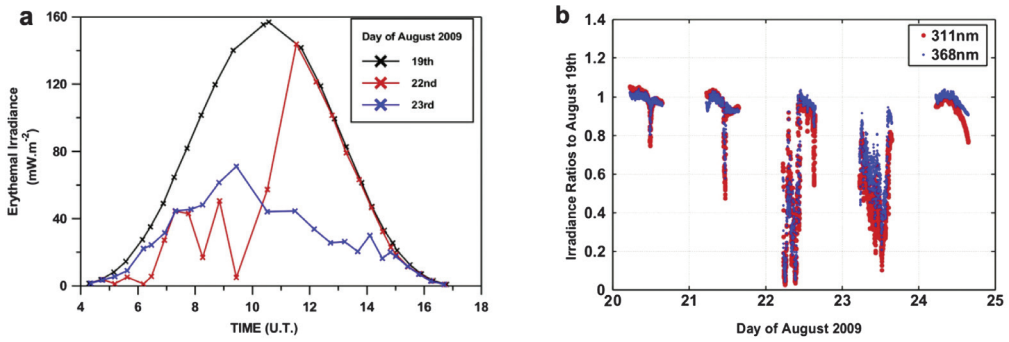
β. Μετρήσεις διοξειδίου του θείου, ηλιακής ακτινοβολίας και οπτικού βάθους αερολυμάτων στην Αθήνα κατά τη διάρκεια δασικών πυρκαγιών

Στην Εικ. 9 παρουσιάζονται οι μετρήσεις της ολικής στήλης του διοξειδίου του θείου (SO_2) στην Αθήνα κατά τη διάρκεια της δασικής πυρκαγιάς του Αυγούστου 2009 που έπληξε την βορειοανατολική Αττική, από την περιοχή του Γραμματικού και του Μαραθώνα μέχρι το Πικέρμι και την Παλλήνη, κατακαίγοντας στο ενδιάμεσο τμήμα της Πεντέλης. Οι συγκεντρώσεις της ολικής στήλης SO_2 που μετρήθηκαν στο ΙΙΒΕΑΑ στις 22 και 23 Αυγούστου ήταν περίπου 3 φορές μεγαλύτερες από τις κανονικές τιμές. Η φωτογραφία στα αριστερά δείχνει τον καπνό που πέρασε πάνω από το ΙΙΒΕΑΑ στις 22 Αυγούστου 2009 και το διάγραμμα στα δεξιά δείχνει τις μετρήσεις του SO_2 από το φασματοφωτόμετρο.

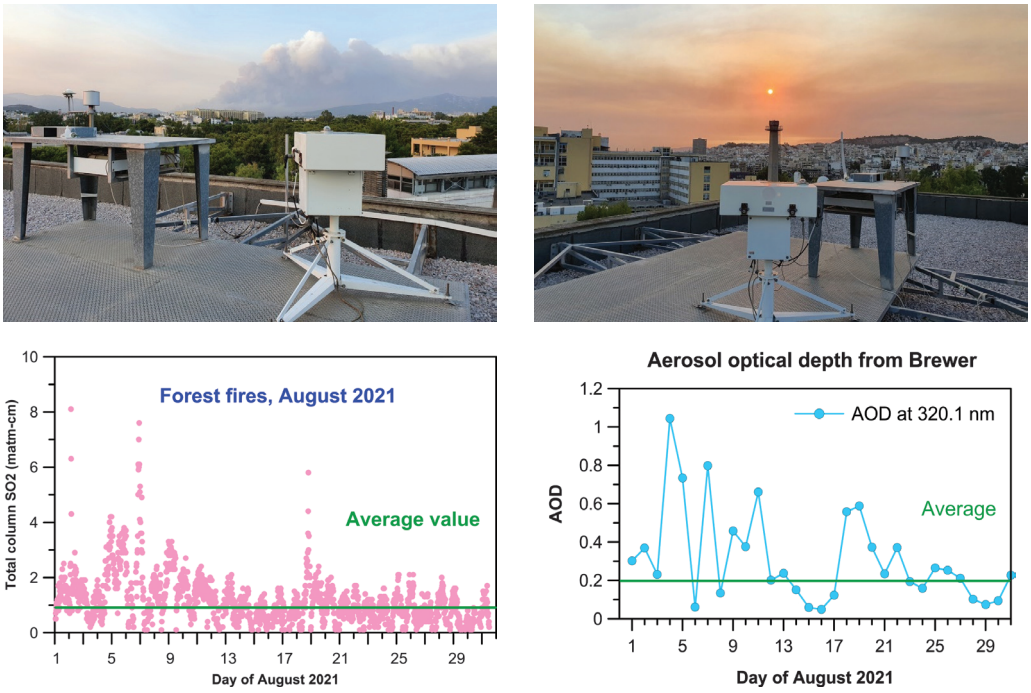
Εικ. 9. Μετρήσεις της ολικής στήλης του διοξειδίου του θείου (SO_2) στο ΙΙΒΕΑΑ κατά τη διάρκεια της δασικής πυρκαγιάς στη βορειοανατολική Αττική τον Αύγουστο του 2009. Αριστερά στην εικόνα διακρίνεται το νέφος των αιωρούμενων σωματιδίων από τη δασική πυρκαγιά το οποίο κατέκλυσε την Αττική.

Οι μετρήσεις της ερυθηματογόνου ηλιακής ακτινοβολίας κατά τις ημέρες των πυρκαγιών (22-23 Αυγούστου) συγκρίθηκαν με τις μετρήσεις πριν από τις πυρκαγιές (19 Αυγούστου) όπως φαίνεται στην Εικ. 10. Στις 23 Αυγούστου, ο καπνός ήταν πάνω από το σταθμό όλη την ημέρα, με αποτέλεσμα τη μείωση της ερυθηματογόνου ακτινοβολίας από 160 σε 40 mW/m^2. Η σύγκριση των μετρήσεων του οργάνου UV-MFR σε δύο μήκη κύματος (311 nm και 368 nm) έδειξαν ότι οι μειώσεις της ακτινοβολίας στο UV-B (311 nm) ήταν μεγαλύτερες από τις μειώσεις της ακτινοβολίας στο UV-A (368 nm). Αυτό οφείλεται στην αυξημένη σκέδαση των αερολυμάτων στα μικρότερα μήκη κύματος. Οι μειώσεις έφτασαν έως και 95% και 80%, για την UV-B και UV-A ηλιακή ακτινοβολία, αντίστοιχα. Τα αποτελέσματα παρουσιάστηκαν στην επιστημονική εργασία των Amiridis et al. (2012).

Εικ. 10. (α) Μετρήσεις της ερυθηματογόνου ακτινοβολίας από το φασματοφωτόμετρο Brewer του ΙΙΒΕΑΑ πριν και κατά τη διάρκεια των πυρκαγιών του Αυγούστου 2009 στην Αττική. (β) Μετρήσεις σε δύο χαρακτηριστικά μήκη κύματος (311 nm και 368 nm) από το φωτόμετρο UV-MFR (Amiridis et al., 2012).

Στην Εικ. 11 παρουσιάζονται οι μετρήσεις SO_2 κατά τη διάρκεια των πρόσφατων καταστροφικών πυρκαγιών του Αυγούστου 2021. Οι συγκεντρώσεις της ολικής στήλης SO_2 που μετρήθηκαν στο ΙΙΒΕΑΑ κατά το πρώτο 11ήμερο του Αυγούστου (περίοδος δασικών πυρκαγιών) και στις 18-19 Αυγούστου (δασικές πυρκα-

Εικ. 11. Μετρήσεις της ολικής στήλης του διοξειδίου του θείου (SO_2) και του οπτικού βάθους των αερολυμάτων στα 320.1 nm στο ΙΙΒΕΑΑ τον Αύγουστο του 2021.

γιές σε Λαυρεωτική και Βίλια Αττικής) ήταν έως και 8 φορές μεγαλύτερες από τη μέση τιμή SO_2 του Αυγούστου. Η μέση τιμή (average) είναι από τις ημέρες χωρίς δασικές πυρκαγιές. Οι φωτογραφίες στο πάνω μέρος της εικόνας τραβήχτηκαν στο σταθμό του ΙΙΒΕΑΑ στις 5 Αυγούστου 2021 και δείχνουν τον καπνό από την πυρκαγιά το πρωί και κατά τη δύση του ηλίου. Τα διαγράμματα στο κάτω μέρος της εικόνας απεικονίζουν τις ημερήσιες μετρήσεις του SO_2 και τις μέσες ημερήσιες τιμές του οπτικού βάθους των αιωρούμενων σωματιδίων στα 320.1 nm από το φασματοφωτόμετρο Brewer τον Αύγουστο του 2021.

γ. Ανίχνευση διακρατικής μεταφοράς διοξειδίου του θείου ηφαιστειακής προέλευσης

Οι μετρήσεις SO_2 του ΙΙΒΕΑΑ συμμετείχαν σε διεθνή μελέτη για την ανίχνευση SO_2 ηφαιστειακής προέλευσης από το υφιστάμενο παγκόσμιο δίκτυο των φασματοφωτομέτρων Brewers. Συγκρίσεις με ανεξάρτητες επίγειες και δορυφορικές μετρήσεις καθώς και θεωρητικοί υπολογισμοί μοντέλων επιβεβαίωσαν την ικανότητα του δικτύου Brewer να ανιχνεύει ηφαιστειακές συγκεντρώσεις SO_2. Η σύγκριση με τα δορυφορικά όργανα OMI και GOME-2 έδειξε στατιστικά σημαντική συμφωνία μεταξύ των δεδομένων του δικτύου Brewer και των δορυφορικών μετρήσεων μετά την έκρηξη του ηφαιστείου Kasatochi στην Αλάσκα τον Αύγουστο του 2008. Οι προσομοιώσεις της ολικής στήλης του SO_2 από το πρόγραμμα MACC (Παρακολούθηση της ατμοσφαιρικής σύστασης και του κλίματος) έδειξαν ότι οι μεγάλες αυξήσεις του SO_2 στην Ευρώπη μετά την έκρηξη του ηφαιστείου Bárðarbunga στην Ισλανδία τον Σεπτέμβριο του 2014 δεν οφείλονται σε τοπικές πηγές ρύπανσης ή εκπομπές πλοίων, αλλά συνδέονται σαφώς με την ηφαιστειακή έκρηξη. Η αύξηση του SO_2 στο έδαφος και στην τροπόσφαιρα της Ευρώπης εντοπίστηκε και από άλλα επίγεια δίκτυα (Air-Base και EARLINET). Προτάθηκε ότι ο συνδυασμός των μετρήσεων του υφιστάμενου δικτύου των Brewers με άλλα επίγεια και δορυφορικά δίκτυα, θα μπορούσε να δημιουργήσει ένα χρήσιμο εργαλείο για την πρόβλεψη υψηλών τιμών SO_2 τόσο στο έδαφος όσο και πάνω από τους αεροδιαδρόμους μετά από μελλοντικές εκρήξεις. Τα αποτελέσματα παρουσιάστηκαν στην επιστημονική εργασία των Zerefos et al. (2017).

δ. Μετρήσεις όζοντος και μονοξειδίου του άνθρακα στο Ν.Ε.Ο.

Οι ερευνητές του ΚΕΠΥ του ΙΙΒΕΕΑ ανέλυσαν τις ατμοσφαιρικές συγκεντρώσεις όζοντος (O_3) και μονοξειδίου του άνθρακα (CO) στη Μεσσηνία, από τις μετρήσεις του σταθμού Ν.Ε.Ο. που λειτουργεί στη Μεθώνη από το 2016. Ο σταθμός είναι μέρος της εθνικής ερευνητικής υποδομής ΠΑΝΑΚΕΙΑ και στόχος

του είναι παρακολουθεί σε μακροχρόνια βάση τις συγκεντρώσεις βασικών αιωρούμενων σωματιδίων και αέριων ρύπων για την κατανόηση των παραγόντων που καθορίζουν τα επίπεδα και τη μεταβλητότητα της ρύπανσης σε απομακρυσμένες περιοχές. Οι μετρήσεις των αέριων ρύπων συγκρίθηκαν με τις αντίστοιχες μετρήσεις από το σταθμό Φινοκαλιά, στην Κρήτη. Ο συντελεστής συσχέτισης μεταξύ των ημερήσιων τιμών O_3 στη Μεθώνη και στη Φινοκαλιά είναι περίπου +0.6. Παρόμοια συσχέτιση υπάρχει και για το CO. Τα επιστημονικά αποτελέσματα παρουσιάστηκαν στο 2ο επιστημονικό συνέδριο της ΠΑΝΑΚΕΙΑ που πραγματοποιήθηκε διαδικτυακά από τις 29 Σεπτεμβρίου έως την 1 Οκτωβρίου 2020.

ε. Εκπαιδευτικές δραστηριότητες στο Ν.Ε.Ο.

Το 3ο εκπαιδευτικό Σεμινάριο του προγράμματος AdaptNET για τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στη γεωργία πραγματοποιήθηκε στο Costa Navarino της Μεσσηνίας από τις 3 έως τις 8 Φεβρουαρίου 2020. Το πρόγραμμα AdaptNET (Ενίσχυση της εκπαίδευσης, της έρευνας και της καινοτομίας για τις έξυπνες καλλιέργειες στο κλίμα στην Ινδία) είναι ένα πρόγραμμα ERASMUS+ CAPACITY BUILDING που χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Στο Σεμινάριο συμμετείχαν 29 Ινδοί δάσκαλοι/επιστήμονες καθώς και 15 μεταπτυχιακοί φοιτητές από την Ελλάδα. Η εκπαίδευση διοργανώθηκε από τον Δρα Ιωάννη Καψωμενάκη και τον Δρα Δημήτρη Βολουδάκη.

5. Υποδομή και εξοπλισμός

- Φασματοφωτόμετρο τύπου Brewer MK IV για τη μέτρηση της φασματικής υπεριώδους ηλιακής ακτινοβολίας (UV-B), της ολικής στήλης του όζοντος, του διοξειδίου του θείου και του διοξειδίου του αζώτου. Το όργανο είχε λειτουργήσει επί μία δεκαετία σε κοινά προγράμματα της NASA και της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο Reykjavik εντός του αρκτικού κύκλου (δωρεά Καθηγητού κ. Χρήστου Ζερεφού).
- Ακτινόμετρο πολλαπλών καναλιών τύπου NILU-UV για τη μέτρηση της υπεριώδους ηλιακής ακτινοβολίας (UVB, UVA) και της φωτοσυνθετικά ενεργής ακτινοβολίας (PAR) (σταθμός του Εθνικού Δικτύου Μέτρησης της Υπεριώδους Ηλιακής Ακτινοβολίας) (δωρεά Καθηγητού κ. Χρήστου Ζερεφού).
- Πυρανόμετρο τύπου CM11 για τη μέτρηση της εισερχόμενης ηλιακής ακτινοβολίας (σταθμός του Ελληνικού Δικτύου Ηλιακής Ενέργειας).
- Αναλυτής όζοντος Ecotech Serinus 10 και αναλυτής μονοξειδίου του άνθρακα Ecotech Serinus 30 (συνεργασία με το Navarino Environmental Observatory).

- Κινητός σταθμός lidar (AIAS) μονού μήκους κύματος (εκπομπή δέσμης laser στα 532 nm) με δυνατότητα μέτρησης της αποπόλωσης της οπισθοσκεδαζόμενης δέσμης laser. Ο κινητός σταθμός αναβαθμίστηκε τον Ιούλιο 2021 με ένα επιπλέον κανάλι μέτρησης των αερολυμάτων στα 1064 nm. Το σύστημα lidar AIAS ελληνικής κατασκευής (καθηγητής Αλέξανδρος Παπαγιάννης και συνεργάτες, ΕΜΠ) είναι εγκατεστημένο σε ειδικά διαμορφωμένο φορτηγό (van) μάρκας FORD Transit (δωρεά της Ένωσης Ελλήνων Εφοπλιστών προς το ΙΙΒΕΑΑ).
- Ασύρματος επαγγελματικός μετεωρολογικός σταθμός Bresser 5-in-1 (ταχύτητα ανέμου, διεύθυνση ανέμου, υγρασία, θερμοκρασία, βροχή).
- Ασύρματος αισθητήρας ποιότητας του αέρα, μοντέλο PurpleAir PA-II, για τη μέτρηση της συγκέντρωσης των αιωρούμενων σωματιδίων PM2.5 (ιδιοκτησίας του Ε.Μ.Π.-Εργαστήριο Τηλεπισκόπησης Laser).
- Σταθμός μετεωρολογικών μετρήσεων (θερμοκρασία, υγρασία, πίεση, βροχόπτωση, ένταση και διεύθυνση ανέμου)

Εικ. 12. Ο τ. Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας κ. Προκόπιος Παυλόπουλος και τα συμβαλλόμενα μέρη (Τελετή με αφορμή την 5η επέτειο του Ν.Ε.Ο., 18 Μαΐου 2015).

Εικ. 13. Ο σταθμός μέτρησης της ποιότητας του ατμοσφαιρικού περιβάλλοντος του ΚΕΠΥ του ΙΙΒΕΑΑ ανήκει στο παγκόσμιο δίκτυο σταθμών όζοντος/υπεριώδους ακτινοβολίας.

Εικ. 14. Το ISOBOX του Navarino Environmental Observatory (N.E.O.) στη Μεθώνη.

ΙΔΡΥΜΑ ΚΩΣΤΑ ΚΑΙ ΕΛΕΝΗΣ ΟΥΡΑΝΗ

Η Ελένη Ουράνη, συγγραφέας και κριτικός, κόρη του τραπεζίτη Μιλτιάδη Νεγρεπόντη, ο οποίος διετέλεσε υπουργός Οικονομικών στην πρώτη κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου, και της Μαρίας Νεγρεπόντη, που υπήρξε η πρώτη πρόεδρος του «Συνδέσμου για τα Δικαιώματα της Γυναίκας», εμφανίζεται στα Γράμματα με το ψευδώνυμο «Άλκης Θρύλος». Αφοσιώνεται, κυρίως στην κριτική των παραστάσεων του ελληνικού θεάτρου, το οποίο υπηρετεί με πάθος και παρακολουθεί ανελλιπώς, από το 1927 και ως το θάνατό της, το 1971.

Η Ελένη Ουράνη υπήρξε δεύτερη σύζυγος του Κώστα Ουράνη. Το όνομα Κώστας Ουράνης αποτελεί το φιλολογικό ψευδώνυμο του ποιητή και συγγραφέα ταξιδιωτικών κειμένων Κώστα Νέαρχου, με κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα τη φυγή, εκφραζόμενη με μια λυρική ευαισθησία. Γεννήθηκε το 1890 και πέθανε το 1953. Εκτός από την ποίηση και την ταξιδιωτική πεζογραφία, έγραψε διηγήματα και κριτικές μελέτες.

Δυο χρόνια πριν από την εκδημία της, το 1969, η Ελένη Ουράνη συντάσσει τη διαθήκη της, με την οποία καθιστά κληρονόμο το μεγαλύτερο πνευματικό ίδρυμα της χώρας, την Ακαδημία Αθηνών, με την υποχρέωση να συστήσει Ίδρυμα με την επωνυμία «Κώστα και Ελένης Ουράνη», στο οποίο και να μεταβιβασθεί η περιουσία της.

Το ΙΔΡΥΜΑ ΚΩΣΤΑ ΚΑΙ ΕΛΕΝΗΣ ΟΥΡΑΝΗ αποτελεί Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου, υπάγεται στην εποπτεία και τον έλεγχο των Υπουργών Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Οικονομικών και Πολιτισμού και Επιστημών και διέπεται από τις διατάξεις της από 15.6.1969 ιδιόγραφης διαθήκης τη Ελένης Ουράνη, της συστατικής του πράξης και του παρακάτω οργανισμού αυτού, του Α.Ν. 2039/1939, όπως κάθε φορά ισχύει ο Νόμος αυτός, και των διαταγμάτων που εκδόθηκαν ή θα εκδοθούν σε εκτέλεση του Νόμου τούτου.

Σκοπός του Ιδρύματος είναι η ενίσχυση της Ελληνικής λογοτεχνίας στο εσωτερικό και η προβολή των έργων Ελλήνων λογοτεχνών στο εξωτερικό.

Έργα νεοελληνικής λογοτεχνίας θωρούνται εκείνα που έχουν συνταχτεί στη νέα Ελληνική γλώσσα και ανήκουν στον πεζό ή έμμετρο λόγο, είναι σύγχρονα ή παλαιότερα, καθώς επίσης οι φιλολογικές σπουδές και έρευνες γύρω από τα έργα αυτά.

Μέσα για την πραγματοποίηση του σκοπού είναι:

α. Η έκδοση αναγνωρισμένων έργων της νεοελληνικής λογοτεχνίας, η μετάφραση σπουδαίων ξένων λογοτεχνικών έργων στα Ελληνικά, καθώς και η μετάφραση από τα Ελληνικά σε ξένες γλώσσες έργων λογοτεχνών που δεν βρίσκονται στη ζωή.

β. Η αθλοθέτηση κάθε χρόνο τεσσάρων τουλάχιστο βραβείων με χρηματικά έπαθλα οριζόμενα από το Διοικητικό Συμβούλιο, στο όνομα «Κώστα και Ελένης Ουράνη» για την ποίηση, τον αφηγηματικό πεζό λόγο, την κριτική ή το δοκίμιο και την παιδική λογοτεχνία. Επίσης η αθλοθέτηση ενός ακόμη βραβείου με χρηματικό έπαθλο στη μνήμη «Μιλτιάδη και Μαρίας Νεγρεπόντη» για κλάδο που θα προσδιορίζεται κάθε φορά από το Διοικητικό Συμβούλιο του Ιδρύματος και θα αφορά τις οικονομικές επιστήμες.

Η αθλοθέτηση, επίσης, βραβείου, που θα απονέμεται κάθε χρόνο στις 25 Μαρτίου σε έργο νεοελληνικό, αναφερόμενο στην Ελληνική Παλιγγενεσία. Ο αριθμός και το είδος των βραβείων αυτών, καθώς και τα χρηματικά έπαθλα, θα ορίζονται κάθε φορά από την Ολομέλεια της Ακαδημίας Αθηνών, έπειτα από σχετική πρόταση του Διοικητικού Συμβουλίου του Ιδρύματος.

γ. Η έκδοση θεατρικής βιβλιοθήκης, που θα περιλαμβάνει, σύμφωνα με την κρίση του Διοικητικού Συμβουλίου του Ιδρύματος, όλα τα αξιόλογα έργα Ελλήνων θεατρικών συγγραφέων και λογοτεχνικές μεταφράσεις ξένων θεατρικών έργων.

δ. Η επανέκδοση εξαντλημένων έργων του Κώστα Ουράνη.

ε. Η έκδοση επιλογής από τα έργα της Ελένης Ουράνη και επανέκδοση εκείνων που θα έχουν εξαντληθεί.

στ. Η ενίσχυση συγγραφέων για να συμπληρώσουν και ολοκληρώσουν το έργο τους.

ζ. Η χορήγηση υποτροφιών σε Έλληνες για σπουδές στο εσωτερικό ή εξωτερικό στη νεότερη Ελληνική λογοτεχνία ή φιλολογία ή και σε ξένους φιλολόγους για σπουδή της νεοελληνικής λογοτεχνίας ή φιλολογίας.

η. Η χορήγηση υποτροφιών σε αλλοδαπούς πτυχιούχους και ερευνητές που επιθυμούν να ασχοληθούν στην Ελλάδα με τη νεότερη Ελληνική γλώσσα και λογοτεχνία.

θ. Η ενίσχυση Πανεπιστημιακών εδρών, κέντρων σπουδών, περιοδικών και συλλόγων που βρίσκονται στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό και αφορούν τη νέα Ελληνική γραμματεία και

ι. Κάθε άλλο μέσο που θα κρίνει πρόσφορο το Διοικητικό Συμβούλιο του Ιδρύματος για την επιτυχία του σκοπού του Ιδρύματος.

Διοίκηση

Το Ίδρυμα λειτουργεί υπό την αιγίδα της Ακαδημίας Αθηνών και διοικείται από Διοικητικό Συμβούλιο αποτελούμενο από:

α. Τα τακτικά λογοτεχνικά μέλη της Ακαδημίας Αθηνών
β. Τον Γενικό Γραμματέα της Ακαδημίας Αθηνών
γ. Ένα ή δύο τακτικά μέλη της Ακαδημίας Αθηνών (ανάλογα με την περίπτωση, για να συμπληρώνεται περιττός αριθμός μελών στο Διοικητικό Συμβούλιο), τα οποία ορίζονται από τη Σύγκλητο της Ακαδημίας Αθηνών κάθε τριετία με τους αναπληρωτές τους και
δ. Τον εκάστοτε Διοικητή της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος.

Ως «τακτικά λογοτεχνικά μέλη» θεωρούνται οι Ακαδημαϊκοί που κατέχουν λογοτεχνική έδρα.

Ο Πρόεδρος της Ακαδημίας Αθηνών μπορεί να μετέχει χωρίς ψήφο στις συνεδριάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου του Ιδρύματος, όταν προσκληθεί προς τούτο ή κρίνει ότι η παρουσία του είναι αναγκαία.

Η θητεία των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου είναι τριετής. Τα μέλη αυτού εκλέγουν μεταξύ τους με ψηφοφορία για μία τριετία τον Πρόεδρο, τον Αντιπρόεδρο και τον Γενικό Γραμματέα.

Τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου προσφέρουν τις υπηρεσίες τους χωρίς αμοιβή. Δικαιούνται όμως οδοιπορικά ή άλλα έξοδα που δαπάνησαν για εκτέλεση υπηρεσίας του Ιδρύματος, εφόσον έγιναν κατόπιν σχετικής ειδικής εντολής του Διοικητικού Συμβουλίου και αποδεικνύονται ότι πραγματοποιήθηκαν νόμιμα.

Το Διοικητικό Συμβούλιο αποφασίζει για κάθε θέμα που αφορά τη διοίκηση και λειτουργία του Ιδρύματος, τη διαχείριση της περιουσίας και τη διάθεση των πόρων αυτού, καθώς και για κάθε ενέργεια που σχετίζεται με την εκπλήρωση του σκοπού, πάντοτε όμως σύμφωνα με τις διατάξεις της από 15.6.1969 ιδιόγραφης διαθήκης της Ελένης Ουράνη, της συστατικής πράξης και του παρόντα οργανισμού του Ιδρύματος, του Α.Ν. 2039/39 και των διαταγμάτων που εκδόθηκαν σε εκτέλεση του Νόμου τούτου, καθώς και των λοιπών σχετικών νόμων και διατάξεων.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ

Από της συστάσεως του Ιδρύματος έως σήμερα και προς εκτέλεση των σκοπών της διαθέτιδος Ελένης Ουράνη, έχουν δοθεί:

Οικονομικές ενισχύσεις

Από το 1972 έως σήμερα έχουν δοθεί περίπου 1.600 οικονομικές ενισχύσεις σε Πανεπιστημιακές Έδρες εσωτερικού και εξωτερικού, Κέντρα Σπουδών, Περι-

οδικά, Συλλόγους, Πνευματικά Ιδρύματα, Επιστημονικά Ιδρύματα Ανθρωπιστικών Σπουδών, εκδοτικούς οίκους εξωτερικού για μεταφράσεις έργων Ελλήνων λογοτεχνών σε αντίστοιχες γλώσσες, φυσικά πρόσωπα και λοιπούς συναφείς φορείς που αφορούν τη Νέα Ελληνική Γραμματεία, πραγματοποίηση συνεδρίων και πάσης φύσεως λογοτεχνικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις που συντελούν στην έντονη παρουσία της χώρας μας στο εξωτερικό.

Βραβεία:

Από το 1972 έως σήμερα έχουν δοθεί 150 βραβεία σε Έλληνες λογοτέχνες με χρηματικό έπαθλο 6.000 Ευρώ (βραβευμένοι για ένα έργο τους) και 10.000 (για το σύνολο του έργου τους).

Υποτροφίες:

Σε αλλοδαπούς μεταπτυχιακούς φοιτητές, μελετητές και ερευνητές της νεοελληνικής λογοτεχνίας που επιθυμούν να ασχοληθούν (στην Ελλάδα) με τη νεότερη ελληνική γλώσσα και λογοτεχνία.

Από το 1998 έως σήμερα έχουν δοθεί 341 υποτροφίες.

Από το 2012 έως το 2018 χρηματοδοτήθηκαν 41 υποτροφίες στο πλαίσιο της συνεργασίας μας στο πρόγραμμα μεταφραστών του Ιδρύματος Πέτρου Χάρη.

Εκδόσεις του Ιδρύματος

Έχουν εκδοθεί από το Ίδρυμα 114 τίτλοι βιβλίων, υψηλών ποιοτικών προδιαγραφών, τα οποία διατίθενται δωρεάν σε δημόσια εκπαιδευτικά ιδρύματα, Πανεπιστήμια εσωτερικού και εξωτερικού, Δήμους, Κοινότητες και σε οποιοδήποτε άλλο πνευματικό ίδρυμα, κατόπιν αιτήσεώς τους.

Η εκδοτική παραγωγή του Ιδρύματος απαρτίζεται από τρεις ξεχωριστές σειρές:

α) Τη σειρά της «Νεοελληνικής Βιβλιοθήκης» η οποία περιλαμβάνει έργα επιφανών συγγραφέων που άφησαν εποχή στην ελληνική λογοτεχνία,

β) Τη «Θεατρική Βιβλιοθήκη» η οποία περιλαμβάνει θεατρικά έργα Ελλήνων θεατρικών συγγραφέων των πρώτων δεκαετιών του 19ου αιώνα και

γ) Τη σειρά «Άλλες Εκδόσεις», στην οποία περιλαμβάνεται και το δωδεκάτομο έργο των θεατρικών κριτικών της Ελένης Ουράνη, που δημοσιεύθηκαν από το 1927 έως το θάνατό της, το 1971.

Α΄ ΣΕΙΡΑ «ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ»

Με τη γενική φιλολογική εποπτεία του Ακαδημαϊκού Αποστόλου Σαχίνη:

1. Στεφάνου Ξένου «Η ηρωίς της Ελληνικής Επαναστάσεως», φιλολογική επιμέλεια Βικτωρία Χατζηγεωργίου – Χασιώτη, (τόμ. Α+Β), Αθήνα 1988, σελ. 582+492
2. Ανδρέα Κάλβου «Ωδαί», φιλολογική επιμέλεια Στέφανος Διαλησμάς, Αθήνα 1988, σελ. 204
3. Γεράσιμου Μαρκορά «Ποιήματα», φιλολογική επιμέλεια Παναγιώτης Μαστροδημήτρης, Αθήνα 1988, σελ. 368
4. Αλεξάνδρου Παπαδιαμάντη «Διηγήματα», φιλολογική επιμέλεια Φώτης Δημητρακόπουλος, Αθήνα 1988, σελ. 372
5. Αλεξάνδρου Ρίζου Ραγκαβή «Ο Αυθέντης του Μωρέως», φιλολογική επιμέλεια Απόστολος Σαχίνης, Αθήνα 1989, σελ. 250
6. Κωστή Παλαμά «Η φλογέρα του βασιλιά», φιλολογική επιμέλεια Κωνσταντίνος Κασίνης, Αθήνα 1989, σελ. 220
7. Γρηγορίου Παλαιολόγου «Ο Ζωγράφος», φιλολογική επιμέλεια Άλκης Αγγέλου, Αθήνα 1989, σελ. 302
8. Σπυρίδωνος Ζαμπελίου «Κρητικοί Γάμοι», φιλολογική επιμέλεια Αθανάσιος Καραθανάσης, Αθήνα 1989, σελ. 632
9. Κωσταντίνου Χατζόπουλου «Φθινόπωρο», φιλολογική επιμέλεια Πέτρος Χάρης, Αθήνα 1990, σελ. 202
10. Samuel Sheridan Wilson «Το Παλληκάριον», φιλολογική επιμέλεια Δημήτριος Πολέμης, Αθήνα 1990, σελ. 200
11. Κωνσταντίνου Χρηστομάνου «Το βιβλίο της Αυτοκράτειρας Ελισάβετ», φιλολογική επιμέλεια Απόστολος Σαχίνης, Αθήνα 1990, σελ. 212
12. Λορέντζου Μαβίλη «Τα Ποιήματα», φιλολογική επιμέλεια Γεώργιος Αλισανδράτος, Αθήνα 1990, σελ. 236
13. Γεωργίου Βιζυηνού «Τα Διηγήματα», φιλολογική επιμέλεια Βαγγέλης Αθανασόπουλος, Αθήνα 1991, σελ. 388
14. Παύλου Καλλιγά «Θάνος Βλέκας», φιλολογική επιμέλεια Ευστράτιος Χωραφάς, Αθήνα 1991, σελ. 264
15. Γιάννη Ψυχάρη «Ζωή κι Αγάπη στη Μοναξιά», φιλολογική επιμέλεια Βασίλειος Τωμαδάκης, Αθήνα 1991, σελ. 360
16. Κωνσταντίνου Χατζόπουλου «Τα ποιήματα», φιλολογική επιμέλεια Γεώργιος Βελουδής, Αθήνα 1992, σελ. 484
17. Ιωάννου Κονδυλάκη «Ο Πατούχας», «Όταν ήμουν δάσκαλος», «Η πρώτη αγάπη», φιλολογική επιμέλεια Μιχάλης Μερακλής, Αθήνα 1993, σελ. 375
18. Λάμπρου Πορφύρα «Τα Ποιήματα», φιλολογική επιμέλεια Ελένη Πολίτου-Μαρμαρινού, Αθήνα 1993, σελ. 410

19. Γιάννη Βλαχογιάννη «Μεγάλα χρόνια», «Τα παληκάρια τα παλιά», φιλολογική επιμέλεια Επαμ. Μπαλούμης, Αθήνα 1994, σελ. 374
20. Κων/νου Ράμφου «Ο Κατσαντώνης», «Αι τελευταίαι ημέραι του Αλή Πασά», φιλολογική επιμέλεια Αικ. Κουμαριανού, Αθήνα 1994, σ. 376
21. Αλεξάνδρου Σούτσου «Ο Εξόριστος του 1831», φιλολογική επιμέλεια Λουκία Δρούλια, Αθήνα 1994, σελ. 235
22. Αντρέα Καρκαβίτσα «Η Λυγερή», φιλολογική επιμέλεια Παναγιώτη Μαστροδημήτρη, Αθήνα 1994, σελ. 250
23. Νικολάου Βωτυρά «Η Σπάθη της εκδικήσεως», φιλολογική επιμέλεια Τιτίκα Δημητρούλια, Αθήνα 1994, σελ. 134
24. Ιακώβου Πιτζιπίου «Η ορφανή της Χίου», «Ο πίθηκος Ξουθ», φιλολογική επιμέλεια Δημήτρης Τζιόβας, Αθήνα 1995, σελ. 383
25. Κωστή Παλαμά «Τρισεύγενη», φιλολογική επιμέλεια Βάλτερ Πούχνερ, Αθήνα 1995, σελ. 288
26. Ιωάννη Βηλαρά «Ποιήματα», φιλολογική επιμέλεια Γιώργος Ανδρειωμένος, Αθήνα 1995, σελ. 605
27. Εμμανουήλ Ροϊδη «Αφηγηματικά κείμενα», φιλολογική επιμέλεια Δημήτρης Δημηρούλης, Αθήνα 1995, σελ. 668
28. Παναγιώτη Σούτσου «Ο Λέανδρος», φιλολογική επιμέλεια Γιώργος Βελουδής, Αθήνα 1996, σελ. 202
29. Κωσταντίνου Χατζόπουλου «Κριτικά κείμενα», φιλολογική επιμέλεια Κρίστα Ανεμούδη-Αρζόγλου, Αθήνα 1996, σελ. 536
30. Γιάννη Καμπύση «Οχτροί και Φίλοι» και άλλα διηγήματα, φιλολογική επιμέλεια Δέσποινα Δούκα, Αθήνα 1997, σελ. 275
31. Γιάννη Ψυχάρη «Κριτικά κείμενα» α΄ τόμος, φιλολογική επιμέλεια Ιφιγένεια Μποτουροπούλου, Αθήνα 1997, σελ. 445
32. Γιάννη Ψυχάρη «Κριτικά κείμενα» β΄ τόμος, φιλολογική επιμέλεια Ιφιγένεια Μποτουροπούλου, Αθήνα 1997, σελ. 392

Με τη γενική φιλολογική εποπτεία του Χ. Αλεξίου:

33. Αλεξάνδρου Ρίζου Ραγκαβή «Διηγήματα» α΄ τόμος, φιλολογική επιμέλεια Δημητρίου Τζιόβα, Αθήνα 1999, σελ. 590
34. Αλεξάνδρου Ρίζου Ραγκαβή «Διηγήματα» β΄ τόμος, φιλολογική επιμέλεια Δημητρίου Τζιόβα, Αθήνα 1999, σελ. 570
35. Καλλιρρόης Παρρέν «Η Χειραφετημένη», φιλολογική επιμέλεια Μαριέττα Ιωαννίδου, Αθήνα 1999, σελ. 410

Με τη γενική φιλολογική εποπτεία του Καθηγητού Πανεπιστημίου Αθηνών Βαγγέλη Αθανασόπουλου:

36. Σπυρίδωνος Ζαμπελίου «Τα Κριτικά κείμενα», φιλολογική επιμέλεια Γεωργίου Γ. Αλισανδράτου, Αθήνα 1999, σελ. 313
37. Dionisio Conte Salamon "Rime Improvvisate", φιλολογική επιμέλεια Γεράσιμος Ζώρας, Αθήνα 2000, σελ. 103
38. Alexandros Papadiamandis "The Shores Of Twilight", Anglo-Greek edition, transl. Belica-Antonia Koubareli, Αθήνα 2000, σελ. 173
39. Δημήτριος Βικέλας «Λουκής Λάρας και Διηγήματα», φιλολογική επιμέλεια Βαγγέλης Αθανασόπουλος, Αθήνα 2000, σελ. 440
40. Αθανάσιος Χριστόπουλος «Ποιήματα», φιλολογική επιμέλεια Γιώργος Ανδρειωμένος, Αθήνα 2001, σελ. 710
41. Δημοσθένης Βουτυράς«Διηγήματα», φιλολογική επιμέλεια Βαγγέλης Αθανασόπουλος, Αθήνα 2001, σελ. 508 (δεν κυκλοφορεί)
42. Ιωάννης Γρυπάρης «Σκαραβαίοι και Τερρακόττες», φιλολογική επιμέλεια Αθηνά Κοβάνη, Αθήνα 2001, σελ. 245
43. Ν. Γ. Καμπάς «Ποιήματα και Πεζά», φιλολογική επιμέλεια Γιώργος Ανδρειωμένος, Αθήνα 2002, σελ. 447
44. Νικόλαος Επισκοπόπουλος «Διηγήματα», φιλολογική επιμέλεια Βαγγέλης Αθανασόπουλος, Αθήνα 2002, σελ. 552
45. Λ. Σ. Καλογερόπουλος «Ο Φλώρος», φιλολογική επιμέλεια Βαγγέλης Αθανασόπουλος, Αθήνα 2002, σελ. 200
46. Σπυρίδων Βασιλειάδης «Αττικαί Νύκτες», φιλολογική επιμέλεια Λίτσα Χατζοπούλου, Αθήνα 2003, σελ. 360
47. Γεωργίου Μ. Βιζυηνού «Τα Ποιήματα», φιλολογική επιμέλεια Ελένα Κουτριάνου, Αθήνα 2003, τόμος Α΄, σελ. 630
48. Γεωργίου Μ. Βιζυηνού «Τα Ποιήματα», φιλολογική επιμέλεια Ελένα Κουτριάνου, Αθήνα 2003, τόμος Β΄, σελ. 445
49. Γεωργίου Μ. Βιζυηνού «Τα Ποιήματα», φιλολογική επιμέλεια Ελένα Κουτριάνου, Αθήνα 2003, τόμος Γ΄, σελ. 330
50. Δημήτρη Παπαρρηγόπουλου «Ποιήματα», φιλολογική επιμέλεια Ελένα Κουτριάνου, Αθήνα 2006, σελ. 590
51. Μιχαήλ Μητσάκη «Αφηγήματα και Ταξιδιωτικές Εντυπώσεις», α΄ τόμος, φιλολογική επιμέλεια Μανόλης Σέργης, Αθήνα 2006, σελ. 757
52. Μιχαήλ Μητσάκη «Κριτικά κείμενα-Επιστολές-Ποίηση», β΄ τόμος, φιλολογική επιμέλεια Μανόλης Σέργης, Αθήνα 2007, σελ. 775
53. Γρηγορίου Ξενόπουλου «Αυτοβιογραφικά κείμενα», α΄ τόμος, φιλολογική επιμέλεια Μαρία Τριχιά-Ζούρα, Αθήνα 2009, σελ. 690
54. Γρηγορίου Ξενόπουλου «Αυτοβιογραφικά κείμενα», β΄ τόμος, φιλολογική επιμέλεια Μαρία Τριχιά-Ζούρα, Αθήνα 2009, σελ. 702

55. Πλάτωνος Ροδοκανάκη «Αφηγήματα», φιλολογική επιμέλεια Βαγγέλης Αθανασόπουλος, Αθήνα 2010, σελ. 399
56. Εμμανουήλ Ροΐδης - Άγγελος Βλάχος «Η διαμάχη για την ποίηση», φιλολογική επιμέλεια Δημήτρης Δημηρούλης, Αθήνα 2011, σελ. 625
57. Ν. Επισκοπόπουλου «Επιλογή κριτικών κειμένων από το Άστυ και το Νέον Άστυ», α΄ τόμος, φιλολογική επιμέλεια Νίκος Μαυρέλος, Αθήνα 2011, σελ. 889
58. Ν. Επισκοπόπουλου «Επιλογή κριτικών κειμένων από το Άστυ και το Νέον Άστυ», β΄ τόμος, φιλολογική επιμέλεια Νίκος Μαυρέλος, Αθήνα 2011, σελ. 240
59. Αναστασίου Δρίβα «Τα Έργα», φιλολογική επιμέλεια Ευριπίδης Γαραντούδης-Μαίρη Μικέ, Αθήνα 2012, σελ. 950

Με τη γενική φιλολογική εποπτεία του Ομοτίμου Καθηγητού του Πανεπιστημίου Αθηνών Γιάννη Παπακώστα:

60. Κωνσταντίνου Ασώπιου «Τα Σούτσεια», φιλολογική επιμέλεια Λάμπρος Βαρελάς, Αθήνα 2013, σελ. 120 + 323
61. Κωνσταντίνου Φ. Σκόκου «Το Ελληνικόν Διήγημα», α΄ τόμος, φιλολογική επιμέλεια Κατερίνα Κωστίου-Νίκος Φαλαγκάς, Αθήνα 2014, σελ. 444
62. Κωνσταντίνου Φ. Σκόκου «Το Ελληνικόν Διήγημα», β΄ τόμος, φιλολογική επιμέλεια Κατερίνα Κωστίου-Νίκος Φαλαγκάς, Αθήνα 2014, σελ. 358
63. Ειρήνης Α. Δεντρινού «Τα Διηγήματα», φιλολογική επιμέλεια Θεοδόσης Πυλαρινός, Αθήνα 2014, σελ. 387
64. Ιακώβου Πολυλά «Τα κριτικά κείμενα», φιλολογική επιμέλεια Θεοδόσης Πυλαρινός, Αθήνα 2015, σελ. 456
65. Άγγελου Βλάχου «Κριτικά κείμενα- Φιλολογικά και άλλα», α΄ τόμος, φιλολογική επιμέλεια Άννα Χρυσογέλου-Κατσή, Αθήνα 2016, σελ. 633
66. Άγγελου Βλάχου «Κριτικά κείμενα-Τα Θεατρικά», β΄ τόμος, φιλολογική επιμέλεια Άννα Χρυσογέλου-Κατσή, Αθήνα 2016, σελ. 413
67. Δημητρίου Ν. Βερναρδάκη «Ψευδαττικισμού έλεγχος», φιλολογική επιμέλεια Νικόλαος Καλοσπύρος, Αθήνα 2016, σελ. 720

Β΄ ΣΕΙΡΑ «ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ»

Με τη γενική φιλολογική εποπτεία του Καθηγητού Βάλτερ Πούχνερ:

1. Ρήγα Βελεστινλή «Τα Ολύμπια», φιλολογική επιμέλεια Βάλτερ Πούχνερ, Αθήνα 2000, σελ. 227
2. Ιακωβάκη Ρίζου Νερουλού «Τα Θεατρικά (Ασπασία 1813, Πολυξένη 1814, Κορακιστικά 1813)», φιλολογική επιμέλεια Βάλτερ Πούχνερ, Αθήνα 2002, σελ. 459
3. Γεωργίου Λασσάνη «Τα Θεατρικά» (Ελλάς {Μόσχα 1820} και Αρμόδιος και Αριστογείτων {Οδησσός 1819, ανέκδοτο}), Αθήνα 2002, σελ. 202

4. «Γυναίκες Θεατρικοί Συγγραφείς στα χρόνια της επανάστασης και το έργο τους», φιλολογική επιμέλεια Βάλτερ Πούχνερ, Αθήνα 2003, σελ. 746
5. Ιωάννου Σεργίου Παπαδοπούλου «Θεατρικές Μεταφράσεις» (Οι Κουάκεροι του August von Kotzebue, Βουκουρέστι 1813-14, ανέκδ. χειρογρ. και Ιφιγένεια η εν Ταύροις του J. W. Goethe, Ιένα 1818), φιλολογική επιμέλεια Βάλτερ Πούχνερ, Αθήνα 2004, σελ. 220
6. Θεοδώρου Αλκαίου «Πατριωτικές τραγωδίες της Ελληνικής Επανάστασης» (Η Άλωσις των Ψαρών, Θάνατος του Μάρκου Μπότζαρη, Πιττακός ο Μυτιληναίος), φιλολογική επιμέλεια Βάλτερ Πούχνερ, Αθήνα 2006, σελ. 295
7. Κωνσταντίνου Κοκκινάκη «Θεατρικές Μεταφράσεις του August Von Kotzebue (Εκούσιος Θυσία, Μισανθρωπία και Μετάνοια, Πτωχεία και Ανδρεία, Οι Κόρσαι, Βιέννη 1801), φιλολογική επιμέλεια Βάλτερ Πούχνερ Αθήνα 2008, σελ. 600
8. Παναγιώτη Σούτσου «Ρομαντικά δράματα» (Ο Οδοιπόρος, Ο Μεσσίας, Ο Άγνωστος), φιλολογική επιμέλεια Βάλτερ Πούχνερ, Αθήνα 2008, σελ. 725
9. Ιωάννου Νικολάου Καρατζά «Ανέκδοτες Θεατρικές Μεταφράσεις του Μεταστασίου - *Δημοφοώνδης, Υπερμνήστρα, Νήσος η έρημος*», φιλολογική επιμέλεια Βάλτερ Πούχνερ, Αθήνα 2014, σελ. 333
10. «Κοινωνικές σάτιρες στο ελληνικό προεπαναστατικό θέατρο (1800-1820)» Κωμωδία νέα της Βλαχίας – [Τα αγγούρια του Γενεράλη] – Ο χαρακτήρ της Βλαχίας, φιλολογική επιμέλεια Βάλτερ Πούχνερ, Αθήνα 2014, σελ. 286
11. Χρυσόθεμις Σταματοπούλου-Βασιλάκου «Ελληνική Βιβλιογραφία θεατρικών έργων, διαλόγων και μονολόγων 1900-1940», Αθήνα 2020, (α΄ τόμος), σελ. 878
12. Χρυσόθεμις Σταματοπούλου-Βασιλάκου «Ελληνική Βιβλιογραφία θεατρικών έργων, διαλόγων και μονολόγων 1900-1940», (β΄ τόμος), σελ. 878

Γ΄ ΑΛΛΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Με τη γενική φιλολογική εποπτεία του Ακαδημαϊκού Απόστολου Σαχίνη

1. Άλκη Θρύλου «Το Ελληνικό Θέατρο» (τόμοι Α΄-ΙΒ΄), Αθήνα 1977-1981
2. «Το Εικοσιένα» (Πανηγυρικοί λόγοι Ακαδημαϊκών), Αθήνα 1977, σελ. 1024
3. «Η 28η Οκτωβρίου 1940» (Πανηγυρικοί λόγοι Ακαδημαϊκών), Αθήνα 1978, σελ. 608
4. Διονυσίου Σολωμού «Εγκώμιο για τον Ούγο Φόσκολο», Αθήνα 1978, σελ. 83
5. Άγγελου Σικελιανού «Το Αγιορείτικο Ημερολόγιο», Αθήνα 1988, σελ. 270
6. Φώτου Πολίτη «Επιλογή κριτικών άρθρων», Δ΄ τόμος, φιλολογική επιμέλεια Νίκου Πολίτη, Αθήνα 1991, σελ. 435

7. Απόστολου Σαχίνη «Το αφηγηματικό έργο του Πετσάλη-Διομήδη», Αθήνα 1992, σελ. 95
8. Κώστας Ουράνης «Ένα ειδύλλιο», φιλολογική επιμέλεια Αλόη Σιδέρη, Αθήνα 1992, σελ. 172
9. Goethe «Τα χρόνια μαθητείας του Βίλχελμ Μάιστερ», (τόμος Α΄), φιλολογική επιμέλεια Άγγελος Παρθένης, Αθήνα 1995, σελ. 332
10. Goethe «Τα χρόνια μαθητείας του Βίλχελμ Μάιστερ», (τόμος Β΄), φιλολογική επιμέλεια Άγγελος Παρθένης, Αθήνα 1995, σελ. 408
11. Απόστολου Σαχίνη «Μελέτες για την Κρητική Λογοτεχνία» (εξαντλημένο)

Με τη γενική φιλολογική εποπτεία του Καθηγητού του Πανεπιστημίου Αθηνών Βαγγέλη Αθανασόπουλου

12. Γιώργος Ανδρειωμένος «Οι Επτανήσιοι στα σχολικά αναγνώσματα της τελευταίας εξηκονταετίας», Αθήνα 2000, σελ. 168
13. Χρυσούλα Καραντζή «Η αξιοποίηση της γλωσσικής πολυτυπίας στη δημιουργία του ύφους. Το παράδειγμα του Ανδρέα Κάλβου», Αθήνα 2000, σελ. 469
14. Guy Saunier «Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια», φιλολογική επιμέλεια Γιώργος Ανδρειωμένος, Αθήνα 2001, σελ. 583
15. Μαρία Δημάκη-Ζώρα «Σ.Ν. Βασιλειάδης. Η ζωή και το έργο του», Αθήνα 2002, σελ. 952
16. Ελένα Κουτριάνου «Με άξονα το φως. Η διαμόρφωση και η κρυστάλλωση της ποιητικής του Οδυσσέα Ελύτη», Αθήνα 2002, σελ. 615
17. Γιώργος Πεφάνης «Τοπία της δραματικής γραφής. Δεκαπέντε μελετήματα για το ελληνικό θέατρο», Αθήνα 2003, σελ. 647
18. Μιχάλης Τσιανίκας-Μαρία Παλακτσόγλου «Τα Έθνη. Το συγγραφικό χρονικό των Ασθενών καὶ οδοιπόρων του Γιώργου Θεοτοκά, 1941-1964», φιλολογική επιμέλεια Μ. Τσιανίκας-Μ. Παλακτσόγλου, Αθήνα 2004, σελ. 290
19. Γιώργος Πεφάνης «Nulla dies sine linea. Προσεγγίσεις στο έργο του Γρηγόριου Ξενόπουλου», Αθήνα 2007, σελ. 875
20. Θανάσης Θ. Νιάρχος «Η κριτική για τον Άλκη Θρήλο», Αθήνα 2009, σελ. 300
21. Σταυρούλα Τσούπρου «Το Παρακείμενο και η… –(Δια)κειμενικότητα ως Σχόλιο στο πεζογραφικό έργο του Τάσου Αθανασιάδη», Αθήνα 2009, σελ. 927
22. Θανάσης Θ. Νιάρχος «Η κριτική για τον Πέτρο Χάρη», Αθήνα 2009, σελ. 583
23. Γιώργος Ανδρειωμένος «Η πνευματική ζωή υπό επίτηρηση: Το παράδειγμα του περιοδικού *Το Νέον Κράτος*», Αθήνα 2010, σελ. 350
24. Άλκης Θρύλος «Κριτική. Πεζογραφία, Ποίηση, Δοκίμιο (1945-1965)», φιλολογική επιμέλεια Θανάσης Νιάρχος, Αθήνα 2010, σελ. 397
25. Γιάννη Παπακώστα «Ο Émile Legrand και η Ελληνική Βιβλιογραφία. Ἀρχειακὴ Μελέτη», Αθήνα 2011, σελ. 700

26. Γιώργος Ανδρειωμένος «Η νέα γενιά υπό καθοδηγήση: Το παράδειγμα του περιοδικού «*Η Νεολαία*» (1938-1941)», Αθήνα 2012, σελ. 902

26α. Γιώργος Πεφάνης «Η λάμψη του χρήματος στη νεοελληνική λογοτεχνία. Από την Κρητική Αναγέννηση στην αυγή του 21ου αιώνα,», Αθήνα 2014, σελ. 925

Με τη γενική φιλολογική εποπτεία του Ομοτίμου Καθηγητού του Πανεπιστημίου Αθηνών Γιάννη Παπακώστα:

27. Γιάννης Παπακώστας «Απο τή λογοτεχνία στον κοινωνικό προβληματισμό. Ποιήματα-Μεταφράσεις-Μελέτες και Άρθρα του Γιάννη Μηλιάδη», Αθήνα 2012 (1895-1975), σελ. 780
28. Γιώργος Ανδρειωμένος «Αναζητώντας τον "Άλλο" Κάλβο: Επιστημονικές ενασχολήσεις του στην Κέρκυρα (1826-1852)», Αθήνα 2013, σελ. 172
29. Θανάσης Νιάρχος «Άλκης Θρύλος – Πέτρος Χάρης, Φιλολογικό Μνημόσυνο 8 Μαρτίου 2011», Αθήνα 2013, σελ. 145
30. Τάσος Λιγνάδης «Κριτικές Θεάτρου – Αρχαίο Δράμα (1975-1989)», φιλολογική επιμέλεια Καίτη Διαμαντάκου-Αγάθου, Αθήνα 2013, σελ. 563
31. Βασιλική Δημουλά «Human and more than human: The problematics of lyric poetry, ancient and modern», Αθήνα 2014, σελ. 402
32. Τάσος Λιγνάδης «Κριτικές θεάτρου – Νεοελληνική δραματουργία (1975-1989)», φιλολογική επιμέλεια Καίτη Διαμαντάκου-Αγάθου, Αθήνα 2015, σελ. 675
33. Γιώργος Ανδρειωμένος «Η "Μασσαλιώτιδα" στα Επτάνησα: Ξαναδιαβάζοντας τους "προσολωμικούς" ποιητές» Αθήνα 2016, σελ. 274
34. Δημήτρης Δασκαλόπουλος «Βιβλιογραφία Γιώργου Σεφέρη» (1922-2016), Αθήνα 2016, σελ. 598
35. Guy Saunier-Emmanuelle Moser «Ελληνικά δημοτικά τραγούδια – Συναγωγή Μελετών 2, Αθήνα 2017, σελ. 485

Το 2021 το Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη προκήρυξε τις ανά έτος οικονομικές ενισχύσεις και έλαβε αιτήσεις που θα αξιολογηθούν. Επίσης ο Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου έχει υποβάλει στα υπόλοιπα μέλη του Συμβουλίου εισηγήσεις για την απονομή των βραβείων του 2021. Η απόφαση θα ληφθεί εντός του έτους και τα βραβεία θα απονεμηθούν στους δικαιούχους κατά την πανηγυρική συνεδρία της Ακαδημίας στις 23 Δεκεμβρίου 2021.

ΙΔΡΥΜΑ ΑΓΝΗΣ ΚΑΙ ΜΙΧΑΗΛ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

Το Ίδρυμα

Το Ίδρυμα Αγνής και Μιχαήλ Σακελλαρίου ιδρύθηκε το 2016 με το ΦΕΚ 2872 της 9ης Σεπτεμβρίου 2016.

Σκοπός του Ιδρύματος είναι η ενίσχυση και προώθηση της έρευνας στους τομείς των αιγαίων και περί το Αιγαίον πολιτισμών έως το τέλος της εποχής του Χαλκού αλλά και της αρχαίας ελληνικής ιστορίας εν γένει.

Μέσα για την επίτευξη του σκοπού είναι:

- Η ενίσχυση ερευνών στους παραπάνω τομείς, είτε από τα υφιστάμενα σήμερα Κέντρο Έρευνας της Αρχαιότητος της Ακαδημίας Αθηνών και Κέντρο Ελληνικής και Ρωμαϊκής Αρχαιότητος του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών είτε από ανεξάρτητους νέους ερευνητές με την επίβλεψη των ανωτέρω Κέντρων ή του Ιδρύματος
- Η προώθηση των αποτελεσμάτων των ερευνών στους τομείς αυτούς στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό, με χρηματοδότηση συμμετοχής ερευνητών σε επιστημονικά συνέδρια, τη δημοσίευση εργασιών και άρθρων σε έγκυρα περιοδικά του εσωτερικού και εξωτερικού καθώς και τη χρηματοδότηση των δημοσιεύσεων των ερευνών των Κέντρων στους ανωτέρω τομείς
- Η χορήγηση υποτροφιών για σπουδές δεύτερου κύκλου (μεταπτυχιακές) και σπουδές τρίτου κύκλου (εκπόνηση διατριβών) στους παραπάνω τομείς.
- Η αγορά βιβλίων και συνδρομές περιοδικών, τα οποία θα συνδράμουν τη διεξαγωγή των ερευνών

Κάθε άλλο μέσο, το οποίο κατά την κρίση του Δ.Σ. του Ιδρύματος θα προάγει την έρευνα στους ανωτέρω τομείς και θα κατατείνει στην πληρέστερη πραγματοποίηση του σκοπού του Ιδρύματος. Η ενίσχυση του Κέντρου Έρευνας της Αρχαιότητος της Ακαδημίας Αθηνών και του Κέντρου Ελληνικής και Ρωμαϊκής Αρχαιότητος του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών θα γίνεται από το διαθέσιμο για έρευνα ποσό ισομερώς εφόσον τα Κέντρα εξακολουθούν να υφίστανται, άλλως και σε περίπτωση που πάψει η διεξαγωγή ερευνών στους ανωτέρω τομείς στο Εθνικό

Ίδρυμα Ερευνών, τότε το σύνολο της επιχορήγησης θα διατίθεται στην Ακαδημία Αθηνών. Εάν για οποιοδήποτε λόγο τα ανωτέρω Κέντρα διαλυθούν ή συγχωνευθούν και προκύψει από τη συγχώνευση αυτή άλλο Κέντρο με το αυτό αντικείμενο, το Διοικητικό Συμβούλιο του Ιδρύματος εξετάζει την ταυτότητα των ερευνών του και επιχορηγεί την έρευνα του νέου Κέντρου στους τομείς αυτούς.

Το ίδρυμα στεγάζεται στο κεντρικό κτήριο της Ακαδημίας Αθηνών, Πανεπιστημίου 28, Αθήνα 10679.

Ο **Μιχαήλ Σακελλαρίου** γεννήθηκε στην Πάτρα το 1912. Ήταν απόγονος του Γεωργίου Λογοθέτη Λυκούργου από την γιαγιά του Μαρία, εγγονή του ηγέτη των Σαμίων. Το 1928 εισήχθη στη Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών. Το 1934 ο Σωκράτης Κουγέας τον πρότεινε για βοηθό του στο Ιστορικό Σπουδαστήριο της Φιλοσοφικής Αθηνών, όμως απορρίφθηκε ενώ ήταν μελετητής και ιστοριογράφος του νέου Ελληνισμού. Το 1946 μετέβη στο Λονδίνο και στο Public Record Office, φωτογράφησε βρετανικές προξενικές εκθέσεις του 16ου, 17ου και 18ου αι. και τις δώρισε στην Ακαδημία Αθηνών. Διετέλεσε κοσμήτορας της Φιλοσοφικής Σχολής (1965-1966), αντιπρόεδρος του Δ.Σ. του Κρατικού Θεάτρου Βορείου Ελλάδος (1964-1967), πρόεδρος της Association Lyonnaise d' Etudes Anciennes (1974), πρόεδρος της Ελληνικής Επιτροπής Ιστορικών Επιστημών (1978-1985), μέλος της Διεθνούς Επιτροπής Ιστορικών Επιστημών (1978-1985), ιδρυτής και διευθυντής του Κέντρου Ελληνικής και Ρωμαϊκής Αρχαιότητος στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών (1979-1992), μέλος του Δ.Σ. του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών (1992-

1995), πρόεδρος του Ιδρύματος Ελληνικού Πολιτισμού (1993-1995), εκ των συνδιευθυντών του δεύτερου τόμου της Ιστορίας της Ανθρωπότητας της UNESCO. Διετέλεσε επίσης πρόεδρος του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, μέλος της Accademia dei Lincei και αντεπιστέλλον μέλος της Accademia Pontaniana και της Academie des Incriptions et Belles Lettres.

Το Ίδρυμα διοικείται από πενταμελές Διοικητικό Συμβούλιο που αποτελείται από ακαδημαϊκούς και συγκεκριμένα:

α. Τον εκάστοτε Γενικό Γραμματέα της Ακαδημίας Αθηνών.
β. Έναν ακαδημαϊκό, οριζόμενο από τη Σύγκλητο της Ακαδημίας με κριτήριο τις νομικές ή οικονομικές γνώσεις του.
γ. Τρεις ακαδημαϊκούς, οριζόμενους από τη Β΄ Τάξη της Ακαδημίας, με προτεραιότητα κατά το δυνατό, στο γνωστικό αντικείμενο των ερευνών, τις οποίες υποστηρίζει το Ίδρυμα.

Το Διοικητικό Συμβούλιο του Ιδρύματος αποτελείται από τους:

- κ. Χρήστο Ζερεφό του Στυλιανού, με την ιδιότητα του Γενικού Γραμματέα της Ακαδημίας Αθηνών,
- κ. Μιλτιάδη Χατζόπουλο του Βασιλείου, με την ιδιότητα του εκπροσώπου της Β΄ τάξης της Ακαδημίας Αθηνών,
- κ. Μιχαήλ Τιβέριο του Ανδρέα, με την ιδιότητα του εκπροσώπου της Β΄ τάξης της Ακαδημίας Αθηνών,
- κ. Εμμανουήλ Κορρέ του Ιωάννου, με την ιδιότητα του εκπροσώπου της Β΄ τάξης της Ακαδημίας Αθηνών,
- κ. Απόστολο Γεωργιάδη του Σταύρου, με την ιδιότητα του ακαδημαϊκού εκπροσώπου με νομικές γνώσεις.

Ερευνητικά προγράμματα εν εξελίξει

Τα παρακάτω ερευνητικά προγράμματα διεξάγονται με την υποστήριξη του Ιδρύματος Αγνής και Μιχαήλ Σακελλαρίου.

Κέντρο Ερεύνης της Αρχαιότητος (ΚΕΑ) της Ακαδημίας Αθηνών:

- «Έρευνα στον προϊστορικό οικισμό Κουκονήσι Λήμνου».
- «Φωτογράφιση γλυπτών και των αντιστοίχων βάσεων από το Ιερό του Ασκληπιού στη Λισό (Μουσείο Χανίων)»
- «Ψηφιακή επεξεργασία και φωτογράφηση της σχεδιασθείσας κεραμικής και των μικροευρημάτων της Εποχής του Χαλκού από την ακρόπολη της Βραυρώνας»
- «Wedding and genre iconography in the Classical period. The case of the Washing Painter»

Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών:

Έκδοση συντάγματος επιγραφών της Δεύτερης Μακεδονικής Μερίδας και αναδιοργάνωση του Αρχείου Επιγραφών Μακεδονίας

Ο σκοπός του συγκεκριμένου προγράμματος που χρηματοδοτείται από το Ίδρυμα Αγνής και Μιχαήλ Σακελλαρίου είναι διττός: α) η αναβάθμιση του Αρχείου Επιγραφών Μακεδονίας του Τομέα Ελληνικής και Ρωμαϊκής Αρχαιότητας (Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών / Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών)· β) η συνέχιση του εκδοτικού προγράμματος του φορέα, με την έκδοση συντάγματος επιγραφών της λεγόμενης Δεύτερης Μακεδονικής Μερίδας, των νέων εδαφών δηλαδή του μακεδονικού βασιλείου μεταξύ του Αξιού ποταμού και της ορεογραμμής Κρουσίων-Κερδυλλίων-Βερτίσκου.

Η πρώτη δράση του έργου αφορά την αναδιάρθρωση, ψηφιοποίηση και ολοκληρωμένη διασύνδεση των τμημάτων του Αρχείου Επιγραφών Μακεδονίας (αρχεία βιβλιογραφικών αναφορών, αρχεία φωτογραφιών και εκτύπων, καθώς και αρχεία απογράφων και διοικητικών εγγράφων), το οποίο αποτελεί μια από τις παλαιότερες ερευνητικές υποδομές του Κέντρου που ίδρυσε ο Μιχαήλ Σακελλαρίου. Στο πλαίσιο του συγκεκριμένου έργου υλοποιήθηκε ένα ενιαίο ψηφιακό αποθετήριο, στο οποίο εντάσσονται όλα τα διακριτά τμήματα του Αρχείου και το οποίο επιτρέπει τη διαχείριση με ενιαίο τρόπο και άμεση διασύνδεση όλων των στοιχείων που αφορούν μια επιγραφή, την κωδικοποίηση των δεδομένων με τρόπους που θα διευκολύνουν την εξαγωγή και επανάχρησή τους στο μέλλον, την εύχρηστη αναζήτηση και, εν γένει, την επιτάχυνση της προετοιμασίας των επιγραφικών συνταγμάτων.

Επιπλέον, για τον εμπλουτισμό του Αρχείου χρηματοδοτήθηκαν αποστολές με στόχο την επιτόπια μελέτη, καταγραφή και οπτική τεκμηρίωση επιγραφών όχι μόνο για τις ανάγκες της έκδοσης του συντάγματος επιγραφών της Δεύτερης Μακεδονικής Μερίδας, αλλά και για τον εν γένει εμπλουτισμό του αρχείου με πρόσφατα δημοσιευμένες επιγραφές από όλο τον μακεδονικό χώρο. Το υλικό που συγκεντρώθηκε στις αποστολές αυτές αξιοποιήθηκε μεταξύ άλλων και σε δύο συμπληρώματα επιγραφικών συνταγμάτων που εξέδωσε ο φορέας στο πλαίσιο άλλου προγράμματος:

- E. Martín González – P. Paschidis, *A Supplement to the Ἐπιγραφὲς Ἄνω Μακεδονίας* (Digital Publications of the IHR 2; Athens 2020)
- E. Martín González – P. Paschidis, *A Supplement to the Ἐπιγραφὲς Κάτω Μακεδονίας* I. *Ἐπιγραφές Βεροίας* (Digital Publications of the IHR 5; Athens 2020)

Η δεύτερη δράση του έργου είναι η συνέχιση του προγράμματος έκδοσης ολοκληρωμένων επιγραφικών συνταγμάτων από τον φορέα, με την έκδοση του πρώτου τόμου των επιγραφών από τη λεγόμενη Δεύτερη Μακεδονική Μερίδα, την

περιοχή δηλαδή μεταξύ του Αξιού και των οροσειρών που χωρίζουν την υπόλοιπη Μακεδονία από τη λεκάνη του Στρυμόνα –με εξαίρεση φυσικά τις επιγραφές της Θεσσαλονίκης και της χώρας της, το σύνταγμα των επιγραφών της οποίας εκδόθηκε από την Ακαδημία του Βερολίνου. Οι περιοχές που περιλαμβάνονται στο επιγραφικό αυτό σύνταγμα παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον για την κατανόηση της ιστορίας της περιοχής στη μακρά διάρκεια, κυρίως επειδή διαφέρουν τόσο μεταξύ τους όσο και με τον αρχικό πυρήνα του μακεδονικού βασιλείου ως προς την ιστορική τους εξέλιξη, την εθνική τους σύσταση, την κοινωνική τους συγκρότηση και την πολιτιστική τους ταυτότητα. Η Χαλκιδική, ο Ανθεμούς, η Μυγδονία, η Κρηστωνία συνθέτουν ένα ιστορικό ψηφιδωτό με πολυσχιδή σημασία, στο οποίο απεικονίζονται, μεταξύ άλλων, οι τύχες του αποικιακού ελληνισμού, η δημιουργία ενός «μοντέρνου» εθνικού κράτους (του χαλκιδικού Κοινού), η ενσωμάτωση περιοχών στις δομές του μακεδονικού βασιλείου, ο εποικισμός της περιοχής με Μακεδόνες, το φαινόμενο της ημιανεξάρτητης πόλεως εντός των πολιτικών δομών ενός βασιλείου. Για την ανάδειξη της σημασίας του επιγραφικού αμητού της περιοχής, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη μελέτη της ιστορίας, της ιστορικής γεωγραφίας, της μνημειακής τοπογραφίας, της ιστορίας της έρευνας και των φιλολογικών μαρτυριών για κάθε περιοχή, σε εισαγωγικά κεφάλαια που προτάσσονται του καταλόγου των επιγραφών.

Ως προς τη σκοπιμότητα και τα επιδιωκόμενα επιστημονικά οφέλη, το έργο αναμένεται:

- να προσφέρει στην διεθνή επιστημονική κοινότητα ένα ακόμη έγκυρο και ολοκληρωμένο σώμα σημαντικών ιστορικών τεκμηρίων·
- να συμπληρώσει το κενό σε μια από τις λίγες πλέον περιοχές της αρχαίας Μακεδονίας χωρίς κάλυψη με ολοκληρωμένα επιγραφικά συντάγματα·
- να συμβάλει στην καλύτερη κατανόηση της ιστορίας της αρχαίας Μακεδονίας, και ιδίως περιοχών της με σύνθετη ιστορική εξέλιξη ανά τους αιώνες·
- να αναζωογονήσει την ερευνητική υποδομή του Αρχείου Επιγραφών Μακεδονίας και το πρόγραμμα έκδοσης επιγραφικών συνταγμάτων·
- να επιτρέψει στον φορέα να διατηρήσει και να ενισχύσει τη διεθνή θέση του ως παραγωγού συστηματικής έρευνας και σημαντικών συνταγμάτων πηγών γενικώς, αλλά και ειδικότερα την ήδη σημαντική θέση του στη διεθνή επιστημονική κοινότητα σε σχέση με τη μελέτη της αρχαίας Μακεδονίας.